

GEORGE BARIȚ ȘI CONTEMPORANII SĂI

VOL. VI

Corespondență primită de la

ÎORDACHE MĂLINESCU, NICOLAE NIFON BĂLĂȘESCU,
GAVRIL MUNTEANU și ȘTEFAN MOLBOVAN

EDIȚIE DE ȘTEFAN PASCU, IOAN CHINDRIȘ

și IOAN GABOR

Coordonator : ȘTEFAN PASCU

DOCUMENTE LITERARE

0 >

ARGUMENT LA AL ȘASELEA VOLUM

intre corpusurile sau volumele ample de corespondență tipărite la noi, ediția *George Bariț și contemporanii săi* se caracterizează printr-un element prioritar: este, cronologic, cea mai veche. Inceputurile epistolarului barițian sînt contemporane cu cele ale literaturii noastre moderne. Limitele cronologice, pe care volumele de pînă acum nu le-au atins, ci rămîn un deziderat al celor viitoare, se situează între anii 1827— 1893. Diferitele volume sau seturi pe autori se încadrează diferit în acest lung răstimp, luminînd fiecare în felul său porțiuni mai mari sau mai reduse din realitatea literară, culturală în general a epocii. Acest al șaselea volum risipește cîteva conuri de umbră dintre anii 1838— 1892, prin fasciculele de lumină ale celor 139 de scrisori primite de George Bariț de la patru dintre oamenii epocii sale: Iordache- Mălinescu, Nicolae Nifon Bălășescu, Gavril Munteanu și Ștefan Moldovan. Este superfluu de amintit că epistolele lor se încadrează aceluiași exigențe de ediție critică, pe care le-am stabilit de la primul volum și le-am îmbunătățit pe parcurs. Notele și comentariile, evident mai bogate decît la ediții ce se ocupă de materiale apropiate în timp față de noi, își găsesc rațiunea în chiar această depărtare cronologică. Acolo unde, la ediții excelente ca acelea din corespondența lui G. Ibrăileanu, Ovid Densusianu, Camil Petrescu, Tudor Vianu sau Mateiu I. Caragiale, lămurirea amănunțită a unor detalii, date sau circumstanțe de epocă rămîne la aprecierea îngrijitorului, aspectul facultativ rezultînd din faptul că acestea pot fi elucidate cu ușurință și de către cititor, la *George Bariț și contemporanii săi* propensiunea spre o cit mai bogată secundare completivă și explicativă a materialului devine o serioasă problemă de etică profesională. Epistole de acum 150 de ani pline de nume, date, știri și referințe de tot felul, ar fi rămas pentru lector adevărate rebusuri, dacă nu ne-am fi asumat sarcina urmării arheologico-literare — prin note — a acestor elemente. Aprecierea pozitivă, de către recenzenții volumelor anterioare a aparatului edificator foarte susținut, tinzînd spre exhaustivitate, pe care îl profesăm în editarea corespondenței lui George Bariț, ne confirmă valabilitatea, necesitatea metodei. Metcică care, în acest volum mai mult decît în cele anterioare, și-a făcut simțite efectele binefăcătoare. Căci, pe lîngă debutul lor timpuriu — 1838 —, scrisorile din acest volum includ și o circumstanță geografică deosebită. Pentru prima dată se întîlnesc în același volum epistole primite de Bariț din Moldova, Țara Românească și Transilvania, în cazul celor semnate de Nicolae Nifon Bălășescu aria geografică depășind chiar teritoriul celor trei țări românești. Firește că o astfel de extindere în timp și spațiu, coroborată cu interconexiunile de cea mai mare varietate dintre personajele aflate în corespondență, scot la suprafață un noian întreg de revelații, situabile pe o scară valorică variabilă de la un domeniu la altul. Dacă scrisorile lui Iordache Mălinescu surprind un fenomen încă obscur.

SECRETARIATUL EDIȚIEI

Ioan Chindriș, secretar; Ana Ciurdariu și Konrad Gündisch, consultanți pentru limba germană; Carol Engel, consultant pentru limbile maghiara și latină; Gabriela Smarandache-Dumitrescu, consultant documentar și iconografic; **Ella Karsai**, fotograf

dar cu mari rezerve de senzație pentru viitor, acela al aportului moldovenilor la editarea celor două publicații românești de la Brașov, *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, dacă cele ale lui Nicolae Nifon Bălășescu sînt un adevărat compendiu de istorie a edificării pedagogice românești dintre 1839— 1873, al cărei varitabil militant a fost trimitătorul, cu împărtășirile lui Gavrii Munteanu accedem din nou, prin ceea ce au ele mai valoros, la problematica revoluției transilvănene de la 1848— 1849. Mai precis, ni se destăinuie aspecte rare ale acelei tulburi și încă atît de misterioase perioade imediat următoare evenimentelor: anii 1849— 1851. Puține documente „prind” cu atîta forță miezul acestor ani de — să zicem — neorevoluție românească în Transilvania sau, mai aproape de realitate, o revoluție cu un program minimal față de marele program de pe Cimpia Libertății. Implicat și el în avatururile emancipării moderne a românilor ardeleni, Ștefan Moldovan se distanțează, totuși, ca un cărturar și gînditor preocupat mai mult de latura morală axiologică, a interacțiunilor umane. Ceea ce nu înseamnă, firește, că numai el ne oferă surpriza descoperirii prin scrisori a unei personalități umane. Atît Iordache Mălînescu, căminarul mecenat din Moldova, cit și aventurosul monah iacobin Nicolae Nifon Bălășescu sau zbuciumatul „clasic” Gavril Munteanu, își descoperă în corespondența cu marele mentor transilvănean nebănuite unghiuri ale ființei, încît pină la apariția acestui volum cu greu se putea vorbi cîe vreo schiță biografică serioasă a oricărui dintre ei.

Dar marele eveniment care conjugă întreaga bogăție a volumului este, și de data aceasta, sublinierea unității spirituale românești. Străbătînd volumul, pierzi ideea unor granițe administrative care, la vremea lor, au existat totuși, în mod concret. Dar ele se estompează în aerul cald al unității parcă niciodată tulburate, care învăluie actul spiritual național, fie că este vorba de crearea unor forme literare, fie de scrierea cărților școlare, fie de maturizarea politică unitară a națiunii române ajunse la conștiința de sine.

Cluj-Napoca, 1 decembrie 1982

ȘTEFAN PASCU

V

O
V

O

<

O

O

O

V

O

H

M

8

*1

W

2

O

Q3

W

X

W

X

O

O

O

O

O

O

O

O

O

ei
00

R
00

- 8
00

a .2
o o
11 H

8

2

> +
00 + + + I I
00 0 10 00 00 + I
11 11 11
r- 00 A A A
10 10 0 10 10
ro co co co co
00 00 00 00 00
U
0
3 00
3 00
a bri
ian ar.
mat
dec
ian ar.
a
e
rie
deco
mbri
ma

I	1839	ianuarie	2	București	B.A.R.	ms. rom.	993	1r-2r
II	1841	decembrie	11		"			3r-4v
III	1842	ianuarie	8		>>	>>	>	5r-f v
IV		martie	23					7r-8v
V	1843	ianuarie	18					9t-10r
VI			27					11 r+v
VII		februarie	5		"			13r
VIII			14					15r
IX		iunie	29					16r-17v
X		septembrie	21				1	18r-19r
XI	u	decembrie	24					81r-82v
XII	: 1844]	[februarie]	?	U				24r+v
XIII	"	martie	4	[Cernica]				20r-21v
XIV		iunie	15		>>	>>		22r-f v
XV	1845	ianuarie	26	București	"			25r+v
XVI		decembrie	11					27r-28v
XVII	1846	octombrie	16/28	[Sibiu]				29r-30v
XVIII	"	[oct.-noiembrie]	?	[Brașov-Sibiu]				83r-84v
XIX	"	noiembrie	30	Sibiu				31r-32v
XX	"	decembrie	8/20					33r
XXI		"	14/26	u				34r-35r
XXII	1847	ianuarie	3/15	u	>>			36r-37r
XXIII			18/30	u	"			38r-39r
XXIV	1847	martie	15/27	Sibiu	BAR	ms. rom.	993	40r+v
XXV		noiembrie	9	U	-			43r-44v
XXVI			3/15	U				41r-42v
XXVII		decembrie	4/16	U				45r-4v
XXVIII			22					46r-47v

XXIX	[1848]	[ianuarie]	[post 19]	u				48r-49r
XXX	U	[martie]	[post 15]	u		"	*	62r+v
XXXI	u	[aprilie]	[3]	u		"	"	55r+v
XXXII		"	10	u	"		"	53r
XXXIII	[u]	[u]	[19]	u	"	"	"	51r+v
XXXIV	[u]	u	U	u	"	"	"	64r-65r
XXXV		iulie	2/14	u				57r+v
XXXVI	[1849]	[iunie-iulie]	?	u				63r
XXXVII	1850	ianuarie	14/26	București	"			67r-68r
XXXVIII	"	aprilie/mai	30/20		"	"	"	69r-70v
XXXIX	1851	ianuarie	7	"	>>	"	"	73r+v
XL	[1859]	[iulie]	[post/16]	u	"	"	"	79r-f v
XLI	u	U	[ante 21]	u	"	"	"	75r+v
XLII		decembrie	25	"	"			77r-78r
XLIII	1873	august	7/19	Constanța	"			85r-86r

GAVRIL MUNTEANU

1	2	r	^	4	5	6	7	
I	1842	ianuarie	14	Buzău	B.A.R.	ms. rom.	999	340r-341r
II		februarie	6					342r
III		martie	3					344r-345r
IV		mai	24					346r+v
V		august	12	București				347r+v
VI	1844	ianuarie	21	Buzău			1034	48r
VII		august	14					60r+v
VIII	1846	iulie	17	Sibiu			999	348r
IX	1849	decembrie	22					350r+v
X	1850	ianuarie	4	"	"			352r+v

IORDACHE MĂLINESCU

(1795 - 1853)

1869	aprilie	30	"	"	"	BAR
"	iulie	27	"	"	"	"
1870	mai	5	"	"	"	"
1872	"	1	"	"	"	"
"	iulie	5	"	"	"	"
1874	noiembrie	8	"	"	"	"
"	"	24	"	"	"	"
1875	ianuarie	31	"	"	"	Lugoj
"	"	28[s.v.]	"	"	"	"
"	februarie	6	"	"	"	"
"	"	20/2	"	"	"	"
"	mai	3	"	"	"	"
1876	ianuarie	9	"	"	"	"
1877	iulie	6	"	"	"	"
1879	mai	26	"	"	"	"
"	august	30	"	"	"	"
1882	decembrie	2	"	"	"	"
1885	iulie	22	"	"	"	"
1886	mai	4	"	"	"	"
"	iunie	17	"	"	"	"
1887/1888	decem./ian.	28 dec./	"	"	"	"
"	"	9 ian.	"	"	"	"
1890	noiembrie	7	"	"	"	"
1891	mai	3	"	"	"	"
1892	martie	4	"	"	"	"
"	aprilie	29	"	"	"	"
"	mai	10	"	"	"	"

v *
v K
v - H

W
L L
E
H
W
H v

N.

Într-unul împătimit al corespondenței la oamenii secolului al XIX-lea este în măsură, uneori, să constituie motivul major al rămînerii lor în posteritatea culturală. Blaștinul căminar moldovean Iordache Mălinescu¹ i s-a abandonat la un moment dat, conștiincios și plin de gravitate. Anterior, boierul-arhivar tentase tărimul notorietății publice printr-un mare act de generozitate - Mecena, retipărind pe cheltuiulă proprie a doua ediție a *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia de Petru Maior*, gest suficient pentru o confortabilă celebritate de om modest, în rându-l contemporanilor. Dar evenimentul, descărnat de scurgerea vremii, s-a redus la o simplă dată în istoria literaturii. Iar mecanismul istoriei a lucrat doar în favoarea obiectului, a lui Petru Maior. În precuvintare a cărții, Mălinescu spune apăsător: „Această *Istorie* este [aceea] carea au dat laudă și mărirea și au urzit epoha nației românești”. Aprecierea s-a contopit cu altele pe aceeași măsură, fără să se realizeze că, în urmărire, care croiesc monumentul istorico-literar al corifeului raționalist, dar nimic din această epocă nu a acționat în sens invers, asupra macenatului moldovean. În schimb, patru ani mai târziu, în 1838, soarta îi deschidea un nou filon de expirație spirituală, despre care Mălinescu n-a știut să crezută o clipă că va prima asupra celebrei fapte de la 1834: corespondența cu George Bari-

¹ Izvoare și relații despre Iordache Mălinescu: Alixandru Hăjdău, *Cuvînt către ucinișii „shoalii țanutulului Hotinului...”, în Foaie pentru mințe, inimă și literatură*, 1838, nr. 21, p. 161-167; nr. 22, p. 173-174; Cabinetul istorico-natural din Eși, în *Albina românească*, XI, 1841, p. 375-376; Mihail Kogilniceanu, *Arte, în Dacia literară*, ediție de Măria Platon, București, 1972, p. 301, notă; Costache Negruzzi, *Domnul meu, în Foaie pentru mințe...*, 1842, nr. 1, p. 99; *De supt munți*, 18 august, în *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 67, p. 269-270; *Mușamită publică*, în *Ibid.*, VIII, 1845, nr. 14, p. 68; Nicolae Bălcescu, *Opere*, IV, Corespondența, București, 1964, p. 373; Constandin Sion, *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 17. • Sever Zotta, în *jurul unui letopiseț*, în *Arhiva genealogică*, II, 1913, p. 127-138; Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834-1849*, București, 1967, pass.; Gh. Ungureanu, • Gheorghe Asachi, București, 1969, p. 136; Virginia Isac, *Iordachi Mălinescu, Contribuții la viața și activitatea sa*, în vob col. Ștefan Meteș la 85 de ani, Cluj-Napoca, 1977, p. 441-445.

² *Istoria pentru începutul românilor în Dacia întocmită de Petru Maior... la Buda, Crăiască Tipografie, la anul 1812 tipărită. Iar acum retipărită prin Iordachi de Melinescu, secretariul Arhivei Statului a Prințipatului Moldaviei cu adăugarea dialogului și a disputațiilor urmate în limba latinească asupra acestei Istorie, și tălmăcite românește prin d. Damaschin Bojinca, iurconsultul Prințipatului Moldaviei. Historia de origine Valachorum. în Buda, cu tipariul Crăiescă Tipografiu a Universității Ungurești 1834.*

³ *Ibid.*, Precuvintare.

Ce știa căminarul Iordache-despre puterea- cuvntului, iă acea dată? Oricum, mult mai puțin decif apropiatului săi ce se dedicaseră anume slovelor, ca Mihail Kogălniceanu, Nicolae Istrati, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri.

Cu o generație deasupra vârstei acestora, Iordache Mălinescu a șovăit — și nu numai el! → între ifosele marilor boieri culturali cu care venise odată pe lume, Costache Conachi, Alecu Beldiman, Gheorghe Asachi sau foarte eruditul european Mihail Sturza, viitorul domnitor, și noul freamăt simțit în aerul Moldovei după statornicirea *Regulamentului Organic*. Căci, înainte de a deveni o cătușă detestată de români, bizară legiuire fusese cheia unei deschideri europene a Principatelor, care schimbă cunoașterea spirituală a occidentului prin filtru grecesc, cu una românească. Opțiunea i se îndreaptă, până la urmă, spre cei tineri, și nu întâmplător, ci desigur determinat de sorginea sa „occidentală”. Căci Iordache Mălinescu se născuse în Bucovina vremii, deci în Imperiul Austriac, la 11 martie 1795, în familia răzeșului Neculai Mălinescu din Românești. Tot în Imperiu și-a făcut și studiile „de căpetenie”, adică gimnaziale, încheiate în 1813, și care au avut ca primă urmare o perfectă cunoaștere a limbii germane (o altă limbă știută, fără cusur era rusa). O consecință mai adincă va fi opțiunea și admirația față de spiritul austriac dominat de un necontestat lumierism cultural, sentiment întru care, departe de a fi un singuratic, i-a avut precursori pe Asachi și Veniamin Costache, iar costimpatizanți pe Gheorghe Săulescu, Nicolae Istrati, Costache Negruzzi și Ioan Prale. Dar, dincolo de aspectul unui acces simplu *pentru ei la*, ideile occidentului, această recepționare le oferă și o fațetă revoluționară sau, cel puțin, luministă. Occidentul prin sursă greco-fanariotă era nu doar legat de proximități antipatizate de români, și deci, compromis în ochii acestora, dar și segregționist, inaccesibil „prostimii”. Marii luminiști români de școală grecească au fost tot ațiția mari boieri, fie că este vorba de Văcăreștii și Goleștii din Țara Românească, fie de Costache Conachi și Alecu Beldimart din Moldova. Vizitarea *directă* a aceluiași occident era, de asemeni, dificilă în deceniile al treilea, și al patrulea, mai puțin din cauze materiale, de vreme ce modestul Gheorghe Asachi l-a frecventat ani la rind, cât mai ales pentru că ociruirea era insuficient pregătită politic pentru o astfel de expansiune. În vreme ce Transilvania vecină, saturată de idei și forme culturale occidentale, putea fi un sprijin lejer pentru cultivare în sensul *dorit, acasă*, printr-un învățământ național modernizat, public. La 1820, în momentul unei adinei crize a învățământului moldovenesc, sint chemați primii transilvăneni care să-l revitalizeze, în spiritul opțiunii europene a organizatorilor: Veniamin Costache, Mihail Sturza și Gheorghe Asachi⁴. Și chiar dacă, la 1821⁵ trei dintre descălii ardeleni — Vasile Pop, Ioan Coste și Iosif Manfi r- se întorc acasă, rămânind să trudească și să moară în Moldova doar Vasile Fabian Bob⁶, legătura se realizase iar filiera

⁴ Vezi A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*, Iași, 1885; E. P. Savin, *Citeva cuvinte asupra înființării și activității Seminarului Veniamin Mitropolitul-din Iași*, București, 1904; Gh. Adamescu, *Istoria seminarului Veniamin din Iași*, București, 1904; ruliu Moșil, *Români ardeleni din Vechiul Regat*, București, 1920; *De la Academia Mihăileană la Liceul Național din Iași*, I, Iași, 1838; Ștefan Manciușlea, *Contribuții blăjene la rededeptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 10—12, 666—69 L

⁵ V. Popescu-Scriban, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sahn Moldova, în Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 20, p. 153—156; Vasile Pop, *Trasuri oareșicare, din biografia sau viata răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, *Ibid.*, 1840, nr. 31, p-p. 241-245; nr. 32, p. 253-256; nr. 33, p. 257-259; nr. 34, p. 265—268; Ioan Rațiu, *Vasile Fabian-Bob*, Blaj, 1907; Iuliu Moșil *Vasile Bob Fabian 1795—1836*, în *Arhiva someșnă*, 1937, nr. 21, p. 682—700; Iosif Pervain *Vasile Fabian Bob* : „Suplement la geografie”, în *Studii literare*, IV, 1948; Florica Cimpan, *Vasile Fabian, poet și profesor la Academia-Mihăileană, irk Steaua*, 1961, nr. 6; Valeriu Șotropa, *Mesajul revoluționar al operei poetice a lui Vasile Bob Fabian*, în *Steaua*, XXVII, 1976, nr. 3; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. București, 1979, p. 344.

-era deschisă altor descălecări, a ieromonahului Gherman Vida de pildă, dar mai ales Damaschin Bojincă⁷. Principalul aspect care interesează în episodul diasporei moldovene a <este primirea, dincolo, a unui quantum de idei luministe, moderne, iiii haină românească și cate la realitatea românilor, pe înțelesul acestora și cu adresă la toate păturile sociale, ce pentru acea epocă, putea să constituie, și a constituit, *movens-ul* unor transformări spirituale adincime. De la *Istoria Daciei* a lui Dionisie Fotino⁸ la *Istoria pentru începutul român Dachia* a lui Petru Maior și ia *Hronica românilor* a lui Gheorghe Șincai, a cărei tipăr **Tesuscitat** și realizat tot în Moldova⁹, românii din principatul răsăritean evoluau de la vi universalistă, indiferentă și factologică asupra istoriei lor, la cea patriotică, deferentă, nat în ultimă instanță romantică. Este notabil că o operă tipic lumieristă ca *Istoria* lui M iost cartea de căpătii a generației romantice din Principate, a scriitorilor moldoveni în rind, indiciu că în trecutul nostru virstele literare s-au succedat mai armonios decit ne-a tsă contemplăm peisajul european al vremii¹⁰.

Pe Iordache Mălinescu îl vedem, în mod surprinzător, adaptat acestei noi genera mai mult, legat de evenimentul pătrunderii operei maioriene în Moldova. După ce fusese o inginer hotarnic — să fi urmat cursurile de „hotărnicie” ale lui Asachi? —, apoi star „subdiților” austrieci din ținuturile nordice (1827—1830), el devine în 1832 secretar al Ar Statului din Moldova, a căror direcție o deținea Gheorghe Asachi¹¹. Un an mai târziu îl c -pe Damsehin Bojincă, noul jurisconsult al statului, iar în 1834 editează la Buda *Istoria începutul românilor în Dachia*. Ce se întâmplase în acest scurt răstimp? Se poate pres firește, și o influențare fulgerătoare a lui Mălinescu de către un prieten venit de peste Bojincă¹², dar mult mai convingătoare este ideea unor mai vechi contacte ale fostului austriac”, devenit arhivar și căminar în Moldova, cu Școala Ardeleană, cu ideile și oam Spune mărturia unui contemporan, arhondologul-scriitor Costandin Sion¹³, că „după ducerea Regulamentului — [deci după 1834 — n.n.s.] — s-au lepădat de protecția ne {- austriacă — n.n.s.}”. Dar și în urma acestui dublu eveniment din 1834, în măsură s linieze înclinația patriotică și națională, și în ciuda colaborării apropiate cu duhul anim vieții spirituale din Moldova, Gheorghe Asachi, căminarul Mălinescu nu reușește să înc «dialog coerent cu moldovenii. *Albina românească*, de pildă, nu scrie nici un rind despre s nala ediție a *Istoriei* lui Maior. Documentele și corespondența moldoveana a epocii, ca ș tirile scriitorilor, sint mute și în ceea ce privește omul, și marea sa faptă culturală.

Acest lucru până în 1838, cind la Brașov George Bariț își începe activitatea pub Foaia literară apărea abia de trei luni, *Gazeta de Transilvania* de o lună, și iată că pe redactorului sosește o scrisoare expediată din tirgul Mihăileni, în extremitatea nordică a M

⁷ Gh. Ungureanu, *Jurisconsultul Damaschin T. Bojincă*, Iași, 1930. Vezi o listă bibli completă în Damaschin Bojincă, *Scrieri*, ediție de Nicolae Bocșan, Timișoara, 1978, p. 1 și *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, p. 111—113.

⁸ Voi. I—II, Viena, 1918—1919, în limba greacă.

⁹ Prima tentativă îi aparține lui Gherman Vida, care scoate în 1843 un prim vo *Hronică* (vezi Alexandru Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Sir curești*, 1869, p. 58; Iosif Pervain, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gaura din H Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 86—112; Ioan Chindriș, *Gherman Vida și Șincai*, în *Chipuri din hronical neamului*, București, 1977, p. 61—64), iar cea de a c August Treboniu Laurian, avind ca rezultat marea ediție ieșeană din 1853—1854.

¹⁰ Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, V, București, 1981, p. 1—11.

¹¹ Toate datele biografice sint luate din lucrarea Virginiei Isac, *Iordachi M unica, dealtfel, demnă de băgat în seamă.*

¹² Supoziție exprimată de Măria Protase, în *Petru Maior*, București, 1973, p.

¹³ *Arhondologia Moldovei*, ed. cit., p. 172.

datată de Iordache Mălinescu la 19 aprilie 1838¹³. Este cea dintâi epistolă primită de Bariț de la un moldovean, și se pare chiar, după demersul textului, că între cei doi existaseră schimburi de corespondență și înaintea acestei date. Din acest moment, blajinul boiernaș cărturar, acum funcționar judecătoresc în orașelul de graniță, iese din tăcerea timidă în care se complăcuse, deschizând un capitel, al doilea al vieții, din care putem culege crîmpeie pentru o imagine cît de cît încheată a sa. Cum se pare că spre transilvăneni îl atrăgea nu doar afecțiunea culturală comună, ci și faptul că circumstanțele habsburgice erau incomparabil mai liberale și mai propice unei minime puțințe de exprimare decît Moldova regulamentară, Iordache Mălinescu nu întîrzie să etaleze o febrilitate a gândului și condeiului, care contrazice silențioasa-i existență anterioară.

Iordachi Mălinescu n-a resimțit momentul psihologic în care scriitorul român a început să facă o problemă din normativismul național al limbii literare. Uzînd netulburat de „dulcele grai moldovinesc”, bunul „camenari” își revarsă mai întîi prea plinul interesului asupra sorții și viabilității publicațiilor românești din Brașov. E o constantă pe care o întîlnim în întregul epistolar barițian de pînă la 1848. Explicația este mai mult decît simplă. În Transilvania, puterea habsburgică tolera totuși un anume liberalism cultural și politic de casă mare, pe fundalul luminismului demult devenit a doua natură a mediului social din Imperiu. Concomitent, în Principate, românii făceau față dublului despotism oriental — străin — din vremea Regulamentului, circumspect mai ales cu amănuntele, ca orice forță politică ce nu și-a justificat blazonul. Rămînînd la Moldova, observăm că tentative nemăsurat mai blajine ca atitudine politico-națională decît *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru mînte...*, și numim aici *Dacia literară* din 1840 și *Propășirea* din 1844, au fost anihilate ca un „ce periculos”, în cel mai scurt timp cu puțință. Aici stă explicația aceluia doborât sentiment al extracarpatinilor, de admirație pentru opera publicistică a lui George Bariț și de teamă că ea va putea fi suprimată într-o bună zi. Impresionează acele scrisori ale mîntenilor și moldovenilor, nenumărate, în care corespondenții lui Bariț îi atrag atenția că foile lui ar putea fi decapitate de către... Demnii din Principate! Eroare, născută din supraestimarea gospodarilor cu două firmame, dar și din ignorarea faptului că mișcarea națională-culturală a românilor ardeleni își avea rolul ei foarte precis pe tabla de șah a Vienei, de peste un secol. Dovadă faptul că foile au rezistat uluitor de mult, cea literară pînă în 1865, cînd devine inoperantă pentru redacție, *Gazeta* politică pînă la 1918, și doar cu un singur accident în 1850, cînd ea dispăre pentru scurtă vreme, într-adevăr ca urmare a unui ascendent al diplomației țariste asupra Curții habsburgice, pe care cazacii lui Liiders și Pașkievici o scăpaseră de spectrul „rebeliunii” unghurești¹⁴. Ca toți acești corespondenți, Mălinescu excelează în energie și strategie pentru apărarea și difuzarea publicațiilor brașovene. De la prima scrisoare, aceea din 19 aprilie 1838, și cu insistență în aproape toate celelalte, ei comunică la Brașov liste de abonați și propuneri pentru pătrunderea optimă a acestora în mediul dificil care era Moldova. Abonații cooptați de el fac parte din mica nobilime rurală a principatului, din nord mai cu seamă, între care cel mai înalt loc în arhondologie îl avea comisul Ilie Gherghel, urmat de stolnicul Mihail Mavrodin, unchiul lui Mihai Eminescu, de Gheorghe Degeratul, Gheorghe Brahă, Alecu Cucotescu, Nicolae Hristescu, Manole Mavrodin, Dimitrie Serghiescu, Manole Gavrilescu, Ilie Holban' și alți hidalgos cu genealogii răzeșești. O singură dată, în 4 decembrie 1838¹⁵, Mălinescu este solicitat de Costache Conachi, nu numai îns de maximă firmă boierească — „d. marele logofăt” —, dar și „cunoscutul de sprijinitori și însuși lucrători în literatura românească”, cu care „am luat vorbă despre foile d-tale”, eveniment notabil și

consemnat ca atare. Pentru mulțumirea abonaților „săi”, căminarul are o mie și una de sugestii și observații, ca „aceea referitoare la defalcarea unui punct de prenumărare în tirgul unde e funcționar judecătoresc, Mihăilenii”, sau la găsirea unui sistem *aparte* și *anume*, prin care o două publicații să ajungă la destinație¹⁶. Care sînt mijloacele tradiționale de primire a jurnalelor de către moldoveni? Pasajul lămuritor aduce informații inedite: „Cele franțuzești și nemtești fiindcă să țin numai de cătră cei bogați, apoi acestea își au curierii săi, din spatile statului plătiți, adecă din lăcuiorii birnici, ce să scutesc prin sate, fiind hotărâți pentru slujbela prietarilor, încât unii și câte ICO— 150 de acestea au” [insolită imagine a unor „boieri” oricît de mari, cu 150 de curieri personali!], „iar *Albina* să trimeti, prin mijlocirea vesteriei, cătră ispravnicii țănuturilor, fiind așa pus la cale de cătră ocărnuire, ba și prin profesorii de poezii țănuturi, ca unii ce atărnă de redactorul”¹⁷. În acest mecanism, în care fiecare își avea slujba sa, foile lui Bariț nu aveau acces, astfel că Mălinescu rămîne să „traceteze” sau să se războiască cu negustorii brașoveni din Moldova, cu *Postalant-urile* imperiale de pe graniță, cu „aghențele” consulare austriece și cu alte foruri care improvizau, cu multe neajunsuri, oficiul de poșta pentru *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru mînte...*

Răspłata acestor ostenele este propria satisfacție, ca și a „prenumeranților” săi, care „multămiți cu foile d-tale, mai virtos cu stilul articurilor ce să dau afară de însuși d-tale”, într-un anume moment, Mălinescu îi mărturisește lui Bariț: „Articolul domniei tale despre *Românii și maghiarismul* îți face mare cinste între bieții români, atît în privirea frumoasă a alcătuirii și a curajului, cît și în pătrunderea politice de astăzi a patrielor noastre”¹⁸. Pornind de la o astfel de apreciere, putem explica și tentația lui Mălinescu de a colabora la aceste articole, el care, în cei zece ani de apariție a *Albinei românești* de pînă la ivirea fcilor brașovene, a fost absentat cu desăvîrșire din paginile ziarului lui Asachi, și care, dealtminteri, nu va publica nimic, *nicăieri* în afara *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru mînte...* Și mai există o explicație. Prin ținuta sa slugarnică, de publicație oficioasă, *Albina românească* își tăiasse o anumită libertate de interpretare liberă a evenimentelor politice. „Evenimentele” de bază erau mărunte, fapte cotidiene ale lui Mihail Sturza, fie că este vorba de lansarea de ofisuri, decrete și circulare noi, în care era deosebit de darnic, fie de diferite drumeții prin țară, însoțit de trena boierilor care-i arătau unele și altele, fie de plecarea Domnitorului la băi sau în străinătate. La apogeele podul acestei atitudini, *Gazeta de Transilvania* cuteza să treacă rubrica *Austria* printre țările străine, să ignoreze pur și simplu mari documente oficiale — și, la scara Imperiului, firește să existe și mari! —, dacă ele nu aduceau nimic semnificativ pentru românii din Transilvania. Evenimentele legate de existența acestora îl preocupau în primul rînd pe Bariț, care, dealtminteri, trece de la simpla relatare, la genul major al articolului politic, necunoscut încă în Principate. Iar ca un corolar al acestei metode, interesul pentru soarta *tuturor* românilor. Cine vrea să cunoască din surse contemporane mersul real al evenimentelor din Țara Românească și Moldova, nu va răsfoi *Curierul românesc* sau *Albina românească*, ci *Gazeta de Transilvania*. Prin care, deosebit de operative pentru acea vreme, îi parveneau lui Bariț corespondențe de la toți moldovenii din partida nouă: Nicolae Istrati, Gheorghe Săulescu, Ion Ionescu de la Brad, Gheorghe Sion, Teodor Stamati, Costache Negruzzi, frații Gheorghiu, C. Platon și alții, ale căror relații devin număr de număr îndrăznețe articole la rubrica *Moldova*. în ceea ce-l privește pe Iordache Mălineicu, patriot sincer dar fire deloc bătăioasă, el începe prin a fi colaborator al revistei

¹³ Scrisoarea I.

¹⁴ *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 368.

¹⁵ Scris. V.

¹⁶ Scris. IV.

¹⁷ Passim.

¹⁸ Scris. XIII.

¹⁹ Scris. V.

²⁰ Scris. IX.

literare. Înștiințarea de literatură din numărul 21 al *Foii literare*²¹ este de amintit doar intrucit debutul său se leagă tot de ediția *Istoriei* lui Petru Maior. Mai importanțe sînt celelalte articole ale sale: *Oareșcare note a d. cămenari Iordachi Mălinescu la cuvîntarea d-lui Hăjdău din Nro. 21 a acestii foi*, apoi *Ispisocul Domnului Ștefan VVD cel Mare, Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD din 17 dechemurie 7139 (1631), Un discurs și poezie sau Spița preosfințitului proin-mitropolit Veniamin Costache*²², despre a căror gestație aflăm copioase detalii din scrisorile către Bariț. Cu *Ispisocul lui Moisi Movilă și Spița genealogică* a lui Veniamin Costache, Mălinescu se atașează opiniei indignate a moldovenilor, la abdicarea forțată, în 1842, a ierarhului atît de merituos față de cultura națională. Multele scrisori centrate pe preocuparea pentru persoana mitropolitului Veniamin²³, ca și articolul temerar despre *Cauzele pentru care mitropolitul Veniamin Costache s-a retras din scaunul mitropoliei*²⁴, nepublicat de Bariț din cauza insinuărilor necontrolabile pe moment despre delapidările lui Mihail Sturza, dar care ulterior s-au dovedit și din alte surse, sînt suficiente argumente despre corecta orientare politică a căminarului în acel dificil moment. Pătrundem, însă, tot prin epistole, și în taina puținătății scrisului acestui inimos moldovean, plin de vervă în corespondență, însă zgîrcit și crispat în cele menite publicării. „Așa-i că scriu rău?”, îl întreabă el pe Bariț la 20februarie 1842, mărturisindu-și astfel complexele ce-i stăvileau elanul. „Eu trebuie să scriu românește în două feliiuri, adică cu altă ortografie și litere scrise pentru domnia-ta, de pildă, și cu alta cătră moldovenii noștri și cătră instanții giudecătorești de aicea, căci almintrele ai noștri de aicea nu m-ar putea ceti iar dumneata m-ai rade”. Așadar: „Orișice lucrîșor al mieu ț-ar intră în mână, m-aș ține norocit ca să-l indreptezi și să-l netezești”. Oricum, articolele sale nu sînt ale unui scriitor, ci ale arhivistului factolog, care încarcă mai mult notele decît textul. În aceste note el imită metoda lui Petru Maior și, cum era de așteptat, îl citează ori de cîte ori se ivește ocazia. În mod paradoxal, au mai multă cursivitate scurtele relatări trimise pentru *Gazeta de Transilvania*, care apăreau strict anonim și, deci, timiditatea autorului nu trebuia să se expună public. *Știrea* din *Bărlad*, 1842, *mai 1 c.v.*, despre accidentul în care și-a găsit moartea familia logofătului TSTeculachi Cantacuzino²⁵ este o piesă perfectă a genului. Apetitul pentru senzațional și-l divulgă: „și cu știrea despre uciderea lui Nicolae Ciucă de către Iordache Racliș, într-o dispută de boieri megieși cu moșiile²⁶. Nu-i sînt indiferente, însă, nici aspecte mai largi ale vieții sociale. Felul cum știe să redea aspectul de vid produs de o criză economică survenită în toamna anului 1842²⁷, prin scăderea comerțului portuar, este simplă și precisă: „Vaporul (austriac) de la Constantinopol, pe care la 3 sept.—4 oct. nu numai cumpărătorii, dar și vânzătorii de grîu îl aștepta cu nerăbdare, veind în această noapte, în loc de 2—3 milioane ce în alți ani aduce, au descărcat, mari și devremi, 3—4 mii galbeni — n. ns.]”. îl tentează și demascarea intenției catolicilor de a se infiltra în Moldova, alcătuieste chiar un bun articol, cu care voia să-și creeze și un pseudonim: C. I. Ba...ianu²⁸, dar Bariț îi refuză publicarea.

Realitățile moldovene bogat înfățișate în corespondențele primite de Bariț l-au determinat pe acesta să scrie o „brojură” pe tema respectivă. Două scrisori ale lui Mălinescu din decembrie 1843 — februarie 1844²⁹ ne ajută să reconstituim acest episod inedit din viața scriitorului ardelen. Se pare că broșura a și fost scrisă și trimisă lui Nicolae Istrati să o citească, lui Măli-

nescu de asemenea, că Bariț voia să o tipărească sub pseudonimul *Gh. Jucanul*, dar că pînă la urmă, din motive necunoscute, publicația n-a apărut. Sau a apărut, și nu este încă identificată? Pe aceeași linie a revelațiilor bibliografice importante, una dintre scrisorile lui Mălinescu³⁰, coroborată și cu alte mărturii, ne ajută la identificarea și datarea redactării unei excepționale scrieri politice a lui Nicolae Istrati, *O repede ideie asupra stării de față a lucrurilor în Moldova*, scrisă în 1842 dar tipărită abia în 1848³¹.

Existența lui Iordache Mălinescu ar fi de nereconstituit fără epistolele trimise peste Carpați în cei zece ani, 1838—1848. Deși Costandin Sion, în mod excepțional, îi face o descriere neutră, fără malițiozități, mai lungă decît celor mai înalți boieri, el nu depășește, totuși, cîteva jaloane biografice minime. Unica schiță biografică modernă³² s-a scris fără cunoașterea corespondenței către Bariț, care ar fi putut umple cu datele realității vii golurile schemei dealtminteri bine concepute. Fără intenția sa, căminarul își creionează în aceste scrisori un portret viu, plin de savoare, portretul unui boiernaș de țară cu familie mare și tabieturi învechite. „Eu — zice — sînt un om foarte adevărat, și încă într-atîta de adevărat, încît vrînd-nevrînd trebui să petrec la țară”³³. Firea blajină îl atrage la moșioara sa de la Văleni, în ținutul Pălciului, unde „numai în sinul familiei mele, studiînd din istorie pre cei morți, să pot pitreci măcar cu ei în liniștire”³⁴. Era un mare fumător din ciubuc. În 20 februarie 1842 îi cere lui Bariț³⁵ să-i trimită „tri jașcăe”, adică pungi din piele ornamentat lucrute, pe care fumătorii cu ifose ai secolului trecut le purtau la briu, umplute cu tutun, alături de pipa cu coadă lungă și arzătorul butucănos, înfiptă după briu ca o sabie. Mai are un jașcău, sau „chise”, cum îi mai spune căminarul/ dar cu aceasta „m-am deprins [într-atîta], încît dacă aș pierde-o — nu rade! — nu știu ce aș face”. Ca să-și vindece acest coșmar, mai comandă *treil* „Vezi domnia-ta pană unde agiunge un om tereechiu de vrîn fel de patimă?” La 46 de ani se considera un om bătrîn, în același loc, plîngîndu-se că scrie rău, explică: „Pricina nu este atîta a bătrîneților (fiind peste cîteva zile de 46 ani), dar, mai înainte de cîtiva ani, pălit fiind de dam[b]3a la partea dreaptă a trupului, tot încă mai simt greotăte mare la mîna dreaptă”. Iată și explicația prematurii retrageri din viața publică, ca și a firii neobișnuit de timidă, retractile. Supărîndu-se în 1843, pe Nicolae Istrati, care avea un caracter pe dos, debordînd de energie fremătătoare, bunul căminar nici măcar nu-i spune acestuia că a aflat de „născocitele lui asupra noastră”. „Mă fac a nu ști nemică. Vine la mine și mă duc la dansul, dar încredere nu mai pot ave.” Ca să-și înfrumusețeze existența, boierul semiparalitic face acte de donație cu ecou chiar în presa vremii, printre care nu mai puțin de 400 de exemplare din *Istoria* lui Petru Maior editată de el în 1834, pe seama școlilor și așezămintelor românești din toate cele trei principate. Dar nici „mulțămitele publice” din ziare, nici blajînătatea nu reușesc să-l ferească de duritățile vieții și de răutatea oamenilor. Procesul din 1841 cu vornicul Ican Neculce, un strănepot al cronicarului, pentru pretențiile marelui boier asupra unui manuscris neculcean aflat în posesia lui Mălinescu, îi cauzează celui din urmă agitație inutilă, ca și risipă de timp și energie³⁶. Documentul era printre cele mai îndrăgite din biblioteca de la Văleni, și căruia Mălinescu îi face o

²¹ 1838, p. 168.

²² Vezi date bibliografice despre ele în ultima notă la acest studiu.

²³ VIII, IX, X, XI.

²⁴ Scris. VIII.

²⁵ Scris. IX.

²⁶ Scris. XI.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Scris. VI.

²⁹ Scris. XVI, inel. n. 2 și XIX.

³⁰ Scris. XIII.

³¹ în *Foaie pentru minte...*, 1848, nr. 24, p. 185-188; nr. 25, p. 193-195; nr. 26, p. 206-207.

³² Virginia Isac, *Op. cit.*

³³ Scris. X.

³⁴ Virginia Isac, *Op. cit.*, p. 443.

³⁵ Scris. VIII.

³⁶ *Albina românească*, XI, 1840, p. 375—376; *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 67; 269-270; VIII, 1845, nr. 14, p. 68. Vezi și scris. XX, nr. 8.

³⁷ Virginia Isac, *Op. cit.*, p. 443-444.

„adăugire a lipsurilor”³³. Dar emoția cea mare i-o aduce fiul său, revoluționarul și unionistul Vasile Mălinescu, pe atit de viforos și energic, pe cit era tatăl său de blind. Educația națională primită în casa părintească s-a întilnit cu aceste date ale firii, ducînd la conturarea personalității celui mai radical revoluționar din Moldova. Vasile Mălinescu a beneficiat de înțelegerea tatălui în toa'e acțiunile, binecunoscute, întreprinse în anii 1845— 1846 alături de tinerii din partida națională. Dar la 1848, cînd tinărul Mălinescu, întors din Paris ca să aprindă flacăra revoluției în Moldova, devine eroul unui episod armat singeros la granița țării, lîngă vama Oifuz, cunoscutul „atac de la Grozești”, unde grăniceri din cordonul austriac își pierd viața în ciocnirea cu studenții conduși de fiul epistolierului nostru, inima bătrînului căminar est3 cuprînsă de spaimă, în ultima scrisoare, din 2 mai 1848, Iordache Mălinescu știe că fiul său se află în Transilvania, în drum spre graniță. Și, cum se pare că pedepsirea tatălui pentru faptele fiului nu este o invenție nouă, tatăl, terorizat de frică, îl roagă pe Bariț: „De cumva vei da ochi cu dansul, -să-i spui ca nu cumva să uite că eu am dat chiezășie, la pornirea lui de aice, cum că fără voia guvernului niciodată nu va intră în Moldova. Dacă va faci dinpotrivă, apoi eu is pierdut”³⁴.

în vara aceluia furtunos an, Iordache Mălinescu a avut sentimentul sfîrșitului, pină la a-și scrie testamentul. *Voința de pre urmă* a moldoveanului trădează refularea, din cauza slăbiciunii fizice, a unor impulsuri patriotice mult mai pregnante decît a putut etala prin faptele vieții. Sicriul, cere el, „va fi zugrăvit cu cele trei coloare naționale, și anume: seîndurile de prinpregiur albaștri, capacul reșu și marginile pe la inchiaturi galbine; iar deasupra pe capac vor fi scrise aceste dooă cuvinte sfinte: „Dreptate. Frăție”³⁵.

Dar va supraviețui furtunii, va îndura exilul fiului său Vasile, va ajunge ban și președinte al Judecătoriei ținutului Fălciu, pină într-o dimineață de 26 iunie 1853 cînd „pe la 10 ceasuri europenești s-au săvîrșit din viață banul Iordachi Mălinescu”³⁶. Pleca dintre cei vii un om pe care contemporanii l-au iubit și admirat pentru modestia, generozitatea și patriotismul său, și pe care acum un mănunchi de epistole îl recomandă și ca pe un iubitor al literaturii³⁷.

³³ B.A.R., ms. rom 912..

³⁴ Scris. XXI.

³⁵ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională...* p. 67, nr. 4.

³⁶ Virginia Isac, *Op. cit.*^ p. 445.

³⁷ Scrieri cunoscute: 1. *Înștiințare de literatură*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 21, p. 168; 2. *Oareșcare note a d. cămenari Iordachi Mălinescu la cuvîntarea d-lui Hăjdău din Nro. 21 ai acestii foi, în Foaie pentru mînte, inimă și literatură*, 1838, nr. 22, p. 173— 174; 3. *Ispisocul Domnului Ștefan VVD cel Mare*, în *Ibid.*, 1840, nr. 19, p. 145— 147; 4. *Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD din 17 dechemu[rie]* (1631), în *Ibid.*, 1842, nr. 15, p. 118- 119; 5. *Un discurs și poezie*, în *Ibid.*, nr. 13, p. 97— 101; 6. *Spîța preosfînțitului pi'oin-mitropnlt Veniamin Costache* (Cu privință la cele scrise în Nro. 15), în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, supliment la nr. 19, din 11 mai și *Foaie pentru mînte...*, 1842, supliment la nr. 19, din 11 mai; 7. *Bărlad, 1 mai c.v.*, în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 20, p. 79; 8. *Huși (ținutul Fălciu)*, apr. 11 c.v., în *Ibid.*; 9. *[Despre alegerea deputaților orașului Iași la 25 aprilie 1842]*, în *Ibid.*; 10. *Bărlad, 5 noimvrie*, în *Ibid.*, nr. 47, p. 186; 11. *Iași, 18 decembrie*, în *Ibid.*, VI, 1843, nr. 1, p. 2—3; 12. *Introducirile și întăririle patriarhale la catehismul mitropolitului Petru Movilă*, în *Fcaie penttu mînte...*, 1843, nr. 16, p. 124— 127; 13. *Mulțămîtă publică*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 14, p. 68. Manuscrise: 1. *[Condică de documente politice privitoare la Moldova, din anii 1780— 1819]*, adnotate și revizuite de el, la B.A.R., ms. rom. 3; 2. *Adăogire lipsurilor la Cronicul vornicului Ioan Neculcea, oareșcare fragmenturi secasă dînr-o cronică* (litopisiți), ce să află la d. căpitanul Mihalachi Kogălniceanu..., la B.A.R., ms. rom. 912, 63 file; 3. *Adunare de tractaturi ce s-au urmat între prea puternica împărăție a Rossii și înalta Poartă, însă acele numai care să ating de Prințipaturile Moldavii și Valahii, începute de la pacia ce s-au săvîrșit la Cainargic în anvd 111A și pină la cele de acum 1829, septvrii în 2 din capitalia Adriianopol, prin Iordachi Măhnesc: în Botoșeni*, 1829, la B.A.R., ms. rom. 1175.

Mihăileni în Moldova, 1938, april 19,

Domnule redactor !

în luna trecută, februar, aflîndu-mă în capitalia, Eșul, m-am abonat prin d. pahar[nic] Bojincă¹ la foaia dom[niei] tale, plătînd și banii cuveniți. Apoi acum, găsînd doi abonați și aice în tîrgul Mihăile--rătul și sulgeriul Gheorghii Brahă², de la carii priimind și plata pe un an întreg, vă rog ca să binevoii a le triimiti foile de la No 1 înainte³, regulat, supt adresurile domniilor sale.

Dar pentru că poșta din Austria treci la Eși chiar prin tîrgul nostru,, apoi binevoiești dom[nia] ta a pune în lucrare ca foile noastre să nu se mai preumble zadarnic pe la Eși, ce dregătoria postii Siretiului din Bucovina să le expeduiască la *Postalamt din Sănăuți*⁴, prin care punct/ de graniță nu numai că treci poșta, dar și de lăcuința me abie⁵ este în depărtare de 300 stîneni.

Totodată, veți ave bunăvoință a pune la cale, cu dregătoria numitei poște, ca să priimască de la mine banii abonaților, acestor de-acum și acelor ce să vor abona de acum înainte, spre a să expedui cătră redacția foi acestia.

Cătră aceste adaog a vă face cunoscut că lăzile cu *Istoria pen-tru începutul românilor în Dachia* de P. Maior, despre care s-au făcut tînguire prin o foaie a dom[niei] tale, că s-ar fi văzut în Brașov încă nevîndute⁶, nu pot fi din ediția întâi, ce din ce al doile, tipărită cu cheltuiala me la anul 1834⁶. De aceea, eu rog pe dom[nia] ta ca să binevoiești a treci următoarea înștiințare în *Foaia literală*, însă anonim, căci eu nicidecum nu doresc să se treacă numele meu prin foi publice:

„*Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de P. Maior, tipă-rindu-se în Buda/la anul 1834 a doua oară, tot în Buda, cu adăogi-rea la svîrșitul ei a unor disputații și un dialog, ce n-au fost trecute în ace dintăi ediție, s-au vîndut pină acum cu 10 1/2 și 9 țvanțiagi argint și fiindcă dorința proprietariului acestii clasice cărți este ca și cei sărac

.cetitori să o poată ave, să face știut că prețul unui exemplari s-au statornicit numai pe cinci țvanțiigi argint, aflindu-se de vîndut în ^librăriile din orașile Eșii și Bucureștii”⁷.

Recomandindu-mă dom[niei] tale, domnule redactor, vă rog ca .să-mi poronciți să vă slujesc și eu, la ce mă veți socoti de vrednic. Avînd xinste a fi a domniii tale plecată slugă,

Iordachi Mălinescu
camenari.

N. B. Nu cumva, domnule, să-mi treciți numele prin foi, pentru ;așa băgate înștiințare !⁸/

¹ Din 1833, bănățeanul Damschin Bojincă se afla în Moldova, ca jurisconsult la Logofeția Dreptății. Vezi Gh. Ungureanu, *Jurisconsultul Damaschin T. Bojincă*, Iași, 1930, Cf. și sursele mai recente: Damaschin Bojincă, *Scrieri*, ediție de Nicolae „Bocșan, Timișoara, 1978 și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 111-112.

² Vezi scris. IV, inel. n. 6.

³ Primul număr al *Foii literare* apăruse la 1 ianuarie 1838 iar *Gazeta de Transilvania* la 12 martie același an.

⁴ Oficiul poștal din Sănăuți.

⁵ Indicație falsă, greu de explicat. O astfel de „tinguire” nu apăruse nici în *Gazeta de Transilvania*, nici în *Foaiete literară*.

⁶ Ediția a doua a operei lui Petru Maior avea titlul întreg: *Istoria, pentru începutu ^românihr în Dachia întocmită de Petru Maior de Dicio-Sîrmărtin protopop și la înălțatul Crăescul Consiliium Locumtenențiale al Ungariei crăesc al cărților revisor la Buda, în Crăiască Tipografie, Ta anul 1812 tipărită. Iar acum retipărită prin Iordachi de Melinescu secretariul Arhivei Statului a Prințipatului Moldaviei cu adăugarea dialogului ..și a aîspuțațiilor urmate în limba latinească asupra acestei Istorie, și tălmăcite românești prin d. Damaschin Bojincă iuriconsultul Prințipatului Moldaviei. Historia de ..origine Valachorum. în Buda, cu tipariul Crăestei Tipografii a Universității Ungurești 1834.*

⁷ Anunțul lui Iordache Mălinescu s-a tipărit, cu mici îndreptări de stil operate ,de Bariț, în *Foaiete literară*, 1838, nr. 21, p. 168 (titlul: *înștiințare de literatură* a fost ,dat de redacție).

⁸ Cu două adnotări ale lui Bariț: una contemporană („1838. Mălinescu”) și alta itirzie „Mihăileni, 19 apr. 1838”). Cit despre dorința lui Mălinescu de a nu-i fi tipărit gumele la sfîrșitul micului anunț, ea va fi împlinită.

Scrisoarea a mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea ^națională 1834— 1849*, București, 1967, p. 205—207.

II

Mihăileni în Moldova, [1]838, april 22

Domnule redactor!

Prin o scrisoare a, me expedită cătră dom[nia] ta cu posta trecută \ între altile v-am înștiințat și despre doi prenumerați ce s-au abonat aice la foile dom[niei] tale, și anume: dd. paharnicul Degeratul și sulgeriul Gheorghii Brahă². Acum vă înștiințazi și pentru acești

patru de jos însemnați, rugîndu-vă ca să le trimetiți și lor foile, tot prin posta Siretiului din Bucovina, aice la tîrgul Mihăilenii din Moldova, precum:

D. comis Ilie Gherghel;

: „ stolnicul Mihai Mavrodin;
sulgeriul Alecu Cucotescul și
„ pitariul Nicolai Hristescu”³.

34 Și acești patru, ca și cei de mai înainte, au/ răspuns banii la mine, pe un an întreg.

Binevoiești dom[nia] ta a nu scăpa din vederi ca toate foile, de la No 1 și pînă astăzi, să li să triimată.

Iar eu am cinstea a fi a dom[niei] tale plecată slugă, •

Iordachi Mălinescu m. pr^
camenari./

34v

[Adresa:] An S[ein]e der Wohlgebor[e]nen Herrn Herrn G. Baritz,. Redactor der walachischen Zeitungen. In Kronstadt in Siebenburgen \

¹ Scrisoarea precedentă.

² Vezi scris. IV, inel. n. 6, referitor la ambii abonați.

³ Pentru toți patru, vezi ibid.

⁴ „Domniei sale domnului domn G. Bariț, redactorul ziarelor românești. în. Brașov, în Transilvania”.

III

Mihăileni în Moldova, [1]838, aprilie 2J

Domnule redactor!

Deși în trecutile zile v-am înștiințat că foile dom[niei] tale pentru, abonații de aice să le expeduți prin posta Șiretului din Bucovina, spre a scăpa de zadarnica încungiurare prin Eși, dar, fiindcă eu prin. ace scrisoare nu v-am însemnat de chipul prin care ați pute isprăvi aceasta, apoi mă grăbesc a vă aduce la știință că, după încredințarea, ce am luat de la postmaisterul poștei sus-pomenite, aceasta să poate face numai dacă dom[nia] ta vei vorbi cu postmaisterul din Brașov *, ca el să se întăleagă cu acel din Bistriță ca, pe viitorime, acest din. urmă să nu le închidă/ în pachetul Cernăuțului, ce în pachetul postiii tîrgului Siretiu.

36

Cătră acestea adaog că, dacă nu veți pute isprăvi ca posta Siretiului să priimască de la mine banii abonaților, apoi binevoiiți a vă înță-. legi cu d. paharnicul Bojincă² din Eși, spre a-i priimi acești bani de:

la mine, căci acolo în Eși sint îndestui neguțitori brașoveni, prin care ș-ar pute face o asemenea expediție.

A dom[niei] tale plecat slugă,

^ov

Mălinescu,
camenari.

[Adresa] An S[ein]e der Wohlgebor[e]nen Herrn Herrn G. Bariț, Redactor der walachischen Wochenblatt[t]. Zu Kronstadt in Siebenbüttgen¹.

¹ Corespondența primită de Bariț abundă în astfel de reproșuri și indemnuri spre o mai bună servire a abonaților la foile din Brașov. Dar greutățile intimpinate de redactor, mai ales acum, la începutul apariției foilor, erau de neînvin. Ceva din aceste greutăți transpare în următorul articol publicat, ca editorial, la începutul lunii mai 1838, se pare ca urmare a acestei scrisori a lui Iordache Mălinescu: *De la redacție (Gazeta de Transilvania, I, 1838, nr. 9 din 7 mai, p. 33).*

² Vezi scris. I, nr. 1.

³ „Domniei sale domnului domn G. Bariț, redactorul foi românești de săptămână. Îla Brașov, în Transilvania”.

IV

Mihăileni, 1838, mai 27

Domnule mieu !

Din celi întâi foi triimasă pentru prenumerații de aice, au lipsă acele a lui *Ilie Holban*¹, iar din celi cu posta trecută lipse a dd. *comisul Demitrii Serghiescu, camenariul Manoli Gavrilescu* și iarăși a celui pomenit de sus domn *Ilie Holban*, lăsind aice despre d. *stolnicul Manoli Mavrodin*², carile s-au prenumerat mai în urmă și pentru carile, ca și pentru ceialalți, am răspuns banii la posta Siretiului, precum și despre a meii, ce tot încă cu încungiuare pe la Eși le priimesc.

Domnule mieu, aducindu-mi eu aminte că, în anii trecuți, pe buata *Albina românească* o părăsase prenumerații chiar numai din pricina neregulatei priimirii ei, de datorie socotesc a fi ca să vă svătuiesc a ave o deosăbită privighiere întru aceasta³. Și, pentru ca pe viitorime să se poată păzi un fel de regulă la expediția redacției de acolo, adecă să aibă în privire pe prenumerații din Moldova, ce sintem cu lăcuința aice la Țănutul Dorohoiu, socotesc a nu fi de prisos însemnarea ce am făcut-o în dos aice.

Avînd cinste a fi a dom[niei] tale plecată slugă,

Mălinescu. cam[inar].

întoarce !/

însemnare de prenumerații a căror foi trebui a să adresui către poșta târgului Siretiu din Bucovina, fiind pentru Mihăileni din Moldova, și pentru care s-au și plătit banii pe un întreg an, la ace poștă⁴ :

No

1 Dom[nul] comisul *Ilie Gherghel*;

2 sulgeriul *Alecu Cucotescu*;

3 Gheorghii *Brahă*;

4 paharnicu *Gheorghii Degeratul*;

5 stolnicul *Mihail Mavrodin*⁵;

6 pitariul *Nicolai Hristescu*;

7 comisul *Demitrii Serghiescu* fau priimit numai

camenariul *Manoli Gavrilescu* **Jîndul** cel dintâi de

9 stolnicul *Manoli Mavrodin* („⁶” priimit pînă

10 *Ilie Holban* **lacum** nici ca cum ;

11 camenariul *Iordachi Mălinescu* le priimești cu cunțiuare prin Eși și dorești ca și el să le priimești prin poșta târgului Siretiului/

30v

[Adresa:] An S[eine] Wohlgebar[e]nen Herrn Herrn Profesor Ge Baritz. Redactor der walachischen siebenburgischen Wochenblattt. *Kronstadt*.

¹ Reprezentant minor al ramurii Holbăneștilor, despre care Costandin Sion doar că sint „moldoveni, mazili vechi și razeși de la ținutul Herții, ridicai la bo unii de la Alexandru Moruz, unii de la Scirlat Călimah, însă tot la ranguri m (*Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 303). Mai pe larg despre ei: C. Bobule *Neamul Holbăneștilor*, Chișinău, 1929.

² *Manole* sau *Manolachi Mavrodin*, boier moldovean, fiul stolnicului *Teodor Mavrodin* și al Saftei *Stircea*. A făcut o carieră foarte rapidă sub *Mihail Sturdza* tinăr fiind avansat stolnic și rinduit „revizor al departamentului finanțelor”. în pretextează că „starea sănătății și casnicele împrejurări nu-l iartă mai mult a p slujba” și demisionează, fără a-și prejudicia evoluția pe scara arhondologică: a căminar în 1842, ban în 1852, spătar în 1856 și agă în 1858. A fost unul d antiunioniștii cei mai fervenți, rămînînd de pomină pentru actele comise în acest în timpul *Divanurilor ad-hoc*. Vezi despre el și despre alți boieri din această s grecească la C. Gane, *Neamurile Mavrodinești din Țara Românească și Mono familiei Ion Mavrodin vel hatman*, București, 1942. Savurosul arhondolog care Costantin Sion ii privește pe *Mavrodinii moldoveni* numai prin prizma propriilo conflicte cu această familie: „Greci fanarioți, din cei mai spurcați și fără cara (vezi *op. cit.*, p. 153—156).

3. Vezi și scris, anterioară, inel. n. 1. împreună cu această scrisoare se păs .si un bilet (în limba germană) al lui Bariț către tipograful *Johann Gott*, care preocuparea redactorului de a lămuri plingerile abonaților din nordul Moldovei: „*D meti*. Vă rog să aveți bunăvoința a căuta în pachetul spre Șiret, dacă apar sa apar numele de *Dimitrie Sergiescu* și *Manole Gavrilescu*, căci aceștia au primit n primul mare pachet cu ziarele dv., și de atunci nimic. La fel *Ilie Holban*, prenum pentru Șiret, nu a primit nimic pînă acum, ca și stolnicul *Manole Mavrodin*. clouă adrese de ieri spre Aiud etc, etc. Cei dintii amenință că-și vor retrage a mentul, în cazul cînd nu vor primi nimic ordonat”.

⁴ Bariț va despărți, într-adevăr, abonații prin *Mihăileni* (deci prin *Iordache nescu*), de cei din Iași. în *Numele domnilor prenumerații la Gazeta de Transilva Foaia pentru minte, inimă și literatură în semestrul al doilea 1838. întocmite de G. Brașov. în Tipografia lui Joan Gott*, broșură alcătuită ca supliment la foile braș pe 1838, lista lui Mălinescu este reprodușă aproape exact: „*Mihăileni*. Cam[inar] M Holban. Comis *Dimitriu Serghiescu*. Căminar *Manole Gavrilescu*. Sluger *Alecu*”

30

24

tescul. Pitar Nicolae Cristescul. Comis Ilie Gherghel. Paharnic Gheorghie Degeratul. Sluger Gheorghie Braha. Ilie Holban. Stolnic Manole Mavrodin".

⁵ De data aceasta un Mavrodin mai interesant: *Mihail Mavrodin*, 1800—1870, fiul lui Lupu Mavrodin, vornic de poartă pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și al Ecaterinei Teliman. Boier cu pretenții culturale, foarte urit dar deștept, Mihail sau Mihalachi Mavrodin a alcătuit pe la 1832 arborele genealogic al familiei sale și a tradus din autori străini, printre altele *Tripodul Elenei de Marmontel*. S-a căsătorit cu Măria Iurașcu, sora mamei lui Mihai Eminescu, Raluca. A făcut unele demersuri pentru tipărirea acestor traduceri, dar n-a reușit. Dincolo de aceste preocupări literare, era un bun inginer hotarnic (printre primii elevi ai lui Gheorghie Asachi), în care calitate a fost solicitat să facă planul moșiei Șerpenița a lui Constantin Catargi (1828), mai apoi, al moșiei Broscăuți, stăpinită de marea familie Balș (1839). În politică, spre deosebire de vărul său Manole, Mihail Mavrodin a aderat la unire, încă din 1856, împreună cu fiul său Vasile. în ierarhia boierească a ajuns până la rangul de spătar. Era principalul proprietar al Mihăilenilor, satul unde locuia și Iordache Mălinescu, *Vezi: Costandin Sion, Op. cit., p. 173—176; C. Gane, Neamurile Mavrodinești...*, p. 110—112; G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, București, 1966, p. 17.

⁶ „Domniei sale domnului domn profesor Georgie Bariț, redactorul foii românești de săptămână din Transilvania, în Brașov”.

Iași, 1838 dechemv. 4

Domnul meu !

în trecutile zile, aflindu-mă la *d. marele logofăt Costachi Conachi* cunoscutul de sprejinatori și însuși lucrători în literatura românească am luat vorbă despre foile d-tale, carele m-au și însărcinat a vă scrie de a-l prenumera *la cinci exemplare pe un an întreg, începători de la ghenari viitori*, zicându-mi că un exemplar îl va opri pentru sine, iar celelalte le va da gratis pe la oamenii săi. Deci d-ta vei avea bunătațe a urma pe anul veitori cu expediția foilor pe numele d-sale, însă banii nu s-ar cuveni ca să-i ceri de la d-lui pină nu va priimi N-le întâi.

Deși prenumerații de aicea sînt multămiț[i] cu foile d-tale, mai virtos cu stilul articulelor ce să dau afară de însuși d-ta, totuși socotesc că ar fi mai nemerit: a) ca articuli din foaia *Gazetii* să nu urmezi așa îndelungate despre o singură materie, precum d[e] p[ildă] art[icolul] întâi din No 20², ce locul acela ar fi mai bine să-l prindă *mai multe alesă noveli; b) numai acele art[icole] să se treacă pre larg, care să vor atinge de interesurile patriilor noastre, dar nici pre îngreoteți, d[e] p[ildă] cu biografiile morților unguri sau sași³, afară dacă unii din aceștia ar fi făcut nescari deosăbite jărtve spre folosul țivilizații și c. l., de la care, adecă s-ar pute îndemna și românii a le face și c) să se iei un metod ca, cît va fi prin puțință, să se publice cîte vro nove[lă]/ sau mai multe din fieștecare stat însemnat a lumii,, mai virtos a celor din Evropa⁴.

Domnul meu! Eu nu-mi aduc aminte bine de cuprinderea răvășilor ce v-am scris pină acum, prepun însă că v-am dat de lucru, încît

fără a le ceti încă o dată nu veți pute da la tipări cuvîntul d. Hăj-dău⁵. Așa, și aicea sînt sălit a vă triimeti o notă, care să se treacă la locul cuviincios în acel cuvînt. Pricina este că eu, în cărțile meii, nu am nemică de ale lui Antioh⁶, fiul Domnului Cantimir, ca să fi putut notare ceva atunci despre însușirile lui, în zisul cuvînt. Apoi, în trecutile zile, din întîmplare găsind la un prietin o carte rusască, produc-turi de a lui Antioh⁷, m-am îndemnat a culegi și a alcătui, din bio-grafia lui, următoarea notă:

„Din biografia acestui prinț, ce este la începutul cărții, tipărită în limba rossienească în Sant Petersburg la anul 1762, supt titlu: *Satire și alte poetice alcătuirii a prințului Antioh Cantemir, cu note istoricești și c. l.* (date la lumină în Pariz și în limba franțuzească)⁸ să veții că el încă nu împlinise 20 ani a vîrstii sale, cînd au alcătuit ce întăi din acești satire și că mai înainte de a ajunge al 23-a an, zicînd, pe la sfîrșitul anului 1731, fu numit de împărăteasa Anna Ioanovna ministru rossienesc la Curtea Marii Britanii, întărindu-se mai în urmă și de deplin împuternicit ministru la Londra. Tot în ace vrednicie, la anul :28v 1738, s-au numit la Curtea Parisului/ și apoi, întărindu-se de ministru extraordinari la aceastași curte, să cinsti de cătră împărăteasa cu rangul de Kammerherr și cu acel de consilier de taină. Unde, după o boală îndelungată, la 11 april 1734 s-au săvîrșit din viață, în vîrstă numai de 34 ani și 7 luni.

Biografal, între alte laude, zice că Rossia au jălit pe prințul Antioh Cantemir ca pe unul din cei mai rivnitori spre lățirea așazăminturilor împăratului Petru cel Mare, Curtea ca pre un înțelept și învățat ministru, învățații ca pe un slăvit al lor coneetățan, iar toți oamenii cinstiți ca pe un vrednic prietin.

Antioh știe limbile: româneasca, latineasca, rossienească, italie-niasca, franțuzasca și creceasca apia⁹, și înțelege ace elinească .spaniolească și englizască. El, afară de pomenitele de sus satire și alte a sale alcătuirii, au tradus din limbi streine în ce rossienească încă și 9 deosebite cărți clasice.”

Giudecă d-ta, domnul meu, dacă trebui să rămăie o așa notă mai virtos cînd cuvîntul acela are trebuință de îmbogățiri cu țitații vii? Și cînd Dom[ne]zeu știe de vom găsa curund vreun așa loc potri vit pentru asemenea scop¹⁰.

N-am putut scăpa de d. camenariu C. Negruzzi, pină nu i-amda de ș-au tras o copie de pe de multe ori pomenitul cuvînt și, în trecutile zile, m-au incredințat că l-au și triimes d. Eliad, ca să-l pu blice anonim prin *Curierul de amînd[ouă] sex[ele]*. Deci, cu toate c eu nu cred că d. Eliad va avea acel curaj, totuși însă bine ar fi ca s te grăbești d-ta a-l da mai înainte afară¹¹.

29 Eu am fost însuși la agenția austricească de aice,/ unde mi-a făgăduit expeditorul poștii că pe viitori va expedui foile d-tale l pocta țării, spre a se triimeti la tirgul Romanul.

Eu tot încă n-am uitat de îngrijirea me și dar, fă bine, domnul meu, „pune pe cineva ca, pe de o parte, să-mi scrie cele știute, iar pe de altă parte să facă acela o scrisoare din partea sa și către d-ta pre care să se cuprindă ca cum vi-l triimeti el spre a se publica etc.”¹²

A d-tale plecată slugă,

Mălinescu, cam[inar].

N. B.

Domnul meu! Nu șocoti că doar eu, prin cele ce am vorbit mai sus în privirea foii *Gazetei* ași voi să mă arăt mai cuminte, sau măcar asemenea d-tale. Nu, ce zălul ce am pentru neam m-au îndemnat a-mi da părerea mea întru acestea.

În minutul închierii acestui răvaș au venit la mine *d. marele spătari Neculachi Carp*¹³, carile poftindu-mă ca să se prenumeri și d-lui la foile d-tale, mi-au și numărat prețul cuviincios, pe întregul veitoriul an, a unui exemplari. Deci d-ta ai bunăvoință a mă înștiința prin cine anume să triimet, atât acești bani, precum și alții dacă să va mai prenumera cineva prin mijlocirea me/^{9v}.

¹² Bogatul logofăt Costache Conachi, tot pe atât de mare iubitor de cultură, va rămâne abonat vreme îndelungată la cele cinci exemplare din foile lui Bariț, în 1842 redactorul menționează în dreptul prenumerantului C. Conachi acest fapt fără precedent și egal: „de patru ani cite cinci exemplare” (vezi George Em. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, pp. 11-111, p. 21).

¹³ Articolul care i se pare lui Mălinescu prea „îndelungat” se intitula *Adevărul*, „extract” de Bariț și tipărit în două numere consecutive ale *Foii pentru minte...* (1838, nr. 19, p. 145—150; nr. 20, p. 153—157). Bariț nu va da curs acestei invitații, sacrificînd, la nevoie, un întreg număr al *Foii pentru minte...*, atunci cînd valoarea cutărui articol merita acest sacrificiu. Este, de pildă, cazul studiului lui Ioan Maiorescu *Asupra ortografeii rumânești. Resunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaier literară” Nro. 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs Nr. 2—4 și 10*, care se întinde pe parcursul a trei numere (1838, nr. 23, p. 177—184, adică întregul număr; nr. 24, p. p. 189—192; nr. 25, p. 193—198). În cazul cînd prin „foaia *Gazetei*” corespondentul înțelege *Gazeta de Transilvania*, atunci articolul înriminat este cel intitulat *Crăia, Veneto-Lombardică* (I, 1838, nr. 20, p. 75—77), lung într-adevăr, dar cu un anume aplomb politic, care lui Mălinescu, locuitor în afara Imperiului Austriac, îi scapă (sau se pface).

¹⁴ De data aceasta Mălinescu se referă cu siguranță la *Gazeta de Transilvania*, pentru că în *Foia pentru minte...* nu publicase pînă la acea dată vreă biografie de ungur sau sas. În schimb în *Gazeta* (I, 1838, nr. 22) p. 85—88) Bariț își tipărește o lungă *Privire asupra industriei și a negoțului în Ungaria, Transilvania, Moldova, Țara Românească și Serbia*, unde face largi referințe la activitatea economică a contelui Szechenyi István, un personaj pe care l-a admirat toată viața.

¹⁵ Dorință imposibilă, raportat la cele patru pagini pe care le avea *Gazeta de Transilvania*. Oricum, gama cuprinderii geografice era remarcabilă. Iată, de pildă, țările din care se publică știri în ultimul număr dinaintea acestei epistole a lui Mălinescu (1838, nr. 23 din 3 decembrie): Italia, Moldova, Rusia,, Turcia, Franța, Spania,, America.

¹⁶ Eveniment cultural-redacțional remarcabil. În numărul său 21 din 19 noiembrie 1838, p. 160—167, *Foaie pentru minte...* reproduce un *Cuvînt către uciniții Școlii Țănutului Hotinului, ruși și români, acei carii au săvîrșit cursul învățăturilor rîndu la această școală, avînd apoi a treci la Ghimnaziumul Oblastiei Besarabiei din oraș Chișinăul, și care cuvînt s-au rostit în limba rusă la examenul public din 25 iulie 1837 de căită cînstîtului efor aceei școli și mădulari a mai multor împărătești din Rosînvățate obști, ncbelul român din Besarabia Alicesandru Hăjdău; tradueîndu-să apoi în limba românească de către nobelul d. titular svetnic și cavaleri Costachi Stamați, tot acolo. Dintr-o notă de subsol a redacției aflăm că: „Acest cuvînt, care noi, atît pentru literatorul românesc (fiind din literă în literă scris și tipărit aici după cum vorbesc românii în Basarabia de astăzi), cit și pentru istoric și statistic, îl aflăm prea interesant și vrednic de publicat, după ce l-am fi căpătat prin un prietin iubitoriu de ai săi, căminariul Mălinescu de la Moldova au avut bunăta a ni-l ilustra și cu cinci numere de noi mult prețuite, pentru care e poftit să primească recunoștința noastră”. După monograful revistei literare a lui Bariț (George Em. Marica, *Foia pentru minte, în știință și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 23 nr. 1354), prietenul „iubitoriu de ai săi” de la care a căpătat Bariț cuvîntarea ar fi tot Iordache Mălinescu. Pasajul din această scrisoare, infra, notat cu n. 11 și confirmă această presupunere. În cuvîntul său „Scholastic”, Alexandru Hajdeu îi îndeamnă pe elevi să fie sirguincioși și să-și iubească patria, făcînd cu acest prilej alogia realizărilor culturale din trecut ale Moldovei.*

¹⁷ Notele lui Iordache Mălinescu la cuvîntul lui Alexandru Hajdeu s-au publicat într-un număr aparte: *Oareșcare note a d. camenari Iordachi Mălinescu la cuvîntul d-lui Hăjdău din Nro. 21 ai acestii foi* (în *Foia pentru minte...*, 1838, nr. 22, p. 173—174). Ele sînt în număr de cinci, Mălinescu s-a gîndit să adauge și o notă despre Antioh Cantemir, despre care Alexandru Hajdeu face de asemenea unele rînițe. Se pare că nota a sosit la Brașov cu întîrziere, căci ea nu mai apare în școlorlalte (dealtfel numărul 22 apăruse în 26 noiembrie, așa că, probabil, s-a încruc pe drum cu epistola lui Mălinescu).

¹⁸ Ediția rusească a satirelor lui Antioh Cantemir se tipărise în 1745 iar apoi în 1780.

¹⁹ Aproape cu acest titlu va apare, peste cîțiva ani, cea dintîi ediție românească a operelor lui Antioh Cantemir: *Satire și alte poetice compuneri de prințul Antioh Cantemir. Traduse din rusește de A. Donici și C. Negruzzi. Iașii. La Centora Foaier Sătești. 1844* (reeditată, apoi, în 1858). Ediția franceză de care pomenește Mălinescu este *Satyres du prince Cantemir traduites du russe en francois; avec Phistoire de sa vie A Londres chez Jean Nourse MDCCCL* (așadar, nu la „Pariz”, ci la Londra!).

²⁰ Nete, cursiv.

²¹ Scopul se va implini peste cinci ani, în 1844, cînd apare ediția românească a scrierilor lui Antioh (vezi nota 8). Și aici, ca la toate edițiile care se cunosc, fruntea volumului a apărut acea schiță monografică, intitulată la 1844 *Vieța prințului Antioh Cantemir*, și care redă în întregime sursa rezumată aici de Mălinescu. În vremea sa, Bariț nu va întîrzia să reproducă această biografie (în *Foia pentru minte...*, 1844, nr. 37, p. 289-292; nr. 38, p. 297-301; nr. 39, p. 305-307), ca și cînd poezii de ale tinărului Cantemir (*Ibid.*, nr. 44, p. 351—352; nr. 45, p. 359—360).

²² Din competiția pentru tipărirea orației școlare a lui Alexandru Hajdeu, în câștigător iese Bariț. Heliade a tipărit cuvîntarea abia în anul următor (*Curierul românesc*, X, 1839, nr. 10, p. 37—40; nr. 11, p. 41—43), fără notele lui Iordache Mălinescu.

²³ Vezi și nr. 5. Din motive politice, Mălinescu nu dorește să se știe că el a tipărit la Brașov cuvîntarea lui Alexandru Hajdeu. De unde, apoi, și formularea din nota 11: Bariț, că ar fi primit-o prin altă persoană decît Mălinescu, autorul notelor este însoțitoare.

²⁴ *Nicolae Carp*, fiul lui Ioan Carp, boier bogat din Moldova, a fost fratele Petre Carp și, astfel, unchi al marelui om politic român P. P. Carp (vezi C. C. Carp, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, I, ed. a II-a, București, 1937).

Domnul meu ! -
Iată o novita.

„Știut este că papii de Roma mai nici un unghet de lume n-au lăsat fără să nu cerci a simina credința bisericii Apusului. Prin urmare, dar, nici Moldova nu putea fi lepsită de un asemenea răsad. Din istoria acestii țări videm ca papii în doaa riiduri. să ispiți a statornici aici și o episcopie. Așa, spi^e pildă, pe la anul 1228, arhiepiscopul de Gran, din poronca papii, rinduri la Siretiu * pe un Teodorih; episcop cu-manilor, iar în anul 1234, Bela, prințul Cdronii de Ungaria** au fost ihdehinat de cătră papă ca să zidească acestui episcop și o biserică catedrală, în Siretiu. Tot în același an, auzind papa că ungurii și sașii colonizați printre românii din Moldova, prin îndemnul acestora să abat cătră credința Bisericii Răsăritului, poronci prințului Bela ca să iei cele mai serioază măsuri spre a împiedica o asemenea urmare, însărcinând totodată și pe episcopul de Sire.ti ca să rînduiască un vicariu chiar întră români.

Însă această abie incolțată sămință, prin venirea în părțile acestea, a unui nour, cu zăpadă de, tătari, la anul 1241, au fost din pămînt sfarmată. Tocma după vro sută triizăci de ani, adecă în domnia prințului Moldovii Lațco, să ivi (pe la 1370—1373) iarăși în târgul Șiretului un episcop de credința Bisericii Apusului, anume Andreias, pe carile prințul Lațco, după niște împregiurari, iar mai ales prin lingușitoarele păpeștile scrisori urmate de cătră dînsul, înduplecîndu-se, nu numai că l-au luat supt a sa deosăbită protecție, ce încă îl îngădui a-și zidi și o biserică catedrală în același tirg. Dar nici aceasta nu tănură îndelungat, căci Doamna,, soția prințului Lațco, nu să leniști până cînd nu yăzură ace episcopie desființată din Moldova. De atuncea și pană. astăzi, episcopi de credința Biser[i]cii Apusului nu s-au mai putut oploși în Moldova, ce unii ca aceștia petrecînd deobște în Italia, să mulțame a să cinsti cu un titlu gol, cînd de episcop de Roman, cînd de Milcov^ iar în acestea mai noauă vremi, de Bacău***, vizitînd la cîțiva ani cîteodată biser[i]cile **** și pe mișionerii lor de aicea.

Un titular episcop de aceștia, venind în trecuta lună dechemvrie, de la Italia/aicea, între altile au intrat și în cercetarea gilcevilor urmați întri mișioneri, dintre carii fiind unii de nație italieni iar alții unguri, purure să află în neunire, pentru că italienii, neputînd învăța lesni limba ungurească, nu numai că predicile le cuvintează cătră poporenii lor în limba românească, dar și pe tinerimea care nu ar înțalegi limba nației sale o întreprind cu cetitul ceaslovului și a psaltirii românești.

În scurt, din această cercetare a episcopului au ieșit rezultatul că, pe la începutul a curgătoarii luni, doi preoți mișionari, unul de nație ungar iar altul slovac ungarit, prin cîteva numai sărituri, agiunse de la apus tocmai/ la răsărit, adecă de la biser[i]ca ungurească, ce se află aicea în capitalie, la rezidenția mitropoliei de aicea, unde s-au și arătat cu o deosăbită rîvnă spre a mărturisă credința Bisericii Răsări-

tului. Priimindu-se, dar, acestea rătăcite doaa oț deocamdată, cul cel sfințit a bisericii Moldovei, și aducîndu-se apoi și inaint sfințitului păstoriu, acest patriarh moldovenesc, după ce le-a oareșcare întrebări, îi încredința pe sama unui arhimandrit te perfect în limba latină, ca să-i cathizeză în curgerea de patru zile.

înștiințîndu-se despre acestea episcopul, au tăbărit la împă austricesc aghent de aicea, carile, prin fiotile sale, pe de o part ocîrmuirea țării, iar pe de alta cătră preasfințitul mitropolit, recl sint pe acei doi mișioneri, de la cel întăi priimi răspuns că o as reclamație ar ave temeiul numai atuncea (după tractaturi), cîn mișioneri ar fi fost datori cuiva de mai înaijite sau s-ar fi aflat catigorie creminală, iar de la cel al doilea că prea sfinția sa :face cu dînșii alta, decît aceea ce ar face și un mitropolit catol s-ar întimpla a mergi la dînsul doi preoți din Moldova, de o Bisericii Răsăritului și s-ar declara pentru ce a Apusului.

În sfîrșit, ceea ce nu s-au putut isprăvi nicicacum prin schi de noti, s-au isprăvit, pe giumătate măcar, prin emiseri carii, contenire vizitînd pe acestea doaa oi, încă pînă a se împlini pa de zile a cathizației, au izbutit că oaia cea slovăcească, pe unui înscris de singuritate, supt iscăliturile episcopului și a agh s-au întors iarăși la turma sa. Iară oaia ce ungurească — ca ce rească! — ia au știut și altmintrelea, căci mai ramiind încă zile în țarcul cel mare a bisericii Moldovii, deodată, într-o :prefăcîndu-se în capră, sări piste țarc și se făcu nevăzută.

Asemenea împregiurari, urmate între mișionerii de aicea, deamnă a credi și acele ce s-ar fi întîmplat în Canton, în vrem relui împărat a Chinei, Kam-Hi, iarăși între patru mișioneri (deosebite patru ordeni). Acești mișioneri în așa zavistie mar incit agiunse a se disputa și a se gilcivi între dînșii pentru S de Terenție ***** și inaintea unui mare mandarin carile, după încredințat că nu-i în stare de a-i împăca, la zisă: „Dacă do ca aicea să se suferi religioasele voastre învățături, apoi săli a vă întreprinde însuși cu răbdare, și nu fiți așa gilcivitori și zavilr

Am cinste a fi ș.c.l.,

Cl. Ba...

38 v

N.B.

Domnul meu! După ce o veți mai îndrepta această nove în și încolo, binevoiti a o treci în *Gazeta Transilvaniei* supt nă nume C. I. Ba, . ianu. Însă să nu socotiți că doară ar fi urmat trelea pricina, și nu așa. Și, dar, să se publice supt răspunder

A d-tale plecată slugă,

39

Mălinescu, cam

[Adresa:] An S[ein]e der Wohlgehor[e]nen Herrn Herrn George Baritz, Professor etc, etc. in Kronstadt

* „în partea de sus a Moldovei, adică la târgul Siretiu din Bucovina de azi.”

** „Acest prinți ocărmue atuncea în Transilvania.”

*** „Romanul și Bacăul sint târguri din Moldova, iar Milcovul un părau.”

**** „Știut este că în Moldova să mărginesc catolicii numai din câteva sate ungurești și din oarecare străini ce lăcuiesc prin orașe și târguri.”

***** „Soborul din Terenția, carile s-au început la 16 dechemv. 1543 și s-au sfârșit la 1563, împotriva reformilor lui Luther ș.c.l.”

¹ Cu toată dorința fierbinte a lui Mălinescu, Bariț n-a publicat acest articol, în virtutea excesivei prudențe politice de care a dat dovadă în primii ani de apariție a foilor de la Brașov.

² „Domniei sale domnului domn George Bariț, profesor etc, etc. la Brașov”. Cu două adnotări ale lui Bariț, una contemporană: „1839, Iași, 31 ian. G. Mălinescu” și alta târzie: „31 ianuarie 1839”.

VII

Eși, 1839, fev. 18

Domnul meu !

Domnul doctorul Virnav ¹ de aici vroiești a tipări o carte în limba românească, medeținală, atengîndu-se cu deosebire despre apa minerală ce în anul trecut s-au descoperit aproape de Eși ². Și, fiindcă dorința sa este ca și românii de peste hotară să se poată împărtăși de un asemenea rod, sau product, m-au poftit ca să cercetez cît l-ar costesă tipărirea și hîrtia în Brașov. Cartea va fi precum să însemnează aicea mai jos:

a) Manuscriptul este de la 17—18 coaie;

b) Are citații și note în limba românească, latinească, franțuzască și nemțască, precum și cuvinte sau rinduri suptrasă;

c) Vroiește a tipări 500 exemplare, pe hîrtie albă, din care 25 exem. pe hîrtie velen; formatul va fi în 8° mic./

D[omnul] doftorul poftești ca să i să triimată fără întîrziere probă de caractirul literilor ce să găsească la tipografia d. Găt, care probă să fie scoase chiar pe hîrtia ce să va socoti că ar fi să se tipărească numita de sus carte, și după premirea probii va ave tipografia răspuns.

A d-tale plecată slugă,

Mălinescu m.p.

N.B.

Așa-i, domnule, că nu-mi răspunzi ceva pe atîtea scrisori a mei?

Și eu sint ocupat cu treabă îndestulă, și totuși găsăsc vremei.

40v înștiințază-mă la cine să răspund banii de pe gazeti etc./

[Adresa:] An S[ein]e den Wohlgebar[e]nen Herrn Herrn Georg Baritz, Professor etc. in Kronstadt*.

¹ Constantin Virnav, 1806—1877, medic și om de știință român, născut în satul Hilișeu din județul Dorohoi. Din 1831 pînă în 1836 studiază medicina la Viena și Buda, în acest ultim centru universitar luîndu-și doctoratul în 1836 cu o teză despre „fiziografie” (starea generală a sănătății) Moldovei. în anul 1838 începe să practice liber medicina la Iași, apoi din 1842 predă medicina în Seminarul „Veniamin”. Virnav a avut gustul și darul popularizării științelor medicale. în 1844 redactează publicația *Povățuitorul sănătăței și a economiei*, care, în cele 24 de numere nedatate scoase pînă prin mai 1845, i-a atras la colaborare pe aproape toți membrii Societății de medici și naturaliști din Prințipatul Moldaviei: Alecu Sturza, Ion Ionescu de la Brad, Anton Vinkler, Iacob Cihak, Teodor Stamati ș.a., ca și pe cîțiva cunoscuți medici din alte țări. Costache Virnav și-a făcut deosebite merite în anii 1847—1848, cînd holera a bîntuit Moldova, îngrijind fără teamă bolnavii, studiînd concomitent acest teribil flagel, pe care îl va și monografia în cea mai cunoscută carte a sa. între 1849—1855 a fost protomedic (medic șef) al Moldovei. A fost un adept înfocat al Unirii, care corespundea idealului său de progres științific și medico-igienic. în istoria medicinei românești este văzut ca un cercetător inspirat, care îmbină rezultatele medicinei științifice cu ale celei populare. în istoria culturală trece drept un popularizator de geniu al științei, domeniu căruia s-a consacrat, mai ales, între 1856—1877.

² Doctorul Constantin Virnav făcuse oarecare vîlvă cu descoperirea, în 1838, a unor izvoare minerale în satul Văiluța, lingă Iași, pe moșia lui Costache Conachi. Știrea apare mai întii în *Albina românească* (IX, 1838, p. 200), de unde o preia Bariț în *Gazeta de Transilvania* (I, 1838, sem. II, nr. 1, p. 3, la rubrica *Moldova*). Puțin timp după aceasta, Virnav dă *Descrierea apei minerale de la Văiluța Ungă Eși*, în *Albina românească*, IX, 1838, supliment la nr. 47, p. 204—205, insistînd asupra a patru aspecte: „partea istorică”, „partea himică”, „partea terapeutică” și „partea dietetică”. Mai apoi, articolul va fi retipărit în propria sa revistă, *Povățuitorul sănătăței și a economiei* I, 1844, p. 33—36; 49—55. Dar o carte anume despre aceste ape minerale n-a scris* proxima sa lucrare fiind cea despre holeră, din 1848 (vezi n. 1).

³ „Domniei sale domnului domn George Bariț. profesor etc, în Brașov”. Adnotată: „1839. Mălinescu”, iar tîrziu: „Iași, 18 febr. 1839”.

VIII

Văleni, 1842, febr. 20

Scumpul meu prietine,

Domnule Bariț!

Eu, prin o scrisoare a mea din trecutele zile, am espeduit cătră redacția d[um]m[nea]voastră, spre a se da la lumină, un ipisoc de la Moisei Movilă VVD ¹, cu niște note a mele și o spiță a neamului Costăchesc, din care se trage proin-mitropolitul Veniamin ², pentru care și prin această de față scrisoare te rog, ca cît mai în grabă să le dai la teasc ³, și ca doar n-ar întră greșele în acel lucrîșor. în spița neamului, însă, au intrat o greșală, și anume, la rostul unde este trecut numele preasfințitului mitropolit, adică unde s-au scris „mitropolit Moldavii, Sucevii și Plaiurilor” să să citească „mitropolit Moldovii și a Sucevii, exarh Plaiurilor” ⁴.

în trecutele zile, venind la mine vro doi din boierii Costăchești, me-au făgăduit că vor face o mică colecție pentru agiutoriul redacției d[u]m[nea]voastră, spre a fi drept un feliu de oareșcare despăgubire pentru spița neamului lor, care (poate?), ca suplement, va ieși pe lângă *Foaea pentru minte ș.c.l.*⁶

Domnul meu, mai în anii trecuți, din întâmplare, am cumpărat o chise (jașcău) pentru purtat tutun (tăbac-duhan), de cele de boasă de țap sau berbeci, ce să lucrează numai prin Transilvania și Ungaria. Cu această chise, din pricina că și pe cea mai mare arșiță să ține tutunul tot ravăn într-însa, m-am deprins încît dacă ași perd[e]-o pe ce ce o .am — nu rîde! —, nu știu ce aș face. Vezi d[o]m[nia] ta pană unde ajunge un om terechiu de vrun fel de patimă? De aceea hotărînd ca să mă îngrijesc mai înainte de a avea una și în rezervă, iar pe de alta, doi din prietini văzîndu-o pe a mea, doresc ca și pentru dinșii .să aduc, poftesc pe d[o]m[nia] ta ca să-mi cumperi *tri jașcăie de acestea*, a căroră preț să nu treacă de cel mult *doi fiorini argintumul*, care fac 6 fiorini argint pe tustrele. Acestea jașcăie binevoind d[o]m[nia] ta a le cumpăra, să le încredințezi în mîna neguțitoriului de acolo d. Ioan Gheorghî Luga, spre a ie espedui la neguțitoriul din Bhiad, d. Gheorghî Cepescu, în mîna căruia, la priimirea lor, voi număra și toți banii peșin.

Mă bucur din suflet, domnule, că foaia d[o]m[niei] voastră politică/ au început a se mai cucoșa oarecum, iar pe de altă parte îmi pare rău că o mulțime de persoane din Bîrlad și ținutul lui dorea să le aibă, însă văzînd pe prenumerații cei din anii trecuți ce pățea: că abie cîte un No sau doaa putea preimi în curs de doaa sau trei luni, nu vor a se abona. Ce nu te înțelegi cu d. c[ă]minar N. Istrati⁶, ca doară ar putea faci vro alcătuire cu Casa poeților de aicea? Eu îl rugasem pe d. Istrati despre aceasta cînd mă aflam la Iași.

Noi pe aicea, întru altele, petrecim binișor, numai lipsa de bani au început a se sinți prin țară foarte, din pricină că la șchelea Galații au conținut de a se mai întreba producturile. De cîteva zile, pămîntul au început pe la noi a se goli de zăpadă, iar bieții țărani, bucurîndu-se de aceasta, ca unii ce nu prea ave nătreți deajuns, iarăși s-au apucat de beții. Și apoi cum nu vor bea, dacă vadra de 12 oca vin bun să poate cumpăra cu 30 parale (6 cr[ă]ițar[ș]e argint)? Oare pute-o-ar credi lăcuitorii de pe Dai⁷, Diuna⁸ sau Oder, că în Moldova să poate cumpăra cu jumătate creițari argint o ocă de vin? Negreșit, nu! Bani cei de pe Rin, Saine⁹ sau Tiber¹⁰ n-ar putea credi-o.

Alaltăieri s-au auzit prin tîrgul Bîrlad că în Brăila iarăși s-ar fi descoperit un complot între streinii bulgari și greci¹¹, carii însă, după o mică luptă cu comanda miliției românești de acolo, s-ar fi prins toți acești răi.

Să cauți, domnule, ca jașcăile să fie dintr-o piele cît s-ar putea mai groasă. Așa-i că ț-am dat de lucru?

Mai scrie-m[i] ceva, domnule, căci eu sînt al d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu.

N.B.

Scumpul meu prietene ! Tocmai după ce am mîntuit de scris acest răvaș, mi-au venit în cap ca să triimit un lucrîșor¹² al meu și a d. Negruzzi, scris/ mai în anii trecuți. Iată, ți le triimet spre a le publica. Dar, mai înainte de aceasta, te rog ca să le iei în agera cenzura d[o]m[niei] tale, atît în privirea ortografiei și a sintaxului, cît și altele ce vei socoti. Aceasta o cei de la d[o]m[nia] ta, pentru că eu, ca unul ce mă aflu împovorat cu o gospodărie grea, n-aș avea vreme ca să mă lupt apoi în condei cu cineva. În cît în privirea daților și factilor istoricești, fii fără grijă.

Cele cuprinsă din nota** este pentru ca să arăt că, deși strigă unii asupra mulțimii buchilor noastre, totuși însă de litera *h* (care în limba latină face un așa eroicesc hui) am avea trebuință, căci din lipsa aceștia sintem siliți a le scrie cu *x* P trebui să le scriem cu *h* s[pre] p[ildă] yen, XotIn, yp&ă în loc de *hoți*, *Hotin*, *hrîbi* ș.a.¹³. Această notă binevoiește d[o]m[nia] ta a o netezi mai cu deosebire, sau a o lăsa cu totul, dacă vei găsi de cuviință. Li cît despre notile * și ***, d[o]m[nia] ta lesne te vei pricepi unde lovesc¹⁴.

De mă va mai încăpea vremea, eu piste puține zile voi lucra ceva despre boierescurile din țara noastră, zicînd de zilele ce le lucrează țăranul proprietariului pe a căruia moșie lăcuiește. Pentru această materie am îndestule documente, vechi și mai noaa, din care să poate descoperi mult... Dar ce folos, că trebui să vorovesc prea acoperit! Atîta numai lămurit se va jut³ vedea, că românul din Moldova niciodată n-au fost rob ș.a.¹⁵.

Nădăjduiesc, domnul meu, că scrierile mele, atît acele în privirea neamului Costăchesc, cît și acestea de față, nu vor întirzia a vedea lumina¹⁶.

Domnule ! Orișice lucrîșor al meu ț-ar întră în mînă, m-aș ține norocit ca să-l îndreptezi și să-l netezești, numai în privirea ocîrmuirii noastre și moscalilor totdeauna să lași numai pe cît vei vedea zis de mine. Titlul ce ar trebui să se puie la începutul scrisorilor ce ți le triimet acum spre a se publica, rămîn asupra d[o]m[niei] tale¹⁷.

Domnule! Așa-i că scriu rău? Nu te mira: pricina nu este atîta a bătrîneților (fiind peste cîteva zile de 46 ani) dar, mai înainte de cîteva ani, pălit fiind de damla la partea dreaptă a trupului, tot încă mai simt greotăte mare la mîna dreaptă. Și apoi mai este și aceea că eu trebui să scriu românește în două feliiuri, adecă cu altă ortografie și litere scrisei pentru d[o]m[nia] ta, de pildă, și cu alta cătră moldo-

venii noștri și cătră instanții giudecătorești de aicea, căci aJmintrele ai noștri de aicea nu m-ar putea ceti, iar d[u]m[nea]ta m-ai ride¹⁸. Știi d[o]m[nia] ta caligrafiile împrumutate de/ strămoșii noștri de la bulgari.

Domnule! Mi-am mai adus aminte ceva să-ți descopăr. Mai în anul trecut am văzut în foile d[o]m[niei] tale un articol sau două din Galați, prin care lauda pre mult pe unul, post[elnicul] Manolachi Drăghici, ce era prezident giudecătoriei și pe urmă eforiei de acolo. M-am mirat mult cum ț-au putut veni așa de false înștiințări. Omul acesta este unul din cei mai fără caracter din țara noastră¹⁹. Eu și astăzi {precum și alții de aice), nu socotesc alta decît că acele înștiințări era un fel de satere asupra ocăruierei noastre. Acum ai drept să mă întrebi: cum, dar, poate ocăruierea să rînduiască astfeli de oameni netrebni în așa îndestul de însemnate posturi? Răspunsul este că la noi, după cum ț-a fi cunoscut și d[o]m[niei] tale, aristocrația îi foarte tare. Apoi, fiind el, din pricina ticăloșielor sale, sărac, iar în rang mare, ceilalți aristocrați, mai mari decît dînsul îl sprijinesc pe de o parte de milă, iar pe de alta ca să nu să tăvălească chiar prin gunoaie postelnicia. Eu cunosc însuși că ar fi de prisos ca să-ți fac asemenea însemnări dar, spre a se păzi redacția pe viitorime de acest fel de înțălăciuni, socotesc că nu strică.

Așa-i că ț-am umplut o giumătate de coală de vrute și nevrute?

M.I

CAUZELE PENTRU CARE MITROPOLITUL VENIAMIN COSTACHE
S-A RETRAS DIN SCAUNUL MITROPOLIEI²⁰

Opt ani de la suirea Domnului Mihail Sturza pe scaunul Moldovei abie s-au încheiet, și mitropolitul Veniamin, omul cel de nepilduită bunătate și curățenie inimii, pe care însușiri, în șărul de 50 de ani a hirotonisirii sale ca episcop și în cursul de 38 ani a petrecerii sale pe scaunul mitropolitan, cu o rivnă vrednică de toată laudă, necontenit au dezvelit, ne mai putînd răbda cumplita demoralizație ce au sădit acest domn în Moldova, s-au văzut sălit de mărimea cuviinței sale a-și da dimisione, părăsînd o turmă ce ca pe un adevărat părinte îl iube, cu lacrimile cele mai duiioase. întristarea Moldovei la aceasta întimplare era adîncă și nemiștită, precum mărturisesc și gazetele străine, și este de prisos a adăogi că acest cuvios mitropolit este singurul bărbat ce au înfrînt pe patima clevetirii și iubirei de hulă, pană și în sufletele cele mai sălbatice, atît de cunoscută era dezinteresateța lui și în înaltele vărțuți de care străluce.

Dar, de s-au ivit nesimțire în un om, de s-au dat orbire minții prin un egoismos fără margine, este acela a Domnului Mihail Sturza,

a căruia frică ca nu cumva norodul să ceară cu puteria armelor întocmirea iubitelui arhipăstor, s-au covîrșit de o mai mare bucurie și o mai mare nădejde, neîmpuținată de oțărarea țării, căci numirea altuia mitropolit și altuia episcop de Huș este pentru acest Domn un mare prilej de a adăogi în lada sa ce de abanos o somă de vre 50 000 de galbeni, pre cit grei la cumpănă și limpezi la aur pentru epoha lui de acum, atît ușori și scîrbicioși pentru viitorimea lui în dreapta cumpăna istorică și în inimile moldovenilor.

Nu numai la bune, ce și la rele este prevădere de trebuință, patima ades lucrează cu atita pătrundere, cit și virtutea. Pentru această Vodă, la însuși încheierea văduviei a scaunului mitropolitan a Moldovei, voiește, în spicul acestei semințe a-ș păstra o neghină de alt element prin care să-ș hrănească nesațiul său și în viitorime, și acesta este izvodul dorinței sale de a alege mitropolit pe episcopul de Roman, Melitiev, nicidecum pe altul.

Este prilej îndemănat de a vorbi de aceasta înpriguirare, pentru ca să să sămțască mai adînc oțeritorul rezultat ce negreșit are să urmă din asemenea alegere, și așa precum haractirul vlădicei de Roman, Melitiev, nu-i trebuință a-l recomăndui, cînd avem atite pilde de conduita sa atît în viața sa publică cit și în cea privatnică, ne vom mărșini a zădărnici că în viața sa ce publică este obștește cunoscut atît din cumpărarea de bani, de la acest Domn, a giudecării lui cu tîrgoveții de Roman, pentru ca să le stoarcă singele, cit și din cerere înapoi, fătaș și fără săială prețului cumpărării, după ce își au luat hrisovul giudecătoresc; 155 în / viața privatnică este pătat cu reclamația cunoscutului Nafilescu atita de înnegritoare pentru cliros, precît scandalizătoare pentru turmele păstorită. Iată păstorul ce are să cîrmuiască toată Moldova, iată clirosul, numul apostolilor, atît de ieftin laudat în gazeta *Eho a Orientului*, ce de fericire menește scaunului arhipăstoral! Oare asămîne haractir și oțeritorul duită a zisului vlădică, unite cu pofta de aur ce peste măsură a domnului Sturza, pot să nu răzbată simțirea pană și celui mai prostetic moldovean, amenințîndu-l de ticăloșie peste ticăloșie? Un Domn lacom de bani, fără măsură și un mitropolit demoralizat, împrumutînd unul altuia patima și interesul său personal și agiutînd unul pe altul cu puterea încredințată lor, au doară să nu aducă groază adevăratului patriot și jenă pană și unui strein?

O, Moldovă, cit ești de tînguire vrednică astăzi și cită rușinare oțtare ță-să păstriază în analurile tale pentru viitoare ta generație! Domnirea lui Mihail Sturza, rana ce nevindecată pentru Moldova, un teatru de jăle, o ștenă de scîrbă și o epohă de îngăduială oarbă, închipuiți-vă că din 3000 de proțesuri sfîrșite în 8 ani vom număra nu mai puțin 1000 vîndute, prin hrisoave, cite 1000 galbini fieștecare, fac un milion de galbini. De vom mai adăogi 50 de posturi de căpitenie, ce să schimbe unele la trei ani și altele mai ades, ce de-a pururea să vînd, unele mai multe mii de galbini, altele ceva mai jos, de vom înșira rînduindu-se ace prin dare de bani a egumenilor de pe la mănăstiri, înaintarea clirosurilor vîndute, vînzarea ce mașinalnică în folosul Domnului a ocnișilor a băilor, a poștilor și a pavelilor orașului și orice prăvește pe fisc, to

aceste some s-au găsit suite la 4 milioane de galbini în numărătoare, luați de Domnul Sturza de la începerea stăpînirii sale pană acum, numai prin abuzuri, afară de moșiile bisericești și a rătunzei moșiilor lui cu reșbirea altora. Deși trebui a mărturisi că la soma aceasta mare ar fi avut neapărată împărțășire și mulți din miniștrii și agiutorii lui, totuși două și giumătate, pană la trei milioane au rămas Domnului. Și încă în fieștecare zi să adeverește zisa Sfintei Evangheliei, „că celui ce are i se va da și va prisosi și de la cel ce are puțin i să va lua și acesta”. Ne avînd însuș cuget curat, nu poate împedeca pe dregători, de la mic pană la cel mai mare de a-l imita, și așa cugetu au murit din țară.

Pentru toate aceste abuzuri, Domnul Sturza să sigurăsește în tot anul prin atestaturile Obșteștii Adunări, ce le cere mașinalnic prin creaturile lui și le capătă cu bani. Iată pentru ce s-au lepădat mitropolitu Veniamin, iată pentru ce vră să tragă Vodă în locul lui pe vlădica de Roman, carele nu numai nu să va lăpăda văzînd atite rele, dar încă, den respect cătră Domnul, va întinde mină de agiutor, ca să-ș hrăniască numai o singură deșărtăciune, ce cu pătîmire îl stăpînești.

Dar-ar Damnezeu să să ivască în Moldova un izbăvitor Moisi, carele să scoată pe moldoveni din pustietatea demoralizației și să-i ducă în pămîntul făgăduit a îmbunătățirii moralești și materiale, 5v prefăcînd lacremile amare în lacrimi de bucurie și mulțămire! /

¹ Colaborarea lui Iordache[^] Mălinescu la *Foaie pentru minte*... cu documentele istorice era de dată mai veche. încă în 1840 (III, nr. 19, p. 145—147) el publică aici *Ispisocul Domnului Ștefan VVD cel Mare*, comentat în note de subsol. Colaborarea din 1840 nu este semnată. Acum, în 1842, Mălinescu trimite *Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD din 17-dechemvrie/ 7135 (1631)*, pe care Bariț l-a tipărit în *Foaie pentru minte*... nr. 15 din 13 aprilie, p. 118—119. în prima notă la document, Mălinescu se recunoaște ca autor al colaborării din 1840, cu ispisocul lui Ștefan. Cel de acum îi editează după originalul aflat în posesia lui Gheorghie Costachi Pătrășcanu. Vezi și nota* 3.

² Veniamin Costache (1768—1846), legendarul mitropolit moldovean, demisionase recent din înalta sa demnitate, fapt care a zguduit conștiințele românilor de pretutîndeni. Bariț nu întîrzie să consemneze acest fapt uluitor: „*Moldavia. Iași 25 ianuarie c.v.* în capitală și în toată Moldova domnește numai o jale. Preasfinția sa părintele mitropolit Veniamin Costache și-au dat dimisia din scaunul său arhipăstoresc în 18 ianuarie a.e.” (*Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 7, p. 26—27.) Articolul-continuuă cu relatarea ultimei întîlniri a arhierului cu enoriașii sai, iar la sfîrșit se dau cîteva date biografice despre Veniamin Costache. Urmează ofisul Domnitorului Mihail Sturdza către Obșteasca Adunare, în care anunță demisia mitropolitului. Următoarele numere ale *Gazetei* lui Bariț mai publică și alte documente și ecouri legate de surprinzătorul eveniment (V, 1842, - nr. 8, p. 30-31; nr. 9, p. 33-34).

³ Vezi și n. 1. Beneficiarii donației lui Moise Movilă din 1631 aveau să dea Moldovei vestita familie Costache, din care s-a tras mitropolitul Veniamin Costache. Dealtminteri, Mălinescu recunoaște singur că „pricina care m-au îndemnat cătră aceasta [resuscitarea nobleței familiei Costache — n.n.s.] este acea de curînd dată demisie a preosfințitului mitropolit Veniamin”. Moldovenii au resimțit adînc durerea pierderii marelui patriot și om de cultură, sacrificat în culisele politicii imperiului vecin, ai cărui instrument docil era domnitorul Mihail Sturdza (vezi sfîrșitul acestei scrisori, care este un articol aparte despre demisia mitropolitului). Ca un omagiu adus lui Veniamin Costache, Mălinescu alcătuește arborele genealogic al celui care acum era doar un *proin* (fost), dovedindu-și, deci, atașamentul față de cel căzut în dizgrație. „Spîta aceasta — spune Mălinescu înti-o notă la *Ispisocul Domnului Moisi Movilă* — am prii-

miț-o mai în anii trecuți de la d. vornicul și cavaler Iordachi Costache (fost) și hatmanul miliției Moldovii), însă găsind-o greșită și neavut prilejul acum a o îndrepta după cîteva documenturi originale a lui Mălinescu, intitulată *Spîta preosfințitului proin-mitropolit* (cu privință la cele scrise în Nro 15) s-a tipărit sub formă de tabel, de paginii *Gazetei de Transilvania*, și a fost atașată ca supliment la numărul din mai 1842, atit al *Gazetei* cit și al *Foii pentru minte*... în intenția lui Mălinescu genealogic trebuia să urmeze imediat după documentul de la Moisi Costache, carele să atestea că veniamin Costache a fost domnitorul Moldovii, dar posibilitățile redacționale ale lui Mălinescu au amînată la el cu patru numere.

⁴ Scrisoarea lui Mălinescu a ajuns la timp iar greșeala a fost corectată genealogică a lui Veniamin sunînd astfel: „Preosfinția sa DD. Veniamin Costache mitropolit Moldovii și Sucevii, exarh Plaiurilor, cavaleri a „Sfinților” și a coroana și a otomani[cului] „Nișan-Iftihar” ș.c.l.”.

⁵ A ieșit (vezi n. 3). Oare această promisiune să-l fi determinat să scrie „spîta” Costăcheștilor? (vezi și scris. VIII).

⁶ *Nicolae Istrati*, 1818—1861, scriitor și om politic moldovean, a fost neglijat — și pe nedrept! — de către istoricii cultural-literari, din care în care l-a aruncat atitudinea sa antiunionistă. *Enciclopedia română* (ed. conovici (II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, p. 892—893) reduce la o observație — nu știm cit de adevărată — că a fost singurul scriitor carele să scrie împotriva unirii principatelor. Nu mai puțin drastic este standin Sion, care îl numește scurt: „spion a consulatului rusesc și al lui Sturza — n.n.s.” (vezi *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, vremea noastră s-au formulat cîteva încercări de a-l vedea într-o de politică, unde orice exagerări și abuzuri sînt cu puțință. Dintre Stino, *Nicolae Istrati de la Rotopănești*, în *Cetea Moldovei*, III, 1942, p. 7—23 și Paul Cornea, *Un scriitor moldovean puțin cunoscut*, în *Și cercetări de istorie literară și folclor*, VII, 1958, nr. 1—2, p. 153—154. viziune corectă, istorico-literară, asupra lui avem abia în *Dicționar de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 465—467. în lumină istorice Mihul (Iași 1850) și a numeroase poezii publicate mai tîrziu. „Spîta” a fost un romantic cu inclinații satirice, dominat însă de trecutul lui (de pildă celebra *Meditație pe ruinele Neamțului* din 1843). este faptul că Istrati a fost apreciat și foarte iubit de scriitorii și publicisții George Bariț a întreținut o corespondență intensă, deosebit de interesantă pentru istoria literară, pe care o vom publica într-un volum

⁷ Riu în Suedia, cu vărsare în Golful Botnic.

⁸ Dunărea.

⁹ Saone, rîu în Franța.

¹⁰ Tibrul.

¹¹ S-a descoperit într-adevăr, dar despre acest episod vezi în *Revista* Nicolae Nifon Bălășescu, nr. IV, inel. n. 14.

¹² „Lucrișorul” trimis de Iordache Mălinescu este cu deosebit de interesant sfîrșitul anului 1838, căminarul din Mihăileni purtase o convorbire cu scriitorul și promițătorul scriitor Costache Negruzzi. Au rămas în arhivă și va comunica în scris, ulterior și documentat, părerile despre acest episod în 17 noiembrie 1838, scrisoare la care Negruzzi i-a răspuns, trimisă în „făcute din fugă”: *Ostașul păstor, Cîntec și Marșul lui Dragoș*. „Spîta” îți va plăcea — concede autorul poeziilor —, și vei socoti că n-ai să și de streini ochi, îmi vei spune-o, și eu mai netezindu-o, m-ai să trimite undeva ca să se publice”. Fără consimțămîntului lui Negruzzi, patru ani, Mălinescu trimite brusc cele două epistole, ca și poeziile. „Mărturisesc adevărul — spune el într-o notă — că eu nu tîrziu de cîntec [...] urmînd a petrece mai mult la țară, n-am avut prilejul să cu dumnealui, spre a-mi putea cere voie de a le da la lumină. Să-mi ierte îndrăzneala”. Bariț, deosebit de dornic a-i avea în r

peste Carpați, a publicat cele două scrisori, ca și poeziile lui Negruzzi, în *Foaie pentru minte...*, (1842, nr. 13, p. 97—101), sub titlul: *Un discurs și poezie*. „Discursul” îl constituie scrișoarea lui Mălinescu către Negruzzi, care este un adevărat studiu despre doină, istoricul ei și etimologia termenului literar *doină*. Ga de obicei, Mălinescu este bine documentat istoric, și tot ca de obicei nu lipsesc izvoarele rusești pe care se pare că le cunoștea bine. Analiza lui e marcată de influența latinofilă a lui Petru Maior, al cărui editor a fost. La sfârșitul scrisorii, exemplifică prin următoarea doină populară: „Doina știu și doina zic/Și cu doina mă plătesc / Ca de zi de boeresc, / Cu doina și doinită / Scap pe cring în poeniță; / Cine-au zis întâi doina, / Arsă i-au fost inima”, Spre deosebire de aceste versuri, cele trei „doine” trimise de Negruzzi nu sînt producții populare, ci opere proprii. *Marșul lui Dragoș* este textul-schelet pe care se va compune ulterior, în Transilvania, *Marșul lui Iancu*.

¹³ Este o notă la cuvîntul *hoți* (*Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 13, p. 98, subsol). Bariț a „netezit-o” într-adevăr, pe baza acestui pasaj din scrișoarea lui Mălinescu: „Acest cuvînt, precum și altele asemenea, noi românii, din lipsa literii *h*, nu-l scriem după cumu-l pronunțăm, adecă *hoți*, *Hotin*, *hribi* ș.a. ce Xoiif’.

¹⁴ Prima notă a scrisorii „lovește” în detractorii numelui de *valah*, *vloh*, printre care germanul Thunmann, pe baza *Istoriei* lui Petru Maior. Cea de a treia este o demascare fățișă a „boierescului”, dajdia iobăgească în Moldova.

¹⁵ Nu cunoaștem o astfel de scriere a lui Mălinescu. în nota a treia la *Un discurs și poezie*, el avansează ideea că iobăgia nu este tradițională în Moldova, boierescul fiind o inovație a vremilor mai noi (vezi și nota anterioară).

¹⁶ N-au întirziat (vezi notele de mai sus).

¹⁷ Deducem că titlul, cam ciudat, *Un discurs și poezie* îi aparține lui Bariț.

¹⁸ Scrisorile lui Mălinescu către Bariț sînt într-o ortografie de trecere, moderată, cu unele litere latine și fără prescurtările și supraliniurile care au caracterizat chirilica moldovenilor multă vreme.

¹⁹ *Manolachi Drăghici*, 1801—1887, boier moldovean învățat, memorialist în stilul cronicăresc tirziu. Absolvent al Școlii domnești de la Iași, în 1824 era căminar iar în 1828 postelnic. în 1830 a intrat în magistratură, fiind președinte al Tribunalului din Dorohoi (1834), mai apoi al Tribunalului de comarț din Galați (1839). în această calitate este lăudat în *Gazeta de Transilvania* (IV, 1841, p. 108), într-o *Mulțemită publică* trimisă de „trupurile neguțătoarești” din portul dunărean, pentru conduita sa ca prezident al tribunalului. Mălinescu va fi venit în coliziune cu Manolachi Drăghici pe cînd acesta se afla la Dorohoi, și pe semne din cauza vederilor politice excesiv de conservatoare ale postelnicului. Dar părerile altora despre Drăghici, din aceeași perioadă, dezmint denigrarea intenționată de corespondentul lui Bariț. încă în 1830, *Albina românească* (II, p. 66) aduce la cunoștință un act da danie făcut de Manolachi Drăghici pe seama copiilor rămași orfani în urma ciumei. Gesturile de danie i-au rămas în obicei, în 1839 a instituit la Galați o bursă de 30 galbeni pe lună pentru un școlar iar cu alte ocazii a împrumutat mari sume de bani (*Buletin. Foaie oficială*. XI, 1843, p. 267). în 1839 s-a remarcat cu ocazia unei conscripții rurale în ținutul Tecuci, fapt care i-a adus elogiul public al Obșteții Adunări (vezi *Obșteasca Obicinuită Adunare. D-sale post-letnicului* *Manolachi Drăghici*, în *Buletin. Foaie oficială*, VII, 1839, p. 137). Drăghici era cunoscut și ca autor al unor cărți de cunoștințe practice: *Iconomia rurală și dumesnică*, Iași 1834, un cod comercial și o culegere de rețete culinare (1846). Istoria literară l-a reținut pentru opera memorialist-cronicărească *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani pînă în zilele noastre*, I—II, Iași, 1857 (vezi *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 303—304). A fost unchiul mamei lui Nicolae Iorga (vezi Barbu Teodorrescu, *Contribuțiuni la cunoașterea strămoșilor lui Nicolae Iorga*, București, 1947, p. 50—55) care l-a evocat, dealfel, încă în 1889—1890, în *Arhiva*, I, p. 682—698. Vezi despre el și Andrei Pippidi, *Un cronicar întirziat: Manolachi Drăghici*, în *Studii. Revistă de istorie*, XX, 1967, nr. 1.

²⁰ Articolul de față este continuarea scrisorii lui Iordache Mălinescu. El, firește, nu s-a putut publica în acea vreme, și se pare că nici autorul n-a sperat la o asemenea eventualitate. în furia momentului, el l-a scris și l-a trimis lui Bariț, pur și simplu

ea să rămînă ca mărturie în plus despre infamia politică comisă la 1842 împotriva unuia dintre cei mai mari oameni pe care i-a dat Moldova. După obiceiul său vechi, Bariț a despărțit articolul de scrișoare, plasîndu-l în alt loc (B.A.R., ms. 878, i 155 r + v). Cu această ocazie reconstituim scrișoarea așa cum a fost început. Articolul se constituie într-un pamflet politic de o rară durtate, antonoul pe care îl vor adopta marii pașoptiști moldoveni - printre care și fiul lui Ioan Mălinescu, Vasile —, la adresa Domnitorului Mihail Sturza.

IX

Văleni, 1842,

Scumpul meu prietinei

Eu în N° 13 și 15 am văzut articurile mele, și anume, în cele două despre *Doina*, iar în cel al doilea despre neamul Costăchesc. Nădăjduiesc că nu vei întârzie și cu spița acestui neam, numai te rog, doar să nu intri în greșele. După ieșirea la lumină și a spiței, socotesc că voi publica scoate de la neamul Costăchesc vrînd dar pentru redacția d[um]neastră. *Atîta numai să nu uiți, a-mi trimeti vro 10 exemplare din N° 15, ce au ieșit, precum și din N° pe Ungă care va ieși spița în următoarea ment.* Acesta-i de neapărat spre a le împărți printre neamul Costăchesc.

Fără a te lingușa, domnule, trebui să mărturisesc adevărul în articolul d[o]m[niei] tale despre *Românii și maghiarismul*. Și își face cinste între bieții români, atît în privirea frumoasei alcătuirii și a curajului cît și în pătrunderea politice de astăzi a patrielor noastre. Cătră aceluia mă bucur din suflet că articuluțul meu despre *Doina* au ieșit după părerea me oarecum chiar tocmai în mijlocul gilcevii românești cu ungerii. Peste puțin, voi căuta vreme a-ți mai trimite niște documente cu oareșcare note a mei.

44 N° 12 din / semestrul curgătoriu nu l-am mai priimit. Te rugăm să revii prin un răvaș de mai înainte ca să-mi cumperi trei chisele (cărți) la găsești acel răvaș, pe care, cetîndu-l încă o dată, binevoiește a-mi da după dansul.

întru altele sînt a d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu,

„MOLDOVA”

Bîrlad, 1842, mai 1 c.v. După ce d. logofătul Neculachi Cantacuzescu au dat demisia din postul Ministeriumului Justiției, s-au tras cu toții din familia la o moșie a sa, anume Horodnicenii, din ținutul Sucevii. în trecutile zile fiul d[o]m[niei] sale, Matei, cu soția sa Profira și soru-sa Elenca, nu știm încă prin ce întîmplare, căzînd toți trei în havuz de grădină, s-au înecat, atît numitul Matei cît și soru-sa.

Să zice că după aceea și numita de sus Profira ar fi murit de spaimă, precum și maica înecaților d[u]mn[e]aei logofeteasa, de întristare" ⁶.

La 25 a trecutei luni să aleasă și acei 16 deputați din capitalia lașului, și anme:

d. logofătul Costachi Cantacuzino Pășcanu;

Balsă:

44 v 1 .. „ „ Mavrocordat;/
logofătul Iorgu Ghica;
vornicul Ștefan Catargiu, bătrinu;
Gheorgheș Sturza Dulcescu;
Vasilie Beldman;
Dimitrachi Mavrocordat;
Scărlat Crupenschi;
Iordachi Balșă;
colonelul Iacovachi;
postelnicu Dumitrachi Bran;
aga Matei Buhuș;
„ Costachi Negruzzi;
maiorul Gheorghieș Carp ;
spatariu Costachi Burghelca .

45 16 /

[Adresa³ Domniei sale domnului Gheorghieș Bariț, profesor etc., etc. la Brașov.

Wn Herrn Herrn Georg Bariț, in *Kronst&dfi*. Franco⁸

¹ Vezi scris, anterioară, inel. n. 1, 3 și 12.

² „Spița” a apărut, ca supliment la *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte*. . . , nr. 19 din 1842 (vezi scris, anterioară, n. 3).

³ Nu va „scoate” nimic (vezi scrisorile următoare).

⁴ Mălinescu laudă în acest pasaj, pe bună dreptate, un remarcabil articol al lui George Bariț, *Românii și maghiarismul*, publicat în *Foaie pentru minte*. . . , 1842, nr. 9, p. 65–69; nr. 10, p. 73–77; nr. 11, p. 81–86. Prin acest articol, tinărul ziarist român trage semnalul de alarmă în legătură cu revirimentul ultramaghiarismului în Transilvania, care acum viza direct deznaționalizarea românilor.

Articolul lui Bariț, este unul dintre răspunsurile românilor la acest atentat istoric (conținutul lui l-am analizat în *George Bariț și contemporanii săi*, București, III, 1976, p. 312–313), și lui i-au urmat alte luări de poziție ieșite din condeiul aceluiași autor: *Ce să fie cu românii?* (în *Foaie pentru minte*..., 1842, nr. 35, p. 273–275; *Cătră românimia din Transilvania* (în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 11, p. 41–42); *Privire scurtă peste disputele lingvistice de astăzi* (în *Ibid.*, nr. 13, p. 49–50); *Unul din doi are dreptul* (în *Ibid.*, nr. 20, p. 77–79) ș.a.m.d. în această luptă „pentru limbă”, cum a fost numită în posteritate, Bariț nu era singur. Acțiunea lui se încadra într-un ansamblu general, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1-12.

⁵ Răvașul cu pricina este scrisoarea lui Mălinescu către Bariț din 20 februarie 1842 (aci supra, nr. VIII).

⁶ Știrea trimisă de Mălinescu s-a publicat, fără nici o schimbare, în *Trasilvania*, V, 1842, nr. 20, p. 79, la rubrica *Moldova*, sub titlul: *Bărlad*,

⁷ Lista noilor deputați ai lașului, Bariț a tipărit-o în același număr și rubrică (vezi aci supra., n. 6), dar plasată mai sus, după importanța ei. Nu lioase din listă nu figurează, însă, și între abonații foilor lui Bariț, deci înt de cultură (în afara lui Costache Negruzzi, promovat, ca prin minune di ghenți”). Cine erau acești mari boieri, acum redeveniți reprezentanți națion teasca Adunare? O scurtă incursiune în *Arhondologia* lui Costandin Sion (ed. 1973), omul care i-a cunoscut pe fiecare în parte și la amănunt, ne poate da plauzibilă despre ei.

Fără a avea pretenția unei surse serioase pentru identitatea istorică comple najelor, *Arhondologia* lui Constandin Sion oferă, în schimb, o porțiță spre *morală* a acestora, element resuscitat puternic de istoriografia de astăzi.

⁸ "Domnului domn George Bariț, în Brașov. Recomandată., Scrisoarea a mai fost publicată în *Cornelia Bode3i, Lupta românilor*. . . , p. 23

Văleni, 18

Scumpule meu prietin !

Afară de două răvașele a d[o]m[niei] tale de mai nainte mit și acel din 11 trecutei luni mai, în alăturare și cu 10 din spița pr. pro. mi[tropolit] Veniamin¹.

Domnul mieu! Eu sînt un om foarte adevărat, și încă de adevărat, încît vrînd-nevrînd trebui să petrec la țară. dar, îmi vei ierta însemnările ce le voi face aicea cu oareșc și anume: a) că spița numită de sus au ieșit greșită de la t căci ramurile pogoritorilor nu s-au deosăbit și prin liniile culare ș.c.L, precum era în manuscris, ce numai prin cele pa care pricină numai generațiile neamului să pot înțalegi! *De bine, domnul mieu, ca, cît mai în grabă, să dezvinovățești p foaie pe tipografie, pentru o asemenea greșală*². Aceasta ași pr ca nu cumva publicul, iar mai cu samă neamul Costache să că greșala să va fi făcut din neghiobia mea; b) că nu mi-ai vro 10 exemplare din *Foaia N° 15*, ca una ce într-însa să află atingătoriu de spiță³; c) di ce să vedi (în *Gazeta N° 20*) așa curtat articolul meu *de Huși*?⁴ și d) pentru ce te-ai ară fricos în *tendenția* d[o]m[niei] tale din N° 19?⁵ Au doar și \9- trebui să ne temim de fiece, mai virtos d[u]m[nea] voa supt apărarea înțeleptei Austriei? Cu cît vâ veți arăta m cu atîta mai mult vor lua ungurii vînt, / iar românii să vor

46

Dar apoi, ce-i drept, fără a te lingușa, domnule, (du mea) articolul d[o]m[niei] tale despre *Românii și maghiarii* făcut cel întăi loc între politiciii români. Nu mai puțin și arti *din doi are drept* (din *Gazeta N° 20*)⁷, mai virtos adăogirea p

doi episcopi din Ardeal ai ales-o bine, la vreme și la locul ei⁸. După cît socotesc, d[o]m[nia] ta faci foarte bine că cînți în struna sașilor căci, lăsînd a zice că *Gazeta* iasă în Brașov dar și făr-de aceea este de neapărat ca acum să se înțāleagă aceștia cu românii⁹. Oare la ce capăt vor ieși ungerii cu nebunia lor?¹⁰ Tare mă tem, domnule, să nu facă românii de acolo vro horă în care să tragă la joc și vro cloșcă¹¹. Dumnezeu să va agiute la cele bune și să vă ferească de cele rele! Interesul vostru este și al nostru.

Iarmarocul va fi trecut? Așadar, chisele! încă ca să nu-ți răpesc vremea cu căutatul răvașului meu de mai înainte în acești comision, eu însemnez și aicea că acele trei chisele să se dei la neguțitoriul de acolo, d. Ioan Gheorghii Iuga, spre a le espedui la d. Gheorghii Ciupescu din Birlad, în a căruia mină voi răspunde și banii ce să vor fi plătit pe dinsele¹².

Nu uita, domnule /, a-mi triimeti cît mai în grabă zeci exemplare din N° 15 a *Foei*, adecă în care să atinge ceva de spiță. Triimeti-mi, mă rog, și N° 12, căci nu l-am priimit. Eu /¹³.

⁸ Vezi scris. VIII, n. 3.

⁹ într-adevăr, din cauza acestei greșeli de tipar, „spița” genealogică a neamului Costăcfeștilor devine inoperantă. Lipsind „liniile perpendiculare”, din tablă nu se înțelege cine al cui fiu este, ci numai cine cu cine este frate! Tot efortul alcătuitorului și redactorului devine inutil. Bariț urmează indemnul plin de obidă al lui Mălinescu ți, în *Foaiete pentru minte...* din 13 iulie (1842), nr. 28, p. 224, rubrica: *De îndreptat*„, face rectificarea.

¹⁰ Adică articolul intitulat *Ispisocul Domnului Moisi Movilă VVD din 17 dechem[br]ie 7138 (1631)*, despre care vezi supra, scris. VIII, n. 1 și 3.

¹¹ Vezi și scris, anterioară, n. 6 și 7. Este vorba de relatarea intitulată: *Huși* (ținutul Fălciu), apr. 11 c.v. din *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 20, p. 79, rubrica *Moldova*, unde Mălinescu mai are două relatări: din Iași (alegerea deputaților) și Birlad (inecarea unei întregi familii). în știrea de la Huși este vorba tot de alegerea noilor deputați, care a avut loc în 10 aprilie 1842. Nu ne putem da seama cit a scurtat Bariț din acest articol, pentru că nu se cunoaște originalul.

¹² Se referă la articolul lui Bariț, *Deslușire*, din *Gazeta de Transilvania*, V, 1842., nr. 19, p. 13—JA. Articolul este un răspuns dat ziarului *Erdelyi Hírado* din Cluj, care,, printr-un lung comentariu intitulat *Czâfolat* (1842, nr. 37, p. 222—223; nr. 38, p. 228—229.; nr. 39, p. 236), invinuia gazeta românească de la Brașov și pe redactorul ei, că nu au o atitudine corectă în legătură cu marea dispută național-lingvistică ce se iscase de prin 1840—1841, între ungerii și sașii din Transilvania, națiunile „constiționale” ale țării. Cu citeva numere mai m urmă (*Gazeta de Transilvania*, V, 1842., nr. 11, p. 41—42: *Cătră românimea din Transilvania* și nr. 13, p. 49—50: *Privire scurtă peste disputele lingvistice de astăzi*), Bariț opinase pentru o atitudine neutră, a, românilor în polemica dintre privilegiații principatului, ba ii chiar indemnase fătîș pe români în acest sens, și încă în termeni gravi: „Au nu știm că noi avem a păzi o prea strînsă neutralitate, nici cu unii, nici cu alții?” (*Ibid.*, nr. 11, p. 41). Personal Bariț era de partea sașilor, așa cum a dovedit-o prin multe acte politice.

¹³ Vezi scris, anterioară, n. 4.

⁷ în numărul 20 al *Gazetei de Transilvania* (V, 1842, p. 77—79), Bariț articolul *Unul din doi are dreptul*, în care polemizează cu deputatul dieta Janos. Acesta, în Dieta de la Cluj din 1841—1842, celebră pentru mașinațiu pe care ungerii le-au făcut spre a-i deznaționaliza pe români (vezi Ioan Lu *Hotărîrea în Dieta transilvană de la Cluj la 1842*, în *Studii istorice*, Cluj-Sibiu, p. 232—264; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1—12), a propus urbarial pe cit de original, pe atit de fără scrupule: să nu li se acor transilvăneni nici un drept cetățenesc, „pină cind aceștia nu se vor fac nu numai cu duhul, dar și cu limba”. De data aceasta nu era vorba de între privilegiați, ci de un nou atac la adresa națiunii române, și Bariț cu un curaj extraordinar, cum făcuse și în *Romîviii și maghiarismul*. D anul 1842 a fost un răstimp de mare agitație politică pentru români, ca să contracareze loviturile Staturilor și Ordinilor din Transilvania, adu numai în scopul de a realiza un deziderat aberant: deznaționalizarea cit r a românilor. Cu totul remarcabil este faptul că Bariț aduce în sprijinul sale un celebru pasaj din Herder: „Nici însuși Dumnezeu nu ș-au luat sîe *a contopi astfeli popoarele; pentru aceasta el suferă [tolerează — n.ns] popor să trăiască și să se învețe în feliiul său. Și oamenii să poată mai mul

⁸ în partea a doua a articolului *Unul din doi are dreptul*, Bariț ia ap doi episcopi români din Transilvania, Ioan Lemeni și Vasile Moga, atacă de Fogarassy pentru faptul că, în calitate de membri din oficiu (regalișt pe care deputatul maghiar o socotește o instituție ungurească, nu dep pentru deznaționalizarea poporenilor lor. Bariț îi disculpă de această „invinuire”, subliniind că cei doi arhierii nu se reprezintă acolo pe sine român și vechile lui instituții (în cazul de față pravila bisericească).

⁹ Aici Iordache Mălinescu se înșală evident. Departe de a ține cont personal (faptul că trebuia să scrie și să trăiască în enclava săsească din acea vreme), Bariț este animatorul și editorul documentului politic care, în 1842, demască nedreptățile și asupra suferite de românii tran partea oligarhiei săsești, cu nimic mai puțin crudă și cinică decit mare ungurească: *Rugămintea celor doi episcopi românești, a celui gr. unit de Eadem și a celui gr. neunit Vasile Moga, așternuți Dietei de la 1842, în nilor locuitori pe Pămîntul Crăiesc, numit și Săsesc*. Vezi în acest s *Bariț și contemporanii săi*, III, p. 22, 25, 31, 34, 60, 79, 97, 337 - 338.

¹⁰ Se referă la campania ideologică ultramaghiară (vezi scris, ante „Capătul” a fost exact cum au prorocit învățații Blajului într-un alt docur tot din 1842, *Protestul Consistoriului din Blaj contra impunerii limbei mu se spune... „Nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege datinile și credința noastră pregătește un pericol și un obstacol, iar pentru noastră ruină și peire” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1— atitudinea intolerantă a deținătorilor puterii față de români a dus la r 3848-1849 din Transilvania.*

¹¹ Fraza este de o importanță cu totul excepțională! „Hora” și în acest joc de cuvinte este cea mai veche referire din cite cunoaștem, a v despre Răscoala lui Horia de la 1784—1785. Generația luministă, în rare așa amintea de ridicarea moților, o considera un eveniment regretabil lui Mălinescu este esențialmente nouă, este aceea care va fi formulată la a fost un răspuns firesc și necesar la asupra feudală ungurească.

¹² Vezi scris. VIII.

¹³ Scrisoarea se termină aici. Sfirșitul s-a pierdut.

A mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p.

Domnul meu !

Cunosc că ți-am păcătuțit! Eu răvașele d[o]m[niei] tale din 8 și 29 iuni, precum și acele din 17 și 25 aug. le-am priimit. Dar, pe de o parte, împregiurările gospodăriei cîmpești și a casai, iar "pe de alta necontentita boala ce, în trecutele luni, au domnit în familia mea și, al treilea, neîndeminarea trimiterei răvașilor de aicea la Iași, spre'a se espedui cu poșta de acolo, m-au împiedicat de a-ți răspundi la vremea cuviincioasă. De aceea, te rog să-mi ierți greșala.

Dar, apoi, pe lingă cele de sus trei întimplări, mai este încă una care, oarecum, m-au ținut de a-ți răspundi până acum. Eu îți făgăduisem a mijloci facirea unei colecții de la Costăchescu \ pentru care încă de atuncea am și scris d. I. B. Lățescu² la Iași, însă fiindcă acesta îndată după aceea au plecat la Viena, nu știu ce s-au făcut cu dînsa. Deși aud că înaintea purcederei sale or fi pus-o în lucrare, dar pentru că eu cred numai ce văd cu ochii și aud cu urechile, nu pot să te închezășluiesc despre dînsa. Afară de doi din acești boieri, ce sînt cu lăcuința prin toată țara. Eu, însă, mă țin de dinșii (de cei doi), ca de unii ce mi-au făgăduit, că dacă cu colecția nu să va face nimica, apoi ei din parte-și negreșit vor închipui vreun feliu de despăgubire pentru tipăritul știut etc.

Spre știința me, d. Saul³ mi-au triimes și polița de 16 f.a.d. Gătu [= Gott], împreună și cu un răvaș al d[o]m[niei] tale cătră cel întâiu. Intru acesta am văzut că ai pus bine la cale. Eu, din parte-mi mai că te pot încredința, că dacă nu și colecția, dar pentru acei 16 f. ce ai dat d. editor, te vei despăgubi cu 16 # de la acei doi boeri (atîta le-am spus, că ai fi plătit d[o]m[nia] ta pentru hîrtia și tipărirea). Nu-i păcat, pentru că scoposul obștesc este ca să sprijinim biata literatura noastră etc. Numai fă bine a mai răbda cătăva vreme.

Chiseaoa am priimit-o⁴, pentru care îți mulțămesc de ostineala ce vei fi făcut cu mijlocitul ei. însă ,fiindcă nici materialul și nici lucrul nu-mi este după plăceri, fă bine a nu pune în lucrare pentru celelalte doaă. D[o]m[nia] ta și mai înainte m-ai înștiințat că în Brașov sînt meșteri buni pentru așa lucruri etc.

Domnule, eu totdeauna am fost și voi să fiu prenumerant la foile d[o]m[niei] tale. Dar, fiindcă despre plata lor, pe care eu totdeauna regulat am răspuns-o la d. Demitrii Nicu din Eși, nu știu dacă acest libreri v-a mijlocit-o regulat, apoi îți hotărâsc ca ori să-mi triimeti o însemnare de banii ce ași fi datoriu, sau că eu voi conteni de a-ți mai fi abonat. Pricina este că eu mă păzâsc de a fi pătat cu nume de mir-9^v, nici voi să mă micșurez la un băgatei de gratis. Deci, te rog ca sa ții lată socoteală cu mine⁵.

în *Gazeta* d[o]m[niei] tale din anul curgătoriu, N° 33, a o înștiințare despre o carte ieșită de curund, supt nume d 'kampf⁶. Binevoiești, domnule, a-m[i] triimeti doaă exemplare d tă broșură, și apoi îmi triimeti socoteală, pe lingă acești 40 a cărții, și de chise, și de celelalte ce ar mai fi, ca să-banii.

Nu mă pricep, domnule, cum ai putea face ca să țircu d[o]m[niei] tale mai regulat prin țara noastră. Eu numai d Tutovei (Bîrladul) ți-ași pute face vro 20 de abonați, dacă în espeduirei din capitalie s-ar putea pune vro regulă la cale. poți închipui de răul acesta, îți aduc doaă pilde. Pe la începutu curgătoriu am făcut pe doi prietini de pe aicea de s-au abonat la Cum îți pare că, din acestea nici unul n-au priimit măcar un pentru foile mele, după ce am văzut că starostile austriecec nu mi le sloboade până ce nu le citești el și prietini lui, am p cu d. Saul ca să mi le triimată în couvert deosăbit, prin același Acest din urmă, văzînd că nu mai poate ceti, îndată ce i-au chetul, scoțîndu-și scrisorile sale, pe a mele le-au întors la i unde nici până astăzi nu le-am mai putut da de urmă, lăși că d. staroste nici pentru ce întăi ostineala nu-i era chiar Dar apoi, domnule, ar fi vrut ca să mă costisască, ca cum l-și pe dînsul ceva etc. ...

într-o scrisoare a d[o]m[niei] tale cătră d. Saul, pe care imisesă împreună cu polița d. editor, eu am văzut ceva despre neanul⁷, în privința aceasta. Iată și o mică socotință de la min [nia] ta pornești pe două drumuri: unul de-a dreptul cătră M mul de Finanți din Viena, prin care, după ce vei arăta desp statului Austriei cu intrarea banilor, pe asemenea foi, în totodată să-i arăți și de chipul înlesnirii ce s-ar face prin foilor de la Aghenție cătră starostii ei de prin ținuturile pr etc. Celalalt drum ar fi bun, ca să scrii și Aghenției în aceasta dere, fără să știe că te-ai adresat și Ministerului] de Fina atuncea, însă, poștești și pe d. Dorneanul, ca să mijlocească a Aghentului cătră starosti.

Mă grăbesc, domnul meu, a închie această scrisoare, ceasuri după amiază zi, și apoi mîine de dimineață pornesc la de un an întreg n-am fost. Și pentru că știu că, veind acolo trebi nu-mi vor ierta a-ți scrie curund (poate să și uit), am g acum ca să-ți scriu și, pentru siguranție, să o duc însuși l de Iași (nu rîde!). Cu toate aceste, să videm ce voi face da întîlni cu prieteneii de acolo. Eu voi zăbovi în Iași vro doaă mă duc cu toată familia. Copilul cel pierdut au venit însuși a doi ani întregi⁸. Slavă Domnului!

întorcându-mă înapoi acasă, apoi fiindcă iarna n-am atîta treabă, ț-oi scrie mai adeseori. Numai groaza trimeterei răvașilor la Iași ma cam sparie.

Pînă atuncea, nu mă uita! Al dm-tale prietin,

Mălinescu.

„MOLDOVA. BÎRLAD 5 NOIEMVR.

(Deși nici cu dooă lumânări nu vād, totuși iată și ceva novelie).

Germanii tot încă n-au contenit de a se strecura de peste Nistru și Prut încoace. Prin Birlad, mai pe toată săptămîna sã vād trecînd cete din aceștia, în jos. Scoposul cel adevărat al lor este de a se așeza în provinciile turcești de peste Balcanuri.

Lipsa de bani în Țara de Jos sã simte foarte tare, din pricină că, fiind pe aicea speculația cea mai însemnată, rāzemată mai mult în vînzarea griului la portul Galații, deși mulțimea corābiilor sosise la vreme în acest port, însă fiind fără bani, prețul chilei de grūu, care prin sept[embrie] apucară a se sui pînă la 3#, deodată, pe la începutul lui oct[ombrie] au căzut la 2 1/2 și apoi la 2#. Vaporul (austriac) de la Constantinopol, pe care la 3 sept. — 4 oct. nu numai cumpărătorii, dar și vînzătorii de grūu îl aștepa cu nerābdare, veind în această noapte, în loc de 2—3 mil[i]oane ce în alți ani aduce, au descārcat, mari și de-vremi, 3—4 mii#.

Tot din acestea îmregiurări, și din lipsa nutrețului (din pricina secitei urmate în vara trecută), prețul vitelor în Țara de Jos intru atîta au căzut, încît vaca pe care înainte de trei ani trebuia sã dai 6 #, acum sã poate cumpāra cu 1 #¹⁰.

Dacă vei socoti a publica ceva din acestea, apoi sã le dai în articolul Moldovii, ca din *Birlad*.

încă ceva. Nu știu de ți s-au mai întimplat cindva ca sã priimești una și aceeași scrisoare, dată de la dooă deosābite locuri, în depārtare de 20 ceasuri unul de altul? De la mine, dar, vei preimi o așa: pe aceasta. Eu, aseară, sosind în capitalie și aducîndu-mi aminte încă de o nove foarte sigură, însă totodată și neuzită cindva pe la noi, sau în țara noastră, de care încă acasă, cu o zi mai înainte de a purcedi încoace mă incredințasām, am deschis acest răvaș ca sã te înștiințezi.

Și iată. „în ținutul Tutovei sã afla doi boieri tineri, megieși cu moșiele lor, și anume I* R* și Ci**. Aducîndu-i-să în trecuta săptămîna celui întāi (de cātră oamenii sãi), niște vite al celui al doilea, ce sã prinseră făcînd stricāciune pe moșie-i, cest din urmă, înștiințat fiind, ș-au luat o ceatā de oameni înarmați și, pe la un ceas de noapte, au mers la casa lui I*R*, cā sã-și iei cu putere vitele înapoi. La care, împotrivindu-se I*R*, s-au încāierat amîndoi de sfadā. Și fiindcă Ci** au nāvālit, cu o slugă a sa, asupra celuealalt, acesta, fiind în mîna cu o pușcā cu dooă tāvī, au tras în amîndoi, încît atît Ci** cît și sluga sa au căzut morți la pāmînt.

Deși fapta ar trebui sã între în cercetarea criminală, dar pentru cā I*R* îi un om blind, cinstit și cu purtări bune — cînd mortul Ci** au fost totdeauna zurbagiu — apoi o parte mare de boieri stau pentru dînsul¹¹. Pentru singura d[o]m[niei] tale știință, Ci** este Ciucă¹² carele mai înainte au slujit ca ofițer și în miliția Moldovii, iar I*R* este Iordachi Racliș¹³.

De cumva vei alege ceva din acestea noveli, apoi (cum am mai zis) sã le dai ca din Birlad.

Iarāși sînt a d[o]m[niei] tale,

Mălin[escuj]:

Iași, 1842, noembrie]

¹ Vezi scris. VIII și X (n. 2). Prin „Costăchescu” se înțelege aici întreaga familie a Costăcheștilor moldoveni.

² Iorgu Boldur Lătescu era unul dintre membrii marii familii a Boldureștilor care își revendicau descendența din Sima Boldur, „fost vornic și irou vestit” pe vremea lui Ștefan cel Mare. În realitate, la data acestei scrisori „familia” Boldur era împărțită în cîteva familii distincte: Costache, Talpan, Epureanu, Lătescu ș.a. m.d. Deși nu are nimic de reproșat acestei ilustre dinastii, Costandin Sion, în *Arhondologie* sa (ed. cit., p. 20), nu iartă fumurile de „antichitate” ale Boldureștilor: „*Boldur* Vechi, moldovan, Domnul Dragoș, au fost ginerele unui Boldur ce au fost giude mare de Birlad, în vremea republicei”. Iorgu Boldur Lătescu este autorul unei broșuri polemice rare: *Adivărul adivărat. Răspunderea la articolul din Vocea Națională, subscris X. Y. din 5 April 1866 sau relatarea evenimentelor petrecute în Iași la 3 april 1866* Cernăuți, 1866.

³ Alexandru Savu, transilvănean, funcționar la Agenția consulară austriacă din Iași. La B.A.R., în ms. rom. 1002 s-a păstrat o bogată corespondență a lui Savu cu George Bariț, pe care p vom publica într-un volum viitor.

⁴ Vezi scris. VIII și IX.

⁵ Acest „Nicu” este negustorul originar din Brașov, Dimitrie Nica, proprietarul unei librării în Iași, „peste drum de Bărăție”. Suspiciunea lui Mălinescu la adresa lui Nica e îndreptățită: negustorul, nu excesiv de cinstit, și-a cîștigat din partea contemporanilor porecla rimată de „Dimitrie Nica, omul de nimica”. Un faliment al lui v aduce foilor lui Bariț prejudicii considerabile.

⁶ înștiințare extrem de importantă: la rubrica *Literar (Gazeta de Transilvania* V, 1842, nr. 33, p. 132), Bariț anunță lucrarea răsunătoare a lui Stephan Ludwig Roth, *Der Sprachkampf in Siebenbürgen*, apărută în 1842 la Brașov. Redactorul adaugă: „O carte intru-adevăr la vreme ieșită și neapărat interesătoare, încît noi încă nu vom lipsi a scoate cite ceva dintr-însa în românește”. Cartea subliniază, după cum îndeobște se știe, primatul moral și istoric al limbii române între limbile Transilvaniei. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 17 și 51. O ediție modernă a lucrării învățatului sas în *Stephan Ludwig Roth. Viața și opera sa*, București, 1966.

⁷ Alexandru Savu (vezi n. 3, aci supra).

⁸ Credem că este vorba de serdarul Petrance Dorneanu, singurul personaj mai rāsărit, cu acest nume, din Moldova vremii.

⁹ „Copilul cel pierdut” pare a fi Vasile Mălinescu, viitoarea stea a familiei cămararului și unul din fruntașii pașoptiști moldoveni. Despre „necazurile” pe care acea fiu rebel le procura tatălui său, vezi scris. XXI.

¹⁰ Știrea — pasajul dintre ghilimele: „ ” — s-a publicat, fără nici o schimbare, în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 47, p. 186.

¹¹ Vezi aci supra, n. 10. Știrea cu omorul s-a publicat în același număr al *Cezetei*, nemijlocit după relatarea despre negoțul deficitar al portului Galați. Cele două articole fac împreună unul singur, cu titlul: *Birlad, 5 noiembrie*, de la rubrica *Moldav*.

* Poate acel Nicolai Ciucă, pe care Costandin Sion îl consideră un fals rinHS
ivezi Arhondologia Moldovei, ed cit p 311) considera un fals Ciuca

XII

Mănăstirea Sucevița, 1842, noemv. 29 c.v.

Iubite prietine !

Cum îți pare? Eu mă aflu astăzi în această mănăstire! Pricina «este tot ace știută, adecă *ancvitalē* și alta nemică.

Pană în ceasul acesta nu știu însă ce voi descoperi aicea, fiind venit »de asară. La biser[i]ca ce bătrână din Rădăuți, unde odinioară au fost :rezidenția episcopască, am descoperit inscripții foarte vrednice pentru istoria Moldovei.

Părintele egumen al acestii mănăstiri (Sucevița) ², fiind un român zelos pentru nația sa, și totodată și un pre învățat, dorești a se prenumăra la foile d[o]m[niei] tale. Așadar, triimeti-i-le de la începutul anului veitori, 1843, prin Rădăuți, Ar fi plătit tot acum și banii cuviincioși pentru acestea foi, dar eu am uitat cit va fi prețul pe anul veitori. însă •eu sînt chizeș.

Miine dis-dimineța purced la Suceavă, iar de acolo, prin Fălticeni, la Iași.

Al d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu

Numeli acestui domn prenumerant este: Dosoftei Tișcovici.
[Adresa:] *Kloster Suczewitza*. An Herrn Georgi Baritz in Kronstadt.
Franco .

logice ^ \ ^ ^ t , ^ Si) > i n ^ ^ / ^
* V e ^ T l a c Tsup °rt: " TM * *

O a i n S 2 ^ ^ f r - ^ Doinnului George Bariț la Brașov. Recomandată",
aanotarea lui Bariț „Ge. Mălinescu, Sucevița, 29 nov. 1842”.

XIII

Iași 1842, dechem. 17

Iubite prietine !

x TA ? i n ^ ^ f r - ^ 2:le din 23 iar al
ă-le din 30 noiemv. eu mai întâiu am priimit pe cel din urmă, în care,

pomenindu-se și de cele doaa de mai înainte, nu știi cită nevoie am dus în doaa zile cu triimetirea incoace și incolo, pină ce le-am putut afla.

De n-ai fi Bariț, eu după cele cuprinse în cea întâi scrisoare a d[o]m[niei] tale m-aș înșela a credi că sînt complimente. Aș mai zice ceva, dar îngrozindu-mă ca să nu cad însuși în așa prepus, trec cătră treabă.

Deși în privirea espediției foilor d[o]m[niei] tale, prin ținuturile de aicea, s-au pus prin d. Nica¹ la cale, însă pentru că mă întrebați, cum să priimesc jurnalile cele streine, și *Albina* pe afară, apoi vei ști că acele franțuzești și nemțești (dar din aceste din urmă numai mai ce uneverală de A[ugsburg]², fiindcă să țin numai de cătră cei bogăți,-apoi aceștia își au curierii săi, din spatile statului plățiți, adecă din lăcuitarii bîrnici, ce să scutesc prin sate, fiind hotărîți pentru slujbeli proprietarilor, încît unii și cite 100—150 de aceștia au. Iar *Albina* să triimeti, prin mijlocirea vesteriei, cătră isprăvniciile ținuturilor, fiind așa pus la cale de cătră ocîrmuire, ba și prin profesorii de prin ținuturi, ca unii ce atîrnă de redactorul etc. în scurt, d[o]m[nia]ta. / nu trebui să te mieri de toate aceste, ba putem încă prepune că foile d[o]m[niei] tale vor fi avînd și vrun dușman ascuns.

42

Frățioare, sîntem foarte întristați. Intrigile urmate în Serbia și apoi Țara Românească³ au agiuns pană și în țara noastră. Deși moldovenii sînt totdeauna mai flegmatici, mai statornici decît muntenii⁴ deși Domnul nostru și ii cu capațită, totuși însă n-am putut scăpa de o asemenea palmă. Pricina s-au ațîțat la noi din bietul părintele mitropolitul Veniamin⁵. O partidă de boieri, dorind ca să se aducă acesta iarăși în scaunul său, au făcut cunoscută voința lor la Curtea Roșiei care⁶ ca protectoră (mai ales a religiei pravoslavnice din Orient), au șihotărîta. împlini dorința acestora. Iară materie bună, pentru că fiind firul prieteșugului precurnat de mai înainte între acești doi bărbați, de sine să întălegi că prințul din toate puterile sale să improtivești hotărîriL Acturile toate atingătoare de aceasta (precum să zice) s-au triimes de la S[anct] Petersburg la Constantinopol. Da este așa, apoi îi rău. Tot în aceastăși pricină, consulul rosienesc, după o conferenție serioasă ce au avut cu prințul⁷, s-au dus fără de veste la București, spre a se povățui cu general consulul / de acolo⁸, de unde, precum aud, s-ar fi și înturnat..

42v

Dar, ce-i mai mult, că în public să vorbești cum că prințul s-ar fi tînguit cătră consulul și asupra cei de-a dreptul amestecări a Roșiei în trebile țării... etc. De este adevărat, apoi judecă ce va ieși din toate aceste? Niciodată (în zilele noastre) nu s-au aflat prințipaturile de la. Dunăre mai în mare critică ca acum Dumnezeu să-și facă milă de noi l

Despre întrebarea ce-mi faci pentru o brojură ce ai fi auzit că să tipărești, sub titlu „.....”, am idei, căci între d. I. și între mine nu-i secret. M-am îngrozit cînd am cetit-o, am lăcrămat, am rădicat minile-cătră ceriu și am zis: „Doamne, miluiește-ne pre noi, păcătoșii!”⁹.

Da trebile din București, nemică nu știm¹⁰. Nici de zioa deschiderii Obșteștii Adunări de aicea. Unii însă încredințază pe la 8 a veitoarei

luni ghenari⁹. Pe cît prepun, opoziția în veitoare adunare va fi mai mare decît orișicînd, cu toate că tocmai acum n-ar fi de trebuință¹⁰.

D[omnul] I.¹¹ au pornit astăzi la Ținutul Cîrligăturii, nădăjduind că să va pute alege deputat. Eu încă voi mai zăbovi pe aice vro 20 de zile, așadar aș dori ca să-mi scrii. Nu știu de ai priimit o scrisorică ce Ț-am triimes-o de la Mănăstirea Sucevița, din Bucovina?^{12j}

De socotești a fi cu cale, publicarisăște în vro foaie de a d[o]m[niei] tale articolul jos trecut.

Al d[o]m[niei] tale, ca un frate,

Mălinescu.

„MOLDOVA”¹³

Iași, 1842, *dechemv.* 18. Aicea în țară, din privați mai ales, numai patru sînt care, prin deosăbite sirguinți de mai mulți ani, ș-au făcut foarte însemnate adunări de anticvități și alte materiale atingătoare mai cu samă de istoria patriei, și anume, dd. maiorul M. Kogălniceanu, căm[inarul] I. Mălinescu, aga Gh. Asachi și păh[arnicul] Gh. Săulescu¹⁴. Din aceștia, cel al doilea, adecă d. Mălinescu să înturnă de cîteva zile zile dintr-o călătorie ce au făcut-o mai pe la toate mănăstirile vechi din Bucovina. Să zice că între alte rarități, d[u]m[nea]lui descoperiră inscripțiile mormintelor a cîteva prinți domnitori în Moldova, pe care noi pană acum abie de pe nume îi cunoaștem. Ar fi foarte de neapărat ca d. Mălinescu să le facă acestea și publicului cunoscute”¹⁵. /.

⁹ Vezi scris, XI, n. 5.

¹⁰ Ziarul *Allgemeine Zeitung* din Augsburg, apărut între 1798—1882. întemeietorul lui a fost marele om de cultură Johann Friedrich Cotta, de origine greacă. Acesta a imprimat ziarului un interes deosebit pentru țările sud-esteuropene. Așa se face că ziarul avea rubrici permanente despre țările române, în care au apărut mii de știri despre români (a căror bibliografie rămîne încă o sarcină a cercetătorilor). Obiectiv și neangajat, acest cel mai mare cotidian de limbă germană al vremii a avut o deosebită trecere în rîndul intelectualității române (în măsura în care putea fi procurat).

¹¹ Mălinescu se referă la un lanț de acțiuni cu caracter simptomatic, petrecute în Țara Românească începînd din 1840: complotul lui Ioan Cimpineanu din 1840, precum și cele trei „răzmerițe” ale subdiților greci, sirbi și bulgari din Brăila (vara anului 1841, primăvara anului 1842 și primăvara anului 1843). Acestea, precum și alte conflicte acumulate pe parcurs în culisele politicii interne și externe, au dus la căderea Domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, depus la 7 octombrie 1842. Vezi pe larg în acest volum infra, scrisorile lui Nicolae Nifon Bălășescu, nr. 5, n. 16 și 17. în plus: Ioan C. Filitti, *Turburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, București-Leipzig-Viena, 1912.

¹² într-adevăr, tulburările din Moldova, semnalate spre finele anului 1842, se centrau în jurul demisiei lui Veniamin Costache (vezi scris. VIII. n.2). în lipsa lui Mihail Sturza din Moldova, care a făcut în lunile de vară o lungă călătorie, cîteva boieri din partida mitropolitului demisionat: Costache Conachi, Grigore Cuza, Mihail Căntacuzino Pașcanu, Sandu Miclescu, Costache Catargi, Alecu Roznovanu, Lupu Balș, Dimitrie Ghica, Nicolae Istrati și alții se decid să protesteze împotriva alegerilor din luna aprilie (vezi scris. IX, inel. n. 7), unde fuseseră ignorați. Trecerea lui Șekib Effendi,

trimisul Sultanului, prin Moldova, în iulie-august 1842, reîntărește poziția Domnitorului grație celor 800 de galbeni pe care camarila îi strecoară dragomanului. Dar, odată întors în țară, Sturza se lovește de ostilitatea consulului rusesc Charles de Kotzebue, care începea să cocheteze cu opoziții. Dar Sturza, care la data scrisorii era într-adevăr în pragul demisionării, reușește să-și refacă legăturile și cu puterea protectoare din răsărit. La 29 decembrie 1842 se renunță definitiv la rechemarea mitropolitului Veniamin; Costache — căci aceasta era una din revendicările „opozanților!” —, lucru despre care Domnitorul este înștiințat oficial de Nesselrode, ministrul de externe de la Moscova. Așa a luat sfîrșit această mică „revoltă de cabinet” din Moldova, a cărei amploare și semnificație nu se poate compara cu a celor intimplate în Țara Românească. Vezi în acest sens Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, București-Leipzig-Viena, 1915, p. 514—523.

¹³ Consulul rus la Iași era Charles de Kotzebue.

¹⁴ La București, Vladimir Pavlovici Titov.

¹⁵ Acest i. din pasajul de față este Nicolae Istrati, iar „brojura” în cauză nu o putem identifica în mod cert. Peste o jumătate de an, însă, Nicolae Istrati îi trimite lui Bariț o „relație” intitulată: *O repede ideie asupra stării de față a lucrurilor în Moldova*, ca transilvăneanul să o trimită spre publicare la *Allgemeine Zeitung* din Augsburg. Prin această filieră, *Gazeta de Transilvania* să „o vorbească apoi, din cuvînt în cuvînt” (B.A.R., ms. rom. 878, p. 59r-fv). Un argument în plus că aceasta este scrierea cu pricina l-ar constitui adnotarea lui Bariț la scrisoarea lui Nicolae Istrati: „Cere publicarea unui articol periculos pentru acea epocă”. într-un volum următor, odată cu publicarea corespondenței lui Istrati cu Bariț, vom urmări în amănunt soarta „broșurii” al cărei titlu Mălinescu nu cutează măcar să-l rostască, lăsîndu-l sub „.....” Cu această ocazie notăm doar faptul că redactorul brașovean n-a dat uitării „periculosul” articol, ci, după obiceiul său, l-a publicat la momentul oportun, de data aceasta în anul 1848, în mijlocul verii (cu titlul neschimbat, în *Foaie pentru minte...*, 1848, nr. 24, p. 185-188; nr. 25, p. 193-195; nr. 26, p. 206-207). Cu această ocazie stabilim și paternitatea lui Nicolae Istrati, care nu era cunoscută, articolul fiind presupus în mod eronat a fi opera lui Alecu Russo (vezi George Em. Marica, *Foaie psntru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu-monografic*, București, 1969, p. 275, nr. 1229).

¹⁶ Adică despre ceea ce relata mai sus, în pasajul notat cu 5—6: întîlnirea de la București dintre consului Kotzebue și Titov. Rezultatul întîlnirii a fost sacrificarea, definitivă a lui Veniamin Costache și „salvarea” lui Mihail Sturza.

¹⁷ Pe baza sugestiilor din această scrisoare, Bariț a alcătuit următorul articol despre activitatea parlamentară din Moldova: „Iași, 17 dec. în minutul acesta publicul de la noi se arată cu mare interes pentru cele ce sînt a se face în București.

Obșteasca Adunare ordinară a Moldovei, cum auzim, se va deschide numai cătră. 8 ianuarie 1842. După alegerea cea noaă a deputaților făcută în anul acesta pe cinci ani înainte, au intrat cîteva deputați noi în Adunare. Dea ceriul ca ideile cu care vin ei să fie toate fiice vechi a veșnicului adevăr și a înțelepciunii!” (*Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 1, p. 3). Prin „deputați noi”, redactorul îi vizează pe cei din partida, lui Sturza (vezi scris. VIII), care au luat locul aderenților lui Veniamin Costache. Obșteasca Adunare a Moldovei și-a deschis, într-adevăr, lucrările în ianuarie 1843. Ziua deschiderii Adunării Obștești a fost, pînă la urmă, 25 ianuarie (vezi *Albina românească*, XV, 1943, nr. 8, p. 29).

¹⁸ Estimare greșită! Dimpotrivă, Mihail Sturza a dispus de Adunarea Obștească din 1843—1844, impunîndu-și toate hotărîrile, începînd de la numirea noului mitropolit al Moldovei (Meletie Brandaburul) și pînă la cele cîteva legi: a ocîrmuirii averilor bisericesti, a munților, a evreilor de la sate (toate trei, de altfel, cu un caracter progresist față de situația anterioară).

¹⁹ Nicolae Istrati. Tentativa lui de a se alege deputat, în locul celor două vacanțe intervenite prin moartea vornicului Ștefan Catargi și C. Căntacuzino Pașcanu. Au fost

preferați doi adepți ai lui Sturza: Al. Sturza și Teodor Ghica. în acest mic dar furta-, oos turneu electoral, Nicolae Istrati, cu temperamentu-i caracteristic, s-a pretat la acte originale: la Tirgu-Frumos a adus de mina la vot pe postelnicul Costache Racoviți care era orb, și a scris votul în locul lui (credem că e clar al cui nume l-a scris!)
Vezi Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic...*, p. 525—526.

¹² Este vorba de scris. XII.

¹³ Pasajul dintre ghilimele, destinat publicării, s-a tipărit la rubrica *Moldavia* (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 1, p. 2), sub titlul: *Iași, 18 decembrie*, iară nici o schimbare.

¹⁴ *Gheorghe Săulescu*, 1798—1864, dascăl și scriitor moldovean, unul dintre sprijinitorii foilor lui Bariț în Moldova. Dealtminteri a fost un colaborator asiduu al *Foii pentru minte*. .., unde și-a publicat cea mai mare parte a operei beletristice. Orientarea latinistă l-a apropiat odată în plus de transilvăneni, stîrnind, în schimb, o furtună polemică conjugată a lui Ioan Heliade Rădulescu și Costache Negruzzi, împotriva lui, în 1839 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, V, București, 1981, p. 41). Principalele scrieri ale lui Săulescu: *Abețedariu românesc sau întiile cunoștințe*, Iași, 1832; *Gramatică /românească sau Observații gramaticești asupra limbei românești...*, I—III, Iași, 1833—1834; *Fabule în versuri sau poezii alegorice*, Iași, 1835; *Hronologhia și istoria universală prelucrată pe scurt*, I—II, Iași, 1837; *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput-Bovis, Capul Boului sau Ghertina*, Iași, 1837. Despre el: *Mănunchi din manuscrisele lui Gh. Săulescu (Raporturi despre ele de domnii S. Fl. Marian, N. Ionescu, T. Maiorescu și Iacob Negruzzi)*, București, 1883; I. Dumbravă, *Note biografice asupra vieții lui Seulescu*, în *Arhiva*, VI, 1895, nr. 1—2; Petru E. Zugun, *Polemica filologică dintre Gh. Săulescu și I. Eliașe Rădulescu*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, Seria filologie, XII, 1966, fasc. 2; C. N. Enescu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, București, 1970; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă U 1900*, București, 1979, p. 766-767.

¹⁵ La f. 43v, în continuarea scrisorii, Bariț a rezumat faptele din scrisoare, sub forma Tonui articol care a și apărut în *Gazeta de Transilvania* (vezi aci supra, n. 9).

A mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor*. .., p. 242—243.

XIV

Iași, 1843, Ghenari 11

Domnul meu!

Eu încă pană astăzi mă aflu tot aicea; abie pe la 18 a curgătoarei] voi purcede acasă.

De nou am ave multe, însă nu le pot scrie.

Obșteasca Adunare este chemată a se întruni aicea la 20 a curgătoarei] luni¹. Pentru pjarintele] Veniamin s-au hotărît că nu va mai șede pe scaonul arhipăstoresc a Moldaviii². Ieri pe la 10 ceasuri demineața au murit aicea logofătul Costachi Cantacuzin Pașcanu, cel mai mare dușman al inaintirei moldovenilo[r]. De la mare pană la mic se bucură de moartea acestuia³.

Cu d. Maiorescu am făcut cunoștință⁴. Mult mi-au plăcut acest Ibărbat.

Aflîndu-mă alaltăieri în librerie d. Demi[trie] Nica⁵, am văzut izvodul de abonanții la foile d[o]m[niei] tale, în care s-au prenumerat pană acum ceva peste 80 inși⁶.

Domnule, în polița ce vei triimeti cătră d. Nica, să treci și socoteala me, adecă *opt* sorocoveți, pe brojura⁷ etc. și chiseoa⁸, și *doisprezece* sor[ocoveți] pentru prenumerarea la foi pe întăiul semestru a anului curgătoriu, căci eu i-am plătit acești 20 sfan[ți] al d[u]m[nea]lui.

Mai scrie-m[i] cite ceva, căci eu sînt al d[o]m[niei] tale prietin⁹

Mălinescu..

în gazdă sînt la d. N[icolae] I[strati].

[Adresa:] An den Wohlgeborene Herrn Herrn George Baritz. In* Kronstadt, Siebenbiirgen. Franco*.

¹ Scrisoarea i-a servit lui Bariț ca documentare pentru articolul *Ieși 11 ianuarie*, de la obișnuita rubrică *Moldavia* (*Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 7, p. 25). Iată cum transformă redactorul brașovean vestea aminării sesiunii parlamentare: „Vremea pentru chiemarea și deschiderea Obștești Adunări s-au mai aminat pană la 20 ian[uarie]”. Data deschiderii va fi 25 ianuarie 1843 (vezi scris, anterioară, n. 9).

² Vezi scris, anterioară, n. 4. Amănuntul cu Veniamin este „politizat” de Bariț astfel: „Vestea lătită prin jurnalele strelne cu prea mult zgomot și cu deosebite versii și tălmăciri, cum că preas[înția] sa părintele mitropolit Veniamin Costache ar sta a se întoarce iarăși la scaunul arhipăstoresc al Moldaviei, nu se adeverează nicidecum” (*Ibid.*).

³ Vestea morții lui Costache Cantacuzino Pașcanu e transformată de asemenea, în material ziaristic. Felul cum procedează Bariț de data aceasta este definitiv pentru metoda de a-și întocmi relatările pe baza corespondențelor private: „Ieri pe la 10 ceasuri dimineața — adică în 10 ianuarie, o zi înainte datei scrisorii lui Mălinescu — muri aicea unul din fruntașii țarei, logofătul Costache Cantacuzino Pașcanul. Este un proverb vechi latin care zice că despre cei morți se cuvine a vorbi sau bine, sau nimic. Veacul nostru îl trece și pe acesta între prejudețe false și îl întoarce așa: « Despre cei morți sau nimic, sau adevăr ». De la C. Cantacuzin adevărații patrioți au pretins⁴ pururea un mai cald patriotism” (*Ibid.*). Puțin mai tirziu (VI, 1843, nr. 10, p. 40), *Gazeta de Transilvania* înștiințează că în Moldova se vor face alegeri pentru locul deputat rămas vacant după moartea lui Cantacuzino.

⁴ Din 1842, în urma destituirii sale de la Școala centrală din Craiova, Ioan Maiorescu se afla la Iași, ca profesor de logică, retorică și „facerea cuvintelor”, la Seminarul* de la Socola. A revenit la Craiova în august 1843. Vezi George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, II, Sibiu, 1890, p. 565; N. Bănescu și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu, scriere comemorativă cu prilejul centeranului nașterii lui (1811—1911)*, București, 1912, p. 410; Marin Stoica, *Ion Maiorescu* București, 1967, p. 13; *Geirge Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973> p. 253 - 267.

⁵ Vezi scris. XI, n. 5.

⁶ Nu știm în ce măsură era reală această cifră, căci Bariț n-a tipărit în 1843 lista, abonaților săi, așa cum făcuse în 1842. în acest din urmă<an, în Moldova existau 55 de abonamente la *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte*. .., număr suficient de mare pentru greutățile pe care trebuia să le învingă răspindirea foilor în Moldova. Unii abonați mai bogați din Iași țineau în 1842 chiar mai multe exemplare: Nicolae Ghica Budeșteanul (2), „Frații Răducănești” (6), banul Iancu Istrate (4), Costache Vidrașco (2), serdarul Teodor Vasiliu (4). Alte centre de difuzare erau: Romanul, Bacăul, Hușii, Botoșanii, Galații, Birladul și Mihăilenii, acest din urmă instituit ca centru de Iordachi Mălinescu (vezi scris. I—II). Consultarea listei abonaților lui Bariț pe 1842, în Moldova,, duce la o observație neplăcută: din stredin acestora lipsesc *toți* scriitorii și oamenii de

«cultură moldoveni, așa cum din Țara Românească, unde numărul abonaților se ridică în 1842 la câteva sute, nu lipsește nici unul (vezi *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 52, p. 407-408).

⁷ „Brojura” este scrierea lui Stephan Ludwig Roth, *Der Sprackkamf in Siebenhurgien* (Brașov, 1842), pe care Mălinescu i-o solicitase lui Bariț, în două exemplare, în noiembrie 1842 (vezi scris. XI).

⁸ Despre primirea chiselei sau jașcăului de tutun vezi scris. XI, inel. n. 4.
mandată Domniei sale domnului domn George Bariț. în Brașov, Transilvania. Reco-

XV

Chiraftei, Țănutul Covurluiului, lângă Galați, 1843, mai 10

Iubite prietine !

însărcinat fiind de cătră un divan de a cerceta pricina de hotar, iscată între aceasta cu altă moșie megieșită, unde mă aflu, și, venit de altăieri, mi-am adus aminte și aicea de d[o]m[nia] ta, mai virtos că, cu prilejul întoarcerii mele, de miine, prin Birlad, cătră casă, așa avea chip a lăsa acestea rînduri spre a ți le triimeti pe drumul știut.

De nou, nemică alta nu știu, decît că în Galați să așteaptă veni-Tea prințului domnitoriu, carele, de aicea, să va imbarca pe vapor spre a călători la Constantinopol. Se vorbește că M[ăria] Sa, la 15 al curgătoarei luni, va purcedi din Iași. Atît pe tot drumul din țară, cît și în Galați, să fac pregătiri peste pregătiri.

Cu cîteva zile mai înainte ți-am mai triimes cîte ceva. Nu știu de le-ai priimit.

Te rog, frăioare, expeduești franco, prin poșta de acolo, pe numele <sfînției> sale părintelui Ștefan Tarnoviețchi din Cernăuți, un exemplar din *Foaia pentru minte* ș.c.l. N° 16 — vezi noata mea din acest N° — însă post portul să-l treci pe socoteala me.

Să nu socotești, Gheorghieș, că eu te voi lăsa păgubași pentru cheltuielile făcute cu tipărirea *Spîței Costăcheștilor*, ferească D[u]mnezeu, **JIU!** Numai mai este încă ceva...³

Ești sănătos?

Al d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu.

†Adresa: D[o]mniei sale domnului Gheorgi Bariț, profesor etc.
<etc. în Brașov.

³ O mică enigmă politică: foile din Moldova, în primul rînd *Albina românească* dar și *Buletin. Foaie oficială*, care relatau cu slugărnicie despre cele mai insignifiante „vizite” prin țară ale Domnitorului, nu suflă un cuvînt despre drumul lui Sturza la Galați, (căci numai pînă aici va călători, nu la Constantinopol). S-ar putea crede

„că drumul s-a contramandat. Dar iată ce îi scrie Nicolae Istrati, în două rînduri lui Bariț: „Pentru astăzi se așteaptă întoarcerea în capitală a Prea înălțatului Domn din călătorie ce an făcut la Galați, unde ave să întilnească pe prințul Țării Românești, carele treci la Constantinopol” (30 iulie 1843) și: „în 30 iulie Măria sa Prinsesa s-au întors din călătorie ce făcu la Galați” (6 august 1843). „Secretul”, dealtmădă de notorietate publică, se explică prin aceea că, pe cit se poate bănui, Mihail Sturza trimitea prin noul domn muntean Gheorghe Bibescu, o misivă verbală Sultanului legătură cu micile necazuri pe care le avea cu consulul rus Kotzebue.

² O scăpare a lui Mălinescu: este numărul 15 al *Foii pentru minte...*, din aprilie 1852, în care s-a publicat *Ispisocol Domnului Moisi Movilă VVD, din 17 decembrie 1631* (1631), adnotat de căminarul moldovean cu lungi date despre familia Costăcheștilor din Moldova (vezi scris. VIII, n. 1).

³ După ce sperase pentru Bariț o răsplată din partea boierilor Costăchești, pe care aștepta publicarea arborelui genealogic al familiei (vezi scris. VIII și XI), Mălinescu se găsea acum în situația de a plăti el însuși (căci tipărirea „spîței” se făcuse în tabel aparte separat de volumul obișnuit al foilor). încrederea în cei marii

Adnotată de Bariț: „George Mălinescu. Chiraftei lângă Galați 10 mai 1843.”

XVI

Iași, 1843, decembrie

Domnul meu !

Approape de cinci săptămîni găsindu-mă aicea în Iași, m-am așteptat să mă simt mai mult bolnav decît sănătos, lăsînd a zice că mai nainte, acasă, mă simțeam zăcut de lungoare. însă aceasta mă privesc numai pe mine.

Acum ceva și cu d[o]m[nia] ta. Deprins fiind a-ți ceti cîteva din cîteva scrisorile, sînt neodihnit că, de cîteva luni, nu numai că n-am primit cîteva scrisori de la d[o]m[nia] ta nici un rîndșor, dar nici măcar rețepisă pe bîrbatul pe care ce i-am dat d[omnului] Gh. Ciupescu din Birlad ca să ți-i trimată, spre a tipărirea suplementului *Spîței* etc.¹

în trecutele zile m-am întilnit cu d. N[icolae] I[strati], carele m-a rugat să dat spre cetire o scrisoare a d[o]m[niei] tale de 8 a trecutei luni noaptea de v[rie]. Am cetit-o cu luare aminte și am lăudat pe D[u]mnezeu că ne lasă cu totul lipsiți de bărbați carii să se jertvască de a ne descoperi ochii. Am zis totodată să-i agiute D[u]mnezeu lui Gh. Jucanul!

D[o]m[nia] ta ai agiuns a fi un feliu de duhovnic al românilor. Așadar, nu te mira că eu vreu să mă jăluiesc asupra unui om, pe care îl socoteam odineoară între cei mai statornici și credincioși prieteni ai mei, Știu că te voi foarte mira dacă vei afla că acest om este d. Nicolae Istrati]. Nu mă pot stăpîni de a nu-ți mărturisii prin această scrisoare încîtva, și despre pricină. în iarna trecută, cînd o parte din aristocrații țării dore a pune pe mitropolitul Veniamin iarăși pe scaun, fără să știe doială că și d. N[icolae] I[strati] era împreună lucrători cu aceea. S-au împotrivit și el și posul nu s-au isprăvit, și d[u]m[ne]a[lui], deznădăjduindu-se a mai veni pe protectorul sau patronul său pe scaunul puterii, au hotărît a se arunca iarăși în brațele Ocărmuirei. Spre acest sfîrșit, au triimes pe fratele al său mai mare cu o scrisoare cătră ministrul dinlăuntru.

nistrul, însă, fiind dunăre pe dînsul, improșcînd pe frate-său, i-au zvir-
lit scrisoarea înapoi, și s-au întors acesta fără nici o ispravă. Din întîm-
plare, fiul meu³, ce să afla în gazdă la dînsul, nu numai că au aflat
despre toate, dar și însuși scrisoarea ce au fost dus-o frate-său la minis-
tru au avut prilej a o ceti. Totodată au aflat că frate-său, vrînd a dez-
vinovăți la ministru pe N[icolae] I[strati], între altele îi zisă că pricina,
în toate ar fi fiul meu, de care să povățuiești d. N[icolae] I[strati].

Despre toate acestea spuindu-mi fiul meu, m-am întristat și am
hotărît a-l debara de d. N[icolae] I[strati], dîndu-i și prilej ca să călă-
torească la Constantinopol etc, fără să știe d. N[icolae] I[strati], spu-
indu-i acestuia că voi să-l ieu la țară. Rugăciunile d. N[icolae] U[strati]
că să-l las în Iași nu m-au putut îndupleca nici pe mine, dar nici pe
fiul meu. Păreră de rău, însă, a d[omnului] sale, precît văd din nesta-
tornicia sa, nu era că, prin ducerea fiului meu rămîne depărtat de un
prietin așa bun, ce pentru că de fiul meu să folose în tot minutul, ca
de un lexicon de converșie viu. Ce faci d[omnului] N[icolae] I[strati]
după ce au aflat că fiul meu știe de scrisoarea și solia cătră ministru?
Apucă înainte, ca c... prăjina. Iată cum au răsuflet cătră cei ce socotea
că-l vor crede: cum că eu și cu fiul meu, în trebile aducerii mitropo-
litului, Iași fi produsit la ocîrmuire, pentru care, spre răsplătire, pe
mine m-au făcut Vodă ban, iar pe fiul meu giudecători la un ținut.
După ce, însă, au văzut că fiul meu au plecat la Constantinopol⁴
au născocit-o că, nevroidnd a priimi giudecătoria fiul meu, i-au dat
Vodă 400 #, ca să voiajarisască.

Și ia așa, domnul meu! El însă nici pană în zioa de astăzi nu
știe că eu, precum și fiul meu, am aflat de născocitele lui asupra noas-
tră. N-au aflat, pentru că nouă ne era rușine ca să spunem cuiva despre
asemenea fanfaronade a lui. Mă fac a nu ști nemică. Vine la mine și mă
duc la dînsuî, dar încredire nu mai pot ave într-insuî. Pagubă că acest
om îi pre fanfaron! Pagubă că-i nestatornic!⁵

D[omnului] ta, însă, domnul meu, fii prietin cu dînsul ca și pînă
astăzi, păzești armonia ca și pînă acum, pentru că, pentru nimenea
nu poate fi el mai trebuitori ca pentru d[omnului] ta, în cită vreme vei fi
redactor. De vei priimi vro scrisoare de la p[ărintele] mitropolitul sau
altul cineva din Siatină, să mă înștiințezi. înștiințază-mă dacă s-au
încuviințat ce cătră cenzură trecirea celor 100 ex. de Maior pentru
Transilvania și Bănat⁶, și de nu este a se plăti vro vamă, și încă poate
mare?

D[omnului] N[icolae] I[strati] mă încredința că el îi hotărît a jărtvi⁷
pentru tipărirea cărții de „Gh. Jucanul”⁸, de la sine, pe giumătate sau
și mai mult. Bine ar faci.

Dacă în curgerea de 30 zile, socotite de astăzi, nu voi mai primi
vro scrisoare de la d[omnului] ta, apoi și eu voi conteni de a-ți mai scrie.

Poate că te vei fi urît a-mi ceti scrisorile și, pe de o parte, ai și drep-
tate, pentru că eu îți scriu vrute și nevrute.

Mălinescu

[Adresa]: An den Wohlgeborenen Herrn Herrn Georg Baritz, z
Kronstadt. Siebenburgen. Franco⁹.

¹ Vezi scris, anterioară, n. 3: Mălinescu plătește din buzunar propriu dator
boierilor Costăchești către Bariț.

² Gh. Jucanul este, fără îndoială, un pseudonim al lui George Bariț (se născu
în satul Jucul de Mijloc, de lângă Cluj). Credem că avem de a face cu un episod ined
și interesant din viața lui Bariț. Din această scrisoare (vezi și mai jos, pasajul not
cu 6, și scris. XIX), cit și dintr-o epistolă trimisă de Nicolae Istrati lui Bariț (B.A.R.
ms. rom. 878, f. 59r) s-ar putea deduce că acesta din urmă alcătuiască o lucrare desp
starea politică din Moldova (poate despre evenimentele politice grupate în jurul demisi
lui Veniamin Costache?). Nicolae Istrati dă de înțeles că îi este cunoscut conținut
cărții. În această scrisoare, infra, Mălinescu îi dă lui Bariț speranța că Istrati îl v
•sprijini material la tipărirea ei. Un ajutor efectiv oferă spătarul Nicolae Carp (ve
infra, scris. XIX). Ce s-a ales cu scrierea lui „Gh. Jucanul” despre Moldova? Nu
cunoaștem alte știri despre acest episod, decît ceea ce am înmănușiat aici. Lucrar
n-a fost văzută sau pomenită de nimeni. Descoperirea ei, eventual în fondurile d
Moldova, ar constitui un fapt senzațional, care merită osteneala.

³ Vasile Mălinescu (despre care vezi scris. XXI, n. 1).

⁴ Cum nestatornic se va vedea Nicolae Istrati, într-adevăr, dar la un diapaz
mult mai grav: din frunța revoluționar la 1848, devine dușman al unirii de la 18
și adversar al foștilor comilitoni.

⁵ Vezi și scris. XVIII—XIX. înțelegem că Mălinescu trimite în Transilvan
și Banat, probabil la cererea lui Bariț, un set de 100 exemplare din *Istoria* lui Pet
Maior, în ediția a doua, Buda, 1834 (vezi scris. I, n. 6).

⁶ Vezi n. 2.

⁷ „Domniei sale domnului domn George Bariț, la Brașov, Transilvania. F
comandată”.

XVII

Bărlad, 1843 [sic; recte: 1844], ianuarie

Domnul meu!

Aflîndu-mă astăzi aicea, unde, întîlnindu-mă cu d. Gheorghii Ci
pescu mi-au spus că și un frate de al său² să află de alaltăieri aice
carele pe poimîne să întoarnă înapoi la Brașov, pricina de care m-am i
demnat a nu scăpa nici această ocazie din vedere fără a nu-ți scrie es
că, în trecutele zile, priimind de la d. Savul o scrisoare, între altile
înștiințează și aceea că, într-o zi de poștă, priimind în pachetul său
plic cu gazeti pe numile meu, în care, prepuind că în acesta s-ar afla
vro scrisoare particulară din partea d[omnului] tale cătră mine, l-
dat d[omnului] N[icolae] I[strati] ca să mi-l triimată. O asemenea în
înțare m-au supărat încîtva.

De vei fi priimit un răvaș al meu din Eși, apoi lesni vei pute găci di ce l' Aș dori să știu de au fost în acel plic vrun răspuns al d[o]m[niei] tale cătră mine, și cum era acela?

Scrisorile d[o]m[niei] tale eu le pot preimi mai sigur, sau cu ocazii prin d. Gh. Cepescu din Birlad, sau prin d. Savul, însă acesta să le ție la sine până când voi triimeti om inadîn[s] etc.

Alegirea mitropolitului s-au hotărît a urma la 28 a curgătoarei luni¹. Așadar, pe poimîne voi purcedi și eu la Iași, ca să fiu la alegire, ca privitori.

Cu acestea, sînt al d[o]m[niei] tale constitori,

Mălinescu-

[Adresa:] Domniei sale domnului Gheorghe Bariț etc. la Brașov².

¹ Gheorghe Țepeș, Cepescu sau Ciupeseu, negustorul brașovean cu dugheană la Birlad.

² La Brașov, Gheorghe Cepescu (acesta este numele cel mai des uzitat) avea doi frați negustori: Barbu și Nicolae.

³ Despre supărarea lui Iordache Mălinescu cu Nicolae Istrati vezi scris, anterioară, care este „răvașul de la Eși”.

⁴ Se va amîna pe ziua de 2 februarie 1844 (vezi scris, următoare, n. 1).

⁵ Pe coperta scrisorii este o specificare a Carantinei cezaro-crăiești de la Oituz: „Kontumazämtlich gerauchert, Ojtoz, am 10/2 [1]844. Miszlowich [și un cuvînt ilizibil]”, adică: „Afumată prin oficiul de carantină, Oituz, în 10/2 1844”. Scrisoarea are multe găuri prin care trebuia să pătrundă fumul de sulf. Bintuia epidemia de holeră în Moldova. Adnotată și de Bariț: „Mălinescu, 1843 [sic], ian[uarie]”, iar mai tîrziu: „Ge. Mălinescu, Birlad, 24 ian. 1843 [sic]”.

XVIII

Iașii, 1844, ianuari 39*

Domnul meu l

Aflîndu-mă pe la 24 a curgătoarei luni în dugheana d. Gh. Cepescu din Birlad, și spuindu-mi acesta că și un frate al său să află venit din Brașov, am scris acolo o scrisoare, ca să țî-o ducă, îndemnîndu-mă cătră aceasta mai mult o înștiințare a d. Savu, prin care îmi face întrebare de am primit un număr din foile d[o]m[niei] tale, în care prepune a fi o scrisoare, și cu prilej ar fi dat-o d. I[strati] ca să mi-i trimată. Eu pe atunce acest pachet nu-l preimisem și... de aceea ț-am scris etc.

Aicea am venit ca să fiu la 28 al acestii luni la alegirea mitropolitului, dar fiindcă această alegire, precum și a episcopului s-au strămutat pe miercuri 2 fevr. ¹ n-am poftă a cheltui din pungă pană atuncea șu dar, mîine, de-a dimineață purced înapoi acasă.

Alegători vor fi vro 120 mai bine, firește de boieri. Precum să vorbește, apoi atit M[ăria] Sa Vodă, căt și d. Dașcov² stăruiesc ca romanul să se facă mitropolit³, iar Neofil (?) de la Măn[ăstirea] Neamțului, episcop. Opozanții nu vroiesc pe aceștia⁴. Vicariatul mitropolitului, ce să proiectasă, de care am cetit ceva și în foile d[o]m[niei] tale⁵, s-au desființat.

Prin această din urmă scrisoare a d[o]m[niei] tale (din 14 a trecutei luni dechemv.) mă înștiințezi că la vara veitoare vei faci o călătorie pin Moldova⁶. Ce bucurie așî ave ca să te îmbrățosez! Numai nu ne amăgi, ca în anul trecut⁷.

D[omnul] I. Lățăscu⁸ nu-i acum aicea, el petrece pururea la țară

Acele 100 ex. din Maior le-am espedat astăzi la Birlad⁹. De acolo ^după venirea mea acasă) vor mergi la Brașov.

în privirea alegirii mitropolitului și a episcopului, alegătorii de pe acu s-au împărțit: unii cer ca balotația să urmezi prin bile, iar alții prin bilețuri tipărite, ca floricele împregiur. Să vorbești că acei ce cer t)ile ar fi pregătît un protest, ca să-1 dei mîini demineată la M[ăria] Sa Vodă¹⁰.

în N. 4 a foii d[o]m[niei] tale ieșiră un articol despre oarecare mece-mați de aicea, supt D.iV.¹¹. Unii din literații noștri s-au supărat că li s-au iexecut numeli printre oamenii pe rînd¹², iar unii pentru că îi numesc acolo *factori*¹³. Este adevărat că aicea acel cuvînt înseamnă jidovi carii să hrănesc pe la ușile unor și altora, cu trimetire încoace și încolo, în feliuri de trebi mîrșave, sau cumpărări.

Mă iartă, că iată, îi 11 ceasuri de noapte, și mîine des-dimineată pornesc.

Al d[o]m[niei] tale prietin,

Mălinescu-

Poșta purcedi mîine.

Scrisorile să mi le triimeti sau prin d. Cepescu, sau d. Savul ^însă acesta să nu le dei făr[ă] orderu meu.

[Adresa:] An der Wohlgeborene Herrn Herrn Georgi Baritz, Professor etc. In Kronstadt. Franco¹⁴

¹ Alegerea mitropolitului Moldovei, în locul demisionatului Veniamin Costache, a suscitat enorm interesul opiniei publice. Cum însă *Albina românească* era, din punctu *de vedere al interpretării politice a evenimentelor, extrem de timidă, *Gazeta de Transilvania* își asumă sarcina de curier al veștilor din Moldova. La 14 februarie (VI 3844, nr. 13, p. 50—51), rubrica *Moldavia* este rezervată în întregime acestei probleme în prima relatare, *Iași, 31 ianuarie*, se resimte și ceva din conținutul scrisorii lui ^, Prin domnesc ofis din 27 ianuarie Nr 8 alegerea de mitropolit s-au aminat și s-a hotărît a fi mercuri ia 2 februarie; iar alegerea de episcop în locul aceluia ce v trece la scaunul mitropoliei, vineri la 4 fevr[uarie]”. Și apoi: „La episcopia ce va răm nea vacantă, sînt vreo 30 candidați, dar pare-se că lupta va fi numai între doi: arh mandritul Veniamin Ruset, sprijinit de lătită sa partidă, și arhimandritul Neofil, stareț ZMănăstirei Neamțul, ajutat de diplomație”.

² Iakov Andrievici Dașcov, consul general rusc, revine în Moldova în ianuar 1844, după ce Charles de Kotzebue își luase un „concediu nelimitat”. Revenirea l Dașcov a fost providențială pentru Mihail Sturza, care nu se afla în grațiile instrutului aristocrat Kotzebue. Dașcov a întărit mult poziția Domnitorului moldovean. Ve și Ioan^C. Filitti, *Domniile române sug Regulamentul Organic*, p. 527 și urm.

³ într-adevăr, Meletie Brandaburul, episcopul Romanului, devine noul mitropol al Moldovei, ca favorit al Domnitorului Mihail Sturza. O corespondență grăbită d ^Moldova: „Viu în fuga mare a vă spune, că la 2 februarie părintele Meletie, episcop Romanului, s-au ales mitropolit cu 81 glasuri împotriva a 26” (articolul *Iași, 4 fev* <lin *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 14, p. 55). Vezi și scris. XIII, n. 10. Ecou

în presa vremii: *Buletin., Foae oficială*, XII, 1844, p. 17, 45; *Albina românească*, XVI., 1844, p. 37, 41; *Curierul românesc*, XVI, 1844, p. 53—54, 64; *Gazeta de Transilvania* VII, 1844, p. 55-56, 70 ș.a.

⁴ De data aceasta „opozanții” vor avea câștig de cauză: în scaunul episcopal al Romanului, vacant prin promovarea lui Meletie ca mitropolit, a fost ales Veniamin Rosetti, și nu Neofil de la Neamțul. Iată atmosfera alegerii: „Astă din urmă alegere s-au însemnat încă prin declarația energică a adunării [soborul electoral n.ns.] în contra uneltirilor, cu care unii se pregătiseră a deschide străinilor un drum, spre a ajunge la înalte trepte bisericești a Moldaviei” (în *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 1j, p. 58).¹ Neofil era rus. Vezi și *Albina românească*, XVI, 1844, p. 41—42, 45, 97; *Curierul românesc*, XVI, 1844, p. 54; *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, p. 99-100.

⁵ Foile lui Bariț n-au publicat nimic despre intenția stăpînirii din Moldova, de a* institui un post de vicar al mitropolitului.

⁶ În 1844, Bariț nu va călători în Moldova, ci la București, în interesul foilor sale, care aveau în Țara Românească al doilea mare deșeu, după ImperiuLAustriac. Vezi în acest, sens: Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi? comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 11—12; George Em. Marica*. *Notele de călătorie ale lui George Bariț în Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI., 1963, pp. 123-150, p. 127.

⁷ Vezi scris. XI, n. 2.

⁸ Scris. XVI, inel. n. 5.

⁹ Și această informație suplimentară a intrat în textura articolului *Iași, 31 ianuarie*’ (vezi n. 1 supra): „In instrucțiile ce s-au înființat acum adevărat despre modul alegerii stă, ca alegerea să fie cu bilețuri, unii însă pretindea cu stăruință ca să se facă prin bile,, se pare însă că nu vor izbuti la nimic”. Alegerea s-a făcut cu „bilețuri”!

¹⁰ în numărul 4 din 13 ianuarie (VII, 1844, p. 15), *Gazeta de Transilvania* publica o lungă *Corespondență. Iași 2 ianuarie 1844*, în care un D.N. găsește pretextul de & înșira „cîteva nume alese a mecenatilor patroni ai literaturii noastre, carii sint...” Și-i înșiră pe: Costache Sturza, Lupu Balș, Costache Conachi, Teodor Balș, Scariat Miclescu, Alecu Mavrocordat, Dimitrie Buhuș, Vasilie Drăghici, Grigorie Drăghici¹¹. Gheorghe Cosmiță, Petru Cosmiță, Teodor Biirada, Costachi Negruzzi, Nicolae Istrati, Meletie Istrati, Ghenadie Șendrea, Panait Idieru, Mihail Kogălniceanu, Alecu Sturza,, Alecu Chica, Gheorghe Harnav, Teodor Vasiliu, Gheorghe Hartulari, Manole Codrescu, Vasile Alecsandri, Măria Paladi, Costache Sion, Gheorghe Săulescu, Ioan Drăghici, I. Gherghel. Cam mulți mecenai pentru cultura ce se făcea la 1844 în Moldova!’ *Propășirea* a fost desființată, în ciuda acestei cohorte de „sprijinitori” I Intenția de linguşeală a actorului este evidentă.

¹² Prin „literați”, Mălinescu înțelege aici pe toți cei din listă. Așadar, „literații” boieri s-au supărat pentru că au fost puși alături de „oameni de rînd” ca Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Săulescu, Costache Sion și alți cițiva, care meritau cu adevărat laudele autorului. Dar pe semne că „marii logofeți”, vornicii, spătarii și banii din fruntea listei și-ar fi zis — după vocabulă, fana-riotă —: „Eu mecenat, tu mecenat, cine mai face ciubotele?”

¹³ încă o supărare! Călcînd în străchini, autorul gafeur scrie: „Dea ceriul ca asemenea generoși *factori* [s.ns.] multiplicativi ai simțului și ai tăriei naționale să ne înmulțiască înmiit...” etc. Lingușirea are două tăișuri!

¹⁴ „Domniei sale domnului domn George Bariț, profesor etc. în Brașov. Re-comandată”

XIX

Scumpul meu domni

i J ^ v V l l n c ă d e a i P r i i m i t 0 scrisoarea a me cu data din Iasi, de pe ia siirșitul a trecutei luni ghenari V ca răspuns asupra cei mai.de pe

Văleni, 1844, februar 1>

urmă scrisori a d[o]m[niei] tale? Totodată, acum am încredințat în mîna d. Gheorghii Cepescu din Bîrlad² altă o ladă cu acele 100 exemplare din Maior³, cît și cuviinciosul adres din partea me cătră *Drey-stigst-Amt* [sic; Dreistigstamt]⁴ de acolo, ca să le espedeze cu ce întii ocazie, cătră ace vamă.

Așadar, din acestea cărți, poftindu-te ca să primești pentru d[o]m[nia] ta 10 sau 20 exemplare, celelalte vei binevoi a le împărți gratis — drept premii — între șholarii români din Transilvania și Bănat, neuitînd însă a da cîteva și pentru bibliotecile publice românești din acele țări, precum și pentru o bibliotecuță de care aud că s-ar fi început a să urzi supt direcția d. Macedon, catehet a șholilor normale de la Al II regiment românesc, în Năsăud⁵.

50 în întoarcerea mea de la Iași, m-am abătut / pe mas la un prieten anume spatariu Neculai Carp⁶, ce să afla atuncea la moșia sa Țăbăneștii. Din vorbă în vorbă, spunîndu-i eu și despre o carte ce are să o dei peste puțină vreme la lumină un Gh. Juc. . .⁷ și că numai din lipsa cheltuielilor au întîrziat pană acum, d[u]m[nea]lui avu bunătate a-mi și da *douăzeci și opt* țvanțiși, spre a-i mijloci în agiutoriu tipăririi acei cărți pe care bani eu tot acum i-am dat în mîna numitului de sus d. Cepescu ca să-i triimată la d[o]m[nia] ta, de a căror primire binevoind a da rețepisă chiar pe numele d. Carp, cred că nu vei uita, după ieșirea cărții a triimeti (prin mine) și pentru d[u]m[nea]lui vro două exemplare? Acele 10 sau 20 exemplare din Maior, pomenite mai sus, pentru d[o]m[nia] ta, vinzîndu-le, poate că s-ar întrebuița tot pe tipărire a celor cărți, dacă să atinge de a d[o]m[niei] tale interes⁸.

De nou nu avem nemică. Despre alegirea mitropolitului și a episcopului cred că vei preimit pană acum înștiințări din Iași¹⁰.

50v În ceasurile alegerilor mitropolitului] și a epis[copului], d. Nicolae I[strati] avură cu d. hatman N. Mavrocordat / o atingere necumpătată. Cel întii au avut dreptate și chemară pe acesta la duel, însă d. hatmanu ș-au cerut iertăciune în scris etc.

Al d[o]m[niei] tale credincios,

Mălinescu

N.B. Premiit-ai de la d. Demitrie Nica plata gazetilor miei p
-31 întregul anul trecut? Căci eu i-am plătit¹¹. /

[Adresa:] Domniei sale domnului Gheorghii Bariț, profesor,
Brașov

An Herrn Herrn Georg Bariț, Profesor, *in Kronstadt*

¹ Scrisoarea precedentă.

² Vezi scris. XVII, n. 1.

³ Scris. XVI și XVIII.

⁴ Oficiul tricesimal, corespunzător vamei superioare a Transilvaniei.

⁵ Era o nouă donație a lui Iordache Mălinescu, din tirajul ediției de Buda 1834, a *Istoriei pentru începutul romanilor în Dachia*. Cu o jumătate de an în urmă, în august 1843, el donase 300 de exemplare pe seama școlărilor silitori din Transilvania, Țara Românească, Moldova și Banat (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, p. 269—270\$ „Catehetul” de la Năsăud era *Macedon Pop*, 1805—1875, originar din Smgeorz-Băi, absolvent al Seminarului teologic din Blaj (1834) și profesor la Blaj timp de patru* ani. Din 1838 până în 1846 a fost profesor de istorie și religie la Școala primară românească a Regimentului al II-lea românesc de graniță din Năsăud. Din 1846 apuca pe căile ierarhiei clericale, ajungând vicar foraneu graco-catolic al Rodnei (1847—1858), apoi canonic și prepozit capitular la Gherla. Vezi despre el: Iuliu Moșil, *Vicarul și prepozitul Macedon Pop (1805—1875)*, în *Arhiva someșană*, 1936, nr. 19, p. 158—189; Victor Bojor, *Canonicii Diezezei gr—cat. de Gherla, acum: Cluj-Gherla 1857—1937*, Cluj, 1937, p. 35-64.

⁶ Vezi scris. V, n. 13.

⁷ Scris. XVI, n. 2. Iată un ajutor efectiv pentru tipărirea misterioasei cărți a lui Gh. Jucanul.,

⁸ Nu va ieși (vezi scris, următoare).

⁹ Cele 10 sau 20 de exemplare din 100 pe care le trimitea Iordache Mălinescu în Transilvania și Banat, din *Istoria* lui Petru Maior, i se cuveneau lui Bariț ca decima sau duodecimă, în calitate de difuzor.

¹⁰ Vezi scris, precedentă, inel. notele.

¹¹ Altă scrisoare cu găuri și cu însemnarea dezinfecției antiholeră: „Kont[u]m[a]-zământlich gerauchert, Oituz am 13/5 [1]844”, adică: „Afumată prin oficiul de carantină, Oituz în 13/5 1844”. Tot pe copertă, însemnarea poștei moldovene: „Denpreună cu* 28 tvantihi”. Adnotată de două ori de Bariț” „1844, Mălinescu” și mai târziu: „Văleni,, 15 febr.' 1844”.

A mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p. 254—255.

xx

Văleni, 1844, dechemv. 17

Domnul mieu!

Asupra scrisorii d[o]m[niei] tale, încă din a trecutei luni iunie, tocmai astăzi îți răspund. Vezi așa? Pe de o parte ca să fac să simți și d[o]m[nia] ta citu-i de greu a răbda când nu-ți răspunde cineva la vreme, sau năcăcum, iar pe de alta, știind că ai acum îndestui corespondenți în Moldavia, nu voi să mă înfig și eu. Alta era pe la începutul foiei d[o]m[niei] tale.

Cu toate acestea, despre două articule publicate și prin *Gazeta* d[o]m[niei] tale nu pot tăce, adecă cel întâi pentru înființarea școalilor românești în Bucovina etc. iar cel al doilea pentru literatura etc. a bulgarilor, dat ca din Galați¹.

Domnul mieu! Nemică n-aș dori mai mult decât ca se ne putem vede undeva, spre a-ți putea descoperi chipul întrebuițat de cătră mine pentru înființarea școalilor românești în Bucovina. Am găsit ua prilej bun și l-am știut întrebuița în folosul neamului. Cu aceștia prilej m-am încredințat totodată că fieșcare om poate face ceva, ba uniori și mai mult decât au gândit. Rău zic, dar, cei mai mulți că: „Ce pot face eu singur?” Mult, domnule, mult! Lăsînd a zice că din picături se fac puhoai.

Literatura bulgarilor 1 Aflîndu-mă în iastă toamnă în Galați, am mers la un bancheri de acolo, Avramovici, unde din întimplare găsînd niște brojuri, jurnale etc. în limba bulgărească, am și luat cîte un exemplari. După aceea, veînd la mine (acasă) d. Gh. S., căruia cetîndu-i cîte ceva dintr-insele, ne-am zdrobit mult despre cuprînderea și scoposul lor. Eram hotărît a-ți triimeti un articol lunguți despre acele, însă d. Gh. S. (carele adesăoară să întîlnești cu ți) m-au apucat pe dinainte. D[o]m[nia] ta vei fi preceput demult că pe d. f ar fi fost mai bine să-l fi însemnat în gazeta d[o]m[niei] tale cu [urmează un desen reprezentînd pe diavolul], decât cu semnul sfînt \. El mi-au făcut pozna și în aceasta².

(Aicea trebui să las pana pentru cîteva minute, ca să vorbesc cu un morari, pe care voiesc a-l alcătui ca să-mi prefacă o moară).

interesa[n]t morari! L-am văzut întîiaș dată acum. El este neamț venit de vro patru ani — cu familia sa — din Caucaz. Acolo au trăit la băile calde din Patigoreca, unde să afla mulți nemți, pană ce generalul Grabe le-au făcut cunoscut ca, spre siguranța lor, să se depărtezi de acolo. Vrajmășile s-ar fi început din pricina generalului Sas, carile slujind fără nici o leafă (? !), trăia din prăzile ce făcea adesăoară cu un corpus de cazaci, în părțile Cercaziei. Ce întii bătaie ar fi urmat la Sulac, a doaa în Vladocapcai, amîndoaă dincolo de riul Teric, în care ar fi pierdut / rușii 15 000 de soldați, afară de ofițeri (? !). Greșala ar fi urmat din aducerea leșilor în armia rusască, carii, ce mai mare parte ar fi trecut la cercheji. Semînțiile lui cunoscute în Cercazia sint: a) ceceini, ce sint și mai viteji; b) lesghinei păgîni; c) abazinei; d) cercajii; e) cabardinii și e) truhmanii. D[o]m[nia] ta le citești acestea știri ca de la un morari, dar să vezi că, pe cit l-am întălăs, apoi nu prost³.

Deși de la priimirea acestii din urmă scrisori a d[o]m[niei] tale eu nu m-am întilnit cu d. spăt[ar] Carp, dar, pe temeiul prieteșugului ce urmează între mine cu d[u]m[nea]lui, apoi acei 28 douăzeci ii poți întrebuița drept premie pentru cele mai bune poezii populare etc.⁴. Despre cari cu mergerea me (piste câteva zile) la Iași, îi voi spune și d[u]m[fi]sale.

Alaltăieri am triimes la d. Cepescu din Bîrlad 12 douăzeci, plata foilor d[o]m[niei] tale pe semestru 1 a anului viitori 1845. Oare dacă ți-aș triimiti banii înainte, te-ai putea însărcina d[o]m[nia] ta ca să proncești a mi să faci acolo o trăsură acoperită de drum, numite pe aicea *brașoveni*? Vezi d[u]m[nea]ta că însuși numele le dovedești că acolo, le fac mai bine decât orișunde. De sine să nțălegi că eu, de aicea, ți-ași face o prescriere lămurită de mărimea și calitatea ce ar ave a se face. Binevoești a-mi răspunde cit s-ar pute mai în grabă întru aceasta. Eu mai am făcută una pe acolo, dar s-au învechit și mergi spre peire.

Despre exilarea lui Kogălniceanu, Negruzzi, Pistoțchi, Voinescu știi⁵. Ce să facim! Să vedi că încă anii blăstămului nu s-au implinit. Ai dreptate a te îngrija de a treci munții⁶. Firești, că, ca supus austriesc, n-ai pătîmi altele, dar a-ți găsi pricini și a te da piste graniță înapoi, mai că o cred.

Sint prenumerat la *Foaea științifică*, dar de câteva săptămîni nu mi-am priimit N^o. Aud că s-ar fi oprit⁷. Să vedem, pote că la vară mă voi pute răpăzi măcar la graniță, ca să te văd.

Anii posesiei, de 6 ani, mi-am împlinit aicea, și pe la Sf. Gheorghii am a mă strămuta la o altă megieșică moșie, anume *Idriciul*. Dar, vai! Mă cutremur de mulțimea trebilor pe care abie le-am început, căci. lăsînd a zice că o strămutare gospodărească de cîmp îi un lucru strașnic de supărători, dar apoi acolo unde mă duc trebuie să fac mai toate acaturile proprietății din pajiște.

49. Cred că cărțile (P. Maior) își vor fi venit înapoi din Cluj. De vei voi ca să publici ceva despre dînsule, apoi cam așa precum vei vedea mai jos însemnat⁸./

¹ Primul articol la care se referă Mălinescu s-a publicat în *Albina românească* (XVI, 1844, nr. 65, p. 270), cu titlul: „Cernăuți 7 august, la rubrica *Novitate din afară*. Este vorba de niște „deosebite privilegii” pe care împăratul Austriei le-ar fi acordat culturii românilor din Bucovina, ca de pildă scoaterea școlilor românești de sub epitropia Consistoriului romano-catolic din Lwow (!) și trecerea lor sub jurisdicția episcopului greco-catolic român Eugeniu Hacman. Totodată, acesta este îndatorat „a înființa mai multe șoale curat naționale pentru moldoveni, în care să se învețe țimba românească cu deslvirșire”. Bariț n-a publicat această știre, așa cum i se pare lui Mălinescu.

Al doilea articol este intitulat *Iași, 20 octomvr. 1844* (în *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 88, p. 351-352).

² Se pare că, într-adevăr, este vorba de un furt literar. Autorul primului articol, semnat cu -f, recunoaște singur că: „Un prietin al nostru, un adevărat fiu al patriei, călătorind de la Iași în persoană la Galați, spre a să lămuri asupra cauzai bulgare, au descoperit că...” etc. Acest „prietin” este lordache Mălinescu, iar autorul pare a fi Gheorghe Săulescu, semnatul cu -f a nenumărate corespondențe din Moldova, publicate în *Gazeta de Transilvania*.

³ Vezi *Istoria U.R.S.S., Sec. XIX*, București, 1957, p. 119-147,

⁴ Vezi și scris, anterioară, inel... n. 6. Să se fi răzgîndit Bariț de a mai tipări cartea despre Moldova, cu pseudonimul Gh. Jucanul, și acum reflecta să dea altă destinație ajutorului bănesc din Moldova?

⁵ Despre exilul de scurtă darată al intelectualilor moldoveni, *Albina românească* n-a putut scrie nimic. în schimb *Gazeta de Transilvania* (VII, 1844, nr. 91 din 13 noiembrie, p. 354) nu întirzie să sesizeze incidentul: „Sintem înștiințați că d. M. Kogălniceanu s-au trimis în exil la Mon[astirea] Rîșca”. Corespondentul lui Bariț, același -f, deci Gheorghe Săulescu, face apoi o expunere a activității literare a lui Kogălniceanu, după care insistă asupra netemeiniceii juridice a hotărîrii. Nu mult timp după aceasta, la 18 decembrie (vezi *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 101, p. 4Q2); același corespondent informează că: „D[omnul] spatariu C. Negruzzi, în urma unei inchieri a Sfatului administrativ slobozite cu Nr. 2642 cătră Departamentul dinlăuntru, și împărtășită de cătră acesta sub Nr. 23.477 Noemvrie 13, «este depărtat din capitală la moșiea d-lui, fără a avea de a se înfăoșa în capitala țerei». Pricina esilării d-lui. C. Negruzzi s-au dat a fi unele numere din foaiea științifică *Propășirea*, care se spune că au scândălit pe unii de înaltă considerație”. Se face de asemenea prezentarea activității literare a exilatului. Vezi și N. Cartoian, *Surghiunul lui Kogălniceanu la mânăstirea Rîșca*, în *Convorbiri literare*, XLIX, 1915, nr. 1, p. 42. Despre surghiunirea lui Nicolae Pisoschi și Ioan. Voinescu II nu „cunoaștem amănunte.

⁶ Un nou plan ratat al lui Bariț de a vizita Moldova; în 1845. Se pare că redactorul brașovean a făcut unele pregătiri serioase pentru acest drum demult năzuit. în

mai 1845 nu mai există nici o îndoială că Bariț va veni în Moldova, după cum rezultă din următoarea misivă pe care lordache Mălinescu i-o trimite lui Gheorghe Săulescu (B.A.R., ms. rom. 878, f. 52 r+v):

„Idrici, 1845, mai

Săulică, puiule meu :

Ieri am auzit că d. Bariț piste câteva zile va veni la Iași. Tu vei fi știind bine aceasta. De este așa, apoi te rog ca, cit s-ar pute mai în grabă să-i scrii că nu mă incungiure. Să-i lămurești așa: a) De va veni prin Țara Românească, trebuie treacă prin Birlad și Poșta *Docolina*; b) De va veni prin Iași, ca să treacă la Țara Românească, tot pe la Poșta *Docolina* caută să treacă. Prin urmare, *Docolina* un punct cu care să hotărești capătul moșiei Idriciul, ce să poseuiești de cătră m și de unde numai giumătate de ceas mai spre răsărit să află satul Idriciul (ce-i zi Boghenii), în care ședi prietinelui lui și al tău, Mălinescu. Acest marș-rout va sluji pentru tine cînd va fi să treci în gios.

Eu cred că prietinelui Bariț, și la întimplare de a nu-i fi trecirea prin Țara de tot nu va ieși din Moldova până nu va vizita și pe Mălinescu. Ferească D[u]mneșă nu o facă aceasta, că mă îndrăcesc!

De vei fi avînd nescari răvașe pe numele meu, fă bine a le da în mîna adtorului acestuia.

Al d[u]m[italej] prietin, *

Măline

Scrisoarea către Săulescu este o mărturie emoționantă a nerăbdării cu care e așteptate întîlnirile panromânești în preajma revoluției (cea de la Minjina, din 1844 va fi un exemplu clasic). Totuși, Bariț nu va călători nici de data aceasta în Moldova, ci, oarecum brusc, pornește împreună cu Johann Gott într-o lungă drumeție spre apusul Europei, pînă în valea Rinului, în legătură cu planul patriciatului sășesc de a aduce noi coloniști germani în Transilvania (vezi George Em. Marica, *Notele ie călătoriei lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963 pp. 123—124, p. 127-130).

⁷ Vezi supra, n. 5. Persecutarea principalilor animatori ai *Propășirii* de cînd a regimul lui Mihail Sturza avea tocmai rostul de a slăbi și anihila revista. După ghiunirea lui Kogălniceanu, Bariț notează cu amărăciune: „De vreo câteva săptămîni *Propășirea*, foaiea științifică, începe a schiopăta. Ar fi prea mare pagubă să o perșină așa de tînără”, și continuă cu o notă de subsol a redactorului: „Nu o lăsați, domnule, nu o lăsați, țineți-o, apărați-o; și așa avem foi periodice puține și mult părășite” (vezi *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 97, p. 386). E de reținut amănuntul că redactorul brașovean folosește titlul de *Propășirea*, în vreme ce foaia ieșeană se numea doar *Foaie științifică și literară*, „propășirea” fiind considerat de cenzură drept cuvînt periculos și deci interzis ca titlu (a apărut la un singur număr, din 2 ianuarie 1844). Ultimul număr al *Propășirii*, 41, a apărut în 22 octombrie 1844. Despre desființarea revistei vezi pe larg în studiul lui Paul Cornea la monumentală ediție anastofică a *Propășirii*, apărută la București în 1980, p. I—XLVII.

⁸ în *Gazeta de Transilvania* (VIII, 1845, nr. 14, p. 68) apare a *Mulțămîta pușcă* despre care înțelegem că este „opera” lui Mălinescu însuși. Se arată că *Istoria pe începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior a fost tipărită a doua oară la Brașov în 1834, în 1000 de exemplare, cu cheltuiala cămînarului lordache Mălinescu. În aceste exemplare, editorul a împărțit 300 de exemplare, gratis, la diferite persoane în Moldova; 122 le-a donat școlilor și bibliotecilor publice de acolo, 100 de exemplare a trimis în Țara Românească, iar acum alte 100 redacției de la Brașov, ca să fie împărțite ca premii elevilor silitorilor din Transilvania și Banat.

Scrisoarea a mai fost publicată în Cornelia Bodea, *Lupta românilor*. . . , p. 26—27.

Domnul meu!

Din deosebite izvoară m-am înștiințat că fiul meu Vasile¹, carele în anul trecut să depărta de aice, acum s-ar afla în Brașov. Te rog, domnul meu, de cumva vei da ochi cu dînsul, să-i spui ca nu cumva să uite că eu am dat chiezășie, la pornirea lui de aice, cum că fără voia guvernului niciodată nu va intra în Moldova. De va faci dinpotrivă, apoi eu is pierdut.

în Engel și alte locuri, îmi aduc aminte de istoricul slovac arhiman-dritul Raici, carele au dat afară o carte istorică (mi să pare) în 4 tomuri². Fă bine a-mi găsi această carte și a mi-o triimeti prin dd. frații Hași Gheorghiu din Iași³. Acuma Engel nu mi-i de-ndămină, ca să pot cita pomenita carte mai pre larg.

Al d[o]m[niei] tale,

Mălinescu

[Adresa:] An den Wohlgeborene Herrn Herrn Georg Baritz, in Kronstadt⁴

¹ *Vasile Mălinescu*, 1817—1866, fiul lui Iordache Mălinescu, om politic român, fruntaș liberal, a fost seciatar al Arhivelor Statului din Moldova (înaintea revoluției), membru al Divanului ad-hoc al Moldovei și ministru al cultelor (în 1861). Episodul evocat de disperatul tată este relatat de Gheorghe Sion în *Suvenire contimpurane* (vezi ed. București, 1973, voi. II, p. 18 și 77—79), și a rămas în istorie sub numele de „Episodul de la Grozești”. Auzind de izbucnirea revoluției din Transilvania, patru studenți români de la Paris: Vasile Mălinescu, Grigore Cozadini, Ioan Lecca și N. Chinezu se grăbesc să vină spre casă, spre a sprijini mișcările din patrie, așa cum făceau și alte grupuri din Țara Românească și Moldova. Toți făceau parte din marele grup de tineri moldoveni plecați la studii la Paris, în urma mișcărilor binecunoscute din 1846. Mulți dintre ei au străbătut prin cordoanele grănicerești, dar cei patru au fost opriți la Grozești, lingă pasul Oituz, de către armata austriacă. S-a iscat o busculadă în care studenții au împușcat un ofițer și un soldat. Apoi s-au întors în Transilvania, unde au participat la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 (vezi Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, p. 134), iar ulterior au luat din nou drumul Parisului, unde au trăit împreună cu emigranții revoluționari. Vasile Mălinescu a fost capul acestui grup, exemplu de curaj și avînt patriotic. Poliția moldoveana aflase din vreme de pornirea studenților spre țară și luase măsuri pentru stăvilirea intrării lor în Moldova. Autoritățile austriece erau de asemenea alertate. Vezi despre el: *Necrologiu*, în *Buletinul instrucțiunii publice*, I, 1866, p. 288; G. Zăne, *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*, I, București, 1960; Idem, *Vasile Mălinescu. La o sută de ani de la moarte*, în *Viața economică*, IV, 1966, nr. 7, p. 10; Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, pass.

² *Ivan Raici*, 1726—1801, istoric și învățat sîrb, scriitor luminist de faimă europeană. A studiat teologia la Kiev și Moscova, apoi a călătorit la Constantinopol și

Athos, pentru a se documenta asupra istoriei slavilor din sud. Revenit în Serbia austriacă, a fost profesor la Carloviț și Novi Sad, apoi, din 1772, egumen al Mănăstirii Covil. Aici și-a elaborat vasta operă istoriografică și beletristică, din care mai importante sînt scrierile: *Istoriya slavenskih narode, a narocito Bulgara, Hrvata i Srpske* (Istoria popoarelor slave, mai ales a celui bulgar, croat și sîrb), în patru volume (Viena, 1774—Buda 1824; *Kratka istorija Srpske, Rassie, Bosnie i Rame* (Scurtă istorie a Sîrbiei, Rasciei, Bosniei și Ramei), Viena, 1793; *Tragedia o čaru Dusanu*, (Tragedia craiului Dușan), Viena, 1804; *Pjesme* (Poeme), Viena, 1814. Dintre scrierile lui Raici cea care îl interesează pe Mălinescu este prima. Marea istorie a slavilor sudici este amintită, într-adevăr, de Johann Christian Engel într-un *Alphabetisch-Kritisch-Bibliographische Uebersicht* (lista bibliografică) din fruntea importanței sale — pentru noi! — scrieri: *Geschichte der Moldau und Valachey*, I—II, Halle, 1804 (p. 17).

³ Frații Nicolae și Christian Gheorghiu, greci din Brașov, erau negustori cu „boltă vestită la Iași și corespondenți ai lui Bariț, căruia îi slujeau și ca librari în Moldova

⁴ „Domniei sale domnului domn George Bariț, în Brașov.”

NICOLAE NIFON BĂLĂȘESCU

(1806 - 1880)

Amintirea transilvăneanului Nicolae Bălășescu, naturalizat în Țara Românească, sub numele de Nicolae, mai apoi Nifon Bălășescu, reține detaliile derutante ale unei existențe pline de aventură, pe măsura firii neobișnuite a omului. Avatarurile bogate pe care le-a parcurs

a) *Știri antume* : 1 Atestatul de absolvire a Seminarului teologic din Arad, eliberat în 30 august 1834, în *Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 33; 2 *Constantin Circinov, Cătră Cinstita Mare Legofeție a treburilor bisericesti, Prințipatul Valahii. Raport* [plângere împotriva lui Nicolae Bălășescu], în *Ibid.*, p. 84—85; 3 *Relatiuni despre data înființării seminarilor muntene, chipul funcționării lor și numele profesorilor*, în *Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahii pe anul 1838*, p. 274—283 (reprodus parțial în *J. Ionescu, Material documentar privitor la isteria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 26—27); 4 *Lazăr Drugeanu, înțelepte și al nostru sufletesc părinte, d[omnu]le profesor I* [cuvînt ținut la ziua onomastică a lui Bălășescu, 6 decembrie 1838], în *Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Op. cit.*, p. 126—128; 5 Despre examenele publice ținute de Bălășescu la Seminarul central din București în anii 1838—1841, în *Cantor de avis și comers*, II, 1838—1839, p. 365, ;V, 1841, p. 181; *Curierul românesc*, X, 1839, p. 81—83; 357; XII, 1841, p. 121—122; 6 Despre solemnitățile de la Palatul domnesc din București, cu prilejul Anului Nou 1840, în *Curierul românesc*, XI, 1840, p. 1—2; 7 *Seminarul central al Sf. mitropolii din București, în Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1841, p. 233—237; 8 *George Bariț, Pentru literatură, în Foaie pentru minte*. . ., 1844, p. 64; 9 *Societatea literară din București, în Propășirea*, I, 1844, p. 16; 10 Anunț de prenumerație la lucrarea — nerealizată! — a lui Bălășescu, *Enciclopedie bisericască sau Dicționar biblic, biserică-istoric, arheologic și teologic, despre legea mozaică, Talmud, biserica cristiană și mahomedană, în Universu. Noutăți din toată natura, cultura, literatura*, II, 1846, p. 64 și *Albina românească*, XVIII, 1846, nr. 68, p. 251—252; 11 Scrisoare a lui Pavel Vasici către redactorul *Gazetei de Transilvania*, în legătură cu soarta cărților românești în carantinele austriece, în *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, p. 70; 12 *Știri și prospecte despre scrierea lui Bălășescu, Dicționarul latino-romanicum. în Albina românească*, XX, 1848, p. 52; *Universu...*, IV', 1848, p. 56; *Organul luminărei*, II, 1848, p. 300; *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, p. 416; *Foaie pentru minte...*, 1847, p. 376; 13 *Știri despre lucrarea Gramatica română pentru seminarii și clase mai înalte, în Gazeta ie Transilvania*, XI, 1848, p. 88; *Foaie pentru minte...*, 1848, nr. 11, p. 88; 14 Despre arestarea și eliberarea lui Bălășescu la Sibiu, în vara anului 1848, în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, p. 273; 277-278; 280; 281-282; 293-294; *Vestitorul românesc*, XX, 1848, p. 275-276; *Poporul suveran*, I, 1848, p. 70; 76; 84; *Amicul poporului*, I, 1848, col. 331; 15 *Documente pentru românii transilvăni, în Bucovina*, I, 1848, p. 40—42; 47—48; 16 *înștiințare literară, în Foaie pentru minte*. . ., 1851, nr. 16, p. 127—128; 17 *Donații de cărți făcute de Bălășescu, în Buletinjoae oficială [Moldova]*, XIX, 1851, voi. I, p. 19 1; *Zimbrul*, I, 1851, p. 362; *Gazeta de Moldavia*,

s-au comprimat, însă, în posteritate; într-unui singur, anulindu-le pe toate celelalte: Bălășescu rămîne, pentru cei care-l cunosc, temerarul membru al Comitetului Național Român care în vara anului 1848, a fost arestat de către maghiari la Sibiu, împreună cu August Treboniu Laurian, de unde a scăpat în urma unei turnuri spectaculoase a lucrurilor. Dincolo de această istorie foarte populară, Nicolae Nifon Bălășescu este puțin cunoscut pină și istoricilor, și uimic mai cu seamă faptul că. bogata lui corespondență cu George Bariț n-a trezit interesul nici un cercetător de pină acum. Căci puține capitole din inepuizabilul epistolar barițian prezintă interes atît de subliniat ca scrisorile lui Bălășescu, referitor la mecanismul relațiilor confidențiale dintre intelectualii din Transilvania și Țara Românească, în deceniul pregătirii revoluției din 1848. Bălășescu făcea parte din acea bogată pleiadă de profesori trecuți din Transilvania în țara noastră, făcînd școală românească dincolo de Carpați, unde au revoluționat gîndirea primelor două generații ale secolului al XIX-lea, care au descoperit prin erudiții ardeleni dimensiunea latină și europeană a propriului lor destin. Timp de cîteva decenii, mecanismul exodului didactic spre țările române funcționează bogat, și pune la îndemîna școlii naționale un număr impresionant de dascăli și profesori rivali între localnici: Gheorghe Lazăr, Moise Nicoară, Damaschin Bojincă, Radu Tempea, Valeriu Fabian Bob, Gherman Vida, Eftimie Murgu, Aron Florian, August Treboniu Laurian, Nicolae Nifon Bălășescu, Ioan Maiorescu, Ștefan Pop, Aron Pumnul, Alexandru Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu, Ștefan Miele, Gavril Munteanu, Ștefan Niagoe, Zaharia Boerescu, Ioan Axente Sever, Constantin Romanu-Viru. . . și lista lor ar putea continua, semn al covârșitoarei influențe pe care transilvănenii au exercitat-o asupra risorgimentului cultural care se săvîrșea în Țara Românească și Moldova. Nu este, credem, lipsit de importanță amănuntul că, în jurul anului 1840, datorită comasează cea mai importantă parte a corespondenței dintre Bălășescu și George Bariț, tîrziu școlile din Principate erau conduse de transilvăneni, exceptînd Colegiul „Sfintu Sava” din București, unde Petrache Poenaru împărțea conducerea cu Aron Florian, membru influent al Eforiei școalelor. La Iași era director al Seminarului „Veniamin” juristul Damaschin Bojincă. La Mănești, Petru Neamțu, arhimandritul Gherman Vida. La Buzău, eruditul Gavril Munteanu. La Craiova, domina personalitatea puternică a lui Ioan Maiorescu. La Seminarul episcopal din Rimnicu Vilcea era director brașoveanul Radu Tempea. în fine, la Seminarul central al Mitropoliei Unirii din Iași, vlahiei, Nicolae Nifon Bălășescu. Dacă adăugăm mulțimea școlilor din provincie conduse

XXIII, 1851, p. 188; 18 N. Ionescu, *O bazaconie limbistică*, în *România literară*, 1855, p. 1; *Telegraful român*, III, 1855, p. 132; 19 *Bibliografie, în Gazeta de Moldavia*, XXI, 1857, p. 2; 20 Anunțul lucrării *Epistolele și evangheliile duminicilor și ale sărbătorilor...*, în *Naționale*, I, 1858, p. 115. b) *Studii postume* : 1 C. Teodorescu, *Istoricul școalelor române din Dobrogea și turci, în Convorbiri didactice*, III, 1897, nr. 3, p. 206—209; nr. 4, p. 272—276; 2 *Dimitrie R. Setti, Dicționarul contemporanilor din România (1800—1898)*, București, 1898, p. 20; 3 *George Nicolaiasa, Cîteva date despre Nifon Bălășescu, în Revista arhivelor*, I, 1924, nr. 1, p. 138; *Teodor V. Păcățian, Unde s-a născut Nicolae Bălășescu?*, în *Telegraful român*, LXIII, 1911, nr. 16, p. 62r—63; 5 *Alexandru Băleanu, O scrisoare din anul 1853 a profesorului Nifon Bălășescu către Grigore Ghica, Domnul Moldovei, în Revista arhivelor*, I, 1924, nr. 1, p. 105—106; 6 *Ioan Lupăș, Cum a scăpat Nicolae Bălășescu din mina ungarilor la 1849 P*, în *Anuarul de istorie națională*, IV, 1926—1927, p. 446—447; 7 *T.G. Bulat, Nicolae Bălășescu, primul director al Seminarului central din București, în Studii teologice*, seria II, an XV, 1911, nr. 7—8, p. 391—414; 8 *Mircea Păcurariu, Profesori transilvăneni la școlile din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, nr. 1—2, p. 29—30. c) *Bibliografie specială*: *Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 33; 38-40; 62; 71-72; 78-87; 89-90; 92—93; 94; 95; 96; 97; 98; 99; 100-101; 102-103; 104; 105; 106; 107; 108; 109; 110; 111; 112-1,13; 117; 120-122; 126; 128; 136-137; 139; 145-149; 151-152; 153; 154; 155; 156; 157; 158; 159; 160; 161; 162; 163; 164; 165; 166; 167; 168; 169; 170; 171; 172; 173; 174; 175-176; 178; 253-256; 259-262-336; 341-346; 350; 352; 377.

ardeleni, apoi nenumărații profesori care predau în școlile din marile orașe sau din târguri și sate, obținem imaginea deloc forțată a unui învățământ românesc stăpinit de acești oameni ai exodului transcarpatin³.

Pentru cunoscătorul documentelor vremii constituie un subiect de meditație *competența discreționară* care li s-a acordat acestor factori școlari veniți din Transilvania, pînă tîrziu, în jurul lui 1860. Explicația e simplă și la îndemîna oricui: tot așa cum în Principate nu existau cadre pentru materiile moderne cerute de imperativul progresului, nu existau nici oameni pregătiți să le verifice sau să le cenzureze activitatea. Această putere nelimitată asupra celui mai important compartiment al vieții spirituale din cele două țări incumba, firește, o răspundere uriașă, care impune ca absolut naturală întrebarea dacă cei chemați aveau calitățile necesare desăvîririi operei pe care și-au asumat-o. Judecata lor în posteritate nu este deloc ușoară, din cauza situații lor istorice pe un raft secund al celebrității, abstrăgînd cele câteva excepții de ordin obiectiv ca August Treboniu Laurian și Simion Bărnuțiu, sau de ordin subiectiv, conjuncturai, ca Gheorghe Lazăr, Eftimie Murgu, Aron Pumnul sau Ștefan Miele. Roiul mare al profesorilor transilvăneni și-au consumat soarta într-un subsidiar de muncă aspră pe ogorul școlar, care în Principate era incremenit de țelina fanarotismului și orientalismului. Aici, deci, și nu la spuma superioară a creației de nemijlocită faimă trebuie prospectată calitatea marelui contingent de profesori transilvăneni. Alecsandri și Kogălniceanu au lăsat în umbră figura incertă a ieromonahului maramureșan Gherman Vida, Heliade Rădulescu pe a lui Gheorghe Lazăr, Bălcescu pe a lui Aron Florian, Eminescu pe a lui Aron Pumnul, Xenopol pe a lui Petru Suceiu, dar, după legea naturală a generațiilor, în construcția strălucitorilor creatori consistă un necontestat fond recepțat de la cei meniți eclipsei. Cercetarea acestui fond este principala modalitate de a pune în lumină una sau alta dintre personalitățile didactice pomenite.

Mai apoi, acești intelectuali interesează și dintr-un punct de vedere ce intersectează în egală măsură cultura și politica. Proveniți în exclusivitate din mediul țărănesc al Transilvaniei, dascălii erau emancipați numai *intelectual*⁴, condiția lor materială fiind la voia unei dramatice întîmplări. Contemplîndu-și soarta proprie prin prizma unor idei politice și filosofice favorabile dizidentei, aceștia nu se simt atașați prin nimic de sistemul contemporan al valorilor. Singura filiație este aceea care îi leagă de poporul din care au ieșit, și asupra căruia revarsă luminile aceleiași concepții contestatate. Nelegați de rînduiala din Principate, cu atît mai puțin de tirania ungurească de acasă, sute de intelectuali trăiesc din substanța unui ideal viitor, care este singura rațiune a existenței lor. De aici rezultă faptul devenit istoric, că dascălii transilvăneni au constituit fermentul și vehicolul tuturor ideilor novatoare, pe care le-au răspîndit cu obsedantă sirguință în tot spațiul românesc, fie că este vorba de mari idei politice, cu tentă revoluționară, fie de eferescenta acțiune panromânească a unității, fie, în fine, de cele mai benigne inițiative, ca reforma latină a alfabetului, modernizarea învățămîntului sau dezvoltarea publicisticii naționale. Ardelenii au slujit toate licăririle viitorului cu o uimitoare unitate în diversitate, firi și naturi deosebite ca lectură și opțiune letristă subsumîndu-se unui neclintit demers cultural-ideologic, structurat în Transilvania încă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Concluziile majore ale luminismului, formulate de Samuil Mieu, Gheorghe Șincai și Petru Maior au constituit o platformă netrădată a mării pleiade didactice de la mijlocul secolului al XIX-lea; constanță care i-a impresionat pe cei din Principate, cu sentimentul de forță și stabilitate pe care îl sugera.

³ Vezi Ștefan Metes, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977, p. 323-332.

Dincolo de acest fond stabil, care a înglobat uriașa putere de muncă a transilvănenilor, unele individuale, cu coloritul lor discret sau strident, monoton sau dramatic, rămîn de docerțetărilor biografice.

După Eftimie Murgu, nu cunoaștem un transilvănean din Principate care să fi existat mai aventuroasă ca Nicolae Nifon Bălășescu. Dar, spre deosebire de iacobin nătean, traversat de idealismul revoluționar al romanticilor, viața zbuciumată a lui Bălășescu pare mai degrabă un dat al temperamentului. Originar din Hașag, în apropierea Sibiului⁵, Bălășescu, dintr-o familie de neuniți, a trecut, asemeni majorității tinerilor din vremea sa, cursurile Liceului academic piarist din Cluj, dar în final preferă, totuși, ambianța de suconfesionalism neunit de la Seminarul teologic din Arad. A terminat studiul de trei ani în la vîrsta înaintată de 28 de ani, cu un calificativ mediocru, după „tenorul” certificatului de de Consistoriul neunit din Arad⁶. Valoroasă este, însă, notația de la ultima rubrică a certificatului, din care aflăm că Bălășescu a absolvit, anterior, întregul curs tradițional de filosofie precum și Facultatea de drept de la Cluj, și că vorbește, „pe lingă [limba] maternă : germana, maghiara și latina la perfecție”⁷. Cu această zestre de invidiat, îl găsim la 10 iunie 1835 angajat ca profesor la Seminarul central din București, de unde îi scrie lui Damascopol jîncă de la Iași, cu un simțămînt de „mîngiere și bucurie pentru adevăratul patriotism și stare a neamului”⁸. Următorul deceniu din viața lui Bălășescu se confundă cu istoria întregii și consolidării acestui așezămînt de cultură bucureștean, al cărui director — și unic profesor de aproape doi ani! — devine chiar din ziua deschiderii, în 2 februarie 1836. Cuvîntarea de director, ținută cu această ocazie, reia imperativul luminării poporului adus din arsenalul Ardelene, pe care îl formulează, în prezența inteligenței domnitor Alexandru Dimitrie Cuza, în termeni care trebuiau să dea de gîndit: „De ar lăsa un părinte fiului său bogățiile lui, acestuia îi va lipsi creșterea cea bună și morală, pe acesta cu mult mai ticălos și nefericit făcut decît lăsîndu-i o educație bună și nimic alta. Dar cine poate număra pe cei care din creșterea cea rea se nasc în soțietate?”⁹

Talentul pedagogic al lui Nicolae Nifon Bălășescu, manifestat anterior deschiderii școlii, îi aduce un prestigiu deosebit. Încă în 6 septembrie 1835, Marea Logofeție a trebuit să scrie sericești recomandă mitropoliei un exemplar „de gramatică ce au închipuit în limba română d. Nicolae Bălășescu, profesorul”, lucrare — după părerea forului prea înalt — „mai înțeleasă decît alte gramatici românești”¹⁰. Greutățile administrative sînt terifiante, sporite de timentamentul levantin al autorităților. În toamna anului 1836, Bălășescu achiziționează de la țara a lui Iosif Romanov cărți de școală în valoare de 2 098 lei și 30 de parale, pe care, însă, refuză să-i achite, conchizînd că „nu privește la atribuțiile profesorului, cumpărarea lui

⁵ Teodor V. Păcățian, *Unde s-a născut Nicolae Bălășescu?*, în *Telegraful Român*, Sibiu, 1915, nr. 16, p. 62-63'.

⁶ Publicat la Victor Papacostea și Mihail Regeanu, *Seminarul central 1836—1936*, București, 1936, *mentele întemeierii*, p. 33.

⁷ „Absolvit scientias philosophicas et juridicas partim in Varadini, partim vero in Cluj, partim in Transilvania, loguitur propter maternam valachicam, germanicam, hungaricam et latinam perfectam”. (*Ibid.*)

⁸ *Ibid.*, p. 38-39.

⁹ *Ibid.*, p. 72-77.

¹⁰ *Ibid.*, p. 62. Nu se cunoaște manuscrisul acestei gramatici, scrise fie încă în 1835, fie, mai probabil, între ianuarie-septembrie 1835, observînd paupertatea de manual careia va trebui să-i facă față foarte curînd. Credem că este o variantă primară a manualului tipărit, în două ediții, în 1848 și 1850, la Sibiu și respectiv București, *Gramatică românească pentru seminarii și clase mai înalte*.

din tirg, nici administrația seminarului"⁹. întirzie mult, aproape doi ani, și recrutarea celorlalți profesori, pînă cînd, în fine, la sfîrșitul anului 1837 survine numirea unui alt transcarpatin, Zaharia Boerescu, din Timișoara, mai apoi a celui de al treilea, în persoana lui Dobre Tăntăveanu.¹⁰ Banii afectați seminarului, 52 400 lei pe an, sînt subtilizați de economii monastici, „unit fiind la această chiverniseală economică și ieromonahul Ieroteiu”, inspectorul seminarului, încît Bălășescu se vede nevoit să raporteze că „hainele copiilor sînt tot rupte”, iar „mîncarea li se dă nu omenească, ci numai niște spălături”¹⁰. Foarte „strategici”, cei de la putere îl înlătură pe imprudentul Ierotei, dînd de formă dreptate lui Bălășescu, dar numesc în postul de inspector al seminarului tot un călugăr, pe Nichifor, dușman eficient și tenace, care pînă la urmă reușește să-l compromită pe profesor nu prin naiva invinuire de „unealtă a papistașilor”, cum îl definea Ierotei pe rigorosul ortodox ardelean, ci exploatînd carențele firii impulsive, agitate, a celui venit să facă școala la București. În mijlocul adversităților, acesta găsește răgaz pentru aspectele esențiale ale procesului de învățămînt. îi aparține un meticolos regulament de desfășurare a activității seminarului¹¹, de la administrare pînă la calitățile profesorilor și materiile din programă, care rămîne valabil decenii de-a rîndul în școlile confesionale din Țara Românească. Asemeni tuturor dascălilor veniți de peste munți, Bălășescu impulsionează procesul de învățămînt spre metodă și conținut moderne, găsind în acest sens audiență chiar la Domnitorul țării. Din anul școlar 1838/1839 introduce sistemul publicării în broșuri tipărite a „propozițiilor” — capitolelor! — conținute de diferitele materii din programa seminarului¹², după modelul publicațiilor similare pe care le edita liceul academic piarist din Cluj. „Propozițiile” lui Nicolae Nifon Bălășescu din „loghica pură” au ca placă turnantă momentul lui „Kant, al doilea Socrat”, care „reformă și reduce filozofica la cel mai bun rînd sistematicesc, dîndu-i libertatea de care este vrednică”. Kant era, după cum se știe, reperul maxim al ideologiei Școlii Ardelene, prin faptul că sistemul său raționalist elibera nu numai știința filozofică, dar și personalitatea umană, argumentînd definitiv preceptele dreptului natural. În cîțiva ani, Bălășescu redactează toate manualele necesare învățămîntului seminarial, fie că este vorba de materiile sale, fie ale celorlalți profesori¹³. Ji aparține în întregime introducerea intensivă a limbii latine la toate cele 4 clase — în anii al patrulea se prevăd chiar „compuneri în limba latină după sintaxul cel ornat și ritorică”! —, pe cîtă vreme limba greacă era complet ignorată din programă, lucru desigur uimitor pentru un institut teologic ortodox de la Dunăre!¹⁴. Foarte de timpuriu, probabil încă înaintea anului 1840, începuse să alcătuiască dicționarul său latin-român, conceput în formă și conținut modern, care va fi, totodată, întiiul dicționar de acest fel din Țara Românească.

Scrisorile lui Bălășescu, atîtea cîte s-au păstrat pînă la noi, se constituie în cîteva capitole cu fizionomie distinctă. Cel mai prețios mănunchi îl formează primele 16 epistole, trimise din București, între anii 1839—1845. Acestea au cîteva trăsături care le conferă o valoare aparte în ansamblul corespondenței lui George Bariț, ba chiar în literatura epistolară a vremii. Scrisorile surprind cu o rară plasticitate amurgul domniei lui Alexandru Dimitrie Ghica și începuturile domniei contradictorii a lui Gheorghe Bibescu. Fire răscolitoare și cu un deosebit apetit politic,

⁹ E rezoluția logofetei la rugămîntea alarmată a lui Bălășescu, de a se achita suma specificată la Romanov (*Ibid.*, p. 81).

¹⁰ *Ibid.*, p. 110.

¹¹ Vezi textul în *Ibid.*, p. 94-109; 154-170.

¹² Vezi broșura *Propozițiile științelor teologhiceșii cari s-au predat în anul școlar 1838—39 în Central Seminar al Sf. Mitropolii din București. Cu blagoslovenie. București. Tipografia pitarului C. Pencovici 1839*, azi o mare raritate bibliografică. La nevoie, conținutul ei, poate fi consultat în *Șt. Călinescu și D. G. Boroianu, Istoria Seminarului central din București de la început pînă la instalarea în localul său propriu*, Iași, 1904, p. 55—72 și aceeași broșură pentru anul școlar 1840/1841 (*Ibid.*, p. 73-89).

¹³ Vezi scris. XI, inel. notele.

¹⁴ Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central...*, p. 170.

Bălășescu scrucează și dezvăluie prietenului său de la Brașov dedesubturile mișcării naționale din 1840, apoi de mișcările greco-bulgarilor de la Brașov în anii 1841—1843. În acest peisaj, în care puterea se rezema în spatele poliției Vladimir Blaremburg, Arnold Jakobson și Julius Engel sau în eciticii consulatelor străine de la București, cu atitudini diferite față de soarta intelectualității nu putea să fie decît una ingrată. Luat la ochi pentru cutezanța din articolul *Pentru opinie*, publicat peste munți, de la Brașov, Heliade Rădulescu devine, în 1842, victima unei înscenări sorol francez Tavernier, ca „pricinuitor de revoluție”¹⁵. Bălășescu însuși, i de a fi edificat un important așezămînt școlar al vremii, este înlăturat Seminarului central, pînă la demiterea efectivă, în decembrie 1843¹⁶. Partida națională din Țara Românească, începînd probabil din ianuarie, adresează lui Bariț cu termenul „frate”, apelativul panromănesc al i după analogii franc-masonice, în acea mișcare conspirativă dar și de revoluția de la 1848. Bălășescu a fost printre primii membri ai Asociației alături de Heliade Rădulescu, Laurian, frații Bălcescu, Goleștii, Cezar E didactice sînt abandonate, în viața lui Bălășescu intervine o primă marea de unica sursă a existenței: lea de profesor. În locul siguranței asumă toate riscurile posturii de informator sau corespondent neoficial. *Gazeta de Transilvania* despre mersul evenimentelor politice din surorile din perioada instalării lui Gheorghe Bibescu, ianuarie-februarie articole în ziarul brașovean, străbătute de speranța pe care partida națională Domnitor, mai apoi de amărăciunea spulberării acestei speranțe. În scrierile sim în premieră crîmpeie epocale din panorama regulamentară, surse și acelor episoade. Am amintit intriga lui Tavernier, care a incitat spiritele în scrisoarea lui Bălășescu din 23 martie 1842 cea mai completă relație aflăm că la înscăunarea lui Gheorghe Bibescu, în 14 februarie 1843, s-a jucat piesa *Umbra lui Ovid în Dacia*, tulburătoare informație istorică mare semn de întrebare în legătură cu o piesă nicăieri altundeva menționată este geneza poeziei lui Heliade Rădulescu, *Măceșul și florile*, inspirată de din 1844. Bălășescu îi trimite imediat lui Bariț o copie din „scandalul și sensul simbolurilor vehiculate de poet”¹⁷. Stuația Principatelor suflete puternicelor imperii vecine este rezumată în același loc, într-o aserțiune mîni în toate părțile!!” O informație intrată demult în istoria noastră din 15 iunie 1844¹⁸, despre cea de a doua călătorie a lui Nicolae Bălcescu în noaptea o apreciere mai timpurie, mai sagace și mai la obiect a personajului și scriitor, care pe atunci era încă înaintea debutului, cu *Puterea armată* aici vine un amic al nostru, d. N. Bălcescu, tînăr zdravăn, care n-are mîni. Este un geniu”. Dizolvarea de către Gheorghe Bibescu a Adunării din 1844, este relatată de Bălășescu pe baza participării personale la monarhizare, dictate de interesele păstrării cătușelor regulamentare. rilor divaniți se risipesc, lăsînd loc obișnuitei groslandii de feudali : Noi l-am pus, noi-l scoatem! Cine e el? Un herghelgiu!”

¹⁵ Scris. III-IV.

¹⁶ Scris. XI.

¹⁷ VIII.

¹⁸ XIII.

¹⁹ XIV.

Dar mina lungă a lui Bibescu îl ajunge la un momet dat pe misteriosul corespondent din București, care furnizase *Gazetei de Transilvania* pină și informații cu caracter militar. „Frate, sint proclamat de al tău corespondent!”, îi scrie el alarmat lui Bariț²⁰, pentru ca două săptămîni mai tîrziu să-și anunțe prietenul. „Eu mă călugăresc”. Sub numele de Nifon, eruditul transilvănean se ascunde la Mănăstirea Cernica, nutrind simțăminte iacobine și gînduri laice sub rasa de circumstanță a călugăriei. De la bun început divulgă lui Bariț o gravă confesiune de spovedanie a prietenului comun Aron Florian, care-și apropiase în mod nepermis pe tinăra fată în casă adusă de la Brașov, de soția lui Bariț²¹. Felul cum gîndește și vorbește Bălășescu despre călugărie este o dovadă clară că noua aventură era circumstanțializată de unele scopuri pe care nu și le putea atinge altminteri. Paravanul călugăriei trebuia să-i asigure o subsistență după alungarea din învățămînt și să-i furnizeze timp și bani pentru tipărirea celor două lucrări pregătite: gramatica limbii române și dicționarul latin-român. Cu sprijinul bănesc al mitropolitului Neofit, Bălășescu se reîntoarce în Transilvania, la Sibiu, în 1846, spre a-și tipări lucrările. Rămîne aici, grație bunei găzduiri pe care o află la curtea vicarului, mai apoi episcopului neunit Andrei Șaguna, dar și din cauza revoluției, pină la sfîrșitul anului 1849. Corespondența cu Bariț din această perioadă, însumînd 20 de scrisori²², este cel de-al doilea mare capitol al epistolarului pe care-l analizăm, și are ca subiect simptomele timpurii și izbucnirea efectivă a revoluției de la 1848—1849 în Transilvania, iar ca personaj central, tulburătoarea figură a arhiereului Andrei Șaguna.

Devenit om de casă al lui Șaguna, care-și crease un efervescent anturaj de admiratori și susținători, îndată după trimiterea sa ca administrator al Episcopiei neunită a Sibului, după moartea lui Vasile Moga, Nicolae Nifon Bălășescu e în măsură să-i furnizeze lui Bariț cele mai confidențiale amănunte despre comportarea și acțiunile noului personaj sosit în mijlocul românilor transilvăneni. Ca om al regimului vienez, vizat în mod expres pentru demnitatea de episcop, Șaguna cirmuiește de o manieră dură, șocantă, creîndu-și un rapid ascendent asupra tiratei sale „turme cuvîntătoare”. Deși avea doar calitatea de șef al Consistoriului neunit, Șaguna se substituie forului pe care-l conduce, încît — scrie Bălășescu în 16/28 octombrie 1846²³ — „orice hirtie de la Curte, de la Gubernie ori de la vro varmeghie, toate vin tot pe numele *Andea Șaguna*, nu pe a Consistoriului”. Portretul alătură monumentalității, șiretenia și oportunismul. Îl laudă și-l sprijină pe George Bariț, ba, ceva mai mult, „vrea să se puie în capul tinerimei și să ia steagul revoluțiunei literare”, scriînd *ocasiune, perfepciune, năciune*, el, care va fi cel mai cumplit prigonitor nu numai al lui Bariț, dar mai cu seamă al alfabetului latin, încît Sibiul va rămîne ultima enclavă a scrierii chirilice din România (pină prin 1912!!). Mina de fier a lui Șaguna, neobișnuită în rîndul conducătorilor obidiților români transilvăneni, îi surprinde și paralizează pe aceștia, încît în fața acțiunii de comando de a o răpi pe Caterina Varga, în ianuarie 1847, la care se angajează pretendentul scaunului neunit din Sibiu, nu sint în stare să opună vreo rezistență coerentă. Șaguna, în cîteva minute, reușește ceea ce autoritățile guberniene nu reușiseră vreme de un deceniu: „a înduplecat pe buciumani să de afară pe *Varga Cătălina*, ei o au adus înaintea lui, unde era cuvîntînd într-o mie de bărbați [. . .] Și aducînd-o ei în biserică, unde se aflau, o au predat stăpînirii mirene, care o au dus la Aiud”²⁴. „Lucru care — conchide Bălășescu — nu credea nimenea să-l poată el isprăvi”. Lăsînd la o parte faptul că lucrurile s-au petrecut altminteri: Șaguna a răpit-o pe Cătarina Varga, și nu i-a fost predată de țărani

²⁰ XIII.

²¹ *Ibid.*

²² Scris. XVII-XXXVI.

²³ XVII.

²⁴ XXIII.

din Bucium!, miza vicarului neunit este aceeași, de a se impune gubernanților de vedem pe guvernatorul Teleki Jozsef „puindu-l de-a dreapta, pe canapeaua sa, și mulțime de magnați” și adresîndu-i-se cu „meltosagos ur”. Firește, cu un asemenea alegerea de la Turda din 1 decembrie 1847 nu e decît o măsluială prost mascată, lăturate personalități transilvănene de talia lui Moise Fulea, Ioan Moga sau Ioan *impus* acest tinăr aproape străin, care nu știa românește, dar reprezenta o bună achizitie Curtea vieneză și gubernialii clujeni. Schimbarea tacticii survine mai devreme decît chiar admiratorul lui, Bălășescu. În ianuarie 1848, abia confirmat episcop, Șaguna lui Bariț că, în coloanele *Gazetei de Transilvania*, „faci pe episcopi despoți, stăpîni de satrapi ș.a. și cu aceasta deroghezi autoritatea arhipăstorească înaintea poporului acest Bălășescu incheie portretul acesta aproape magistral cu expresia propriei deziluzii: tocmai așa precum și-o inchipuiește bietul generic!” Monografiile lui Șaguna n-au avut izvor atît de fidel ca aceste epistole. Oricum, viitoarele biografii nu vor putea ocoli țare vie, contemporană, operată în mersul evenimentelor.

Cu această pasionantă urmărire a acțiunilor lui Șaguna, epistolierul nostru s-a bruscat în fața revoluției de la 1848, care, în prima instanță, îi provoacă doar exclamații „Minuni în toate părțile!” Pas cu pas, însă, scrisorile relevă procesul cristalizării unei Ca la toți corespondenții lui Bariț, și scrisorile lui Bălășescu din 1848 sint condensate esență, receptacule lacome ale miraculoasei realități pe care o trăiau autorii lor. în zig-zag ale pseudocălugărului de la Cernica recoltăm, însă, unele idei și informații în altă parte. Surprinde, de pildă, luciditatea timpurie, din 3 aprilie 1848, cînd îi spune tot el: „Ce fac în România? Noi n-azim nimic și nu poate să fie de tot pa căieri ca din scrisorile lui Bălășescu nu se reconstituie, apoi, atît de plastic conciliabile săsești de la începutul revoluției, așa cum scrisorile lui Gavril Munteanu, prezentate în volum, vor ilustra gravele conflicte dintre români și sași, după falimentul revoluției din 19 aprilie 1848 este un document unic prin faptul că dezvăluie — pentru prima dată — velul amănuntului cert! — împrejurările în care s-a hotărît ținerea adunării de la Sibiu în mai 1848, caracterul ei, inclusiv prezența revoluționarilor din Țara Românească. Pe un drum oarecum singuratic, după cum îi era firea, Bălășescu sîrșește prin a-lunga radicalilor transilvăneni, făcînd parte din Comitetul Național Român, mai ales de pacificațiune, ca unul dintre principalii factori ai acestui organism revoluționar. în această calitate îl surprinde cel mai cunoscut episod al biografiei sale: arestarea lui august 1848, la Sibiu, împreună cu August Treboniu Laurian, lovitură primăriea maghiară urmărea neutralizarea celor mai eficienți membri ai Comitetului, care rau rețeaua pan-românească a revoluției. După cum se știe, cei doi au fost eliberați mare mulțime de români, adunați fulgerător la Sibiu de vestea arestării conducătorilor doi, împreună cu Simion Bărnuțiu și Alexandru Papiu Ilarian, vor conduce apoi revoluția românească de la Blaj, cea din septembrie, care direcționează revoluția românilor revoluționari”. Noua dimensiune revoluționară reiese și dintr-o epistolă pe care Nico

²⁵ XXIX.

²⁶ XXXI.

²⁷ Vezi narațiunea pe larg a episodului la *Alexandru Papiu Ilarian, Istoria României, Dacia Superioară*, schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note de Alexandru Papiu Ilarian, Sibiu, 1943, p. 50-54.

²⁸ *Op. cit.*, p. 58—67; *Ioan Chindriș, Modalități pașoptiste în cultura română, Istorie și cultură, revistă de istorie și cultură*, Cluj-Napoca, 1976 (exemplar din Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca).

lășescu i-o adresează Ini Ștefan Moldovan, la rîndul său fruntaș revoluționar al românilor din* zona Mediașului, în ultima zi a adunării: „Frate, inimează pe toți la arme; arme și iar arme în mina românilor, și toate le avem!”²⁹. Dealtminteri, face parte dintre organizatorii *oficiali* ai rezistenței revoluționare românești împotriva aristocrației maghiare, ca membru al Comitetului Național Român, alături de Laurian, Bărnăuțiu, Cipariu, Florian Micaș și Ioan Bran de Lemeni³⁰. În lunile grele ale războiului civil — octombrie 1848-iulie 1849 — Bălășescu se pare că a fost cel mai temerar dintre conducătorii revoluției transilvănene, trecînd prin aventuri pe care le evocă într-o frumoasă epistolă către protopopul sibian Petru Bodilă, în ianuarie 1851³¹. A trăit intens evenimentele revoluției, punînd în slujirea idealului pașoptist cîteva virtuți a-parte: curaj politic ieșit din comun, dublat de o viziune panromânească a resurecției, prezență de spirit și simțul exploatării relațiilor nou create pentru români.

întîmplător, anul 1848 corespunde, pentru el, cu editarea celor mai importante scrieri: *Dictionarium latino-romanicum* — o primă fasciolă, cuprinzînd, pe 368 de coloane, doar literele A-Aula — și *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte*, tipărite amîndouă la Sibiu, în 1848, la frații Hochmeister și respectiv Georg Klosius. Zbuciumul și preocuparea lui Bălășescu pentru atingerea acestui scop literar reies pregnant din scrisorile trimise lui Bariț între 1846- 1848. Cu reductibila sa erudiție filologică, el putea să ajungă în rîndul cărturarilor de prima mărime, un Cipariu sau Laurian, fapt pe care îl dovedesc chiar aceste două cărți ale sale. Dicționarul latin-român, cel dintîi de acest fel elaborat în Țara Românească, a fost proiectat la dimensiuni grandioase, după analogia unor mari lucrări de acest fel din Germania. Pentru exemplificarea competenței cu care a lucrat Bălășescu, o comparație cu celebrul *Dictionarium latino-hungaricum* al lui Petru Bod, tipărit, tot la Hochmeister din Sibiu, în 1801 poate deveni edificatoare.

1 Spre deosebire de cel mai cunoscut dicționar latin din cultura maghiară a vremii, remarcăm a Bălășescu delimitarea accepțiunilor cuvîntului nu doar prin exemple, ci și prin definiții, drum pe care evoluează și azi lexicografia latină. Violentele schimbări survenite în viața autorului, scoaterea din învățămînt și apoi avatarurile revoluției și războiului civil nu-i îngăduie, însă, realizarea întreagă a ambițioasei întreprinderi. Va reedita dicționarul la București, în 1860, extinzîndu-l pînă la cuvîntul *Confero*.

Cit despre *Gramatica* tipărită în același an, aceasta gravitează în orizontul deschis la 1840 de August Treboniu Laurian, cu lucrarea sa *Tentamen criticum*. . . Reținînd că este vorba de un manual de școală, Bălășescu însuși sobliniază, în prefața adresată *Cătră învățători și învățăcei*, semnificația fundamentală a cărții sale: „învățarea limbei gramaticale n-are de scop însăși gramatica, ci pe de o parte cunoașterea limbei, pe de alta formula cultură a minții și a priceperii, prim mijlocirea concepturilor gramaticii”. *Gramatica* lui Bălășescu are și două capitole aparte, care-l detașează de autorii manualelor școlare, făcîndu-i un loc, modest dar cert, între promotorii latinismului filologic: *De formarea limbei române (De formatione lingue Daco-romanae)* dar mai ales acea *Tablă arătătoare de unele cuvinte române derivate și compuse, ale căror primitivul (Urvart) sau rădăcina (radix) lipsește în limba română, și trebuie căutată (aflată) în cea clasică, veche latină*. Procedul căutării analogiilor latine nu în derivatul din care provin cele românești

²⁹ Scrisoarea se păstrează la B.A.R., ms. rom. 993, fr. 6 Ir'—f v.

³⁰ Vezi apelurile la înarmare adresate de Comitetul Național, în *Foaie pentru minte* 1848, nr. 42, p. 336-339; *Albina românească*, XX, 1848, nr. 88, p. 356- nr 89 • D 359- B₂Yn vînari, 1848, p. 40-42; 47-48.

³¹ Vezi scris. XXXIX, n.l.

ci în cuvîntul de bază, dispărut, va fi larg utilizat ulterior de Laurian și Massin
rea *Dicționarului limbei române*, sub auspiciile Societății Academice.

...Nicolae Nifon Bălășescu va supraviețui revoluției încă trei decenii, dar cu Bariț se încheie, practic, odată cu încheierea epocii pașoptiste. Ultimele două sint ecouri ale unor ciudate întorsături pe care le-a luat, după 1850, viața dascăl vânean. După un scurt răgaz de profesorat la același Seminar central pe care singur în 1853 trece în Moldova, ca rector al Seminarului teologic din Huși, unde a funcționat până în 1856. Acești ani sint marcați de cîteva cărți cu caracter teologico-pedagogic, do-
și va închina condeiful, aproape cu exclusivitate, pînă la sfîrșitul vieții. Reintors este, pe rînd, profesor la Seminarul central, în 1860 la Gimnaziul „Gheorghe La 1862, la Gimnaziul „Matei Basarab”. Este membru al unei comisii organizate de rescu în 1860, pentru restructurarea învățămîntului seminarial din Principatele de Inochentie Chițulescu, Ioan Benescu, G. Ionescu și Ioan Ghermănescu, în care borează o programă nouă și reclamă ridicarea lefii profesorilor³². La București își odată, în 1859, muza lexicografică, elaborînd în paralel un *Dicționar româno-franționez* *francis-romain*, dar după cunoscuta-i inconsecvență, se oprește cu prim *Atermasia* iar cu al doilea la *Bannette*. în 1864 îl găsim solicitînd un post de profesor teologic din Biizău, ca unul care a fost „primul profesor și rector seminarului ce s-a fost deschis la a. 1836, și de atunci incoace ocupat tot cu științe teologice

Cu această cerere, neluată în seamă, urmele lui Bălășescu, acum aproape șterg pentru cîteva ani. Se pare că bătrînețea nu i-a atenuat spiritul de aventură trivă. Un autor care l-a cunoscut³³ vorbește despre un mare scandal, în urma cî-
nului poreclit de contemporani „brînză bună în foaie de cine” a fost închis îndelung în reședința sa la Căldărușani. Nici o altă informație despre acest episod! Același autor îl surprinde pe Bălășescu, după 1870, părăsind țara pentru a se devota dăscălirii românilor din România. Ultima scrisoare către Bariț confirmă uimitorul apetit de misionar al bătrînelui pedagog. Documentul este și o valoroasă statistică demografică a românilor din Imperiul al căror număr s-ar ridica la 2 500 000 de suflete! Bălășescu s-a stabilit în zona cîmpului românească a Dobrogei, Tulcea, unde a reușit într-adevăr să deschidă o școală născut jinit de comitetul comunității românești din localitate, în frunte cu Manea Giuglea și odorescu, autorul amintit, Bălășescu nu s-ar fi comportat corect în calitate de profesor din Tulcea, falsificînd acte și însușindu-și banii școlii. Ismail Bei, prieten al românilor al lui Bălășescu, este nevoit să-l înlătore din Dobrogea, ca urmare a reclamației cîmpului bătrînel dascăl, acum de 70 de ani nu s-a resemnat, și, după eliberarea Dobrogei, se reîntors ca profesor al școlii românești din Macin, recunoscut de minister. A murit la 1880, lăsînd în urmă o bibliotecă ce i-a surprins pe contemporani prin bogăția

³² Vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936*, 1936, p. 352; 376—377; Mircea Păcurariu, *Profesori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, p. 29-49, p. 31.

³³ i*. Ionescu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din București*, București, 1937, p. 231.

³⁴ C. Teodorescu, *Istoricul școlilor române din Dobrogea sub turci*, în *Colectiv de studii științifice*, III, 1897, nr. 3, p. 206-209; nr. 4, p. 272-276.

[Adresa:] Spectabili D[omi]no George Baritz, *Gazetae Transilvaniae*
Kedacton ,D[omi]no Colend[issi]mo. Franco.
Coronae ¹⁶

¹ Urarea lui Nicolae Nifon Bălășescu este puțin prea... generoasă. în 1839, *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* aveau 398 de abonați. în deceniul următor cifra este în creștere (630 în 1842), pentru a atinge în 1848 820 de abonați (vezi George Bariț, *Jurnal politic sau foi periodice pentru literatură*, în *Gazeta Transilvaniei*, XX, 1857, nr. 92, p. 370; George E. M. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleno din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11-111).

² Scrisoarea în cauză nu s-a păstrat.

³ „Prea ilustrului domn Ilarion, episcop de Argeș, administratorul oficiului metropolitan vacant, în București.”

Ilarion Gheorghiadis, 1111—1845, grec de origine, ierarh prestigios al bisericii din Țara Românească în secolul al XIX-lea. Ajuns în 1819 episcop al Argeșului, el intră în conflict cu ultimul domnitor fanariot, Alexandru Șuțu, a cărui corupție financiară o condamnă pe față. La izbucnirea Răscoalei lui Tudor Vladimirescu, el îl aprobă și îi sprijină pe insurgentul de la Padeș (pe care îl cunoștea și îl aprecia dinainte!), încît după unele surse (Constantin Aricescu, *Istoria revoluțiunii române ie >la 1821*, Craiova, 1874, p. 50—60) el ar fi fost creierul mișcării, iar Tudor numai brațul. După înăbușirea răscoalei, s-a refugiat la Brașov, împreună cu boierii știuți. Dar, spre deosebire de aceștia, Ilarion nu s-a întors în țara decît după Pacea de la Adrianopole (1828), cînd poate să-și ocupe din nou scaunul, pînă la moarte. Ilarion al Argeșului a fost unul dintre cei mai culți și deschiși oameni ai vremii sale, mare iubitor de literatură franceză, pînă la a fi numit „volterist”. A refuzat să-și cumpere voturile pentru scaunul metropolitan al Țării Românești, pe care îl merita înaintea tuturor. Vezi despre el Alexandru, Geanoglu Lesvioudax, *Istorie bisericească pre scurt, cuprinzătoare ie cele mai vrednice de știut întîmplări a Sfintei Biserici răsăritene, precum propoveduirea creștinii, goanele, eresurile, soboarcle ș.c.l. Acum întiaș dată talmăcită din grecește în limba românească. Pe lîngă care s-au adaos la sfîrșit cîteva științe vrednice de cunoscut, scoase din condicile vechi ale Mitropolii Ungrovlahii*, București, 1845, p. 409; -448; V. Gh. Durak, *Ilarion episcop al Argeșului 1820-21, 1828—45*, București, 1900; Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia Română*, II, Copepode-Keman, Sibiu, 1900, p. 791; Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1971, pass.

⁴ „Preastimatului domn Eufrosin Poteca, arhimandrit consilier. La București.” *Eufrosin Poteca*, 1786—1859, elev al lui Gheorghe Lazăr, a ajuns el însuși profesor la „Sfintul Sava”. După studii de teologie și filosofie în străinătate (1820—1825), așuează pe tărîmul bisericesc, devenind arhimandrit și egumen al Mănăstirii Motru din Oltenia. Autor a numeroase lucrări de teologie, dar și a unei valoroase traduceri din Jacques-Benigne Bossuet și din luministul J. Th. Heineccius.

⁵ „Onoratului domn Constantin Văcărescu, administrator la Buzău”. „Administrator” = prefect.

Constantin Văcărescu, 1802—1887, boier cu înalte studii juridice la Paris, a fost prefect de Ialomița și Buzău, apoi membru al înaltei Curți de casație. Și-a legat numele de Tezaurul de la Pietroasa, pe care l-a recuperat și l-a predat guvernului. Vezi despre el I. G. Valentinianu, *Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic*, Paris, 1859.

⁶ „Onoratului domn Ioan Dimitriade...”, funcționar la Ministerul de Interne al Țării Românești.

⁷ „Domnului căpitan I. Tell. La București.”

Numele e indicat greșit. Este vorba de *Christian Tell*, 1807—1884, care în acea vreme avea rangul de căpitan în oastea Țării Românești. Vezi: Ioan Anastasia, *Generalul Christian Tell*, București, 1942.

⁸ „Onoratului domn Stanciu Vătășescu, profesorul Seminarului episcopal din Argeș”, Pitarul Stanciu Vătășescu a fost, între 1836—1845, cel dintîi director al Seminarului episcopal de la Curtea de Argeș (vezi Gheorghe C. Marinescu, *Seminarul din Curtea de Argeș, 1836—1936*, [București], 1936, p. 37). Vezi și I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, I, Craiova, 1934, p. 214; Idem, *Un școlar al Seminarului Chesarie acum o sută de ani : V. Caloianu de la Stilpu*, Buzău, 1937, p. 12.

⁹ Sucombarea ziarului *România* este un episod trist din istoria publicisticii românești. Apăruse la București între 20 decembrie 1837—31 decembrie 1838, sub redacția lui Aron Florian. Profesorul transilvănean avea ambiția să dea nu numai un cotidian românesc, cel dintîi, dar și unul al cărui nume să simbolizeze aspirația politică a momentului, dacoromânismul. Dar, în ultimul număr pe 1838 — a cărui primă pagină e încadrată în chenar de doliu! — Aron Florian, împreună cu coredactorul Gheorghe-Hill și cu tipograful-editor Friederich Wallbaum, se văd nevoiți să anunțe că „România-încetează de a mai ieși de astăzi înainte!” Cauza principală este lipsa de sprijin și de mijloace materiale pentru a continua apariția ziarului, care oricum i-a costat sacrificii bănești irecuperabile.

¹⁰ în 1839 *Curierul românesc* a apărut de 3 și de 4 ori pe săptămîină (vezi și Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice românești. (Ziare, gazete, reviste). Descriere bibliografică*, București-Leipzig-Viena, 1913, p. 175.

¹¹ Vezi articolul lui George Bariț, *Cîteva răspunsuri ale redacției la niște întrebări și pretinderi ale unor dd. cetitori și literați românești*, în *Foaie pentru minte...*, 1838, nr. 26, p. 201-203.

¹² *Cantor de avis și comers* a apărut la București între 24 aprilie 1837—30 ianuarie 1857. De la 13 februarie 1843 și-a schimbat numele în *Vestitorul românesc. Gazetă cuprinzătoare de feluri de științe*, iar din 10 august 1843 în *Vestitorul românesc. Gazetă semi-oficială*, de la această ultimă dată publicația fiind subvenționată de stat. Redactorul ei: Zaharia Carcalechi. Vezi Nerva Hodos și Al. Sadi Ionescu, *Op. cit.*, p. 117.

¹³ După propria sa mărturisire (vezi scris. XI), Nicolae Nifon Bălășescu a fost chemat în Țara Românească, în funcția de profesor la Seminarul central al Mitropolei, în decembrie 1834, la intervenția lui Damaschin Bojincă. Oricum, în 10 ianuarie 1835* era de pe acum angajat, după cum îi comunică protectorului său bănățean, care era jurisconsult al Moldovei și director al seminarului similar din Moldova, găzduit la Mănăstirea Socola (vezi scrisoarea lui Bălășescu către Damaschin Bojincă în Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 38—39).

¹⁴ „Ce e făcut în grabă, e făcut rău.” Corespondent românesc: „Graba strică treaba.”

¹⁵ Adică litera chirilică cu care s-a tipărit, la Johann Gott, celebra traducere a lui Ioan Barac, *O mie și una de nopți. Istoria arabicești sau Halima, întiași iată tradusă din nemțește*, 8 volume, Brașov, 1836—1840.

¹⁶ „Preastimatului domn George Bariț, redactorului *Gazetei de Transilvania*, domnului prea binevoitor. Franco. în Brașov.”

II

București, 11 decembrie [1]84 t

Mult prețuite domnule și prietine!

Prețuita d-tale scrisoare din 8 noiemvr. a.c. o am priimit, la care știu că [...] *vă veți fi mirat de a mea tăcere, ba poate veți fi și [...] *mi multe. Și întru adevăr că au și fost pricini. Mai întii cuprinderea cea mare care o am asupra-mi; aceștia stă mai virtos din alergături de dimineața pînă tirziu noaptea (știu la noi la cite se face noapte pe la.

boieri pp. mitropoliți, care sînt obicinuiți să caute trebi și noaptea, pînă la 12, la 1 sau 2 după miezul nopții, fiindcă zioa dorm), și așal numai să-ți scriu fără să-ți scriu ceva, n-am vrut, iar la aceasta am avut trebuință de zăbava.

După venirea mea de la Viena numaidecît îmi arată d. Romanov² o scrisoare de la d-ta, în care pe margini însemnezi că doă lucruri neplăcute ai să-mi împărtășești; dar să văz de ceva prenumăranți la foile d-tale. Eu de atunci n-am pregetat a umbla în pricina aceasta și am și cîștigat multicei și mai am nădejde. Prețul lor l-ai mai rădicat cu vro cîțiva criețari; pe de o parte bine ai făcut! că era prea jos de tot și foaia e prea plăcută aici, iar pe de alta o ai urcat cu prea puțin (nu zic eu, ci toți ceilalți), căci cine dă 16 sfanți, acela dă și 18 sau 20 și d-tale numaidecît ți s-ar cunoaște³. însă eu cam pricep pricina: ca să fie asemenea cu cea nemțească de acolo? însă venindu-ți îndemină, mai fă și altă înștiințare, prin care să arăți că o rădici la 18 sf., dacă nu acum încă la semestru II., așa zic toți⁴.

Neplăcerile ce au urmat din publicarea obiectului seminarial⁵, deși nu le știu, dar le cam gicesc, fiindcă cunosc împrejurările, dar cu un prilej te rog detailează-mi-le mai clar, ca să le știu și mai luminat, *pro propria tantum notitia*⁷. Cu toate că or ce va fi, sau ar fi, mie nu-mi mai pasă, că trebile mele sînt cu mult mai bine întocmite decît să-mi mai poată veni vro stricare, și de aceea sînt forte odihnit. Mitropolitul⁸ încă s-au incredințat bine de ostenele-mi, din examenul ce l-au făcut seminaristii din Rîmnic⁹, că n-au știut absolute nimic. P[ărintele] Vasilie¹⁰ [e] și scos din profesorie, dar cu o mărînimie, că i-au dat salariul giumatate *titulo pensionis, ad dies vitae*¹¹. Și a pus un tinăr unit, mirean, ce a învățat la Blaj¹². Ce zici? Nu e frumos?... /

Pricina cu *Vasilie Ștefănescu Theologu*¹³ meu o am auzit încă în Rîmnic, la întoarcerea mea de la Viena. Parte m-am mirat de el, că s-a slobozit la atîta obrăznicie, dar din alta am mărturisit acolo tuturor, că el atîta nu știe ce a scris, cît nu știe nici condeii cu care a scris, ci alcătuitoarea scrisorilor este *Șt. Niagoi*¹⁴, carele (ca toți bănățenii și românii din Ungaria; vezi și în Dieceza M[agno] Vasadinensi români ca ciinii) poartă atîta ură nespūsă asupra noastră a tuturor transilvăenilor, și nu știu pentru ce? El (Niagoi) și pe mine, pe Aaron Flor[ian]¹⁵ și pe toți transilvănenii, cari sîntem aici, ne face uniți și propagandiști, cari umblăm să facem prozeliti. Dar care-i e plata/că nu-l mai bagă nimenea în seamă, este cu totul nesocotit și chiar și urgisit; și asta e soarta tuturor bănățenilor (Nicorescu¹⁶, Murgu¹⁷), din cari mai sînt aici foarte puțini, dar nu și a noastră din Ardeal¹⁸, cari sîntem mulți și toți bine văzuți și iubiți. Această pricină nu puțin m-a interesat, de aceea numaidecît după a mea ajungere la București, l-am chemat la mine și cu binele (fără a ști cererea d-tale), l-am făcut de mi-a dat Mrtia cea din avg[ust] 25, pe care după ce o am cetit, m-am necăjit și l-am înfruntat cum s-au convenit (fără a ști eu că ei trimiseseră și alta în 26 sept[embrie]). Vasilie¹⁹ de atunci nu mai dă pe la ușa mea, ba mă incungură și pe uliță; decît atîta știu bine (după cum poți

ști și d-ta) că nu el, ci *Niagoi* le-au așezat, cu un stil așa de prost încît nu un seminarist de ai mei, dar nici un vizitiu mînios n-ar fi știut să dicteze mai prost. Se vede cît duh *are Niagoi*: vrea să ocărăscă cu condeii lui cel neted, și merge destul de colțoros, pare că n-a mai scris niciodată. Și așa sînt toți bănățenii: proști, reajunși și tîmpi la minte, mindri, de unde și zavistioși și de aceea ta tuturor neplăcuți. Vasilie totdeodată si sade la Niagoi, pe care, după ce l-am întrebat că ce cuprinde dizertația lui *Dr. Mayer*²⁰, cea adusă sub (*), nu știu nimic, deși fiind acelea dată în limba nemțască și franțozască (dintre care-ți tremiț cite una, poate acolo nu le aveți). Și mai știu că Niagoi a compus scrisoarea / și din alt izvor: zugravu *Kladek*²¹, într-ale cărui case sade Niagoi, bărbat zdravăn, și slovák și prietin bun al meu; me-au spus multe de acestea injurături ale lui, cînd bietu Vasilie tăcea, ca unu ce nu știa ce să vorbească. Haracteru lui Niagoi a fost totdeauna de mujic, el a batjocorit fata bătrînului *preot Ioan Theodorovici*²² (o. au îngrecat), măcar că avea muiere frumoasă, care a fost pricina gonirii lui din Pesta.. După aceasta se trase pribegit spre patria lui, în Bănat, unde fiind la Virșeț²³ se apucă de făcu pașcvile asupra ep[iscop]ului de acolo Iosif Raiacici²⁴, de unde, fiind simțit, fugi, iar lucru se înștiința la General Comando din Temișoara, care scrise în urmă-i la Sibiu cînd vru Niagoi să treacă în Țară²⁵. Aci G[eneral] Comando din Sibiu cercetă strașnic de el, pe taină, și poliția-l află în conac la prota *Petru Boilla*²⁶. Poliția-i luă toate lucrurile, i le aduse la G[eneral] Comando în cancelarie, i le vizită; firește că acum n-a mai găsit nimic, dar pînă era în arest vn> citeva zile, cum i s-au părut a se mai atinge de cinstea și trebile altuia. Eu i le-am lăsat a le auzi, să știe că le știu și că nu mi-e frică,, nici mă sfiesc cît mai puțin a-l arăta că e om necinstit și de nimic.

Atîta este care poci acum în scurt a-ți scrie despre aceasta. Dintr-acestea vei ști cum să te îndreptezi.

îmi pomenești că se află aici doi unguneni, pe cari d-ta abia odată i-ai văzut (nu sînt Niagoi și Carcalechi?²⁷); nu știu cine sînt aceștia, dar de sînt ceia, ei focul zavistiei nu și-l pot scoate decît numai prin defăimări, dar care le e plat[a], *prout dicti*²⁸, că nu-i ascultă^ niminea. nici cînd vorbesc adevărul. Nu știu cine sînt, zici că *nu umbla a cerceta haracterul cuiva*, dar cum va cerceta haracter acela care n-are, nici știe ce e haracter? *Unit*²⁹, aici acum nu mai face să se sperie oamenii,, mai virtos aceia cari au trebile în minu-le, precum: Vodă, ministrii,, boierii, mitropolitul, ep[iscop]ii și mulți din popi. D-ta ce ești eu știu,, și cum ești încă știu, inima și haracterul încă ți-l cunosc și nu numai eu, ci toți aceia cari să cuvine trebuie să cunoască. Așadar, clevelele unor asemenea mișei sînt ca o nulă fără altă țifră. /

Eu te-am cunoscut, și după cum te-am cunoscut, te-am și mărturisit, și de mărturisirea mea încă niminea nu s-au îndoit. D-ta caută cu suflet voios de-ți urmează calea pe care lucrezi și să fii incredințat că poate vro altă plată vrednică de osteneală-ți nu vei lua de la nația, română, dar o adevărată mulțumire, laudă și nemuritoare aducere-aminte negreșit să o aștepți, care fără toată³⁰ indoiala ți se va da.

Pentru foile d-tale eu am umblat mult și am cercetat mijloace cum sa ne trimită și prin județe, că adevărat aceasta aduce mare stinjeniri și *Gazetei* și celor ce vor să o aibă. D-ta făgăduiești 18 cr.C.M. pe un semestru. Eu astăzi mă iau și mă duc tocmai la Direcția Poștelor, ca să cercetez. Aici în București toți plătesc de număr 2 cr. c.M. și așa, pe un semestru 52 cr.C.M. Aceasta e a purtătorului de scrisori. Decît, orice va fi taxa Postii, d-voastră veți trebui să aveți aici o casă, un om care se însărcineze să grijească ca în toată luna să puie pe poșta plicurile bine așezate; fără de aceasta nu se poate.

Inferius scribam. ³¹ Amice ! am fost la Direcția Poștelor, unde mi-au zis că priimesc gazetele d-tale ca să le exped, cu plată, să dai cite ³² o gazetă de drum; sunt 7 drumuri: al *Craioviu*, al *Piteștilor*, al *Giurgului*, al *Brăilii*, al *Prahovii* și al *Dimbovița*. E cam mult, dar io voi mai cerca ³³ și alt mijloc, dacă Voi putea izbuti; atunci se vor putea și bine și ieftin, dar un om trebuie negreșit să ai, care să-ți umble în treabă-ți, asecurat la timp. Romanov nu se leagă; am vorbit io, așadar io-ți voi face și ajutorul acesta; poate ceva spese nici să aibi.

Iata, -ți trimit niște versuri ale prof. *Genilie*³⁴, făcute unile la aniversara întronării Domnului, și altele la S. Mihail, scrise cu litere, dar ortografia lui proprie. Vezi-o, la vreme poți-o să o pui și în una din foi, are în dos și toată gramatica: care literă ce o face. El leapădă metoda lui *Maior K* de care se ține acum Eliad cu toate miinile; din car[e] pricină se și cam privesc amîndoi, dar nu tare, căci Genilie-ș va găsi puțin[i] iubitori.

Obștasca noastră Adunare din iest an este un lucru foarte interesant ³⁵. Poate prin vrun corespondent vei fi și aflat urmarea: lucru *este pe drumul Petersburgului, să vedem ce ne va veni.

Geografia d-lui Rus ³⁷ poate să afle ceva iubitori. Eu mă prenumă[r] pentru 10 exemplare, care deocamdată vor ajunge pentru aici, pînă ce o vor cunoaște, cu toate că e ceva cu preț cam rădicat.

Prenumărănții -ți-i voi trimite cu alt prilej, să vezi că am adunat și de cei mari, cari tocmai zic că e prea ieftin. Unele termine ungu-renești (cum le zic ei) le vatămă urechile; ei cer ca să fie chiar ciociasca lor, care e cu greu.

Cu aceste, rămii sărutîndu-vă (a d-nei miinile), și sint al d-voastre prieten și frate,

Nicolae Bălășescu,
profesor de teologie.

^v P.S. să ne înțelegem mai des cu scrieri./

* Manuscrisul deteriorat.

¹ Scrisoarea de față este unica sursă cunoscută despre această călătorie a lui Nicolae Nifon Bălășescu la Viena. Scopul trebuie să fi fost unul didactic.

² Iosif Romanov, librar și editor bucureștean, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, volumele anterioare, passim.

³ La sfîrșitul numerelor 49 și 50 din *Gazeta de Transilvania* (IV, 1841, p. 196; 200) Bariț inserează anunțul *De la redacție*, în caie reaminteste cititorilor că, în 1842] prețul *Gazetei* și al *Foii pentru minte...* împreună va fi „pe un semestru, cu poșta, 2f. 4 cr., iar pe anul întreg 5 f. 20 cr., și fără poșta pe un sem[estru] numai 2 f. 20 cr.”

⁴ Foaia „cea nemțească” din Brașov era *Siebenburger Wochenblatt*, despre care-vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 10, n. 4.

⁵ Nu se va face o nouă scumpire a abonamentului.

⁶ „Obiectul seminarial” publicat de Bariț îl constituie două articole despre Seminarul central din București; *Seminarul central al Sfinței Mitropolii din București* (îm *Foai pentru minte...*, 1841, nr. 30, p. 233—237) și *Corespondință întârziată*. (Asupra *Seminarului*) (în *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 31, p. 123—124).

⁷ „Numai pentru informare proprie”.

⁸ Mitropolitul era *Neofit II al Ungrovlahiei*, al cărui chip îl vedem în rîndul fruntașilor Revoluției de la 1848 din Țara Românească. Personaj cu o existență aventuroasă, Neofit a fost mai întii dascălul prințului Alexandru Macrocordat, apoi la 1824 episcop de Rimnic. în 1829 a fost numit girant al mitropoliei, în locul exilatului Grigore IV. După revenirea și moartea lui Grigore (1834), Neofit devine din nou „regent”, pînă în 1840 cînd e ales și confirmat mitropolit. L-a dușmănit grav și din motive-idoielnice pe Domnitorul Gheorghe Bibescu, sentiment care l-a zvirilit în tabăra revoluționarilor la 1848, tînde s-a purtat în mod ambiguu. A demisionat în 1849. O monografie despre el a scris însuși Gheorghe Bibescu: *Neofite Metropolitan de Hongro-Valachie juge par ses ecrits et se actes*, Geneva, 1894. Vezi și *Praxis bisericească sau actul patriarhicesc ce s-a dat și s-a citit în Biserica Sfinței Mitropolii din București la înscăunarea preaosfinției sale părintelui Neofit, Mitropolitul Ungro-Vlahiei la 28 iulie anul 1840*, București, 1840.

⁹ Seminarul Episcopiei din Rimnic s-a înființat tot în 1838, odată cu Seminarul central din București și cu Seminarul Episcopiei din Buzău. Prima generație de profesori și directori au fost, la toate cele trei instituții, numai transilvăneni: Nicolae Nifon Bălășescu și Zaharia Boerescu la București, Gavril Munteanu și Dionisie Romano* la Buzău, Radu Tempea și Vasile Teodorovici la Rimnicu Vilcea.

¹⁰ Sub acest nume piescurtat: „părintele Vasile”, pe care îl întilnim și în alte surse-contemporane (vezi *Almanah al Curții și al Statului din Prințipah J Valahii pentru anul 1840*. *Almanach de la Cour et de VEtat de la Principaute de Valachie pour l'annee 1840*, IV, București, 1840, p. 218—219) se ascunde profesorul Vasile Teodorovici sarr Teodorescu, secundantul lui Radu Tempea la Seminarul episcopal din Rimnicu Vilcea.. Venit și el de peste munți, „părintele Vasile” era nepotul lui Ioan Teodorovici (despre care vezi aci infra., n. 22). După alte surse (vezi C. ÎN. Mateescu, *Acte și scrisori din trecut, în Cuvîntul adevărului*, 1908, nr. 14 p. 165; Mircea Păcurariu, *Profesori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, nr. 1—2, pp 29—49, p_ 4i_42), Vasile Teodorovici ar fi rămas în slujbă pînă la moarte, în 1842. Vezi despre el și I. I o n a s c u, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău*, 1836—1936, București, 1937, p. 27 inel. n.3 (apud *Almanahul satului*, pe 1839, p. 109; 1840, p. 105).'

¹¹ „Cu titlul de pensie pe viață.”

¹² Misteriosul transilvănean pare să fie Ioan Procopiu, despre care se spune că fusese adus Oltenia de Ioan Maiorescu, mai întii ca profesor și inspector la Școala? publică din Filiași. Așadar, el i-a urmat lui Teodorovici în profesoria de la Rimnicu Vilcea, începînd din 1842. Se cunosc puține lucruri despre el. în 1844 — dacă ar ih să-i dăm crezare lui Aron Florian! — Procop sau Procopiu era „bolnav de moarte”, încît doctorii „au hotărit că nu e nădejde de scăpare” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 44). După alte surse, el ar fi supraviețuit și ar fi dascălit la kîmnic între 1842—1847, iar a doua oară între 1857—1861, cînd a fost o vreme și director al seminarului (vezi C. N. Mateescu, *Scurt istoric al Seminarului, în Anuarul Seminarului „Sf. Nicolae” din R. Vilcea pe anul școlar 1924—25*, Rimnicu Vilcea, 1926, p. 83—84; Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, ed. 2-a, București, 1932, p. 256; Mircea Păcurariu *Op. cit.*, p. 42). Alte știri sporadice despre el în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 248.

¹³ Nu cunoaștem „pricina” lui Nicolae Nifon Bălășescu cu seminaristul Vasile Ștefănescu. Din contextul scrisorii reiese că ar fi vorba de o piră a acestuia împotriva directorului, inspirată de profesorul Ștefan Niagoe (vezi n. 14, aci infra).. Pe Ștefănescu

il întâlnim în rindul seminariștilor evidențiați de Bălășescu în discursul pregătit pentru examenul din 3 octombrie 1837 (vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 113—117; alți elevi frunțași: Andrei Stoicescu, Nichifor Ieromonah, Constantin Vispescu, Ion Popescu, Nicolae Călinescu și Marin Hotăreanu). Il reîntâlnim în 1840, nominalizat de inspectorul-călugăr Nichifor în două rapoarte, ca indisciplinat: în aprilie 1840 „a dormit afară din seminar” iar în mai același an a fumat („băut tutun”), împreună cu alți seminariști (*Ibid.*, p. 174—175). Or, cunoscut fiind faptul că Nichifor era dușman neîmpăcat al lui Bălășescu, este curios cum acest prigonit al inspectorului n-a fost în raporturi bune cu Bălășescu. Aceste rapoarte se vor îmbunătăți ulterior, după cum reiese din scrisoarea adresată de Bălășescu lui Bariț în 21 septembrie 1843 (vezi-o infra).

¹⁴ Dușmanul lui Bălășescu este Ștefan Niagoe, 1800—1869, venit tot din Banat, unde urmase cursurile Preparandiei din Arad. în calitate — mai apoi — de dascăl la Școala românească din Pesta, a fost redactorul *Calendarului românesc de la Buda* pentru anii 1828, 1829, 1830 și 1831. Prozelit al corifeilor Școlii Ardelene, Ștefan Niagoe s-a ocupat de latinitatea poporului român, de introducerea alfabetului latin în scrieri ca: *Scurtă prevedere* (în *Calendarul de la Buda*, 1828, p. 47—48) sau *Dialog sau vorbire între învățător și școlar despre romani și români sau dacii-romani* (*mlbidem*, 1829, p. 38—118). Vezi despre el: Nicolae Aibu, *Un satelit al Școlii Ardelene. Ștefan P. Niagoe*, Sibiu, 1943; Mircea Tomescu, *Calendarele românești* / București, 1957; V. Molin, *Din istoricul parohiei române ortodoxe din Pesta (1788)*, în *Mitropolia Banatului*, XVI, 1966, nr. 4—6; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 627.

¹⁵ Care era la acea dată profesor de istorie la Colegiul „Sfântul Sava” și director adjunct al Eforiei școlilor din Țara Românească (vezi *Almanah al Curții și al Statului din Prințatul Valahiei pentru anul 1840*. . . , p. 188 și 190). Vezi despre el, în principal, *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 1—87; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 362—363.

¹⁶ Acest „Nicorescu” este *Moise Nicoară*, 1784—1867, personalitate de frunte a vieții politice și culturale românești din Banat. După un zbcuciumat și aventuros capitol din viață, cînd și-a riscat averea și libertatea pentru scopul dezrobirii religioase a românilor bănățeni (vezi *Cornelia Bodea, Moise Nicoară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*. Arad, 1943), el trece în Țara Românească, prin 1823, unde a fost profesor în mai multe rîstimpuri, încă neelucidate de biografi.

¹⁷ Este vorba de Eftimie Murgu.

¹⁸ La data acestei scrisori, funcționau ca profesori în Țara Românească următorii transilvăneni (deosebit de bănățeni, cu care vedem că nu se prea împacă !): Aron Florian, Ioan Miorescu, Nicolae Nifon Bălășescu, Zaharia Boerescu, Radu Tempea, Dionisie-Romano, Gavril Munteanu, Ioan Procopiu și alții.

¹⁹ Clericul Vasile Ștefănescu, despre care vezi n. 13.

²⁰ Johann N. Meyer era „întîiul doctor al înălțimii Sale [Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica — n.ns.], ștab doctor al oștirilor” din Țara Românească (vezi *Almanahul Curții și al Statului din Prințatul Valahiei pentru anul 1840*. . . , p. 128. „Disertația” iui Meyer era o broșură germană despre progresul științelor naturale în Principate, cuprinzînd o cuvîntare ținută la Congresul naturaliştilor de la Bonn din 1833. Trimisă lui Bariț, broșura a fost operativ prezentată de doctorul Pavel Vasici în *Foaie pentru minte... (Idei rapsodice. 14. Privirea la cele zise*, în 1842, nr. 4, p. 27—30), dimpreună cu apelul către români să se ocupe de studiul naturii.

²¹ *Anton Chladek*, 1794—1882, pictor și grafician, ceh de origine, s-a stabilit la București, definitiv, în 1836. Cu studii de artă la Milano, Viena și Pesta, el s-a remarcat ca un portretist prodigios.

²² Este vorba de scriitorul *Ioan Teodorovici Nica*, bănățean, originar din Lugoj, din 1809 preot la biserica română neunită din Pesta, iar după 1820 cenzor al cărților românești la Tipografia Universității din Buda (în această calitate este cenzorul unor cărți de mare răsunset în epocă, precum: „cirtirea cea din Hale” a lui Tokoly Sabbas, 2n ediția a 2-a, germano-română, din 1827: *Erweis, dass die Wallachen nicht romischer*

Abkunft sind... /Arătarea că valahii sau imanii nu-s de viță romani..., Buda, 1820; Teodorovici Nica a desfășurat o activitate cultural-literală în sensul ideilor Școlii Ardelene, fiind, printre altele, unul dintre redactorii *Lexiconului ae la Buda* (1820—1821): S-a ocupat, între 1824—1830, și de editarea *Calendarului românesc de la Buda*, între 1829—1831 avîndu-l colaborator pe Ștefan Niagoe (vezi aci supra, n. 14). Vezi despre el *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 848; pentru completarea lui Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară*, II, (1781—1838), București, 1938, p. 251; 257; 259; 265; 322.).

²³ Azi Vrsac în Jugoslavia. Centru religios și cultural ortodox din Banatul Sărbesc, unde au gravitat nenumărați cărturari și dascăli români, cel mai renumit în această epocă fiind Nicolae Tincu Velia.

²⁴ *Iosif Raiaci*, 1785—1861, ulterior patriarh al sîrbilor din Imperiul Austriac și alia Carloyiț.

²⁵ Ștefan Niagoe era în 1836 în Țara Românească, intrucit la 26 noiembrie Logofeția bisericească și a instrucției publice cere mitropoliei să-l numească profesor Seminarul central, alături de Nicolae Nifon Bălășescu (vezi Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*, p. 89); dar nici în 1837 nu era încă încadrat, după cum reiese dintr-o plîngere a Logofeției către Domnitor, din 2 martie (*Ibidem*, p. 93-94). Persoana antipatizată de Bălășescu era, la data acestei scrisori, intrupost important la București: „diplomar” la Secretariatul statului, ca al treilea funcționar după marele logofăt Constantin Cantacuzino și marele clucer Costache Petrescu (vezi *Almanah al Curții și al Statului... pentru anul 1840*, p. 40—41).

²⁶ Petru Bodilă sau Bădilă era protopop neunit la Sibiu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 18).

²⁷ *Zaharia Carcalechi*, 1784-1856, scriitorul și publicistul origmar din Brașov, de numele căruia se leagă editarea cunoscutei publicații *Biblioteca românească*, la Pesta în 1821, 1829, 1830 și 1834. Stabilit la București în 1834, Caralechi era la data acestei scrisori redactorul ziarului *Cantor de avis și comers*, devenit în 1843 *Vestitorul românesc*. Despre acest neîmpăcat dușman al lui Bariț vezi *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 170—171. inel. bibliografia indicată acolo.

²⁸ „După cum se spune.”

²⁹ Greco-catolic. În Principatele Române au existat, în diferite rîstimpuri, rîstimpuri de animozitate față de dascălii greco-catolici veniți din Transilvania, cu o soartă erudită și educație românească, dobîndită în școlile Blajului. Alimentată în general de diferiți profesori neuniți din Transilvania, cu o infinit mai redusă pregătire și, de .cu mai mici șanse de succes, această animozitate nu a devenit atitudine sistematică pînă după 1860, cînd Heliade Rădulescu a pornit marea și regretabila sa campanie de ponegrire a „unităților papistași” (! ? !) din Transilvania.

³⁰ în manuscris, după *toată*, e scris *în toată*, apoi șters de Bălășescu.

³¹ „Scriu aci mai jos.” Se referă la faptul că pasajul care urmează a fost înghesuit ulterior, în spațiu dintre două alineate.

³² în original scris *quote*; deși alfabetul scrisorii e chirilic, la acest cuvînt s-a folosit de cel latin. Vezi și n. 33.

³³ Scris: *querca*, în alfabet latin.

³⁴ Despre scriitorul și geograful Iosif Genilie vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 139—140. Pentru completare, *Gheorghe Adamescu, Scrierile lui Iosif Genilie*, în *Buletinul Societații geografice române*, XXII, 1901, nr. 1 și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 389. „Versurile” lui Genilie, poemul *Arhanghelul sau virtutea în agonie*, publicat de Bariț în *Foaie pentru minte*, 1842, nr. 8, p. 63—64. Cit despre tipărirea lor cu „litere”, adică în alfabet latin, rețorul arată într-o notă că acest lucru a fost cu neputință, din cauza lipsei unor servografice noi, proprii autorului (lucru care se confirmă în această scrisoare).

³⁵ Petru Maior.

³⁶ în numărul său din 21 decembrie 1841, *Gazeta de Transilvania* (IV, 1841, nr. 204) publică știri despre alegerile de deputați pentru viitoarea sesiune a Adunării obștești din Țara Românească, ce trebuia să se întrunească la sfîrșitul anului.

— spune redactorul de la Braşov — „ştirile de la Bucureşti ne dau să pricepem cum că deschiderea Obşteştii Adunări se va mai amina”. într-adevăr, ea nu se va mas intruni decît la sfîrşitul anului 1842, în sesiune extraordinară, ca să aleagă alt Domnitor în locul debarcatului Alexandru Dimitrie Ghica. Dacă ar fi să dăm crezare *Cantorului de avis şi comers* (1842, p. 349), Adunarea Obştească nu s-a putut intruni pentru că, numărul deputaţilor n-a fost complet. Credem că mai degrabă este vorba de tulburările politice din 1841—1842, care au dus la remanierea severă a guvernului, mai apoi la căderea Domnitorului.

³⁷ Este vorba de lucrarea profesorului blăjean Ioan Rusu (despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 349—400): *Icoana Pămîntului sau Carte de geografie*, voi. I—III, Blaj, 1842-1843.

III

Bucureşti, 8 ianuarie [1]842

Iubite frate !

Scrisoarea ți-o am primit, am văzut că și d-ta mi-ai priimit pe ale mele doă dintiiu, dar nu și pe a 3-a; iată, -ți mai trimit și pe a 4-a. Zici că te-ai mișcat cu totul cetindu-mi-le; ai dreptate, că frații noștri, cărora onora le-am făcut bine în faptă, altora dacă nu ia faptă, încaile le-am gîndit și pofit din inimă, aceia umblă ca vulpile și lupii să ne strice și să ne omoare (și fizicește și moralicește). Dar cel ce ajută la cele bune, acela nu le va ajuta lor; atîta mă bucur și eu, văzîndu-te sincer, și voiască cerul ca să fim așa totdeauna, fără a ne putea mișca ceva, fie acela ce va fi, ca la vreme de scîrbă, dacă nu alt ajutor, încai focul să ni-l puteam vîrsa unul altuia (de așa am cunoscut pe fratele Tipar¹, să fim trei: *treime !*).

Frate!, ce hantătaru cuprinde sfîrşitul² *Opinii publice* din Nro 52? Zău m-am speriat! M-a luat groaza ce strigări fac boierii noștri; mă tem c-o să joace cojoaca lui *E. din Bucureşti*. Astfel de turburare n-a fost între ei niciodată. O parte strigă asupra lui E. [Eliad], alta asupra redactorului din Braşov, că cum a îndrăznit a pune un astfel de articol în *Gazetă*, că acesta nu e alta, decît ocară curată, e pricinuitor de revoluție, ba vor să strige ca această gazetă să se oprească de tot aici în țară. (îndemnați, unii, de Niagoi și Carcalechi; tocmai acuma le-a venit bine.) Poate-ți vor cere articolul manuscris original, ca să văză netăgăduit pe autor, poate vor dojeni pe cenzură prin agenție, și poate și altele că vor face. Sau mai bine *ar face*, ar face multe, dacă ar putea³, dar stăpînirea nu-i va ajuta să facă. Mitropolitu⁴ încă e supărat, că el e una cu boierii; mi-a zis să-ți scriu. Eu le-am zis ca să alcătuiască și ei un articol înprotivă și li se va pune în *Foaie*⁵, dar mi se pare că nu pot zice nimic în contră. Dar ei vor toți să se lepede de a mai ținea *Gazeta* aceea. Eu le-am zis că *Gazeta*/ cea românească din Braşov are 1500⁶ de abonați și și prea puțin îi pasă că se vor adaoge sau vor scădea 30⁷. Gazetieru este ca un brutar (Bäcker), el scoate pîine, cine are trebuințe, să cumpere, cine nu, nu, și să nu gîndească cineva că prin abonarea sa

face ceva bine *Gazetii*; face *quidem*¹⁰ și *Gazetii*, dar e-ă-și împlinește trebuința; și la acestea mulți au tăcut. Uite, vezi că vezi putea, atinge unele asemenea articole și din *Urania*, ca să văză că nu vorbești numai pentru tine, acum o vor ceti cu mai mare interes. Cu toate acestea, mai cruță-i!

Nu știu ce vor zice la aceasta și moldovenii, că pot afla atacați. Să te ții la articole atingătoare ! Dacă-ți vine acestuia, trebuie pus, ca să te văză că ești drept, și să zică că articolul e drept, cu atîta deosebire că ce o cer lor trebuie să cază asupra stăpînirii.

Mai priimește pe acești 4 abonați:

1 Marele dvornic Iordache Golescu¹¹;

2 Sf[înția] sa arhimandritul Gavriil al Bistriței;

3 D[omnul] Iancu Baliadi et compagnie;

4 D[omnul] Hristu Theodoridi¹³, .. toți la Bucureşti.

Astăzi voi să merg la Mihalachi Ghica¹⁴, de care sper să dobîndesc un folos mare pentru gazetă-ți. Ce va fi și iarăși te voi ruga a-mi rescrie. Prea bine vin scrierile voștre în gazetelor!

Notă: *deosebit* se zice aici, dar *deschilinit* nu e corect, că e. Și verbul în sfîrşitul periodului, ca latiniștii să nepotrivit.

*Cantorul de avis*¹⁵ se laudă în toate părțile că aduie abonați, dar el nu va să-și facă belea de un articol, cu o scrisoare-ți în buzdunar, arătîndu-o la toți. Vezi că e.

Astă dată atîta, și sint al d-voastră cel mai

5v

[Adresa:] Domnii sale domnului *Georgie Bariţ* din *Transilvania, la Braşov*

¹ Timotei Cipariu.

² în manuscris, după sfîrşitul, e scris *lui*, apoi şters de

³ Un remarcabil articol al lui Ion Heliade Rădulescu, *Foaie pentru minte* . . ., 1841, nr. 48, p. 377-382; nr. 49, p. 385-386. Articolul a făcut o vilvă extraordinară din cauza conjuncturii ura creşîndu-a marii boierimi din Ţara Românească, împotriva lui Dimitrie Ghica. Heliade Rădulescu pledează, pentru demisionarea marii boierimi, luînd apărarea Domnului cortra opoziției din

⁴ Articolul e semnat *E.*, iar redacția specifică într-o notă paternitatea este atestată de următoarele mărturii: a) articolul lui Rădulescu, intitulat *D-lui redactorului Foaie pentru minte ş.a. sexe*, II, 1838—1840, p. 70; b) o scrisoare a lui Heliade Rădulescu din același an, 1842, publicată de G. Bogdan-Duică în *Geografia (Tribuna poporului)*, VII, 1903, nr. 42, p. 1; c) scrisoarea care a dat din 9 februarie 1842, publicată în Ion Heliade Rădulescu

ediție de George Potra, Nicolae Simache și George G. Potra. București, 1972, p. 51-52.. Din această din urmă mărturie aflăm că Heliade Rădulescu trimisese articolul încă în 1837 sau 1838, dar că Bariț l-a tipărit abia la sfârșitul anului 1841, din motive care-
țin de misterioasa lui strategie redacțională.

¹ Numele adevărat al lui „E. din București” nu era un secret pentru nimeni m vremea apariției articolului. De aici pînă la dovada *concretă*: manuscrisul, era destulă cale. Curajos și loial, Heliade Rădulescu îi scrie lui Bariț (Ion Heliade Rădulescu, *Op. cit.*, p. 52). Și totuși... există o mică poveste cu încrederea lui Heliade V In 1845, supărat pe Bariț pentru atitudinea ambiguă a acestuia în conflictul de la Blaj dintre profesori și episcopul Ioan Lemeni, Ioan Maiorescu îi expediază redactorului brașovean celebra epistolă-filipică în limba latină *Fraier Baricz!*, cu data Craiova,, 20 iunie 1845, în care, cu binecunoscuta-i furie, tatăl mentorului Junimii îi aruncă prietenului său în față o suită de incriminări foarte grave (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 285-292). Printre altele, Maiorescu susține că Bariț a vindut cuiva manuscrisul lui Heliade, păstrindu-și o copie de vâzul' lumii. Pasajul din scrisoarea lui Maiorescu (vezi *Op. cit.*, p. 290, rînd. 6—18 supra, traducere în românește) e plauzibil și convingător. în plus, dascălul craiovean de nu era un simpatizant al lui Heliade, ci chiar dimpotrivă, poetul fiind m bună măsură responsabil pentru urgia abătută asupra sa în cunoscutul scandal din 1838. Așadar, de dragul adevărului, care este mai puternic și mai prețios decît o mie de oplosiri menajatoare, trebuie să înregistrăm încă o atitudine contradictorie a lui George Bariț, din lunga serie pe care prefectul-martir Constantin Romanu-Vivu le numea *crucise*: „Bariț iară scrie cruciș, de nu știu ce să mai zicem” (*Ibid.*, p. 148, n. 7). Oamenr mari, defecte mari!

² Mitropolitul era Neofit II (vezi scris, anterioară, n. 8).

³ Nu se va publica un astfel de răspuns.

⁴ Firește, o exagerare! în 1842, numărul abonaților lui Bariț era în jur de 400-

⁵ Adică numărul abonaților din protipendada bucureșteană.'

⁶ „într-adevăr.”

⁷ Marele vornic *Gheorghe (lordache) Goleescu*, 1768-1848, fratele lui Dinicu, Goleescu.

⁸ Mănăstirea Bistrița din județul Vilcea (vezi despre el *Ibid.*, p. 164—165.)

⁹ Iancu Baliadi și Hristu Theodoridi erau negustori greci din București.

¹⁰ Marele ban Mihail Ghica, fratele Domnitorului, mai era încă, pentru puțină, vreme, „vornic dinlăuntru” și, în paralel, președintele Eforiei școalelor. Curînd,' în vara anului 1842, Alexandru Dimitrie Ghica va fi nevoit să se descotorosească de el, în cadrul remanierii guvernamentale impuse de opoziția boierilor. Locul său îl va lua viitorul Domnitor Gheorghe Bibescu.

¹¹ Adecă redactorul acestuia. Zaharia Carcalechi (despre care vezi scris, anterioară, n. 27).

¹² Pe copera scrisorii, adaos de mîna lui Iosif Romanov: „D-le Bariț, trimite șt acestuia d. Gheorghe Gheorghiu, pe Podu Mogoșoae. *Iosif Romanov*. Pentru pra[h]ovanului aci s-a plăti”. De o altă mină, cu o semnificație de nedezlegat, numele lui „N. Mănu”. Probabil scrisoarea s-a trimis prin protopopul Nicolae Maniu de la Sibiu.

Adnotată de Bariț: „1842, ian. 8. Nic. Bălășescu”.

IV

București 23 martie [1]842

Iubite prietine și frate !

Toate: hîrtie și însemnările trimise le-am priimit.

Zgomotu *Opiniu*¹ cu cît era mai mare — încît socotea cineva că are să se facă un lucru mare! —, cu atîta s-a liniștit de tare, încît nu mai pomenește niminea nimic de dînsa. „Căci' aici orice veste,

noutate, orice vorbă mare ține 3 zile, pînă ce o aud și se strecoară prin dinții tuturor, dintrunii crudă și simplă cum este, apoi în urmă atîta de prefăcută și deformată, încît dacă o vede (aude) acela de la care a ieșit, jură 'pă Troiță că nu e aceea, nu o mai cunoaște. Și vreun adevăr sau minciună, cam cum și cînd se obicinuieste a zburat i afară din București, adecă în zilele prunciului, ale juniiu sau ale bătrinețelor, așa se știe și pã acolo, adecă simplă și curată, mai mărită și prefăcută, sau în urmă cu totul schimbată și slăbită². 3 zile țin toate veștile, dar aceea ținu vro 2 luni! Pînă cînd se nascoci o altă minciună, dar știi ce minciună mare, după cît fusă vrăjmășia boierilor asupra lui E[liade]! Negreșit aici nici îndoială nu încape: Tavernier³ a fost pus și plătit de unii din boieri ca să-i scoată această pîră mincinoasă fiindcă Tavernier poartă astfel de haracter, încît pentru plată este gata să facă orice nelegiuire. El, Tavernier avea să ia de la d. Eliad 10#⁴ făcuți poliță de la d. Grigorie Cantacuzeno⁵. Eliad n-avu să-i dea în ceasul acela cînd i-au cerut Tavernier, dar i-au făgăduit că peste vro 3 zile îi va da negreșit, la care Tavernier începu a se plînge că este în mare și nespusă lipsă, încît n-are nici ce mînca, și acum i era toată nădejdea într-acești 10# . Și stăpînirea românească, româniisînt foarte nerecunoscători, oameni nemulțumitori, încît nu se află acum în nici într-o piine, deși este el doctor mai învățat, mai vrednic și care a slujit patria atîta și are diplome, nu ca alți proști/ neînvățați și fără diplome, ș.a., ș.a. La acestea Eliad, nu să tacă, ci (după cuine el cam deschis: ce are în inimă are și în gură,) știînd de e (Tavernier) multe și nespuse blăstămății, îi zise că el a fost totdeauna amestecat în partea opoziției, și nu strică el cu aceasta, decît lui-ș însuși, deci să se lase de aceasta, ca un om sărac ce e și să se roage de *Domn Stăpînitor*⁶ care e bun și-l va rîndui în vreo slujbă și să lase partidele la dracu, ce are el să se amestece, ș.a., ș.a.!!

"7

Aceasta pe Tavernier l-au giunghiat pînă în rărunchi, socotind că Eliad știe cu mult mai multe decît i-au zis. Și despărțindu-se Tavernier a venit în oraș și a început a vorbi, că Eliad încă e amestecat în complotul de la Brăila⁶ și că el este șeful de 5000 bărbați revoluționari. Astăzi, mîine, vorbește, că umple Bucureștii de acea veste; ceia vede că stăpînirea nu face mai o mișcare la o suflare de vînt, că toți vorbea și niminea nu spunea asemenea cu celălalt, și niminea nu știa de unde s-au auzit, de aceea l-au silit pe Taver[nier] să meargă la consulul lui, Billecocq, să-i spuie, și așa amîndoi au mers la Vodă. Vodă, ce să facă: și de n-a crezut, dar ceva a trebuit să facă, căci a putut să și fie ceva în lucru. De aceea a dat un *oșit* prieten care însărcinează pe d. *Iancu Mănu*⁷ și pe d. Arghiropolu⁸ să cerce teze arătarea lui *Tavernier* ce o face asupra lui Eliad, este adevărat ori nu? Aceștia cer de la Tavernier pîră în scris, cheamă în 7 adevărat aceștia pe Eliad și-l întrebă, carele spune că în toată viața a vorbit cu Tavernier de 2 ori și totdeauna în pricina galbinilor de la d. Grigorie Cantacuzeno⁹, și că pîra lui este pe din trei neadevărată etc, ș.c. ș.c.l. Se arată și niște martori, cărora [le] spuse Tavernier azi un lucru

mîine altul cu totul contrar, în pricina aceasta, și toate acestea le confrontară în comisie marți 10 martie. *Tavernier* nu le putu tăgădui, și așa el rămase pîrîtor mincinos și asuprirea lui Eliad în pricina aceasta fu cu totul nevinovată. Ce va urma, nu știu, atîta știu că și vrăjmașilor lui Eliad le părea rău de el, dacă a fost adevărat. Pravilă au, a lui Caragea, în care în *Partea a cincea. Pentru vini*, cap. 7. § 1—2. zice că „1 *Prepuitor se chiamă cel ce pornește pîră de învinovăUe asupra unui nevinovat.*] 2 *Prepuitorii să se osîndească la pedeapsa ce era să pătîmească cel prepus cînd s-ar fi găsît vinovat*”¹⁰.

Dar ce zice corespondentul în foaia din Brașov nemțească¹¹ că E[liade] joi în 5/17 martie ar fi fost închis și hîrziile lui' pecetluite, este cu totul neadevărat, minciună mare și goală. Vorba ieșise, adevărat, în tîrg, că e închis acasă la *el*, la *agie*, la *vornicie*, la *spătar*, ba unii și la *pușcărie*, dar toate au fost minciuni, că el vestea o au auzit de la alții, dar ceva cercetare acasă la el, de hîrtii, n-au fost, decît la comisie în 7 și în 10 martie.

Dar un asemenea blestemat ca *Tavernier* ar trebui negreșit pedepsit după pravilă și trimis peste graniță. El tocmai nu e doftor, ci, după cum zice corespondentul bucureștean, că a făcut înainte de vrc* cîțiva ani așa zgomot cu călătoria lui cea vicleană și cu gînd de înșelăciune, încît aduse la mirare pe mulți slabi din Europa. Ajungînd în Germania la Universitatea N., plăti bine unui tînar prea învățat, dar sărac, cu numele Wolf, și-i făcu o *Dissertatie medică*, frumoasă, pe care o dădu el sub numele lui, și biata Universitate, aplecată spre vrednicii speriată de laudele ce și le trase el din călătoria lui din Europa, îi dădu o diplomă, deși poate meșteșugul ce l-au învățat în tinerețe i-a fost *cismăria*, *croitoria* sau, după cum cam sint ei franțezii, *bucătari*, *vizitii buni*, *stalmeister* sau vrun *comediant*, *jucători pe funie* sau altceva, în vreme ce altu, cari au învățat toate științele filosofice, fizice, hemice și au trecut și cursul medic'cu laudă dar din nenorocire, pentru sărăcie, nu-și poate scoate diploma de la Universitate, că trebuie să o plătească cu 300 sau și 400 fl. C.M., bietul n-are diplomă, și așa el nu se poate hrăni după învățătura și meșteșugul ce l-au învățat, și înaintea unui asemenea *șarlatan* ca *Tavernier* nici nu îndrăznește să vorbească.

De aici poți scoate și să faci un articol zdravăn și întins, de aceea ți le scriu așa pe lung, ca să te poți întinde destul; și' va folosi mult¹². Și să îndemnezi a-l pune și în cea nemțască¹³. Zi acolo, curat, că românii nici unii nu sint aplecați spre revoluție, ci sint supuși drepți și ascultători stăpînitorilor. Da streinii sint ațîțatori și porniți a face orice rău și întărită cu amăgire și pe cîte un român.' Dar caracterul și duhul românului nu e de revoluție, după cum se vede din amîndoua întîmplările de la Brăila, că n-au fost amestecat nici un român¹⁴, ș.a., ș.a.

Această veste mincinoasă, și în urmă îndreptarea, lui Eliad i-au folosit foarte mult, încît este lucru foarte proaspăt și cald cu *Opinia*.

și el a și început a intră prin casele boierilor și a fi priimit. Eliad rămîine tot Eliad.

Dar alta mai mare: știi, frate, că pe *Maiorescu* de la Craiova/ l-au scos de tot și din profesorie și din inspectorie, și mi se pare că e silit a trece si' granița¹⁵. Nu știu ce dracu fac, de nu-și caută de treabă și i să lesă politica în pace. Ca și *Murgu*¹⁶, *Nicorescu*¹⁷. Dar ce să zic! Niște păcate pe noi, toți ne arată cu degetul zicînd că^ ungu-renii vin fugiți și flămînzi, ca vai de ei, din Ungaria în Valahia, aici caută pîine, li'se dă și ei apoi se amestecă în politică. Și cam au dreptate. Unde se suferă aceasta așa ca aici?

Machedon au ajuns la București din Brăila și împreună cu el 17 cari toți se află închiși sus în căsarme. Trei greci, sirbi, bulgari, dar nici unul român¹⁸.

Mi-au părut foarte rău auzînd că d. dr. *Vasici*¹⁹ fu așa rău bolnav, dar mă bucur că-i e mai bine și doresc grabnică însănătoșare de-săvirșit, căci după Paști, poate, vrînd D-zeu, să ne întîlnim sănătoși.

Ce face *Tipar*²⁰?

Fii sănătos, cu toți ai casei, (copii? !). Și sint al tău frate,

N. Bălășescu
profesor.

Păr[intelelui] Prot[opop] *Verzea*²¹ sănătate și toate cele bune. îi mulțumesc pentru scrisoare.

Frate, adresa lui *Stoica*²² nu i-o ați îndreptat, și el e supărat.

Ce facem noi cu gazeta de la Craiova, care venise pînă acum sub adresa *Maiorescului*?

Din *Gazeta* ce vine pentru Poștie, nr. 2 și 3 n-au venit nu știu pe unde s-au pierdut, bine ar fi să scrii la Craiova să le trimită sau dacă ai de prisos, trimite de acolo, că aceștia tot cer.

D[omnul] *Nicolae Nicolescu*²³ se văietă că gazeta nemțască nu vine./

¹ Vezi scris, anterioară, n.3.

² Pasajul dintre ghilimele („”) a fost reprodus, aproape neschimbat, de *George Bariț* la alcătuirea unui articol substanțial despre întîmplările de pomină, narate în această scrisoare (vezi *Aprilie* 6, articol la rubrica *Țara Românească* din *Gazeta a Transilvaniei*, V, 1842, nr. 15 din 13 aprilie). Vezi și infra, n. 12.

³ Este vorba de medicul francez *Alcibiade Tavernier*, aventurier în Principatele Române, unde și-a cîștigat anumite merite în legătură cu combaterea holerei (vezi *Curierul românesc*, III, 1831, p. 162 — despre apariția unei cărți a acestuia! — și V, 1833, p. 210—211, despre activitatea lui în străinătate). Despre viața acestui personaj, în doielnic se cunosc extrem de puține lucruri. Se presupune că a fost amestecat în activitatea francmasonică de la noi (vezi *Paul Carnea*, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 437). Despre conflictul lui *Tavernier* cu *Heliade Rădulescu* au scris: consulul francez la București, *Etiene Adolphe de Billecocq* în *Le nostre prigioni*, &u le, *Journal de Billecocq*, Paris, 1849-^1850, I, p. 127- 130; *Constantin Velic hi*, *Conspiratorii*, București, 1979, p. 128— 132.

²² Căpitanul Ștefan Stoica, mare adjutant în Ștabul oștirii (Statul major), abonat la foile lui Bariț, 'la fel ca și colegul său Ioan Vonescu I.

²³ abonat neidentificat.

București, 18 ian. 1843

Iubite frate !

îți priimi[i] Nr 1 din gazetele așteptate ale anului c[urent] [1]843, dar unde așteptam mai multe n-re, după cum Ț-am mai scris, îmi veniră numai 3, și așa numai putui face cu ele: unul l-am ținut pentru mine și alte două le-am dat la 2, dar nu la ciți ar fi trebuit să dau, dacă aveam. Pachetul Craioviu nu veni, decât numai un pachetaș a[l] lui Leca¹, care retrimite. Pricina, eu ghicesc, că pentru cenzură, le trimiteți pe la Orșova. Nu poci gândi ca să nu mai fie prenumărat și alt an, dacă nu toți, dar tot o parte din atîția. Mirare că din Nro 2—3 nu ne-au vinit mai mult decât unul. Iată-ți prenumărații cari voiam să-i împac cu aceste vro citeva n-re:

- 1 M[arele] logofăt și prezid[ent] Ioan Filcoianu²;
- 2 Păhar[nicul] Constantin Filcoianu³;
- 3 Păh[arnicul] Gheorghie Măcescu⁴, grafier;
- 4 M[arele] agă Ioan Slătineanu⁵;
- 5 Logof[ătul] Nicol[ae] Ghica⁶;
- 6 D[omnul] Martin Bogdan⁷.

Din cele abonate pînă acum nu văz pe:

7 Protosinghelul Ioanichie Dideștanu⁸, căruia să-i trimiți. Scrie titula: *Blarambag*, nu *Blarenberg*.

Cămin[arului] Const[antin] Vlădeanu⁹, la Craiova, să nu-i mai trimiți, că — bietul! — fiind aici la alegerea D[omnu]lui, mă rugă să-l abonez (fiind într-un salon la o soare¹⁰ mare) și, venind la întoarnare, îmi va da bani. Săracul, mergînd la Craiova, căzu în Olt; nu se înecă de tot, dar în scurt muri.

9 Frate, cetim în Nru 49 că Tipar e canonic¹¹! Este aceasta adevărat? Să poate să nu cetim nimic în gazeta-ți despre aceasta? Voi să știu! Și vin să pui un articol pentru dînsul, ¹² lăudîndu-l cît vei putea mai mult, dar totdeauna lăudîndu-l pe el să lauzi pe toți blăjenii, că adevă ei au știut alege pe bărbatul vrednic, au știut să-i prețuiască pe/ destoinicia cutare, cutare și cutare. Laudă să le faci, că prin alegerea lui au încurajat învățătura, au dat un zbor științelor, au în-suflețit pe români! ș.a., ș.a. Frate! pentru ce? 1. Pentru că e vrednic; 2. pentru că el fusese pe aici, făcuse cunoștință cu Poenaru, Eliad și alți, intrase în vorbă, tractînd ceva, știi tu ce?¹³. *Verbo*: au intrat mult în gurile oamenilor. De aceea trebuie să pui ca să vază că ce om 9v venise la ei, despre care unii vorbea rău./

Frate! faceți românește art. *Hanover* din nr. 6, *Siefbjensbüjger Wochenblatt*¹⁴, că e prea trebuincios din mai multe pricini; nu ți le poci spune acum./

*Icoana*¹⁵ pomenită nu se mai ivește. Minune!

¹ Grigore Cantacuzino fusese pe la 1835 deputat în Adunarea Obștească, în care calitate a semnat proiectul pentru înființarea Seminarului central din București, înaintat Domnitorului la 22 mai 1835 (vezi Victor Papacostea și Mihail Regeanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele întemeierii*, p. 50).

² Alexandru Dimitrie Ghica.

³ în februarie 1842, prin zelul fratelui său Mihalache Ghica, și al coloneilor Arnold Jacobson, aghiotant domnesc și Julius Engel, comandantul Regimentului al II-lea, Alexandru Dimitrie Ghica lichidase cea de a doua mișcare conspirativă a „subdiților” greci și bulgari din Brăila. Prima conspirație fusese descoperită în iulie 1841 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 164—166, inel. n. 11). După Constantin N. Velichi, cercetătorul mișcărilor antiotomane de la Brăila (*Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, București, 1958; *Conspiratorii*, București, 1979), încercarea de a-1 implica pe Heliade Rădulescu în complotul de la Brăila a fost o diversiune nereușită pusă la cale de consulul francez Billecocq, cu scopul de a-1 salva pe Domnitorul Ghica de compromitere în ochii puterilor străine (vezi *Conspiratorii*, p. 128-132).

⁴ Aga Iancu Mănu era director al Departamentului trebilor dinlăuntru, ca al doilea om al afacerilor interne după marele ban Mihalache Ghica.

⁵ Marele logofăt Emanuil Arghirovulo era președintele Judecătoriei criminale a Țării Românești.

⁶ Vezi nota 4.

⁷ Indicația și citatul date de Bălășescu sînt exacte.

⁸ în articolul *Buhurest, 18 März* de la rubrica *Walachei*, ziarul brașovean *Siebenbürger Wochenblatt* (1842, nr. 25, din 27 martie stil nou, p. 114) vorbește în-adevăr despre arestarea „redactorului *Curierului valah*”, fără să-l numească, în legătură cu pira lui Tavernier și cu intervenția consulului Billecocq.

⁹ Vezi și n. 2, aci supra. Bariț va scrie într-adevăr un astfel de articol, împotriva lui Tavernier, dar mult mai tirziu, în aprilie 1842 (vezi-1 în n. 2), după ce lucrurile se clarificaseră suficient ca să nu prezinte nici un risc pentru prudentul redactor brașovean. Bariț își extrage materia din această scrisoare a lui Bălășescu, pe care o comprimă. El nu îl numește pe calomniatul Heliade, ci îi zice „un prea zdravăn român și patriot”. Cele mai fidel redatate pasaje din scrisoare sînt cel pus între ghilimele, la începutul scrisorii, și notat la n. 2 și cel referitor la *Legiuirea Caragea* (vezi n. 10).

¹⁰ Redacția ziarului săsesc *Siebenbürger Wochenblatt* nu va trebui capacitatea să dezmintă știrea dată în 27 martie (vezi n. 11), căci o va face singură, în numărul 29. de la sfîrșitul lunii. Același corespondent din București, care dăduse știrea arestării lui Heliade Rădulescu, vine acum să-și retragă, cu teamă și rușine, informația eronată.

¹¹ La Brăila, în februarie 1842, au fost arestați 19 revoluționari: Gheorghii Staikov¹² Rakovski zis și Makedon, Chiriac Zerva, Dumitru Papaiani, Dumitru Andrukaru, Nicola Foca, Nicola Marku, Panaite Draku, Rafail Păndele, Teodor Gheorghiu, Ian Dimitriu,, Dumitru Arnăuțoglu, Iani Teodor, Dumitru Zerva, Sotir Triandafil, Alexandru Pandolfi, Iordan Pescaru, Zeles Dumitru, Ioan Cizmaru și preotul Procopie. Numai trei dintre ei: Iani Teodor, Rafail Păndele și Dumitru Arnăuțoglu erau greci încetățeniți în Țara Românească, restul fiind din Grecia și Bulgaria.

¹² într-adevăr, în toamna anului 1842 Ioan Maiorescu se afla de pe acum în Moldova, ca profesor de retorică, istorie și „facerea cuvintelor bisericești” la Seminarul F „Veniamin” din Iași, cu o leafă de 4800 de lei pe an, locuință, încălzit, luminare-si hrană (vezi V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864. ...*, II, București, '1892, p. 219).

¹³ Eftimie Murgu.

¹⁴ Moise Nicoară.

¹⁵ Vezi n. 14.

¹⁶ Pavel Vasici, care era directorul Carantinei cezaro-crăiești de la Timișul de Jos (vezi *George Bariț și contemporanii so*, II, București, 1975, p. 1—200).

¹⁷ Timotei Cipariu.

¹⁸ Radu Verzea era administratorul Protopopiatului neunit I din Brașov, cu* reședința în Satlung.

„Buc. 12 ia[nuarie]. *Știri sigure* din C[onstantino]pol că Domnul nostru Gheorghe Bibescu ai primi[t] a se întări în C[onstantino]pol la 5 ale aceștia¹⁶.

Știri sigure că, 2 zile după aceea, firmanul de întărirea M[ariei] Sale s-a și iscălit de Sultanul și i se așteaptă cu nerăbdare venirea.

Știri sigure din 17 că firmanul acest de mult dorit pentru români, de întărirea M[ariei] Sale Prințului românesc Gheorghe Bibescu ar fi sosit la 16 în Rușiug și la 18 are se treacă Dunărea la Giurgiu și de aci la București.

Zioa întronării M[ariei] Sale s-au hotărât nestrămutat duminică, la 31 ale lunii aceștia ianuarie¹⁷. Pentru care s-au și dat hirtii poruncitoare în tot Principatul, pentru această pregătire. Ex[celența Sa] d. spătar C[onstan]tin Ghica¹⁸ a chemat 3 roate¹⁹, 2 de la Brăila și una de la Gura Ialomiței, spre a se afla aici în hotărâta zi. Din partea C[institei] Caimacamii s-au făcut rînduiri cu de toate departamentele. Departamentul dinlăuntru și cel bisericesc mai cu seamă îngrijește de săvîrșirea cerimoniei, care are să se facă după programa încheiată de caimacam²⁰ cu spătarul²¹ și cu logofătul bisericesc²².

Ex[celența] ș[a] Savfet Efendi²³ este tot aici și are să rămîie numai pînă după sosirea fermanului, cînd va și da Domnului sabia și gavaleria din piept²⁴, ca semne din partea Sultanu[lui]; după aceea va pleca, temîndu-se de stricarea vremii, care trebuie să fie prea urîtă iarna peste Balcan".

Iată N. 1 din *Curier. Rodolfo!*²⁵ Ce înțelegi din el?

9v Vezi scrisoarea piteșteanilor din *Cantor de avis*. E bună pentru *Gazetă-ti*²⁶.

Mă grăbesc, că prohaveanul nu așteaptă. Gazetele au rămas cu împărțitul asupra mea. *Brief trăgeru*²⁷ nu le mai împarte. Mai bine. Altău,

Bălășescu²⁸./

10 [Adresa:] Domnii sale Domnului *Georgie Baritz*, prof. et redactor *Gazetii de Transilvania*. Brașov

¹ Pictorul *Constantin Lecca*, 1807—1887, era la acea dată profesor de caligrafie și desen la Școala centrală din Craiova.

² Marele logofăt al dreptății, Ioan Fălcoianu, era președintele Eforiei caselor de binefacere din Țara Românească și membru al Adunării Obștești.

³ Constantin Fălcoianu, ocirmuitorul (prefectul) județului Dolj.

⁴ Corect: Năcescu. Credem că este vorba de un prenume greșit. La data aceea la București erau doi grefieri de justiție cu numele Năcescu, dar nici unul Gheorghe, ci: 1 Nicolae Năcescu, scriitor la prima masă a celei de a treia secții din Departamentul dreptății și 2 Ioan Năcescu, scriitor la Judecătoria civilă.

⁵ Ioan Slătineanu era membru în Adunarea Obștească, din partea boierilor, alături de alți 19 deputați cu regim *de drept*. Fusese ispravnic de Brăila.

⁶ Vărul Domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, marele logofăt Nicolae Ghica, era membru al Divanului judecătoresc provizoriu, condus de Iancu Văcărescu.

⁷ Martin Bogdan, negustor bucureștean originar din Brașov.

⁸ Ioanichie Dideșteanu era secretarul mitropolitului Neofit.

⁹ Fusese funcționar judecătoresc.

¹⁰ Serată.

¹¹ Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 181, *silvania* din 7 decembrie (V, 1842, nr. 49, p. 195—196) Bariț cu *Numele dd-lor abonați la Gazeta de Transilvania și Foaie* 1842, între care, la Blaj, apare și numele lui „Timotei Tipari adevăr, Bariț n-a marcat în nici un alt fel ridicarea lui Cipariu lucru petrecut în noiembrie 1842, și n-o va face nici la în această scrisoare.

¹² Nu s-a scris (vezi n. 11), probabil la dorința lui Cipariu cu discreție.

¹³ Aluzie la călătoria lui Cipariu în Țara Românească însoțit de George Bariț! —, considerată ca un moment crucial în ne din Transilvania (vezi *Timotei Cipariu, Călătorie* blicat de Alexandru Lupeanu-Melin, în *Prietenii istoriei literare* Timotei Cipariu, *Jurnal*, ediție de Măria Protase, C. Cipariu și Bariț au „tractat” la București despre necesitatea întâ între românii din Transilvania și Țara Românească, imprimi de la București un cert caracter politic.

¹⁴ Articolul *Hannover* apăruse în *Siebenbürger Wochenblatt*, Reprodus de Bariț în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. *Fiișor*, articolul *Hanovera*), dar nu după ziarul sășesc din S din „Jurnal de Raina” (*Rheinische Zeitung*). Din incidenta torul articolului pledează pentru reforma inchisorilor, de a vinovată „incvizitia cea tainică din temnițe”. La pasajul de opusa stare a pușcărilor din Hanovera”, Bariț se întreabă Hanovera ?”

¹⁵ *Icoana Pământului sau Carte de geografie* a lui Ioan Rusu

¹⁶ Ultimele luni ale anului 1842 au însemnat prăbușirea Dimitrie Ghica, compromis în ochii marilor puteri de către Țara Românească. Urmează domnia plină de umbre și lumini versații principii români: Gheorghe Bibescu.

¹⁷ Alexandru Dimitrie Ghica fusese depus la 7 octomb raport al lui Șekib Efendi, comisar trimis de Poartă să an Românească. în 20 decembrie stil vechi s-a ales noul Domnit o caimacamie compusă din Iordache Filipescu, președintele I rescu, voinicul dinlăuntru și Mihail Cornescu, ministrul drept pe 4 secțiuni a câte cinci candidați, între care doar 5 cu rangur ghe Filipescu și 4 vornici: Teodor Văcărescu, Alexandru Filipe Golescu și Alexandru Scarlat Ghica. Ceilalți erau fie ranguri feți! —, fie chiar relativ mărunte: vistierul Alexandru Gh Bibescu a obținut o majoritate zdrobitoare: 131 de bile albe, în altă secțiune, Barbu Știrbei.

Pasajul pus de noi între ghilimele („Buc. 12... — ... p lui Bariț pentru redactarea articolului fără titlu de la rubr *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 7, p. 28).

¹⁸ Marele spătar al țării, comandantul oștirii.

¹⁹ Batalioane.

²⁰ Vezi componența Caimacaniei în nota 17. Aici Bălășescu primul dintre cei trei, Iordache Filipescu.

²¹ Constantin Ghica (vezi și n. 18, aci supra).

²² „Logofătul bisericesc” era Constantin Bălăceanu.

²³ Savfet Efendi, primul interpret al sultanului Abdul M rești la începutul lunii octombrie 1842, cu firmanul de depunere Ghica. A rămas în continuare, în calitate de observator, pi Bibescu.

²⁴ După un procedeu medieval, Savfet Efendi i-a luat fostului Domnitor sabia acordată de sultan și „gavaleria”, Ordinul „Nichan-Iftihar”, de cavalier al Imperiului Otoman, cea mai înaltă decorație turcească a epocii. Ele îi vor fi înminate noului Domn (vezi scris, următoare).

²⁵ Poezia lui Heliade Rădulescu, *La Rodolfo*, care se publicase, sub semnătura I.E., în *Curierul românesc*, XV, 1843, nr. 1, din 1 ianuarie, p. 1—3. Pe Bălășescu l-a alarmat, probabil, ideea de a scrie o poezie despre un prestidigitator care uimise Bucureștii cu arta lui (vezi I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I, București, 1967, p. 400—410). Departate de a-și pune întrebarea mirată a dascălului de teologie de la București, Bariț apreciază această poezie de reală valoare și o reproduce în *Foaie pentru minte*. . . (1843, 183, nr. 4, p. 25—26). Bariț a fost singurul care a tipărit această poezie, până la ediția critică din 1967.

²⁶ Este vorba de o adresă de felicitare a boierilor și negustorilor din Pitești către noul Domnitor Gheorghe Bibescu, la alegerea acestuia, din 20 decembrie 1842 (vezi *Cantier de avis și comers*, VII, 1843, p. 13—14). Aceeași adresă s-a publicat și în *Curierul românesc* (XV, 1843, p. 9—10).

²⁷ „Poștașul”.

²⁸ Cu o adnotare tirzie a lui Bariț, privind toate scrisorile Ini Bălășescu: „1843. Nic. Bălășescu. Toate: 45, din care 10 de la 1848/9”.

București, mercuri 27 ian. 1843

Iubiți frate !

„Astăzi¹ la 11 ceasuri s-au adus cu mare țerimonie de emisarul Porții Savfet Efendi², la palatul propriu al Mării Sale, fermanul înaltei Porți și îndată s-au cetit românește de postelnicul Suțu³, beratul⁴ venit împreună [de la înalta Poartă Otomană⁵], [cu] firmanul, prin care s-au arătat, că, după legiuita alegere făcută de obștea românească, prin care a ales pe d. logofătul Gheorghe Bibescu⁶ de prinț în Țara Românească, a priimit Arz Nahzarul⁷ obștii românești și prețuind înțeleaptă alegere, prin care s-au arătat maturi de o asemenea lucrare, alegînd un român adevărat, pe bărbatul cel mai înțelept, pe cel mai cu duh pătrunzător, ager la minte, drept, sănătos la judecată, procopsit și mare patriot și care-și are starea sa proprie de un venit însemnat, care [este] o mare pricină de depărtarea abuzurilor; drept aceea, cointeleasă cu ambasada rusească⁸, care e deplin imputernicită în pricina aceasta, cunoaște de bună seamă și întărește pe logofătul Gheorghe Bibescu de Domn al Țării Românești, în încredințarea că se va purta bine, va căuta a duce toată odihna și folosul compatrioților săi și va face să fie fericiți, cărora le recomandă să-i dea toată ascultarea și cuvenita supunere, ca unui Domn legiuit, încetînd din zioa cetirii acestui berat cîrmuirea/vremelniceștii căimăcănii⁹.

După cetirea acestui berat (Diplomă împărătească *ad personam Principis*), exc[elența] sa Savfet Efendi dete înaltul firman, precum și beratul, M[ariei] Sale, îi dete și sabia cu steoa din piept, (cele luate de

la prințul Ghica¹⁰) și i le dete ca semne de investitură de la Marele Sultan, poftindu-i tot binele și cîrmuire fericită.

După toate acestea M[ăria] Sa mulțumi M[arelui] Sultan și curții ocrotitoare¹¹ pentru această cunoștință părintească, făgăduind *că împreună cu boierii* se va sili în tot chipul a înmulți binele obștesc. La acestea începură urări deosebite din partea caimacaniilor ș.a. Și așa, de astăzi înainte M[ăria] Sa Prea înălțatul nostru Domn Gheorghe Bibescu a luat cirna stăpînirii, poftindu-i cu toți tot binele și fericirea.

Zioa întronării nu este încă hotărîită. O va face cînd va socoti mai bine, atunci se va ceti și înaltul ferman, care este îndreptat către toată obștea românească.”

Da astăzi a început cvardia (coraula) a sta împregiurul M[ăriei] Sale, și toți ceilalți slujitori, în toată forma. Spre cea mai mare încredințare, frate, la toate acestea am fost eu însumi de față. Dar iată și o hîrtie tipărită, deși e *Cantorul de avis*¹². însemnatul cu negru este dat de către stat.

Gazetele-ți vin neregulate, cînd lipsește unuia, cînd altuia. M-am mirat, și eu sînt cel neodihnit, că toți le cer de la mine.

Cu acestea, *vale !*¹³

*Bălășescu*¹⁴

[Adresa:] Domnii sale domnului *Geogje Baritz* prof. et redactor *Gazetii de Transivania*, la Brașov

¹ Pasajul dintre ghilimele („Astăzi. . . — . . . obștea românească”) a fost publicat de Bariț, ca articol la rubrica *Țara Românească*, în *Gazeta de Transilvania* din 4 februarie (vezi *București, 27 ianuarie*, în VI, 1843, nr. 10, p. 38). Textul lui Bălășescu a fost amplificat în unele alineate, de către Bariț, dîndu-i-se o tentă mai entuziastă decît în această scrisoare. Despre demersurile de acceptare a lui Gheorghe Bibescu de către Poartă vezi și scris, anterioară.

² Trimisul Sultanului (vezi scris, anterioară, n. 23).

³ Despre ceremonia din 27 ianuarie 1843 vezi și Ioan C. Filitti, *Domniile române sug Regulamentul Organic...*, p. 281—282. Costache Șuțu era secretar al statului, în locul lui Constantin Cantacuzino, înlăturat cu ocazia remanierii guvernamentale din 1842 (*Op. cit.*, p. 167—168). A fost înlăturat de pe lista eligibililor din 20 decembrie 1842 (vezi scris, precedentă, n. 17) pe motivul că nu e român, ci grec. Sub Bibescu va ocupa funcții importante.

⁴ Diplomă trimisă de Poartă.

⁵ Ce e între paranteze colțuroase a fost șters de Bălășescu din original.

⁶ Rang boieresc relativ medest. Acest motiv, alături de pretextul că „nu avea vîrsta” necesară i-a determinat pe caimacamii Iordache Filipescu, Teodor Văcărescu și Mihail Cornescu să nu-l înscrie în lista candidaților din decembrie 1842. în realitate Bibescu avea cele mai mari șanse, iar încercarea de a-l înlătura face parte din strategia caimacamiilor pentru a-și mări șansele proprii sau ale favoriților lor. Bibescu a fost introdus în listă la presiunea diplomatică a Rusiei, ai cărei favoriți erau Bibescu și fratele său Barbu Știrbei. Dealtfel și Adunarea Obștească extraordinară din 2 decembrie 1842 i-a preferat pe cei doi, oferindu-le cele. mai multe voturi: 131, respectiv 9 pentru Știrbei (vezi scris, anterioară, n. 17).

⁷ Corect: arz-magzar. Este adresa prin care Adunarea Obștească Extraordinară din 20 decembrie 1842 aduce la cunoștință Sultanului alegerea lui Gheorghe Bibescu. Vezi textul ei la Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu*, I, p. 44.

⁸ Adică Ambasada rusească din Constantinopol. Ambasadorul Rusiei la înalta Poartă era Vladimir Titov, care pînă în 1840 fusese consul general la București. în locul lui era acum consul celebrul general I. A. Dașcov.

⁹ Vezi n. 6.

¹⁰ Scris, precedentă, n. 24. Alexandru Ghica a plecat din București în 14/26 octombrie 1842, fără să mai aștepte sosirea lui Islad Savfet Efendi cu firmanul de mazilire. Acesta a sosit în București în 15/27 octombrie. Dragomanul turc a trimis un comisar la Brașov, ca să-i retragă fostului Domnitor însemnele date de Poartă: sabia și steaua de cavaler.

¹¹ Țarul Rusiei.

¹² Unde apăruse, mai redus, aceeași știre.

¹³ „Rămii cu bine!”

¹⁴ Cu o însemnare a poștei pe copertă: „Hodie 3a hora pomeridiane dedit etiani aliquot. *Officia*": Azi la ora 3 după amiază s-a dat încă citeva. *Oficiul*”.

VII

București, 5 febr. [1]843

Frate,

Iată Proclamația Mjariei] Sale dată în țară¹.

Iată și scrisoarea Vorniciei, dată în țară, pentru încunoștințarea fieștecăruia lăcuitor de ceea ce are să urmeze sub cîrmuirea acestui Domn. Jefuitorii s-au speriat de strășnicia lui Vodă². Tribunalul judecătoresc din Buzău este casat tot, adevăratul, doi judecători, procurorul și greșierul, în sumă 5 persoane, din pricina unei mîncătorii mici de vro 200 lei și, după urmare, judecare nedreaptă, dovedită, sînt dați în criminali și alte multe.

Nu m-ai ascultat cu trimiterea gazetelor numai o dată pe săptămînă ; de urmările ce se vor întîmpla, vei vedea.

Alias pluar?

Cerimonia fixa în 12 febr., cum ți-am scris mai alaltăieri⁴.

Al tău,

Bălășescu.

Leca⁵ de la Craiova-mi scrie să-ți scriu să-i trimiți cele trei exemple] începute și de aci înainte, dar regula . Te roagă, și prețu-1
13 va răspunde unde-1 vei avisa./

[Adresa:] Domnii sale domnului Georgie Baritz, prof. et redactor *Gazetii de Transilvania*, la Brașov

¹ Primul act din domnia lui Gheorghe Bibescu, încă înaintea înscăunării (dar după întărirea din partea Porții, la 27 ianuarie; vezi scris, următoare): proclamația din 30 ianuarie/11 februarie 1843.

² în aceeași zi, Bibescu dă proclamația *Către Sfatul* (vezi textul în Gheorghe Bibescu, *Op. cit.*, p. 17— țară. Aici, se exprimă intențiile Domnitorului de a stîrpi fraudarilor administrativi.

³ „Altă dată, mai multe.”

⁴ Greșit: data înscăunării lui Bibescu a fost 14/26 februarie C. Filitti, *Op. cit.*, p. 281). Dealtfel, Bălășescu a mai indicat încoronare: duminică, 31 ianuarie (vezi scris.V). Greșeala se dat oficială stabilită pentru întronare a fluctuat pînă în ultimul

⁵ Vezi scris. V, n. 1.

VIII

Prietine !

Astăzi, duminică, la 14 fevr. (nu vineri la 12, după s-au săvîrșit cerimonia întronării (însăunării) M[ar]țului nostru Demn Gheorghe Bibescu, întru toată publicată. Lungă descriere poți face, căci aceasta o alăturat gazeta, *Curierul Român*².

Iată, -ți trimit firmanul ce s-a cetit la palatul românește³.

Iată grozavul cuvînt ce l-a xostit Domnul Bibescu românesc, carele a trecut cu durere prin măruntaile

Iată altul către ostași.

Joi, 18, s-a deschis obșteasca Adunare. Iată cuvîntul
Duminică seara s-a jucat pe teatru aici alături
Ovid în Dacia.

Iată și versurile lui Aristia⁷, iar frumoase. Frațele sînt făcute de mai mulți⁸.

Cerimonia ungerii Domnului este o hirotonie foarte alăturatul tipic⁹.

Din astele sîntem bine, făgăduieli avem destule ce a făcut Domnul; acum să-i vedem și faptele !¹⁰

Fiind al tău prietin și frate,

Sfîrșită în 18 fevr. 1843

Azi începu a ploua și în urmă a ninge bine, măriseră toți.

Marți fu un bal prea strălucit dat din partea M[ar]țului Sale, unde fuseră poftiți toți ampoiații, pînă la sori¹¹.

N.B. Lauriani fu dojenit și oprit de Poenaru cu litere, și mai virtos după metoda lui. El încă începu

¹ Inițial se anunțase ca dată a înscăunării lui Bibescu ziua de 12 februarie. Chiar *Gazeta de Transilvania* a dat ca sigură ziua de 12, în articolul de la rubrica *Țara Românească*, relatind despre *Programa paradii suirii Domnului în scaun* (VI, 1843, nr. 12, p. 45-47). Și mai devreme (VI, 1843, nr. 7, p. 28), *Gazeta de Transilvania* spusese că, „zîoa întronării, după cele mai nouă daturi, s-au hotărît nestrămutat pe 31 ianuarie”, pentru ca două numere mai târziu (nr. 7, p. 36) să ietracteze: „Zîoa întronării s-au schimbat și din 31 ianuarie, pe altă vreme”. Vinovate erau nu gazetele, ci organizatorii ceremoniei, care dădeau date contradictorii (vezi și scris. anterioară, n. 4).

² *Curielul românesc* a relatat despre serbarea întronării lui Bibescu în trei numere consecutive (XV, 1843, p. 57—58; 61—63; 65—67). *Gazeta de Transilvania* a reprodus din publicația bucareșteană abia în numărul din 25 februarie (VI, 1843, nr. 16, p. 62—63), alături de descrierea ceremoniei din surse proprii.

³ Bariț n-a publicat, firește, firmanul Porții pentru întărirea lui Gheorghe Bibescu. Dealtfel, unicul loc unde s-a tipărit documentul a fost *Buletin. Gazetă oficială* (XII, 1843, nr. 6 din 29 ianuarie, p. 21—22: *Tălmăcirea înalții Diplome*).

⁴ Cel3 două documente: cuvîntul Domnitorului către conducătorii țării, rostit în ziua de 14/26 februarie 1843 și ordinul de zi către armată, dat cu aceeași ocazie, au fost publicate de Bariț, împreună în *Foaie pentru minte. . . din 8 martie (Cele două cuvîntări rostite de M[aria] Sa Prințul Gheorghe Bibescu în 14 februarie, zîoa întronării sale, în 1843, nr. 10, p. 73—74)*. Vezi text il lor și la G h e o r g h e B i b e s c u , *Domnia lui Bibescu*, II, p. 19—22). Cuvîntul lui Bibescu către mai marii țării este, într-adevăr, o probă rară de duritate, de amenințare deschisă la adresa celor care îl aleseseră cu atita generozitate în urmă cu două luni!

⁵ Vezi textul cuvîntării din ziua de 18 februarie în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 17, p. 65-66), *Buletin. Gazetă oficială* (XII, 1843, nr. 14, p. 53-54) și la G h e o r g h e B i b e s c u , *Op. cit.*, II, p. 22—24. Ce nu-i place lui Bălășescu în această alocuțiune? Gîndindu-ne la bucuria lui din pasajul notat cu 4, la frica pe care le-o inspirase boierilor poziția lui Bibescu, s-ar putea să-l fi indispus pasajul prin care Domnitorul, mai conciliant aici, în fieful marilor boieri, se simte dator „cea către domnia voastră obștească mulțumire din partea tuturor treptelor de locuitori”.

⁶ Nu cunoaștem autorul piesei. Lucrările de specialitate nu cunosc, dealtminteri, nici existența acestei piese sau a spectacolului dat cu ea.

⁷ Costache Aristia (despre care vezi *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 53—54) a fost poetul de curte al lui Gheorghe Bibescu, așa cum fusese și al lui Alexandru Dimitrie Ghica (vezi V. A. U r e c h i a , *Istoria școlilor de la 1800—1864. . .*, II, București, 1892, p. 389). Aristia își dăduse obolul încă la sfîrșitul anului 1842, strunindu-și lira la alegerea lui Bibescu (*20 dechemurie 1842*, publicată de Bariț în *Foaie pentru minte. . .*, 1843, nr. 3, p. 17). Acum, la înscăunare, același zelos bard oficial va scrie o pompoasă *Odă la întronarea Prea înalțatului nostru Domn Georgie D. Bibescu 1843, februarie 14* (publicată, probabil după textul trimis de Bălășescu, în *Ibid.*, nr. 9, p. 65). În același an, 1843, Costache Aristia își tipărește la București o poemă de un volum întreg — *Prințul român. Stanțe epice* —, dedicată noului Domnitor.

⁸ Ecoul luării domniei de către Gheorghe Bibescu a fost remarcabil, datorită faptului că era cel dintîi Domnitor *ales* de țară, de la strămoșul său Constantin Brîncoveanu. Calitățile intelectuale ale omului l-au făcut popular odată în plus. Amintim aici, ca o curiozitate, faptul că Bariț a primit la redacția *Foii pentru minte. . .* cu ocazia înscăunării de la 1843, poezii din cele mai îndepărtate colțuri ale românimii: de la învățătorul Vasiliades din Văscăuți Bucovinei (B.A.R., ms. rom. 987, f. 47) sau de la parohul Dimitrie Hossu din Sanislău, în cimpia Tisei (vezi *Coroană. Versuri pentru Bibescu Vodă, în Ibid.*, f. 299).

Străinii despre care amintește Bălășescu și-au prezentat compunerile chiar la solemnitatea întronării. Profesorul de literatură franceză de la Colegiul „Sfîntul Sava”, T. Theot, a compus o odă pusă pe muzică de L. Foscati din Neapole. O altă odă a scris, purtînd chiar data de 14 februarie 1843, profesorul de limba franceză Henri Buvelot. Neamțul C. Schweder a compus, de ocazie, piesa *Vergangheit, Gegenwart und Zukunft, ein Festspiel zur Tronbesteigung S\einejr Durchlaucht des regierenden Fursten der Walachei, Georg Bibesco, gedichtet von, — în Musik gesctzt von I. Wachmann (Tre-*

cutul, prezentul și viitorul. . .), prevăzută, după cum se vede, cu muzică de Wachmann, și tipărită în același an 1843, la Walbaum, în București, Vezi: B.A.R., ms.rom. 3133, f. 12; J o h a n n F e r d i n a n d N e i g e b a u r , *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Leipzig, 1848 (ed. 2-a, Breslau, 1854), p. 334; Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834—1848*, p. 283.

⁹ Tîrziu, căci Bariț publicase „tipicul” ungerii Domnului în 11 februarie (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 12, p. 45—47) după o altă sursă (vezi și aici supra, n. 1)!

¹⁰ Faptele politice ale lui Bibescu trădează personalitatea unui cîrmuitor înclinat spre gesturi progresiste. De numele lui se leagă, de pildă, reforme ca eliberarea robilor țigani și sporirea oștirii. Dar condițiile politice nu i-au permis o purtare independentă. De pildă, vrînd să-și plătească datoria față de protectoratul rusesc, cu ajutorul căruia a ajuns în scaun, Vodă s-a lăsat tîrit în afacerea Trandafilov, care a stîrnit cunoscutul scandal din 1844. Bibescu n-a reușit nici el — firește! — să mulțumească lăcomia marilor boieri, care l-a dușmănit cu patimă. În fine, burghezia și „intelighenția” română, care la început priviseră cu admirație plină de speranțe la energicul și tînărul principe, au sfîrșit prin a-l disprețui pentru lașitatea și apucăturile tiranice dobîndite odată cu puterea, alungindu-l din scaun la 1848.

¹¹ Vezi și Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 283.

¹² Nu cunoaștem altă sursă despre acest conflict al lui Laurian cu Poenaru pe o temă ortografică. E un precedent timpuriu de opoziție a extracarpaticilor la tendința latinizantă a transilvăneanului, izvorită din consecințele teoretice ale scrierii sale din 1840, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in Dacia vigentis vulgo valachicae*.

IX

București, 29 iunie 1844

Iubite prietîne și frate !

Te miri de îndelungata mea tăcere și ai dreptate, dar fu că eu lipsisem din București, deși nu *in continuo*, ci întrerupt, mai multe luni. Vremea abonațiilor făcute pe 1/2 anul acesta s-au împlinit; pentru semestrul II neavînd vreme să mă înțeleg cu toți abonații cei din I semestru, te pot învesc tesc deocamdată să trimiți la cei următori:

- 1 Păr[intele] mitropolit Neofit ;
- 2 Păr[intele] arhimandrit] Efrosin Poteca ;
- 3 Serdar Tache Zisu ;
- 4 D[omnul] Alecu Lenș ;
- 5 Graful Scarlat Roset ;
- 6 D[omnul] Evghenie Predescu ;
- 7 Graful Alecu Roset ;
- 8 Ioan Lupu, cetățean;
- 9 A. T. Lauriani, prof. de filos[ofie];
- 10 Aga Iancu Slătineanu * și mie un exemplar.

Ce se atinge de pachetul craiovenilor, ce să-ți fac? Cine e de vină? Eu făcusem bună rînduială, mergea regulat, pe toată poșta, dar d-voastră scumpi, pentru un exemplar din gazetă-vă, care unul poate să nu v-a constea nimica, căci cite exemplare se prăpădesc? Și știi că scumpi

pierde! Acum ce eram eu să fac cu pachetele-ți? La poștă nu mai vrea să le priimească, nici pe lingă darea unui exemplar; / și așa, eram silit a mai ruga cînd de un ministru, cînd de altul, ca să mi ie trimită cu hirtilele departamentului său. Aceasta o făcu unul de 2,3—6 ori, altul asemenea; mai mult nu mai îndrăzneam să-i supăr, îndreptîndu-mă la poștă, unde să expeduiesc toate. Eu alt drum nu mai aveam. Și așa, s-au întîmplat multe întîrzieri și, după urmare, supărări celor de la Craiova. Acum, însă, să știi că iar ți-am făcut rînduială pachetului de Craiova, pentru care vei avea să trimiți 1 ex. de gazete-ți, dar însă m-au constatat multă osteneală. Atîta să știi, că toate n-rele din Craiova să le pui într-un plic, fie pe numele cuiva fi, dar să nu fie unele deosebite, precum a lui Leca⁹, Cortsa¹⁰, Oteteleşeanu¹¹, Coțofeanu sînt fieștecare de sine deosebite de cel mare, al Vrăbiescului; aceasta să nu mai fie.

Mă întrebași mai dăunăzi de *Gheografia* răposatului nostru frate Rus¹², dacă o am priimit; nu o am priimit, căci eu n-am scris altuia, decît numai d-tale pentru 10 ex., și așa, acum îți mai repețesc cererea ca să-mi trimiți, și eu îți voi trimite prețul. Precum și 10 din *Disertația* lui Boer, pentru chipul de a scrie cu litere¹³.

Frate! *Eliad* me-au zis că bine ar fi dacă v-ați uni ceva în stilul *Gazetii*, ca prin acest organ să vă puteți împărtăși părerile, ba să învățați pe români nu numai ideile întîmplărilor lumii, ci și limba românească.

16v *Craiu* sună așa de/ urît la urechi, încît nu-l pot suferi, *riga*¹⁴ nu știu de unde e luat, *regele* e bine, cum ai și scris de vro citeva ori.

Azi, marți în 29 iunie, s-au sirbat aici în București zioa SS. Apostoli cu mare solenitate, întru cinstea nu a SS. Apostoli *Petru și Pavel*, ci într-a ex[celenței] sale d. conte *Paul Kiselev*¹⁵. Cerimonia sfîntă s-a făcut la Mitropolie, unde a venit M[ăria] Sa Vodă, față aflîndu-se și Păr[intele] mitropolitul, d[omnii] miniștrii¹⁶ și ostășimea.

După isprăvenia S[finței] Liturghii, M[ăria] Sa a mers în paradă mare la palatul vechi unde, la 11^{1/2} suindu-se pe tron, a schimbat minișterul, după cum urmează:

1 Pe banul Gheorghie Filipescu, prezident Sfat[ului] Administrativ extraordinar, în locul banului Băleanu;

2 Pe Barbu Știrbei, vornic în rang și șef Departamentului din lăuntru;

3 Pe logotăful Manolache Băleanul, secretar al Statului (Postelnic);

4 Pe logof[ătul] Alexandru Vilara, șef Departamentului dreptății;

5 Pe logof[ătul] Manolache Florescu, șef Depart[amentului]finanței (vistier);

7 Pe logof[ătul] Ioan Mănu, șef al Poliției, în locul log[ofătului] Manolache Florescu;

8 Pe fostul vornic Theodor Văcărescu, înălțat în rang de ban mare și prezident la înaltul Divan, Secția II, în locul luminății sale banul beizadea C[ostache] Ghica;

9 Pe Vornicu Alecu Filipescu, înălțat în rang de ban mare și prezident] la înaltul Divan, Secția I, în locul d[umnealui] banul Gheorghie Filipescu¹⁷.

Seara fu orașul luminat.

Știrea ce o pune Eliad în *Curier* nru. 49, că Giurgiu, să nu cumva să o pui în gazetă-ți, căci o era adevărat să pornească, dar primi știre că Buter rāmas. (Acest Vodă se înjosea așa mult ca să iese l dar Ghica nu o făcea aceasta niciodată¹⁸.) P[ărinte] tește să plece mai întii la Viena, apoi în urmă la sfătui doftorii cei zdraveni¹⁹.

17 Cu acestea încunoștințîndu-te, rămii al frate și serv,

⁹ Vezi scris. II, n. 8.

¹⁰ Poteca era acum superiorul Mănăstirii Motru, din scris. 1).

¹¹ Dumitrache Zisu, mare serdar, era directorul Post „contract” al drumului poștal „din București pină în Cai și din Vișina la Brăila”.

¹² Alecu Lenș era fiul boierului de origine franceză ocupase funcții de seamă în administrația din Țara Române al Sfatului Administrativ Extraordinar; vezi Victor Pa Regleanu, *Seminarul central 1836—1936. Documentele* (p. 61). Cu ocazia schimbării administrației despre care e scrisoare, tînărul Lenș (sau Lenj), despre care consulul aus că „se bucură de cea mai rea reputație chiar într-o țară ca a al județului Ilfov (vezi Ioan C. Fillitti, *Domniul Organic 1834-1848*, p. 296-297).

¹³ Vezi despre el în acest volum, scrisorile lui Gavril XXVIII, n. 4. La data acestei scrisori Scarlat Rosetti civilă din București.

¹⁴ Evghenie Predescu, viitorul procuror, prieten al l dintre fondatorii Asociației literare din București (1844).

¹⁵ Fratele lui Scarlat Rosetti.

¹⁶ Despre care vezi scris. V, n. 5.

¹⁷ Pictorul Constantin Lecca (vezi scris. V, n. 1).

¹⁸ Abonat neidentificat.

¹⁹ Este vorba de vornicul Gheorghe Oteteleşanu din judiciare de aici. împreună cu fratele său Grigore Oteteleşan ai învățămîntului. Școala deobște din Benești, județul Vilcea, în 1840, cu cheltuiala lor (vezi *A Imanah al Curții și al S pentru anul 1840*, p. 209; P. P. Năsturel, *Coresposi unchiu săi George (lordache) și Gr. Oteteleşanu*, în *Convor* nr. 2, p. 198-203; nr. 3, p. 297-305; nr. 4, p. 422-4 nr. 9, p. 917-927; Ioan Maiorescu, *Scrisoare căt* LII, 1920, nr. 1, p. 48; Octav-George Lecca, *A revistă română*, II, 1901, voi. 4, p. 420-421).

²⁰ Vezi scris. II, n. 37.

²¹ Lucrarea, devenită azi raritate bibliofilă, a profesor f(despre care vezi *George Bariș și contemporanii săi*, III. Buc intitulată *Un plan de a scrie limba românească cu litere la din Blaj de — „cleric absolvat de Viena și profesor de r Blaj, Sibiu, 1841, în tipografia lui Clozius (vezi si Foate p p. 376).*

²² *Rigă și crai*, forme folosite de Bariș în foile de

¹⁵ Aluzie la înfrângerea politică puternică, până la depersonalizare, pe care Paul Kisseleff o exercita asupra lui Gheorghe Bibescu. La începutul domniei acestuia, o intensă corespondență cu generalul rus (vezi Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu...*, f, p. 177—241) trădează insistența fostului ocupant de a-și pune amprenta puternică sa pe personalități asupra domnitorului român. Ca mare fidel al Regulamentului Organic, Bibescu nu opera, practic, vreo acțiune fără să se consulte cu influentul său susținător de la Petersburg. Dar culmea acestei căciulei politice a fost atinsă în aprilie 1843, cînd Bibescu inițiază ridicarea unei statui a lui Kisseleff în București. Ca membru al organizației secrete din București, care-și va arăta fața curînd, Nicolae Nifon Bălășescu avea sentimente antiregulamentare. Acesta va fi, de altfel, și nodul discordiei dintre pașoptiști în general și valorosul personaj politic care putea să fie — și a fost în bună măsură! — Gheorghe Bibescu.

¹⁶ Respectiv miniștrii lui Ghica, pe care Bibescu îi va schimba în aceeași zi (vezi scrisoarea în continuare).

¹⁷ Scrisoarea lui Bălășescu e una dintre cele mai complete surse despre schimbarea ministerială din 29 iunie 1843. Vezi și: *Buletin. Gazetă oficială*, XII, 1843, nr. 58, p. 229-230; nr. 60, p. 237—238; *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 54, p. 214-215; nr. 56, p. 222-223; Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 295-297.

¹⁸ George Bariț dezmente, într-adevăr, știrea întîlnirii lui Bibescu cu ambasadorul rus de la Constantinopol, Buteniev, dar probabil și pe baza altor surse decît scrisoarea lui Bălășescu, fiindcă articolul se intitulează *București, 5 iulie (Gazeta de Transilvania, VI, 1843, nr. 56, p. 223): „Măria sa Prințul Țării n-au mers spre a se întîlni cu domnul Buteniev, solul rusesc, care era să treacă pe la Rușciuc, prin urmare publicarea făcută de unele gazete nu s-au adevărit. Cu toate acestea, se știe că Măria Sa era gata a ieși înaintea zisului sol. O împregiurare însă făcu ca Măria Sa să rămîie acasă. Se spune că d. Buteniev ș-au luat cale drept pe la Triest cătră Roma”*.

Știrea este plasată de Bariț cu mult aplomb. Frunțașii mișcării naționale de la București, din rîndul cărora făcea parte și Bălășescu, condamnau politica de supunere față de țarismul rusesc, promovată de Gheorghe Bibescu, în comparație cu predecesorul său Alexandru Dimitrie Ghica. Așadar, în subsidiar, se scoate pe tapet — iar cine e dispus să înțeleagă, să o facă! — pînă și *intenția* lui Bibescu de a-i ieși în întîmpinare ambasadorului rus. Era o jignire națională ca un principe cu statut independent față de o putere oarecare să întîmpine un simplu ministru al acelei țări, la graniță. Se pare, însă, că Bibescu și Buteniev s-au întîlnit, totuși, la București, demnitarul rus alegînd drumul spre Roma prin capitala Țării Românești (vezi *Curierul românesc*, XV, 1843, p. 197). Astfel, a fost rîndul *Gazetei* lui Bariț să dea o știre eronată: că Buteniev „au luat calea drept pe la Triest cătră Roma”.

¹⁹ Nu va mai pleca (vezi scris, următoare).

București, 21 sept. 1843

Prea mult dorite frate !

Este cîtăva vreme de cînd¹ în scris unul de la altul n-am priimit, și așa nici nu știm nimic, deși eu nu încetai la orice ocașione (care sînt aici prea dese) a cerceta despre buna-vă aflare, de care mă bucur.

Frata ! Ce-au pățit blăjenii? Am primit și de la d[omnul] *Micloș*², și de la d[omnul] *prota Man*³ cite o scrisoare, dar temeiul pornirii lor asupra ep[iscop]o[pol]ului⁴ nu-l aflăm. Știm că Boer⁵ este trimis la Viena, după care s-a luat și Papp!⁶ Ne-am supăra foarte, cînd sfîrșitul ar fi urît, și nu știu !! Atîta am înțeles cu mare mihnire, că fratele și prietinel nostru, d[omnul] Tipar, ar fi mult amestecat în turburarea aceasta⁷.

Domnule și frate! Aducătorul aceștia este *Vasilie Ștefănescu Theologul*⁸, șolarul nostru, *de caetero*⁹ bun întru toate, eminentissimu în toate, afară de/ întîmplarea aceea cu scrisoarea către d-ta. Dar fiind nu s-au ales nimic din ea și ei au rămas mincinoși și rușinați, și fiind el n-au fost pricina, de aceea l-am iertat din oropsirea cea aproape 2 ani. Mitropolitul încă l-au iertat, ba, nesocotindu-le lui aceste greș și băgînd seamă la ce este bun în el, adevă că e blind, cu inima bună învățat bine, are aplecări frumoase, îl trimite la Pesta cu cheltuia Mitropoliei (a Seminarului), ca să se desăvârșească în calcografie, fiind cel mai bun caligraf aici. Adevărat, îi dă puțin pe an, numai 30 ^ c nădăjduim că el se va mai ajutorape la prietini, de vro mîncare ceva. Cearcă-l în scrisoare, și-l aseamănă cu vrun caligraf d-ai voștri acasas, de vezi, dacă ne întreceți!

P[ărintele] mitropolitul s-a lăsat iest timp de a mai făcea călător pomenită¹⁰. Vodă a sosit aseară ori azi la Giurgiu¹¹.

Frata, vezi în No 238—239 a *Gaz[eta] univ[ersală]* de Augsburg *incvizitia împotriva evreilor în Ancona*¹², dacă este un lucru de veac nostru ! Pune-l în *Gazetă-ți* !¹³

Te rog, ajută lui Vasilie cu aflarea unui ocașion pînă la Sibii.

Eu încă m-am făcut preatin intim cu Niagoi¹⁴.

Fiind, într-altele, al tău sincer frate,

Bălășescu

!8 v

P.S. Ai auzit, că Aron Florian s-a despărțit de nevastă-sa; ea hotărît să se facă călugăriță, nu aici în Principat, ci la S[fința] Agap în Moldova. Pricina dihoniei lor ți-o va spune Vasilie mai pe larg. Așa sînt însurătorile pă la noi¹⁵.

Un prietin me-au dat un articol, dar cam mare, de 10 coaie scrise adevărat cam rari, pofîindu-mă să ți le trimit d-tale spre a-l publica în *Foaie*. Nu știu dacă primești așa art[icol] mare; adevărat este formidabil intitulat *Mare ieșire a Satanei*, tradus din rusește. Scrie-mi dacă vro să ti-l trimit¹⁶.

Să nu uit. Ieri la 11 ceasuri dimineața s-a cutremurat aici pămîntul au fost 2 zguduituri, cea dintîi mai mică, dar a doua era grozavă, în se clătina casa Brîncoveanului foarte tare, (eram acolo la p[ărintele] mitropolitul, carele se speriasse tare); norocirea că n-a ținut mult, d[ur] 5—6 secunde¹⁷./

Adresa: Domnii sale domnului *Geovgie Baritz*, Professor et Redactor *Gazetei de Transilvania*, la Brashov

¹ După *cînd*, în original: *din*, șters apoi de Bălășescu.

² *Miklos* e Nicolae Avram Penciu, pașoptist transilvănean, despre care vezi în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 34—35; 43.

³ Nicolae Maniu, protopopol greco-catolic al Sibiului, despre care vezi p. 1-57.

⁴ Este vorba de conflictul profesorilor de la Blaj cu episcopul Ioan Lemeni, din anii 1842—1846. Vezi informații ample despre cele întâmplate, în *Ibid.*, III, p. 1—57; IV, p. 183—262. O sursă aparte este lucrarea lui Coriolan Suci u, *Crimpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843—1846)*, Blaj, 1938.

⁵ Profesorul Demetriu Boer (vezi scris, anterioară, n. 13) era, alături de Simion Bărnăuțiu și Iosif Pop (nota următoare), conducătorul mișcării politice blăjene de la 1842-1846.

⁶ Eminentul profesor blăjean Iosif Pop, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 371—372, n. 10; IV, p. 235—237. Vezi și *Observatorul*, IV, 1881, nr. 6, p. 22; Nicolae G o m ș a, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 75.

⁷ Timotei Cipariu a fost unul dintre sprijinitorii episcopului Lemeni (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 183—264).

⁸ Un fost dușman al lui Bălășescu, devenit prieten (vezi supra, scris. II, n. 13). Din acest pasaj aflăm că Bălășescu a intrat în conflict cu elevul său, în urma unei scrisori denigratoare a celui din urmă, către Bariț. Scrisoarea nu se cunoaște.

⁹ „Dealtminteri.”

¹⁰ La Viena, pentru îngrijirea sănătății (vezi scris, anterioară).

¹¹ Gheorghe Bibescu făcea o călătorie la Constantinopol, „spre cuvenita închinăciune cătră prea puternicul și mult milostivul nostru suzeran”. Vezi: *Buletin. Gazeta ofițială*, XII, 1843, nr. 73, p. 289-291; *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 68, p. 270, nr. 71, p. 283; nr. 73, p. 289; nr. 78, p. 310; nr. 83, p. 330; nr. 85, p. 338. Știrea lui Bălășescu despre reintoarcerea lui Vodă în 20 sau 21 septembrie — plecase în 16 august! — se dovedește eronată. Ea se datorește colonelului Alexandru Banov și căpitanului Nicolae Bibescu, ofițeri din suita Domnitorului: reînțorși la Giurgiu în preajma datei de 20 septembrie, aceștia au anunțat că Bibescu va sosi și el în port, la această dată. Bariț dă și el știrea, după o altă sursă decît Bălășescu, și cu specificarea că, după spusele celor doi ofițeri, „va sosi” în 20, și nu „a sosit” (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 78, p. 310).

¹² în *Allgemeine Zeitung* din Augsburg, unul dintre cele mai răspindite ziare din Europa, apăruse în 22 august (1843), nr. 238, p. 1901, la rubrica *Italien*, articolul *Neapel, 16 aug.*, știrea unor măsuri ale inchiziției italiene din Ancona („Inquisition-samt in Ancona”) împotriva evreilor. Relatarea continuă în nr. 239, p. 1908.

¹³ Bariț nu reproduce nimic din ziarul german, despre povestea cu persecuția evreilor. Rubrica lui despre Italia este ocupată de veștile despre înăbușirea mișcărilor „rebele” din Statul Papal, care implicau și orașul Ancona.

¹⁴ Ștefan Niagoe,- despre care vezi supra, scris. II, n. 14.

¹⁵ Despre divorțul lui Aron Florian vezi scrisoarea acestuia către Bariț din ianuarie 1844, în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 37—39.

¹⁶ *Foaie pentru minte*. . . n-a publicat vreun articol cu acest titlu.

¹⁷ Vestea cutremurului de la București s-a publicat în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 78, p. 310), dar după altă sursă: „Astăzi [20 septembrie — n.ns.] la 11 ceasuri [și] 5 minute se simțiră două izbiri de cutremur, încît sticlele și farfuriile se clătiră pe almare (dulapuri). Lăcuitoarii se cam tem de loviri și mai grele”.

XI

București, 24 dec. [1843]

Iubite frate !

Te vei mira de îndelunga mea tăcere la atâtea scrisori și răvașe ce me-ai trimis. Ai dreptate, dar o îndelungă boală, care mă făcu să păzesc așternutul întruna cinci săptămîni, apoi alte supărări și alergări fură cauza a lăsa de azi pînă miine; și așa, trecură multe zile, săptămîni și luni, fără a-ți scrie ceva.

Nu mă indoiesc, că nu vei fi auzit de starea mea cea ciudată de care, deși se atinge de pelea mea și mă doare, cu toate a vine mai mult a ride, decît a mă întrista. Văz că e așa și pare să nu crez. *Eu nu mai sînt profesor !*¹

După o muncă de 16 ani în scoale (pe lingă sărăcia cu ca noi românii în Transilvania dăruți) și fără de nici un ajutor d stăpînirii — *absolutis omnibus* — -- după venirea gata aici la ei nia, cari aveau trebuință de profesor de teologie, ca să-și po seminarele, care încă nu exista; după oprirea mea de a m Iaș[i], de profesor în Semin[arul] din Socola, cînd fusăi chema sf[înțitul] pâr[inte] Veniamin, mitropolitul Moldaviii, prin scri din 17 dec[embrie] 1834, trimisă de d. Damaschin Bojincă, cel director al Seminar[iului] Moldaviii; după începerea Semin Mitrop[oliei], aici în minăstirea Antim, unde fusei silit să pre științele în patru ani — cui? — unor copii de la țară, români, nu știau ceti cînd me-au venit supt mină-mi; și ce fel de ști întii *cetirea, scrierea, gramat[ica]* rom[ână] și ceva *latină, geografia, catehismul și istoria biblică*, incheind cu o *logică* (a mentare), în 2 ani și *numai singur*, cu care să se poată preg teologhie; după aceasta veni *Boerescu*, care le predă dogm[atică] și *pastorală, iar eu le tradusei pe Schnekel*, *h[ristia]na*, mă siliu a le compune o *Ist[orie] biseric[escă]* de 1 le alcătuii o *Retică/ biseric[escă]* de 22 coaie, o *Arheologhi loghie și Geografie biseric[escă]*, ca prolegomene la istorie, de cîmp; toate singur, în doi ani, fără a avea vreo carte făcută de cineva, fără a avea autori latini și germani de la mi proprii ai mei; fără a avea vro instrucție cum să mă port eu ci lăsați toți de sine-ne: eu, cum știam și le făceam, era prea l cu toate acestea, după vro cițiva ani fusăi silit a pătîmi supăr tocmă de la cei mai mari (și de nu era Ghica Vodă !!) examene ca mine frumoase n-au dat niminea în Țara Româneas o mărturisesc boieri bătrîni; nici stăpînirea n-au lăsat aceas în seamă, că totdeauna m-au lăudat, ba la cel din urmă exa dat și gratificație; și după toate acestea, acum, după o așa de nouă ani, care altul nu o ar fi purtat, mă pomenesc că, la sept[embrie] a.c, mergînd la economie să ne luăm lefile, ni se luția milostivă a prea bunului arhipăstor "că lefile numiți înaintea încetează, fiind la seminar de ajuns inspectorul, care slujba de profesor, și cu psaltu".

Ce zici, frate, îți place? ! Nu mai este vr un român de acolo, care nu se mulțumește cu puțin, să vie aici, că-l aște tele calde! Dreptate românească! Cu cine să te judeci? ! Mitropolitul, l-am întrebat că ce este aceasta, ce e prici lefilor noastre, poate am făcut vro vină așa mare, să ni-o aret în judecată. Răspunsul a fost că vină nu este; judecată în acum n-are trebuință de mai mulți profesori, mai la ur avea, va pune, ori pe noi, ori pe alții!

Eu, cu toate, n-am crezut să nu fie nimic și nu m-am liniștit a cer-
ceta, că de unde vine aceasta. în vremea de boală veni la mine secretarul
8iv mitrop[oliei], sârdarul Iord[ache] Zosima, carele-mi spuse că sînt tot/
intrigile cele vechi cu episcopul Ilarion al Argeșului¹⁸, și Chesarie Buzău¹⁹,
care, el și cu ai lor neputînd atunci să biruiască, acum după ducerea
Prințului Ghica, nu se liniștiră pînă ce mă dară peste cap, mai învino-
vătîndu-mă, *că aș ținea corespondințe cu redactorul „Gazetei de Transil-
vania” !* /²⁰

Vezi, frate, ce poate răutatea unui om, dintr-altele neputincios,
blăstă[m] ăjtiile unui *Carcalechi*²¹, *Niagoi*²², *Maiorescu*²³ ș.a., căroră eu
nu le-am făcut nici un rău, ci le-am vrut binele ! Dar însă te rog pe
prietenie-ne să taci, să te faci că n-ai ști nimic, nu numai de la mine, dar
nici de la alții; aici se ferbe ceva!

Numai atîta te rog, pînă vom vedea ce va fi, aruncă-ți privirea
împrejuru-ți, la Moldova mai virtos. Știu că acolo ai buni prietini și pu-
ternici, dacă s-ar afla vro profesură bună, mai virtos la seminarie, fiindcă
am studiile și toți autorii gata, mai bine ca ei. Eu i-aș fi scris lui Bojincă
(cu toate că ei trebuie să fi auzit), dar nu m-am grăbit, nici nu mă grăbesc.
Tovarășul, *Boereseu*, fu trimis la *Caracal* profesor de județ²⁴, cu leafă
de 200 lei pe lună (din 400 ce avuse la Seminar) — batjocură! — dar eu
n-am scos nici căciula la niminea, și îmbiîndu-mă n-aș priimi, de murit,
n-oi muri, sînt un cap singur. Boierii cu cari sînt așa bine au auzit de airea
și mă întrebă cu mirare, cum se poate aceasta, și de ce nu le spui
eu? !J

în urma tuturor acestora, mă pomenii cu un răvaș de la *tine*, în care
zici că vrei să-mi trimiți o poliță pentru cărțile de la Blaj !²⁵ M-am mirat,
că cărțile încă nu-mi venise, dar în scurt îm[i] nimeriră și cărțile de la
protopopul] Man²⁶, prin Thiery²¹, și după aceasta și polița-ți, prin
Orghidan²⁸, de 41 fl. C. M. Orghidan veni, eu eram bolnav, cărțile zăcea
la mine, de unde să-i plătesc polița? Voi încă nu știu de ce vă grăbiți
așa cu polițe, ca bancherii cei mari. Eu cărțile nu le-am poruncit anume
pentru 10 persoane, ci îmi zisese vro 4, dintre care era unul prof. *Alecu
Racoviță*²⁹, cel ce răposa pînă veni cartea, și așa a lui me-a rămas mie,
precum și celelalte 6 ex[emplare] au rămas pe capu-mi. Eu le voi desface,
dar nu cu zorul, ci cu incetul și frumos. Și iară, eu zisei 10 ex[emplare] de
la început, după înștiințare și după recomandaria-ți, ca să-mi rămîne
mie 1. Nu cumva ați vrea să vă călcați făgăduiala dată în tipar și deosebi
în scris? Afară de aceea, eu am plătit cheltuiala lor fracht lui Pavel/
82 după Frachtbrief³⁰ de la Thiery, 7 sfanțihi, la vamă 3/00, 3 sf[anți] și
1 unui om de mi le-au adus acasă, fac 11 țvanțihi. Care vasăzică
9 exemplare fac

28 f. 12; apoi pentru 9 ortografii cite 8 cr. (așa zice Mănu),
i, 12 Suma =

29 fl. 24; dintr-această sumă scade 11 țvanctihi cheltuiala ar
3 „ 40 mai rămîn

25 fl. 44, care, după drept cuvînt sînt dator și avizează-mi locul
să pui, că-i plătesc de la mine, fiindcă n-am desfăcut decît 6 ex[empl]
Dar vei zice că cei 11 sfanțihi să-i încarc pe cărți, Cine v-au pus s
semnați prețul fieștecărui tom în parte, încît pe toate trei ies 3 fl. 8
Ce se atinge de polița lui Carcalechi, nu mi-o au plătit, și nici nu
va plăti. Mai întii zice că ți-au plătit prin Orghidan. Apoi îmi spu
nu o au plătit, dar peste vro săptămînă; de atunci nu mai v
știe.

Nr. 93 din a.a, împreună cu *Foaia* s-a oprit³¹. Ce fel este? T
te-mi-l în alt nr. Zici ca Găt³² te tot cicălăește pentru 3 fl. din
gazetelor sem[estrului] trecut. Eu nu 3 fl., ci doi am tras și voi n
dei-ați pus. Eu aveam 10 abonați (afară de mine), pentru care ar
40 fl.; voi puseserăți 42 fl.; pentru ce ?

Frate, este un zgomot mare obștesc, că gazeta voastră se op
de anul nou, aici în Țara Românească, dar toți vorbesc și cu păre
rău. Carcalechi, să tac pe alții, nu mai tace de îndrăcit ce e. Știi că
puțini pot face, dar rău, și dracu ! Vezi, gazeta lui s-a făcut semiofic
Chipul, ea iese sub numele lui Carcalechi, dar este a lui Marcovic
el vrea să sugrume pe toate, ca să rămîne numai aceasta a lui; specu
Eu, auzind, din 10 guri cel puțin, m-am dus ieri chiar la agenție
întrebat anume, dacă se poate opri de tot, de unde luai răspuns că a
nu se poate, ci se poate pune sub țensură, după cum și este pusă; ș
am mai însuflețit. Eliad spune că mai zilele trecute, prînzîndla d. Her
cu *Carcalechi*, zice Eliad că ar fi auzit că are să se oprească *Gazeta T
vania*. *Carcalechi* ar fi zis: „*Prea bine ar fi, așa-i trebuie blăstăm
aceluia (Baritz) ! Un ticălos ca el este în stare să se prinză cu o Rus*
Eu nu știu dacă se poate opri, ori nu. Cu toată întîmplarea, te rog p
următorii a le trimite: 1 d. *Alecu Lenș*³³; 2 *mitropolitulu*³⁷; 3 p[ări]
*Eofrosin*³⁸; 4 protosinghelul *Ioanichie Dideștanu*³⁹; 5 *prof. Laure*
6 d. *agă Ioan Slătineanu*; 7 *logoffăt] Vladimir Blaramberg*⁴⁰;
*Brener*⁴¹) 9 d. *Eughenie Predescu*, procuror; 10 *Alex. graf de*
11 *Costfache] Filcoianu, prezident*⁴². Iar sînt 11.

Frate, sînt unii cari nici acum nu m-au plătit, precum d. Filc
(logofătul muri alaltăieri⁴³) pe sem. I.a.c. Graf[ul] Scarlat Roset
duse la Italia ș.a. Pe anul întreg nu-mi dădu nimic. Cu aceasta s
tău sincer amic,

N. Bălă

N.l. Păr[intele] Efrosin a vorbit cu păr[intele] mitropolit p
dedicarea *Macrobioticii*⁴⁴, pe care o au priimit, și se va folosi. Dar

tele] Efosin me-au zis să vă scriu ca să rinduiți aici un adunătoriu de prenumărând și să puie prețul cărții. Și eu voi 10 exemplare.

Nr. 2. Frate, zi-i lui Nemeth⁴⁶, librarului vostru, să-mi procure *Istov[ia]* lui Bol[la]⁴⁷ III tom. Claud[iopole], și Bol[la] [sic!; recte: Bano-n.n.], *Ius Romanum*⁴⁸; prețul ce va fi, i-l răspunz⁴⁹./

¹ Manuscrisul rupt. Dată pe baza conținutului.

² Scrisoarea de față e singura sursă cunoscută, din care se poate reconstitui sfârșitul carierei lui Nicolae Nifon Bălășescu, de dascăl și director la Seminarul central al Mitropoliei din București. Vezi continuarea!

³ După absolvirea cursurilor Seminarului teologic din Arad (vezi atestatul de studii al lui Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul central 1836-1936. Documentele întemeierii*, p. 33), Bălășescu se pare că a funcționat ca profesor la Arad și Virșeț. Apoi, în 1835, a trecut în Țara Românească.

⁴ [Din partea] „absolut a tuturor”.

* Seminarul central de la Mănăstirea Antim se va deschide la 2 februarie 1836, <dar Bălășescu vine în Țara Românească la începutul anului 1835. în 10 ianuarie 1835 îi scrie lui Damaschin Bojincă, la Iași (*Op. cit.*, p. 38-39) că, de la 1 ianuarie, era „ales și întărit profesor de teologie” la București. Până la deschiderea seminarului, -ține un curs de teologie la școala de grămătică a călugărului Ierotei (*Ibid.* p. 40-42).

⁶ Scrisoarea lui Bojincă nu o cunoaștem, dar e pomenită în răspunsul lui Bălășescu din 10 ianuarie 1835, care se păstrează la B.A.R., ms.rom. 729—730, f. 110 r+v; publicată la Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*, p. 38-39* Bălășescu refuză, într-adevăr, un post de dascăl la Seminarul Veniamin, de dragul celui de la București (vezi și n.5, aci supra).

⁷ în lipsa unei clădiri proprii, și până la achiziționarea acesteia, în 1839, Seminarul central a funcționat în metohul Antim, aparținând Episcopiei de Argeș. S-a păstrat contractul prin care meșterul Conrad Schwenk se angajează să repare și să spoiască încăperile de la Antim, pentru suma de 13.000 de lei (vezi *Op. cit.*, p. 59-60).

⁸ Materiile de la Seminarul central au fost aprobate, odată regulamentul seminațiilor teologice în curs de întemeiere, prin ofișul domnesc 283/1835, citit în fața Adunării Obștești la 28 mai (*Ibid.*, p. 44-49). Citirea, scrierea, gramatica română și aritmetica figurează în programa anului I (seminarul era prevăzut pentru 4 ani), geografia și catehismul în anul II, istoria biblică în anul II. Gramatica latină și logică nu există în programă.

⁹ Nu chiar doi ani! într-adevăr, în vara anului 1837, Bălășescu se plinge, exasperat, direct domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, de faptul că nu este angajat cel de răl doilea profesor, conform statutelor de organizare a seminarului. Singur, îi este foarte greu să facă față și, în plus, este ineficient și costisitor. Propune să fie angajat, ca al doilea profesor, Zaharia Boerescu, venit din Timișoara (*Ibid.*, p. 110—112). Angajarea lui Boerescu survine la 13 septembrie 1837, cu leață de 500 lei pe lună, cit avea și Bălășescu (*Ibid.*, p. 112—113).

¹⁰ Zaharia Boerescu, 1809-1884, al doilea profesor al Seminarului central din București, după Nicolae Nifon Bălășescu (vezi n. 9, supra). Bănățean, a făcut studii la Seminarul teologic din Virșeț. Din 1837 până în septembrie 1843 (vezi scrisoarea în continuare) a funcționat la Seminarul central din București. Citeva luni e director al Seminarului de la Curtea de Argeș, pentru ca sfârșitul anului 1843 să-l găsească la Caracal, mai apoi la Giurgiu, dascăl al școlilor normale de aici. Din cauza participării la revoluție, în 1848 este înlăturat din învățămînt. Repeșit în 1851, funcționează la Seminarul de la Curtea de Argeș și din nou la Seminarul central din București între 1864—1866, anul pensionării. Vezi despre el: Pîrnu Boerescu și Gh.' Părnuță, *Zaharia Boerescu. Citeva date despre viața unui dascăl de teologie*, în *Glăsuț bisericii*, XIX, 1960, nr. 3-4, p. 229-245; Tom a G. Bulat, *Profesori bănățeni*

în serviciul școlilor clericale din Principatele române în secolul polia Banatului, XVI, 1966, nr. 10-12, p. 633-635; Mircea fessori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și XIX-lea, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1968, nr. 1—2, p. 33-34.

¹¹ Cartea scriitorului catolic Maurus Schenkel, *Etica christia* în 2 volume, în 1804, dar cu o ediție recentă (1823) la Strigoni lucrări ale lui Schenkel: *Institutiones theologiae pastoralis*, Viena, ralis systema, Strigoni, 1824.

¹² Intitulată *Tractat de istoria bisericii creștine*, această lucră scrisă în 1840, se păstrează la B.A.R., în ms rom. 775; f. 1 de la periodul II, cap. III, până la începutul „periodului al I

¹³ *Ritorică bisericească, predată șolarilor din Seminarul ce din București*, lucrare aflată la B.A.R., ms.rom. 754, p. 168-

¹⁴ Nu se cunosc edițiile primare ale acestor cursuri. Se păstr comasată: *Arheologia și geografia biblică și cea bisericească* (B.A. f. 28r-78v), scrisă în 1854-1855, pe cînd Bălășescu era prof Huși.

¹⁵ Programa seminarială din Țara Românească prevedea (ve costea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*, p. 48-49), p cunoștințe de măsurarea locurilor”, iar pentru anul IV „vaxinația, și fis'ica [= medicina - n.n.] populară”. Așadar, preoții se preg de îndrumători laici ai sătenilor. Pentru acest scop luminist, depășind obligațiile programei! — o întreagă *Iconomie de cîmp*, în lene. Nu se cunoaște manuscrisul lucrării, care ar permite, probabil lui Gheorghe Șincai, *Povățuire către economia de cîmp pentru fo celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate...*, tipărit

¹⁶ Alexandru Dimitrie Ghica a fost, într-adevăr, un mare șescu. Documentele întemeierii Seminarului bucureștean (la stea și Mihail Regleanu, *Op. cit.*) abundă de acte d în favoarea noii școli și a directorului ei. în lungul conflict pe c în 1838—1839, cu inspectorul-călugăr Ierotei — tot transilvăne ciștig de cauză lui Bălășescu, schimbîndu-l pe călugăr din funcț p. 153—154). Din nefericire, urmașul acestuia, călugărul Nich și mai înverșunat al dascălului transilvănean. Un raport calo către Logofeția trebilor bisericești și a instrucției publice, din p. 175—176) rămîne fără urmări, căci directorul seminarului lui Vodă.

¹⁷ în iulie 1843.

¹⁸ Vezi scris. I, n. 3.

¹⁹ Despre episcopul Chesarie al Buzăului vezi în acest volu Munteanu către Bariț, nr. I, n. 11.

²⁰ Ceea ce, după cum se vede, era adevărat! De fapt, pono Bălășescu se trag din aceea că el făcea parte din Societatea li cercul revoluționarilor antiregulamentari din Țara Românească, omul țarismului și apărător-volens-nolens al Regulamentului Or

²¹ Vezi scris. II, n. 27.

²² *Ibid.*, n. 14.

²³ Frecușurile dintre Bălășescu și ceilalți profesori din Transil decit ne-ar place să credem! Dușmănia lui Ioan Maiorescu, însă, o cinstea și corectitudinea sa, s-ar putea să aibă ca motiv pr și intelectualii din București, care-i administraseră directorului cunoscuta și drastica „aducere la ordine”. Dintre cei din Trans și Laurian făceau parte din Societatea literară, condusă de He

alți „franțuzii” detestați de auflărerul de la Craiova: Cezar Boliac, Grigore Alexan-
drescu, Nicolae Bălcescu ș.a.

²⁴ Vezi supra, n. 10.

²⁵ Adică exemplarele ce i se trimiseseră, în calitate de colectant, din *Icoana Pământului sau Carte de geografie* a blăjeanului Ioan Rusu, din care apăruse în 1843, postum, volumul III (vezi scris. II, n. 37).

²⁶ Nicolae Maniu de la Sibiu.

²⁷ Sau Thyerry, librar din Sibiu, de origine franceză.

²⁸ Rudolf Orghidan, negustorul-mecenat din Brașov (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IIT, p. 52, n.4). În plus: [George Bariț], *Necrolog* [la moartea lui Rudolf Orghidan], în *Observatorul*, V, 1882, nr. 78, p. 312.

²⁹ Serdarul Alexandru Racoviță, mort în 1843, fusese profesor de drept comercial la clasa complementară a Colegiului „Sfântul Sava” (vezi Iosif Genilie, *Cuvînt ia înmormîntarea d-lui sardar Alexandru Racoviță, în 12 iunie 1843, compus de d. —, profesorul și bibliotecarul colegiului național, în Foaie pentru minte...*, 1843, nr. 36, p. 285-288).

³⁰ „Crisoare de trăsură”, corespondentul foii de marfă de azi.

³¹ Despre această „oprire” îi scrie și Aron Florian în 17 ianuarie 1844 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 36—37), dezvăluind dedesubturile politice ale atitudinii cenzurii din Țara Românească: „Noi ne aflăm în veacul înaintării. Hodoroagă [Zaharia Carcalechi, gazetarul Curții—n.ns. [cu [Marcovjici și cu [Dașcof, cu toate opintirile lor, nu putea ciuinti aripile foilor tale, ca să nu zboare peste Carpați”. Numărul cenzurat, 93, din 22 noiembrie, insera la rubrica *Țara Românească* știrea *București, 13 noiembrie*, despre unele măsuri luate de Gheorghe Bibescu pentru întărirea „poliției („dorobanții țarei”). Se dau și date despre numărul dorobanților: „în unele județe peste 200, în altele abia ajunge peste o sută”.

³² Johann Gott editorul de la Brașov, frecvent ortografiat astfel în epocă.

³³ Ziarul bucureștean al lui Zaharia Caralechi, *Cantor de avis și comers*, suferea «o certă metamorfoză, odată cu apropierea de stăpînire, pentru obținerea unor subsidii. De la 13 februarie 1843, el se numea de pe acum *Vestitorul românesc. Gazetă coprin-zătoare de feluri de ștințe*. Cotitura esențială spre punga statului se face în 10 august 1843, cînd numele devine *Vestitorul românesc. Gazetă semi-ofițială*. De acum cheltuielile tipăririi sînt suportate de Vodă. De la 1 ianuarie, dealfel, în fruntea ziarului se ”tipărește o nouă viniată, reprezentînd stema principatului.

³⁴ Simion Marcovici era cenzor în Țara Românească (vezi *George Bariț și contem-poranii săi*, I, p. 30). Despre el, o primă sinteză competentă în *Dicționarul literaturii A'omâne de la origini pînă la 1900*, p. 552—553.

³⁵ *Constantin Herescu-Năsturel*, 1796—1874, mare ban și spătar, a intrat în istoria culturii prin donația uriașă pe care a făcut-o Academiei Române, pentru instituirea cunoscutului premiu — Marele premiu Năsturel-Herescu — de 12.000 lei. Din ofițer «aghiotant domnesc și șef al Vorniciei temnițelor, Gheorghe Bibescu îl făcuse capul vistieriei. După revoluție a reintrat în cadrele armatei, devenind spătar. Vezi despre «el: *Constantin Năsturel-Herescu* [necrolog], în *Transilvania*, VIII, 1875, p. 34—35; C. I. I o n e s c u - G i o n, *Marele ban Constantin Năsturel Herescu*, în *Revista nouă*, II, 1980, p. 1—6; V a s i l e C. L i v i a n u, *General Constantin Hierescu-Năsturel. Episod din domnia lui Cuza-Vodă*, București, 1899.

³⁶ Vezi scris. IX, n. 4.

³⁷ Neofit II (Vezi scris. II, n.8).

³⁸ Eufrosin Poteca, egumen al Mănăstirii Motru.

³⁹ Arhimandrit, secretar metropolitan după retragerea lui Eufrosin Poteca la Mănăstirea Motru.

⁴⁰ Colonelul Vladimir Blaremburg, „inginerul statului”, arhitect șef al Bucureștilor* a îndeplinit sub Alexandru Dimitrie Ghica, dar și sub Gheorghe Bibescu, diverse funcții:

șeful secției ingineresti la Departamentul trebilor dinlăuntru, aghiotant domnesc, vor al temnițelor ș.a. Tatăl deputatului de mai tîrziu, Nicolae Blaremburg, șeful grup Juna dreaptă din Adunarea Obștească a Principatelor Unite (vezi Christol I. S u l i o t i s, *Nicolae Blaremburg, omul și faptele lui*, I, Brăila, 1894; II, București,

1895).

⁴¹ Proprietarul Casinei nemțești din București (vezi infra, scris. XII).

⁴² Constantin Fălcoianu (despre care vezi și scris. V, n.3) fusese, sub Gh ocirmuitor al județului Dolj. Gheorghe Bibescu a făcut din el director în Departamen trebilor dinlăuntru.

⁴³ Vezi și n. 40: cel decedat „alaltăieri” era logofătul Vladimir Blaremburg

⁴⁴ Vezi în acest volum scrisorile lui Gavril Munteanu, nr. XXVIII, n.4. Cf supra, scris. IX, inel.n.5.

⁴⁵ Se anunțase (vezi *Foaie pentru minte...*, 1843, nr. 40, p. 317—38) viitoa apariție a traducerii lui Pavel Vasici, *Macrobotica.sau măiestria de a lungi viața, Hufeland, tradusă și întocmită pentru orice român cidtivat*, din care primul volum u să apară la Brașov, în 1844 (voi. II, Brașov, 1845). Despre Pavel Vasici vezi ca aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 1—20.0

⁴⁶ Wilhelm Nemeth, librar și editor din Brașov.

⁴⁷ *Bolta Marton*, 1751—1831, călugăr piarist din Cluj, din 1784 profesor de ist la Liceul academic piarist clujean. S-a bucurat de o poziție privilegiată în epocă, profesorul celor doi copii ai vestitului spoliator aristocrat, guvernatorul Banffy Gyos Astfel, Bolla a devenit „istoricul oficial” al Transilvaniei, manifestîndu-se, în acest s ca un apărător al ordinii medievale din principat (Unio Trium Nationum) și ca dușman și defăimător neîmpăcat al românilor. Scrierile sale istorice, dar și de d istoric, compuse într-un demers metodologic clasicist, perimat, s-au bucurat de o nu trecere, pentru virtuțile lor didactice. Cea mai cunoscută este aceasta cerută de B șescu, *Prima Lineae Historiae Universalis, in usum Studiosae Juventutis Claudiopolit* I—III, Cluj, 1798—1799, Vezi despre el: *Bolla Marton, kegyesrendi aldozar es tro Hazai es kulfoldi tudositások*, II, 1831, p. 298.

⁴⁸ Nu se cunoaște o asemenea lucrare a lui Bolla Marton. În realitate este v de un lapsus calami, Bălășescu vrînd să scrie de fapt Bano, nu Bolla (vezi pe justificare scris. XIII). *Bano Istvan* a fost profesor de filosofie și drept și prodir al Liceului academic piarist din Cluj. Lucrarea cerută de Bălășescu: *Jus roma privatum secundum vestigia*, Cluj, 1842.

⁴⁹ Pe prima filă a scrisorii, deasupra formalei de adresare, Bariț face următo adnotare enigmatică: „Tetr. 5. ian.”

XII

[București, februarie 18

[...]² îți mină de ajutor în interesu-ți, precum me-au și venit! Vodă ac cu mitropolitul sînt la cuțite, întocmai ca și ălalalt. Vremea ne va a multe, care nu le gîndeam. în Adunarea Obșt[eașcă] opoziția e n foarte, cel puțin e un trup de 34, toți tari ca ferul, în capul' căror mitr[opolitul]³. Dracul nu doarme !! La Iași auzii că ei nu mai sufer Sturza Domn⁴ și el vîzînd că e treaba așa, încă vrea să-și dea dimi Mitr[opolit] are să se facă acolo, nu știu cine⁵. Aici are să se facă ep[is]

iar nu știu cine. Vodă nu voiește pe care voiește mitro[politul], iar mitropolitul] are partidă mare⁶. Cu toate că nu știu la alegerea unei asemenea persoane ce partidă ar avea, căci bărbați zdraveni nu sint. Tară mai săracă de oameni bisericești, ca Țara Rom[ânească], gîndesc că nu este în toată lumea.

Mă mir și nu mă poci destul de scrisorile din 29 noiembrie[rie] și din 30 decembrie[rie] a.t. ce mi le trimiseși. Spune-mi ce ți-au venit să scrii așa speriat, așa desperat? ! Eu, pe lingă toate dandanele ce le-am avut de vro 6 ani și mai bine, nu te-am înșelat cu nici un creițar, nu ți-am oprit, n-am poftit nici un ban niciodată, tot ce-ai putut să-mi faci me-ai dat 1 ex. din gazeta-ți și alt nimic, altceva nici nu me-au trebuit. Eu tot ce ți-am făcut am făcut din o adevărată iubire frățească și am făcut cu dragoste, îți mărturisesc. Dar se vede că încă ai slăbiciunea credulității: orice vorbă, fie și mincinoasă, zică și un vrăjmaș al meu, sau al tău sau mai bine al amîndurora, tu crezi și te necăjești. Frate, mai alege, mai deosebește ! Eu, frate, cu tine sint tot acela care am fost și zic că totdeauna voi fi, de s-ar cutremura și elementele, nu un Carcalechi, Niagoi, Romanov ș.a. Zic că voi fi, dacă tu nu te vei lepăda ! Eu nu zic că gazetele-ți n-au zăcut la Aghenție⁷, trecînd totdeauna o expediție, pînă venea și al 2[-lea] pachet, ca să trimit 2 odată. Vasăzică odată pe săptămînă și în vremea bolii mele, rămăsese 3 odată. Dar nu zăcea ca zdrențele și obielele cele de rînd ci puse frumos pe o masă a canțelarii împărătești, așteptînd cînsit rădicarea lor. Și, — o, pruncule !! — de ce nu giudeci cum sint poștele aici? Eu le dam lor interes de la mine, și ei tot nu împlinea făgăduiala că tu ai scris mai an de poștele din Țar[a] Rom[ânească]. în sfîrșit, eu m-am silit a ți le trimite cînd cu poștă, cînd cu pachete crăiești sau cu ale vistreriei. Apoi, zici în mai multe rîvașe, că „nici tatăl meu sã nu mai poată primi de astã zi încolo gazete pe credit, nici măcar de trei ceasuri”⁸. Și apoi, vãz că mulți le primesc, le dai, nu te ții de vorbă. De ce zici ce nu poți/ împlini? Alții la Craiova și [poate]⁹ și într-alte locuri [te-au] fript și te-au înșelat zdravăn, și tot poate nu apeși așa condeiu ca mie. Ce necaz mare ți-am făcut, de te geluiești cu atîta amar, nu cumva te-au speriat că am mufluzit, fiindcă n-am plătit dir[ectorului] tip[ografie]i¹⁰ din Blaj o sumă de vro 7—8# ? Aceasta este tot? Nu te vor apuca blajenii, că eu ți-i pui miine la Orghidan¹¹. Nu voi să fiu dator ! Dar cite icoane, cărți le vor mînca șoarecii prin cămeri ? Bine ar fi cînd s-ar adresa ei către mitropolitul, doar me-ar plăti 1 ex. ce i l-am dat, asemenea și vicarul mitr[opolitan] Nifon¹², nu știu ce gîndesc, poate așteaptă să li le dăruiesc.

Pomenești că ș-ar fi scris Orghidan că aș fi zis eu că mai avem amîndoi *acareturi* între noi. Nu știu ce *acareturi*? Aceste se zic la- noi *heaiuri*, *șurã*, *grajd*, *casã* și alte împregiurul casii, poate și mobile; de toate acestea noi nu prea avem, nici între noi, nici fiecare în parte, poate ți[-i] fi cumpărat tu casa aceea mare, în care ședeai (a lui Boghie), firește Îmbogățit din gazete !

Îți scrisesem, pentru nr. 93 de anul trecut, care-l oprise cenzura, și ai uitat.

Frate ! Eu din porunca mitropolitului] am început ționar latino-romănesc¹³. Am luat p-a lui Scheller¹⁴. gata; voi să fac publicație de prenumerație. Cum mă i tipărească? Aici nu, că apoi dincolo nu pot trece. Din în Brașov? Ori la Aron în Buda? ¹⁵ Socotești să se treacă în felul său? Cam cît va consta mia de coaie cu lita *Vocabularul Fratfuzesc* — *romfănesc* de la Sf[intul] așa mici? Cam cîte exemplare ai socoti să se tipărească te rog fă-mi o deslușire, după cum cunoști și so[co]tești aceste treburile să vorbesc mitropolitului], să-i dau mație.

Gavra s-a făcut de tot risul¹⁶, iar *Vida* își] co Prin *Romanov* nu-mi mai trimite nimic, că numerii c un pachet cu poșta, dar scrisesem să-mi vie prin Ro 13 dec. 1843 c.v., am priimit tocmai în 3 ian. [1]844, caută dacă e vrun rîvaș. Se interesează toți de secre puțin. Parcã noi amîndoi mișcãm lumea. Tu faci, adevã Pe Carcalechi lasã-l în pace. Lui Brenner trimite-i cafenea nemțescã și loc public¹⁸, dacă o aș plăti de l *hetica* lui Aron¹⁹ trimite-mi vro 10 ex[emplare], ca să pentru *Macrobotică*²⁰ încă pe vro 10 mă prenumăr. Fr

24v

¹ Datarea lipsește. Datată pe baza unor informații din c dintre Gheorghe Bibescu și Adunarea Obștească, alegerea de

² începutul scrisorii lipsește (probabil o filã r+v).

³ Tensiunea dintre Domn și Adunare va duce la dizolvare • lunã mai tirziu (vezi scris, urmãtoare).

⁴ Criza domniei lui Mihail Sturza s-a manifestat — după m Duclos — din momentul cînd „boieri tineri, un partid adevãr glasul”. La începutul anului 1844, opoziția împotriva lui Sturza consului rus Charles de Kotzebue, era generalã. în fruntea intrig nachi, care avea veleități de domnie. După un moment de deru a marilor puteri îl salvează pe Sturza, pe baza observației c înlãturarea lui Ghica n-a dus la rezultatul scontat: liniștirea C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—*

⁵ După alungarea lui Veniamin Costachi din scaunul m (în ianuarie 1842), locul a rãmas vacant pînã în februarie 1 scrisoare fragmentarã). în 2/14 februarie a avut loc alegerea Meletie Brandaburul, episcopul de Roman, a ieșit învingãtor c 26, acumulate de Sofronie Miculescu al Hușilor. Douã zile mai t s-a ales noul episcop de Roman, în persoana lui Veniamin Rosett 22 de concurenți, cu 85 de voturi. Sofronie Miculescu a fost i voturi pentru. Vezi Ioan C. Filitti, *Op. cit.*, p. 530.

⁶ Episcopia Rimnicului rămăsese „vãduvã”, după alegerea l polit, în 28 iunie 1840, cu o majoritate infimã de 49 „glasu p. 131). Din cauza neînțelegerilor lui Neofit cu Bibescu, scaun va rãmîne vacant pînã în 1850, cînd îl va ocupa Calinic.

⁷ Agenția cezaro-crăiască austriacă din Țara Românească, condusă de Casimir "von Timoni. Ceilalți funcționari: Emmanuel Schweiger von Duernstein (cancelar), Felix Miessl von Treuenstadt (secretar) și Emmanuel Furkas (dragoman). Birocrația răuvoitoare a agențiilor austriece din Principate a constituit o piedică enormă în desfășurarea relațiilor culturale dintre cele trei țări românești.

⁸ Manuscrisul rupt.

⁹ Directorul Tipografiei diecezane din Blaj era Timotei Cipariu.

¹⁰ Rudolf Orghidan (vezi scris, anterioară, n.28) avea o factorie comercială în ^București, asemeni altor negustori „levantini” din Brașov.

¹¹ Egumenul Mănăstirii Cozia, arhimandrit.

¹² Povestea intocmirii acestui păm dictionar latin-român din Principate este lungă și complicată (vezi și scrisorile următoare). Conceput la dimensiuni care depășeau ^con condițiile culturale din Țara Românească, dictionarul va fi dus doar pînă la cuvîntul *Aula* (ed. 1: *Dictionarium latino-romanicum*, Sibiu, 1848, 368 coloane), respectiv pînă la cuvîntul *Confero* (ed. 2: *Dictionarium latino-romanicum*, București, 1860, 864 coloane).

¹³ *Immanuel Johann Gerhard Scheller*, 1735—1803, lexicograf german, autorul mnuui celebru dictionar latin-german și german-latin (*Lateinisch-Deutsches und Deutsch-Lateinisches Handlexikon, vornehmlich für Schule*, I—II, Leipzig, 1796; alte ediții: Viena, 1806-1807; Viena și Triest, 1818; Viena și Triest, 1819-1820; "Viena, f.a.).

¹⁴ Transilvăneanul Teodor Aron (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 112, n. 7; *Dictionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 1—2) nera revizor și cenzor al cărților românești la Tipografia Universității din Buda.

¹⁵ „Vocabularul” de la Sfîntul Sava: *Vocabulaire francais-valaque d'apres la derniere addition du dictionaire de Academie francaise, eugmente de plusieurs autres mots recueillies dans differents dictionaires. 2 tomes*, București, 1840, lucrat de Petrache Poenaru, Aron T^lorian și Gheorghe Hill și tipărit la Colegiul „Sfîntul Sava”.

¹⁶ Se referă la afacerea dubioasă a profesorului arădan Alexandru Gavra, în legătură cu publicarea *Hronicii* lui Gheorghe Șincai (vezi Iosif Pervain, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronică*, în *Studii de literatură română*, Cluj, "4971, p. 86—112; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 73, n. 13; *Dictionarul dileraturii române de la origini pînă la 1900*, p. 381). Gavra avea un rival primejdios în persoana ieromonahului Gherman Vida, care pregătea și el, după o altă copie, ^editarea *Hronicii*. Prin supralicitarea întreprinderii sale, ca și printr-o bizară piesă ^preambul (vezi-i titlul irepetabil în corespondența lui Gavril Munteanu din acest volum mx. VI, n. 10), Gavra a reușit să-și compromită ceea ce era de valoare în intenția sa: editarea *Hronicii*. Astfel că, în ciuda condițiilor favorabile, primul volum din *Hronică* f(Buda, 1844; pînă la anul 1439 al istoriei șincaiane; vezi scrisorile lui Gavril Munteanu, "VII, n. 5) va fi și ultimul. încercările ulterioare nu-i vor mai reuși.

¹⁷ Mai silențios și cu mai mult bun simț, Gherman Vida (vezi despre el Ioan C h i n d r i ș, *Gherman Vida și Gheorghe Șincai*, în *Chipuri din hronicul neamului*, București, 1977, p. 61—64) pornește la editare, respectînd etica științifică. Și, în pofida ^ajutorului aproape nul, primit în capitala Moldovei, ca și a sârăciei proprii, reușește jsă tipărească și el un prim volum, înaintea lui Gavra.

¹⁸ Vezi și scris, anterioară, -inel. n. 41.

¹⁹ Lucrarea lui Teodor Aron, *Catehistică practică*, apăruse la Buda în 1843 /vezi •*George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 112; în acest volum, scrisorile lui Gavril Munteanu, nr. VI, n. 9; aci supra n. 14).

²⁰ Scris, anterioară, n.45.

XIII

[Cernica], în 4 martie [1J

Frate Gheorghie !

Eu ieri venii de la M[ănăstirea] Cernica ¹. Acolo mă aflai de vro săptămîni. Azi, venind acasă din alergăturile care le am prin blăstăma cela de oraș, îți aflai scrisoarea-ț[i], însoțită de *Catehistică*², îți mult mesc ! Pe Bolla³ și Banno⁴ il cere Laureani; are trebuință în lecții sale⁵. Ce-ți pasă; fă-le să-i vie prin Nemeth⁶, și i se vor plăti. Zfahar C[arcalechi] a lătrat în toate părțile și latră și acum, dar D-zeu îi plăti și lui și noă după faptele ce facem toți.

Vestea cea răspîndită de mine e aici învechită; pricină de așa vorb au dat întrebările ce le făcusem eu încă înainte de 6 ani lui Vasici, pent cari și el, săracul pătîmi și eu nu mai scap. Dar nu e nimic, bun e D-z la niminea rău n-am făcut, sînt un cap, relație n-am cu niminea, va v vremea, scăpa-voi și eu! Frate, sînt proclamat de al tău coresponden nu le-am tăgăduit, n-am vrut să minț, dar te rog bilețuri nu-mi trim prin gazete-mi, că toate ale mele le deschid la cenzură, *hoc est*, de la Agh ție ⁸ să trimit pachetul întreg la Postelnicie, acolo se deschide. Se sco pînă acuma un plic fie a cui era, il deschidea Marcovici⁹, il cetea și d nu era nimic supărător într-insul, le da drumul, dar dacă era ceva oprea! Acuma fac așa: din tot pachetul, caută togmai plicul meu, acela-l deschide și ce se află în el, cetește tot. Știi, mă !?

Altamaimare !Ț-or fi scris alții. Traudafilof a făcut mare turburare a cu căutarea minelor ¹⁰. Vodă, prin Vornicie¹¹-i dădu voie, prin ofițuri n multe. Obștasca Adunare s-au împrotivit lui Vodă, oprind pe Trandaf și pe Vodă să-și tragă ofițurile îndărăpt, ca niște împrotiva/ Regulam tului date. D-aici s-au născut ceartă groasă, groasă ca care n-a mai aici niciodată, nici împrotiva lui Ghica. S-au făcut 2 partide, opoz care are în cap pe popa cel mare ¹² și partida lui Vodă. Opoziție a de vro 27 de inși, bine uniți, cari se certa zile întregi, în urmă ceasta ne tîndu-se împăca, venea treaba la balatorie. Atunci totdeauna ciș opoziția, și așa, ale lui Vodă răminea toate gios, orice zise și poftea, se primea nimic, spre cea mai mare ocară și rușine a lui. Deci astăzi f și eu de față, la 11 oare era toți adonați în sala adunării. Veni și pă tele] mitr[opolit], se deschise ședința. După ce se ceti jurnalul șed trecute, cînd era să înceapă la lucrare, iese secretarul statului, posteln Manolache Băleanu, în mijlocul sălii, se pune la o masă unde obicinu a ceti miniștri ofițele domnești, începe a citi. Ce să auzim? Că „s anului acestui se închide și așa d[omni] deputați ai Obșteștii Adunări înceta din ale lucrării”¹³. Nimic mai mult, vezi art. 53 din Reg[ulamen Dar nu l-au pomenit. Mitropolitul s-au scîrbit foarte, a îngălbinit și

s-au turburat. Lucru trist, după așa proaspătă domnie; rău să aude ! Ce va zice lumea? Ghica n-a fost bun, dar acesta ce-a făcut, ce vină-i bagă? D3stul că, în certurile lor, unii s-au expectorat: „Ce? Noi l-am pus, noi-k scoatem! Cine e el? Un herghelegiu !”

Și tu ai vreme scurtă când îmi scrii, dar și eu încă mă grăbesc, vezi t

Cu Iașu mai lasă, să vedem aici, văz că și acolo se bat berbecii în cap, și [în] furia lor nu voi [să] caz între coarne-le. Mai bine aici.

Mă! Vream să tac! Dar ț-o spui: eu mă călugăresc¹⁴. Ce va da D-zeu ! Doamne ajută ! îmi fac f [semnul crucii —n.ns.]. Dar au auzit călugării, cei mari aici, și toți stau mai tare împotrivă-mi, le e frică, zic că o fac ca să mă fac mitropolit!! Sint în Cernica¹⁵, me-am și dus calabalicul călugăresc. Acolo mă vor cu toată inima.

20v

Bălășescu J.f

Frate, numele ne-au mers de aceea ce va fi. Iată, în precina turburării se făcură de poeții noștri niște versuri intitulate *Măceșul și florile*¹⁶. Măceșul vre să intre între flori (românii) și zice că e *trandafir*, dar nu știu de ce ș-au mai pus în coadă un — *of*, (Trandafirof); grădinarul (Vodă). *Groap-astupă, grădinare*¹⁷ i[d] e[st]: „Trage-ți ofițul îndărăt”;

Ce-am făcut nu se desface.. .¹⁸ ș.a. sint tot vorbe din un ofiț;

*Vîntul din apus*¹⁹ = Austria și poate alte puteri ;

*Of*²⁰ = musca.

Folosește-te de ele! Fă ce-i ști!²¹

Rău de români în toate părțile!!/

Amice, trimițindu-mi ceva, adresează-mi de-a dreptul prin d. Romanov, ba și gazeta mea, h[oc]e[st] plicul meu, pune-l într-al lui Romanov și el îmi va trimite tot, unde mă voi afla; ne-am înțeles amindoi. Dar,, cu toate, bine ar fi ca pe orice scrisorică să-ți pui pecetea și se ridică toată bănuiala de a ne mai ști ce stă în bileturile unuia și ale altuia. *Ex gratia*²² \ fetița cea tocmită cu 60 fl. w. lui Aron²³, *riest ce pas*²⁴. Că știu ! Da vei întreba: de unde știu ? Ce-ți pasă ? Dar să taci, că numai eu știu, ca duhovnic din Cernica, și știi, din spovedanie nu se spune l[^] N-ar fi și pentru mine bine, că știi călugării cum sint!!/

¹ Mănăstirea Cernica, noua reșdintă a lui Bălășescu (vezi aci infra, n. 15).

² Vezi scris, anterioară, n. 19.

³ Scris. XI, n. 47.

⁴ *Ibid.*, n. 48.

⁵ Laurian preda, din 1842, filosofia la Colegiul „Sfintul Sava” din Bucureștii Programa cursului prevedea și elemente de filosofia dreptului.

⁶ Wilhelm Nemeth, librarul din Brașov.

⁷ Cu toate că „vina” din numărul 93 pe 1843 al *Gazei* scrise. XI, n. 31) nu se datorește lui Bălășescu.

⁸ Agenția consulară cezaro-crăiască a Austriei, din Țara Românească (anterioară, n.7).

⁹ Vezi scris. XI, n. 34.

¹⁰ Cunoscuta afacere Trandafiloff, din 1843— 1844, care a avut un precedent în Țara Românească. Concesia minieră acordată de împăratul austriac lui Trandafiloff, în 1843, a fost considerată ca un act de neprietănie față de țara noastră. Concesia a fost acordată în condiții deosebit de favorabile pentru Trandafiloff, care a avut o influență deosebită asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac.

¹¹ Mitropolitul Neofit, dușman redutabil al lui Bibescu.

¹² Despre lovitura parlamentară dată de Domnitorul Bibescu, în 1846, se știe că a fost o lovitură deosebit de dură pentru țara noastră. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac.

¹³ Vezi *Regulamentul Organic*, ed. a 2-a, București, 1847, p. 307—309). Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac.

¹⁴ Din acest moment, profesorul Nicolae Bălășescu devine cunoscut în țară și în străinătate. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac.

¹⁵ Vezi și n. 1. Cernica făcea parte dintre „Obșteștile mănăstirii” din Cernica. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac.

¹⁶ Este vorba de poezia lui Ion Heliade Rădulescu, *Măceșul și florile*, care a fost tipărită în 1844. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac.

¹⁷ Versul 90 din poezie („Groap-astupă, grădinare/ Dă-mi un ofiț, Trandafiloff — n.ns.).

¹⁸ Vers. 149. în ședința din 1 februarie 1844, Obșteștile mănăstirii punerea a 6 „mădulari” mai hotărâți, dușmani ai lui Bibescu, care a fost dată lui Trandafiloff. Bibescu răspunde pe un ton violent în fața Adunării „nu numai a pășit din hotarele întru cari se atribuie, dar a și călcat toate regulile buneii cuviințe”. Pină la urmă a fost mult!

¹⁹ Vers. 156. Context: „Cînd tot vîntul de apus/ Face-o rotează tare,/ Și măceșul zboară sus”. Interpretarea lui Bălășescu este că „alte puteri” nu concordă cu interpretarea tirzie dată de Heliade Rădulescu (vezi ediția 1967, I, p. 143, n. 1): „Aluzie la revoluția franceză din 1848, care autorul cu doi ani înainte a prezis-o (vezi psalmul publicat în *Sexe*, 1846)”. Credem că explicația tirzie a lui Heliade e forțată de faptul că, la 1844, cel dat de Bălășescu, bine familiarizat cu viața țării, face muncă mare;/ Fuși de of cit vei trăi”.

²⁰ Vers. 173. Context: „Grădinare, grădinare,/ Vezi că face muncă mare;/ Fuși de of cit vei trăi”.

²¹ Firește că Bariț nu „s-a folosit” în nici un fel de poezie. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac. Trandafiloff a fost un om de afaceri și un om de stat, care a avut o mare influență asupra împăratului austriac.

²² „Pe gratis”.

²³ Prin scrisoarea din 7 februarie 1844 (vezi *George Bariț și contemporanii săi* I, p. 40—41), Aron Florian îi cere lui Bariț, pe un ton destul de dubios, să-i trimită, „o fetiță, fie sască, fie unгурă sau săcuiancă, ori română”, „nu mai mare de 15 ani”^{*} și „să nu fie urită”. Avea nevoie de un ajutor de bucătăreasă.

²⁴ „Nu mai este așa.” Dovadă că dascălul bucureștean s-a lăudat zadarnic cu moralitatea lui, ca unul „pe care Știrboaica l-a ales și i-a încredințat 4 fete ale sale ca să le învețe religie și moral”.

²⁵ Dar nici despre călugărul Nifon, proaspăt confesor al lui Florian, căruia îi divulgă-taina spovedaniei, nu avem ce zice!

XIV

[Cernica], 15 iunie [1]844

Iubite frate ,

Ce poate fi de nu me-ai mai scris nimic, nici că ai priimit banii pe abonații de la mine, de care eu am fost totdeauna într-un fel de neodihnă; eu ți-am fost trimis atunci (în postu paștilor)¹ cu 3 abonați i[d]e[st] cu 12 fl. mai mult decît îți suna polița. Acești 12 fl. nu știu dacă i-ai priimit ori ba; mai puteai să-mi mai scrii ceva, nu strica.

22 Frate, aici vine un amic al nostru, d. N. Bălcescu², tînăr zdravăn,, care n-are altul asemenea între români. Este un geniu, îl vei cunoaște mai bine, conversînd cu el; de la el poți auzi multe, politice și diplomatice[^] este un istoric mare, cu cunoștință lată. Deși-ți are cunoștința, dar do-rește a avea mai mare intimitate; te vei putea în multe/ folosi de la el precum și lui i-am recomandat, că în felul acesta numa de la tine poate lua cunoștințe mai chiare în toate r[a]murile.

Mă grăbesc. Peste scurt, mai multe. Dar mai scrie-mi. Ce poate fê de ai tăcut cu totul, nu cumva ești supărat în ceva chip?

Al tău frate,

Bălășescu,^
profesor./

[Adresa:] Domniii sale domnului *Georgie Baritz*, profesor și redactor *Gazetii de Transilvania*, în Brassov

¹ în 4 martie (vezi scris, următoare).

² Scrisoarea constituie sursa de bază pentru călătoria lui Nicolae Bălcescu în Transilvania, după cum se știe mai mult cu scopuri politice decît medicale. în 13 iunie-1844, Bălcescu îl anunța pe Ion Ghica despre intenția plecării, peste 3 zile, la bă (vezi N. Bălcescu, *Opere. IV, Corespondență*, ediție critică de G. Zăne, Bucureștii

1964, p. 59—60). Scrisoarea lui Bălășescu, necunoscută lui Zăne, confirmă precizia datării scrisorii lui Bălcescu, de către eminentul și regretatul exeget bălcescolog (originalul ei nefiind datat). Mai departe — duce Zăne firul logic — „anunțîndu-și plecarea la băi peste trei zile, înseamnă că pleca la 15— 16 ale lunii”. (*Ibid.*, p. 472). Vezi și *Cornelia Bodea*, *Lupta românilor pentru unitatea națională* 1834— 1849, București, 1967, p. 52 (autoarea cunoaște scrisoarea lui Bălășescu); *Horia Nestorescu-Bălcești*, *Nicolae Bălcescu. Coontribuții bibliografice*, București, 1971, p. XV; *Ioan Chindriș*, *Recepționarea operei lui Nicolae Bălcescu în Transilvania*, în *Vești de la Bălcescu și Transilvania*, Bălcești pe Topolog — Cluj-Napoca, 1976, p. 115—131.

³ Cu adnotarea lui Bariț: „1844. N. Bălășescu”.

XV

Bucurfești], 26 ian[uarie] 1844

Frate prea dorite !

Nu te mira că de la despărțire-ne nu te-am mai încunoștințat nimic, avînd să-ți trimit și o sumă de bani.

Frate, după plecare-ți¹ m-am dus la minăstire, unde m-am apucat de lucrurile încredințate, după aceea m-am bolnăvit ș-am zăcut 5 săptămîni rău, neputînd ști de ce se mai întîmplă în lume, nici ceva reușit mai vrînd a avea cu lumea. în sfîrșit mă făcui bine, cerui de la părinții te[le] mitropolitul voie să mă îmbrac cu haine negre, carele dîndu-mi voie să mă îmbrăcai, dar numaidecît călugării se îndrăciră mai tare².

Frate , eu abonați nu ți-am mai adunat, că nu poci să umblu din nou așa ceva; decît Alecu Lenș³ me-au dat bani cu de sila și eu i-am trimis lu[i] Romanov.

Frate, eu polița nu ți-o am plătit, căci n-am scos de unde eram r scoț, care voă nu vă pasă, dar eu n-am! însă cît/ mai curînd acum trimite-mi: să vi-i trimit, cît voi priimi ce a dintîiu rată, *expropriis*⁴, și va fi odihnă pentru totdeauna.

Frate, să mă vezi călugărește îmbrăcat! Să vezi boierii ce fac, ceartă care de care să mă aibă mai curînd la masă, lucru care poate să mă strică, de aceea caut cît mai curînd să fug la pustie, unde-mi am totdeauna „odihna”.

Ce mai faceți?

Ep[iscop]u Ilarion al Argeșului⁵ (prietenul meu) muri, cu D-zeu și cu 10 ale aceștia⁶. Se îngropa și după ce în timp de 16 ani nu făcu nimic minăstire și avu 9000 venit # pe an și după ce cheltuia abia 1000 # pe an, unde aștepta lumea să găsască la el peste 100.000 #, nu găsi c

9000 # bani gata și 4000 # în obligațiune; din toate cite a făcut m
viață-i, cel mai mare bine făcu că muri.

Vale, frate ! Miine plec la mînăstire.

Al tău frate,

N. Bălășescu[^]

25v

*Vasitsium saluto, cum omnibus. Suiș Macrobioticam volo*⁷.

J A d r e f a : J D o m n u l u i G e o r g y e B a r i ț , p r o f e s o r e t R e d a c t o r G a z e t i i
d e T r a n s i l v a n i a , l a B r a ș o v , C r o u n s t a d t

¹ Este vorba de o călătorie a lui George Bariț la București, în toamna anului-
1844, pe care exegetul drumețiilor lui Bariț (vezi George Em. Marica, *Notele
de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963,
p. 123—147) nu o cunoaște decît extrem de sumar. Ceva mai consistent în date este
scrisoarea lui Ioan Maiorescu către Bariț din 22 octombrie 1844 (vezi *George Bariț
și contemporanii săi*, I, p. 283—284), de unde, printre altele, aflăm că: a) călăuza
brașoveanului prin București a fost Nicolae Nifon Bălășescu; b) că, printre alții, Bariț
l-a vizitat, tot împreună cu Bălășescu, pe mitropolitul Neofit; c) că, se pare, mitro-
politul nu i-a primit; d) că a primit o sumă de bani de la domnitorul Țării Româ-
nești. Acest mic amănunt din urmă credem că infirmă presupunerea Corneliiei Bodeai
(vezi *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, p. 55), după care transil-
văneanul nostru ar fi călătorit în scopuri conspirative, în legătură cu structurarea plat-
formeii naționale pentru înființarea Asociației literare (eveniment survenit în februarie
1845). Faptul că Bariț i-a întilnit la București, în casa lui Ioan Cimpeanu, pe Nicolae
și Costache Bălăcescu, pe Cezar Boliac și pe alții (vezi Corneliu Diaconovici,
*George Barițiu, 12/14 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892,
Sibiu, 1892*, p. 15) încă nu ne îndreptățește la o asemenea concluzie. Probabil că Bariț
a venit în capitala Țării Românești minat de necazurile *Gazetei de Transilvania*, ce
răzbat acut și din scrisorile lui Bălășescu. Mai aproape de adevăr ar fi presupunerea
— căci certitudini nu există, deocamdată, nici într-o direcție, nici într-alta¹ — că Bariț
voia să-și adune banii de pe la diferiți prenumerați uituci și să amelioreze atitudinea
stăpînirii față de publicația brașoveană din care fuseseră oprite citeva numere. Dincolo
de aceste scopuri certe din partea unui om practic de talia lui Bariț, orice presupunere
este posibilă, mai ales în lipsa desăvîrșită a mărturiilor.

² Bălășescu își făcuse iluzii despre călugării de la Cernica (vezi scris. XIII: „Acolo
mă vor din toată inima”!). Iată cum descrie Aron Florian (*George Bariț și contemporanii
săi*, I, p. 53) primirea „din toată inima” pe care i-au făcut-o călugării noului lor
coleg: „Am aflat că cernicanii s-ar fi sculat în gloată și ar fi cerut dela starițul ca
să gonească pe Bălășescu din mînăstire, căci el, ca misionari al Papii, de la care primește
leafă [?!], lucrează ca să întinză unătia”. Notăm că Bălășescu era *neunit*! Un alt cores-
pondent al lui Bariț, Ioan Maiorescu (*Ibid.*, p. 283—284), de data aceasta *dușman*
al lui Bălășescu, vorbește despre o compromitere totală a profesorului-călugăr, din
cauză că „oamenii pretutindene au disprețuit pe acei omenași carii s-au înjosit ale fi
unelte la urtele lor scopuri”.

³ Vezi scris. IX, n. 4.

⁴ „în curînd”.

⁵ Ilarion Gheorghiadis, despre care vezi scris. I, n.3.

e Vezi necrologul lui Ilarion în *Gazeta de Transilvania*, V
„după altă sursă decît Bălășescu. Se încheie cu observația c
„deschise două scaune episcopoești, cel de la Rimnic, de ma
la Argeș”.

⁷ „Pe Vasici il salut, cu toți (ai săi). *Macrobiotica* sa o

XVI

Bucure

Mult dorite domnule Bariț!

încă în 27 oct. a.c. trimisei o scrisoare în ma
un preparând din regimentul românesc de Orlat,
turile la Năsăud, cu numele Ola Ianoș, român, c
Brașov și din întîmplare fusese aici în București,
dădui acea scrisoare, în care mai adăogasem și vro c
este și aceasta/ ; zic din 27 oct., de *l_j*> lună,
priimit nici un răspuns, fie acela și numai de 2 v
scrisoarea-ți, " ca să fiu odihnit că ți-a venit în min
mă aflui într-această neodihnă, te rog dă-mi atîta d
ori ba, ca să știu, Dar la întîmplare cînd n-ai fi pr
scrisoare din 27 oct. îți trimit aici acea broșură c
ționariul latin-român ce-l lucrez² — poftindu-te, b
ca fără întîrziere să-l publici și în foaia dumatel
mai mult te indemn și te zoresc ca să te grăbești
lăsînd pe altele la o parte, fiindcă vor și alții să
acestea, și în specie d. prof. *Alexfandru* Gavra de
fi și văzut înștiințarea³; și aceasta pentru mine a
care mă ostenesc d-atîta vreme și acum să iese a
după cum mi se pare mie, și aici este o intrigă! V
cam atîns!⁵ Versurile lui *Scaliger* din acea broșur
pomenind numele lui *Sfamul* Klein, i-am pus s
biografie, cu scrierile cite am știut că le-a făcut⁷
ceva, mai adăogați-i, căci toate națiile-și laudă pe
ai lor, arătîndu-le meritele și făcîndu-i nemuritori
să nu facem și noi la ai noștri, cari sint așa de puțin
eu te-am muștrat în scrisoarea trecută că-mi cei
pe care i-am plătit la Bomches⁸ din mai or iunie,
obiceiu lui) nu vi le-a plătit. I-am dat în loc de
fiindcă arhim[andritul] *Hrisant* al *Urezului*⁹ nu-
cu fl. 8., iar d. Iancu Slătineanu¹⁰ zise că nu i-a
din urmă, 4 fl., și un al treilea, nenumit, și eu!
afară, dar, *Hrisant*, Slătineanu și eu = 16 fl. 24
~27v scrisoarea trecută ți le-am deslușit./

Vei fi auzit că aici mai are să iese o gazet
d[omnului] *Alexandrescu*¹¹, se vede că va fi sprij

cerut 100 # ajutor acum la început de la Asociație pentru tipărirea cărților¹², cari i-au făgăduit.

Frate, ce zici de o gazetă bisericească? Eu socotesc că locul ieșirii nu-i poate fi mai bun decât Brașovul!¹³ Eu am deschis vorbă aici pe la cineva (căci trebuie sprijinită de mitropoliți și episcopi), și mi-a dat bună nădejde.

Este adevărat că prot[opopolul] Popazu¹⁴ s-a dus la Viena¹⁵ căutând... ce? Ți-aș mai scrie cite ceva, dar... mă grăbesc. Doamnei d-tale mă închin cu plecaciune și (așa mi se pare), dacă te-ai făcut tată, pe cel mititel îl sărut și-i poftesc sănătate, să crească mare, să fie numai și numai bucurie și mângâiere născătorilor săi. Iar sfințele sărbători vi le poftesc să le ajungeți în pace, întregi, sănătoși, incongiurați de toate mulțumirile, care fac fericiți! Dd. profesori Mureșeni¹⁶ le poftesc asemeiaea toate cele bune. Cu aceste sînt al d-tale sincer amic,

N. Bălășescu m.p.,
profesor.

28 P.S. Blăjenii vor cu grămada să vie la București, și săracii nu știu că aici e mai rău ca la ei!

Unde și cum mă înveți să pui supt teasc *Dicționarul*?¹⁷ Aceasta aștept de la tine. M-aș lăsa la țîrg cu Gat¹⁸, dar mi-e frică de secături, socotesc că mai bine va fi la Pesta.

Sibienii cum ș-au pus trebile eparhiii la rînduială? Poate vei fi auzit: în 5 ale aceștia, în zioa de Sf. Sava dînd Poenaru un dejone mare, în urmă închină pentru vecinica pomenire a dascălului Lazar. După sfîrșitul mesii trecură în salon, unde era o listă — în cap însemnat *Poenaru* — cu 20 galbini, pentru un monument dascălului Lazar. După dînsul se subscriseră toți ciți erau aci și se însuma vro 160# și aceasta se va face în toată țara și poate să se adune o sumă însemnată¹⁹. Știi că pînă acum Eliad a strigat în toți anii să se facă un monument lui Lazar, dar săracul nu fu auzit. Est timp el n-a fost la acea adunare și Poenaru făcu aceasta. Eliad însă nu o au pus în gazetă-i!²⁰

Aici îți trimit o probă de tiparul *Dicționarului* meu, făcută la Valbaum²¹, care-l cere cu tot dinadinsul. E frumos, adevărat, dar sărat, în primăvară, oricum, trebuie să încep undeva; decît te rog, grăbește; pune-mi articolul²².

28v Ce minune: azi, 27 dec, mergînd la d. Romanov pentru gazete, imi dă și N. 102 a Bălcescului²³, care de multe ori le confundă; aci văz un răvaș, dar în urmă văzui că nu-i către mine. La toți sosi, numai pe mine m-ai urgisit. Pentru ce așa?/

¹ Sat în zona Făgărașului, lângă Șercaia (pe săsește Schnakendorf).

² Despre munca lui Bălășescu la redactarea unui dicționar latin-român vezi și scris. XII, inel. n. 12—13. Broșura pomenită n-am văzut-o, dar este descrisă în *Bibliografia analitică a limbii române literare 1780—1866*, București, 1972, p. 65—66. Ea se

intitulează *Dictionarium latin-român și ceva pentru limba română*, s-a tipărit la Sibiu, în 1845, după cum rezultă din această scrisoare, și nu în 1840, cum — probabil dintr-o scăpare! — afirmă autorii bibliografiei în cauză, și are 16 pagini în alfabet de tranziție. Este un prospect al dicționarului pe care Bălășescu spera să-l tipărească în curînd (va întirzia pînă în 1848!).

³ Necunoscînd broșura-prospect a lui Bălășescu, o reconstituim din diferitele fragmente în care a împărțit-o Bariț, pentru a o tipări în foile sale. Mai întii, în *Gazeta de Transilvania* (IX, 1846, nr. 9, p. 35—36; nr. 10, p. 39—40), sub titlul *Dicționarului latino-român și ceva pentru limba română* — titlul original al broșurii! — se publică partea de principiu și de metodologie a autorului. Aceasta în zilele imediat următoare scrisorii. Ceva mai tîrziu, sub titlul *O problemă din limba noastră*, apar în *Foaiete pentru minte...* (1846, nr. 11, p. 85—88) exemplificările lexicografice date de Bălășescu drept probă în prospect, pentru a demonstra bogăția limbii române. Partea referitoare la Samuil Mieu, din notele broșurii, apare separat (vezi aci infra, n.7). Mult mai tîrziu, în august 1846, apare în *Foaiete pentru minte...* (nr. 35, p. 377—379) un prospect sever prescurtat al lucrării, sub titlul *Dicționarului latin-G-român*.

⁴ „Rivalul” literar al tuturor transilvănenilor din epocă, Alexandru Gavra, se pregătea să scoată și el un dicționar dar cu un profil enciclopedic. Gavra își lansase anunțul la 1 septembrie 1845, dar primul — și singurul! — volum al dicționarului va apare în 1847: *Lesicon de conversație istoricesc-religionariu*. .. tomul întii, A—B, Buda, 1847 (vezi Mircea Borcilă, *Alexandru Gavra — lexicograf*, în *Limba română*, XX, 1971, nr. 5, p. 503-513).

⁵ Vorbînd despre Samuil Mieu și scrierile sale (vezi n. 7), Bălășescu observă că multe s-au distrus, iar „altele, din nenorocire, căzură în miinile unora, pe carii nu știu cum să-i numesc!” Din rîndul acestora îl socoteau contemporanii pe harnicul dar prăpăstiosul Gavra!

⁶ Versurile pomenite, dintr-ale marelui filolog belgian *Joseph-Juste Scaliger*, 1540—1609 (din *Poemata omnia*, tipărită după moarte, în 1615), le-a inclus Bălășescu într-o notă a prospectului său, drept argument al „giganticului lucru” pe care îl depune lexicograful (*Lexicam scribat*). Cele 7 versuri au fost reproduse și de Bariț în *Gazeta de Transilvania* (nr. 9, p. 36, n* la col. II).

⁷ În prospectul său, vorbind despre antecedentele lexicografiei românești, Bălășescu amintește de numele lui Samuil Mieu, iar la subsolul paginii dă o notă-gigant cuprinzînd date biografice și o listă a lucrărilor acestuia, tipărite sau manuscrise, în număr de 32. Dezintegrînd textul prea lung al prospectului, pentru a-l putea tipări (vezi aci supra, n. 3), Bariț transportă în notă pasajul despre Samuil Mieu, iar din notă face un articol aparte: *Samuil Clain*, pe care îl tipărește în *Foaiete pentru minte*. . . (1846, nr. 10, p. 76-78).

⁸ Friedrich Bomches, avocat din Sibiu.

⁹ Hrisant era egumen al Mănăstirii Hurezu din județul Vilcea.

¹⁰ Vezi scris. V, n. 5.

¹¹ Din decembrie 1845, Grigore Alexandrescu, apreciat de Gheorghe Bibescu, este numit șef de secție la Secretariatul statului, în locul lui Grigore Grădișteanu, care demisionase (vezi Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, p. 395). Era firesc, deci, ca Asociația literară, al cărei membru era, să-l antreneze în inițiative care cereau autoritate și influență. Revista sau gazeta plănuită n-a apărut, dar credem că este vorba de o nouă încercare de a reinvia *Propășirea* ieșeană, la București, după ce o tentativă din 1844 eșuase.

¹² Informația lui Bălășescu e destul de vagă. Alexandrescu tradusese *Meropa* lui Voltaire. Dar Asociația literară nu i-a acordat vreun ajutor la tipărirea ei. S-a aprobat o subvenție abia în 1846, dar pentru un proiectat dicționar de istorie națională propus de Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu, aflați la Paris (*Ibid.*, p. 73-74).

¹³ Ideea nu se va materializa niciodată. Neinspirația lui Bălășescu e desăvîrșită: nici un oraș nu putea fi mai puțin propice pentru editarea unei reviste bisericești, ca Brașovul laicilor burghezi din Gremiul negustoresc levantin!

*. Protopopul Ioan Popasu (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, volumele I—IV, pass.) era cumnatul lui Bariț.

¹⁵ Nu se cunoaște nimic despre vreo călătorie a lui Ioan Popasu la Viena, în 1845.

¹⁶ Iacbb și Andrei Mureșanu.

¹⁷ Se va tipări la Sibiu, în primele luni ale anului 1848, în Tipografia fraților Hochmeister.

¹⁸ Johann Gott, de la Brașov.

¹⁹ Bariț a recepționat știrea sindrofiei cu iz necenat de la București, dintr-o altă sursă; pe baza căreia a* redactat articolul *București, 27 dec. din Gazeta de Transilvania* (IX; i 1846, nr. 3, p. 11). Iițirzierea se datorește, credem, -celor citeva necazuri pe care redactorul le avusese din cauza corespondenților lui Bălășescu.

²⁰ Vezi nota anterioară. Bălășescu greșește în legătură cu- Heliade Rădulescu: acesta nu numai că va publica știrea inițiativei lui Poenaru (*Curiend românesc*, XVIII, 1846, p. 53), dar se și angajează, alături, țde acesta, de Aron Florian și de Simion Marcovici, să fie „colectant” de bani pentru monumentul -lui Gheorghe Lazăr. Cu tot elanul dascărilor, inițiativa va, rămâne fără efect, pină la resuscitarea problemei — tot fără efect! — în 1848.

> .21 [Sii]” cunoaștem eșantionul de care pomeneste Bălășescu. •

• - ²² Adică prospectul (vezi supra, n. 3 și 7).

²³ Adică numărul 102 din 20 decembrie stil nou, al *Gazetei de < Transilvania*. Confuzie de nume între Nicolae Bllcescu și Nicolae Bălășescu i

XVII.

[Sibiu], mercuri 15/28 oct. [11846.

Dulce frate !

1) în scrisoarea cea din urmi (30 sept.) zici că *Pedaliioane* ¹ nu mai ai; dar nu poți scrie să-ți trimită, dacă nu 10 cum cere administratorul², یرicailea unul mie? Te rog !

2) Am cercetat, după cum ziseși, la vamă de *Magazinul* lui Lauriani, dar n-a mai sosit. Da va veni pe la voi, nu le mai trimiteți, fără însemna deasupra: *ce fel de cărți?; cîte tomuri?; din care tom, ce numere și cîte?*, iar nu după cum zice d. vameș că scrieți: „Cărți românești!” Apoi acestea totde[a]una sînt suspecte și pasă cu greu cenzura.

3) îmi scrii că Grabovski⁴ ce ruda e cii Sina-⁵? Nu e nici o rudă, dar Șaguna cu Sina este, adică: *Sina* celbătrîn (tatăl baronului de acum) cu *Șaguna cel bătrîn* (moșul acestui-administrator) au ținut 2 surori. Așadar, *Sina*, baronul de acum cu *tatăl -Șagunii* acestuia au fost veri primari buni despre nume, spița a 4⁶. Urmează, dar, că *Șaguna* acesta baronului Sina este nepot de văr, sau spița a 5⁷. Or, *Șaguna* acesta cu *baronu Sina cel tînăr de acum* sînt veri ai doilea, sau spița a 6⁸. Știi acum!! Sînt chiar vorbele Șagunii⁹.

4) Frate, tot te sechiruiesc boierii țării și D[omnul], încailea dă-le și tu tămie, cu atîta mai virtos, că aceasta poate folosi/ românilor⁷. Iată, am tradus articolul din *Algernfeine Zeitung* N° 252, 9 sept[emvrie] 1846 *Beilage* ⁸. Socotesc că ar fi bun într-unui din numerii foii tale, i-ar

.mai deștepta, le-ar deschide ochii> că e mult adevăr în el. Fă cum știi, eu ți l-am făcut, așa mi s-a părut⁹.

5) Șaguna s-a pus să facă îndreptări în cler. în sesia din 8/20 oct., adică azi săptămîină între altele se hotărîră următoarele:

Sub N° 586, calități ce trebuie să aibă candidații de preoție neuniți; numai aceia se vor priimi să învețe cursul teologic, cari vor fi absolvă gimnaziul, dar acum deocamdată, dacă nu se vor afla deodată tot de aceia, și neapărata trebuință va cere popă, cel puțin să fie fost normalist bun; mai puțin nimic;

— „ — 587, s-au sistematizat cateheți pe lingă toate școalele normale și gimnaziale din tot p[rinci]patul; aceștia, dacă vor fi oameni, pot aduce mult folos neamului;

— „ — 592, ca preoții să se poarte în veșminte preoțești;

— „ — 596, să se prelungească cursul învățaturii de preoție din 6 luni ce au fost pină acum, la 2 ani, avînd a se preda pregătiților candidați: „*gramatica român[escă]*, *stilistica*, *catehetica*, *o mică retorică bisericescă*], *apoi istor[ia] bisericescă*], *teofoghia* morală, dogmatică, pastorală și o mică cunoștință de canoane. Nu e bine?

— „ — 597, cere transpoziția tuturor lucrurilor ep[iscop]o[pești] (aici stă iepurele ascuns; arhiva lipsește jumătate, actele care au socotit ei că... nu sînt. Ba din protocoale sînt de la mijloc rupte cite 10 coaie. Se află în protocoale unele, de care în alte sînt cu totul alt fel. Vom vedea!!)¹⁰ /

Dar, ce e mai deris decît toate, sub N° = 593, tot într-acea zi se ceti decretul împărătesc trimis de consistoriu în privința al 000 fl. cm. ce-i dăruise mai azi primăvară teologul *Ioan Moga* ¹¹ seminariului, însă subt acea cerere, ca să-l lasă să publice fapta aceasta în toată țara. De unde-i veni că se primesc banii, dar publicarea lor.se abneghează. Poftim, ai mai văzut oameni proști așa!? Apoi să știi că orice hirtie de la Curte, de la Gubernie, ori de la vro varmeghie, toate vin tot pe numele lui ¹² *Andrea Șaguna*, nu pe a Consistoriului. Apoi de la Gubernie au venit popi în unele pricini mai vechi ale lor, de unde au luat răspuns de la consilieri, că au poruncă de la Curte ca nici Gubernia să lucreze nimic bisericoneunit, pină nu va întreba pe administratorul Șaguna. Asta e mult! După întoarcerea de la Dietă a priimit vizită pe comandirtele ¹³ carele a șezut aproape un ceas, apoi mergînd acasă, a trimis toată ofițerimea. După aceea veni contesul, apoi grof Nădajdi ¹⁴ vine tot a 3¹⁵ zi de-l vede și prinzesc amîndoi. Cu un cuvînt, are mare vază la cei mari, este mult recomîdat de sus, aceasta poate să ne fie de folos.

D[om]nii protopopi fuseră învățați a despărți pe bieții oameni de muierile lor numaidecît. Dar acum în toate sesiile a întors despărțiri făcute de directorul ¹⁶, de teologul ¹⁷, de Bodilă ¹⁸, Panovici ¹⁹ și de alți preoți, îndreptîndu-i să trăiască împreună; nu sînt pricini de des-

părțire. Apoi dispenzări de grad 5—6 nu mai dă. Zice că legea bisericească oprește, el nu e mai mare pe legea, ci pus să păzească legea. Bine zice, de ar face tot așa. Așa a zis Domnu Bibescu, când se alese Domn, apoi acum...¹⁸ /

îți scrisesem, frate, și ceta rînd, abată-te pe la Nemeth¹⁹, librarul vostru, și pomenește că dacă vor fi venit cărțile ce mi le trimisese el la București, să mi le trimită aici. Dar nu Bercastel *Kirchengeschichte*²⁰, aceea nu, ci cealaltă, despre *Kirchenversammlungen*²¹ numai.

îți zisem să zici lui Nicolae Mandraștiu²² să-mi puie 10 funți²³ tutun'bun, tot deosebiți; ai uitat!

într-altele,-ți sărut familia mică²⁴; ceii mari (doamnei), complimente.

Și sint al tău sincer,

Balaș [eseu]

Boer²⁵ a venit; bine ar fi de s-ar purta aci bine.

Frate ! mie-mi lipsesc mai multe numere din *Gazetă*, p[e]r [exemp]lu.

Apropo, eram să uit! Duminecă, în 13/25 sosi aici, în Sibiu, domnul Mihail Obrenovici, fostul prinț al Sîrbii. Vine de la Viena și călătorește la Țara Românească să-și vadă moșiile!!! (Mai bine pe amanta sa i.e. pe vară sa, fata unchiu-său Efreim, măritată aci; sede la moșia ei.) *Sed hoc inter nos !!* Spre care scop M[ăria] S[a] Prințul României, D[omnul] Gheorghie de Bibescu, trimise înainte pe adjutantul său, maiorul N. Bibescu, spre a-l întîlni în Sibii și a-l însoți în drum pînă la București. Marți 15/27 plecară acești oaspeți cu zioa odată, peste Vama Turnu Roșu. Prințul Mihail avu în suita sa pe d. Gherman și pe alți prietini ai casii lor²⁶. /

¹ La Brașov, prin Bariț, se desfăcea în Transilvania lucrarea lui Veniamin Costache — devenit odată mai celebru în urma înlăturării din scaunul metropolitan! - *Pidalion sau cirna corăbiei înțelese a catoliceștei și apostoliceștei Biserici a ortodocșilor Traduse din grecește în românește de înalt preofsințitul proim m[etropolit] chir Veniamin. Tipărită prin sirguința și cheltuiala lui Leonil. îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban, Mănăstirea Neamțu, 1844 (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 228).*

² în 21 august/2 septembrie 1846 a sosit în Transilvania viitorul conducător al românilor neuniți, care trebuia, deocamdată, să preia cirna scăpată după moartea lui Vasile Moga, în calitate de vicar general sau administrator. O nouă epocă se deschidea în viața românilor transilvăneni, plină de realizări pe plan național, dar și de exagerări dăunătoare, din punct de vedere confesional-prozelitic. Vezi despre tînărul „administrator” în principal Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1979 și Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna, Monografie istorică*, Sibiu, 1909.

³ Despre *Magazin istoric pentru Dacia* și necazurile defacerii lui în Transilvania, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, volumele anterioare, pass.

⁴ Pasaj despre familia lui Șaguna. Anastasie Grabovski era un macedoromân bogat din Pesta, negustor care „ducea o casă deschisă și sta în relațiuni amicale cu persoane înalte” (Nicolae Popea, *Op. cit.*, p. 21), unchi al mamei lui Șaguna,

Anastasia, pe care a găzduit-o împreună cu copiii, după despărțirea de soțul ei Naum Șaguna. Este, de fapt, adevăratul tată al viitorului prelat transilvănean.

⁵ Familia Sina din Viena, negustori de asemenea, tot macedoromâni, s-au îmbogățit pînă la a-și putea exopera un rang de baron al Imperiului. Gheorghe Sina, cu care au avut contacte corifeii Școlii Ardelene, a fost un om cu sentimente naționale. Fiul său *Simion Sina*, 1810—1876, dobîndind sentimente grecești, s-a îndepărtat de români, încît Șaguna, după 1860, a încetat să-l mai cunoască, deși părinții lor fuseseră buni prieteni și rudeni. Vezi despre Simion Sina, Nicolae Popea, *Op. cit.*, p. 19. Armond Baschet, *Possessions en Hongrie. Le domaine de (Goedoelloe) M. I. baron Sina*, în *Le Monde Mustre*, Paris, I, 1857, nr. 27, p. 15—16; Toth Lorincz, *Emlekbeszed hodosi es kizidai bard Sina Simon felett*, Budapesta, 1876.

⁶ Dintre cei doi monografi ai lui Șaguna, doar Nicolae Popea (*Op. cit.*, p. 1) evidențiază intrudirea lui Șaguna cu baronul Sina. Prudent, Lupaș o eludează!

⁷ Nu înțelegem de ce îl *sictiruiam* — nu „sechiruiam”! — „boierii țării și Domnul pe Bariț, căci din 26 august nu mai apăruse în *Gazeta de Transilvania* nici un articol despre Țara Românească. Sau tocmai de aceea? Firește, redactorul de la Brașov nu s-a grăbește cu „tămia”, dar relatează totuși, citeva zile mai tîrziu (IX, 1846, nr. 87, p. 345—356) despre plimbările lui Gheorghe Bibescu „cu înalta Sa Doamnă”, prin județele Țării Românești. Se scoate în evidență „cu ce festivități și cu cită căldură fu primit Domnul de cătră supușii săi, preste tot”.

⁸ Articolul din *Beilage zur Allgemeine Zeitung* (gazetă-supliment a marelui ziar german *Allgemeine Zeitung* din Augsburg) se intitula *Die Donanfursthumer* (Principatul Dunărene) și a apărut în numărul indicat de Bălășescu, p. 2012—2013.

⁹ Nu s-a publicat în *Gazeta de Transilvania*.

¹⁰ Cu firea sa energică, Șaguna s-a apucat să îndrepte necazurile dărăpănate ale eparhiei. în 20 octombrie 1846 a convocat ședința Consistoriului episcopal neunit din Sibiu (vezi *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 83, p. 329—330), unde a impus măsuri severe pentru emanciparea clerului neunit din lenea și indolența pravoslavnică. Apoi a emis o circulară cu hotărîrile draconice ale ședinței.

¹¹ *Ioan Moga*, 1790—1856, cleric neunit de oarecare suprafață, nepotul episcopului sibiuan Vasile Moga. Vezi despre el Ioan Lupaș, *Ioan Moga „Teologul” 1790—1856 — Succesorul lui Gheorghe Lazăr*, în *Biserica ortodoxă română*, XX XIX, 1915, p. 635—645; 770—775; 874—880; 991—993; reproduc în *Idem*, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, III, Sibiu, 1941, p. 151-172.

¹² „Comandirtele” armatei imperiale din Transilvania, avîndu-și sediul în Sibiu era generalul Anton Puchner.

¹³ *Nadasdy Ferencz Szeráf* 1801—1885, magnat și politician maghiar, unul dintr-un puținii aristocrați care au avut o atitudine politică justă față de români. Această atitudine s-a validat după 1860, cînd Nadasdy ajunge cancelar aulic al Transilvaniei la Viena. în 1846 era președintele Tezauriatului Transilvaniei din Sibiu. Vezi despre el și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 373, n.8.

¹⁴ „Directorul” e Moise Fulea, despre care vezi *Ibid.*, I, p. 149, n. 3; p. 27 n.4. La data scrisorii Fulea era director al școlilor naționale neunite din Transilvania, profesor de gramatică, metodică și teologie pastorală la Seminarul teologic și întîiul asesor al Consistoriului din Sibiu. Era, totodată, protopop al Sibiului (tractul al doilea).

¹⁵ Ioan Moga (vezi n. 11).

¹⁶ Petru Bodilă sau Bădilă, viitor socru al lui Iacob Bologa, era protopop din Miercurea și membru al Consistoriului.

¹⁷ Ioan Panovici era protopopul Nocrului și asesor consistorial.

¹⁸ Aluzie la spăimoasa cuvîntare a lui Bibescu în ziua înscăunării (14/26 februarie 1843).

¹⁹ Wilhelm Nemeth, din Brașov.

²⁰ *Antoine Henri Berault-Bercastel*, 1722—1794, scriitor iezuit francez, erudit și mare faimă, autorul unei monumentale istorii bisericești — *Histoire de VEglise* — 24 de volume, Paris, 1778-1790.

²¹ S-ar traduce: *Culegere bisericască*, însă nu există vreo lucrare a lui Berault-Bercastel care să corespundă acestui titlu. Tirziu după moartea autorului, la Augsburg, în 1823, a apărut o ediție prescurtată a scrierii de bază: *Geschichte der Kirche in einem getreuen Auszuge*. Despre aceasta să fie vorba?

²² Probabil un negustor din Brașov. •

²³ Funt = unitate de măsură de 1/2 kg.

²⁴ La data aceea Bariț avea o fetiță, Victoria, născută în 11/23 februarie 1846-

²⁵ Demetriu Boer, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. p. 16—17, n.2. În urma răfuiei episcopului Ioan Lemeni cu profesorii răzvrățiți împotriva lui — vezi bibliografia procesului supra, scris. IX, n. 13 —, B>er a refuzat să plece „în cura animarum” la parohia din Boiul Mare, și s-a înscris, împreună cu Simion Bărnăuțiu, ca student la cursul juridic al Liceului academic german din Sibiu.

²⁶ În ziua cînd Bălășescu își data scrisoarea, Mihail Obrenovici a sosit la București, după cum relatează *Gazeta de Transilvania* într-o scurtă știre (IX, 1846 nr 9L p. 363).

XVIII

[Brașov- Sibiu mijlocul lui octombrie — mijlocul
lui noiembrie 1846]

Amantisime Bariț!

Te-am căutat, nu te-am găsit căci te dușezi d-acasă. Te sărut, io plec azi la 4 oră cu carul iute. Ți trimit două pachete pentru Iași: unul d. Bojincă, iar celălalt d. Asachi. P-acest din urmă scrie tu adresa, căci nu o știu!

Rămii sănătos, cu tot cuprinsul. *Dd* unde voi fi², te voi înștiința de mine și de alte, care te pot interesa și aștept reciproc răspuns și alte. Adio!

Sînt al tău adevărat amic,

N. Bălășescu
prof.

Plătii pentru 1 loc la car	4 f.	30
pentru <i>widergericht</i> ..	4	15
	f.	45

afară de ce am lăsat la Nemeth ⁴ pentru care aș fi mai plătit	15
--	----

15

Nu era mai bine să fi luat un car cu chirie?

Te rog publică-mi această înștiințare de dicționar⁵. /

P.S. Frate, iată scrisoarea, ți-am scris cîte am știut, dar și atunci fiind bolnav (căci bolesc de o lună), însă după ce o'isprăvii, mă trînti răul la așternut, unde gata, gata. .. Acum, laudă cerului, e mai bine, dar din casă tot nu poci ieși, și așa nici scrisoarea nu ți-o am putut trimite; pe poște n-am vrut, altfel n-am putut. Da *Magazin* încă nu

știu nimic, pînă nu m-oi scula și voi merge la la Thalmeyer, apoi ți-o spune.

imi scrie Alpini, prot[opopul] Mediașului: săracul, este pe isprăvite⁶, pagubă de așa om.

Si imi scrie Laurianu / din Bucureștii, dar nimic esențial, ci tot nimicuri, mai mult imi face întrebări. Dar la *Magazin* nu pomeniști nimic.

Blăjenii, frate, au căzut la atîta trîndăvire și slăbiciune morală, încît gîndesc că niciodată n-au putut să fie așa o sațietate. Un profesor de treabă nu e tot în Blajul. Cînd ai ști niște urmări ale amicului nostru Th[imotei] Ț[ipa]r⁷, te-ai mira că cum poate să uite așa de sine.

Au venit aici la gimnaziul din Sibiu 2 copii din Blaj, pe gramatică, cu atestaturi de *caetero*⁸ tot cu eminenții, dar sub rubrica unde este *Scholam quam frequentavit*⁹, scrie profesorul într-unui = *debita*¹⁰, într-altul *meâĂocris*¹¹, nici an, nici zi. Praefectul *Schlauf*¹² se miră ce poate fi, nici un testimoniu nu știu să scrie? Mă rugă pe mine să le retrimite la Blaj *pro correctura*¹³. Dar le scrisei o epistolă, de știu că m-or ține minte, s-or învăța a nu băga de seamă la darea testimoniilor, cu atîta mai virtos că într-amîndouă erau iscăliți: „Profesoru clasului”, „Profes. limbei germane” și un canonic, ca praefect./

¹ Scrisoare nedată. Datarea am făcut-o pe baza informației că protopopul Constantin Alpini din Mediaș „este pe isprăvite” (vezi în ac. scrisoare, infra, inel.n.6.). Alpini a murit în 23 noiembrie 1846 (vezi scris, următoare, inel. n. 10), probabil la puțină vreme după această scrisoare. Epistola prezintă o ciudățenie rară: este compusă din două părți (scrisoarea propriu-zisă și P.S.-ul), scrise la interval de o lună. Prima parte a fost scrisă la Brașov' cu o lună înaintea P.S.-ului, cînd Bălășescu se pregătea să plece într-o călătorie. A doua parte, la Sibiu, după o lună de boală.

² Călătorie ratată din cauza bolii (vezi Post Scriptumul).

³ „Recurs într-un proces.”

⁴ Wilhelm Nemeth, librarul brașovean.

⁵ Nu se mai publică vreun anunț despre lucrarea lexicografică a lui Bălășescu, pînă spre sfîrșitul anului 1847.

⁶ Vezi și n. 1. Alpini „s-a isprăvit” la 23. noiembrie Vezi despre vestea morții lui scris, următoare, n. 10.

⁷ Observație oarecum justificată de faptul că Blajul abia ieșise din zbuciumatul conflict, cu pregnante nuanțe politice, dintre profesorii conduși de Simion Bărnăuțiu, și episcopul Lemeni (vezi scris. X, n. 4). „Urmările” lui Timotei Cipariu trebuie să fie învinuirile pe care i le-a adus în 1845 — făcînd un mare tapaj public, după obiceiul său! — Ioan Maiorescu, că Cipariu s-ar fi aliat intru dezmăț și tiranie cu canonicul Vasile Rațiu, asupritorul profesorilor (vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 285—292). Lui Bariț îi erau cunoscute aceste învinuiri făcute la minie, și care îl vizau și pe el (*Ibid.*). %

⁸ „Dealtminteri.”

⁹ „Școala pe care a frecventat-o.”

¹⁰ „Restant.”

¹¹ „Mediocru.”

¹² Ignatius Schlauf, personalitate marcantă a bisericii romano-catolice din Transilvania, era membru al Consistoriului romano-catolic din Alba-Iulia, arhidiacon al Districtului bisericesc romano-catolic de Păgăraș, decan și paroh al Sibiului și prefect (director) al Gimnaziului regesc romano-catolic din Sibiu.

¹³ „Pentru îndreptare.”

Frate!

Scrisoarea ta din 24 aceștia o am priimit în 26, marți, însă a venit mai târziu, de cum era hotărâtă. Grecii tăi împreună cu prota Verza¹ veniseră de luni seara. Atunci pe la 5—6 ceasuri după prînz mergînd eu la Administratorul², găsi pe greci acolo, cu cărțile, hîrțile, hrisoarele și decreturile cite le au în privința lor, toate pe masă, dovedindu-și dreptățile cunoscute și aprobate de înaltele locuri, și supărările cite le cercă de la români, cari n-au nici un drept să-i supere. Din toate spunerile, și mai virtos scrisorile lor, d[omnul] administrator n-au putut să le dea alt răspuns, decît că în cit vede el aci, ei au dreptate, să se cîrmuiască de bine și să nu se amestece niminea în lucrurile lor. Popii și biserica lor sînt supuși adevărat apiscopului și Consistoriului, în cit se atinge disciplină, dar nu și protopopului locului. Și ei au drept să-și aducă popă grec, de unde vor vrea. Popa lor are să slujească tuturor grecilor străini, ori pe unde vor șede aceia; ei să dea socotelile bisericii Gubernii, cu altul n-au trebă. / într-acestea ei spuneau, vorbeau, se rîcăiau. Administratorul le da tot dreptul (cu toate că el știe tot procesul cum stă și asta o are de princip: *Audiat et alterapars** ; este iurist bun). într-aceea eu, nu să tac, să-i las să isprăvească și să se ducă, ci zic: „în toate hîrțile acele nu-i duh creștinesc, nu e evanghelicesc, ci tot cuvinte de shismă, de dezbinare, cumpărate cu bani, cine dă mai mult. Creștinătatea și evanghelia ne recomandă dragostea] aci nu e nici un cuvînt de dragoste, ci tot de revoluție, scrise de oameni streini bine plătiți, căroră nu le pasa, și dictate de inimi pizmașe, cum au fost totdeauna grecii și bulgarii cu români!!!”³

Frate, la aceste cuvinte s-au îndrăcit grecii tăi, au început să strige prin casă, să se scoale de pe scaune, să vie asupra maa, întrebîndu-mă că de unde știu eu acestea. „Acestea sînt decrete împărătești, de la împăratul și de la Gubernie”, zic ei. Eu le-am zis: „Știu bine cum se fac și se scriu astfel de decrete și la curte și la Gubernie, le știu p-amîndouă unde sînt. Cine dă mai mult acela are hîrtie mai bună! Și mai multe de o parte și de alta”. în sfîrșit, cînd se liniștiră, le zisei: „De ce sînt două capele în cetatea Brașovului, una grecească și alta românească?” După ce vorbiră ei multe, le zisei: „Cum să nu se desfacă românii de greci și să-și facă altă biserică, în limba lor, de vreme ce la greci, la Paști, cînd, după obicei în toate locurile, așa și aci, s-au citit Evanghelia învierii U mai multe limbi, grecește, turaște, bulgărește, latinește, ungurește, nemțeșU, numai românește nu ! ? Acum, \ Paști au fost acelea ? învierea lui Hristos]> care pentru iubirea noastră a murit, lăsîniu-ne numai dragostea, ori # fost o zi de turburare, de zavistie, de pizmă, de urîciune asupra confracților săi?!” Aci iar s-au îndrăcit; să-i fi văzut! întrebă pe departe: „Ce călugăr v-au ajutat la vorbă-vă cînd arătați pricina Vicariului?”⁴ Nu știu ce idee au de mine, dar au ieșit cătrăniți: nici să fiu fost plătiți nu se făcea așa bine.

în sfîrșit, după multe vorbe, eu le-am recomandat dragostea, văd ei bine că nu e bine așa, nici pentru dinșii nici pentru români. Așadar, să se învoiască cum ar fi mai bine etc, etc. Aceasta a fost seara. Marți me-a venit scrisoarea, care în loc ce o am priimit, o dus la d. vicariul, însă numai am împlinit cererea-vă, căci vremea trecuse, pentru care o ați fost trimis.

Dar alta să vă spui: nu e bine nici de o parte, nici de alta, însă români nu vor putea cîștiga cererea lor niciodată. Sînt hîrtii la ei, cum am văzut care se vor ținea în valoarea lor. Ei au bani (firește ai bisericii) cari îi jertfesc, dîndu-i altora, ca să-i ție, să nu cază. Au un protopop mare la Viena, pe *Zamfirache C. Popp*, care-i om mare acolo, și apără pînă la singe.

Ba ce e mai mult (*hoc sub rosa*), C. Popp a scris în pricina aceasta d. vicariului și administratorului, recomandînd pe grecii din Brașov. Ce să vă spun Administratorul, adevărat, zice că nu să uită la scrisoarea nimăi, dar ce să faci grecilor, ei au privilegiu, au hîrtii și românii n-au. Dacă ca român va sprijini pe români cu toate puterile și cu dragoste, și numai se va putea, numai ceva drepturi să aibă. Dar nu vrea să se compromită, ca răposatul Ep[iscop] Moga (au căutat altele în pricina aceasta) carele anu trecut [1]845 căpătă de la Gubern o înfruntare pentru grecii din Brașov, dîndu-le lor toate drepturile⁵./

Frate, n-am putut să ne mirăm destul; lucrul acesta, pentru care ai scris cu așa foc și zor (dar vrei să fie din parte-ți secret), îl înțelegi și tu și șești la o grămadă și pe urmă și la copii (Pușcaș)⁶, care umblă cu scrisoarea din casă-n casă, fără se apropie unde ar fi trebuit. Administratorul s-au și supărat pe aceasta.

Vei ști că amicul nostru C. Alpini, prota Mediașului, își sfîrșitul simbătă în 24 și marți, 26, îl îngropară¹⁰. Ep[iscop] Leu (sau vrea să trimită la Mediaș un canonic, dar dacă n-ar vrea același lucru) [Steffan] Manfi¹¹.

Zici în scrisoare-ți că *Boliac încă să însoară* ! Dar cine s-a mai însoară de zici că Boliac încă. Am auzit de Aaron Florian că s-ar fi însoară de e adevărat a luat de la Pitești una cu venit de 200# pe an. Lauriani tot bolnav? Cum și în ce chip? Te rugai în vro citeva săptămîni de niște lucruri: o carte să-i zici lui Nemeth să mi-o trimită, *Kirchenbersamlungen*¹² și un *Pedalion*¹³ să-mi cîștigi, dar însă se vede că n-ai chef.

Eu am să-ți trimit prețul *Pedalionului* și al gazetii mele, pe care l-am trecut și anul viitor, pentru mine și administratorul, cu un prilej. Dirău¹⁴ îi mulțumesc foarte pentru aducerea aminte, și-l rog ca să se învoiască a-mi ținea nevătămată dragostea și patronima de care n-am nevoie, norocit, că m-am învrednicit a o dobîndi; și mă oi sili din partea ta să face din ce în ce mai vrednic de aceea, rogîndu-l ca să poruncească orice cu mica sa slugă!!

Știi că D. Budai era gata să lasă zioa bună¹⁵, dar e mai bine să nu se facă.

Ce e cu recursul cu cei 100 de subscrieri?¹⁶

Ce ciudat ești! Nici nu-mi spui dacă ai priimit scrisoarea scris!
[în] 19 dar trimisă [în] 29 oct.

..... : „. • *,. , .Bălășescu^

Frate, de ce nu-mi spui cine a scris art[icolul] *Pentru cultura călugărilor*¹⁷ Trimite-mi *Pedalionu* ca-mi trebuie și de la Vaina ¹⁸ *Istoria Sfantă*¹⁹, și *Elemente de dreptul politic*²⁰, și *Gramatica nemțească pentru români*, tipărită acolo în 2 părți²¹. Și prețurile toate odată

¹⁷ Alexe Verza, protopop neunit în Săcele-Brașov.

¹⁸ Andrei Șaguna.

¹⁹ „Să fie ascultată și partea cealaltă”. Povestea lui Șaguna cu grecii din Brașov va fi de lungă durată și va constitui motivul despărțirii de baronul și vărul său Simion. Sina. Cităm din Nicolae Popea (*Arhiepiscopul și-metropolitul Andrei Baron de Șaguna*, p. 19): „Cu fiul Simion Sina, Șaguna se văzu silit a intrerupe relațiunile cele bune încă în anul 1860, pentru că acela fiind mai puțin român și mai mult străin, devenise cel mai mare patron al zișilor greci de la biserica Sfintei Treimi din cetatea Brașovului, care, cum se știe, stăteau în proces cu partea română și cu Șaguna, cauzându-i priii aceasta, ca episcopului lor legitim, mari neplăceri”.

²⁰ Bălășescu avea experiența celor trei răscoale ale bulgarilor șjk grecilor de la Brăila, despre care îi relatează lui Bariț supra, în scrisorile IV—V.

²¹ Același Șaguna. .?

²² Protectorul grecilor din Brașov era unul dintre marii comercianți din sud-estul Europei, Zenovie Hagi Constantin Pop, grec originar din Oltenia, a ajuns șeful unei case de bancă și comerț din Viena și Sibiu, și deci unul dintre primii oameni definanțe ai Imperiului. Vezi despre el Dumitru Z. Furnică, *Călătoria lui Zenovie Hagi Constantin Pop, șeful casei de bancă și comerț cu acest nume din Viena și Sibiu la Paris și Londra în anii 1826—1827*, București, 1931.

²³ „Aceasta rămâne secret.”

²⁴ Nu era singura moștenire lăsată de bătrînul arhiereu Vasile Moga, pe care-energeticul Șaguna trebuia să o indrepte l

²⁵ Acest Pușcaș este viitorul *Ioan Cavaler de Pușcariu*, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 177, n.7. în 1846 era elev la Liceul academic sășesc din Sibiu,.

²⁶ Necrologul lui Constantin Alpini, scris de Bariț cu multă simțire, s-a publicat în 9 decembrie (*Necrolog. Constantin Alpini, parohul și protopopul Mediașului*, în *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 99, p. 394). Pierderea prematură a acestui cărturar român a fost dureros resimțită de transilvăneni, unde formarea unui intelectual de talie era, prin greutățile ei, o problemă națională. Vezi despre Constantin Alpini, *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 330, n. 11.

²⁷ Urmașul lui Constantin Alpini în scaunul protopopesc al Mediașului nu va fi notarul Consistoriului greco-catolic din Blaj, Ștefan Manfi, ci Ștefan Moldovan (despre-care vezi capitol aparte în acest volum).

²⁸ Vezi scris, anterioară, n. 21.

²⁹ *Ibid.*, n. 1.

³⁰ După tonul lui Bălășescu, credem că „birăul” (primarul) era primarul Brașovului, „Judex Primarius”, Joseph Wentzel.

³¹ Aron Budai (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 10, n.7), fratele lui Ioan Budai Deleanu era notarul Consistoriului neunit din Sibiu. Avea să moară peste scurt timp, în 1847, la vârsta de peste 70 de ani.

³² La sfârșitul anului 1846, preoții și mireni neuniți din Brașov și împrejurimi înaintaseră câteva petiții la diferite foruri din principat și din Viena, în sprijinul îmbunătățirii situației confesiunii neunită din Transilvania,

¹⁷ Articolul din *Foaie pentru minte...* (1846, nr. 35, p. 276—2 p. 285-286; nr. 37, p. 293-294; nr. 38, p. 298-301; nr. 39, p. 310-3 *Corespondință despre cultura călugărilor*. Autorul, care e presupus a fi Vasile Popescu din Țara Românească (vezi George E. M. Marica, *Foaie inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, 1970, p. 460, poz. 3306) pledează pentru o ridicare morală și intelectuală a mo

¹⁸ Negustorul Ioan Vaina de Pava, din Brașov.

¹⁹ *Lucrarea lui Alexandru Geanoglu Leșviudax, Istorie bisericească din Brașov*, București, 1845. (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 271, n.

²⁰ Se tipărise la Brașov, în 1846, lucrarea — nesemnată! — a lui Costache Șaguna, *Elemente de dreptul politic. Despre mai midți autori, de un filo-român*. Acestei ediții brașovene vezi-le în *Ibid.*, III, p. 96, n. 5).

²¹ O „*Gramatică romano-germană*” tipărise între 1838—1840 P. Brașov, Iarca, cu cheltuiala marelui negustor Rudolf Orghidan.

XX

[Sibiu], 8/

Frate!

Tocmai în ceasul acesta fu Pușcaș¹ la mine, și-mi spuse că are o scrisoare care mă trăsni de tot. Știi că eu fiind rău bolnav, tu tot urgesc să scriu, că ce fac? Unde sînt? Poate sînt dus din Sibiu! Eu înțeleg că ai scriseseam o scrisoare foarte interesantă, dar, cum zic, din pricina că nu o putui trimite pînă în 29 acelu oct[ombrie]. Atunci, fiind înțeleg că ai onerată cu *accluse* foarte interesa[n]te, socotii să fac economie și să scrie ție (n-ar mai fi pomană de așa economie de 12—18 cr.c.m!), în cancelaria Ep[iscopu]l[ui] noastre, la *Hanea*. El neavînd prilejul să scrie atunci, o dete lui Pușcaș, carele nemerind un prilej, pe care să scrie Mețian, dascălul din Zirnești, o dete lui să ți-o aducă; acum să scrie și să fi primit răspuns de la tiue că nu o ai fi priimit.

Frate, caută în ceva chip să nu se pearză acea scrisoare. Dacă nu o va fi deschis acel neom, și poate va face ceva uz din aceea, dar ce am alăturat eu acolo, și mie, dar și ție ne-ar veni cu mare folos. Ba poate și cu mare pagubă³.

Un articol îți trimisesem într-aceia, care ți-ar fi fost bine să scrie să iese pă Crăciun în *Gazetă-ti*, și altele multele. Poate prii să scrie *Bran* și îl poți sili să ți-o trimită.

Grecii tăi prînziră marți, atunci, la administratorul².

Scrie-mi, frate, cît mai curînd, dar scrie-mi că ai primit și epistolă, trimite-mi cărțile însemnate în scrisoarea trecută⁴.

Al tău,

¹ Elevul Pușcaș, sau Ioan Pușcariu (vezi scris, anterioară, n. 9).

² Ioan Hania sau Hannia (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 56, n. 2) era la data acestei scrisori „scriba et archivarius consistorialis” la Sibiu (cf. *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, I, Sibiu, 1889, p. 768).

³ Scrisoarea care-l îngrijorează pe Bălășescu nu s-a pierdut: se află aici, supra, nr. XVII (din 16/28 octombrie 1846). Identificarea e anevoioasă din cauza datelor greșite pe care le furnizează aici autorul: 19 octombrie data scrierii — 29 octombrie data expedierii. Că documentul în cauză este cel vizat de noi o dovedește scris. XXL inel. n. 1. (vezi-le infra).

⁴ Avocatul român din Brașov, Ioan Bran, este viitorul prefect revoluționar, mai apoi fruntaș politic român Ioan Bran de Lemeni (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 27, n. 5).

⁵ Vezi scris, anterioară.

⁶ *Ibid.*, notele 19-21.

XXI

Sibii, 14/26 X br. [1]846

Frate !

Ți-am priimit și scrisoarea cu alăturatele 2 ex. de *Elemente*¹, și răvașul din *Gazetă*. La scrisoare nu știu ce să-ți răspunz. Domnii români noștri au fost priițiți și întâmpinați foarte frumos de d[omnul] v[icar]², carele era pregătit și aștepta. D-aici au luat sfat și mîngăiere bună, mai virtos de la bătrînul d[omn] Budai³ în privința cererii la Gubernie⁴, precum îți vor spune.

D[omnul] v[icar] încă este îneîntat de hărnicia și vrednicia acestor bărbați români, dar însă dînsul n-au putut face nici pentru ei, ca și pentru greci, deodată nimic ci, ca om cuminte, le-au dat nădejde, că pe drumul legii, cu o stăruință și răbdare, înțelepciune, dar și ceva cheltuială vor putea cu vreme dobîndi cererea. Ei vor merge la Cluj după deschiderea Dietei, poate și ceva mai tîrziu, căci- acum vor fi dezbaterile pentru urbariu și ar fi bine să meargă cam atunci cînd se va și lua lucrul românilor înainte, după isprăvirea urbanului. Dar să nu pomenească nimic de jalba ep[iscop]ilor de la [1]791, să se ferească ca de foc, căci atunci se arată/ apăsați și nedreptățiți și românii dintre varmeghii, care ar supăra pe unguri, care sînt așa de bine întocmiți acum pentru români; și prin aceia ar liniști pe sași și toată cauza n-ar lua un drum strîmb⁵. Ei acum să urgheze numai cererea acestor 2 ep[iscop]i din [1]842⁶ și nimic mai mult în pricina aceasta. Apoi să-și caute și de alte ale lor.

Frate! Vedeți, faceți un lucru zdravăn cerînd de la împăratul să se arate testamentul și toată rînduiala ce aulăsat răposatul ep[iscop]ului V. Moga, căci urmașii lui nu vor să dea nimic⁷. Protopopii

de p-aici nu îndrăznesc: cine să înceapă lucru? Și mirenii în drept! Puneți vro 2 ori 3 protopopi și vro cîțiva popi, și noi apoi facem mai multe iscălituri. D[omnul] v[icar] nu poate cere *ante actis*⁸, de dat nu i se dă nimic; începeți voi de acolo !

D[omnului] Vasici închinăciune de la d[omnul] v[icar], care răspuns la scrisoare. D[omnul] Buday⁹ și Micloș¹⁰ încă vi sînt de sănătate la toți. Thalmayer¹¹ a trimis *Magazinul* din 17/9 din 3 x¹² a primit răspuns de la Filts¹², că acela ar fi plătit și la comisionerul acestuia. El este foarte ocupat, prin el se trimite cit de curînd au să vie. Dacă vor veni, să oprim noi aici ceva din care? Ce zici?

D[omnului] Ci[pariu] spune-i multe complemente și negres descoperi păr[intelui] mitropolit tot; frumos îi vom împăna eu!

De *Kirchenversamlingen*¹³ nu uita, mai zi-i. Sînt 3—4 b
34 v mi le trimisese la București, cînd/ plecasem de acolo. Să mi le
la Thalmayer, și prețul îl voi depune cînd le vom primi.

Dacă articolul acela ce ți-l trimisesem în scrisoarea pierdută aveam descris, ți-l puteam trimite acum. Dar cu poșta viitoare.

*Pedalion*¹⁵ dacă n-ai, n-am ce-ți face, dar bine era, însă po primăvara viitoare voi merge la București, și-mi voi aduce.

De ep[iscop]u Buzăului¹⁶ îmi pare rău din suflet (că a în atîta). Amîndoi într-un an, și Argeșiu¹⁷ și Buzău! Pronia? Ba eu nu crez¹⁸; dar întimplarea î Stăpînirea ar vrea ca încă unul s-ar mai șterge de pe pămînt¹⁹, atunci ș-ar pune pe placu-i o în toată ierarhia bisericească. Dar va face mult acum, că cum v alegerile deputaților, opoziția va fi foarte slabă, de tot mică²⁰. nirea va face ce va vrea.

Fii sănătos!

Sărbătorile, cu pace, vă poftesc la toți.

Al tău frate,

35

Bălășescu

¹ Prelucrarea lui Costache Negruzzi, *Elemente de dreptul politic...*, despre vezi scris. XVIII, n.3. în situația politică dată, românii din Transilvania au mai un interes deosebit față de această carte, interes ce răzbate pregnant din coresp dintre Bariț și intelectualii din principat (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, p. 275; 340-341; III, p. 62; 95-96; 341; IV, p. 270-271.

² Andrei Șaguna.

³ Aron Budai (vezi scris. XIX, n. 15).

⁴ Este vorba de petițiile neuniților transilvăneni, în frunte cu negustorii din Brașov, către diferite foruri, în interesul Episcopiei neunite a Sibiului (vezi XIX, n. 16).

⁵ Ca să imprime un demers ierarhic intervenției lor, marii neguțători semnatari ai acestui mînunchi de petiții, au început cu o intervenție către Consiliul neunit din Sibiu, care, în frunte cu Șaguna în calitate de vicar administrativ ducea destinele diecezei neunite. Această petiție trebuie să o fi avut în fața Budai, secretarul consistoriului, în momentul cînd îi sfătua, prin Bălășescu

pe semnatori, să renunțe a pomeni despre „jalba episcopilor de la 1791”, adică *Supple.x Libellus Valachorum*. Iată un citat din copia în latină făcută de Bariț și păstrată între manuscrisele sale, la B.A.R., ms.rom. 969, f. 276r—279r: „Episeopii de fericită pomemire ai națiunii române din Transilvania, Ioan Bob al Făgărașului și Gherasim Adamovici al Sibiului, încă în anul 1791, rugați și îndemnați de clerul, nobilimea și poporul român, au substernut o petiție la Majestatea Sa, cerind să se atribuie drepturi întregii națiuni române”. Nu cunoaștem textul suplicii înaintate către Guvernul Transilvaniei — forul cel mai ostil românilor! —, dar pesemne ca brașovenii au ascultat sfatul bătrînului Aron Budai. Se poate deduce acest lucru din faptul că nici în petiția către împărat — se păstrează o copie latină și două românești la B.A.R., ms.rom. 969, f.280r—285v! — nu pomenesc nimic despre *Supplexul* de la 1791. Restul pasajului, despre ungerii care ar fi „așa de bine întocmiți acum pentru români” se referă la iluzia pe care și-o făcuseră cițiva fruntași români, pe baza unui anume comportament oportun al nobilimii maghiare cu românii, între 1842—1846. Hărțuiți de cîteva atacuri bine conduse ale copărtașilor sași în drepturi constituționale, cu care nu mai știau cum să-și împartă ciolanul, beneficiarii maghiari ai lui Unio Trium Nationum au încercat varianta de a-i întărită pe români împotriva asupritorului lor secundar, patriatial săsesc. În 1842 se părea că românii sint dispuși să-i placheze pe sași, datorită printre altele și răsunătoarei suplicii din acel an — *Rugămîntea celor doi episcopi români? H, a celui gr.-unit Ioan Lemeni și a celui gr.-neunit Vasile Moga, așternută Dietei de la iozo f. „Ausa românilor locuitori în Pămîntul Crăiesc, numit și Săsesc, tipărită, m același an k* Brașov —, care constituie culminația luptei românilor pentru drepturi naționale și sociale în sudul Transilvaniei, stăpînit de sași în urma arbitrarului de la 1437 (vezi în acest sens c. rge Bariț și contemporanii săi, III, p. 75—76, n. 6). George Bariț și ceilalți clarvăzători „limpezit lucrurile, îndemîndu-i pe români în sensul neutralității defensive („Aurea noUs neutralitas între partidele celorlalte nații și sancta animosa defensio împotriva amindurora” — *Ibid.*, p. 74) față de ambii dușmani istorici (vezi și *Ibid.*, p. 18—19). În 1846, cochetăria nemeșimii maghiare cu românii ia forma unor scrieri în favoarea drepturilor istorice ale ecestora, în Fundus Regius. (nu și în „comitatele unguerești”, firește!). Juristul aiudean Gaál Lászlo scrie două broșuri — *Vizsgálóds az erdelyi kenezsegekrol: egyszer*windt az erdelyi ket oláh piispdk igazodásául felelet Trausch es fálkep Schuller czáfolataire. Irta egy igazszg kedvelo ns. hazafi, kiadtak tobben și Ertekezédes az-erdelyi ns. szász nemzet eredetird, e nemely tárzsdhás polgári jogárol*, tipărite anonim la Aiud, în 1846 —, în care atacă în favoarea românilor însuși fundamentul constituției sașilor din Fundus Regius (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 268—269). Gestul nu este altceva decît o reinscenare a strategiei din 1842, -dar, după cum vedem, Aron Budai îl socotește, de bun augur. Că nu e așa, o vor dovedi ungerii un an mai tîrziu, cu ocazia Dietei din 1847—1848, cînd se adoptă un urbariu (legiuire agrară) mai aspră și decît cele din secolul clasic aliobăgiei, XVH-lea (vezi un exemplar tipărit în broșură alurbariului din 1847—1848 —care nu s-a mai aplicat, din cauza revoluției! — la B.A.R., ms. rom. 969, f.36r pină la sfîrșitul manuscrisului).*

* Vezi nota anterioară: *Rugămîntea celor doi episcopi românești*. . . din 1842 trebuia pusă pe tapet la prima sesiune a Dietei. Ceea ce s-a și făcut, cu un eșec desăvîrșit, căci, în loc să rezolve vreo problemă socială, dimpotrivă, adunarea dominată zdrobitor de maghiari votează sinistrul urbariu de la 1847 (vezi supra, n.5; vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, -p. 97—98, n-7).

† Destul, de tîrziu, cu 3 luni înaintea morții, în 10 august 1845, Vasile Moga și-a dictat testamentul, în limba română. Cunoaștem doar o copie latină, „versio ex originali valachico”, la B.A.R., ms. rom. 969, f. 344r—345v.

‡ „înaintea actului”: adică înaintea venirii sale în Transilvania.

§ Aron. Budai.

|| -Nicolas Avram Penciu din Sibiu, poreclit și Mikloș (vezi și scris.X, n. 2).

¶ Editor și librar din Sibiu.

‡ Samuil Filts, librar și editor din Sibiu.

§ Vezi scris. XVII, n. 21.

¶ Scris, anterioară, inel. n.3.

‡ Scris. XVII, n. 1.

16 încetase din viață, la 30 noiembrie 1846, episcopul de Brașov. v.Xare vezi în acest volum scrisorile lui Gavril Munteanu din broșura lui Iosiff Naniescu, *Cuvînt funebre pentru Chesarie episcopul Buzăului. Răposat la 1846, noemvrie 1846, de zile de ierodiacon. Tipărit la pitarul Z. Carcalechi*.

17 Vezi supra, scris. XV, n. 6.

18 Iată un călugăr care declară în scris. că în urma rîmemento în plus despre iacobinii în sutană din Traianu Mare.

19 „încă unul”, adică singurul arhiereu din Transilvania, mitropolitul Neofit. Dorința stăpînirii nu s-a implinit din scaun pe Bibescu!

20 L. 1 decembrie 1846 se deschisese Adunarea Națională. Într-un nou ciclu parlamentar, după aproape trei ani de stăpînire a Bibescu (vezi *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 100).

&XII

Iubite Gheorghie !

Din niște atingeri în Gazetă-ți, așa rîm pe scrisoarea mea ție trimisă prin zărneștii, o ai priimit? . . .

„Domnul general-vicariul nostru A. C. sesia consistorială, în care protocolul anunțat a fost chise cu fericitoarea adresă către excelenția dumneavoastră, gratulindu-i cu mare foc al dragostei pentru țară împărătească în prezident la Regeasca (C. C. C.) din Viena, apoi la niște prea înalte rînduri la lăcuiitorii satelor Abrud, Bucium ș.a. d. și mai mîngîia și a-i întări și mai mult întru acestui sfințit bărbat, că adecă vor implini . . . Cămării⁵, ce pină acum, pentru; niște lor nu voiau să le mai facă. Nu sintem deosebiți împacă cu chipul cel mai liniștit orice oriunde, că este bărbatul păcii, plin de mîndrie și voință și, ce e mai mult, aceste calități sunt cunoscute tuturor. Monarhul nostru ș.a. și mari și mici, i-au dăruit toată încrederea și de foarte mare laudă pentru dînsul, dar și pentru noi, căci dînsul toate acestea le merge pe rezezi la Cluj, pentru scurt timp, Tarz și în locuri iar turburate prin niște netrebniții hula lumii, a căror necuviințe nu vor să se ducă după vro 3-4 săptămîni se va întoarce

Frate, vezi, trimite-ne gazetele d[omnului] vicariu și mie. Dinsul nu înceată către toți protopopii mai virtos a-ți lăuda și a-ți recomanda *Gazeta*. Mai târziu poate va face și mai mult. D[omnii] *Budai* și *Micloș*⁷ și se închină cu sănătate, dar nu se împacă cu cuprinsul scrisorii tale cei mai din urmă, în privința cererii românilor⁸.

Altă data mai pe larg.

Spune românilor noștri, d[omnii] Iuga, Orghidan, Pantazi și nu știu [care]⁹ că mă închin cu sănătate, le poftesc an nou fericit, cu izbîndă întru toate întreprinderilor d-lor.

Peste cităva vreme am să merg la Cluj, atunci vă voi da de știre, ca șezînd vro 1—2 săptămîni acolo, să vă poci sluji în ce mi-eți încredința¹⁰.

36v Spune d[omnului] Orghidan ca/ cu ocazie bună să-mi trimită *Gramatica*¹¹ amîndouă părțile și *Foaia duminicii*¹² închinăciune tuturor.

Anu Nou, la mulți ani cu fericire vi-1 poftesc după pofta inimii I Al tău frate,

*Bălășescu**

Apropo, spune lui Nemeth de *Kirchenversamlingen*¹³.

37 Amice! cele cu roșu subtrase, pune-le în foaie, așa te roș și se poștește și de...¹⁴ /

[Adresa:] Domnii sale domnului *Georgiu Baritz*, redactoru *Gazetei* române *Transilvania*, la Brașov

⁷ Vezi panica lui Bălășescu în legătură cu pierderea unei epistole, în nr. XX, incl.n.3. Pasajul din această scrisoare ne ajută să identificăm „scrisoarea pierdută”: ea e cea prezentă supra, sub nr. XVII, trimisă lui Bariț, din Sibiu, prin învățătorul din Zărnești, Bartolomeu Mețianu. „Atingerea” cu pricina este o știre fără titlu din *Gazeta de Transilvania*, penultimul număr pe 1846 (IX, nr. 103, p. 409).

⁸ A primit-o!

⁹ De la 1 ianuarie 1847, magnatul clujean Josika Samuel fusese denumit în postuB de cancelar aulic sau președinte al Cancelariei aulice a Transilvaniei din Viena. Pe seama românilor, știrea a apărut în 6 ianuarie (vezi *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 2, p. 5).

¹⁰ Pasajul dintre ghilimele („”) a apărut, sub formă de știre, în *Gazeta de Transilvania* (X, 1847, nr. 3, p. 9), cu mici schimbări operate de Bariț, sub titlul: *Sibii, 15 ian[uarie] n[ou]*.

¹¹ Nume pe care îl dădeau românii Tezaurariatului Transilvaniei. Domeniul Zlatnei aparținea Tezaurariatului.

¹² Pasajul pus între ghilimele formează partea a doua a știrii. *Sibii, 15 ian. n[ou]* (vezi aci supra, n.4). De data aceasta, intervenția redactorului este mai insistentă: „D[omnul] vicariu, de la Bucium se va rezezi la Cluj, pentru scurt timp, iar de acolo va cerceta și alte locuri, spre a le împăciui, a le molcomi și a le feri de intrigele unor oameni netrebnici, carii ar voi a scoate castane cu degetele altora, apoi după vro 3—4 săptămîni se va re-ntoarce la Sibii”. Este vorba de expediția de capturare a Catarinei Varga, încheiată cu succes de Andrei Șaguna în ianuarie 1847. Vezi și scris, următoare.

⁷ Aron Budai, notarul Consistoriului neunit din Sibiu.

⁸ Nicolae Avram Pencin Din Sibiu.

⁹ Vezi despre această cerere supra, scris. XIX, n. 16, XXI, n. 4.

¹⁰ Negustori brașoveni, dintre semnatarii cererilor din toamna a scris. XIX, n. 16).

¹¹ Nu se cunoaște nimic despre această proiectată călătorie la C.

¹² Vezi scris. XIX, n. 21.

¹³ Adică o colecție completă din revista scoasă de Ioan Barac 1837: *Foaia duminicii spre înmulțirea cei deobste folositoare cunoștin*

¹⁴ Vezi scris. XVII, n. 21. *

¹⁵ Numele tabu e vicarul Andrei Șaguna. Dorința lui Șaguna : implinit (vezi n.4 și 6).

XXIII

[Sibiu],

Frate Gheorghie !

Ți-am priimit răvașul cel din urmă (și cel mai dinain tot cuprinsul lui. Tu, frate, mi-ai zis într-acele, ace să-mi zici, ce-am așteptat eu, dar tăcînd. Eu, să nu fi fo pînă acum ceva încercări ca să se dea o gazetă româ Sibii, dar numai pe tine n-am vrut să te supăr, că-mi frate (tu, unul; *Laureanu*, altu; *Theodor Aaron*, cenzoru al 3-lea; Vicariul Schaguna, al 4-lea).

Frate, *ad rem*¹ / Eu cum ț-am priimit răvașul, ar gîndit, m-am socotit. Vicariul era dus la *Bucium*. M și de Steinhausen (la Hochmeister)². El ar vrea bucuros, d spus eu, dar nu este el om: făgăduiește multe — ba toate — și împlinește foarte puține. Așadar la el nu l Klosius³, îi spui, cum știu eu, se făgăduiește, dar de ed a se apuca, necrezînd că va avea destui abonați. Eu mulți, cum" mi-ai zis tu. Dar dacă nu vrea, ș-așa, ei tipograf, noi să-l plătim cu coala, după cum va fi t scris la Praga, după slove de reformă, și în scurt trăb rească, poate pînă în Paști. El me-au mai spus și alta (d apropiat bine): că chiar sașii d-aici ar vre să dea fo însă pe *Bote*, o columnă nemțește și alta românește. A să vie vicariul și să ne stea și el într-ajutoriu. Dapă ce joi seara) și i-am arătat cugetul, s-a făgăduit cu toată ba dorește; a și pomenit el de vro 2 ori înainte de 2—3 bine să iese o gazetă română în Sibii, și m-au îndemn nu ț-am scris, socotind că te vei supăra, ci, din ce p pe a ta, pînă te-am adus acum într-atîtea, încît nu r

recomandat gazeta la toți, dar a vorbit pentru tine și gazeta ta/L Cluj**, cu cei mari; ba, ce e mai mult (aseară tocmai, la cină, unde sînt totdeauna numai eu cu el), a zis că în scris nu dă, dar îmi spune mie, ca prietenului tău, că vrea să te ajute, să te ajute în ce numai va putea, cu dragă inimă. Gîndesc că aceasta deocamdată e destul Așadar, frate, ce a rămas? Klosius vrea acum bucuros. Tu să-mi arăți planul, în ce chip ar trebui să-l arătăm la Viena, cerînd privilegiu-eu socotesc să fie și gazetă politică și bisericească, de 2 ori pe săptămînă, gazeta cu foaia, care să facă pe săptămînă 4 coaie. Aci se cere să se arate: *planul, censorul, redactorul*, și toate tu le stii și mai bine -cum trebuie cerut. Arată-mi-le, ca să pun eu în lucrare că împregiurările ne sînt în favor, și tîrgul dintîiu știi că e cel mai bun⁷.

Frate, de ce nu ne trimiteți gazete? Mie nu mi-au venit No 4, 5, *6^a și la alții iar nu, unele.

D[omnul] vicariu s-au întors acasă plin de triumfuri și biruinti. El, prin cuvîntarea sa, a înduplecat pe buciurmani să dea afară pe Varga Cătălina⁹, ei o au adus înainte[a] lui, unde era cuvîntînd într-o mie de bărbați, fiind de față cameraliștii din Zlatna, Abrud s.a. și varmegyieși. Și aducîndu-o ei în biserică, unde se aflau, o au predat stăpînirii mirene¹⁰, care o au adus la Aiud, fără să se fi întimplat nici o vorbă, într-acei oameni cu nume așa de rău, vestit de rău, rebeliști. Lucru care -nu crede niminea să-l poată el isprăvi, ba să temeau de altă turburare. Acuma ce mai frumos decît u vedea relațiile ce s-au făcut în privința aceasta de la Administrația Zlatnei și de varmegyie, către Cămară (Thesaurariat) și Gubernie, lăudînd într-un chip nespus j>e v[icar]? Frumos este a vedea relațiile Gubernului și a Cămerii cătră împărăție; să vezi colandetoriile ce i-au venit! Dar așteptăm de la Curte un ce mai frumos!

[^] Vezi, frate, ce poate face un om harnic într-un popor! Fiind la

* Cluj, priimirile cele minunate, mai întîi de gubefnatorul (îi zice melto-sagos puindu-l de-a dreapta pe canapeaoa sa, unde erau o mulțime de magnați, făcu impresie nespasă la toți. Dapă aceea toți consiliarii se întreceau a-l chema la prinz, unde se adunau tot toți și se mirau de el. El a fost la prinz la/gubernatorul¹², la *puspohul**,¹¹ la consili-
38 v ariul b[aron] *Bornemissza Janos**, carele este referendumul cauzei aceștia; Și așa, s-au întors plin de voie bună. Mulți se bucură de purtările lui, că ne face atîta cinste (dar nu toți românii). Sașii aici s-au spăriet de el; să vezi cum umblă pe lingă el!

[^] Mă grăbesc a o isprăvi, că Pușcaș¹⁵ nu poate aștepta și sînt — pe toți sărutîndu-vă—, al tău,

Bălășescu.!

[Adresa:] Domniii sale domnului *Georgiu Baritz*, redactorului *Gazetei, romane Transilvania*, la *Corona*

¹ „La obiect”.

² Vezi scris, anterioară, inel. m 4 și 6,

³ Steinhausen și Martin Hochmeister, tipografi și librari din Sibiu.

⁴ Johann klosius, alt tipograf sibian.

⁵ *Siebenburger Bote*, ziarul politic al sașilor din Sibiu.

⁶ Cu ocazia călătoriei oficiale pe care a făcut-o în capitala principatului, după prinderea Ecaterinei Varga (vezi și scris, anterioară). Cit despre editarea unei publicații românești la Sibiu, aceasta va întîrzia pînă în 1853, cînd, prin *Telegraful român*, debutează și aici presa națională.

⁷ Nu știm în ce măsură a luat Bariț în serios ideea întemeierii unei redacții rbmânești la Sibiu, dar, cunoscîndu-l, putem afirma că, în orice caz, nu pentru Bălășescu — de altminteri total nepotrivit pentru o întreprindere politică de acest fel! — Sra gîndit el la aceasta, ci pentru sine. Schimbarea Brașovului cu Sibiu a fost visul de o viață, al lui Bariț, împlinit la bătrînețe, după 1870.

⁸ Numărul 6 e șters ulterior, dovadă că l-a primit.

⁹ Prinderea Catarinei Varga de către Șaguna și reprezentanții ordinii publice, printr-o acțiune de mare îndrăzneală, a fost obiectul unei întregi literaturi patetico-istorice. Din întregul noian de scrieri, totdeauna subiective, pro sau contra, amintim singura *obiectivă*, aflată la mijlocul drumului dintre blamarea oficială a agitatoarei din Munții Apuseni și sanctificarea ei puerilă de mai tirziu. Este vorba de lucrarea lui Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, I, p. 662.

¹⁰ Narațiunea diferă de aceea furnizată de Bariț în 1889 (vezi *Op. cit.*, I, p. 652—661), pe baza unei scrisori a lui Simion Balint (vezi și *Transilvania*, IX, 1876, nr. 2., p* 13—16), după care Ecaterina Varga a fost răpită de Șaguna, nu predată de țărani. Credem că adevărul este cel relatat de Balint, care era prezent la *fața locului, și care reproduce acel inimitabil strigăt de stupeoare al țăranilor buciurmani, în momentul cînd sania oamenilor stăpînirii se îndepărta în geană din sat: „Nu lăsați, bată-vă Dumnezeu, că iacă, duce pe doamna noastră!” Vezi despre Caterina Varga: *Erdelyi (Aradi) Viktor, Caterina, Doamna noastră*, Budapesta, 1913; I. Bogdan, *Catarina Varga, Doamna moșilor*, București, 1948; I. Toth Zoltan, *Varga Katalin*, Budapesta, 1951; *Varga Katalin pere* [Procesul Caterinei Varga], București, 1979. Bălășescu si-a destinat acest pasaj coloanelor *Gazetei de Transilvania*, dar Bariț preferă să consemneze episodul prinderii Caterinei Varga după o scrisoare din Aiud (vezi *Aiud*, 21 ian. în X, nr. 5, p. 18), unde nu se spune nici un cuvînt despre felul cum a fost prinsă. Bănuim că Bariț n-a publicat relatarea lui Bălășescu — prieten, la acea dată, cu Șaguna—, pentru că știa adevărul esențial al întîmplării: femeia n-a fost predată de țărani din Bucium, ci *smidsă* prin curaj și abilitate de Șaguna.

¹¹ „Prea ilustre”.

¹² Veleki Jozsef.

¹³ Kovács Miklos de Tușnad, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, cu sediul la Alba-Iulie.

¹⁴ Consilier guvernamental.

¹⁵ Ioan Pușcariu (vezi scris. XX, n. 1).

XXIV

Sibii, 15/27 mart. [1]847”

Domnule Bariț!

••• Domnul Laureanu, profesorul de filosofie din București, mi-au trimis 200 exempl. din *Tentamen Criticum*, prin d; censorul Teodor Aron² de la Buda, cu scop ca să-ți trimit d-tale 50 ex., d-lui canonic Țipariu la Blaj 50 ex., d-lui Țilci, librariului din Cluj 25, d-lui Mănu⁴, aici, 25 ex. și pe la alții la cine voi ști, ca să se vînză. Îmi scrie și două scrisori una după alta, prin care mă pofteste ca să-ți tri-

miți d-tale acele 50 ex. Iată, aici, ți le trimit ca să le vinzi doritorilor de a cunoaște temeiul limbei române, cu preț de 2 fl. C. M. exempl[arul], și ar fi bine cînd ai publica și în *Gazetă* locul și prețul vinderii lor⁵. Tot într-aceste 2 scrisori din urmă, îmi zice d. Laureanu, că dacă mi-ar face trebuință de *Magazinul istoric*, să-ți scriu d-tale să-mi trimiți cîte voi vrea. Pentru multe nu mă poci lega, dar vro cincî/expl.
•40 socotesc să le poci cheltui. Acestea, dar, să mi le trimiți, însă complete, de la început.

Îți rămăsesem dătoriu cu prețul *Pedalionului*⁶, pe care eu l-am iost primit de la d. vicariu. într-o scrisoare, mi arătaseși prețul de 2#ex. și cheltuiala, nu țiu bine minte cît ai fost zis, că eu acele bilețuri atunci le-am rupt și ars, dar iată-ți pui 10 fl. 30 cr., C.M. ma[i] mult știu că n-a fost. Socotesc că d. Thalmayer⁷ le va aviza toate prin Nemeth, cărturariul⁸ de acolo.

intr-altele, sînt al d-tale de binevoitoriu,

N. Bălășescu,
profesor./

⁵ Lucrarea lui August Treboniu Laurian, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae* apăruse la Viena încă în 1840, dar se vede că desfacerea mergea greu.

⁶ Despre care vezi și scrisorile anterioare.

⁷ Ortografiere fonetică a numelui librarului Joseph Filtsch din Cluj.

⁸ Nicolae Maniu, care era protopop în Sibiu.

⁹ Trimiterea la Brașov a celor 50 de exemplare din *Tentamen criticum...* se confirmă prin scrisoarea lui Laurian către Bariț din 25 februarie 1847 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 124—125).

¹⁰ Vezi scris. XVII, n. 1.

¹¹ Librarul din Sibiu.

¹² Brașoveanul Wilhelm Nemeth era „cărturar” în sensul de negustor de cărți.

XXV

[Sibiu], 9 nov[s⁷ nou -s.ns.] [1]847

Frate iubite!

Astăzi îți primii scrisoarea ta, din carea mă mirai cum ați auzit așa de curînd pentru vestea de alegerea ep[iscop]ului Aseară sosi și aici, la Consistoriu, și astăzi se și țină sesie consistorială, unde s-a cetit decretul gubernial și s-a hotărît ca, în înțelesul aceluia, să se scrie circulare la toți protopopii¹, spre a ști să se gătească și să vie negreșit fieștecăre, 1 dec. c.n., la Turda². Fieștecăre protopop, zic, dar numai el singur, nu însă și cu încă un alt preot lingă dînsul. Așadar, vor fi toți alegătorii 44 de pro[to]popi. Vicariul nu e alegătoriu³. Comisariiii, cornițele Lad[islaw] Lazar, cancel[ar] gub[ernial]. Să fi văzut astăzi fizionomiile consistorialiştilor tuturor, cînd s-au cetit decretul, ca cînd ar fi fost toți opăriți⁴. Dar vicariul este cu voia bună, / măcar că destule aude din toate părțile, că nu-l vor alege protopopii; însă el nu se supără

nimic, ci se mîngîie ca un viteaz întru inima sa cea nobilă. Tu, *îm* publicarea acestui decret (românește), poți spune, că *Maiestatea Sa s-a îndurat a-și întinde mila și mai larg, de cum a fost pînă acum, adecă, dînd voie slobodă protopopilor alegători, ca ei să nu fie strînșt întru a alege de ep[iscop] numai pe bărbat din țara sa, ci dacă vor avea plăcere și încredințare în vreo persoană vrednică născută afară din Ardeal, sa o poată alege, fără sfială, fiind acel lucru bine plăcut chiar și Măririi Sale*⁵.

Zice, frate, decretul, că să se păzească modalitatea cea prescrisă, la a[nul] 1810, dar — durere! — nu se află nici o hîrtie aici pentru acea alegere de atunci⁶.

în grabă n-am știut cînd să-ți trimit această știre mai deplin, și mai curînd. Așa, am luat decretul de la chiar d. vicar, decopiat cu
43v propria sa mină. Dar ia sama să nu știe aceasta niminea! /

Frate! de ai ști cît sînt eu de ocupat; patru teasuri (2 la Closius⁷ 2 la Hochmeister) așteaptă după mine, după manuscris, după corecturi.. Apoi o mie de secături nu-mi dau pace să-mi caut de treabă, însă poate nu va ține mult așa. Am vrut să-ți trimit *Dictionariul și Gramatica*⁸, să le publici în *Foaie*, și crede-mă că nici atîta răgaz n-am avut⁹.

Frate! fă tu ceva pentru alegerea de acum. Fă și deșteaptă puțin, pe lume, dă-le să înțeleagă toți, că vezi, decretul e apriat, numai cît nu zice pe cine să aleagă¹⁰. De-ai ști cu ce cuvîntare s-a gătit vic[arul] pe zioa alegerii, este faină! Dar stilul? Â la *Lauriani*, toate cuvintele; cele alese din *Gazeta* ta și din *Organ* le-a pus acolo: *ocasiune, perfecțiune, năciune, objept, projept* și a[le]tele, încît este de mirat; vrea sase puie în capul tinerimei să ia steagul revoluțiunei literare și are dreptate, numai tinerimea-l va ridica¹¹. Să știi un dat minunat: tocmai în zioa / de* 27 oct[ombrie] sosi milost[ivul] decret, cînd împliniră 2 ani de la moartea ep[iscop]ului *Vas. Moga*. Așadar, se vede că a avut deosebită privință Majestatea Sa cătră clerul acesta acum, de grăbi cu împlinirea cererilor, iar nu-l lăsă vădov 15 ani¹², ca în rîndul trecut (firește, cererea. Șagunei, și voința Gubernului ca să-l puie pe el ep[iscop].

Iată, frate, ți trimit și un circular, de care trimit ei pe la protopopi, ca să-i cheme¹³. Vezi ce traducere, făcută de *Hanga, teolog de Viena* L Dar tu-l scrie bine¹⁴.

Frate! *Savu Lobonți*, românul nostru care ține circiuma Medieșului¹⁵, se roagă să-i publici prin gazetă-ți cum știi mai frumos: se recomandă călătorilor ce trec prin Sibii, cu case bine gătite, mîncări bune, comoditate, pentru cai, fîn, ovăz. Grajduri bune și toate comoditățile cîte se pofțesc, cu cel mai potrivit preț!! Se roagă să-i trimiți și un exemplariu. din *Gazetă-ți*, iar pentru ostene[a]la aceștii înștiințări, ce vei pofti,, bucuros¹⁶.

Fii sănătos cu toți ai tăi, sănătate și consorțiilor tăi. Mergi acasă,, că-i vreme!

Al tău credincios amic,

Bălășescu. /

¹ O excelentă notă de apreciere despre operativitatea cu care se documenta Bariț: an 3 noiembrie 1847 (X, nr. 88, p. 550), *Gazeta de Transilvania* publica știrea despre decretul 12868 al Guvernului Transilvaniei, din 29 octombrie, prin care se aprobă alegerea de episcop neunit în Transilvania (vezi scris, următoare, n. 1). Abia în 8 noiembrie află și Consistoriul din Sibiu, care era forul vizat în această afacere!

² Despre aceste circulare vezi scris, următoare, n.4.

³ *Ibid.*, n.1.

⁴ Afirmație ștearsă ulterior de Bălășescu. într-adevăr Șaguna n-a fost alegător, -ci ales!

⁵ înțelegem din această scrisoare că Șaguna nu era agreat de consistorialiștii neuniți din Sibiu. Or, decretul gubernial, ca și cel imperial din 30 iunie 1847 (vezi scris, următoare, n. 1), prin sublinierea bătătoare la ochi că nu e obligatoriu ca noul episcop să fie indigen din Transilvania (cea ce fusese obligatoriu în 1810, la alegerea lui Vasile Moga!), indica limpede cine *trebuie* să fie ales: Șaguna, trimis anume spre acest scop la Sibiu (vezi scris, următoare, n. 1).

⁶ Bariț publică decretul gubernial în *Foaie pentru minte...* (1847, nr. 45, p. p. 366—368) în 10 noiembrie stil vechi (vezi scris, următoare, n.1), fără a mai lungi povestea, căci decretul specifica el însuși acest lucru.

⁷ în lipsa acestor documente, Bălășescu evocă el însuși, pe seama lui Bariț, evenimentele din 1810, cînd a fost ales cel dintîi episcop neunit al românilor din Transilvania (vezi scris, următoare).

⁸ Cele patru teascuri de la Closius și Hochmeister erau ocupate cu primele două volume publicate de Nicolae Nifon Bălășescu, amîndouă. la Sibiu, în 1848: *Dictionarium datino-romanicum, auctore — professore. Tomi primi Fasc. I, cuvintele A — Aula*, într-un volum de 368 de coloane (o ediție extinsă: *Dictionarium latino-romanicum. Auctore JSfphone Balașesco, professore. Tomi I. Fasc. III—IV, literele A — Confero*, București, 1860), și *Gramatica română pentru seminarii și clase mai înalte. Lucrată de —, profesor. (Grammatica Daco-Romana.)*, Sibiu, „in privilegiata] tipografie a lui Gheorghe Kloisius”, XXX4- 223 pagini (o a doua ediție va ieși la București, în 1850, dedicată marelui logofăt Ioan Bibescu, ministrul credinței și al instrucțiunii publice). Ambele lucrări se tipăreau la indemnul mitropolitului Neofit din Țara Românească și cu cheltuiala acestuia. Bălășescu, de fapt, petrecea un plăcut sejur editorial la Sibiu, subvenționat de Neofit, unde îl vor prinde și îl vor antrena evenimentele anului 1848 (vezi scrisorile în continuare).

⁹ Lucrările lui Bălășescu vor stirni o vilvă destul de mare în presa vremii. Nu mult după această scrisoare, în 17 noiembrie, Bariț anunță în *Foaie pentru minte...* (1847, nr. 46, p. 376: *Lexicografie*) că la Sibiu se tipărește *Lexiconul latino-român* de Nicolae Bălășescu. La începutul anului 1848, același anunț apare în alte publicații (*Organul luminării*, II, 1848, nr. LIII, p. 300; *Universul*, IV, 1848, nr. 7, p. 56; *Albina românească*, XX, 1848, nr. 13, p. 52: *Bibliografie*).

¹⁰ Adică pe vicarul Andrei Șaguna (vezi și n.5, aci supra). Bariț nu va face nici un fel de propagandă „electorală” pentru Șaguna. Nu îi stătea în fire.

¹¹ Cuvinte din arsenalul latinist, uzitate de generația tinăra a transilvănenilor. Xa Șaguna era o pasiune trecătoare, un gest oportunist bine prins de Bălășescu. Odată ales episcop, mai apoi în lunga-i carieră de arhiereu, Șaguna se va dovedi cel mai retrograd, în legătură cu marea problemă a ortografiei și limbii române.

¹² Nu 15, ci doar 14: episcopul Gherasim Adamovici a murit în 1796, iar alegerea lui Vasile Moga a avut loc în 1810.

¹³ Despre publicarea circularei către protopopi, vezi, scris, următoare, n.4.

¹⁴ De data aceasta este vorba, probabil, de cuvîntarea pe care Șaguna și-o pregătise ca să o adreseze protopopilor alegători, la Turda. Ea s-a tipărit în *Foaie pentru minte...* cu două numere înainte celoralte cuvîntări ținute de Șaguna la Sinodul electoral de la Turda din 1 decembrie 1847, ceea ce dovedește că Bariț l-a avut ia îndemină înaintea celorlalte două, care-i vor fi trimise abia în 4/16 decembrie. Bariț nu mai corectează traducerea defectuoasă a studentului Hanga (vezi scris. XXVII, n.1).

¹⁵ Hanul Mediascher Hof din Sibiu (despre care vezi și scris. XVII și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 297).

¹⁶ Anunțul publicitar reclamat de hangiul Sava Lobonți a apărut în *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 100, p. 400: *Ospctărie*. Bariț adaugă, pe lângă corhoditățile înșirate de Bălășescu, încă una: „Tot acolo se află și gazete de citit”.

Frate Gheorghie!

U Ț-am scris mai alaltăieri, cite am știut, ț-am trimis și decretul în copie despre alegere. Socotesc că vei fi căpătat¹. Acum, frate, am mai găsit și cuvîntarea care o a zis chiar comisariul cel de la alegerea din [1]810, din 19 sept./1 6cto[mbr]ie], carele a fost consiliariulS[^]/[^] Costa², cu Secretariul gubern[ial] Ștefan Halmaghî. Socotesc că ar fi bine să 0 publici; cum socotești. D[omnul] vicariul mi-o a dat să ți-o trimit,, și cugetînd să o publici, poți din cuvînt în cuvînt, după acel stil de atunci, ori mai bine îndreptată. într-însa a mai fost și două rînduri, care le-am șters: vic[ariul] a zis să nu le scriu nicidecum (originalul este la el), eu le-am scris (șterse), ca să nu știi tu ce au fost într-insele!⁴

•Frate, aici se fac gătiri mari pentru alegere, cuvîntări se vor spune de competitori, se vor întrece: *teologul*, *directorul*, firește și Popasul¹ vostru, poate el va întrece perorînd. /

De va fi timpul formos, va fi adunare mare, nu numai români, carii se vede că ei n-au atita interes pentru acest act național, (sărăcii,, cum nu pricep ei interesul lor !), ci alte nații; sașii d-aici vor fi mulțime, dar ungurii și mai mulți. Tu n-ai de gînd să mergi? Tot ai petrecut tu. atita timp absent de acasă⁸, repezi-te pe de azi într-o săptămînă CIL carul iute, mai tirziu e prea tirziu, că d-aici pe joi pleacă vicariul, și după el se vor grăbi și alții⁹. Așadar, cu carul iute de joi venînd, poate noi aici nu ne-am întilni, căci eu, fiind sănătos și ne avînd vro pedecă. mare, vreau să mă duc cu cineva în companie și firește mai din vreme ne vom înțelege, iar plecarea, dacă nu joi, dar vineri dimineața, negreșit.. Și de la Brașov auz că vor merge mai mulți.

Frate, publicați prin *Gazeta-va* nerînduiala (stricarea dreptului)[^] care se face prin mergerea numai a protopopului singur¹⁰. Vezi decretul din 13 august [1]810 unde încă zice: *Quare eidem Consistorio hisce committitur, ut ad universos et singulos Magni hujus P[ri]nei J[ur]p[ro]p[ri]us Archifjdiaconos ad Diocesim NfonJ/unitam Tran[sil]va T[ran]sicam spectantes, tales sine mora edere noverit Dispositiones quo menționati A [r]chid[ia]coni una cum vicario ejusdem Consistorii pro instituenda Ep[iscop]i electione..* " etc, etc.¹¹ Așadară nici atunce nu s-au chemat prin Guvernium popii, dar pentru aceea tot au fost, și încă cite doi, cu tot protopopul. De unde știm aceasta? Acte a mină, adevărat, n-avem, dar știm că vicariu Huțovici¹² a avut 47 voturi, ep[iscop]u Moga 36¹³. Lazar 15¹⁴ și Haines¹⁵, directorul celorlalte. Știm și aceasta, că atunci au fost numai 36 protopopiatari; urmează, dar, că nu numai că n-au mers numai protii singuri, dar nici numai cu un preot lingă sine, că atunci ar fi însumat un număr numai de 72, și cei doi dintii candidați au avut (47 -f- 36) = 83, care fac mai mulți decît protopopul cu cite un popă. Timpul, adevărat, este scurt, n-are cînd să se mai facă vorbă,, cerere, rugare, strigare, dar încăi acolo înaintea comisariului să se facă cerere, ca să se reserveze acest drept vechi, și alegerea aceasta (numai.

prin protopopi) să nu se facă un feliu de lege pe viitorime¹⁶, cu atît am_j
virtos cã M[ajestatea] S[a] fericitul împãrat Franc[isc] I a cunoscut acest
drept în întãirea lui Moga de ep[iscop], unde în decret[ul] sãu de
confirmare, din 21 decemvr. [1]810 zice: *Habitaque condigna ifc*
flexione ad Electionem etiam seu Canjdicationem, per Archidiaconot
Concencentiumque Districtuum Archidiaconali Gr. R.N. unitorum Dep%
tatos..." etc.¹⁷

Eu nu-ți aștept nici unrãspuns, ci te aștept pe tine. A ud cã Moldovan¹⁸
este acolo dascãl în cetate la romãni.

Cu acestea sînt al tãu frate și serv,

Balaș[eseu].

¹ Scrisoarea precede un eveniment deosebit în viața naționalã și cultural-religioasã
a romãnilor din Transilvania: alegerea de episcop pentru eparhia „vãduvã” din Sibiu,
dupã moartea lui Vasile Moga. în 3 noiembrie 1847, *Gazeta de Transilvania* a anunțat
(X, nr. 88, p. 550) cã împãratul, cu decretul 3658 din 30 iunie, a aprobat actul alegerii,
E important de știut, pentru cunoașterea demersului, sub ce condiții și-a dat monarhul
-vinez consimțãmîntul: se va respecta modalitatea din 10 octombrie 1810, cuprinsa
în decretul 1301 din 25 mai 1809 al împãratului Francisc I, cu o singurã excepție, ~~acea~~
cã nu mai e obligatoriu ca cel care candideazã sã fie nãscut în Transilvania. Se deschi-
dea o poartã sigurã pentru vicarul Andrei Șaguna, evidențindu-se astfel faptul ti
avea mari susținãtori la Viena, în persoanele baronului Simion Sina și a neguțãtorului
Zenovie Hagi Constantin Pop, cãmãtari cu rosturi financiare deosebite în capitala
Imperiului, și cã fusese trimis în Transilvania cu destinația clarã de a fi fãcut episcop.
Decretul imperial mai cuprindea urmãtoarele instrucțiuni, pentru alegerea din 1847.
'Sinodul electoral se va ține la Turda — „lingã capitala Transilvaniei”, subliniazã, cs
falsã inocențã Bariș! —, cu prezența comisarilor regești Lazar Lászlo și Istvanffi Pal
an data de 1 decembrie 1847, cu prezența, ca persoane alegãtoare, a tuturor profir
popilor neuniți. Dar decretul de care pomenește Bălãșescu este altul, acela al Guber-
niului Transilvaniei, cu numãrul 12868 din 28 octombrie 1847, de purcedere efectivã
la alegeri. Textul decretului (publicat de Bariș, pe baza copieii permise de la Nicolaf
"Nifon Bălãșescu, în *Foaie pentru minte...*, 1847, nr. 45 din 10 noiembrie, p. 366—368
Decretul gubernial din 28 oct. a. 1847 tradus din lat[inã] în romãnește) nu diferã de ce
imperial, ci este o actualizare a acestuia.

² Ștefan Costa, romãn de origine, era, la începutul secolului al XIX-lea consilf
gubernial la Cluj și om de încredere al episcopului blãjean Ioan Bob, cu care a purta
o bogatã corespondență (vezi Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecți
de documente, nr. 771; 775; 777-778; 973; 1016; 1023; 1058; 1071; 1074; 1079;
1084; 1098-1099).

³ Halmãgyi Istvãn, secretar gubernial, era secundantul lui Ștefan Costa, care
prezida alegerile din 1810, ținute tot la Turda.

⁴ Cuvîntarea lui Ștefan Costa, trimisã de Bălãșescu, s-a publicat în *Foaie pent*
minte... (1847, nr. 45 din 10 noiembrie, p. 366—368: *Documente privitoare la alegea*
de episcop romãnesc neunit în Transilvania), împreună cu decretul gubernial (vezi fl-
trimis tot de Bălãșescu și cu circulara Consistoriului neunit din Sibiu cãtre toți p\
topopii (*Binecuviîntate domnule protoapoel*), prin care se convoacã Sinodul electo^
de la Turda, în baza decretelor analizate în n.l. Nu se poate afirma cu exactitate:
cuprindeau cele „douã rinduri” șterse de Șaguna din cuvîntarea lui Costea, dar bãnțf
cã se integrau pasajului despre calitãțile pe care trebuie sã le aibã viitorul episcop
pasaj care, în *Foaie pentru minte...* se încheie cu puncte de suspensie: (...)
o aserțiune la îndigenatul arhierelui?

⁵ Ioan Moga, zis „Teologul”, nepotul rãposatului episcop Vasile Moga, era con-
torialist și om cu mare vazã în ierarhia neuniților din Transilvania. A fost princip^1

«contracandidat al lui Șaguna la Sinodul electoral neunit de la Turda din 1 decembrie
1847, obținînd cel mai mare numãr de voturi: 33, față de 27 ale lui Șaguna (vezi
Kicolae Popea, *Arhiepiscopul și metropolitid Andrei baron de Șaguna*, Sibiu,
1879, p. 29; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istoricã*, Sibiu,
1909, p. 60).

⁶ Moise Fulea, consistorialist și director al școalelor neunite, a candidat și el,
obținînd 31 de voturi, față de 27 ale lui Șaguna, care va deveni episcop (I dem
Ibid.)

⁷ Ioan Popasu era protopopul Tractului protopopesc neunit 1 din Brașov alãturi
•de ceilalți doi copãrtași: Alexe Verza și Petru Gherman. A obținut 11 voturi la Turda
;I dem, *Ibid.*)

⁸ George Bariș se întorsese dintr-o cãlãtorie fãcutã la Bratislava (Pojon) și
Viena, în legãturã cu problema introducerii cãii ferate în Transilvania (vezi Georg
K m. Marica, *Notele de cãlãtorie ale lui George Bariș*, în *Anuarul Institutului de*
istorie din Cluj, VI, 1963, pp. 123-147, p. 130-131). '

⁹ Adicã întregul consistoriu din Sibiu.

¹⁰ Vezi n.l: decretul imperial din 1847, coroiat de cel gubernial, limiteazã per
soanele alegãtoare la protopopi. Era o încãlcare a *Pravilei* bisericii rãsãritene, car
îngãduie și preoților sã participe la alegerea episcopului.

¹¹ „...Ceea ce aceluiași consistoriu i se comunicã prin aceasta, referitor la to
protopopii din Dieceza neunitã a Marelui Principat al Transilvaniei, ca sã le trimitã
fãrã intãrziere dispoziții dupã care numiții protopopi, împreună cu vicarul aceluiași
consistoriu, pentru efectuarea alegerii de episcop..."

¹² Nicolae Huțovici era vicarul Hunedoarei. La 10 octombrie 1810 a obținut
cele mai multe voturi: 46 (dupã Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcop*
lui Vasile Moga 1774—1845, Cluj, 1939, p. 9) sau 47 (dupã aceastã scrisoare) sau chiar
48 (dupã *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 89, p. 355).

¹³ Numãrul voturilor obținute de Vasile Moga, 36, este constant în toate documen
tele. Vasile Moga, în momentul intrãrii în competiție pentru episcopia neunitã, era
un simplu capelan și secretar protopopesc în Sebeș, „om șters, necunoscut, știe limbã
dar altfel este un om trîndav, neglijent și slab", dupã cum îl descriu documentele
vremii (vezi Iacob Radu, *Samuil Vulcan, episcopul român unit al Orãzii Mo*
(1806-1838), Oradea, 1925, p. 69-72; Sebastian Stanca, *Op. cit.*, p. 1
Dar Moga era sprijinit, pe de o parte, de puternicul guvernator al Transilvaniei, Banul
G-yorgy, pe de altã parte de episcopii greco-catolici Ioan Bob și Samuel Vulcan, ca
•doreau în fruntea neuniților un om slab, și nu o personalitate de talia fanaticul
neunit Nicolae Huțovici, care ar fi stînjinit activitatea de atragere a romãnilor d
sudul Transilvaniei la unirea cu Roma. Sprijinul acestora s-a simțit pinã la Vien
Încît împãratul, atunci cînd i se trimite celebrul *ternariu* (lista celor trei aleși
mai multe voturi: clauzã vicleanã impusã romãnilor încã în secolul al XVIII-le
pentru ca Cartea sã-și asigure imixtiunea în alegerea ierarhului!), nu ezitã sã-l numeas
la 21 octombrie 1810, pe Vasile Moga episcop neunit în Transilvania, în pofida vot
rilor mai numeroase ale lui Huțovici. Astfel se va proceda și în urma alegerilor de
1 decembrie 1847, cînd împãratul îl va desemna pe insul din ternariu cu cele m
puține voturi — repetindu-se gestul cu Ioan Bob, din 1782! —, în persoana lui And
Șaguna (dealtmînteri dinainte vizat).

¹⁴ Gheorghe Lazãr a candidat și el, în 1810, la funcția de episcop neunit
Transilvania. Era cel mai invãțat dintre candidați. Spre deosebire de ceilalți, c
s-au supus patronului lor, Lazãr a intrat curînd în conflict cu Vasile Moga, fiind nev
sã pãrãseascã Transilvania, emigrînd în Țara Romãneascã (spre fericirea culturii na
nale!). Vezi despre acest episod din viața marelui dascãl român: Ioan Lupaș
Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazãr, în *Analele Academiei Romã*
Memoriile Secțiunii istorice, seria II, 1914—1915, tom. XXXVII, p. 867—924: Ide
Pentru ce a pãrãsit Gheorghe Lazãr Ardealul, în *Crai nou*, V, 1923, nr. 7—10, p. 6—
I dem, *Episcopul Vasile Moga și Gheorghe Lazãr*, în *Studii, conferințe și comuni*
istorice, III, Sibiu, 1941, p. 101-128.

¹⁵ Gheorghe Haines era protopopul Braşovului. După alte surse (Sebastian? Stanca, *Op. cit.*, ip. 9), Haines n-ar fi candidat, ci l-ar fi susţinut pe Nestor Ioanovici, protopopul Făgăraşului. Dealtfel, Ioanoviei a fost între primii trei, cu 16 voturi,, după Huţovici şi Vasile Moga.

¹⁶ Cu toate că timpul era scurt, Bariţ strecoară totuşi un comentariu în *Gazeta de Transilvania* (X, 1847, nr. 89, p. 355) pe tema sugerată de Bălăşescu. Iată două fragmente care permit identificarea sursei lor în această scrisoare: „Ni se spune, de o parte şi de alta, că din alegerea de la 1810, Huţovici ar fi dobîndit 48 voturi, V. Moga . 36, iar între ceilalţi aleşi se mai împărţiră 30” şi că: „De aici se încheie că şi alegerea de acum n-ar trebui a se restringe numai la cei 44 protopopi, ci a se întinde şi la toţi preoţii aleşi din cler, căci numai în modul acesta să poate zice.că alege tot clerul, numai aşa se precauţionează viitorul”.

¹⁷ „... Şi luînd aminte la alegerea sau candidarea prin protopopii delegaţi ai protopopiatelor greco-neunite respective...”

¹⁸ Acest *Moldovan* este profesorul blăjean Grigore Moldvai, care, după răfuiala, episcopului Lemeni cu profesorii răzvrătiţi, în 1846, a încercat să-şi facă un rost nou la Sibiu, apoi la Braşov. Aici, în cetatea de sub Timpa, a murit în 1848 (vezi despre el *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 46, n. 2.)

XXVII

[Sibiu], 4/16 X6f[1]847

Iubite frate!

Iată-ţi mai trimit două cuvinte. Ce să fac, n-am ce să fac! Maf fă şi publică şi p-acestea, dacă le poţteşti aşa; cine ştie de ce poate fi bună şi aceasta? M-a însărcinat pe mine; eu mă descarc pe tine. Eu numai acum le-am primit; le-am cioplit cu grabă, în fugă, cît am putut, dar nici timp n-am, nici din cuvinte nu cutez a muta cît de puţin, decît în aşezarea lor. Mai fă şi tu, mai îndreptează ceva. Cel de sub A îl vei pune întii, iar al doilea va veni cel de sub B¹; aşa au urmat şi acolo-*ordine chronologico* ².

Îţi scrisesem mai dăunăzi să publici în gazetă-ţi arendatorul de la ospăţaria *Casele Mediaşului (Mediascher Hof)* ³ şi să-i trimiţi şi-*Gazeta* ta pe trimestrul acesta din urmă, şi n-ai făcut; el  [i]-ar fi mulţumit,,  [i]-ar fi plătit omeneste, cu atîta mai virtos că e român.

Astăzi se rîndui *Bologa* notariu consistorial⁴, cu 300 fl. SM. pe an.. De azi într-o săptămînă va depune jurămîntul. Aceasta numai pentru, privata-ţi notiţie; după totala desăvirşire  [i]-oi scrie mai pe larg. Ştii că a venit decret, ca de la anul nou 1848 să corăspundă Consistorial cu. Guber/niul şi cu comitaturile în limba maghiară, trimiţînd şi protocolul consistorial în acea limbă. Ce durere! Ce ne amerinţă!⁵ Şi ce socoteşti, ya rămîne numai atîta? Nu se va întinde aceasta şi mai departe!? în Ungaria este lege ca şi matriculele să se scrie ungureşte pe la sate⁶, în bisericile noastre. Aici este un decret, ca carii se vor preoţi, pină în. zece ani să ştie toţi ungureşte, fireşte, ca să poată de aci înainte lucra. toţi în limba maghiară. Altă dată mai mult.

Adio!  [i] saluterez pe doamna; vă[a] doresc; socotesc pest vă[a] vă[a]z.

 [i]ntr-altele, să[i]nt al t [u] fidel amic,

-15v

¹ Este vorba, credem, de două din cele trei cuvă[i]nt [a]ri rostite de A la Sinodul electoral neunit de la Turda din 1 decembrie 1847: cele rostite reşte * [i]nainte* şi *după[a]* alegerea sa ca episcop. Bariţ le va publica în *ac Foii pentru minte...* (1847, nr. 50, p. 403—404).'

² „Ordine cronologică.”

³ Vezi scris. XV, inel. n. 16.

⁴ Iacob Bologa (despre care vezi în alt volum capitol aparte) fu protejat al lui Vasile Moga, care i-a facilitat urmarea studiilor juridice la teia numirii ca secretar al Consistoriului neunit din Sibiu, Bologa era p-*celist* la Tabla Regească din Tîrgu-Mureş (vezi Constantin Pop Bologa (1835—1899). *Cu prilejul anivers [a]rii a 40 de ani de la moartea ducere, consil [i]er] aulic Iacob Bologa (1817—1888) Note biografice*, Sibiu, 18

⁵ Nefasta Dietă[a] a Transilvaniei din 1847—1848, pe l [i]ng [a] celebrul proiecta în urmă[a], în plin ev mediu, rela [i]iile dintre domnii de p [a]mă[i]nt şi i în plus şi adoptarea unor legi specific maghiare, a c [a]ror origine o g [a]sim -de la Cluj din 1841—1842 (vezi *George Bariţ şi contemporanii să[a]i*, III, p. Dieta a stabilit ca legile să[a] fie redactate în Transilvania în limba mag latinei, iar administra [i]a intreg [a] s [a] se folosească[a] de limba maghiară[a] ca matic [a]”. Se exceptează[a] comunit [a]ţile să[a]seşti din Fundus Regius, unde stra [i]iei va fi germana. „Despre limba rom [a]n [a], limba majorité[a]ţii absolu principatului, nici nu se aminteşte în cele 5 paragrafe ale legii din 1847” (•Cheresteşiu, *Adunarea Na [i]onal [a] de la Blaj 3—5 (15—17) mai 18* 1966, p. 132). Acesta este incidentul care-l îngrijorează[a] pe Bălăşescu. Pu neşti s-au agitat şi ele în jurul samavolniciei „Stă[a]rilor şi Ordinilor” dir ^*Organul lumină[a]rei* şi *Gazeta de Transilvania* publică[i]nd la sf [i]rşitul anului de relat [a]ri şi comentarii pe această temă[a]. Ecoul a ajuns şi în  [a]ra Rom *Curierul rom [a]nesc* (XIX, 1847, p. 77—79; 81—82) popularizează[a] discu [i]iile - [s]-au desf [a]şurat în Dietă[a], cu ocazia discută[a]rii articolului „privitor la li

XXVIII

Sibii, 22

Frate!

Scrisoarea ta cea mai de pe urmă[a], din 8/20 dec. [1]84 M-am mirat de vestea neaşteptată[a], de a o auzi, şi mai virtot Dar ins [a] eu o am luat ca r [a]spuns la a mea, ce  [i]-o trimis vină[a]ta limbei maghiare. Desf [a]şură[a]rile ideilor şi frumoasele p [a]rerii (adecă[a] cum ar tr [a]bui să[a] fie, că[i]nd ar fi să[a] fie a [a]), ne-am [i]ndoi şi te-a l [a]udat, ca p-un b [a]rbat cu minte, cu bună[a] om de omenire! Dar, cum zic, noi o am luat numai a [a] uşor •cuget [a]m dup-aceea despr-acei lucru.

ins [a] acum ce auzim, că[a] lumea toată[a] (adecă[a] numai cea •că[a]ci se vede că[a] acolo determină[a] decretetele cabineturilor, f [a]  [a]ltcineva ceva, şi dac-aude de asemenea fleacuri, ride!), zic,

din Braşov n-are altă vorbă, decît numai de strănutarea scaunului ep[is]-c[o]p[lesc] neunit din Sibii la Cluj⁵, numai de această mare nenorocire vorbeşte, numai de această pierdere nemişcată se tînguie, așa încît: fețele tuturor sînt veștede, triste, palide, galbene, posomorite, inimile lipsite de toată mîngierea, puterile din oasele le-au pierit, circurarea, 46 de prin vine/ le-au încetat, cu un cuvînt toți sînt pieriți, prădați, fiii piericiunii. Oh, durere!, oh intristare!, oh nefericiților!, de trei ori (ba de 3 000 de ori) nefericiților! Ce năpaste, ce *Gospodi pomului* * căzu pe capul vostru! vrednicilor de toată mila și ajutoriu! Noi, aici, auzind d-această împrejurare neașteptată, asemenea ne-am întristat împreună, că știi vorba cum e: *Să plîngi cu cei ce plîng!* Și sîntem gata. a vă da toată mîna de ajutoriu, numai să vă putem restaura abaterile cele deșarte și rătăcirile cele copilărești, dar cu toate acestea vrednice de plîns.

Dar frate, știi ce ! Nimica această mare a voastră se lăți și p-aici,, se făcu serioasă, și puse p-o lume întregă la adinci cugetări. Ba unii bărbați — dar știi, de cei mari! — venind în vizită, poate într-adins,, la d. vicariul și cam în glumă, cam nu. . . îl întrebară, ce știe de această veste. Ba unii nu se rușinară a-i zice în față că ar fi auzit că singur mîria-sa ar sta pe aceea ca scaunul episcopesc să se strănute din Sibii la Cluj. Spune-mp], frate, curat, ce ai fi răspuns la așa întrebare și cătră. așa persoane ? ! ?

Acum dar, de vreme ce a fost așa orb, carele zise că a văzut (?) 46 v un țințariu; din care țințariu apoi s-a făcut / un armăsariu, și acela încă. armăsariu verde, cu șease aripi; care bală întinzîndu-și-le toate, nu-l poate niminea înghiți, ba nu-l poate suferi nici să se mai pomenească de numele său; de aceea, frate, cum zic, fiindcă acest lucru de nimic se făcu mare și Mării Sale acum foarte supărătoriu, Măria-Sa, prin mine,, te pofteste, serios: te provoacă, iar eu frumos și frățește te rog, ba te jur pe cinstea ta și caracterul tău și pe ce ai tu mai scump — așa să trăiești!! ca să ne scrii cit mai curînd: deunde, în ce chip și cum și-au luat începutul și cum ai simțit tocmai despre³ germe[ne]le acestii vești slabe și⁴ acum pentru cineva foarte supărătoare? Să ne scrii, frate, în grab și pe larg, ca să știm cine a fost acel factor, carele a știut p-o lume întreaga să o puie într-acea cugetare greșită, și scriindu-ne lucru curat, te vei arăta, că ești acel bărbat de carele te-am ținut, și pînă acum te ținem. Dar,, din contra, să știi că nu vei fi prietinel adevărului și al fericirii române și, după urmare, nici al d[omnu]l[ui] vicariu. (Să nu cugeti că cineva, să facă vro întrebuițare din aceasta, numai *pro privata notitia*⁵, și aceasta va fi numai între noi).

Frate ! Cu sărbătorile aceste ce urmează, îți poftesc din inimă tot binele, ție și la toată iubita ta familie. Bunul D[umne]zeu să vă înmulțească binecuvîntările sale, ca în voi sănu lăcuiască alt decît nu mai sănătate și norocire. Fă ca eu și în viitorime să fiu părtaş dragostei și credinței tale cei frățești și fii deplin incredințat că nici eu nu voi înceta vreodată a fi al tău prea credincios frate,

N. Bălășescu[^]

-47 Verte./

Pricina popii Niagoi cu Martinovici din Satul Lung⁶ se c că le-au venit popa lor. Niagoi fu în scurt osîndit să plătească pretensiunea lui Martinovici, ceea ce se dovedește a avea dreptă afară de aceea 3 luni abstenenție *ab omnibus*¹. Dar, săracul, rădică petrile aici și, în sîrșit în sesia de astăzi i se iertă canonul, dar *pede*², trebui să puie 500 fl. pretensia de pagubă și 390 fl. do acelor bani pe 13 ani.

Trimite-mi *Gazeta* pe anul viitoriu și pe acest curgătoriu, pe 47 v luni. /

¹ Lucru care nu s-a întimplat, firește, dar bănuiala s-a putut naște din exagerat de cordiale ale lui Șaguna cu gubernamentalii din Cluj, atit în cariera vicar general, cit și după alegerea ca episcop.

² „Doamne miruiește!”, în slavonă.

³ în manuscris urmează cuvîntul *începutul*, șters apoi de Bălășescu.

⁴ Urmează cuvîntul *supărătoare*, șters ulterior.

⁵ „Pentru o însemnare strict personală”.

⁶ Nu cunoaștem „pricina” lui Ștefan Niagoe (despre care vezi scris. II, cu negustorul Martinovici, care avea în epocă faima unui om necinstit.

⁷ „De la toate.” Penitență severă!

⁸ „Stînd în picioare”.

XXIX

[Sibiu, post 19 ianuarie

Frate !

Cînd cuget de cită vreme-ți sînt dator acest răspuns, mă ia u De 30 ori am tot luat condeiu a mîna să-ți scriu și, iată, altă blăst mă opri. Văz că și tu ești destul ocupat și vei crede la omul pe ajuns 2, 3 și 4 oră după mezul nopții cu peana în mîna și tot poate odihni.

1 îmi scriseseși de fetițe ! Aici sînt 2 foarte bune, bine crescute moase și cu zestre, ale d. prot[opop] Bădilă. Una, mi se pare, este duită lup] *Rănea*, dar nu s-a făcut decît mimai vorbă. A doua de măritat, umblă Bologa, făcîndu-i *la cour* !² Mai sînt două, foarte bine crescute, dar foarte sărace, ale văduvei răposatului Iaco Cine ș-ar face milă cu vruna dintr-acestea n-ar nimeri rău. Ce este frumoasă de minune, nu e fată în Sibiiu ca ea; sînt române tot așa germane și ungure. Mai încolo nimic, nici una nu mai este.

2 Despre treaba lui Noac! Nendwich zice (mi-a arătat și pr că cu sîrșitul apiului] [1]845 primi pacu lup] Noac de la Dobrițin. C putul lui [1]846 (acum 2 ani) îl expedui la Moldova, din Sibii, c căraușul prin *Galz*, din București. El mai departe nu știe. Vezi, i prin *Romanov* ori altcineva la Galz, și-ți va spune urma./³

Gramatica mea ce vă interesează atîta? Frate, nu e gata încă; i-am făcut o *Predoslovie* bombastică, pe 2 coaie. Mi-am vărsat într-însa focul asupra multora carii sînt de tot felul, dar mă tem să nu-și verse și ei asupra mea¹. *Samuel hulf!* ² Și voi doar nu mă veți lăsa. Peste 2 săptămîni le vei avea în mină-ți!...

Ți-am zis, cînd erai aici, că tu ai un neprietin care scrie aici, și nu m-ai crezut; dar ce să-ți fac, ț[i]-am zis și tu doar știi atîta, că să nu crezi la niminea, la niminea, mă!! Că interesele nu știi cum sînt? Și pentru interes și-o lăsat muma copilul și l-a omorît! De noi, românii, va fi rău: cu magyarismlul, dacă nu ne vom deschide ochii, dacă nu ne va ajuta. D-zeu și împrejurările. Prof. Schuller³ a fost azi la mine și am vorbit multe. La Confluxul acesta săsesc nu nurnai vor vorbi, dar încît ne-am asigurat, vor și face și încă foarte mult pentru românii (neuniți) din Fundu Regesc. Vor să ne dea toate drepturile⁴. Eu încă i-am vorbit multe, că dacă vrodată a fost timpul, acum negreșit este, și numai acum,, mai pe urmă vor fi toate prea tirziu și noi vom pierde, dar vom pierde ideea, adecă ceea ce speram că ciștigăm, ceea ce niciodată n-am avut. Dar ei vor pierde mult, tot ceea ce au avut/ și pierderea lor va fi mai mare ca a noastră. El m-a asigurat că negreșit se va face mult, și ei nu cer nici naționalitatea noastră să o stricăm, nici limba, ci numai carii vom voi a ne aplica la ofițiolaturile lor, să știm nemțește și să ținem cu ei, să tragem cătră ei! Măi, s-a spăriatu sasu! I-au venit focul la casă-i, dă totul, numai să scape! Doamne ajută pe noi românii! Sașii și sîrbii ne vor mîntui⁵. Ai de grije, vorbește și tu. Și de la voi vor veni⁶. Infor-mează-i, măcar că acum sînt aici.

Cum vă place *Dicționarul* meu?¹⁰ Merge foarte încet cu tipărirea;; ce ar zice Goth cînd i-aș da lui tom. II? întreabă-1, dacă-ți vine. I-aș scrie astăzi și îtrfî] Aron la Buda¹¹, căci aici nu se isprăvește nici în 6 ani. Șaguna s-a miniat pe tine pentru articl[ul] *Episcopul*, zicînd că faci pe episcopi despoți, stăpîni de capul lor, satrapii ș.a. și cu aceasta deroghezi autoritatea arhipăstorască înaintea poporului acestui prost¹², care nu vrea nici împăratul, ș.a., ș.a.m.M-am certat cu el într-o seară întregă și mă ține ce mă ține, dar îmi vine să-i zic niște vorbe care nu le-a auzit și nici le va auzi, și pace! Ce-mi pasă; dar încă nu! Fata nu-i tocmai așa precum și-o închipuiește bietul generică! La mitropolia din C[arlov]eț învață a fi negustori, cu atîta mai bine, dacă și mai înainte a fost negustor!¹³

Cu acestea sînt al tău frate,

N. Bfălășes Jcu..

Mai iată un poet nou: *N. Pauleti*. A făcut *enkomion panigiricon*, arhipresului său¹⁴. Spune-mi, ce-a zis? Dă-le în critica *C%rierului*¹⁵. Murășan a rămas pe jos!¹⁶ /

Lemenyi tău a dat circulare pr[otopol]pilor ca cu jurisdicțiile să co-răspundă ungurește. Ai mai auzit drăcie ca aceasta? El cu consistoriul. lui și cu darea protocoalelor, nici este supus Gub[erniu]lui, nici legea nu-l îndatorează spre aceasta, și tot a făcut¹⁷, fără vreo silă! /

^Sv [Adresa:] Domniei sale domnului *Georgiu Baritz*, redac-
țiune române *Transilvania*, la Brașov

¹ Scrisoare nedată.: O- dată, conform conținutului, după data
menționat în n. 12, -

² „Curte”, „o curtează”. întimplător, sintem în posesia unor inform
Ioan Hannia și Iacob Bologa s-au. căsătorit într-adevăr cu fiicele, proto
-Bodilă. Regretatul medic și istoric al medicinei Valeriu L. Bologa ne-a de
(I. Chindriș) că este nepot al lui Iacob Bologa și strănepot, după mamă,
lui Bodilă. Ioan Hannia le era rudenie apropiată. Există și o bogată
a lui Iacob Bologa cu Petru Bodilă și Ioan Hannia — ca și cu mulți alți
o păstra remarcabilul dascăl și istoric clujean, văzută și consultată de no
Pervain și *Ioan Chindriș, Corespondența lui Alexandru Papiu*
Cluj, 1972, p. 292—293; 297—306), dar de a cărei soartă cercetătorii
nimic în momentul de față.

³ întimplarea lui Moise Sora Noac (a cărei interesantă corespon
o vom publica în volumul următor al acestei colecții) este veche de

⁴ Lucrarea lui Nicolae Nifon-Bălășescu, *Gramatică română pen*
• *Sase mai înalte* se tipărea la Sibiu, la Georg Klossius, paralel cu *D*
șomănicum, care se afla în* lucru la Hochmeister* Vor ieși peste puțin
/izbucnirii revoluției. Nu peste multă vreme (vezi *Gazeta de Transilva*
*nr. 21, p. 88, artic.: *Publicații literare*), Bariș îi anunță apariția, cor
;> putem să nu lăudăm zelul, siguranța și osteneala d. prof. Bălășescu în ma
⁵ „Samuil, ajutor!” (citată biblic) M

⁶ *Johann Karl Schuller*, 1794.—1865, personalitate de frunte a cul
Transilvania. Om cu studii la Leipzig și Viena, Schuller s-a impus cu
sibienilor, devenind profesor, apoi rector al Liceului academic săsesc d
1848 a intrat în politică, întii că referent școlar, apoi consilier guber
școlară. A fost membru al citorva academiilor de știință germane. Scrieri r
Jirgumentorum pro latinitate linguae valachicae epicrisis, Sibiu, 183
critische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen, mit besonderer Ber
-Geschichte der deutschen Colonisten im Lande, Sibiu, 1840 (ed. 2-a:
in\ *siebenburgisch-sächsischer Mundart*, Sibiu, 1841; *Zur Frage über de*
Romänen und ihrer Sprache, Sibiu, 1855; *Romänische Volkslieder metrisch*
1859, ș.a. Este autorul sas care a scris cel mai mult despre români,
favorabil politic, ci doar-literar.

⁷ „Confluxul” sau Adunarea anuală a „Universității” săsești din
s-a deschis la 10 februarie 1848, intrînd pe cei 22 de deputați
*de Transilvania, XI, 1848, nr. 11, p. 46). Sașii vor face, într-adevăr,
cetățenești pe seama românilor „neregnicolari” din Fundus Regius, dar
după îndelungi cumpăniri și după izbucnirea revoluției în Imperiul A
• pozitiv va fi emanat din partea „Universității” în 3 aprilie 1848, su
care „se regulează starea civilă și politică a românilor ce se află loc
Pămînt Regesc.”

⁸ Exclamație naivă și greșită! Sașii nu făceau opoziție aristocra
dragul românilor — cum nu făceau nici sîrbii acest lucru! —, ci în i
Cit despre ideea că românii ar putea profita de mișcările sîrbilor și sa
cipiul „castanele din foc”, ea este de asemeni greșită. Curînd, Bălășe
factorii de frunte ai revoluției de la 1848 în Transilvania, se va co
ridicarea românilor poate aduce „mîrituirea”.

⁹ Din partea sașilor brașoveni la lucrările „Universității” săsești
judele districtual Joseph Graef și senatorul Friedrich Bomches (ve
silvania, X, 1847, nr. 102, p. 406).

¹⁰ *Dictionarium latino-romanicum* al lui Bălășescu, anunțat în
:scris. XVI, n. 2—3) se tipărea acum la Sibiu, în tipărirea lui Hoch
a tras de probă o coală și jumătate din lucrare, pe care a trimis-
de cultură din cele trei țări românești. Ecourile nu întirzie să apară,
rezultatul față de o astfel de lucrare, dar și ca o apreciere a reușitei

Albina românească, XX, 1848, nr. 13, p. 52; Dicționarul latino-român. Lucrat de prof. Nic. Bălășescu, în *Universul*, IV, 1848, nr. 7, p. 56; *Dictionarium Latino-Valachicum de d. prof. Nic. Bălășescu*, în *Organul luminărei*, II, 1848, nr. 2 III, p. 300; *Ltictionarium Latino-Valachicum*, în *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 104, p. 416.

¹¹ Evenimentele revoluționare vor opri tipărirea dicționarului lui Bălășescu, a cărui reluare se va face abia peste 12 ani, în 1860, la București. Așadar, și planul cu Teodor Aron din Buda rămâne nerealizat.

¹² Articolul în cauză se intitulează, de fapt, *Din Bănat. 29 dechemvrie 1847*, corespondență semnată cu * (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 6, din 19 ianuarie, p. 21-22). Este un ecou la lucrările Sinodului electoral neunit de la Turda din 1 decembrie 1847. Pasajul care l-a sensibilizat pe proaspătul ales, dar încă nenumit episcop Șaguna este cel referitor la rolul pe care autorul anonim îl acordă religiei: „Ea face ca martirul cel chinuit să se țină mai fericit decit tiranul în aur și purpură”. Prin Prost, la acea dată se înțelege simplu, necultivat.

¹³ Aluzie la originea negustorească a lui Șaguna! După necesara cochetare cu intelectualitatea, arhierul, acum confirmat de împărat, începe represaliile împotriva confrăților greco-catolici, printr-o ură oarbă*și constantă la adresa lui Bariț, care va dăinui până după 1860.

¹⁴ Nicolae Pauleti, fostul student blajeian culegător de folclor (vezi ediția postumă, a mării sale culegeri din 1838: *Cîntări și strigături românești de cari cîntă fetele și feciorii jucînd. Scrise de Nicolae Pauleti, în Roșia, în anul 1838*, ediție critică de Ion Mușlea, București, 1962) era acum preot în satul Făget de lângă Blaj. În această calitate, scrie și tipărește la Blaj în 1848 lungă poemă intitulată *Pandorie, mărîmii sale pre luminatului și pre sînțitului domn, domnului Ioan de Lemeni, prin M[arele] Principat al Transilvaniei ș.c.l. episcop g-reco-c\atolic\ al Făgărașului, alcătuită și în numele Eparhiei Magyar-Benye de Kukulud [Făget-n.n.s.], cu ocazia onomasirei mărîtului său nume de subț VII ianuar, cu fieească reverință descrisă și umilit închinată, în Blaj, de Nicolae Pauleti, paroh g.u. în satul Făget. 1848*. Este singurul volum publicat de Nicolae Pauleti în timpul vieții (vezi și n. 15).

¹⁵ *Pandoria* lui Pauleti nu va fi pomenită de nici o gazetă a vremii.

¹⁶ într-adevăr, acest „enkomion panegiricon” este demn de zeflemeaua lui Bălășescu. Acesta nu avea de unde să știe că Pauleti, mort de foarte tânăr în același an, 1848, va lăsa în urmă cîteva manuscrise care, postum, îl vor așeza în rîndul scriitorilor români de frunte din Transilvania secolului al XIX-lea (vez ediția Nicolae Pauleti, et al., *Scirvi*, îngrijită de Ioan Chindriș, București, 1980).

¹⁷ Atitudinea lui Lemeni era o continuare a filo-maghiarismului manifestat după, 1842, cînd acest fapt îl aduce în conflict cu profesorii patrioți de la Blaj, și este ura preludiu al comportării episcopului blajeian în timpul revoluției, cînd va trăda cauza românească (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1—12 și 143—146).

XXX

[Sibiu, post 15 martie 1848]*

Știu că vei fi auzit că în 12^{le} ale aceștii, studenții din Viena s-au sculat, au luat arme și au început a revolța, fiindcă la instanția ce o dădură cătră Maiestate, cerînd constituție, te[a]sc liber ș.a., nu primiră nici o rezoluție. Deci sculîndu-se ei, fiind mulți, ieșiră cătanele (care sînt puține în Viena). Vrînd să-i alunge, ei se întăriră și mai tare, loviră cătanele în ei cu foc, dar la aceasta se îndrăciră diecii pe un ghenerariu cu mai multe cătane și ofițiali, îi omorîră, se uniră cu ei și cetățenii și lucrătorii,

scoaseră pe cătane afară din cetate, se repeziră la arsenal, îl spu se armară și se făcură stăpîni pe Viena. împăratul, în 13, văzînd a se rugă să fie în pace că le va da tot ce cer. Ei strigară „Vivat Ferdinandus! Pereat Metemichius!”³ într-asta cerură „Jos cu Meternich” așa, în 14 sara, pe la 6 oare se duse o deputăciune sus la împăratu nu se mișcă pînă ce nu se depuse Metternich, carele și tuli din l Cerură te[a]sc și cenzură slobodă, li se dete; cerură *Nationalwehrnalbewaffung*⁶, li se dete și pînă acum tot ei au Viena subț a țin vardă⁷ carauale în toate părțile, 200 de tunuri sînt pe bastille rînd cetatea, cirmuită tot de ei. Minune!

Studenții de la Praga⁸ și Briin auzînd aceste se grăbiră 100 veniră într-ajutoriu. Minune!

Ungurii încă cerură lucruri mari, care li se vor da!⁹ Mir toate părțile!¹⁰/

¹ începutul scrisorii lipsește. Am dat-o în funcție de data izbucnirii din Ungaria, despre care pomenește.

² Corect: 13 martie.

³ „Trăiască Ferdinand! Piară Metternich!”

⁴ Numele Vienei în graiul popular din Transilvania, de la mag. *Becs*.

⁵ „Gardă națională”.

⁶ „Apărare națională”.

⁷ Gardă.

⁸ De fapt, la Praga revoluția a debutat cu 2 zile mai devreme decit prin marea adunare populară din 11 martie, în care se cer revendicări ce un program revoluționar tipic (vezi relatarea evenimentului în ziarul săsesc *Sibote*, 1848, nr. 29° din 5 aprilie, p. 118-119).

⁹ Revoluția din Pesta a izbucnit la 15 martie 1848.

¹⁰ La izbucnirea evenimentelor revoluționare din Viena, Bariț scrie un excepțional articol (*Evenimentele din Viena*, în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, p. 97-98; nr. 25, p. 101-102; nr. 26, p. 107), al cărui început este o exclamație de bucurie: „Din toate minunile anului, cea mai minunată se par Viena, supusa, umilita, ascultătoarea Vienă încă revoltă, și că revoluția ei într-o zi rezultate manine abia cuprinse de mintea omenească, în folosul și întregii monarhii”. Cele relatate de Bălășescu, și nenumărate alte amănunte, sînt în articolul lui Bariț.

XXXI

[Sibiu, 3 aprilie 1848]*

€2v

Frate!

Azi se hotărî cu desăvirșire, în conflusul nației săsăști, ca ro din Fundu Regesc să dea toate drepturile de care se bucură și sa deosebire. Drept aceea, incheiară:

1 Dau românilor toate drepturile de a alege și a fi aleși în adecă, cei harnici să se primească la magistraturi, cetățenii în tate cetățeană, pe la sate întră aleșii satului să fie deopot sașii etc;

2 Români să fie primiți la meștesuguri și țehiuri săsești ;

3 Popilor români neuniți să li se dea porția canonică ;

4 Popii n[e]u[niți] să fie scutiți și asemenea respectați ca și cei săsești².

Mi se pare că aici se cuprind multe; mai toate câte le cerură pînă acum. Peste dijmă poate nici ei nu pot dispune, ca peste un lucru ce nu este al lor propriu, ci le este de fisc conces (pînă cînd, nu știu) să se bucure de foloasele lor³. Cu chipul acesta au împăciuit mult nemulțămirea românilor. Acestea se vor publica, peste puțin, în foi tipărite nemțești, românești și poate și ungurești. Firește, trebuie să treacă în articlu de lege, că altminterlea nu e nimica⁴.

53 ^ D[omnul] episcopul Șaguna scrie o epistolă. d[omnului] Orghidan, / arătîndu-și părerea în pricinile cerute. Măria sa miine dimineată pleacă la Unidroara, spre a împăca niște duhuri turburate, ce se zice că ar fi în neodihnă⁵. Dd. Lemeni cu Țipariu sint în Cluj; ce fac, nu se știe⁶.

Școlarii de acolo (ca și canceliștii din M[aros] Vasarhely), cei români sint neodihniți, dar fac copilării, umblă fără cap, fără povățuitoriu⁷. Lui Șaguna fiind în Cluj, fu tată-to⁸ prezentat prin prto[popul] Fekete⁹. Aici era să se facă o adunanță de români, cu scopul de a se consulta, ce să facă, ce să ceară. Dar fură împedecați, de unii ca noi, să mai aștepte, că nu e tîrziu și să ne înțelegem cu toții din toate părțile; cu atîta mai vîrtos că vād că toată zioa aduse cîte ceva nou, care poate azi ar strica ce am făcut ieri.

Va veni, poate, timp, unde aceea nu o vom face fără știrea și voia sașilor, carii nu se împotrivesc la condițiile ce vom pune la cazul *cu unirea cu Ungaria*¹⁰.

Ce fac în România? Noi n-auzim nimic și nu se poate să fie de tot pace!¹¹

Românii prin comitate au cam început să se împrotivească la fațerea robotelor; așa se zice p-aici, și poate prea lesne să și fie¹².

Mie *Universul*¹³ nu mi-ai trimis, poate n-ai. D[omnului] Buteanu¹⁴ i-ai trimis?

55* D[omnul] episcop Șaguna te poștește ca să nu pomenești ceva în *Gazetă-ți* de mergerea lui prin țară, unde ar fi ceva, ca nu cumva cineva, altfelu înțelegînd de cum este lucrul de aci, să se facă ceva mișcare¹⁵./

[Adresa:] Domnului domnul *Georgiu Baritz*, redactor *Gazetei* române *Transilvania*, la *Brașov*.

¹ Scrisoare nedată. Am dotat-o în funcție de ziua — „astăzi” — cînd „Universitatea” politică a sașilor din Transilvania, intrunită la Sibiu în ianuarie 1848, a hotărît acordarea unor drepturi pe seama românilor din Fundus Regius (vezi scris XXIX, n. 7): în 3 aprilie 1848.

² Bariț nu publică cele relatate de Bălășescu, intrucît preferă să tipărească în traducere românească însuși actul dat de „Universitatea” săsească (scris. XXIX, n.7). Deși parțiale și, oarecum, tardive, concesiile făcute de sași au stîrnit discuții aprinse. După *Gazeta de Transilvania*, a urmat publicarea hotărîrii în *Organul luminării* de la Blaj (II, 1848, 21 aprilie stil vechi, p. 391), unde însă Cipariu se arată bănuitor față

de politica săsească, în care vede doar tactica „de a arunca cite o coajă de piine de masa încărcată cu toate bunățile privilegiate, cînd nu mai este încotro”. Dar părere lui Cipariu era ușor alterată de influența episcopului Lemeni, cu care făcuse o călătorie la Cluj (vezi aci infra, n. 6), unde este sigur că s-au consultat cu guvernamentul maghiari. Căci aristocrația maghiară era, din parte-i, îngrijorată de perspectiva primădioasă pentru ea, a unei coaliții între români și sași — așa cum s-a și împlinat apîn timpul revoluției armate! —, îngrijorare exprimată în coloanele ziarului *Erdelyi Hír* (numerele din 20 și 21 aprilie 1848). Poziția românilor din Sibiu față de gestul sașilor a fost, totuși, entuziastă, în ciuda parțialității drepturilor acordate. În zilele imediate următoare s-a tipărit la Sibiu un manifest cu titlul *Propunerile românilor pentru unirea meierea unei adevărate frățietăți cu sașii*, ai cărui autori bănuim că ar fi Simion Bărnuțiu și Ioan Pușcariu (vezi un exemplar la B.A.R., ms.rom. 970, f. 255).

³ Bălășescu își dă seama de carența gravă a concesiunilor săsești: lipsa drepturilor sociale, care să intereseze și masa poporului. Bazat pe acest fapt, un monograf al problemei V. Chereșteșu, *Adunarea Națională de la Blaj*, 3—5 (15—17 mai 1848, p. 282) afirmă că: „Hotărîrea Universității săsești n-a dat o rezolvare a problemei relațiilor româno-săsești; a aprins numai vii discuții în jurul acestei probleme”.

⁴ Conducătorii sașilor au făcut, într-adevăr, o mare publicitate în jurul concesiunilor pe seama românilor. S-a scos un manifest tipărit, datat „Sibiu, 3 aprilie 1848” în limba germană, cuprinzînd textul hotărîrii „Universității” (vezi un exemplar la B.A.R., ms.rom. 970, f.51r). Cu data „Sibiu, 5 aprilie 1848”, „Universitatea” săsească îl imprimă pe Bariț să publice în *Gazeta de Transilvania* textul manifestului, ceea ce s-a și făcut în traducere românească (B.A.R., ms.rom. 970, f.55r; vezi aci supra, n.2). Cîtă de entuziastă a fost legiferea acestei hotărîri, ea nu se va mai îndeplini în această formă. Fără a se aștepta bunăvoința „națiunilor constituționale”, românii se vor proclama ei înșiși liberi la 3/15 mai 1848, națiune liberă, egală și de sine stătătoare în Transilvania. Nu e însă, mai puțin adevărat că gestul sașilor a facilitat acea necesară apropiere revoluționară între românii și sașii din Transilvania, la 1848-1849, direcționată împotriva aristocrației maghiare. Aproximarea se va destrăma și va degenera în veritabilă ostilitate după revoluție, cînd patriciatul săsesc reajuns la pozițiile sale sigure, va schimba strategia față de români, copleșindu-i pe aceștia cu un val de nerecunoștința și colom (vezi în acest volum corespondența lui Gavril Munteanu cu Bariț. scrisorile din 1849—1850).

⁵ N-avem nici o altă știre despre o călătorie a lui Șaguna la Hunedoara, în aprilie 1848.

⁶ Despre călătoria lui Ioan Lemeni și Timotei Cipariu la Cluj, între 27—30 martie 1848, vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 299—300; 303, n.6. La Cluj, cei doi au luat legătură cu cercurile maghiare liberale și cu membrii Guberniului. În marturisirea lui Cipariu, „gubernatoriul ne îndeamnă a împiedeca toată întărirea apromițînd că vor urma lucruri bune de sine” (*Ibid.*, p. 301). Acest drum, care Lemeni nu-i putea dăuna mai mult, a avut o influență nefastă asupra lui Cipariu, se poate bilizîndu-l în sensul politicii unioniste maghiare și făcîndu-l suspicios față de hotărîrea „Universității” săsești din 3 aprilie 1848 (vezi aci supra, n.2). Prin Bălășescu își exprimă îngrijorarea pentru semnificația acestei călătorii, grupul radicalilor români de la Sibiu în frunte cu Simion Bărnuțiu, care se exprimasă hotărît, încă în proclamația sa din 25 martie 1848 (vezi textul la Victor Chereșteșu, *Op. cit.*, p. 211—212), împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Această falsă problemă de dinaintea revoluțiilor de la Blaj din primăvara anului 1848: „cu cine să țină românii, cu ungurii sau cu sașii?” a prcdus un scurt moment de derută, soluționat de Simion Bărnuțiu în termeni antologici: „Nu vom fi sclavii ungarilor și ai sașilor!” (vezi Teodor Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, I, Sibiu, 1902, p. 258). Direcția firească era spre o revoluție a românilor, care se va și declanșa în scurt timp.

⁷ Bălășescu are o părere puțin pripită despre tineretul revoluționar român din Cluj și Tirgu-Mureș. Desigur, nu ’avea de unde să știe că revoluția care bătea la ușă va fi condusă chiar de acești tineri. Concret, este vorba de cele două adunări: a sașilor și a celiștilor români de la Tabla Regească din Tirgu-Mureș, care a avut loc în 25 martie 1848 (vezi Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Transilvania*, I, Sibiu, 1902, p. 258); a românilor de la Blaj, care a avut loc în 15 martie 1848 (vezi Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Transilvania*, I, Sibiu, 1902, p. 258). Superioară, II, Viena, 1852, p. 101-109; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—49*, V, Cluj, f.a., p. 101-109).

113; Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 178—180) și a tineretului din Cluj. ținută în 28 martie (Alexandru Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 111—113; Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 114—116; Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 198—200). Cele două intruniri sînt primele simptome de masă ale revoluției de la 1848 în Transilvania. Deși „fără povățuitori” în sensul de oameni în vîrstă și cu experiență, cele două adunări vor pune în lumină tineri de mare talent politic, viitori conducători revoluționari ale căror nume vorbesc de la sine: Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Iosif Hodoș, Ioan Buteanu, Florian Micaș, Ioan Suciuc și alții.

⁹ Preotul Ioan Pop Bariț din Petridul de Mijloc, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 159.

¹⁰ Protopopul greco-catolic al Clujului, Ioan Fekete Negruțiu, despre care vezi capitol aparte în *Ibid.*, III, p. 129—211.

¹¹ Deocamdată Bălășescu se află pe dinafară concepției politice, chiar pentru această dată timpurie, în 10 apr. 1848, problema unirii Transilvaniei cu Ungaria nu se mai pune de către cei clarvăzători, fie sași, fie români. Bărnuțiu respinge cu blestem uniunea încă în 25 martie, sintetizând adevăratul punct de vedere românesc, iar sașii din Sibiu au respins-o în adunarea „Universității” săsești din 29 martie (vezi Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 101—102). Sau, poate, Bălășescu înțelege lucrurile în sensul lui Bărnuțiu, care postulează în felul cunoscut: românii vor vorbi de uniune numai după ce „va fi proclamată nația română ca nație primită sensu politico”?

¹² O întrebare plină de tîlc din partea unuia care cunoștea bine starea de spirit din Țara Românească!

¹³ Observație de mare valoare, care se alătură nenumăratelor mărturii despre aplicarea celui mai important punct din programul revoluționar: ștergerea iobăgiei, de către inșiși țărani, înaintea aprobării lui de către Dieta și Guberniu (vezi Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 227—249).

¹⁴ Revista pe care o edita, la București, transilvăneanul Iosif Genilie: *Universul. Noutăți din, toată natura, cultura, literatura* (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 139-140, n.1).

¹⁵ Ioan Buteanu, viitorul prefect revoluționar al Țării, era avocat la Abrud.

¹⁶ S:risDarea a mai fost publicată în culegerea de documente *Revoluția de la 1343—1849 din Transilvania*, voi. I, 2 martie — 12 aprilie 1848, București, 1977, p. 357-358.

XXXII

[Sibiu], 10 apr.n. 1848]

Frate

Ț-am primit scrisorile de alaltăieri; tot atunci îți scrisesem că episcopul este dus la Uniadu, de unde nici se va mai întoarce, ci-și va urma drumul la Carloveți și apoi la Viena¹. P[o]pasu este însămnat întră fiii pierderii; nu știu cum se vor întoarce trebile, dar pentru el s-a hotărît rău aici² (precum și merită) !!

Dieta are să se țină curînd și aici în Sibii; ungurilor le e frică de contra partită unguerească să o țină în Cluj, să nu să încindă o turburare și să se facă vărsare de singe³; sașilor le e frică, că unгурii fiind turbați pe ei, să nu să unească cu românii și aici să se înceapă măcelăria⁴. Cu toată întimplarea, liniștită (Dieta) nu va curge, căci mulți nemeși nu vor unia, nu vor să piardă robotele⁵.

Românii p-aici sînt liniștiți, așa să și fie, dar prin comitate sînt turbați, toți poartă cocarde.

Ț[i]-am fost scris de hotărîrea ce au făcut frații sasi românilor⁶; iată hotărîrea Universității săsești și tipărită, dacă nu o vei fi căpătat⁷. Aici s-au scris mulți români la *Burger militz* dar la *Mediaș și Cohalm* au protestat, nu vor să se înscrie cu ei pînă nu le vor asigura „limba română asemenea cu cea sasă și popii români să ia dijmele de la români și sașii de la sasi”⁸ ș.a.

Verza¹⁰ nimeri aici; mine pleacă după *Șaguna*¹¹. Fii sănătos,

B [Bălășescu]./

53

[Adresa:] Domniei sale domnului *Georgiu Baritz*, redactoru *Gazetei române Transilvania*, la *Brașov*

¹Episcopia română neunită de la Sibiu mai era, încă, în subordinea ierarhică a patriarhului sîrb Iosi Raiacici. Noul episcop neunit al Sibiului, Andrei Șaguna, a fost nevoit să călătorească la Carloviț, spre a se închina superiorului său și a fi sfințit de acesta. Evenimentul a avut loc chiar în Duminica Tomei din 1848, cînd reprezentanții națiunii se întîlneau la Blaj, în prima consfătuire revoluționară din acel an al deștep-tării (vezi Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 65).

² Persecutarea merituosului patriot și cărturar Ioan Popescu, întiul protopop neunit al Brașovului, este al doilea act, după arestarea dură a Caterinei Varga, care trăda firea despotică a lui Andrei Șaguna. Biograful idilizant al arhierului, Ioan Lupaș, este nevoit să recunoască concurența serioasă pe care tînărul rival i-a opus-o lui Șaguna, cu prilejul alegerii din 1 decembrie 1847.

³ Zvon eronat! Dieta Transilvaniei se va întruni tocmai la Cluj, în ultimele zile ale lunii mai, sub semnul unei porniri generale a maghiarilor pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁴ în timpul revoluției, românii se vor uni cu sașii, împotriva aristocrației maghiare.

⁵ Nemeșii vor găsi modalitatea de a-și păstra „robotele”, adică aportul iobăgesc al țărănimii, păstrînd din programul revoluționar maghiar doar punctul îngust, șovin, al uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Este motivul de bază pentru care românii au refuzat categoric să vadă o revoluție democratică în mișcarea maghiară din Tiansilvania, de la 1848.

⁶ Hotărîrea „Universității” săsești din 3 aprilie 1848 (vezi supra, scris. XXIX, n.7; XXXI, n.2).

⁷ Bariț primise un exemplar din textul tipărit al hotărîrii, trimis chiar din partea „Universității” (vezi scris. XXXI, n.6)

⁸ Stricto sensu: „Miliție orașenească”. Aici, cu sensul de gardă națională.

⁹ Pasajul aduce o nouătate în plus față de cea mai completă bibliografie a atitudinii românilor față de gărzile naționale săsești (vezi Victor Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*. . . (p. 276—278), prin amănuntul că românii cer egalitatea limbii lor în Fundus Regius și sistarea dijmelor către preoții sași. Or, după cum am văzut în scris, anterioară, dijmele erau un subiect delicat pentru patriciatul săses.

¹⁰ Al doilea protopop neunit al Brașovului, Alexe Verza.

¹¹ Adică la Carloviț (vezi n.1). Scrisoarea a mai fost publicată în culegerea de documente *Revoluția de la 1848—1849 din Transilvania*, I, p. 410.

[Sibiu, 19 aprilie 1848]

Frate !

Și zici să nu-ți scriu cu poșta, dar asta nu pot aștepta, pînă să-ți vine cu altă ocaziune!

Știi bine de adunările române din Abrud și Slatna². Știi că pe Dum[ineca] Tomii s-a hotărît adunare mare română în Blaj, publicîndu-se prin unii în toată țara³. Gubernatorul, prin hirtie gubernială, a demădat ambelor scaune episcopoești oprirea ori de tot ori, *saltern*, să nu fie pe acea zi, ci pe alta⁴. Așadar, stăpînirea nu s-a împotrivit să nu fie. Episcopii au și dat cerculare protopopilor să nu fie atunci, ci să aștepte știrea altui soroc⁵. Asta va produce drăcie, de care se va duce minune !⁶ Lemenyi vrea să-i dea numire de sinod (sobor)⁷ și să-i vestească adunare poate peste o lună, de se vor aduna p-atunci. Cătane se rînduiesc din toate părțile, ungerii se tem tare; și să vezi, că de se va naște numai ceva, o să-i dea (sașii cu ungerii, uniți) numire de revoluție, zaveră și, la Dietă, o să se înțeleagă iar ei de ei, lăsîndu-i pe români afară, deșerti și rătăcirea din urmă va fi mai mare decît cea dintîiu⁸.

5^{ir} Eu auz că ești ofițir la gardă, dar mulți sînt turbați asupra-ți.⁹/

Azi la 10 ore era să ne adunăm toți românii la Casa clerului, să ne sfătuiam cum să stilizeze circularul¹⁰ și ce răspuns să dea Guberniului. Dar *Fulea și Moga* au hotărît numai amîndoi să zică că nu va fi¹¹. Ne socotiserăm să zicem că adunarea pe Dumineca Tomii nu se poate opri, dar Guber[niul] să nu se teamă, că duhurile sînt liniștite; însă o oprire poate să producă turburare¹². Mi să pare că și d. Lemenyi-și teme pele[a] de așa adunare !¹³

B[ălășescu]j

T r ^ ä . £ ^ - b o ° TM b "

factor Gazetei

¹ Scrisoarea poartă pe cop3rtă ștampila poștei din Sibiu, cu data: „Hermannstadt, 20 apr.” Scrisoarea însă e din 19 aprilie, ziua cînd e datată circulara Consistoriului neunit din Sibiu, pentru convocarea adunării din 3/15 mai 1848 (vezi infra, notele 5 și 10; vezi și scris, următoare).

² Mai mult decît consfăturile tinerilor de la Tirgu-Mureș și Cluj (vezi scris. XXXI, n.7), adunările românești din Munții Apuseni, mai cu seamă cele de la Abrud (3 aprilie) și Zlatna (9 aprilie), au apăsât greu în cumpăna revoluționară prin cunoscuta combativitate și disponibilitate de revoltă a muntenilor. Cronicarul evenimentelor, Simion Balint, în excelenta sa relatare intitulată *Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni a Transilvaniei sau Țara Moșilor numită, în anul 1848, începînd de la martie pînă în octomvrie aceluiași an, de Simion Balint, în Roșia de Munte, 1852, mai 8* (la B.A.R., ms.rom. 1060, f. 322 și urm.) vorbește despre panica oficialităților maghiare din zonă, ca și despre măsurile de precauție luate de către acestea. Impresionează bogata și pripita corespondență între diferitele foruri oficiale, despre adunările din munți și conducătorii acestora, pe baza căreia se reconstituie un moment de culme al acțiunilor revoluționare românești, dinaintea marilor adunări de la Blaj (vezi Victor Cheresteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*. . . , p. 201—205). Un alt mono

graf al evenimentului (vezi Si'viu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—49*. V, p. 116—118) își axează întreaga relatare pe ideea că românii din Apuseni n-au cunoscut manifestul lui Simion Bărnuțiu din 25 martie 1848, în momentul acestor acțiuni. Pe lângă șubreziența argumentării, faptul nu este, în sine, de natură să fie pus în acest fel. Este cu totul ineditabil ca Avram Iancu, participant la Adunarea canceliștilor din Tirgu-Mureș din 25—26 martie 1848 să nu fi venit în posesia documentului, care era multiplicat în mare sîrg de inșiși colegii lui de generație. Or, Iancu a fost unul dintre factorii frunte ai adunărilor din munți.

³ După afirmația demnă de crezare a lui Alexandru Papiu Ilarian (vezi *Ispravnicul românilor din Dacia Superioară*, II, p. 107—109), ideea convocării unei adunări naționale de caracter de congres național românesc, la Blaj, pe Duminica Tomei (30 aprilie 1848) s-ar fi născut încă în 26 martie, prin consultarea între canceliștii români de la Târgu Regească din Tirgu-Mureș și profesorii din Blaj (episodul mesagerului blăjean Nicu Bârlea). La ideea de principiu a necesității unei adunări naționale, care răzbate în toate documentele, tinerii îndrumați de Aron Pumnul aduc o contribuție bine definită. Convocarea efectivă a Adunării de la Duminica Tomei a început, însă, în primele zile ale lunii aprilie, debut al cărui document de bază rămîne scrisoarea lui Timotei Cipariu către Bariț, din 5/17 aprilie 1848 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 300—303; vezi și notele la scrisoare). Aron Pumnul a vrut chiar să tipărească un act de convocare a adunării, dar Timotei Cipariu, directorul tipografiei blăjene, îi refuză concursul arătîndu-i colegului său marea responsabilitate ce-și ia pe sine convocînd o națiune întreagă” (*Ibid.*). Așadar, „publicarea” de care pomenește Bălășescu s-a făcut pur și simplu grai viu, cu concursul elevilor din Blaj care plecau în vacanța de primăvară, dar ales printr-un grup de acțiune format din cîțiva tineri cu atribuții asumate de tribuna ai poporului: Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Buteanu, Vasile Moldoveanu și alții. Vezi despre convocarea Adunării de la Duminica Tomii și: Coriolan Săciu, *Cum a fost pregătît 3/15 mai 1848*, Blaj, 1925; Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 113-114; Victor Cheresteșiu, *Op. cit.*, p. 298—302.

⁴ Saltem = măcar, cel puțin. Ordinul Guberniului de a opri adunarea convocată pe Duminica Tomei a fost trimis episcopului Lemeni în 16 aprilie. În zilele următoare ordine asemănătoare s-au trimis către jurisdicții și comitate. Bariț a fost, și de această dată, primul care a făcut publică această hotărîre samavolnică (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 30, p. 126: *Cătră românii transilvanii*). Au urmat zile încordate cîci tinerii tribuni și-au continuat acțiunea de convocare, de acum împotriva hotărîrii exprese a guberniului.

⁵ O circulară *anume* de oprire a adunării trimite doar Consistoriul neunit din Sibiu (vezi Victor Cheresteșiu, *Op. cit.*, p. 305), pe cînd Lemeni, mai prudent, se mulțumește să anunțe o altă adunare, numai din protopopi, pentru 3/15 mai, adevărată de Guberniu (vezi textul ei la *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 304; emanată din Sibiu, la B.A.R., ms.rom. 970, f. 58 r.și urm.)

⁶ „Drăcia”, cum se exprimă în termeni de mirare și surpriză Bălășescu, a conștientizat în faptul că, pînă la urmă, la Blaj, au avut loc două adunări: cea de la Duminica Tomei și Adunarea Națională de la 3/15 mai 1848.

⁷ Frica lui Lemeni de revoluție este un subiect demult cunoscut! La îndemna Guberniului, el convoacă — prin circulara amintită în nota 5 — pentru 3/15 mai doar pe protopopi „cu unii bărbați mai pricepuți” dintre enoriașii lor, dînd astfel toarei intruniri caracterul unui sinod episcopal, intrunit după prevederile vechi, de caracter democratic, ale *Pravilei* răsăritene: din protopopi și unii mireni mai de vază. Intenția episcopului a fost dată peste cap de popor, care s-a adunat, după cum se știe, în număr impresionant (40.000), ștergînd orice urmă de „conflux” bisericesc al adunării. Despre ideea datei de 3/15 mai, vezi scris, următoare.

⁸ Priurocirea lui Bălășescu nu s-a adevărat: în condițiile revoluției, platforma Unio Triorum Nationum nu s-a mai putut reface, în primul rînd din cauza exclusivității mului național al aristocrației maghiare. Mai apoi — lucru pe care la acea dată cîțiva Bărnuțiu și tinerii tribuni ai poporului îl înțelegeau în adincime! — românii deschisese fereastra revoluției fără frică de represalii. Acestea, pregătite sub ochii lui Bălășescu

prin „câtane care se rinduiesc din toate părțile”, nu vor avea alt rezultat decât ascuțirea situației revoluționare din Transilvania.

⁹ Cităm din Silviu Dragomir [Op. cit., p. 127]: „în Brașov se produce, totuși, o împăcare momentană. Mulți români intră în gărzile civile, organizându-le împreună cu sașii”. Despre o participare personală a lui Bariț, ca ofițer de gardă, nu cunoaștem altă știre. Cert este că Bariț a acordat o atenție aparte formării gărzilor civile româno-săsești, în coloanele *Gazetei de Transilvania* (XI, 1848, p. 122: *Brașov, 19/7 apr.*; p. p. 123—124: *Transilvania*; p. 191: *Sibiu, 14 iunie*), prezentind aceste nuclee militare ca pe o pavază împotriva furiei aristocrației maghiare. Bariț n-a fost singurul fruntaș român membru în gărzile civile ale sașilor. în 1 aprilie 1848, Ștefan Moldovan, protopopul greco-catolic al Mediașului, e invitat de directorul politiei din oras să conlucreze la organizarea găzii (vezi la B.A.R., ms.rom. 970, f. 49), iar Ilie Măceariu a fost membru al găzii din Miercurea.

¹⁰ Este vorba de circulara prin care Consistoriul neunit din Sibiu cheamă protopopii eparhiei la Adunarea Națională de la 3/15 mai 1848. Vezi o copie a ei la B.A.R., ms.rom. 984, f. 285. S-a publicat în *Gazeta de Transilvania* (XI, 1848, p. 128: *Cercularinl Consistoriului neunit chemătoriu la conflusul național...*). Spre deosebire de circulara lui Lemeni (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848' p. 132: *Pentru conflusul național românesc*), sibienii vestesc „aminarea” adunării convocate pentru Duminica Tomei (vezi și aci supra, n.5). Ca și Lumeni, Consistoriul neunit cheamă pe protopopi „și din mireni cei mai pricepuți”.

¹¹ Pentru înțelegerea intenției greșite a lui Moise Fulea și Ioan Moga de a da un răspuns care să aducă apă la moară Guberniului, vezi pe larg în scrisoarea următoare.

¹² Nici această judecată de mult bun simț politic nu va fi cupiinsă în răspunsul către guvernator, căci lucrurile vor lua o întorsătură neașteptată prin sosirea, în mijlocul Consistoriului, a unei delegații de la Blaj (vezi scris, următoare).

¹³ Și această scrisoare s-a publicat în culegerea de *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania*, II, 12—29 aprilie, p. 174, cu grave greșeli de transcriere. De pildă, în loc de *Fulea* se transcrie *Șaguna*, care nu se afla la data respectivă la Sibiu, ci în drum spre Carloviț.

XXXIV

[Sibiu, 19 aprilie 1848]

Frate !

înainte cu 2 ore [ți]-am scris o scrisoare cum a fost lucrul aici, hotărît de blăstămații Fulea² și Moga³; dar după mai multele noastre strigări s-au socotit altmintrelea, și iată că pe 12 ceasuri fuserăm chemați toți românii, ciți vrem, să ne adunăm la casa clerului și să ne sfătuim. Ne-am adunat, nu puțini, au venit consistorialii și Fulea cu Moga; dar după arătarea noastră că hotărîrea lor nu e bună, adecă, că scriu un cerculariu *cu totul nimica, adecă, numai ca să adoarmă pe popor, dar cu scopul ca să nu fie adunare națională, măcar aceasta de Guberniu este îngăduită* (precum vei vedea), și mai virtos unde zice cătră guvernatorul *că, de va vrea să fie, să trimită comisariul regfesc] ca să fie de față*; și să oprească pînă atunci adunarea, că poate să va face turburare, *să vor omorî oamenii, să va vârsa sînge, se vor face crîncenii* și a[lte] asemenea expresii blăstămate, m-am opus eu și am zis că asemenea vorbe de români să nu zică

64 *de români*, comisariul să nu chieame că aceasta este *servilism* ș.a. Mi-
aprinș/ foc în cap, am vorbit *crimen*⁴. Se scoală Teologul⁵ asupra-
zicînd că Consistoriul este răspunzătorul pe ce a făcut, și alta nu fa-
noi să facem de noi, dacă nu ne place ș.a. Și așa a rămas tot așa.

După prînz, iată pe la 3 oare mă caută toți să viu, că este cons-
toriu, adunare, au venit expres de la Blaj canon[ic]ul Șereni* și p-
Augustin⁷. Mergînd, îi găsesc aci; mie-mi dă Teologul carte ep[is]c[op]
lui] Lemenyi: „*Na, cetește-o, ai învins /*” într-însa poftesc pe consis-
riu, zicînd că deși hotărîse timp nehotărît, dar s-a socotit să-l hotărâs.
Deci el îl hotărăște pe 10/22 mai; ori, dacă aici în Sibiu se va pă-
nepotrivit, să se defigă aici altul și cum se va face, așa va fi. Ne-am bu-
rat, destul ne-ai certat să nu fie atunci, ci pe a 2 duminică după Pa-
dar ca să nu fie nici una, nici alta, abia s-a putut face pe 3/15 mai. Așac
în sfîrșit, ne-am învoit, că altfeli nu s-a putut. S-a și stilizat alt cercu-
riu, așa, în care se cheamă toți prot[opo]pii, cu parte[a] cea mai int-
gentă mireană din partea sa. Așadar congres, conflus național, adun-
națională română s-a hotărît pe 3/15 mai, dar de/ comisariu nici o vor-
64v Și guvernatorului să se scrie simplu că, după puterea dată terminu-
adunării naționale române (*Nemzeti gyules*), s-a hotărît să fie pe 3
mai în Blaj. Aceasta spre cunoștință ți le scriu⁸.

Cerculariul, cum va ieși de sub tip[ar], ți-l trimit să-l publici
Gazetă-ți, ca vestea să se răspîndească în toate părțile, ca nu cur-
unii să plece ca nebunii pe Dam[ineca] Tomii¹⁰.

Și așa, frate, noi vom avea *adunare națională română*, lucru care
l-am avut niciodată !!

Firește și tu vei veni. Să chemăm și pe cei din România: Laurean

65 ș.a./

[Adresa:] N° 163. Domniii sale domnului *Georgiu Baritz*, reda-
Gazetei române Transilvania, la Brașov

¹ Datarea am făcut-o în funcție de data scrisorii anterioare, și de conținutu-
gat al celor două scrisori.

² Moise Fulea.

³ Ioan Moga. Aceștia doi, în lipsa lui Andrei Șaguna, care călătorea spre Car-
conduceau Episcopia neunită din Sibiu, în calitate de primi consistorialiști.

⁴ „Criminal”. Aici cu sensul: „Am vorbit crîncen”. Este primul simptom
trădează pe revoluționarul de mare curaj care a fost Nicolae Nifon Bălășescu în
1848—1849. Pasajul e și o dovadă elocventă a iubirii sale față de popor și națiu-

⁵ Ioan Moga, poreclit Teologul.

⁶ Teodor Șereni, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p.

⁷ *Augustin Pop*, 1817—1884, originar din Alba-Iulia, a studiat în orașul
și la Blaj, unde a absolvit cursurile de teologie. Din 1840 pînă în 1845 a fost ca-
la Alba-Iulia. Timp de doi ani: 1845/1846 și 1847/1848 a funcționat ca învățător la

normală din Blaj. în 1849 a fost trimis paroh în Lipoveni de lângă Alba-Iulia. în 1851 devine protopop de Alba-Iulia, demnitate pe care și-a păstrat-o pînă în 1880. Ultimii patru ani din viață și i-a petrecut ca inspector școlar în districtele Alba Iulia; Cetatea de Baltă și Sătmar. Vezi despre el *Nicolae Comșa, Dascălii Blajului*, în *Anuarul Liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare”, Blaj, pe anul școlar 1839/40*, Blaj, 1940, p. 81.

* Scrisoarea își dovedește extraordinarea importanță prin faptul că e unica sursă cunoscută, din care se poate afla în detalii felul *cum* și *în ce împrejurări* a fost aleasă ziua de 3/15 mai 1848, ca zi a adunării naționale. Firește, exaltarea lui Bălășescu este exagerată, întrucît adunarea citorva zeci de protopopi și „înțelepți” ai satelor, din ambele confesiuni românești, încă nu însemna adunarea națională (*Nemzeti gyules*). Important este ceea ce a rezultat din această adunare, propusă de ambele consistorii pentru 3/15 mai și aprobată de Guberniu.

° Vezi scris, anterioară, n. 10.

¹⁰ în entuziasmul clipei, Bălășescu, uită ce scrisese în aceeași zi (vezi scris, anterioară): că adunarea convocată pe Duminica Tomii nu se poate opri. Dealtfel adunarea din 30 aprilie își va dovedi marea ei importanță, ca repetiție generală a congresului național din 3/15 mai.

¹¹ Scrisoarea lui Bălășescu rămîne surprinzătoare pînă ia capăt! într-adevăr, la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 au participat și revoluționari din Principate, Țara Românească fiind reprezentată mai ales de profesorii transilvăneni de la Sîntul Sava: August Treboniu Laurian, Aron Florian, Constantin Romanu-Viviu, Axente Sever, Vasile Maiorescu, Petre Suciuc și Iuliu Armatu. Romine un deziderat al viitoarelor cercetări, *dacă* și *cum* au fost invitați aceștia să participe la adunare.

XXXV

[Sibiu], 2/14 iulie [1848]

Frate !

Am auzit că tu ești morbos; ai de grije să nu pătmești cumva. Ce ma știi din țară? Numai muscalii să nu vie. Aici s-a întîmplat o blăstămăție: românii cu sașii!! Românii-și minaseră vitele în ogoarale obicinuite de pascut, împreună cu sașii, ungurii din Sibii, cu boii măcelarilor, ba și cu vitele sașilor de la Șura Mare, și aceasta de astă-primăvară. Sașii, adevărat, de atunci opriră acele ogoare, zicînd că vor să le samene, iar proprietarii vacilor să și le țină p-acasă, în grajduri. La care nevrînd, neputînd, dar nefiind nici trebuință a se supune oamenii cu vacile, căci aici este cîmp destul, ei deteră o rugăminte (inștanție) către d. cornițele săsesc, la care abia după multe rugămînți și alergări dobîndiră rezoluția: „Că jeluitorilor nu li se poate da răspuns, pînă ce nu se va aduna Comunitatea”. Aceasta fu de astă primăvara; comunitatea în toată primăvara s-au adunat, dar d. cornițele, românilor tot nu le-a mai dat rezoluția cerută. Vitele, însă, de atunci tot întruna au pascut în locul hotărît pentru pășune. Acum, în luna trecută, în 10 iulie ș.n. nefiind alte vite la acea pășune decît ale românilor, căci sașilor li se dete de știre să nu le mine afară într-acea zi, știind totdeodată și aceea că românii sînt toți la cîmp afară la lucru, nu e nimine p-acasă, iată că după amiază pe la 5 ore ies gardiștii sasi de la 3½ companii, vro 400 de voinici, cu o larmă mare și gălăgie; afară din cetate toți se pun în rînd, își umplu puștile/ și înain-

57 tează vitejește spre vaci; firește că singele trebuie să fi fost foarte înbîntat în vinele vitejilor acestor bărbați, căci mergeau fără de nici o frică, nici unul n-a fugit ori să se tragă îndărăpt de la acea luptă, cu a mai virtos căci le veniseră înainte niște dorobanți ai cetății și le spu că pot cu inimă să meargă, că vacile sînt numai singure, căci stăpîni sînt la lucrul cîmpului. Și într-adevăr, vîd cu mare bucurie a lor, că vro 5 bărbați, vro 5 femei și vro zece copii, în număr toți vro 20 de soane de români, carii așa au fost toți buni, precum românii așa și va încît nu s-au împotrivit nici unul oștirea, carii sta gata a da piep orice atac. Și așa, acești eroi viteji, într-un zgomot mare de bucurie, a seră toate vacile între puști și le închiseră. Bieții stăpîni vacilor, după veniră seara de la lucrul cîmpului se mirară foarte mult, se duseră la jțul, la burgărul și la comisul, dar nu vor să le dea vacile, pînă nu plăti paguba ogoarilor, mi se pare vro 5—6000 arg. cum făcuseră anul și sașii din Roșia cu boii români[lor] din Țichindeal. Unde va treaba, vom vedea.

Frate, te-am fost rugat pentru numerii gazetelor din cele 3 trecute; trimite-mi-le. Zi-i lui Navrea să-mi trimită versurile lui Ch Boliac, ce le publicase prin *Gazetă*¹. Cu acestea fii sănătos, căci eu al tău frate,

Bălășescu

Frate, pune aceasta în *Gazetă*, așa să trăiești!!

Și celelalte companii rîd și-și bat joc de cei ce au fost la vaci. Ace

57 v [e] frățietatea noastră cu sașii!!²/

¹ Anunțul în cauză a apărut, de fapt, în *Foaie pentru minte..* (1848, nr. 23, p. Cărți depuse spre vînzare la redacție, la d. W. Nemeth și la I. Navrea în Brașov). Anunțului e Bariț. în lista cărților de vînzare la librăria lui Ioan Navrea figure volumul *Din poeziile lui Chesar Boliac*, apărut la București, în 1843.

² Bariț nu publică știrea, probabil ca să nu învenineze relațiile dintre rom sași, acum cînd, oricum, națiunea suporta teroarea albă a aristocrației maghiar

XXXVI

[Circa iunie—iulie

Frate !

Tu ești închis, arestat, pătmești, oh! și noi nu putem să-ți ajutăm. Te-au trimis la Bucovina, speriez că acolo te vor lăsa liber²; aud că făcură și cu Niagoi¹. Noi toți am fost închiși, am pătimit și pătimit pînă acum, dar ce să facem? Și cei din Viena au pătimit³, căci acolo fost urit înnegriți, firește de sasi, carii sînt foarte bine văzuți acolo peste tot locul.

Frate, caută dacă te vei slobozi, de vino cu graba iar la Sibii — atunci va fi luat! — că acolo vom avea foarte mult de lucru⁴, și eu a numai în tine am nădejde. Bărnuț, după ce scăpă, se duse la Viena

C[onstantino]pol⁵, iar d. Țipariu sade aici¹, nu iese din casă. Te sărut dulce și poftesc curînd libertate!

63

N. Bălășescu.

¹ Scrisoarea nu are nici loc nici dată. Am dat-o cu vagă aproximație în iunie— iulie 1849, după răstimpul cînd a fost detinut Bariț la Cernăuți. Locul de unde e expediată scrisoarea e greu de stabilit. Poate fi Sibiul, unde s-a reîntors Bălășescu între cele două ocupări ale O¹ asului de către Bem: martie și august 1849 (vezi scris. XXXIX, documentul reproduș în n. 1; cf. și *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 254—255).

² Revine din nou amintirea unui episod din viața lui Bariț, care i-a impresionat adinc pe contemporani: arestarea lui Bariț, la Cimpina, în mai 1849, după ocuparea completă a Transilvaniei de către armata lui Bem. Bariț a fost purtat în lanțuri pînă în Bucovina, și întemnițat de către autoritățile uustriece la Cernăuți. A fost eliberat la sfîrșitul lunii iunie 1849, prin intervenția influenților boieri și patrioți din familia Hurmuzachi (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 154—155, n. 4; 155—156; bibliografie anterioară: *Corneliu Diaconovici, George Barițiu, 12124 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 27—35; *Virgil Șotropa, Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în 1849, în Arhiva someșană*, 1940, nr. 27, p. 181—185).

³ Nu cunoaștem nici o altă știre despre arestarea lui Ștefan Niagoe (despre care vezi supra, scris. II. n. 14) în aceleași condiții cu Bariț.

⁴ Dintre fruntașii revoluționari transilvăneni, la Viena s-au stabilit și au acționat în slujba națiunii, în 1849, August Treboniu Laurian, Ioan Popasu, Andrei Șaguna, Simion Bărnuțiu, Ioan Maior și Alexandru Papiu Ilarian. Unii au plecat ca delegați înaintea căderii Sibiului (Laurian, Popasu, Șaguna), alții s-au refugiat după acest eveniment (Bărnuțiu, Papiu Ilarian, Maior).

⁵ într-adevăr, după revoluție, fruntașii români care s-au reîntors la Sibiu au avut de purtat o luptă acerbă cu patriciatul săsesc ieșit nevătămat din revoluție, pentru obținerea unor drepturi ce le reveneau românilor în mod firesc, drept urmare a sacrificiilor făcute în timpul revoluției. Vezi un crîmpei din aceste lupte la capitolul corespondenței lui Gavril Munteanu din acest volum, scrisorile din anii 1848—1849. Dar Bălășescu nu va fi printre militanții în cauză, preferînd tihna pseudomonahală de la București (vezi scrisorile următoare), unde nu uită, însă, de zbuciumul comilitonilor din Transilvania.

⁶ Simion Bărnuțiu, însoțit probabil de Papiu Ilarian și de Ioan Maior, a sosit la Viena în 23 iunie 1849 (vezi Gheorghe Bogdan—Duică, *Notesul de însemnări al lui Simion Bărnuțiu, 1849—1863*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, II, 1923, pp. 205—232, p. 207).

⁷ Informație care ne face să credem că scrisoarea ar fi redactată în Sibiu, unde cei doi reprezentau acum Comitetul Național Român.

XXXVII

Frate Baritz !

București, 14/26 ian. [1]80

Ți-a ieșit *Gazeta* a 3-a zi după plecarea mea din Brașov¹; auz că se citește în București pe la unii. Eu nu pot să dau ochii de ea, și aș dori; deci, dar, trimiți-o, frate, pînă voi fi p-aici, căci eu, bolnăvindu-mă după venirea mea aici, am început a mă căuta cu doftori și de 28 zile șed închis în casă, nu știu de lumea aceasta ca pămîntul.

Aici, de la anul nou încoace, au început a se conscrie mulți creștini la miliția turcească, ungurii mai virtuși², toate calfele, ba și țeri cu stare și oameni familiști, cu muieri și copii, după-aceea nemți, vagabonzii italieni, ba și unii crai români. Pe evrei nu-i prind pînă nu se vor creștina mai întii!! Se dă leafă bună, afară de mîncare bună și haine, și cite 150 lei (22 fl. 14 cr. C.M.) pe lună, la cei d

67

iar la cei ceva mai de frunte, potrivit cu caracterul./ Tot folosul lor pare că-l caută turcii în meșteri de tot felul, și întru adevăr au drăcă măiestriile dezvoltează și înaintează cultura mai mult decît în țara noastră. Și, adevărat, pentru noi mare și nespūsă pagubă. Au trecut timpuri unde oamenii se păzeau cu puștile, săbiile, ciomegele, legați cu lanțuri cătuși și funii, ca dobitoacele. Oamenii acum își caută și-și cer drepturile lor cu orice preț, fără sfială, ca un drept și proprietate a lor și că li se dau, strigă, zbiară, se mișcă și în urmă duc acolo unde li se dă ce vom face noi (Europa cea luminată și cultă), dacă măiestriile și meșteșurile se vor trage încetul cu încetul din părțile acestea spre orient și specie la Turcia, unde domnește libertatea în tot înțelesul ei. Și neștinuț neguțătoria nu e țărmutită, măiestriile de tot libere, banii sînt mai ușor de tratărea din partea tuturor e umană, unde nu se face deosebire între și om, fie de ce religie ori națiune va fi, unde, în sfîrșit cineva și trăiește? Ce vom face noi cu șendrianul nostru cel vechi, de care ne putem desfăce nicidecum? Oh, și cum nu vād stăpînirile europene care li-se amerință pe nesimțite din partea/ celora pe cari-i nu știu să varvari și incuți! Turci sînt, adevărat, dar să fii întră ei, să-i cere în toate pășurile lor, să te miri, eu nu zic de cei mici, ci de noblețea mare. Cită osebire între boierii noștri ori nemeșii unguri și între cei bogați în viața lor cea morală și tratărea cea cinstită cu servitorii. Aici poți să tragi paraleli³.

Frate, ce mai fac românii noștri? Ce face stăpînirea? Constituția zice: „Egalitate în drepturi”; *Gleichberechtigung**. Cred că și veni.

Ce fac deputații la Viena?⁵ A dobîndit *Iancu* și *Axente* ca deputați austriacă ori rusască, ori amîndouă?⁶ G[eneralul] Luders⁷ i-a reconștit destul de bine, și vorba lui nu poate să rămîne pe jos. Și de cînd a venit aici, a mai făcut un raport în privința românilor transilvăneni.

Murășanu a priimit postul de translator?⁸ Și dacă el nu, cine altcineva va un sas!

Trimite-mi *Gazeta-ți*, frate, și cu graba, că eu n-am răbdare.

Tu știi pe un Suhopan, teolog mare, foarte învățat, din Bucovina carele pentru ceva fugi din seminariul de acolo, se așeză la Socola și iar nu șezu, se duse la C[onstantino]pol. Acolo așa știu să se poartă să se făcu și arhiereu titular, *mitropolitu Irinopolii*, și acum este trimis în august de ambasada rusă aici. Sade și tace; mulți vorbesc bine de el, rușii mai ales, dar la călugării d-aici le e frigă că nu se urce la m[itră]

Ce bine ar fi! Numele-i este *Vladimir, Mitr. Irinopoleos* • pune-l în
*Gazetă-ti!*¹

68

Bălășescu m. pria./

^ [Adresa:] An Herrn *Georg Baritz*, Redaktor der romanischen Zeitung
1 ransxlvania, in Kronstadt

¹ *Gazeta de Transilvania* își întrerupsese apariția în martie 1849, odată cu ocuparea Brașovului de către Bem. Locul ziarului național îl ia efemera foaie colaboraționistă *Espatriatul*, subvenționată de Bem. După calmarea lucrurilor în Transilvania și după întoarcerea lui Bariț din pribegie, vechea foaie brașoveană reapare, la 1 decembrie 1849 cu titlul nou *Gazeta Transilvaniei* (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, p. 158, n. 3). Cu această ocazie aflăm și data plecării lui Bălășescu din Transilvania (vezi scris, anterioră, n. 5): 28 noiembrie 1849.

² Este vorba în special de revoluționari care căutau să-și găsească un liman oarecare după înfringerea mișcărilor. Din rindul unguirilor au intrat în armata turcească chiar personalități marcante ca Bem, Dembinski sau Klapka Gyorgy.

³ Această bizară atracție a lui Bălășescu față de turci se va converti într-un capitol al biografiei sale, ultimul (vezi studiul introductiv), care în corespondență de față e reprezentat de o singură epistolă (vezi XLIII).

⁴ „Egală îndreptățire”.

⁵ În ianuarie 1850, membrii Delegației române de la Viena întimpinau greutăți atât de mari, încât a fost nevoie ca numărul lor să se improspăteze cu noi frunțași, chemați din Transilvania. Aceștia, în frunte cu Avram Iancu, vor porni spre Viena în februarie 1850 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 309, n. 1; în acest volum, scrisorile lui Gavril Munteanu, nr. XII. n. 6—8).

⁶ „Cavaleriile”, adică decorațiile luptătorilor români de la 1848—1849 vor întinzia pînă în a doua jumătate a anului, cînd celor doi prefecți — ca și tuturor transilvănenilor, dealtfel! — li se va încena de către imperiali și sași una dintre nenumăratele nedreptăți suferite după revoluție. Faptele sînt indeobște cunoscute. Certe de la Viena acordă celor doi decorația minoră, de gradul al VI-lea, „Crucea de aur pentru merite, cu coroană”. Ceva mai mult, guvernatorul Wolgemuth a intervenit pe lângă Cabinetul rusesc să schimbe rangul decorațiilor acordate cîtorva frunțași români, ca prea înalte pentru aceștia. Așa se face că Avram Iancu, și Bălășescu însuși, în loc să primească „Crucea Sfîntul Stanislav”, cea mai înaltă decorație rusească, iar Axente Sever și alții „Crucea Sfînta Ana”, clasa I, au fost trecuți cu toții la „Crucea Sfînta Ana” clasa II. Cînd sursa sibiano-vieneză a ambelor șicane, Iancu și Axente vor primi decorațiile rusești, dar le vor refuza pe cele austriece, stîrnind o rumoare politică aparte (vezi *Ioan cavalier de Pușcariu, Notițe despre însemnările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 30—31; *I.I.Nistor, Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, București, 1931; *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 269—271; *Ștefan Pascu, Avram Iancu*, București, 1972, 207-209).

⁷ *Alexandr Nicolaevici Luders*, 1790—1874, general rus, guvernator al Podoliei. În vara anului 1849 a intrat în Transilvania prin pasul Timiș, spulberind într-un răstimp armatele maghiare comandate de Kiss Sandor (19—20 iunie), Gal Săndor (2—5 iunie), Ihász Daniel (20 iulie), Iosef Bem (31 iulie), colonelul Stein (12 august), în fine, ale colonelului Beke, la Deva (17 august), ducînd la capitularea maghiarilor în toată Transilvania. în legătură cu părerile bune ale lui Bălășescu despre generalul Luders vezi scris, următoare, pe larg.

⁸ Andrei Mureșan va primi, într-adevăr, rîvnitul post de translator gubernial la Sibiu, în 1850. Atribuția sa era de a traduce în românește legile, decretul și ordonanțele imperiale sau guberniale. în același an, recomandînd cititorilor săi *Foiaia legilor provinciale și a Guberniului pentru Transilvania*, care apărea și în românește la Sibiu *Gazeta Transilvaniei* subliniază că partea românească e redactată de „bravul translator

gubernial Andrei Mureșan, cunoscut de mai înainte pe cîmpulliterariu”(XII I, 1850, 1851). Ocuparea postului a însemnat sfîrșitul literar al autorului *Răsunetului*, întrucît surorii i-au interzis categoric să mai colaboreze la publicațiile românești. Și, dacă a fost totuși, s-a întimplat sporadic și anonim, cu poezii sub nivelul celor dinainte de

⁹ Despre misteriosul călugăr Vladimir Suhopan, care era un om de încredere al agenturii țariste din Principate, vezi o știre anterioară acesteia, în *Albina rimănească*, XII, 1841, p. 99: se anunță că arhimandritul Vladimir Suhopan e numit rector la Școala „Veniamin” din Moldova. Oricît ar părea de ciudat, Bariț publică știrea că „mitropolitul Irinopolei” care „șade și tace” la București, trimis de Ambasada rusească de la Constantinopol (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 6, p. 24). Scopul era să se facă cunoscută identitatea mesagerului de la București (*Cavea cîmpului*). Există în cultura noastră și un studiu dedicat lui Vladimir Suhopan: S. Reli, *Un călugăr bucovinean reformator al învățămîntului teologic din Moldova*, Cernăuți, 1934.

XXXVIII

București, 30 aprilie/20 mai 1850

Frate iubite !

Eu în Săptămîna Patimilor am lipsit din București. Fusesi la Mureș, la reședința reședintă Cernica, unde mi-am făcut evlavia, dar simbătă seara întorcîndu-mă îndărăpt, am găsit acolo scrisoarea ta, cu care în răspunsuri scurte mi-ai spus multe. Pentru aceasta-ți mulțumesc foarte. Dar, după ce ai spus zile primindu-ți și alta mai mare, în care-mi închizi și ce[a] originea fratelui Bfran], m-am bucurat foarte și m-am mulțumit, și cred că eu am avut trebuință de asemenea nutrimînt, ca morbosul de la București, cea binegătită, de odihnă și aer curat, carii-i dă puteri și sănătate.

Eu, de cînd sînt aici, am scris la vro doi prieteni la Viena și la vro 3 ori, le-am arătat unele interesante, cerînd de la ei ca și ei să arate starea lucrurilor de pe acolo, dar nu m-am învrednicit de un răspuns, nu știu de ce așa. Numai voi sînteți oameni de treabă, B[ran], voi știți prețui amicitia, înțelegeți, cunoașteți buna cură de care vă mulțumesc, și fiți încredințați că în mine aveți un acționar și sincer amic, pe care mă veți cunoaște după aceasta și mai mult.

Știrile ce mi le dați pentru Lemenyi și candidații în locul lui interesante², și celelalte ce-mi mai scrieți, cum e pentru Mușca, Aldulea⁴ ș.a., dar cea mai interesantă este de curînda răposare a lui Săndor⁵, care dacă nu vor înceta, pace nu va fi în liniștea din afară este numai spoitură, numai părută, și nu stă în pace dacă nu e dinăuntru, și dinăuntru nu pot fi alte națiuni în pace și liniște, vîzînd pe altele vecine că au drepturi mai multe și mai multe.

De Petrovici am cetit și în gazete. Îmi pare rău ! Mi-a fost bucurie, tin, mie și frate-to.

Păreră fratelui B[ran] pentru *cauza generală a națiunei transilvane* este dreaptă. El este om cu judecată. Eu totdeauna am spus că noi vom cîștiga, și noi vom cîștiga, dar însă trebuie răbdare

răbdare, de fier, și priveghere neadormită, după cum zice că au bărbații noștri, și aci în patrie, și sus la Viena⁷. Mulți dintre-ai noștri zic că noi acum n-am cîștigat nimica, căci deși mulți s-au pus în posturi, însă aceia au trebuit să fie toți iuriști absoluți și să știe nemțește, dar ceilalți tineri, carii n-au absolvat, ci au fost numai gramatiști și gimnaziști, aceia Gubernul nu va să-i aplice, și așa națiunea n-are drepturile egalității. Eu zic și am zis că noi n-am căutat drepturi pentru individue necapa/bile, pentru particulari, ci noi am cerut și ne-am plîns de sute de ani pentru nedreptățirea ce se face națiunii noastre în genere⁸, că mai întii nimenia dintre bărbații națiunii noastre nu se apleacă în posturi numai pentru că sînt români neuniți, deși aceia absolvaseră toate științele, puseră toate cenzurile, ca și ungurii și sașii, cu carii erau conșcolari, dacă nu și mai bine decît aceia. Acum însă nu ne putem plînge că națiunea n-are acele drepturi ce le căuta și le cerea, ca bărbații cei destoinici ai noștri să intre în servițuri ca și ai altora; dar eu zic și am zis că nu trebuie să intre în posturi toți mucoșii⁹, ci să ne bucurăm că cer vredniciei de la noi, așa cît orice bărbat de slujbă român să fie așa de harnic încît cu vreme să poată înainta pînă și la ministru, nimic dintr-ale meritelor să nu fie piedică, căci sărăcia ori averea nu este pentru om merit ori nemerit.

De Bărnuț îmi pare rău că-l tractează așa, dar aceia se vor ști carii fac acestea pentru banii comitetului și ai seminarului Blajului. Și eu am fost tras la dare de seamă, fiind în Sibii¹⁰, căci fiind aceia în mina mea, eu am știut mai bine de ei; mi-am dat răspunsul în scris la guvernatorul și la gen[eralul] Chavane¹¹, precum știe prea bine Lauriani, fiind la gen[eralul] Chavane și d. Țipariu de față cînd am dat acel raport,, și Bărnuț n-a putut zice mai lămurit decît mine. De una mă bucur: că lipsesc d-acolo de cîtăva vreme, că poate nu voi fi în prepus că doar eu le-am făcut, că pînă eram acolo ziceau că toate le făceam, ce era rău pentru români!! Eu știu multe, foarte multe, dar eu știu răbda și voi răbda pînă în sfîrșit, destul îmi este conștiința mea! Așa am fost noi românii blestemați, ca să ne mîncăm unii pe alții, mai rău ca cîinii, făcîndu-ne de ris altora, spre defăimarea, ocară și paguba noastră !

Medalii ! Ce se atinge de diferitoarele opiniunice au ai noștri în privința medaliilor, nu mă supăr, ba mă bucur că dezbate lucrul pînă la o cunoaștere adevărată a adevărului, numai dacă l-ar dezbate bine și ar scoate consecuțiile bune, iar nu false. Nu știu cîți sînt aceia carii laudă dexteritatea și tactul fin al aceluia care va fi mijlocit de la Rusia cîștigarea medaliilor¹². Eu cred că sînt puțini, dar tot mă bucur că se află măcar cît de puțini.

Frate! Pe cineva a constat sudori de singe și înjosire nespusă, ca să poată face pe muscali să cunoască bine starea cea trecută a românilor transilvani și adevăratele fapte, ba sacrificiile lor din rezelul acesta, unde să li să vadă credința lor cea mare față de monarhul său austriac și caracterul național, care se deosebește ca cerul de pămînt de a celor din Principate (înseamnă că în Principate numai boierilor caracterul figu-

rează în ochii lumii, care de streini se ia de cel românesc *Karakter*, carele nu e tot unul cu acela al românului țărăncuș cunoștință încă au avut trebuință rușii), și numai după curată ș-au făcut ei raporturile lor cele mult favoritoare transilvani către împăratul lor *Nicolae* și feldmareșul *Paskevitsch*¹⁴, carii după aceasta au scris așa de bine din Monarhia Austrii, către împăratul nostru din Viena Luders, vrînd și dorind ca raporturile lui să aibă și mai mult în favoarea românilor transilvani, pe carii spre marea lui mirare și nădejde i-au aflat, la intrarea lui în Transilvania, cu armele în mînă și dorit el să fie așa, căci pe el, mai înainte, -l informasem că el îl mințiseră sașii și el, dintru-ntîi, crezînd așa, făcuse și el lucrul său, după aceea știință greșită a sa; care lucru după ce s-a deplin s-au incredințat că n-au fost așa, s-au îndrăcit cu mare blîndețe și înțelepciune, după cum îi este caracteristic spuindu-i-se că acești vrăjmași ai noștri tot așa au intrat totdeauna pe împăratul și pe curtea Austrii, ba chiar și întru întru luțiunea aceasta, unde românii au făcut cele mai multe răuuri în Viena înnegriți mai rău decît revoluționarii unguri, care au avut urite urmări pentru noi, el se hotărî să apere cauza românilor, care și făcu. Acestea toate le știu cei mari ai Austriei și Roșii, și acum așteaptă să vadă dacă românilor li se dă

Și medaliile rusești au fost spre acest scop date și pentru aceia care au aceea voi, carii înțelegeți și aveți ocaziune de a vă înțelege și înțelegeți și scurt văzători, faceți să vadă și să înțelegeți și alții, după scrisoarea din 23 apr[ilie], ar cugeta să nu se dețină decît decorațiune, aceasta ar fi cea mai mare prostie și rea judecată și o umbră de mujecie peste toată națiunea română, și să se dețină mult așteptarea sașilor și a altor vrăjmași ai noștri, ar fi să se dețină carii au vrut să ne ajute, fără vreo datorie ori interes și fără mînie, ca mîne-poimîne, cînd ar și vrea și ar avea ocaziune să nu o facă, ba poate încă să te strice. N-au de a face decît să se dețină persoane particulare, cum sînt *Iancu*, *Axente* ș.a. cu care au și fost ei în cap; ei pot să se decoreze ori nu și cauză să se dețină nu. Dar cînd acum, date fiind, nu le-ar priimi, îndrîjnit și înțîmțit, și țumitoare poate avea mare influință în cauză. Cine din aceia care au dobîndit acum și altă dată decorațiuni, le-au lepădat și nu știu ce au știu cît le-au meritat ? Cînd li s-ar fi trimis sașilor, Ei s-ar fi folosit de prilej și ar fi lucrat mai departe. Cînd în națiunea noastră decorați? Și știi cît fac de mult nimic și să se dețină la gît ori la piept! Spuneți-le, pentru D[umne]zeu, să se dețină mai/ politici, mai diplomatici, să n-asculte de unii boierii și de ciomagul în baltă. Acestea sînt părerile d. Bărnuț și a lui și a altor dar nu sînt bune. D[omnul] Bar[ac]¹⁷ și prota P[opas] și alții ei sînt în corespondință cu cei de sus; să-i deștepte !

Frate, te rog trimite-mi cît de curînd carte[a] pome[n]tului *cel mare ministerial scolastic*¹⁸, că-mi trebuie.

Eu mă grăbesc să viu dincolo peste vro 2—3 săptămîni. Mi-am tipărit *Gramatica*, a 2-a edițiune¹⁹; s-au cerut mai îndreptată. Vi-oi trimite cu prilej. Dar²⁰pină atunci mai scrieți-mi, cum mi-ati scris acum. Si eu vă voi scrie. închinăciune d[omnului] prota P[opasu] și fratelui B[ran].

Fii sănătos.

Al tău frate,

Băflășescu J.

Aice-i frig grozav. Dar pe la voi poate neaua.

¹ Acest B., care apare de mai multe ori în scrisoarea de față și cea următoare *urm* poate fi altcineva decît avocatul brașovean Ioan Bran de Lemeni, fost prefect în revoluția de la 1848—1849. Era singurul brașovean cu această inițială, împreună cu care Bariț putea să-i scrie lui Bălășescu, la acea dată.

² Episcopul Ioan Lemeni fusese înlăturat „ex officii et beneficiis” de către generalul Anton Puchner, încă în 9 noiembrie 1848 (dispoziția 1590), pentru colaborarea cu insurgenții maghiari, (vezi *Suspensiunea episcopului Lemeni*, în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 92, p. 378—379; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 151, n. 25). Dar debarcarea formală a avut loc abia în 1850, în martie, cînd guvernatorul Ludwig Wolgemuth îl somează pe cel care, încă, după legi, era episcop, să demisioneze imediat, căci altminteri va fi pornit anchetă criminală împotriva lui.

³ Andrei și Iacob Mureșanu.

⁴ Cunoscut în istoria românilor sub numele de Ioan Alduleanu. Despre el vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 43, n. 10.

⁵ Cele două alcătuiți politico-administrative vor avea o soartă diferențiată, înființată în mod artificial în 1849, prin *Patenta imperială din 18 noiembrie*, Voivodina Sîrbescă devine țară de coroană pe seama înglobării sau ciuntirii unor comitate ca Băcs-Bodrog, Torontal, Timiș și Caras. Hotărîrea imperială lasă la latitudinea zonelor intens românești din Banat, la cine să se alipească: la Transilvania sau la Voivodina? (vezi *Bucovina*, II, 1849, p. 233—234; *Cronica săptămînii*). Sub numele de Voivodina Sîrbescă și Banatul Timișan, formația-hibrid trece cu succes peste reorganizarea administrativă nivelatoare a Imperiului Austriac, din anii 1851—1854 (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XIV, 1851, p. 285-286; XVI, 1853, p. 184; *Telegraful român*, II, 1854, nr. 26). Nu același lucru se întîmplă, însă, cu derizoriul „Sachsenland” din Transilvania, care n-a avut niciodată vreun statut politic autonom, ci doar o „licență” de drept istoric exoperată de patriциatul sășesc în cadrul constituției Transilvaniei. Așadar, aceeași dramatică reorganizare provincială care lasă iluzoria existență a Voivodinei, nu mai ține cont de „Sachsenland”, împărțind, în 1851, Transilvania în 5 districte militare și civile și 36 de căpitănat de cerc, fără a distinge între diferitele națiuni sau enclave etnice din principat (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XIV, 1851, p. 173—175; 178-179; 181-182).

⁶ Aserțiunea aparent egoistă a lui Bălășescu trebuie înțeleasă prin prisma unui fapt petrecut în același an, 1850. în cadrul demersurilor pentru a obține anumite revendicări pe seama națiunii române din Imperiul Austriac, făcute de fruntașii politici români, episcopul greco-catolic Vasile Erdeli de la Oradea și-a surprins contemporanii, în primele zile ale lunii ianuarie 1850, cu o curajoasă suplică adresată împăratului — *Petițiunea românilor din Dieceza Urbei Mari* —, în care cere organizarea politico-administrativă a tuturor românilor într-un mare ducat, cu capitala la Blaj, titlul de mare duce al românilor urmînd să-i revină împăratului (vezi *Magazin istoric pentru Dacia*, VII, 1851, p. 54—61; *August Treboniu Laurian, Die Romänen der oesterreichischen Monarchie*, III, 1851, p. 63—72; *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei*. . ., 11, p. 670; *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 165, n. 3). Cererea aceasta dătătoare de speranțe n-a fost luată în seamă la Viena. în aceste condiții „era firesc ca românii să se întrebe de ce unele alcătuiți politice deloc justificate geo-demografic să existe, iar un astfel de ducat cu totul logic și justificat, nu? Curînd, însă, conducătorii naționali vor abandona calea unirii în

cadrul străin al Imperiului Austriac, ajungînd la concluzia pe care Papiu Ilarian a exprimat-o atît de sugestiv: „Transilvănenii să observe cursul lucrurilor în Principate. Punctul de gravitare al Transilvaniei nu este nici Pesta, nici Viena” (vezi *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 180).

⁷ Delegația română de la Viena.

⁸ Această idee sănătoasă, pe care o întîlnim în zeci de documente ale epocii, vine în întîmpinarea unei tendințe piezișe a Curții din Viena, aceea de a eluda marile revendicări românești de la 1848—1849, prin cîteva mediocre satisfaceri ale ambițiilor personale nutrite de unii fruntași români. Ca să amintim doar cazurile cele mai cunoscute, evocarea „națiunii în genere” o întîlnim la Avram Iancu: „Mai întîi să se decoreze națiunea cu împlinirea promisiunilor” (vezi *Ștefan Pascu, Avram Iancu*, p. 212) și la Alexandru Papiu Ilarian: „Cum putem noi a ne înfățișa cu cruci și medalii înaintea părinților fără fii înaintea satelor arse, înaintea națiunii ce geme și jelește după avere și după drepturi meritate?” (vezi *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Op. cit.*, I, p. 27).

⁹ O nouă dovadă din partea lui Nicolae Nifon Bălășescu, despre neputința lui de a înțelege rostul generației tinere în viața națiunii (vezi și scris. XXXI). Dacă, însă, în aprilie 1848 o astfel de miopie ținea de lipsa unui spirit vizionar la călugărul iacobin de la Cernica, acum, după ce tinerii își dăduseră măsura elanului, capacității și spiritului de sacrificiu în anii grei ai revoluției, o astfel de idee ni se pare răuvoitoare. „Mușonii” erau, în afara lui Avram Iancu, de 26 de ani, următorii: Alexandru Papiu Ilarian, Hosif Hodoș, Ioan Maior, Ioan Rațiu, Ioan Pușcariu și alții, care în curînd vor deschide o nouă etapă în lupta politică a românilor din Transilvania.

¹⁰ Vezi scrisoarea lui Bălășescu către Petru Bodilă, publicată în anexă la scrisurmătoare, n. 1. Este vorba de încercarea Consistoriului din Blaj de a-și recupera niște sume de bani dați în păstrarea Comitetului Național Român în timpul revoluției. Deși banii s-au pierdut în condiții dovedit-obiective, canonicii blăjeni forțează nota recuperării[^] luîndu-i la răspundere pe cei doi membri antipatizați: Simion Bărnuțiu și Nicolae Nifon Bălășescu.

¹¹ Ludwig Chavanne, general austriac de ocupație în Transilvania, după revoluție..

¹² Se pare că Bălășescu a fost persoana respectivă, după cum reiese din redarea, amănunțită a demersului (vezi scrisoarea în continuare).

¹³ Observația este foarte valoroasă, moravurile fanariote ale boierimii din Principate contrastînd cu firea adevărată a țăranelui, adevăraturtător contrastînd cu firea adevărată a țăranelui, adevăraturtător al acestui *Walachische Charakter* (caracter românesc), de care amintește Bălășescu.

¹⁴ Ivan Fiodorovici Paskievici, al doilea general intervenționist în Transilvania, în vara anului 1849. A intrat în principat pe la Vatra Dornei, curățînd de armatele maghiare nordul țării și ocupînd Clujul, pe cînd Luders, care a acționat din sud, se stabilise la Sibiu.

¹⁵ După Ștefan Pascu (*Op. cit.*, p. 207), Țarul a acordat următoarele decorații: pentru fruntașii români: 2 cruci „Sfîntul Stanislav” pentru Iancu și Bălășescu și 2 cruci „Sfînta Ana” pentru Axente și tribunul Sentivani, 6 medalii de aur și 24 de argint pentru unii tribuni și lăncieri care s-au distins în mod deosebit. Soarta acestor decorații a luat, însă, o turnură jignitoare pentru destinatarii lor, căci — aflăm din aceeași sursă — „guvernatorul Wolgemuth, în loc să distribuie decorațiile, face intervenții la Viena, guvernului austriac și cabinetul vienez pentru a schimba decorațiile. Cabinetul de la Petersburg s-a dovedit mai grijuliu față de dorințele fostului aliat decît față de dreptate și echitate. Crucea „Sfîntul Stanislav” dispăre și lui Iancu i se atribuie doar Ordinul „Sfînta Ana”, clasa a II-a”.

¹⁶ Vezi și nota 8, aci infra. Atitudinea de *respingere* a decorațiilor au adoptat-revoluționarii români foarte devreme, încă în septembrie 1850, pe cînd numele decorațiilor nu era publicat. într-adevăr, ideea s-a născut în anturajul politic al radicalilor, condus de Bărnuțiu, dar cel care a dat amploare mai mare îndemnului de a refuza decorațiile a fost Alexandru Papiu Ilarian (vezi *Iosif Pervain și Ioan Chindriș, Op. cit.*, I, p. 26—27; II, p. 423—428). Vezi lista românilor decorați de împăratul vienez, sub meritele lor, la *Teodor V. Păcațian, Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana Ungară*, I, p. 685—686.

¹⁷ Iosif Barac era șiel protopop la Brașov, ca Ioan Popasu.

¹⁸ Noua legiuire școlară austriacă, elaborată în urma înăbușirii revoluției.

¹⁹ Ediția primă, Sibiu, 1848, din lucrarea lui Nicolae Nifon Bălășescu, *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte* s-a difuzat incomplet, ori s-a pierdut în timpul revoluției.

3CXXIX

Bucur[ești], 7 ian. 1851

Frate Gheorghie!

Din cele scrise cu posta de azi săptămîină vei fi văzut cîte-ți scriu ție, lui Vasici, Bodilă etc. și cred că cunoscîndu-mi supărătoarea mea rstare, îmi veți scrie, dîndu-mi sfat că ce să fac, că eu nu știu de sine-mi rsă mă ajut, m-am rătăcit.

V-am fost rugat să-mi trimiteți numerii cîți au ieșit anul trecut din [^]*Gazeta* românească-vă, și nu știu de ce nu mi-o trimiteți, vă temeți că nu -vi-oi plăti? V-am și spus că la Ioan Gheorghe Ioan² sînt 28 fl. C. M. depuși ai mei. D3 acolo puteți să vă despăgub[itiți]. Ori vi-[i] frică să mi-o trimiteți mie? Ori nu vreți să mi-o trimiteți? Eu nu înțeleg! Eu cuget că interesul unei gazete este, cit se va putea, să se lătasă mai tare.

Te-am rugat în rîndul trecut pe tine, și te rog și acum să-mi trimiți un vocabulariu românesc-nemțesc de ale lui Izer; prețul iar i-1 poți lua 'de la d. I. G. Ioan. Și dacă va fi ieșit și partea II, de n-o fi ieșit toată³, cere de la Gott coaiele cele pînă acum tipărite și mă veți îndatora, că mult și tare m-a rugat pentru aceasta d. dr. Stamate din Iași⁴, și i-am făgăduit a-i sluji.

Nu știu dac-ați auzit ceva: Duhamel pleacă d-aici peste o săptămîină, pentru totdeauna. Rusia a cerut la Poartă ca și aceasta să-și recheme pe comisarul său, Vetic Efendi, care cred io că o va face bucuroasă, și sperăm tare că/ în primăvară se vor trage și armatele din Principate. Duhamel toate însărcinările ce le avea le lasă general consulului (Halcinski). Ciocoilor nu le place nicidecum de plecarea lui Duhamel, se tem că blăstămățiile o să le vie la cap. Lu i Vodă⁵ încă-i e tare frică, trăind în mare dizarmonie cu ciocoi cei intriganți. La anul nou se sili destul Vodă a face sârbătoarea strălucită, cu cuvîntările sale cele bombastice adresate cătră fieștecare ram. Dar boierii, cum începu el a vorbi, fugiră și-l lăsară cu vro cîțiva profesori, militari și orașani, zicîndu-i ce să piardă vremea ascultîndu-i fleacurile lui?

De Austria se sperează că va crește și se va mări și că poate peste puțin își va întinde influința sa mai mult, mai puțin și peste Principate și, cu un chip înțelept, ar putea face mult în scurt timp, cînd ar cunoaște bine duhurile d-aici. Despre aceasta i-am fost scris eu în 30 aug[ust] lui

Vasici, pe larg. Capodistria⁶ zisese în Piza, cătră Iancu și Grigorie Bălăceanu, la a[nul] 1823, fiind aceștia acolo trimiși la învățătură, cercetîndu-i că ce învață, le zise: „*învățați nemțește, că aceasta vă va fi mai mult trebuincioasă, căci Principatele nu peste mult vor ajunge supt Monarhia. Austriacă*”⁷. Capodistria știi că era cunoscut adînc în altele Cabinetului rusesc, ca favorit al lui *Alesandru*, împăratul, și și el atunci știu să zică așa! Salutîndu-vă, sînt al vostru sincer frate,

Bălășescu†.

Ați auzit că Rusia dă amnistie generală tuturor polonilor, pînă și lui Bem dac-ar fi trăit! Bune semne! Ar[at]ă aceste lui Vasici, caproas-73 v păte știri!/
†

[Adresa:] Domniei sale domnului *Georgiu Baritz*, profesoriu, *lac Brașov. Franco*

[†] Scrisoarea de care pomenește Bălășescu se păstrează la B.A.R., ms. rom. 993», f. 71r—72v. O reproducem în întregime, apreciînd conținutul ei extraordinar de interesanți pentru istoria atît de puțin cunoscută a Comitetului Național Român din Transilvania., a cărui arhivă s-a pierdut în întregime:

„București, 28 dec. 1850»

Frate Petre Bădiță!

Și scrisoarea ta această din urmă (21 dec.) o am priimit. Din toate, mă bucur căi sinteți sănătoși, căci celelalte le mai incurcă omul cum le poate.

De la d. Mlkouș, primii scrisoarea cu contractul, tot în zioa aceea, cînd ți-am trimis; pe a msa, întrebătoare. Aron bine face că rămîne acolo. Scrisorița cea vîrită întra ta* este cătră d. *Vasici*; cine știe, în grabă, cum uitai a-i scrie adresa, și nici ție nu ți-am zis; cui să o dai. Dă-o d[omnului] *Vasici*, să o deschidă și să-mi răspundă.

îmi pare rău că blăjniei au început acum cu dispute și gilcevi religioarii, în vreme-cînd ne ajunge nouă românilor a ne lupta cu alții, să nu ne mai sfîșiem noi intră noi.. ~~v~~știu că de aceasta se bucură alții, și poate că-i vor și ațîța pe uniți.

Frate, eu *Istoria bisericească* a lui Meletie o am intră cărțile mele, și pe ceea a lui Lesvioudax ți-o am cumpărat de astă-vară, socotînd că voi veni eu să ți-o aduc. Dar iată, fatalitatea mă zdrobește, și pînă acum cauza zdrobirii mele aici atîta o vei putea citi la d. *Vasici*, după ce o va priimi. Azi o trimit d. *Barit*, și de acolo va veni și la Sibii. Știu că vă veți mira cu deosebire, și veți zice că n-ați fi crezut niciodată de așa blăstămății.

Pavel [Vasici], și cînd vine, conăcește într-un han la capul Podului Magoșoaii, cum; ai zice în Șura Mare, iară eu șed la ministrul Bălăceanu, ca în Șelimbăr, în capul Podului Beilicului. El nu dă pă la mine, eu nu pre ies pă afară, și auz de el că a venit tocmăi după ce a plecat îndărăpt. Dar tu ai de grije, cînd va veni, dă-i o scrisorică să mi-o aducă, chiar el să mi-o dea în mină, și eu îi voi da cărțile cerute, să ți le aducă.

Eu cred că blăjenii ar cere banii de la mine, ce fuseseră depuși la Comitet, dar dreptul este, fieștecine, așa și ei, să-și caute lucrul unde este. Banii blăjenilor nu sînt la* mine, aceasta o știu foarte mulți, o știu și ei. Cine nu știe, din vremea fugirii noastre din Sibii., în 11 martie [1]849, că cum am scăpat eu de acolo, cu cojocul și alte vestminte fărânești?—Toți băjenarii noștri m-au văzut, chiar și tu cu familia ta, în Robești. Tot ce-ai văzut/ pe mine era ce-am putut scăpa, capul și puțini bani (1 800 fl. C.M.) în hârtie, ai Comitetului, în buzunaru-mi, pe carii apoi i-am dar membrilor, în Rimink: 600 i-am; împărțiți

intră noi, eu, Bărnuț, Bran, Bariț, Aron Florian și Munteanu, iar 1200, după aflarea cu cale a tuturor, i-am dat lui Bărnuț, ca prezidentului. I-am dat bucuros, să nu se aplece la mine nimic de-a Comitetului, să poată cineva birfi. După aceea, fiind închis de generalul Hassfort, împreună cu d. Țipariu, unde m-ați vizitat și voi, n-am avut decât 100 fl. de la Comitet și 100 fl. de la Generalul Comandou, ce mi-au dat 600 fl. C.M. acolo, în Rimnic, pe carii iar i-am împărțit întră noi, 6 inși, tot în tavanțihi frumoși. Alții bani eu n-am avut.

Dar în Sibii mi-am lăsat, precum toată starea mea, așa și pe-ai blăjenilor, puși în grabă pe unde am putut, din care, după întoarcere, n-am mai găsit nimic, afară de ~2 000 în umblătoare aruncați, fiind d. Andrei Pop, profesorul, de față la scoatere. Dintr-acești 2 000, 1 000 a[u] fost ai Comitetului, într-un săculeț, pe care era să-i dau lui Guma, să-i trimită lui Laurian la Viena; și dindu-i hirtii, i-am oprit tavanțihi, vineri în 9 mart[ie], iar în 11 viind năpasta, așa greutate de tavanțihi n-am putut lua cu mine, fugind, cătind -atunci să-mi scap capul. Din acești 1 000 fl. am dat, ca dintr-ai Comitetului, în mai multe locuri de lipsă; chiar și după pofțirea d[omnului] ep[iscop] am trimis la Viena, lui Constantin Pop, 300 fl. C.M., datorica ce făcuseră deputații noștri (Lauriani și Popasu) acolo, pe chezășia d[omnului] episcop. Ceealaltă 1000 fl. într-un săculeț fiind, ce erau ai blăjenilor fiind scoși din umblătoare tocmai simbătă seara, în 4 august s.n., cind apoi în 5 aug[ust] veni Bem a doua oară, de la Sighișoara spre Sibii, unde bătu pe Hasfort, luă Sibiul a 2 oară, noi fugind iarăși pînă la Ciineni, acel săculeț plin de uriciunea locului unde au zăcut 5 luni, l-am lăsat ascuns în podul casii lui Dobokai, pe carii luni 6 a[ugust] după venirea muscalilor, cazacii, carii au vizitat cu de-amăruntul casa lui Dobokai, ca a unui rebel, i-au găsit, de la carii nu i-am mai putut scoate. Această găsiere a acelor bani iar o știu foarte mulți, chiar de aci, din Sibii. Toate acestea sînt cu de-amăruntul arătate lui Chavanne, după pretensiune[a] banilor de blăjeni. De această arătate a mea știu Lauriani și Bărnuț, că nu plecaseră încă la Viena. Țitați am fost eu și d. Țipariu, carele au mărturisit și aprobat cele arătate în scris de mine la Chavanne. Toată istoria banilor lor este așa, și blăjenii nu o vor putea face altminteri, că așa a fost. Și de găsierea banilor celor ascunși în pivniță știu mulți, îndată după luarea Sibiului întii, dar de la cine săcerem? Eu am făcut cerere la Generalul Comandou, de toată paguba mea, a Comitetului și banii blăjenilor. Hirtiile sînt date acolo; să urgenteze să ne despăgubească. Arată aceasta și d[omnii] Vasici și Dargo și altora.

Vă sărut,

Bălășescu.

Dind eu cărțile lui Pavel, aveți de grije la cenzură, că auz că se cercetează strîns cele d-aiici trecute".

• Negustor și bancher din Brașov.

• Este vorba de un dicționar român-german datorat lui Andreas Iser, pe care Bariț îi anunțase încă în 1847 (vezi *Foaie pentru minte...*, 1847, nr. 46, p. 376). Titlul lui: *Walachisch-deutsches vorterbuch. Herausgegeben von —. Vocabular românesc-nemțesc de —, „Kronstadt [Brașov], 1850. S-a tipărit la Got, 8°, a f + 274 p + 1 f.*

• Moldoveanul Teodor Stamati, care se afla în relații de corespondență cu transilvănenii, și mai ales cu George Bariț (vezi la B.A.R., ms. rom. 878, f. 119—120; nr. 1004, f. 217; nr. 1005, f. 7).

• Barbu Știrbei, care domnea în Țara Românească în urma Convenției de la Balta Liman.

• Ioan Antoniu Capo d'Istria, 1776—1831, mare om politic grec, autorul resurrecției naționale a grecilor, președintele statului grec independent (1827). A fost asasinat de frații Constantios și Giorgios Mauromichalis, adversari politici din partidul liberal. Vezi culegerea de studii *Afirmarea statelor naționale independente din centrul și sud-estul Europei (1821-1923)*, București, 1979, p. 58-59.

• Proorocirea lui Capo d'Istria nu s-a împlinit, spre norocul Principatelor! După 1848, deși restaurată în întregime, prestigiul Monarhiei Austriece a decăzut foarte accentuat în ochii opiniei europene. Cîțiva ani mai tîrziu, italienii vor afecta și mai rău puterea politică a Austriei, astfel încît intențiile de anexare a Principatelor Romane, deși existente încă în planurile lui Metternich, nu se vor putea realiza.

XL

[București, post 4/16 iulie 1859]

Frate Georgie !

V-am primit scrisoarea din 4/16 iuliu a.c., din care văd iarăși cu mirare neîncrederea și temerea ce o aveți, care acum înțeleg că vine din necunoștința lucrului sau a stabilimentului tipografiei S[finței] Mitropoliei. De ce căutați atîtea forme, și treabă puțină? De ce vă întipuiți tipografia Mitropoliei organizată ca aceea a Universității din Pesta sau a statului din Viena? ! Aceasta este cea mai mare tipografie din P[rinici]pate, dar în formele acestea este cam neregulată (acum, dar numai acum la început), din cauza unor viclenii făcute mai înainte, pe care ți le-am fost arătat, unde tocmai directorul și cu iconomul fură amestecați, căroro firește era tipografia încredințată. Și așa, de la ei nu veți avea răspuns, că ei sunt înlăturți din această liferăție de hirtie. Locul lor îl suplinesc archpmandritul Calistrat cu Bonis, avînd în cap chiar pe mitropolitul carii, consultîndu-se, au hotărît, precum v-am scris și după răspunsu-vă, au și așteptat pînă s-au săturat! Ceia strigă (direct[orul] econom[ul]) că tipografia stă. Mitropolit[ul] întreabă ce este cauza Calistrat et Bonis i-au zis că hirtia e pe drum, dar mie ce mi-au făcut voi de capul meu. Ei au crezut că vorbesc cu Barițiu și cu Bălășescu, care se leagă pe lucru sigur, dar nu au de a face cu niște negustorași, păpăreți sfîrnari, carii ar vrea să fie/ neguțători, dar le e frică să-și vîndă marfa ca numai în urmă să nu mai aibă marfă. Acestea dacă le știam de la început, bine era, că ne căutam de treabă și pînă acum aveam hirtii destulă.

Aș avea multe să-ți spun, dar scurtimea timpului nu mă iartă. Sunteți silit a-ți răspunde la cele ce pot, eu de la sinemi, dar însă să știți că zic eu a zis cei doi mai sus-numiți, a zis mitropolitul. Eu aceasta nici n-am avut timp a li-o arăta, poate peste 3—5 zile le voi găsi ocaziune, dar aceasta treabă este toată asupra mea lăsată!

a) Hirtia să fie potrivit cleiată, noi nu vă știm zice acurat, căci noi suntem versați așa de bine în aceasta. Aceasta trebuie voi să o știți, dar se vede că și voi ... După venirea primului transport, văzînd hirtii cum este, atunci am ști să vă zicem ceva;

b) împacheta-ți-o cum veți vrea acum, vro 20 risme ca cea de scrieri și 100 ca cea de țipariu;

c) Prețul lor îl veți ridica de la mitropolie, după ce se va depune în magazin;

d) Cîtă hîrtie de aceasta? et d) [sic; corect: e)] la cît timp etc, etc. ?

La aceste două punte nu-ți pot da răspuns, atîrnă de la împrejurări. Vă mărturisesc că toate aceste 5 punte, dar mai virtos cele două din urmă sună și ne fac a crede ca cînd d-voastră n-ați voi bucuroși a da această hîrtie. Declarați-vă curat și deschis, că din parte-ne nu va fi nici o supărare; și pe păr[intele] mitropolitul îl vom face să nu se supere pentru aceasta.

Așteptăm rezultat grabnic al acestor *trei* din urmă scrisori².

Fiind al vostru amic,

N. BfălăJșescu m.p.

Ți-am scris fost pentru rudele ep[iscop]ului de Buzău, pentru ce nu încredințezi treaba aceasta unuia din Brașov ori din Săcele, ca să înștiințeze pe neamurile lui. Aud că are și o soră. Să vină aici. Pînă acum s-au găsit 200.000# bani gata³./

[Adresa:] Domniei sale domnului Georgiu Bariț, director etc, Brașov

¹ Datarea scrisorii: ziua, după primul rînd, „am primit scrisoarea din 4/16 iuliu” iar anul, după scrisoarea următoare, care continuă conținutul celei de față.

² Scrisoarea de față și cea următoare conțin tranzacții între Bălășescu și Fabrica de hîrtie din Zărnești, al cărei coproprietar și director era George Bariț. Bălășescu cerea cu impaciență hîrtie pentru cele două lucrări pe care și le-a tipărit la București în 1859: *Dicționarul român-frances de — Volumul I. Fascicula I, literele A — Alternația și Dicționarul franco-român par — I volume; F livrais, literele A — Bannette*. Tranzacțiile merg greu. Bariț adnotează scrisoarea: „Cererii de hîrtie. Avea drept Fabrica de Zărnești să se teamă de șicane”.

³ Am relatat pe larg despre această chestiune la capitolul corespondenței lui Gavril Munteanu din acest volum, nr. I, n. 10.

XLI

[Bucure-ti, ante 21 iulie 1859]

Frate Gheorghe !

Eu după cea dintîi epistolă a ta, văzînd că hîrtia nu mai vine, ți-am mai scris una în 22 iunie, poftindu-vă a trimite transportul acestacum este acum și răspunsul la cererile făcute în scrisoarea ta, îl vom da după aceasta, numai să vină aceasta, că trebuie. Văzurăm că hîrtia tot nu mai vine, nici cauza interzicerii nu mi-o arătați. Necesitatea aici cere. Mitropolitul² se supără. Așa, v-am scris d-aici tot în ora cînd tu mi-ai scris de-acolo, în 15/3 iulie, pe care o veți fi căpătat (dar nu o veți fi pus în fereastră]). Aseară ți-am priimit pe a ta, din care am văzut că voi ați

H5

așteptat răspuns la puntele puse în prima-ți epistolă. Eu, frate, atunci după primirea acelei epistole, care a fost cam în 5/17 iunie, o aratai p[ărintelui] mitropolit. Mitropolitul mă trimise la p[ărintele] Calistrat et Bonis că, stii, ei sunt ce sunt. Calistrat era afară la Monast[irea] Dealu, asteptînd pe Vodă. Abia la 2 săptămîni puturăm să ne întîlnim cu toții, să vorbim. Dar însă crezurăm că transportul acesta vine așa cum va fi'si vă vom răspunde pentru continuarea liferației, care, dacă n-ți trimiteți acea hîrtie, pînă acum s-ar fi făcut a doua cerere, iar de 120 risme si alta de 150 risme totu cam de acea calitate. Acum numai atîtă răspund, lăsați răspunsul cerut și trimiteți acea hîrtie cum este ea în balote, de cîte 20 risme unul, dar cît mai în grab, și noi îndată vă vom răspunde pentru toate. Ce va consta rism[a], tot de aceasta calitate, ceva mai mică în toate părțile, cam de 8 [pfunți] greutate? Cred că mie mi-dați cu 2 fl. sau 6 zw[anz]ig. Gătiți-vă de vro 120 risme (pentru Pravilă ! !

Iată pacea! Dar vai de Napoleon! Cetiți, vă rog, gazetele d-aici din 3/15 înainte, cred că și altele străine vor înjura pe marele triumfătoriu⁴. Răspunde-mi.

Al vostru frate,

Bfălășejescu

7 5 v

[Adresa:] Domniei Sale domnului *George Barițiu*, director etc, Brașov

¹ Datarea, în funcție de răspunsul lui Bariț, care survine în 21 iulie, după o adnotare de la sfîrșitul scrisorii: „1869. Nif. Bălășescu, București, Răsp. 21 iulie, din Zărnești”.

² Mitropolitul Tării Românești era Nifon, care a păstorit între 14 septembrie 1858 - 5 mai 1875.

³ Bălășescu nu va mai tipări o lucrare cu acest titlu.

⁴ Este vorba de războiul lui Napoleon al III-lea cu Austria, în urma căruia a oțînut Nissa și JSavoia.

XLII

București 25 decembrie [1]859

Dorite frate Bariț !

Mai na[i]nte de toate, sosind aceste șfinte] sărbători, din toată anima vă poftesc să le adjugeți sănătoși și cu toate mulțumirile, tot și cu toată iubita ta familia, acum și la mulți ani! Dacă nu e grozavele noroai, în care înotăm de cîteva săptămîni pînă în genunchi, eram să mă reped pentru vro 2 săptămîni la voi și la Sibn, cî ne poata mea, care vă sărută minile și cu deosebire pe necunoscuta sora amica (fia ta), dar acum nu s-a putut.

Noi aici suntem bine și ridem de neîncetatele certuri ce au patrit oții noștri de la '48 în gazetele lor; ne e greață a le și mai citi.

77 Știi că Eliad a fost reinceput *Curierul român*, a dat dintr-insul 3 numfere] și în cursu de 2 săptăm[ini] făcuse 1300 abonați. Dar ei nu s-a astîmpărat, a lovit pe Vodă și alegerea lui din 24 ian[uarie], a atacat foarte pe Ion Ghica, cu care nu încapе el într-o țară cit va trăi,/ a atacat tot ministerul sau, mai bine, pe miniștrii de astăzi, pe Eforia și Direcția școalelor \ învinovățind pe guvernul că pentru ce a pus uniți la așa posturi, carii s[în]t misionari ai iezuiților și fac propagandă etc. (citește pe Isaclaru cel din urmă), ai fi crezut de Eliad aseminea?; cu un cuvînt, lovește în toți transilvanii români (dar nu în greci, bulgari, francezi, nemți, ori în catolici, luterani, evrei; și, în fine, l-a oprit). Negreșit este pus și bine plătit să scrie așa! Iată bărbatul doririlor! Eforia și Direcția școalelor se poartă bine însă. Acum, la S[fintui] Vasilie, mai deschid un gimnaziu *lazarian*, și la toamnă altul, apoi S[fintul] Vasilie, mai deschid un gimnaziu *lazarian*, și la toamnă altul, apoi peste unii 2—3 ani, la Pitești, Buzău, Brăila și Focșani cite unul de 4 clase. Profesorii s[în]t bine plătiți, 1200 lei pe lună. Budgetul lor, care de 4 clase. Profesorii s[în]t bine plătiți, 1200 lei pe lună. Budgetul lor, care era pină acum de 3.000.000, acum s-a urcat la 13.000.000 și de Cuza s-a aprobat!

77 Frate, trimite-mi hîrtie pentru *Dicționarul*², care zici că mi-o ai făcut, 100 risme, că peste 2 săptămîni nu mai am. Iată, -ți trimit 1/2 coală din dicționar/. Așa că iese frumos? L-am retipărit, cum ți-am spus și cum îl vezi, în 4.000 ex[em]plare; merge încet, mai mult'ca 3 coaie pe lună nu ies; dar încet-încet va ieși.

^Cu hîrtia de evanghelii nu m-am grăbit, căci mai am vro 8—900 nevîndute, și peste vro 2 luni le voi pune iarăși sub tipar³, dar cu hîrtia N.6 cum mi-ai zis, dacă mi-ați face un preț mai moderat.

Frate, am să dau o foaie literale de la S[fintul] Vasile, *Amicul literaturii române*. Trimite-mi ceva material, am trebuință de hîrtie No 3 de țipariu; aveți? Va ieși l pe săptămîină, numai în 1000 ex[em]pl[are] deocamdată. Trimiteți-mi, dacă aveți, vro 20—30 topuri și vom vedea mai în urmă. Calendarele⁵ ți le-am împărțit, tot la persoane însemnate; în capul lor este mitropolitul și calistrații etc.

Adio! Mă așteaptă la Mitrop[olie], la masă. Trimiteti-mi hîrtia pentru Dict[ionar].

Al vostru frate,

N. Bălășescu.

¹ în noua lui serie, ziarul lui Heliade Rădulescu se numea *Curierul român* (vezi și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 254).

² Bălășescu își tipărea la București ediția a 2-a, îmbogățită, a lucrării sale de lexicografic latină, *Dictionarium latino-romanicum*, apărut în primă ediție la Sibiu, în 1848. Față de prima ediție, care ducea talmăcirea pînă la cuvîntul *Aula*, cea din 1860 — căci acest an ^figurează pe foaia de titlu! — merge pînă la *Conjero*. Oricum, această operă concepută la proporții monumentale, nu va mai fi încheiată.

³ Lucrarea pomenită este: *Epistolele și evangheliile duminicilor și ale sărbătorilor de preste tot anul, pentru semimării, școale publice și private, și jamlii evlavioase, adăo-*

gîndu-se după Martirologiul vechi și nou numele tuturor sfinților, carii se mărturisesc în toată Ortodoxa Biserică a Răsăritului, de smeritul Nifon Bălășescu, emerit profesor de ieologie și rector a mai multor seminarii în ambele principate, și cavalер. Partea I, care ieșise de sub tipar la Iași, în 1858. Bălășescu și-o va retipări, într-adevăr, dar tot la Iași în 1861.

⁴ Efemera revistă a lui Nicolae Nifon Bălășescu, aventuristă ca multe din întreprinderile sale literare, se va numi *Amicul literaturii române. Foaie Uterarie, comercială și agronomică*, și a apărut în două răstimpuri 2 1 iulie — ? 1860 și 4 decembrie 1865 - 26 februarie 1866, odată pe săptămîină. De la 4 decembrie 1865 titlul devine: *Amicul literaturii române, foaie eclesiastico-literarie și agronomică*. S-a tipărit, pe rînd, la trei tipografii: Tipografia Anunțătorului, Tipografia statului „Nifon” și Tipografia Ștefan Hassidescu. Vezi *Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, Publicațiunile periodice românești* (**Ziare, gazete, reviste*) *Descriere bibliografică*, București—Leipzig—Viena, 1913, p. 32.

⁵ Adică exemplare din *Căldariu pentru poporul român*, pe anul 1859, scos de Bariț la Brașov.

XLIII

Constantinople, 7/19 august 1871

Dorite frate Georgie !

Sunt doi ani de cînd iarăși, strîngîndu-vă voi la sesiunea Societății Academice din aug[ust] 1871, ne-am întilnit și, între altele, ți-am spus că eu (atunci) de 1/2 anu sum prin Turcia, prin Dobrogea, pe unde am găsit o mulțime de sate și orașe pline de români, și români foarte buni, mulți din'vechime de moși și strămoși acolo pomeniți, dar apoi mulți mersi după vremi și din diferite cauze, mai virtos pentru vite unde e locul mai larg și'asezați p-acolo. Atunci, la Tulcea fiind, ^u pașă, și tinăr și învățat' (*grecește, latinește, turcește, arnăutește*), arnău de' sînge (sau, mai bine, român din *Albania*, dar aceasta tocmai acum o am aflat), numit *Ismail Bei*, cu acesta făcînd cunoștință, mă num director școalelor române (care încă nu erau, dar să le fac). Și așa, făcu peste 20 școale pe la *Tulcea, Macin, Hirșova*, pe unde sunt numai comune române, și așa fi făcut mai multe, că bieții români mă chema pre la toate locurile să le fac școale, dar cărțile didactice, abecedare lipsindu-mi, îndată ce făceam școala, institutorele-mi cerea pentru 60—80—100 și 150 băieți cărți și eu n-aveam să-i dau, și așa fui sil a înceta și a veni la București, spre a-mi procura.

£5 Sate române în cuprinsul *Țuicii* sunt 53, și așa, făcînd socoteala de toată comuna 100, îmi trebuie numai pentru cele organizate peste 2000 ex[em]plarie.

La București mergînd la Minist[rul] Cultelor, Tell, și cerîndu ceva ajutoriu pentru aceste școale române, bani, cărți, ce va ben vol că românii din Turcia de la guvernul turc nu pot aștepta nemic, că nici ei n-au școli și chiar eu ca directore numai concesiunea o am dar plata de la nimenea (de la români să cer?; nu vine !), dar d. m nistru mă priimi cu obicinuita-i afabilitate, zicîndu-mi să nu-l sup cu asemenea cereri, că pentru teri streine n-are parale.

Tot atunci ma întâlnești și cu d. Babeș, și-i promisi descrierea acestor locuri române pentru *Albina*.

Apoi plecai din București iarăși în Turcia, mă oprii în Rusciuc câteva (4) luni, dar așteptarea [a fost — compl. ns.] fără efect. Cerind de la Pașa cel Mare (general guvernatoarele Vilayetului Dunărei) voia să-mi conceadă a organiza scoale române prin toate satele române, care se mai află încă 100 cel puțin, afară de cele 53 din cuprinsul Țucii, 150 peste toate, cu o populație cel puțin de 500.000 suflete române,, fiind comune mari de 300, 500 (Turtucaia), 700, 800 și de 1000 familie una, pașa de la Rusciuc îmi laudă intențiunea de a face scoale între români, dar el n-are în instrucțiunile lui de a da aceasta, și mă trămise la ministeriul din Țarigrad, căci numai acesta poate de așa lucru. Ce să fac? Mă pusei la finele lui septembrie trecut și venii aici, simt acum aproape 11 luni. Aici, aflându-mă străin și de nimenea spriginit, într-o nemica adjutat, îți poți închipui! D3 aici cercetai puțin câte puția pe unii cunoscători de locurile și împre/giurările de p-aici și aflai că românii cei mulți, în Turcia, sunt în interiorul ei, în *Macedonia, Thessalia, Epir, Tracia și Albania*; aceste 5 provincii s[un]t populate numai de români, amestecați cu *bulgari* și puțini *turci* și mai puțini *evrei* și *armeni*. Sunt într-aceste 5 provincii peste 2.000.000 români, cu cei de la D-măre 2.500.000. Despre aceștia am să vă fac o descriere mai lămurită, un fel de statistică, numai să-mi răspunzi, cum și în ce fel se va da în tipar la una din imprimăriile și ziariile române de acolo. Descrierea va fi foarte interesantă.

Scrie-mi, acolo e, a venit d. Babeș, ca să-i trâmă promisiunea? Scrie-mi, din Moldova cine-s membrii la Societatea Academică?

Așteptând răspuns sum al vostru frate,

Nifon Bălășescu m. priu.,
prof./

Post restante, în Constantinopole.

D[omnului] Odobescu am să-i arat un lucru pe care nu cred să-l aibă d-lui în bibliotecă: *Evangelia* românește tipărită cu litere grecești în Cetatea Moscopolea, înainte de 150 ani. *Moscopole*, patria baron[ilor] Sina din Viena./

Scrisoarea de față este cel mai de seamă document despre ultima perioadă a vieții lui Nicolae Nifon Bălășescu, petrecută ca dascăl la școlile românești din Dobrogea și alte teritorii din dreapta Dunării (1873—1800). Despre această operă de curajos misiionar didactic, vezi C. Teodorescu, *Istoricul școlilor române din Dobrogea, sub turci, în Convorbiri didactice*, III, 1897, nr. 3, p. 206—209; nr. 4, p. 272—276; T. Bulat, *Un călător ardelean la românii din dreapta Dunării*, în *Revista geografică română*, V, 1942, fascicula 3, p. 120; Petru Nikon, *Renașterea bulgărească la Vama și împrejurimi. Mitropolitul Ioachim și corespondența sa*, Sofia, 1934.

GAVRIL MUNTEANU

(1812—1869)

T

Untr-o scurtă dar densă evocare a biografiei lui Gavril Munteanu, George Bariț scria, la 1870: „în anul 1842 Munteanu ne surprinse cu publicarea *Suferințelor lui Werther* după Gothe. Numai așa ceva nu așteptam noi de la seriosul Munteanu!” O altă sursă, la fel de credibilă asupra aceleiași trăsături: „Bărbat de o natură serioasă, om cumpănit în faptele sale și cunoscător profund al limbei și literaturii latine”. Mai apoi, întreaga bibliografie care i se consacără accentuează meritele lui de promotor al studiilor clasice în cultura românească, merit secundat cu cinste de calitatea lui de mare pedagog. Spre deosebire de nenumărați alți profesori

¹ Gavril I. Munteanu, ca prefață la lucrarea postumă *Opurile lui Caiu Comeliu Tacitu traduse de Gavril I. Munteanu*. . . date în tipariu sub auspiciile Societății Academice după decesul din viață a traducătorului, Sibiu, 1871, p. I—X.

² Andrei Bărseanu, *Istoria școlilor române gr. -or. din Brașov scrisă din incidentul jubileului de 50 ani al gimnasiului*, Brașov, 1902, p. 288.

³ Aron Pumnul, *Gavril Munteanu, în Lepturariu rumânesc cules den scriptori rumâni țpren comisiunea denumită de către Naltul Ministeriu al învățămîntului, așezat spre folosul învățăceilor din clasa VIII a gimnasiului de sus, de —, profesor de limba și literatura română la Gimnasiul plinariu den Cernăuți*, tom. IV, partea 2, Viena, 1865, p. 40—42; *Notițe bibliografice* [despre ediția *OdJe și epodde lui Horațiu Flaccus esplicate în usul școahr de G. I. Munteanu*, Iași, Editura Junimea, 1867], în *Convorbiri literare*, II, 1868, nr. 8, p. 128; N. Ch. Quintescu, *Suetoniul. Viața a XII imperatori*, Trad. de G. I. Munteanu, recenzie, în *Ibid.*, nr. 5, p. 72—77; Ștefan Iosif, în memoria răposatului director G. Munteanu, în *A zecea programă a Gimnasiului mare public românesc de religiunea ort. -orientală și a școlilor medii și inferioare legate cu acesta, pe anul școlar 1869/70*, Brașov, 1870, p. 3—11; Vasile Gr. Pop, *Gavril Munteanu*, în volumul *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei de la început și pînă astăzi, în ordine cronologică (Urmare)*. Partea II, București, 1876, p. 148—151; Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericască la români*, în *TeLgraful român*, LIV, 1906, nr. 93, p. 297—298; nr. 94, p. 401—402; nr. 95, p. 406; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte. în legăUiră <cu dezvoltarea culturală a neamului*, I. București, 1907, p. 287—288; Ioan Lupaș, *O sută de ani de la nașterea directorului Gavril Munteanu*, în *Luceafărul*, XI, 1912, nr. 13, p. 263—264; T. G. Bulat, *Din autobiografia profesorului Gavril Munteanu*, în *Revista istorică*, XII, 1926, nr. 4—6, p. 85—87; Gheorghe Bogdan-Duică, *Relativ la G. Munteanu*, în *Țara Bârsei*, II, 1930, nr. 1, p. E5—19; Ioan Gherghel, *Goethe în literatura română*, București, 1931, p. 90—96; Em. Elefterescu, *Gavril Munteanu*, în *Observatoriul*, Beiuș, V. 1932, nr. 4, p. 180—183; /. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, pass; Dimitrie C. Ionescu, *Seminarul din Buzău, în Biserica Ortodoxă Română*. LV, 1937, nr. 3—4, p. 175—213 [despre G.M., p. 193—195 și pass.]; *Mircea Păcurariu, Profesori transilvăneni la școlile teologice idin Țara Românească și Moldova*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, 1968, nr. 1—2, p.

transilvăneni cu apostolat didactic în Principate, Munteanu n-a fost un uitat al posterității, care i-a evocat adeseori faptele, în momente când s-a simțit nevoia exemplului precursorilor. Vom observa, însă, dintru început că biografia pînă azi cunoscută a cărturarului este extrem de seacă și searbădă, din cauza puținătății știrilor contemporane despre el (spre deosebire de „geamănul” său intru dascăle, Nicolae Nifon Bălășescu, Munteanu a avut oroaarea publicității în jurul numelui său, cultivîndu-și cu tenacitate discreția personală!), și din cauza și mai puținelor documente de interes personal care s-au pus în circulație după moartea lui. Acest mănunchi de scrisori trimise prietenului și concetățeanului său George Bariț improspătează peisajul arid al biografiei sale, facilitînd o privire în intimitatea faptelor vii care au jalonat existența „seriosului Munteanu”.

S-a născut în satul Vingard, în apropierea Sibiului, ca fiu al cantorului neunit Ioan Munteanu, român cu stare și cu ambiție de a-și da fiul la școală. Transilvania vremii abunda în bune institute de învățămînt, unul dintre acestea fiind și Gimnaziul romano-catolic din Alba-Iulia, pe care l-a absolvit prin 1828. Cunoștințele de latină dobîndite aici au trezit în el, poate, pe viitorul exeget al clasicității latine, dar, concomitent, orașul supliciului lui Horea și Cloșca i-a amintit, la vîrsta copilăriei, că face parte din națiunea „tolerată” a Transilvaniei. Este de mult notoriu gestul unui profesor maghiar care, la examenul public de absolvire a gimnaziului promoției 1828, a afirmat că emblema națiunii române este spînzurătoarea (*patibulum*). Un simțămînt mai mare de siguranță trebuie să-l fi avut la Liceul academic piarist din Cluj, unde a urmat o clasă — cea superioară! — de filosofie în anul 1832—1833, căci această instituție școlară, catolică era literalmente înșesată de studenți români. Printre colegii români ai lui Gavriil Munteanu se consemnează numele unor personalități marcante ale vieții politice și culturale de mai tîrziu: Anton Balmiri, Ilie Vlăsa Țicudi, Dimitrie Coroianu, Ican Turcu și alții⁶. Cu studiile rămase la jumătate, cu spaima de a deveni popă în suflet, Munteanu ia drumul din veac, peste Carpați, pe urmele descălăcătorilor transilvăneni de școală românească în țările române extracarpatine. La București îl aștepta vărul său Aron Florian, plecat mai demult, de la Pesta, la chemarea lui Dinicu Golescu, boierul voiajor, care își recrutase dascăli pentru șcala sa din Golești. După George Bariț⁷, exodul lui Munteanu ar fi avut loc în 1835 și acesta ar fi fost o vreme prefectul internatului de la „Sfîntul Sava”.

Dar cariera pedagogică a noului venit se leagă mai ales de Seminarul din Buzău, al cărui prim profesor și organizator de fapt a fost. Aici îi este atestată prezența odată cu examenul, public dat de elevii buzoieni, în 30 iunie 1836⁸. Gavriil Munteanu relatează, din Buzău, despre succesele învățăceilor de la Școala normală, condusă de un alt transilvănean, Dionisie Romano, sub care în micul țîrg muntean s-a însămițat „rîvna și iubirea de întinderea cunoștințelor”, în fine, la 15 august 1836 se deschide și Seminarul episcopal⁹, cu care ocazie el însuși, în calitate de director, a rostit cuvîntul inaugural, în prezența arhimandritului Eufrosin Poteca. Subliniază însemnătatea așezămîntului care debuta în acea zi, punîndu-l în continuitatea istorică,

29—49; *Măria Marinescu Himu, Contribuții la istoricul învățămîntului limbii latine, în Studii clasice*, XII, 1970, p. 247—249; *Cărturari brașoveni. Sec. XV—XX. Ghid bibliografic*. Brașov, 1972, p. 150—151; *Nicolae Lascu, Clasicii antici în România*, Cluj, 1974, pass.; *Gabriel Cocora?, Peneluri și condeie*, București, 1978, p. 41—49; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 595-596.

⁶ Vezi scris V, n. 3. Documentele originale ale liceului: cataloage școlare, liste de examinări ș.a. nu confirmă informația lui Bariț (vezi *Gavriil I. Munteanu, în Opurile lui Caiu Cornelia Tacitu*. . . , p. II) că Munteanu ar fi urmat la Cluj doi ani de filosofie și un an de drepte

⁷ *Op. cit.*, p. III.

⁸ Vezi *Muzeul național*, I, 1836—1837, nr. 20 din 8 iulie, p. 69; cf. și *I. Ionașcu, Material documentar*. . . , p. 18—19.

⁹ *Ibid.*, nr. 28, p. 109-112; *Idem, Op. cit.*, p. 22-25.

„a unor eforturi depuse de precursori din amîndouă principatele extracarpatine, ca învățații arhieru Teodosie, Constantin Brincoveanu, Filaret al Rîmniciului, Grigore Ghica, Veniamin Costache și alții, care au făcut ca „cultura să-și întinză ramurile sale făcătoare de bine peste jDămîntul românesc”. Cu un număr redus de elevi, circa 20¹⁰, Munteanu săvîrșește lucruri care îl mulțumesc în mod deosebit pe cîrmuitorul școlar al Țării Românești, Petrache Poenaru, ocazia vizitei din 7 februarie 1838¹¹, cînd „bucuria cea mai limpede se vădea pe fața zelosului inspector”. Materiile predate erau: gramatica limbii române, aritmetica, cosmologia, geografia istoria antică, geografia și istoria biblică, teologia dogmatică și omiletica.

În acești ani de început, dascălul de la Buzău își cîștiga o notorietate aparte prin două întreprinderi culturale deosebit de apreciate în epocă: traducerea din germană a unor *Mecanici Mi religioase*¹² cu caracter moral-filosofic și editarea primei publicații periodice bisericești din cultura noastră: *Vestitorul bisericesc. Gazeta religioasă și morală*¹³, cu ajutorul energicului său coleg Dionisie Romano. *Meditațiile* cuprindeau suficiente accente socio-morale de esență protestatară, în maniera luministă, încît să facă din originalul german (*Stunden der Andacht*) o carte care, după afirmația lui Bariț, „în Austria era oprită preste tot”. Autoritățile din Țara Românească au ignorat acest lucru la primul volum, dar cel de al doilea, deși anunțat, n-a mai putut să apară. Volumul prim, masiv și excelent primit de public, a devenit, însă, o carte căpătîi pentru profesorii de filosofie din țările române, intrînd chiar în Imperiul Austriac (unde *era interzis!), în ediția românească.

Corepondența cu Bariț, cită ni s-a păstrat, este continuarea unor mai vechi schimburi epistolare, pe care trebuie să le presupunem pe baza primei scrisori din cele de față. Ea corespunde momentului cînd — vorba redactorului de la Brașov —, Munteanu și-a surprins contemporanii prin traducerea *Suferințelor lui Werther*: anul 1842. Această temerară deschidere spre univers nerecomandat unui dascăl și director de seminar preotesc îl timorează puțin pe traducător, care-și tipărește tălmăcirea anonim, rugîndu-l și pe Bariț să respecte această anonimitate la recomandarea cărții în foile de la Brașov. Dar întreprinderea era prea importantă ca să poată rămîne în anonim. Dimpotrivă, traducătorul lui Goethe se înscrie acum în prima linie a rațiilor din Țara Românească, iar conduita lui capătă accente ce depășesc din ce în ce mai mîndria și fizionomia unui profesor de provincie. Depune eforturi pentru încetățenirea *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru minte*. . . într-un loc unde nu pătrunsese încă, la Buzău, de unde recrutarea protipendada locală ca abonați: Gherasim Vintileanu, Costache Giuloğlu, Calinic Gănduș, Costache Mușceleanu, marele boier Iancu Marghiloman și alții¹⁴. La o dispută despre prezența celor două publicații, Munteanu îl asigură pe Bariț că: „Plăcerea cu care se citesc imbecilitățile este atît de mare pe la abonații săi, că ei dau bucuros încă și mai mult de 6 svantici”. Aceste informații referitoare la viața presei românești dinaintea revoluției de la 1848 sînt puține, dar ele oase izvoare psntru istoria literară, prin aportul la reconstituirea spiritului public în epocă.

¹⁰ Vezi *Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahîi, pentru anul 1838*, arhimandritul Eufrosin Poteca, București, 1838, p. 283.

¹¹ *Cantor de avis și corners*, I, 1837—1838, nr. 49, p. 192 (articol trimis chiar de Gavriil Munteanu) și *România*, I, 1838, nr. 37, p. 146. Vezi și *I. Ionașcu, Material documentar*. . . , p. 30.

¹² Voi. I. Buzău, 1839. Înainte și după ieșirea lucrării, toate publicațiile din Țara Românească, Transilvania și Moldova au reprodus bucăți ori capitole din *Meditații* (vezi lista scrierilor lui Gavriil Munteanu, în ultima notă la acest studiu).

¹³ Vezi *Gazeta de Transilvania*, II, 1839, nr. 7, p. 28; *Onisifor Ghibu, Ziaristica bisericească la români, în Telegraful român*, LIV, 1906, nr. 93, p. 297—298; nr. 49, p. 401-402; nr. 50, p. 403-404; nr. 51, p. 405-406.

¹⁴ Vezi scris. I—IV.

¹⁵ Scris. III.

Regulamentului Organic. Aflăm că, și la Buzău, zgomotosul articol al lui Heliade Rădiuiese¹⁴ din *Foaie pentru minte...*, intitulat *Pentru opinie* „a făcut o întipărire grozavă, deopotrivă. adincă în toate inimile”. Soarta precară a presei sub despotismul totalitar al lui Gheorghe Bibescu este excelent sugerată de știrea pe care i-o trimite Munteanu lui Bariț în 14 august 1844¹⁵, că scribii oficiali ai Curții de la București s-au burzuluiit pentru o simplă observație critică inserată în *Gazeta de Transilvania*, la adresa Seminarului teologic central, observație ce aparține, dealtminteri, lui Nicolae Nifon Bălășescu, bun cunosător al seminarului, pe care-l condusesese timp de 9 ani. în ideea boierimii pe peste Carpați, întărirea învățămîntului este primejdioasă, pentru că „plugarul o să lasă în brazdă plugul, pentru condei”¹⁶. în corespondența lui Gavril Munteanu găsim poate singura menționare a *Daciei literare*¹⁷ din toată intercomunicarea epistolară a literaților transilvăneni, care au dezagreat profund publicația lui Mihail Kogălniceanu.

Asemeni lui Nicolae Nifon Bălășescu, nici Gavril Munteanu nu putea să fie pe placul ierarhilor din Țara Românească, din cauza nonconformismului intelectual față de habotnicia ortodoxă de dincolo. Constantin Căpățînă, care conducerea Episcopia de Buzău sub numele de Chesarie, îi face directorului seminarului viața imposibilă, încît la 1 septembrie 1844 Gavril Munteanu își dă demisia, desigur cu stringere de inimă, dintr-o funcție în care își făcuse merite unanim recunoscute. însuși Chesarie recunoaște acest lucru, în atestatul pe care i-l eliberează cu ocazia demisiei¹⁸, subliniind „bunele și cinstitele dumisale purtări” și „rîvna ce cu prisos a arătat la învățătura și moralitatea seminariștilor”. Ipocrita descotorosire intervenea la mai puțin de un an după înlăturarea lui Nicolae Nifon Bălășescu de la Seminarul central din București, lucru ce nu lasă vreun dubiu în legătură cu sentimentele protipendadei față de ardelenii prea erudiți, și deci, prea independenți. Abia peste un an, la 1 decembrie 1845, Munteanu își găsește un nou rost didactic, de data aceasta la Seminarul episcopal de Rîmnic, ce-și avea sediul la Mănăstirea Bucovăț. George Bariț susține¹⁹ că aici și-ar fi redactat Munteanu o altă traducere de mare succes, *Urmarea lui Isus Hristos*, monumentală carte a lui Thomas de Kempis, la talmăcirea căreia își încercase condeiu, în celălalt secol, și Samuil Mieu. Traducerea, însă, a apărut la București în 1845, fiind lucrată desigur tot în răstimpul fructuos de la Buzău. Căci răgazul petrecut la Rîmnic, pînă astăzi neclarificat, n-a fost decît o continuă și obositoare luptă cu răutatea episcopului exempt Nifon, care pînă la urmă l-a alungat din profesorat și din Țara Românească, fără să-i plătească leafa pe o lungă perioadă, respectiv 6 000 de lei, ceea ce era o sumă extraordinară pentru acea vreme²⁰.

Un lung hiatus se instalează în corespondența lui Gavril Munteanu către Bariț, între 17 iulie 1846—22 decembrie 1849. Această perioadă obscură o reconstituim din amintirile lui George Bariț²¹, care îl reintîlnește pe fostul dascăl reintors la Sibiu, în 1848, lucrînd harnic în calitate de secretar al Comitetului de Pacificație, unde trebuia să rezolve și pricinile de judecată parvenite la forul revoluționar al românilor. „Nu se poate spune — precizează Bariț — cu cîtă seriozitate și minuțiozitate pertracta Munteanu asemenea procese”. în toiul revoluției, el este cooptat în Comitetul de apărare a patriei (Landesvertheidigungsausschuss), controlat de sașii Tot Bariț: „De cite ori am asistat amîndoi la ședințele aceluî comitet, totdeauna vedeam pe*

¹⁴ 1841, nr. 48, p. 377-382; nr. 49, p. 385-388; nr. 52, p. 409-412.

¹⁵ Scris. VII.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Vezi / . Ionescu, *Material documentar...*, p. 48.

¹⁹ Gavril I. Munteanu, la *Lc. cit.*, p. IV.

²⁰ I. Ionașcu, *Op. cit.*, p. 66—67; 80—81.

²¹ *Op. cit.*

Munteanu dezgustat de conclusele aceleia”. E un preludiviu al conflictelor pe care le va avea conducătorii sașilor, pe care-i cunoștea foarte bine, și a căror atitudine ambiguă față de români i se revela încă din timpul colaborării revoluționare dintre cele două națiuni transilvănene. Conflictul devine deschis cînd, după neînchipuite suferințe și privațiuni din timpul bejeniei pe cinuite de ocupația lui Bem, fruntașii români se reintorc în Transilvania iar Bariț poate, la începutul anului 1849, să scoată din nou foile de la Brașov. Un număr de 13 scrisori, cele mai valoroase din întreaga corespondență cu Bariț, trimise între 22 decembrie 1849—8/20 august 1850, au energia și patima cu care Gavril Munteanu și-a pus inteligența și condeiu în apărarea românilor pe care patriciatul sășesc și autoritățile neoabsolutiste austriece voiau să-i readucă în situație de inferioritate de dinaintea revoluției. împinzirea Transilvaniei cu funcționari germani, cu învazia intelectualilor români, îi smulge următoarea observație îndreptățită: „Zău nu știu cît dregător de administrăciune va putea răspunde mai bine chemării sale: cel străin, care știe nu numai germana, fără cunoștința limbei și a năravurilor poporului, sau cel pămîntean, care cunoștea țara și poporul, dar îi lipsește cunoștința limbei germane?”²² Anii grei de după revoluție desc, în personaa lui Munteanu, felul cum vremurile își crează oamenii. Dascălul cu figură purtare catedratică devine, din necesitate, cel mai ardent gazetar în polemica stîrnită de patriciatul sășesc și ziarul *Siebenburger Bote*, unde se publică o seamă de articole injurioase la adresa românilor. într-o țară care se „germaniza” pînă la cel mai obscur funcționar, nimic nu putea opri oligarhia ad-hoc de la Sibiu să-i califice pe conaționali lui Munteanu drept „bandiți tăciunari”, să-l aresteze pe Avram Iancu și pe Axente Sever și să-și extindă intrigile în sus, în Viena, unde se bucura de un credit necontrolat. Munteanu ripostează cu o serie de articole minante în *Gazeta de Transilvania* și *Bucovina*, documentînd abuzuri incalificabile săvîrșite de funcționarii sași cu eludarea legii. Articolele — spune Bariț — „căzură ca o bombă de tîrziu în mijlocul Sibiului”. Cu ajutorul scrisorii lui Gavril Munteanu din 10/22 ianuarie 1850 aflăm că *el* este autorul curajoasei demascări a inspectorilor Joseph Loreni și Friedrich Wagner din *Gazeta Transilvaniei*²³, care a fost să curgă rîuri de cerneală într-o disperată și ineficientă apărare din partea celor încondeiați. Dintr-o altă corespondență²⁴ ni se dezvăluie paternitatea a două importante articole politice din *Bucovina* Hurmuzăcheștilor, ca fiind scrise de Munteanu: *Starea cauzei române în Transilvania* și *Despre agităciuni*. Un întreg repertoriu de fapte și cuvîntări politice se desprind din corepondențele analizate, dezvăluind o latură necunoscută a activității cărturarului. Șcala politică dobîndită în Țara Românească îl apropie de stînga revoluționară, condusă de Bărnăușiu și Laurian, la Viena, reprezentată de Avram Iancu, Axente Sever, Simion Balint și alții, acasă, în Transilvania. După deziluzia suferită în urma înfrîngerii revoluției și a spulberării idealurilor ei de către imperiali, fruntașii români aderă discret la doctrina ce începea să se inchege în rîndul naționalităților. „Știi că opozițiune alta în Austria nu este decît a naționalităților”, îl avertizează el pe Bariț²⁵, definind cu o exactitate fermă esența a ceea ce mai supraviețuia din dinamica revoluționară care zguduise Imperiul. împreună cu radicalii romani, aderă și el la efemera mișcare cu caracter internaționalist animată de cehul Franz Palacky, care viza schimbarea caracterului politic totalitarist al Imperiului Austriac, prin înlocuirea lui pe baze federaliste. A tradus chiar un celebru articol în care Palacky își pleda ideea, dar el n-a mai văzut lumina tiparului în românește, intrucît *Gazeta Transilvaniei* a fost suspendată în februarie 1850. Nimic din ceea ce constituia programul minimal, respectiv ultimele

²² Scris. X.

²³ Scris. XIV.

²⁴ XII, 1849, nr. 22, p. 86.

²⁵ Scris. IX.

²⁶ Scris. XIX.

niri ale revoluției românești, prelungită într-o îndelungată campanie revendicativă, nu-l lasă indiferent pe fostul profesor de la Buzău. Este unul dintre traducătorii raportului lui Avram Iancu în limba germană, document din care răzbate la tot pasul îndreptățirea românilor de a pretinde satisfacții din partea Curții de la Viena²⁷. îl preocupă Sinodul neunit de la Sibiu din martie 1850, cea dintâi adunare de oarecare amploare, după cele trei de la Blaj, din 1848²⁸. Schițează planul unui memoriu în favoarea negustorilor români din Brașov, amenințați din nou de sistemul „tenurilor” exclusiviste săsești²⁹. Și, cum trăia la Sibiu, în mijlocul noilor și neașteptărilor dușmani ai națiunii, Gavril Munteanu ducea „una viață impresurată de atâtea denunțări clandestine”, încât a fost nevoit să se decidă la alegerea unui alt liman de existență. Se mută, așadar, la Brașov, spre sfârșitul anului 1850, locul care urma să fie pentru el un cimp de fructuoasă activitate, sursa adevăratului său renume și a valorii cu care a intrat în istoria culturii noastre.

După câteva decenii de experimentări divergente pe planul învățămîntului, românii din Brașov își reunifică în 1850 cele două școli, din Șchei și Cetate, într-un gimnaziu modern, centralizat, cu patru clase de băieți și două fete³⁰. Meritul îi revine în măsură covârșitoare energicului episcop Andrei Șaguna. Gavril Munteanu a fost invitat, grație stăruințelor și înruririi lui George Bariț, să preia clasa a IV-a, de fapt cea dintâi clasă de gimnaziu. Munteanu a răspuns invitației și la de 1 noiembrie 1850 a deschis cursul gimnazial propriu-zis la Brașov, cu o clasă de 24 de elevi, între care recunoaștem câteva viitoare nume ale culturii românești: Ioan Meșotă, Titu Liviu Maiorescu, Iacob Mureșanu (compozitorul), Constantin Danielopol și alții. Debutul școlii centrale corespundea eforturilor depuse pentru edificarea unei clădiri pe măsura unui gimnaziu modern. Atmosfera unei emulații frenetice a dominat ani la rîndul românimea, instărită în general, din orașul de sub Timpa, a cărei lozincă a devenit notorie: „Să zidim Ierusalimul românesc!” Lucrările au evoluat, însă, cu o încetineală exasperată chiar și pentru acea epocă: în 17 septembrie 1851 s-a început construcția³¹ și abia în toamna anului 1856 s-a încheiat. Între timp, în 1853, Gavril Munteanu ajunge directorul gimnaziului care-și sporea an de an clasele, brașovenii își odihnesc speranțele în prezența acestui om cu experiență didactică atât de solidă, iar la Brașov se conturează un nou focar de cultură, în genul clasic agreeat de transilvăneni. Profilul, impus de Gavril Munteanu, e subliniat suficient de ponderea covârșitoare a limbilor clasice (8 ore de latină și 5 ore de greacă săptămînal), alături de limba română (6 ore săptămînal) și de istorie (3 ore săptămînal). Odată desprins de tutela *nemijlocită* a unui ierarh bisericesc, așa cum fusese nevoit să activeze la Buzău și Rîmnic, fostul traducător la *Meditațiilor religioase* și al *Urmării lui Iisus Hristos* reduce aproape la zero locul religiei în gimnaziu, oferindu-i doar două ore pe săptămîină, caz pe care nu-l putem întîlni în vreo altă școală transilvăneană a vremii. Pentru latină limba, în schimb, ambițiile mentorului sint mari, pînă la a postula ca elevii clasei a IV-a (cea dintâi de gimnaziu!) să-i citească pe Caesar (*De bello gallico*) și Ovidiu (*Metamorphoseon*) și să facă compuneri în limba străbunilor noștri. Cit despre limba maternă, aceasta

²⁷ XII.

²⁸ XX.

²⁹ XXI.

³⁰ Instituția beneficiază de cea mai competentă lucrare dedicată pînă azi unui așezămint didactic românesc, prin lucrarea lui Andrei Bârseanu. Vezi nota 2.

³¹ *Ibid.*, p. 72-82; vezi și Gavril Munteanu, *Cuvînt zis cu ocaziunea punerii fundamentului la zidirea școlăilor române de legea răsăriteană din Brașov, 17 septembrie 1851*, în *Foaie pentru minte...*, 1851, nr. 38, p. 293—294; reproducă de Aron Pumnul în *Lepturariu românesc cules den scriitori rumâni. . . de Anine Pumnul, profesoriu de limba și literatura română la Gimnastul plinariu den Cernăuți*, tom. IV, partea 2, Viena, 1865, p. 42—46.

„are ca scop nu numai o cultură limbistică, ci a oferi școlarilor un material bogat pentru dezvoltarea spiritului și formarea caracterului”³², necesar asimilării tuturor celorlalte obiecte de studiu. Pentru a susține această limită programatică, Gavril Munteanu a desfășurat o muncă teribilă de alcătuire a manualelor și de recepționare a unor lucrări de referință din alte culturi, necesară bunului mers al școlii. Cu totul remarcabilă pentru secolul trecut este *Cartea de lectură românească pentru clasele gimnaziale*, tipărită la Brașov în 1857 și reeditată în 1861 și 1866. În *Prefația* la manualul, autorul distinge judicios între metoda predării scolastice a limbilor și metoda vieții filieră pestalozziană, încă neîncetățenită la noi: „O limbă moartă sau streină nu se poate învăța fără gramatică. Limba maternă se învață prin imitațiune și exercițiu”. O astfel de asimilare a limbii reclamă - spune Munteanu - o lectură variată („capetele de lectură să fie de genuri diferite”, clară („expresionile să fie clare, precise și măsurate ideii înfățișate”) și adecvată vârstei, dar mai ales „ideile să fie adevărate”, Pentru a-și ilustra exigențele, el înserează într-un manual, căruia nu i se poate reproșa decît dificultatea cuprinsului pentru copii de 11—14 ani, lecturi exemplare din Grigore Alexandrescu, C. A. Rosetti, Constantin Bălăcescu, Andrei Mureșanu, Heliade Rădulescu, Gheorghe Sion iar din literatura străină lecturi de preferință moralizatoare și filosofice din Lessing, Herder, Benjamin Franklin, Coleridge, Frații Grimm, Fenelon (*Sentințele lui Cressus sau nestatornicia bunurilor lumii acesteia*) sau din celebri autori germani de rîndul școlare ca Moger, Fliigge și Schinnagl. Manualul, neobișnuit de valoros, este în plus și operă de primă mîna în istoria școlii românești, merit care i se atribuie pe nedrept *Lepturariului* lui Aron Pumnul, apărut abia peste un deceniu. Acestui prim manual românesc de literatură în secolul XIX, modern al termenului îi va adăuga în 1860 unul de *Gramatică română pentru clasele gimnaziale* de aceeași valoare, cu reeditări în 1861 și 1863. Cu ideile și criteriile acestui manual, Gavril Munteanu accede în rîndul filologilor noștri latiniști, care vor avea un ascendent atât de important și atât de curînd, asupra Societății Academice de la București. „Obiectul gramaticii este să arate mîna - arată el într-o succintă introducere — cată să fie acele forme ale limbii române, care sînt comune tuturor limbilor române, și să arate bite de toți românii fără distincțiune de țară și provincie, *ce-s mai aproape de tipul primitiv al limbii latine* [s.n.s.]”. Demersul etimologic este, după el, unica modalitate de a unifica diferitele zonele din limbă, etimonul latin („tipul primitiv”) avînd rolul unui liant de neînlocuibil. Filiația Școlii Ardeleno o putem detecta și în alte așerțiuni, ca aceea că limba română se așază pe mîna, de fapt, cu latina preclasică. Observația amintește expresia lui Petru Maior, după care limba română este nu fiica, ci *mama* limbii latine (prin identificarea limbii noastre cu latina clasică), în mod necesar, Munteanu acceptă și celelalte teze ale latinismului militant, dezvoltate de Timotei Cipariu la Adunarea generală a ASTREI de la Brașov din 1862, cum sînt: purismul lexical și ortografia etimologică³³. Dar, dacă în 1862 el este un apărător inflăcărât al principiilor lui Cipariu, cinci ani mai tîrziu zelul său latinist ne apare mult temperat, cu un prilej în care el va detașa de ortodoxismul filologic al lui Laurian și Massim. în prima sesiune a Societății Academice Rmâne, ținută la București în august 1867, Gavril Munteanu, ca unul dintre membrii fondatori ai noului for științific, a fost cel dintîi solicitat „a adumbra”, adică a schița un proiect de ortografie românească. Proiectul său, prezentat în 8 august, se vroia un compromis pasibil între principiile etimologic și fonetic, în ideea de „a scrie fiecare sunet cu litera sa și de a scrie întrebunța una și aceeași literă pentru două sunete”. Consideră că cele 27 de sunete ale lim-

³² Andrei Bârseanu, *Op. cit.*, p. 265.

³³ Vezi *Disertațiune ținută de —, director gimnaziale, în 17 iuliu s.v. în ședința II-a a Asociațiunei literare din 1862 în Brașov*, în *Foaie pentru minte. . .*, 1862, nr. 31, p. 23—24; nr. 32, p. 245—248; nr. 33, p. 254—256 și — sub titlul *Purismul în limba română*, în *Revista română pentru științe, literatură și arte*, voi. II, București, 1862, p. 443—361.

române se pot ilustra prin cele 20 de semne ale alfabetului latin: prin folosirea lor în formă genuină, atunci când se redau sunete originare latine și prin combinare și adăugare de sedile și diacritice, atunci când semnifică sunete derivate sau modificate. Proiectul său, întru totul similar principiilor de azi, a căzut în fața unui contraproiect al lui I. C. Massim, larg deschis exagerările indeobște cunoscute³⁵.

Același drum, de la dascăl la reputat om de știință, l-a parcurs Gavril Munteanu și ca exeget al clasicității latine. Aproximarea lui de acest domeniu e rezultatul unor adine convingeri despre istorie în general și despre cea a antichității clasice în mod deosebit. Gavril Munteanu subliniază repetabilitatea ciclică a formelor istorice — *nihil nuovo sub sole!* —: „Istoria se repeteste neconținut, prin urmare nu se zice, nice că se face ceva în prezent, ceea ce nu s-ar fi zis și nu s-ar fi făcut în trecut”³⁶. Căci, se explică el în același loc, „istoria are legi tot atit de eterne, necesare și divine ca și natura, după care aceleași cauze, între circumstanțe analoage, produc asemenea efecte”. Ca atare, conducătorii popoarelor „nu vor fi în stare a prevedea efectele ce au să urmeze din cauzele și circumstanțele epocii lor” dacă nu vor cunoaște și asimila trecutul. Explicându-și teoria la nivelul culturii, Munteanu emite o serie de judecăți de valoare proprii nu numai lui, ci întregii generații pe care o reprezenta. De pildă: 1) „Clasicitatea antică este un tezaur unde sunt adunate doctrinele și preceptele cele mai instructive și salutari, ca și atâtea fructe ale experienței secolelor trecute”; 2) „Orice cultură, fără a avea fundamentul clasicității antice este numai o erudițiune superficială”; 3) „Cultura modernă atit de lăudată este un rezultat al vechii culturi, cuprinsă în clasicitatea elenică și latină”. Se simte dator să tragă și el semnalul de alarmă asupra insuficienței recepționării a clasicității latine în cultura și literatura noastră, fapt care ne pune în postura de moștenitori ingrați ai propriilor strămoși. Reamintindu-și marea inițiativă eșuată a lui Heliade Rădulescu, de a traduce în lungă serie scriitorii antici în cadrul *Bibliotecii românești*, profesorul brașovean preia ideea, pornind de la cunoscuta inițiativă a lui Scarlat Rosetti din 1860, de a premia pe cont propriu cele mai bune traduceri din clasicii antichității romane, în specie Suetonius, Jornandes și Tacitus. Cu un deceniu înaintea resuscitării puternice a problemei prin Societatea Academică Română din București, Gavril Munteanu se înhamă la cea mai grea acțiune *individuală* de traducere a scriitorilor antici latini, din întregul secol al XIX-lea. Impulsul proxim pornește din rațiuni didactice. Pe urmele lui Ioan Maiorescu, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu sau August Treboniu Laurian care îndrumază învățământul național spre orientarea clasică, Munteanu este de părerea că limbile elină și latină, completate de gimnastică, trebuie să constituie bazele învățământului național, căci numai rigoarea rațională a acestora poate crea „oameni care să știe a-și împlini misiunea în postul unde vor fi chemați, așa cum vor pofti onoarea și interesele țării și a națiunii sale”. Aliat unei vechi păreri polemice, care și-a făcut loc în deceniul 1838—1848 prin Ioan Maiorescu și Aron Florian, mari mentori ai învățământului din Țara Românească, el își exprimă convingerea că „beletristica și școala romantică nu e calea cea nimerită ce duce la știință și la putere”. În conses cu marii săi contemporani, Gavril Munteanu este și el autorul unor manuale de limbă latină, cel mai important fiind *Gramatica latină*. . . , partea morfologică, pentru primele două clase de gimnaziu. Cele *opt ore de latină săptăminal*, pe care le impusese în gimnaziul brașovean, reclamau „un material didactic bogat, în limba respectivă. Profesorul ambiționează însă la mai mult decit atit, la o familiarizare a românilor cu scriitorii latini, încă din școală, în limba română. Meritul în acest sens, recunoscut indeobște, se concretizează în 5 tălmăciri masive

³⁵ Vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses. an. 1867—1869; p. 37—44; Ioan Chindriș, Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română, Cluj-Zalău, 1973, p. 12—14.

³⁶ Vezi *Prefața la traducerea sa: Caiu Suetoniu Trancillu : Viata a XII imperatori...*, Brașov, 1867 p. IV—V

și dificile, realizate într-un timp record: *Viața lui C. I. Agricola și Germania* lui Tacit (1858—1864), *Viata a XII imperatori* a lui Suetonius (1861), *Odele și epodele* lui Horațiu (1867) și *Carerele* lui Tacit (postum, 1871). Traducerea poeticii horatiene, tipărită în editura Junimii ieșătrăge atenția pretențioasei grupări literare, care îl elogiază în două recenzii entuziaste³⁷. Din mai bine de două decenii de la traducerea *Suferințelor junelui Werther*, Gavril Munteanu se aștepta astfel, din nou în domeniul literaturii, în pofida declarației sale nefavorabile despre „beletristica și romantică”.

Pentru că, asemeni altor acte din viața sa plină de greutate și zbucium, și această eșecare de poziție nu este altceva decit simptomul unei personalități de-o derutantă complexitate, care s-a manifestat în scrisul său pe o gamă ambițioasă, de la teologie și filosofie la filologie românească, de la antichitatea greco-latina la literatura romantică a vremii, de la geografie și artă militară la popularizarea cunoștințelor științifice. Drept dovadă rămâne o scrisoare sa pe care, după moartea survenită la 17 decembrie 1869, a lăsat-o posterității.

³⁷ „Convorbiri literare, II, 1868, nr. 5, p. 72—77; nr. 8, p. 128.

Mai dăunăzi a venit la mine. L-am întrebat ce a hotărît să facă, rămîne în Buzău ș.c.l.? Mi-a răspuns că s-a hotărît să schimbe pe *Ca, Vu* cu *cotu*¹². I-am aprobat alegerea și i-am poftit noroc la noul fel de viață ce și l-a ales.

340v Cu alt prilej, te voi ruga ca să recomanzi publicului d-tale *Werther*, ce a ieșit de/ subț tipar, după ce a scăpat, ca vai de neatins de foarfecele cenzurii noastre. Recomandația, fiind anonimă traducătorului, să va face fără a se numi traducătorul. Așteaptă însă să-ți-l trimit, să-l citești, și apoi te rog să pomenești de el în vreo No al *Foii pentru literatură*¹³.

Socotesc că ni se va face cunoscut, sau prin foii sau cu altă ieșirea de subț tipar a *Geografii*¹⁴, ca să strângem prenumerațiile după ce ni se vor trimite trupurile pentru care ni-am prenumărat să vă trimitem banii.

Isprăvesc scrisoarea cu cuvintele d-tale: „Iubește-mă cum te iubesc eu”. Al d-tale plecat prieten,

34 1

G. Munteanu

Buzău, 14 ianuarie 1842

Domnule prieten,

După poftirea ce mi-ai făcut în scrisoarea primită prin psaltul recomandat, m-am silit a face d-lui Rus¹ prenumerații, și abia putui să încheruez un număr de 13. Vezi-1 în alăturata foaie².

Eu nu știu care va fi gândul autorului sau a editorului în privința publicării prenumăranților; în prospect nu se dă nici un semn pentru aceasta. Părerea mea ar fi ca dumneata să-i aduci aminte sau, fiindu-ți prieten, să-l sfătuiești, dacă îi vrea, ca să publice NN [-numele; n.ns.] prenumerațiilor în vreunul din tomurile uvrăgiului, că n-ai crede ce putere fermecătoare are această simplă miglisire a acestei mici deșertăciuni, asupra apatitii publicului³.

Tot din acest cuvînt, dacă dumneata numai pentru vreun îndemn de ico[no]mie nu publicezi — cum făceai — prenumăranții cei numeroși ai foilor d-tale, mai mult pierzi decît cîștigi⁴. Și aceasta d-l Rus să o facă nu atît pentru folosul cărții dumnealui, cît în interesul altor cărți, de acum înainte tipărînde.

340 Tot cu acel zel am stăruit a-ți face pe aici mai mulți abonați, și osteneala nu mi-a fost în zădar./ Cum știu, aveai numai doi abonați la Buzău. Eu ți-am mai recrutat trei: pe Vintileanu⁵, sameșu⁶, arhidiaconu⁷. D3 la cei doi dintîi îi voi primi și-ți voi răspunde eu prin cine vei porunci, iar cel din urmă îi va număra lui I[osi]f Romano[v]⁸.

Crez că dorești să afli ceva și despre clientul d-tale⁹. A fost la mine odată, înaintea sărbătorilor. Fiind însă cu alții, n-am putut vorbi nimic, dar l-am poftit să ne mai vedem. Eu, iconomul¹⁰, am fost preveniți bine în favorul lui, prin eclisiarh, înainte de a veni d-lui la Buzău. De aceea am și fost luat vorbă cu episcopul¹¹ pentru d-lui, fiindcă aveam trebuință în stînga de un psalt. A rămas numai să-l auză cîntînd și să se încredințe prin cercare de organ și meș[te]șugul d-lui. Zioa a venit: ajutorul Bobotezii. A cîntat în stînga însă, spre mîhnirea noastră, n-a plăcut episcopului, care este singur psalt deosebit. Așa, nu s-a făcut nimic.

¹ Este vorba de profesorul și scriitorul blajan Ioan Rusu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 349—400), a cărui lucrare de căpătîi, *Ioan Rusu, Pămîntului sau Carte de geografie* se tipărea la Blaj. în 1842 a apărut volumul I.

² Foaia cu abonații din Buzău nu s-a păstrat. În lista abonaților, pe care Timotee Cipariu o anexează la sfîrșitul volumului III, apărut după moartea lui Ioan Rusu în 1843, nu figurează nici o persoană din Buzău (*Ibid.*, p. 389). Dar se pare că lista e incompletă, după criteriile pe care azi nu le cunoaștem, pentru că, de pildă, lipsesc numele abonaților din București, care, după alte surse, au fost în număr foarte mare.

³ Numele s-au tipărit, la sfîrșitul volumului III (vezi aci supra, n. 2).

⁴ Bariț a publicat o singură dată numele abonaților săi: în fascicolă separată anexă la *Foaie pentru minte*. . . pe 1838: *Numele domnilor domni prenumerați la Geografia de Transilvania și Foaie pentru minte, inimă și literatură în semestrul al II-a 1838*. Buzău figurează un singur abonat: „Gavril Munteanu, profesor de teologie”.

⁵ Protosinghelul Gherasim Vintileanu era egumenul mănăstirii episcopale din Buzău (vezi scris. III).

⁶ „Sameșul” sau secretarul Prefecturii județului Buzău era serdarul Costache Giologlu (vezi și scris. III, VI). Ocupa postul încă din 1838, cînd îi întîlnim numele în *Geografia de avis și comerț* (II, 1838, nr. 12, din 9 septembrie, p. 47), în aceeași calitate. Vezi și */. Ionașcu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836—1843*, București, 1937, p. 32.

⁷ Arhidiaconul Episcopiei de Buzău era *Calinic Gănescu*, mai tîrziu (1845), protosinghel. Vezi */. Ionașcu, Material documentar*—p. 71; 49. Pînă la urmă, Gănescu nu se va abona, totuși, rămînînd doar Gherasim Vintileanu și Costache Giologlu (vezi și scris. III).

⁸ Iosif Romanov, cunoscutul librar și editor din București, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I—V, 1973—1980, pass.

⁹ „Clientul” lui Bariț, care voia să se facă psalt la Buzău, rămîne deocărmă neidentificat. Trebuie să fie un român neunit din Transilvania, cu studii de psalt la Șcheii Brașovului.

¹⁰ „Iconomul” episcopiei era *Filotei*, figură remarcabilă a vieții religioase și culturale din Buzău, care va ajunge el însuși mai întîi locțiitor de episcop (1847), iar apoi episcop de Buzău (1850—1860). Dintr-o scrisoare a lui Aron Florian către Bariț, din 2

nuarie 1847, aflăm că Filotei era transilvănean din Cernat, în Săcele, lucru pe care potrivit i-l impută, din dorința de a-i stăvili pe transilvănenii ajunși dincolo de Carpați să ocupe demnitățile mai subliniate în ierarhia țării. Drept pentru care Aron Florian optează pentru confecționarea pe seama lui Filotei a unei obirșii sui generis, „arătând că deși tatăl său, român din Țara Românească, s-ar fi însurat în Cernat, dar s-a întors iar la locul său, unde a născut pe economul și unde a rămas pentru totdeauna, neșteritorându-se cu amindouă țările” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 63). Într-o scrisoare către același, din 25 martie 1848, Pavel Vasici consideră alegerea lui Filotei o chestiune „pro forma, căci ei sînt denumiți: la Buzău, Filotei, la Argeș ficariu mitropolei, la Rimnic, Nifon” (*Ibid.*, II, București, 1975, p. 17/ Filotei a murit la 16 august 1860, mai precis „astă-noapte [15 spre 16 august -n.n.] la 3 1/2 ore”, după cum sună telegrama prin care locțiitorul episcopal de la acea dată, Dionisie Romano, un alt transilvănean, anunța ministerul despre tragicul eveniment (vezi *J. Ionașcu, Material documentar* p. 154). Despre Filotei vezi, în afară de *Ibid.*, pass., și: *B. Iorgulescu, Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892, p. 130 — 131 (după această sursă, fiul neguțatorului din Cernat „se distinse printr-o mare lăcomie de bani”, „lăsînd în urmă-i sume fabuloase, din care s-au împărțit mulți din cei ce erau împrejurul său, rămîind și statului 70 000 galbeni”; banii, însă, vor ajunge în mina statului cu oarecare greutate, fiind nevoie de o anume înscenare pentru a „sfărîma” testamentul lui Filotei, care indica imensei sume altă destinație decît buzunarul secătuit al regimului lui Cuza; în nimicirea testamentului a jucat un rol esențial Alexandru Papiu Ilarian, procuror la Curtea de casație a Principatelor Unite, care a rostit un rechizitoriu zdrobitor împotriva testamentului „într-o ședință din 1865 a înaltului for judiciar; excelent bazat pe surse interne și internaționale de drept testamentar, discursul s-a bucurat de un mare succes, fiind tipărit imediat de mai multe publicații: *Monitorul*, 1865, nr. 252, p. 1106—1107; *Jurnalul judiciar*, I, 1865, nr. 14, p. 106—107 și *Trompeta Carpaților*, II (III), 1865, nr. 66 (383), p. 262 (1530) - 263 (1531) și constituind un nou succes liberal, după legea secularizării averilor mănăstirești din 1863) și *Constantin P. Burducea, Biserica episcopală din Buzău*, București, 1931, p. 15.

¹¹ La 1842, episcopul Buzăului era *Chesarie*, pe numele mirenesc *Constantin Căpățini*, 1784—1846, unul dintre cei mai mari ierarhi de la cotul Carpaților. Originar din București, cu studii tot acolo, a învățat limba și literatura elină cu vestitul Lambru Fotiadi. Mai întîi profesor al unui pension particular în București, Constantin Căpățină e introdus în viața monahală de către Iosif, episcopul Argeșului. Devenit Chesarie¹, el ajunge p3 rînd: diacon al Episcopiei de Argeș, curator al Metohului Antim din București și apoi econom al Mitropoliei Țării Românești. Grigore Ghica i-a încredințat în 1825 demnitatea d2 episcop al Buzăului, după resignarea lui Gherasim, în 1824. Vezi despre el: *B. Iorgulescu, Op. cit.*, p. 129—130; *Constantin P. Burducea, Biserica episcopală din Buzău*, p. 15; *I. Ionașcu, Material documentar...*, pass.

¹² *Pa* și *Vu* sînt note muzicale din psaltichia bizantină. Schimbînd notele muzicale cu „cotul”, metrul negustoresc dinaintea lui Cuza, clientul lui Bariț își schimba meseria: din cîntăreț bisericesc, în negustor.

¹³ Gavril Munteanu este primul traducător în limba română, într-o ediție tipărită, al *Suferințelor tînărului Werther*, de Goethe. înclinația spre această mare operă a romantismului european, îl înscrie pe profesorul de la Buzău în efervescența mișcării literare din jurul primelor reviste și grupări scriitoricești de la noi. Dintr-un comandament anterior anatemei pe care *Dacia literară* o aruncă asupra „traducțiilor”, recomandante în schimb cu căldură de *Foaie pentru minte*. . . sau *Curierul de ambe sexe*, apar o mulțime de tălmăciri din marea literatură a momentului, *Werther-ul* lui Munteanu fiind secundat, de pildă, de *Nopțile* lui Young, *Istoria lui Gil Blas*, *Saul și Virginia* de Alfieri, *Istoria Ghenovevei de Brabant*, *Aneta și Luben* de Mormontel și altele. Bariț nu întîrzie să recomande cititorilor săi traducerea anonimă a lui Werther, în scurta cronică *Suferințele junelui Werther din Goethe, București, în Tipografia curții a lui Fr. Valbaum, 1842* (în *Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 16, p. 128). Despre avatarurile lui Werther cu cenzura din Țara Românească vorbește și Aron Florian în scrisoarea către Bariț din 26 octombrie 1842 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 33). Vezi în legătură cu traducerea și *Ioan Gherghel, Goethe în literatura română*, I, București, 1931, p. 53.

¹⁴ Aceași rugăminte, de a fi anunțată apariția *Icoanei F* Bariț și din partea autorului, Ioan Rusu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, București, 1976, p. 392) și alui Timotei Cipariu (*Ibid.*, IV, București, 1937, p. 38-39. Ediția¹⁵ Scrisoarea a mai fost publicată la *I. Ionașcu, Material documentar din Buzău*, 1836-1936, București, 1937, p. 38-39. Ediția¹⁶ < o greșeală gravă, care schimbă sensul lucrurilor: la sfîrșitul alin. 340 v, rînd 5 sus), în loc de „lf. Romano”, care trebuie lecturat istoriograful seminarului buzoian citește: „Ier. Romano”, greșit și spre o posibilă derută a istoricilor literari.

II

Domnule prieten,

Ți-am fost scris în luna trecută, nu-mi aduc aminte prin care, între altele, îți însemnam 15 prenumera d[omnului] Rus, pentru *Geografia* ce este să o tipărească ca să trimiți încă la două³ persoane foile d-tale. Nu pot să-mi dau seama de ce.

Cu ocaziunea acesta îți trimit un exemplar d[omnului] Rus, pentru *Geografia* ce este să o tipărească ca să trimiți încă la două³ persoane foile d-tale. Nu pot să-mi dau seama de ce.

Mai trimite încă un număr, începînd de la începutul anului, ca să-mi trimiți încă la două³ persoane foile d-tale, sub adresul: *Domnul domn Costache Munteanu*, ca să-mi trimiți încă la două³ persoane foile d-tale.

Răspunde-mi, ca să poți fi odihnit asupra prietenilor tăi.

Al dumatile doritor prieten,

34:

[Adresa:] Domnului domn Gheorghie Bariț, prietenul tău, la Brașov

¹ în 14 ianuarie (vezi scris, precedentă).

² Vezi scris, I, n. 1, și 14.

³ De fapt, în scrisoarea precedentă e vorba de 3 abonați noi: Costache Giuloğlu și Calinic Gănescu. Se pare că ultimul a renunțat (vezi scris, n. 7).

⁴ Scris, anterioară, n. 13.

⁵ în 1839, Gavril Munteanu tipărise la Buzău volumul I al *Suferințelor tînărului Werther*, de Goethe, traduceri din autoii încă neidentificați. Volumul II a apărut în Brașov la vremea sa *Meditațiile*, inserînd în revista sa două secvențe din *Suferințele tînărului Werther* (în *Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 50, p. 395-398; nr. 51, p. 399-400). Cele două secvențe sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62). Cele două reproducții sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62). Cele două reproducții sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62). Cele două reproducții sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62). Cele două reproducții sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62).

⁶ Traducerea lui Werther (scris, anterioară, n. 13) a apărut în Brașov la vremea sa *Meditațiile*, inserînd în revista sa două secvențe din *Suferințele tînărului Werther* (în *Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 50, p. 395-398; nr. 51, p. 399-400). Cele două secvențe sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62). Cele două reproducții sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62). Cele două reproducții sînt: *Fi fericiti* (în *Ibid.*, 1841, nr. 8, p. 57-62).

de profesor și director al unei școli teologice superioare, afișarea publică, explicată, ca autor al unui „romanț” sentimental nu putea să-i aducă decît ponoase din partea superiorilor. Oricum, toată lumea știa cine e traducătorul, și cu atît mai mult inteligentul și eruditul Chesarie, episcopul Buzăului. Esențial era ca numele rectorului să nu apară *tipărit* alături de bietul îndrăgostit al lui Goethe.

⁷ Tot ce am reușit să aflăm despre boierul buzoian *Costache Musceleanu* este că era fiul lui Sandulache Musceleanu (vezi *I. Ionașcu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836—1936*, p. 39).

⁸ Scrisoarea a mai fost publicată la *I. Ionașcu, Material documentar...*, p. 39

III

Buzău, 3 martie 1842

Domnule prietine,

Scrisoarea dumată de la 4 fevr. am priimit-o la 3 martie. Citind cele ce-mi scrii, am văzut că n-am fost înțeles într-un punct oarecare, asupra căruia mă grăbesc a mă desluși.

Pe lingă prenumeranții la *Geografia* d[omnului] Rus¹, ți-am fost trimis cu scrisoarea-mi de la 14 ianuarie și doi abonați la foile d-tale: pe cuv[iosul] p[ărinte] protosinghel *Gherasim Vintileanu*, igumen², și pe d. d[oc]tor *Costache Giuloglu* secretarul (sameșul) județului Buzău³. Dar temîndu-mă că poate să nu-mi priimești scrisoarea, nu mult după aceasta am scris și lui Romanov, tot pentru acești doi prenumeranți, mai adăogînd încă doi: pe *Filotei* iconomul⁴ și pe d. d. *Costache Musceleanu*⁵, iar pe dd. *Grigorie Negrea*⁶, pe *Iancu Marghiloman*⁷, pe *Mihalache Arion*⁸ îndreptîndu-i să se aboneze d-a dreptul la Romanov, neavînd vreo împuternicire de la d[umnea]v[oa]stră. Cum și în ce chip îți va fi scris Romanov, nu știu. Văz că s-a făcut încurcătură cu cei dintîi doi abonați, luîndu-se *Giuloglu* și sameșul (secretar) pentru două deosebite persoane, în vreme ce este numai una și aceeași, *Giuloglu* fiind pronumele, iar sameșul (secretarul) slujba — dregătoria. Tot aceasta se întîmplă și cu *Gherasim*, care este o persoană cu *Vintileanu*.

344 în punctul acesta n-am fost înțeles. Est[e] altul în care nu vă înțelegem, asupra căruia rog o deslușire cît se va putea mai grabnic. Abonații citesc în înștiințare, de mai multe ori repetată: „Prețul acestor foi este, pe un/an întreg, de 16 sfanzici sau 5 fl. 20 cr. C.Mz., iar fără poștă 4 fl. 40 cr. C.Mz. sau 14 sfanzici”⁹. Acum nu știu dacă prețul de sfanzici, coprinzător și de portul postii, este aplicat numai la Transilvania, și la toată Austria, sau se întinde și în părțile acestea pînă la aghenții, adecă la noi: de la Turnu Roșu¹⁰ pînă la București. N-am avut pînă acum pricină să iau, de la vreun cunoscător, știință despre aceasta, de cînd citesc *Gazeta* dumată și a plătit-o Romanov, cu care am daravere. Netrecîndu-mi prin gînd portul de la Turnu Roșu pînă la aghenție, am recomîdat *Gazeta* d-tale după prețul din înștiințare, de 16 sfantici. Acum mă pomenesc că îmi scrie Romanov ca să adun banii de la prenumeranții, cerînd de la fiecare 22 sfanzici,

vezi bine, cu 6 sfanzici mai mult, și aceasta pentru portul de la Turnu Roșu pînă la aghenție în București, fiindcă din București fiind care și le priimește cum poate: cu expediția sau cu ocazioane pe cale de circulație. Aceasta m-a făcut să nu adun banii prenumeranții, în loc de a avea o deslușire de la d-voastră, care n-ar strica să se poartă nească și vrun număr a unia din foi¹¹, spre a depărta de la culegător tot prepusul ce ar putea să-l ridice abonații. Plăcerea cu care se culegîm imbe foile d-tale este atît de mare pe la abonații săi, că ei dau bucurie și mai mult de 6 sfanzici. Vor însă să știe că dau cu bucurie și

344v P[ărintele] iconom¹² ar vrea să aibă de la început, pe cite pașani ani trecuți, *Foaia minții* ș.c.l., fără *Gazetă*[l]. Dacă o aveți și/este dat, trimiteți-mi-o, și prețul vi-1 voi răspunde.

Art[icolul] *Opinia* de E[liade]¹³ a făcut o întipărire grozavă, opotrivă adîncă în toate inimile, dar, firește, după deosibitele creații politice, deosibite.

Adieu. Ocazionul e grabnic.

Al d-voastre doritor prieten,

345

G. Munteanu

[Adresa:] Domnului domn *Gheorghie Bariț*, profesor și redactor al foilor românești din Transilvania, la *Brașov*

¹ Vezi scris. I, n. 1 și 14.

² Idem, n. 5.

³ Id., n. 6.

⁴ Id., n. 10.

⁵ Scris. II, n. 7.

⁶ *Grigore Negrea*, „boier buzoian” (cf. *I. Ionașcu, Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 364 (la Indicele de la pag. 364)).

⁷ *Iancu Marghiloman*, boier din Buzău, tatăl cunoscutului om politic *Alexandru Marghiloman*. Vezi despre el *I. Ionașcu, Op. cit.*, p. 40; 147; 159—161; 193; 222.

⁸ *Mihalache Arion*, boier și om de cultură din Buzău.

⁹ Vezi textul exact al anunțului în: *Gazeta de Transilvania*, V. 1842, nr. 1-3.

¹⁰ Turnu Roșu, pe Valea Oltului, era cel mai însemnat punct de vamă între România și Transilvania. La întrebarea lui Munteanu, dacă „supușii austrieci”, tejați de agențiile imperiale din Țările Române beneficiază de același tarif poștal, locuitorii din Transilvania, răspunsul este: nu. Pentru abonații din afară Imperiului Austriac, taxa de porto poștal era mai mare, indiferent de cetățenia abonatului.

¹¹ Nu se publică un astfel de anunț.

¹² Filotei (vezi scris. I, n. 10).

¹³ Elogiu tîrziu la adresa articolului lui Ion Heliade Rădulescu, *Pentru care a apărut în Foaie pentru minte*. . ., 1851, nr. 48, p. 377—382; nr. 49, p. 385—388; nr. 50, p. 409—412. Articolul lui Heliade Rădulescu „a cărui paternitate a fost stabilită în anul nostru (vezi *Gheorghe Bogdan-Duică, George Barițiu și amicii săi, în Tribuna* nr. 1, 1903, nr. 42, p. 1; *George Em. Marica, Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Bibliografie analitică, cu un studiu monografic, București, 1969, p. 215), este o pleoacă

pentru democratizarea vieții sociale, împotriva marilor boieri, a căror opoziție în Adunarea Obștească a Țării Românești, contra lui Alexandru Dimitrie Ghica, o'condamnă cu mult curaj.

¹⁴ O ediție anterioară a scrisorii la I. Ionașcu *Material documentar...*, p. 39—40*

IV

Buzău, 24 mai 1842

Domnule prietino,

Îți mulțămesc că n-ai pregetat a recomănda pe *Werther* și *Meditațiile*, cetitorilor d-tale¹. Socotesc să fi priimit pînă acum prețul foilor d-tale, de la prenumeranții culeși prin mine. Eu am scris demult lui I. Romanov, ca să ți-i trimită.

Nu [șt]iu pentru ce întirziază *Geografia* lui Rus. [Cînd va] iesi de supt teasc?! Mulți o așteaptă cu [ne]răbdare².

Prin aceasta te rog, d[omnule] prietino, nu pregeta a îndrepta la³ Sas-Sebeș⁴ acești [pa]tru galbeni împărătești, în moneda aceasta ori în hîrtie, cum vei găsi mai îndeminatec, cu diligența, către d. Deac Ioan, paroh greco-unit⁵, care este rugat, prin alăturata scrisoare, a-i
34 6 înmîna cui se cade, /la Vingard⁶. Pe lîngă care bani mai alăturez încă 40 cr. C. Mze. pentru porto și rețepise, care, reînturnîndu-se iscălită de Deac, îmi vei îndrepta-o cînd ți se va întimpla prilej. Te rog nu pregeta a pune osteneala aceasta, că, pe lîngă îndatorarea cu care legi pe un prieten, mai contribuiezi la o faptă de recunoștință, ce un fiu este dator cătră maică-sa.

Nou ceva pe aici nu este.

S[pune] închinăciune prietenului Maiorescu⁷, Po[pa]su⁸, Bran ș.c.l. și iubește pe a d-tale doritor amic,

G. Munteanu⁹,

P.S. Neajungînd cei 40 cr. C. Mz. pentru porto diligenții, lipsa
34 6 v împlinește-o, și ți se va întoarce cu mulțămire./

¹ Vezi și scris. II, n. 5.

² La completările din paranteze drepte [J, manuscrisul rupt.

³ Sebeș sau Sebeșul Săsesc, cum se numea localitatea în acea vreme. Era poșta ultimă pînă în satul de origine al lui Gavril Munteanu, Vingard.

⁴ Despre Ioan Deac, preotul greco-catolic din Sebeș, vezi *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci-Ritus Catholicorum Dioecesos Fogarasiensis in Transilvania, pro Anno a Christo Nato MDCCCXLII* [1842], ab Unione cum Ecclesia Romana CXLV [145], Blaj, 1842, p. 24. La 1842, Sebeșul avea rangul de „civitas”, oraș, cu 199 de credincioși¹⁰ greco-catolici.

⁵ Vingardul era satul natal al lui Gavril Munteanu. Bani îi trimite, fără îndoială, mamei sale, văduva dascălui Ioan Munteanu.

⁶ în 1842, Ioan Maiorescu se afla la Craiova, ca profesor la Gimnaziul din capitala Olteniei și inspector al școlilor din „România Mică”, cum numeau pașoptiștii orașu-

banilor. Vezi Nicolae Băncescu și Vasile Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scriere conrativă cu prilejul centenarului nașterii lui, 1811-1911*, București, 1912; *George și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 203—419.

⁷ Ioan Popasu, cumnatul lui Bariț, la acea dată protopop neunit al Brașovului. Ulterior (1865—1889), episcop neunit de Caransebeș.

⁸ A mai fost publicată la I. Ionașcu, *Material documentar...*, p. 41.

V

București, 12 august

Domnule prietino,

Numai tîrziu ți-am priimit răvășelul închis în N/ 24, cel opus prin care întii îmi vestești că banii s-au dat d[umnealui] p[ărin] Petric¹, și scrisoarea s-a pus pe poștă, pentru care îți mulțămesc foarte. A două, mă întrebi dacă prenumeranții din Buzău la foile d-tale să le mai ție și pe semestrul curgător. La care îți răspunz, da, voi le tie, și prea'vor! Bani eu i-am răspuns d[omnului] Romanov, demult. Că dînsul — și ca dînsul alți culegători — nu ți-i² trimite vremea, cînd îi primesc, pe anul întreg, și cu aceasta aduc zăticniră trimiterea foilor, fac rău și prea rău!

Apoi eu m-am deprins rău și, de vreme ce cunosc bine mulți trebilor cu care trebuie să fii îngreunat, aș fi neiertat vrînd a te supăra încă, dacă importanța pricinii și lipsa altor prieteni care putea ajuta într-o asemenea rugăciune mult înșămătoare nu dezvinovăți. Vorba îmi este, d-le prietino, despre naturalizație. D-ta, că și noi, rumânii de dincolo, sîntem socotiți aici de streini, da streini intru toată puterea zicerii! Ei bine, spre a putea nădăjdui o pentru ostenelele mele cele trecute și fiitoare, se cere a fi naturalizat. Deci, trebuie să mă naturalizez. însă spre aceasta, pe lîngă alte lucruri cer și atestaturile de învățăturile care le-am făcut.

Cunoști acum rugăciunea cu care sînt silit a te supăra: să voiești, adevcă, a seri cui vei ști, la Cluziu unde, sînt încredințați mulți — și, între dîșii, bunii! — prieteni, ca să-mi scoată absolut din filosofie, care o frecventam pe la anul 1832³, să ți-l trimite Brașov cu poșta și, pentru mai bună siguranță, cu r[etour] rece. Da ia Brașov, d-ta vei binevoi a mi-l trimite, sub adresa d. A. Ia București, cu poșta, tot cu ac[e]leași siguranță. Și aceasta cit
34 7 putea mai fără aminare, ca să-l poci avea de deschiderea viitoare a Căminului noii nuitei Adunări Obștești, pe cînd socotesc a face pasul acesta⁴.

Iar eu toată cheltuiala ce se va face cu scoaterea aceluia abstracționi din filosofie, cu trîmeterea lui pe poștă, în scurt: toată cheltuiala îți voi reîntoarce acolo unde vei porunci — la tovărășia din E. A domnului Alecu Brasoveanu⁵, socotesc — cu cea mai vie recunoș-

Vei fi auzit că d. A. Trebonie¹, prietenul nostru, s-a numit profesor de filosofie, cu leafă 500 lei pe lună, în colegiul d-aici. Bun l-au găsit!

Așa, te rog încă o dată, mijlocește scoaterea acestui absolutoriu, cu orice chip vei ști, și îți făgăduiesc că nu te voi mai supăra cît te-am supărat.

Al d-tale cinstitor prieten,

G. Munteanu ^{sf}

347.

¹ Aparent inofensiv, numărul 24 al *Gazetei de Transilvania* (V, 1842, nr. din 15 iunie) cuprinde citeva inserțiuni care puteau să determine cenzura din Țara Românească a opri intrarea numărului pe teritoriul principatului. La pagina 96, de pildă, e articolul-rubrică *Țara Românească*, în care se semnaleză remanierele masive din guvernul lui Alexandru Dimitrie Ghica. Nimic neobișnuit pînă aici, însă autorul — desigur, Bariț, care a preluat știrea din „gazeta din București”, adăugîndu-i un comentariu — găsește de cuviință să încheie lapidara informație în felul următor: „Pre cît se poate pricepe, patrioții în a căror mină stă viitorul țării cunosc adevăratele și de toată Europa respectatele interese ale Țării Românești, mult mai bine decît ar gîndi cineva la întîia părere, din care pricină unele elemente ce mai înainte se părea a fi înstrăinate unul de altul, încep a se apropia și a se înțelege, a uita interesul privat, a se sili ca orice intervenire străină² fie aceea și prietenească, să o facă a rămînea de prisos pe cît se poate”. Această străvezie aluzie la unirea revoluționară, în genul conspirativ al epocii, care trebuie să asigure viitorul țării scăpîndu-o de arbitrariul forțelor politice străine, e un fragment programatic al generației care întîmpina Revoluția de la 1848. Cu neputință de publicat în Moldova sau Țara Românească, apelul parvine, așadar, din Transilvania, dovedind încă o dată — dacă mai era necesar! — unitatea acestei generații. Cenzura de la București se putea formaliza, însă, și de articolul *Puține idei despre publicitate și opinia publică* (același număr, articol de fond, p. 93—95), veritabilă pledoarie pentru libertatea cuvîntului.

² Ioan Petric, protopop, fruntaș român din Brașov (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 111—112). Vezi și scris. IV. Gavril Munteanu îl rugase pe Bariț să-i faciliteze trimiterea unei sume de bani la Vingard, pentru mama sa. Aflăm din această scrisoare că Bariț nu i-a trimis parohului Ioan Deac din Sebeș, ci i-a înmînat lui Ioan Petric, acesta urmînd, pesemne, să facă o călătorie la Sebeș-Vingard.

³ Vezi prefață p. 2.

⁴ Aron Florian, cu care Bariț se afla, de asemenea, într-un intens schimb de corespondență (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 1—87. Profesorul de la Colegiul „Sfîntul Sava” era cel mai important „colectant” al foilor lui Bariț la București.

⁵ „Naturalizarea” lui Gavril Munteanu ca cetățean al Țării Românești va întîrzia cîțiva ani, pînă în 1848, cînd, printr-un decret al Locotenentei Domnești din 20 august (vezi *Monitorul Român*, I, 1848, p. 57) se acordă cetățenia română unor profesori și medici: Gheorghe (corect: Gavril) Munteanu, „inspectorul și profesorul de la Seminarul Episcopiei Rimnic”, V. Maiorescu, fratele lui Ioan Maiorescu, „profesor de istorie”, Caroli Clein, doctor „de medicină”, Tine Carol, doctor „de medicină” și Ferdinand Ohm, „factor al tipografiei” lui C. A. Rosetti și Winterhalder.

⁶ Negustor din Brașov, personaj secundar în rîndul comercianților din cetatea de sub Timpa.

⁷ Că lucrurile stau altminteri, o dovedesc mai întîi o scrisoare a lui Laurian către Cipariu, trimisă din Sibiu la 17/29 aprilie 1842 (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Colecție Blaj, Fond. Timotei Cipariu, nr. 1332), în care îi relatează despre demersurile sale pe lingă episcopul Ioan Lemeni, de a obține un post de profesor la Blaj:

„Clarissime Domine !

Iată ce-mi scribe episcopul:

«A mice I

Despre viitoarea aplecare, nu putem deplin a te încredința, drept nice voim ca despre aceasta, ca despre lucru statornicește hotărît să socotești. Că cînd am vorbit cu

domnii noștri, era vorbă că te vei întoarce la Viena: eu am zis că nu voiesc a-ți îmfericirea, ce să-ți spună precum [că] aici plata care o are mathematicul o vei avea nice de quartir, nice de alte a te îndemina nu vom putea. Și de plată încă statornic nu știm ce va fi, că de nu ne vom restrînge, nu va fi bine.

Ne vom socoti cu toți pe și posta antiia îți vom scrie la Sibiu, că ieri am vrut slăbiciunea nu m-a lăsat.

Blaș, 12 april

Episcopul Ioan m.

Ce va să zică acestea? imi pare rău ca abem vorbit desupra un lucru ce p știre mai înainte că nu va abea succes. Ce-mi va scriberi a Sabiniu, nu știu. I tea, abend scamn în Consistoriu, poți să știi mai înainte de mene. Fă bene și-mi Mă rog, nu-l superare cu verbala, nici nu-li spona ceva de această scri

Remaniu cu toată plecațiunea el domnialele tele prea devotat,

A. Treb. Laurian m.

Sabiniu 29/17 aprilie 1842

Dominilor profesori cu quali abem verbit, multă inclinațiune de partea doară adieu i

De trameți cartea la postă, trameți la poște restante, prin altru a d.

[Adresa] Clarissimo Domino *Timotheo Cipariu* in Lyceo Blasiensi S. S. giae Professori. *Blassi*”.

Dacă în aprilie 1842 Laurian scrie din Sibiu, cerînd un post la Blaj, e lim trecerea lui în Țara Românească s-a petrecut după această dată (vezi și *Ilie Teiușan și Vasile Netea, August Treboniu Laurian*, București, 1970, p. 37—40). devine profesor la Sfîntul Sava din septembrie 1842 (vezi Arhivele Statului B Fond. Ministerul Instrucției Publice, Țara Românească, dosar. 2874/1842, f. 13 2887/1842, f. 116), predînd propedeutica științei filosofice și logica la clasele I și plementare.

⁸ Cu adnotarea lui Bariț, referitoare la întregul pachet de scrisori de la Munteanu (pe care nu ne explicăm de ce a plasat-o tocmai la această scrisoare; p a găsit un loc liber): „1842. G. Munteanu, 32 scrisori”.

Scrisoarea a mai fost publicată la / . *Ionașcu Material documentar..* ., p.

VI

Buzău, 21 ianuar

Frate Bariț,

Ți-am trimis prin A. Brașovanu⁸, încă de mult, banii prenu lor pe semestrul II-lea foile d-tale. Ți-am scris mai la ur semnînd vreo cinci prenumerații la *Macrobotica* lui Vasici⁹ și răspons n-am priimit la nici una. Despre priimirea banilor și sorii celii dintîiu nu mă mai îndoiesc, încredințat fiind prin Al. vanu că ai priimit-o, împreună și banii; despre cea din urmă socoteala că s-a pierdut, de vreme ce nici răspuns nu văz, nici nu mi-o mai trimiți pe anul curgător. Eu nu m-am prenumera sameșul¹⁰, pentru că apucasăm a vă seri. De-ți este pentru plătesc și eu sameșului înainte pe un an întreg, îndată ce voi prii

Apropos de prenumerație: eu n-am vrut să mă mai în cu din[s]a, pe de-o parte pentru că mie nu mi-au plătit prenu

plata tabelarului⁴ și pentru cei mai mulți am fost silit însumi să o plătesc, iar pe de alta am socotit că sameșul, după relațiile în care s-află în calitate de secretar al județului, având mulți trebuință de din-sul, poate să-ți înmulțească numărul lor; la care mai adaogă că printr-insul mai ușor se poate regula trimiterea lor.

Printr-aceasta, dar, te rog:

I-° însemnează între prenumerați la *Macrobotica* lui Vasici pe:

- 1 Păr[intele] Filotei, iconomul⁵;
- 2 D[omnul] serdar Costache Giuloğlu⁶;
- 3 D[oaamna] păharniceasa Elenca Hrisoscoleu⁷;
- 4 D[omnul] Costantin Neagoe, profesor⁸;
- 5 Pe mine.

II-° Trimite cartea *Catehitică* pentru:

- a) P[ărintele] Filotei, iconomul;
- b) D[omnul] Costantin Neagoe;
- c) Pentru mine.

III-° Trimite-mi un exemplar din *Istoria pentru români* a lui Petru Maior¹⁰, *Gazeta* împreună cu *Foaia* pe an. c, și pentru Costantin Neagoe. Drama lui Gavra¹¹ și prețul tuturor îl vei primi în grab, prin canalul pre unde ai mai priimit, sau prin altul oricare vei socoti mai grabnic și mai sigur.

De la al tău,

48

G[avril 7 M]unteanu¹²

[Adresa:] Domnii sale domnului G. Bariț, profesor și redactor,,
la Brașov

¹ Vezi scris, anterioară, n. 6.

² De fapt, *traducerea* lui Pavel Vasici; *Macrobotica*. Vezi amănunte despre Vasici și activitatea sa în *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1995, p. 1—200.

³ „Sameșul” sau secretarul județului era Costache Giuloğlu (vezi scris. I, n. 6).

⁴ Despre acest „tabelariu”, adică poștaș, pe nume Gruie, va fi vorba mai la amănunt în scrisoarea următoare.

⁵ Scris. I, n. 10.

⁶ Una și aceeași persoană cu sameșul de la n. 3.

⁷ *Elena Hrisoscoleu*, 1799—1855, născută Neculescu, era soția păharnicului Constantin Hrisoscoleu din Buzău. A sprijinit activitatea culturală a dascălilor de la Seminarul teologic. Vezi despre ea la J. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 115.

⁸ Acest Constantin Neagoe, profesor și el la Seminarul teologic din Buzău, se pare că era de asemenea transilvănean.

⁹ Lucrarea lui Teodor Aron, *Catehitica practică*, Buda, 1843 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București 1973, p. 112). Bariț anunțase cartea lui Aron în *Foaie pentru minte...*, 1844, nr. 3, p. 24, reproducind și excerpte din conținutul ei.

¹⁰ Este vorba de a doua ediție a lucrării, tipărită prin strădania moldovenilor: *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. întocmită de Petru Maior*. . . Bariț anunțase această valoroasă ediție în mai multe numere ale *Foii literare* (1838, nr. 12, p. 168: *înștiințare de literatură*, al cărei autor este Iordache Mălinescu) și ale *Foii pentru minte*. . . (1842, nr. 11, p. 88, articolul lui Bariț: *Bibliografie*; nr. 27, p. 216).

¹¹ „Drama lui Gavra” are un titlu neobișnuit: *Monumentul Șincai-Clainian, a bărbaților celor ce, pentru lauda nației românești toată viața și-o jertfiră, de mai jos însă-*

natul mădulariu de la regeasca Școală Preparandală din Arad, Unde cului pusele merite înalt se cinstesc, și nefermuit se prețuiesc (cu in-tul lui Newton împrumutată:

„Sibi gratidetur mortales
Tale tantumque extitisse
Humani generus decus”.

Adecă

„îmbucure-se muritorii
Că genul omenesc așa
Și atita înfrumșetare avii”)

întră oftări de „în veci pomenirea lor”, pre cărare theatrală din foii înfat, care în tipul următoriu sînt intitulat, precum : Preambulul numele : Șincai și Samuil Clain în Cîmpii Elysului, și întră alții și nu. O dramă mare mitho-literală, adevărat origină scoasă din materii și o românești în cinci Acturi, cu înfășoșarea unui Tableaux, ce prefigurează lui : o pompoasă și strălucită încununare de Musa Clio săvîrșită, pînă întră vâpăi bengalești doisprezece Zei de chepetenie ai Romanilor, Budvitor titlu, dincolo de care se ascunde un mare bluf literar, precum a *Hronicii* lui Șincai, sînt episoadele unei naive apropieri a lui Al-fesor la Arad, de marea moștenire a lui Gheorghe Șincai. Vezi în *vain*, *Odișeea* ediției profesorului Alexandru Gavra din *Hronică*, în *română*, Cluj, 1971, p. 86—112; *George Bariț și contemporanii săi*, p. 52; 73; 77; IV, București, 1978, p. 196 197 - 198; 209.

¹² Scrisoarea are o ediție anterioară la J. Ionașcu *Material do-*

48.

VII

Buzău

Frate Bariț,

Dacă nu te-aș ști grămădit de trebi, ți-aș cere nu mi-ai răspuns la scrisorile ce ți-am trimis, cu în cea după urmă¹ îți făceam niște prenumerați la Vasici și la Șincai², dacă îmi aduc sigur aminte, și trimiți niște cărți, cum *Catehetica* lui Aron³, *Istoria pentru dascălecare*⁴ ș.c.l., din care pînă acum n-am p-aceasta te rog a doaua oară, tot pentru acele lucruri, și mă prenumeri și pe mine la Șincai⁵.

Nu știu dacă ai priimit prin Adamovici, un abonamentul semestrului încheiat. Eu știu că mai mulți priimit în tot semestrul. Pricina nu este alta decît Te încredințez, frate, că toată haita pizmașilor nu scădere *Gazetii* tale, cită îți face acest Gruie cu ce a lui. Drept este să-și ia plată pentru osteneală, dar cit ostenește. Că ia de fiecare nr. cite doi cr. C. MZ teni, este cu cale, fi[î]ndcă își aleargă calul de la u-

pentru ce ia el și de la cei după afară tot de fiecare nr., și de ce nu să mulțamește numai cu plata pentru un nr., fiind toate într-un plic și făcînd/ numai o osteneală pînă la relativul corespondent, aceasta nu o înțeleg. Eu, și altul ca mine, plătim bucurios; dar ce le faci altora?

Frate, ți-ai găsit beleaua ca Carcalechi⁸ și consorta. Observaria ta asupra Seminarului mitropoliei⁹ a pricinuit doi articoli în *Vestitor*: unul este de un anonim, care însă lesne se gîcește; altul este de Penescu¹⁰, tatăl atîtor alți fii, tot de un caracter, în aceeași loială foaie. Eu nu știu dacă ai de gînd să răspunzi la acei articoli, însă ca să-ți cunoști omul, însemnez atîta că P[enescu] singur n-a trecut în viața lui alte învățături, decît acelea pe care zice că seminaristii mitropoliei, începînd de la Azi-Buche, le-a[u] trecut într-un an. Și apoi dumnealui este conșcolar cu I... C.M.¹¹ Să nu te miri, dar, că îți impută întruna că nu pomenești de retorică nimic, fiindcă el nu știe ce este pastorală. Acum vei cunoaște pentru ce d[omnul] P[enescu] a zis odată în gura mare să-și ia seama bine guvernul românesc cînd deschide scoale prin toate satele, „că plugarul o să lasă în brazdă plugul, pentru condei”. D-lui socotea — și tot în ideea aceasta se vede că este încă! — că pentru a fi cineva judecător, profesor și popă, este destul să cetească și să scrie (vezi *Daci[a] lit[erară]*¹²). Acestea ți le însemnez în treacăt. Socotesc însă că nu le vei mai răspunde. Lasă-i să-și numească școluța lor seminar, și să fie școluță. Nu știi mîndru-nerod ce primejdios este?

Ți-aș mai înșira moși pe groși, dar mi-a pus sula în coasti aducătorul scrisorii aceștia.

60v

G[avril] M[unteanu]./

¹ Scrisoarea precedentă, din 21 ianuarie 1844.

² Vezi scris, precedentă, notele 2 și 11.

³ Idem, n. 9.

⁴ Id., n. 10.

⁵ Poate fi vorba în egală măsură de drama lui Gavra, *Monumentul Șincăi-Clai-nian*. . . (titlul complet în scris, anterioară n. 11) sau de ediția scoasă în 1844, la Buda, de același dascăl arădan: *Hronică rumânilor și a mai multor neamuri*. . .

⁶ „Ungelogen” = fără minciună, drept. Jocul de cuvinte cu „ungelogen împăratec” nu-l înțelegem. Andrei Adamovici era negustor în București, „colectant” și corespondent al lui George Bariț.

⁷ Despre el este vorba și în scris, anterioară (n.4).

⁸ Zaharia Carcalechi, publicist, scriitor și om de cultură total nestudiat, în pofida marelui rol pe care l-a jucat în opera de edificare a ziaristicii românești.

⁹ în *Gazeta de Transilvania* din 27 iulie 1844 (VII, nr. 60, p. 239), la rubrica Țara Românească, se comunică un scrurt articol „întîrziat”, din București, fără semnătură, despre „slobozirea” școlarilor din București în vacanță. Cu acest prilej autorul, care bănuim că este August Treboniu Laurian, își manifestă rezerva față de entuziasmul cu care *Vestitorul românesc* (VIII, 1844, p. 210), prin pana lui I. Penescu, laudă examenul de sfîrșit de an de la Seminarul mitropoliei din București.

¹⁰ Pretențiile *Gazetei de Transilvania*, care prezentau de fapt tîmîntului teologic așa cum se desfășura la Blaj, au produs iritare de la mitropolia bucureșteană. Departate de a recunoaște ceea ce însă că preoții din Țara Românească nu capătă o instrucție peste nivelul *Vestitorul românesc* ripostează prin două articole nervos-polemice: pînă la *redacția Vestitorului românesc* (VIII, 1844, p. 245—248), anonim Seminarului mitropoliei din București, de la înființarea acestuia, în al doilea (titlu lung: *O critică asupra articolului din Gazeta Transilvaniei* al celui îndreptat de dumnealui asupra aceștii redacții, pentru Sf. Mitropolii și publicat în foaie cu No. 53, în *Ibid.*, p. 249—252), scriitor, autorul laudei, vrea să scuze inexistența materiilor insinuate factori obiectivi (dînd, de asemenea, amănunte despre activitatea reștean).

¹¹ Personaj neidentificat în actuala fază a cercetărilor.

¹² Ioan Penescu a fost mai întîi profesor la Brăila, apoi la Sibiu, București, (vezi I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria învățămîntului românesc*, București, 1937, p. 33; 54; 87; 134; 139; 264). În se referă aluzia lui Munteanu. *Dacia literară* (vezi tom. I, mai-iunie 1972, cf. și *Dacia literară*, ediție facsimilată, București, 1972, p. 447—453) și, la rubrica *Alegerea din alte foi românești*, un *Extract din cuvîntul școlii din Brăila* de Ioan Penescu. Reproducerea se făcea după *Mercurele* în acest articol, Penescu militează — nu fără un presimt precoce — pentru un învățămînt rezonabil, care să nu neglijeze interesul ale societății românești.

VIII

Frate Bariț

Iacă un cuvînt ce l-am citit cu prilejul împărțirii examenului formal, în Seminarul ar[h]iepiscop[al] Rîmnicului, sub imediata îngrijire pr[ea] spîinției sale a mitropoliei, profesor și inspector de la 1-iu dechemvrie 1845/6.¹

Eu sînt tot de părerea că românii existența lor sînt în religii, și numai prin aceasta să vor putea ținea și în viitor lor ce viitorul ascunde în sinul său. Noi, și a numele avem de toate, afară de morală. Apoi aceasta de romantismului franțez, știi că nu o vom putea da.

D-aceea, dacă ai vreme, cetește-1 și, judecîndu-1 prin foile d-tale². Din contră, păstrează-mi-1, ca, vii în inapoiezi.

Al d-tale prietin,

348

P.S. Gazetele mele oprește-le aci, în Brașov./

¹ Cuvîntul lui Gavril Munteanu s-a tipărit în *Foaie pentru Rîmnic* p. 241-245; nr. 32 [numerotat greșit: 31 - n.ns.], p. 249-251) cu prilejul țeremoniilor împărțirii premiilor de profesor și inspector copii Rîmnicu, 30 iunie 1845/46.

² Gavril Munteanu și-a dat demisia de la conducerea Seminarului episcopesc din Buzău la 1 septembrie 1844. Evenimentul, ca și cauzele lui, le aflăm dintr-un atestat pe care episcopul Chesarie al Buzăului i-l eliberează în aceeași zi, pentru a-și justifica anii petrecuți la această școală.

Vezi și V. C. N. Mateescu, *Acte și scrisori din trecut*, în *Aihiva Olteniei*, VI, 192¹, p. 212; / Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936*, București, 1937, p. 48. După cum reiese din coroborarea atestatului cu scrisoarea de față, Gavril Munteanu a stat mai bine de un an de zile fără slujbă. Nu cunoaștem nimic din acest veritabil hiatus biografic.

³ Gavril Munteanu, ca și majoritatea profesorilor transilvăneni din Principate (excepție: Vasile Fabian Bob), s-au arătat ostili influenței limbii și culturii franceze. Pyrrhonism de la numele lui *Pyrrho*, 378—288 î.e.n., întemeietorul scepticismului grecesc. După lungi călătorii de studii în orient (Persia, Mesopotamia, India), ajunge mare preot la Atena. Esența doctrinei sale: ca să putem ști ceva cu siguranță, ar trebui să cunoaștem natura lucrurilor, raporturile dintre ele și rezultatul acestor raporturi. Filonul său sceptic se exprimă prin convingerea că, în pofida necesității, cunoașterea acestor conexiuni nu este posibilă. Astfel, Pyrrho lovește în egală măsură religia, negînd adevărurile apriorice, și știința, prin refuzul revelației științifice. Singura valoare reală este, după el, virtutea.

⁴ Vezi nota 1.

IX

Sibii, 22 dechemvrie 1849

Frate Barit,

Ți-am trimis ieri un articol în cauza româno-sasă. Nu știu de-vei da publicitate. Dacă vei socoti să-l publici, te rog moaie expresiunea aceasta: „*Națiunea sasă, prin organele sale burocratice, cît prin poliție, cît sub prețel de a le păstra în arhivele naționale sase, culeasă de pe la comunitățile române documentele și instrumentele de hotar, de unde nici prin mandate guberniale. . .*” etc, moiiificîndu-o în următorul tip: „Comunitățile române, din lipsa diregătorilor naționali, și pentru varvaria timpurilor, pierdură instrumentele și documentele de hotare (hotărnicile, ocolnițele), încît este lucru de mirare. . .” etc, etc.¹

Ieri primii biletul tău, în care îmi dai o aspră pentru că am necinstit redacțiunea *Bucovinei* prin anonimitatea mea². Eu astăzi i-am scris redactorului: „îmi pare foarte rău că voi explicați în astfel de înțeles la care eu nu m-am putut gîndi: o anonimitate, și nu vă gîndiți mai bine la împrejurările critice în care ne aflam cînd s-a expedit acea scrisoare. Eu cunosc drepturile unei redacțiuni și știu că nu e datoare a da publicitate la articoli anonimi, cu atît mai puțin a le lua răs-punderea asupra sa. Și, cu toate acestea, am păzit anonimitatea. Dar știi pentru ce? Nu pentru vreo neîncredere în redactor, căci oricare român va citi *Bucovina* se insuflă nu de încredere numai, ci de o stimă fără margine pentru al ei redactor, ci pentru timpul critic în care ne aflăm inteliginții p-aici. Prinderea lui Axentiu³, pe cînd s-a expedit acea scrisoare, amenințarea, din partea poliției, a scoate din Sibii pe toți inteliginții neamploriați⁴ etc. erau destule motive a nu avea cineva

încredere în neviolabilitatea sfințeniei secretului de epistole. Deci, neîncrederea în redactor, ci neîncrederea în canalele comunicării d-aici și pînă acolo m-a îndemnat a ținea o anonimitate. Către acest socoteam că Bologa⁵, cînd v-o adus pe *Bote*⁶, *Honved*⁷ și *Cronsftädter Zeitung*⁸ — cel dintîi adunat și foietat de mine! — / v-o fi vorbit ceva p-acolo că, dacă vi s-au trimis acelea, am fost și eu unul din cei îndemnători, cu atît mai virtos că, cu acea ocaziune, vă trimisese și o schiță de evenimentele înainte de regimul maghiar revoluționar grupele din punct de vedere român, în contra aroganței sase — scuze soarea mea! — care putea să se confrunteze cu scrisoarea anonimă.

Văz că te-ai formatisit și de vorba mea că *lavirezi*, care nu știi cum mi-a venit în condei, fără nici un cuget de a supăra pe cineva. Dar spui drept că prea sînteți susceptibili voi redactorii, care totuși ar trebui să fiți, ca oameni publici — cum sînt și miniștrii — ceva mai groși la pele.

Adio !

350v

[Adresa:] Herrn Georg Baricz. Cronstadt

¹ Pasajul ne permite identificarea unei scrieri a lui Gavril Munteanu, rămasă pînă acum anonimă în coloanele *Gazetei Transilvaniei*. în primul număr pe 1850 al publicației sale (XIII, 1850, nr. 1, p. 1—2), George Bariț își însotea rubrica de politică transilvaniană axată pe conflictele dintre români și patriciatul săsesc, de o notă de subsol: „Un articol scris din acest punct de vedere tocma așteaptă în pulpitul nostru publicarea sa, care va fi și urma peste puțin”. Articolul, intitulat epistolar *Sibiu, 15j3 dechemvrie 1849*, s-a părut un număr mai tirziu (nr. 2, p. 7; nr. 3, p. 10) și constituie o sinteză a problematice româno-săsești de pînă la această dată, problematică intervenită ca urmare a acțiunii patriciatului săsesc din falsul Sachsenland, de subminare a revendicărilor române rezultate firesc din lupta revoluționară a românilor transilvăneni la 1848—1849.

² Se referă la articolul *Starea cauzei române în Transilvania*, tipărit în *Bucovina*, II, 1849, nr. 39, p. 235—238, cu continuare în *Suplement la Gazeta românească A° din 18 noemvre*, p. 235—242. Articolul e lung: ocupă întregul cuprins de 8 pagini în al ziarului și suplimentului (împreună cu traducerea germană). Autorul și-a trimis articolul anonim, iar Alexandru Hurmuzachi l-a publicat, pentru cuprinsul lui .

Scris cu un talent deosebit, acest articol-monografie a problemei e axat pe metadinamică rezultată din alăturarea jertfelor românești în revoluție, ca beligeranți împotriva turci de austrieci, de ingratitudinea acestora față de români după reinstaurarea patriciatului în Transilvania. Articolul e curajos pînă la temeritate, atacînd, printre altele, tendința neoabsolutismului de a germaniza națiunile din Imperiu: „[Românii] n-au scăpat de maghiarizare și iată că îi amenință gerrnanizarea”. Vorbind de neenumăratele și de provocări politice la care sînt supuși românii de către regimul lui Wolgemuth, cu sîntința patriciatului săsesc, Munteanu dezvăluie esența acestei atitudini: „Nu cumva acțiunile întăritări sint ca să cază românii în cursa de a fi tractați ca rebeli?”

Putem afirma că scrisoarea de față este esențială pentru identificarea celei mai importante scrieri politice a lui Gavril Munteanu.

³ „Prinderea lui Axentiu” (= Axente Sever) se subsumează unui lung șir de știri cu caracter de sabotare politică suportate de românii transilvăneni după 1848—1849, ca urmare a antipatiei organului guvernamental austriac, alimentată de sașii din Sibiu. Fidelă și de data aceasta transilvănenilor, *Bucovina* relatează prompt știrea, în articolele corespondenței, în moda epocii, *Transilvania, Sibiu, 26 octobre* (vezi *Bucovina*, II, 1849, nr. 37, p. 224, în *Suplementa la Gazeta românească N° 37 din 4 noemvre*). Gavril Munteanu care presupunem că este autorul știrii, constată că arestarea eroului „au produs

nefericirii români din Transilvania o mare consternare". Comunicatul oficial despre arestarea și apoi eliberarea lui Axente Sever a apărut în *Siebenburger Bote*, 1850, nr. 9, p. 38, preluat și de *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 4, p. 16.

⁴ Adică neangajarea în slujba de stat. La acea dată, însă, foarte puțini dintre funcționarii administrativi ai Transilvaniei erau dintre români, căci, zice Bariț (*Op. cit.*, p. 631): „Cea mai largă cale la funcțiuni publice se deschise sub acea sistemă indivizilor ieșiți din poporul sășesc”.

⁵ *Jacob Bologa*, 1817—1888, patriot și om politic român, consilier aulic, s-a născut într-o familie de țărani liberi din Marpod, sat în Fundus Regius. Cu sprijinul episcopului neunit Vasile Moga al Sibiului, Bologa a ajuns la studii juridice în Liceul academic piarist din Cluj, după absolvirea cărora a practicat la Tabla Regească din Tirgu-Mureș. În calitate de cancelist a luat parte la pregătirea revoluției, la 3/15 mai 1848 fiind unul dintre secretarii Adunării Naționale de la Blaj. După revoluție a ocupat funcții importante în aparatul de stat al Transilvaniei: consilier la Tribunalul din Dej, la cel din Sibiu, consilier la Curtea de apel a principatului și, în 1858, consilier gubernial la Cluj. În 1865 a fost înaintat la rangul de consilier aulic la Cancelaria Transilvaniei din Viena, într-o frumoasă garnitură de înalți funcționari români (Andrei Mocioni, Dimitrie Mcldovan, Ioan Dobran și alții) promovați sub regimul liberal de după *Diploma de liberalizare din 20 octombrie 1860*. Instaurarea dualismului austro-ungar, la 1867, a adus cu sine înlăturarea lui Bologa din viața politică oficială, dar nu și din cea politico-națională. A fost membru marcant al Partidului Național Român, președinte al ASTREI, membru în conducerea Băncii de asigurare „Transilvania” din Sibiu și președinte al Băncii „Albina” din Sibiu, cea mai importantă instituție economică românească din Transilvania secolului trecut. Vezi despre el: *Constantin Popp, Valeriu P. Bologa (1853—1899). Cit prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere : consil. aulic Iacob Bologa (1817-1888). Note biografice*, Sibiu, 1939.

⁶ *Siebenburger Bote*, importantă publicație germană din Transilvania. Apărută la 1784 sub titlul *Siebenbürger Zeitung*, la 15 ianuarie 1788 devine *Der Kriegsbote*. Din 1792 a purtat titlul de *Der Siebenburger Bote*, cu care a intrat în istorie, la care în 1 ianuarie 1836 i se adaugă: *Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenburger Boten*. Durata întreagă a apariției: 2 ianuarie 1784—16 februarie 1907, bisăptăminal. Cel mai cunoscut editor al publicației a fost Martin Hachmeister. Vezi o descriere mai amănunțită la *Elena Dunăreanu și Mircea Avram, Presa Sibiiană în limba germană (1778—1970)*, Sibiu, 1971, p. 51—52 (publicație rară editată de Biblioteca „Astra” din Sibiu).

⁷ *Honved*, ziar politic maghiar editat la Cluj de Ocsvai Ferenc, între 28 decembrie 1848—23 iunie 1849. în mod sporadic, a mai apărut un număr în 14 august 1849. Organ al revoluției maghiare din Transilvania, *Honved*, a apus odată cu aceasta, totalizând în efemera-i existență 197 de numere.

⁸ Corect: *Kronstädter Zeitung*, publicație efemeră, apărută la Brașov în răstimpul cuceririi lui Bem, începând din 15 martie 1849. Ziar colaboraționist (de nevoie!), asemeni *Espatriatului* și a lui *Brassai Lap*. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p/69; IV, București, 1978, p. 10.

⁹ De la verbul german *lavieren* = a naviga în zigzag, a șovăi, a ezita. Nu știm cu ce ocazie i-a spus Gavril Munteanu acest lucru lui Bariț, dar este una din cele mai reușite caracterizări ce i se pot face: tactica prudentă și strategia zigzagului i-a permis marelui om de cultură și animator politic cea mai lungă viață din istoria publicisticii românești, închinată sincer și curajos cauzei românești.

Sibii, 4 ianuarie 1850

Frate !

Cercetînd la poștă, din doi oameni de ai noștri, amplotaiați aci, n-am putut întîlni pe nici unul. Pop¹ e într-o comisiune la Mediaș, iar pe Stănilă² nu l-am găsit. Apoi cu sașii n-am vrut să mă sloboz

la asemenea cercetare, cum este întîrzierea sau pierderea plicului gazetele tale. Voi stărui ca să dau, în sfîrșit, de Stănilă.

D[omnul] Maior³ ne scrie de la Blas — dacă nu v-o fi scris vouă — că Popa Gheorghie⁴, care era mai sas decît sașii, mai gubernamental decît guvernul, suplinind postul de administrator cu cel de spion, și-a tăiat craca de subt picioare, și cu el a doborît și pe spectori, încît din 10 inspectori cari serviră în timpii cei mai grei, nici o leafă, pînă în ora prezentă, zice el că te vei mira dacă, afară de sasul Mancesi⁵ va rămînea vreunul. Nu știu ce vină le-ar putea ba că afară de vreo doi mai toți sînt iuriști, ba unii și practicanți de multă vreme. Nu știu germănește? Apoi unde e, în *Constituțiune*, un S care să impună limba germană pînă și în treptele cele mai jos ale administrăciunei? ⁶ Pentru centralizație oare n-ar fi de ajuns ca limba germană să se mărginească numai la comisarii de distr

Vezi, dezvoltază ideea aceasta, în vreun număr de ai foaiei tale cu atît mai virtos că nu sînt numai românii de această opinie. Zău nu știu care dregător de administrăciune va putea răspunde bine chemării sale: cel străin, care știe numai germana, fără cunoștința limbei și a năravurilor poporului, sau cel pămîntean care cunoaște și poporul, dar îi lipsește cunoștința limbei germane?... De se lua de bază limba germană, apoi puțini români se vor putea aplica. Ungurește tot mai știu, dar germănește unde era să învețe, și pe ce?/

De comisar de cerc s-a orînduit la Blas un *Crommer*⁸ bucovinian, apabil, popular, care știe și carte românească.

Îți recomand N. 291 din *O[st] DfeutscheJ Pfostr*. Vezi ce scrie dr. Palacky!¹⁰ Românii nu sînt trecuți cu vederea. Asemenea și N. 1 din *Bote*¹¹. Nu le miroasă prea bine cu Sachsenlandul lor. Din *Bucovina*¹² va fi publicat articolul meu, apoi e tocmai aproposito

De Hosusău nu mai știm nimic, că, ce e drept, nici nu avem multe relațiuni. Iar în cît pentru popi, auz că se slobod în chezașia Șagun

Apoi știi tu că Bach¹⁵ — nu cancelandineru ! — s-a îndrăgostit în foaia ta? Pune de i-o traduce toată, totdeauna. Tu înaintează obiceiul tău tact fin, și spune-le ce vrem și ce nu vrem¹⁶.

Am așteptat pe Maior — după cum ne-a scris — să vină, îndeșert. Noi am lucrat raportul lui Axentiu¹⁷. încă n-are cine traducă în germănește. Mihali¹⁸ a plecat la 1 ian[uarie].

Adio!

352v

G.

¹ Este vorba de Vasile Ladislau Popp (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 43, coroborat cu: *Ilie Dăianu, Al doilea președinte al Asociațiunii*, *Vasile L. bar. Pop. 1819-1875. Biografie scrisă din prilejul aniversării de 50 ani de la moartea lui*, Cluj, 1910). Popp a fost printre primii români cooptați în aparatul funcționăresc al Transilvaniei, după revoluție. La data scrisorii, Popp era

misar districtual în Reteag, de unde va trece, în același an 1850, la Judecătoria criminală din Bistrița, apoi la Curtea de apel din Sibiu.

² *Ilie Stănilă*, funcționar român din Sibiu, absolvent de drept la Cluj prin 1843 (vezi *Axente Banciu, Studenții academici din Cluj de acum un veac*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, IX, 1343—1944, p. 477—497).

³ Ioan Maior, tânăr intelectual rămân, fost tribun în timpul revoluției. Vezi despre el în *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 334.

⁴ *Gheorghe Popa de Teiuș*, 1824—1867, om politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Budapesta. Vezi despre el: *Georgiu Popa de Teiuș, 1824—1867*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, p. 89; *Traian Terebențiu, Gheorghe Popa de Teiuș, 1824—1867, fost pretor, jude al tribunal, septemvir (jude de tablă în Budapesta), referendar aoidic în Viena, deputat dietal, în fine (comite suprem) prefect al orașului și județului Arad. Decorat cu Crucea de aur cu coroană pentru merite, și fost consilier de curte*, Arad, 1927.

⁵ Personaj obscur, neidentificat.

⁶ Se referă la *Constituția Imperiului Austriac din 1849 sau Constituția octroaă din 4 martie 1849*, actul cu care și-a început domnia noul monarh habsburg, Francisc Iosif I. Vezi textul integral al legii fundamentale postrevoluționare, la *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana Ungară*, I, Sibiu, ediția a doua, 1904, p. 523—534. Departe de a impune limba germană, „octroata” din 1849 declară fariseic, în paragraful 71, „egala îndreptățire a tuturor naționalităților și limbilor din această țară, în toate raporturile vieții publice și cetățenești”, care „are să se garanteze prin instituții potrivite”.

⁷ În goana evenimentelor, care cereau un efort gazetăresc neobișnuit, Bariț nu va mai scrie și un astfel de articol. De altminteri *Gazeta de Transilvania* de la începutul anului 1850 e oricum foarte încărcată de plângeri și nemulțumiri ale românilor, lucru care îi va fi fatal peste puțin timp.

⁸ Despre noul funcționar aflăm dintr-o lungă corespondență datată *Blaj, 30 dec-1849*, publicată în *Gazeta Transilvaniei* (XII, 1849, nr. 26, p. 99—101).

⁹ Vezi scris, următoare, n. 10.

¹⁰ Idem. Deoarece pasajul cu Palacky și *Ost-Deutsche Post* e mai explicit, am lămurit acolo problema.

¹¹ Se refera la articolul-corespondență *Hermannstad, 1 Ianuar* de la rubrica *Nichtamtlicher Theil* (Partea neoficială) din ziarul sibiian *Siebenburger Bote*, 1850, n. 1, p. 2, în care scribii patriciatului săsesc dezvoltă noi idei în favoarea existenței unui „Sachsenland” (Pământ săsesc), în mijlocul Transilvaniei locuite de o hotăritoare majoritate românească.

¹² Ziarul editat de Alexandru Hurmuzachi la Cernăuți (vezi scris. IX, n.2).

¹³ Se pare că acest al doilea articol al lui Gavril Munteanu nu s-a mai publicat. De altfel, cum nu există vreo informație că Munteanu ar fi trimis *Bucovinei* vreun articol nou, credem că el se aștepta la reproducerea articolului din *Gazeta Transilvaniei*, analizat în scris, precedentă, n. 1.

¹⁴ Vezi și scris. IX, n. 1. în ansamblul conflictelor românilor din Transilvania cu patriciatul săsesc din Fundus Regius, în special cu sașii grupați în preajma Guberniului nemțesc de la Sibiu, o vilvă aparte a provocat arestarea pentru „instigațiune” politică, a patru preoți români: protopopul Ioan Roman și parohii Pavel Lebu din Șaldorf, Ieremia Constantin din Igsdorf și Nicolae Sinai din Ilinbav. (cf. *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . , II, Sibiu, 1890, p. 654). Cei patru preoți subscriseseră plenipotențele pentru Delegația română din Viena, spre a cere ca în Transilvania să fie încadrați funcționari administrativi din sinul națiunii române. După multe tergiversări, preoții au fost eliberați pe cheazășia episcopului Andrei Șaguna din Sibiu. Despre eoul acestui abuz politic împotriva românilor, vezi articolele: *Arestări de preoți românești* (în *Gazeta Transilvaniei*, XII, 1849, p. 77—78) și *Arestuiri de preoți românești în Transilvania* (în *Bucovina*, II, 1849, p. 277; reproducerea fragmentară a articolului din *Gazeta Transilvaniei*).

¹⁵ La reînființarea Guberniului provincial al Transilvaniei, în toamna anului 1849, Curtea din Viena a trimis la Sibiu doi „fideli” care nu aveau nimic comun cu principatu

din estul Imperiului: Ludovic Wolgemuth, ca guvernator și Eduard Bach, fratele ministrului de interne de la Viena, Alexander Bach, în calitate de comisar civil. Generalul Eduard Clam-Gallas, la fel de străin de Transilvania, încheia, ca suprem comandant al trupelor austriece de ocupație, o treime care conducea țara în sistem militar-civil prin comandanți de districte militare și civile create după criterii cu totul arbitrare. Gavril Munteanu îi dă de înțeles lui Bariț că Eduard Bach, ca șef politic al principatului, urmărește cuprinsul *Gazetei Transilvaniei*, care în acea vreme murea de nemulțumiri împotriva regimului absolutist.

¹⁶ În condițiile date „tactul” politic însemna lașitate. Prudentul Bariț a lăsat, niciodată, la o parte sinuozițiile cunoscute ale comportamentului său, făcând din *Gazeta Transilvaniei* oglinda curajoasă a luptei românilor împotriva noului stăpîn apăsător absolutismul postrevoluționar austriac. Temeritatea *Gazetei* a dus curînd la suspendarea ei (vezi scris. XI, n. 28).

¹⁷ Vezi scris. XI, n. 28. Ioan Maiorescu și Gavril Munteanu i-au ajutat pe Avram Iancu și pe Axente Sever să-și redacteze rapoartele către Curtea de la Viena, despre luptele de la 1848—1849. De asemenea, cei doi, mai cu seamă Maiorescu, au lucrat la traducerea documentelor în limba germană. Simion Balint și-a redactat și tradus singur raportul.

¹⁸ Este vorba de protopopul Grigore Mihali din Zlatna, care plecase la Viena împreună cu tânărul Ioan Maior, (despre care vezi n.3), ca să sprijine cu forțe noi activitatea Delegației române (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1904, p. 111, n. 6).

XI

Sibiu, 10 ianuarie 1850

Frate Bariț!

Iacă o copie după scrisoarea ce primirăm de la deputații noștri din Viena¹, ieri:/

Viena 29/17 X⁵⁰ 1850

„Copie

După ce v-am scris epistola din 5 X⁵⁰, m-au apucat o răceală și o așa de tare, încît am trebuit să păzesc casa o săptămînă. Fratele Bărnăț încă i-au fost tot mai rău cu reumatismul², deci s-au vădedit să plece, în 16/4 X⁵⁰, pe drumul de fer, la Garând, în Saxonia, ca să încerce băile de abor de acolo³. De atunci încă n-am mai primit știre de la dînsul. Mă tem să nu-i fie mai rău⁴. Păzească Dumnezeu!

În 24/12 am primit scrisoarea fratelui Munteanu⁵, din 15, și a lui Fl[orian] A[ron]⁶ din 16 X⁵⁰. Ne-am mirat mult de intrigile blesmate maților în contra românilor și de terorismul cel malapropos¹.

Am făcut un memorial valid către ministeriu; peste puțină vreme îl vom subșterne și apoi vi-l vom trimite și d[umnea]v[oa]stră⁸.

Deputații de la Lugoj au fost primiți ieri la împăratul, cu care au vorbit *românește*. Cum stau trebile politice în genere p-aici, veți vedea din gazete. Scrisoarea lui Palaczky, tipărită în *O[st] d[e]utske] P[osf]* N. 291¹⁰ au făcut multă vorbă în zilele de sărbători. Traduceți-o și în românește, și o tipăriți în *Gazeta* lui Bariț, despre care am înțeles că iese acum¹¹.

349 Cum merge Dieta săsească în stare de asediu?¹² Nu e dreptate în lume! Ce fac cei patru popi? Sint tot închiși?¹³ De ce nu se grăbesc/deputații încoaci? Am scris lui Iancu să vină și el, dimpreună cu colegii săi¹⁴. Scrieți-i și dumneavoastră. Tinerii cari au fost în anii trecuți la teologie pot să vină și în anul acesta. Ei își vor căpăta stipendiul. Spuneți aceasta în specie lui Caianu din Vurpăr¹⁵, căci pe ceilalți nu-i cunosc. Cei ce au isprăvit filosofia cu succes bun, să-și trimită atestatele încoaci, ca să le scoatem cite un stipendiu de 160—200 fl. C. Mz., căci mai sint vreo câteva de dat. Ba, cei ce au mijloace, să vină ei încoace, că în 2—3 săptămâni sint scoase. Vorbiți în cauza aceasta mai întâi cu d. Cipariu și cu d.ep[iscop] A[ndrei] Ș[aguna]. La Blas este un absolut filosof, Petru Pop¹⁶, cu mare talent. Acesta să-și trimită atestatele încoaci negreșit. Maiorescu ce mai face cu ochiul?¹⁷

Vă trimit din *Wanderer*¹⁸ NN. 346—347 etc. Pe anul acesta viitor va veni numai această foaie din Viena, sub adresa lui Fl[orian] A[ron].

Stați de d. ep[iscop] A[ndrei] Ș[aguna] ca să se pună cu toată autoritatea sa, să apere pe români și cauza română, *căci inimizii noștri sint puternici și nu dorm!* Lucrați la gazete, neîncetat. Faceți pe români să-și cunoască drepturile și pe străini să-i respecteze. Dați-ne și nouă știri cit: mai secure despre starea lucrurilor¹⁹.

349v

Lauf rian J

Vezi și tu ce ne mai scrie. Dacă tu nu vei avea timp a traduce scrisoarea lui Palaczky, scrie-mi, ca să o traduc eu, că merită să figureze între actele naționale ale noastre²⁰.

În ziua de Crăciun, aici, Șaguna a celebrat o liturghie pompoasă, față cu guvernatorul și toți capii militari și civile, pentru triumful armelor imperiale asupra rebelilor. Tot în acea zi a fost și o masă diplomatică la numitul ep[iscop] la care persoane de rang mai jos de maior nu s-au aflat. A treia zi se făcu parastas pentru cei căzuți, în război, și iarăși masă mare, de ofițeri²¹.

Popii s-au slobozit — cum îți scrisăi — în chezășia lui Șaguna și cel unit²². În tot timpul arestăceunei nu au fost niciodată măcar întrebați.

În scrisoarea din urmă am uitat să-ți spun că Comisiunea tezaurarială trimisă la Blas, spre a primi dominiul episcopesc, a confiscat și dominiul Cutului, proprietate — cum știi — cumpărată de călugări, cu bani românești. Ba luară toate fundațiunile naționale, pînă și pe cea romanțiană²³. Ce e curios, că vreo trei tineri, între cari e și Papiu²⁴, fură aleși de Consistoriu de stipendiați ai acestei fundațiuni, și acum așteaptă bani în Viena²⁵. D[omnul] Cipariu aleargă și a alergat

453 pe la Weiss²⁶, în cauza aceasta, pînă acum/ fără vreun rezultat în vreun fel.

Deputăciunea noastră d-aici tot întîrzie, generalii noștri tot tîmîndă. S-au descurajat de atîtea bajocuri, și mi-e frică să nu fie *trop tard*. Apoi și ieșirea la lumină a rapoartelor nu știu de ce să tot amină de azi pînă mîine²⁸. Acum e vremea să se publice, una după alta.

Popavița²⁹ un tînăr plin de foc, negotetor român din Lugoj, ne spusă că la d. And[rei] Mocini s-află o copie din răspunsul ce Rucavina a dat împăratului, la lăudătoriu primit, în care toată lauda o dă românilor. L-am provocat să facă cum o ști, să ne trimită și nouă o copie. Nu strică să-i insuși lui Mocioni în aceasta.

Băgați de seamă cînd îți publica scrisoarea lui Stein³¹, legați-o de descingerea cetății Alba, care au descins-o Severu³², cea ce nemții s'au August³³ nu vor să cunoască. Conferati și buletinele cu raportul lui Axentiu³⁴. Rușii, cărora nemții le atribuie această glorie, au venit la Mercurea după descingerea cetății, întimplată la 25 spre 26 iulie.

Adio!

254v

G.M.

¹ Membrii Delegației române de la Viena din 1849—1852 erau, la data acestor scrisori: Ioan Popasu, Petru Mocioni, August Treboniu Laurian, Ioan Dobran, Petru Cermena, Constantin Pomuțiu, Grigore Popovici, Vincențiu Babeș, Alexandru Atarșevici, Iova Popovici și Constantin Udrea. Delegații reprezentau națiunea română din întregul Imperiu Austriac. Exact în 10 ianuarie 1850, delegația a prezentat împăratului ultima petiție în numele tuturor românilor, din care răzbate puternic nemulțumirea acestora pentru tratamentul de specială ignorare politică și de la care sint supuși în urma revoluției (vezi *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur...*, I, p. 649—657).

² Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 163, n. 7. Bărnuțiu fusese un pilon de seamă al Delegației române de la Viena, dar boala care-i măcina organismul încă din tinerețe: reumatismul pulmonar l-a obligat să plece la băile din Gară în Saxonia, mai apoi la Dresda și Kaltenleutgeben. Pentru această perioadă din viața lui Bărnuțiu, sursa esențială este corespondența primită de la August Treboniu Laurian, care se păstrează la B.A.R., Fond. coresp., inventar nr. 24. 254—24.257.

³ Bărnuțiu va rămîne cu obsesia efectelor pozitive ale băilor de aburi — una din tehnicile curative ale medicinei Kneipp! — asupra sănătății sale. în 16 decembrie 1850 (vezi *Ioșif Pervain și Ioan Chindriș, Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, II, Cluj, 1972, p. 102—103) le scria lui Papiu Ilarian și Ioșif Hodoș: „Mă supără congestiunea dacă stau mai îndelungat la studii. Cînd aș fi putut merge în Milan la *i bagni a vapor* în *contrada delta sala* [băile cu aburi din strada sării — tr. ns.] aș fi sporit mai bine.”

⁴ Bărnuțiu s-a întors de la băile din Germania mai bolnav decît a plecat (vezi *G. Bogdan — Duică, Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 129). Reîntors la Viena, în mijlocul delegaților români, în 23 mai 1850 (vezi *Idem, Note de însemnări ale lui Simeon Bărnuțiu 1849—1863*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, II, 1923, pp. 205-232. p. 207).

⁵ Scrisoarea lui Gavril Munteanu s-a publicat, împreună cu alte epistole trimise pe adresa Delegației române de la Viena, în *Convorbiri literare*, XXXIII, 1899 (vezi infra n. 19). nr. 12, p. 1106-1115.

⁶ S-a publicat. *Ibid.*

⁷ Este vorba de aceleași șicane politice, pe care românii le suportau din partea patriciatului săsesc (vezi și scris. IX, n. 1 și 3; scris. X, n. 11 și 12).

⁸ Vezi și supra, nota 1. „Memorialul” s-a publicat în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, I, p. 649—657.

⁹ Petiția înaintată de lugojeni cu această ocazie (vezi textul la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, I, p. 634—637) s-a născut tot în urma reorganizării administrative a Imperiului.

¹⁰ Frantisek Palacky, 1798—1876, celebru istoric ceh și luptător pentru independența națiunii sale. După revoluție, Palacky a continuat eforturile pentru validarea Coroanei lui Wenzil, așadar pentru independența Cehiei (Boemiei). în momentul acestei scrisori îl găsim pe Palacky avîntat în lupta politică dintre *centralism* și *federalism* în organizarea imperiului, el fiind liderul recunoscut al federalismului (vezi despre activitatea lui în acest sens la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, I, p. 677—678). Articolul din *Ost-Deutsche Post* nr. 291 din 1849 (vezi și George Bariț și contemporanii săi, I, p. 71, n. 6 și p. 159) este o pledoarie convingătoare pentru federalizare. N-am putut consulta originalul articolului, intrucît numărul respectiv din *Ost-Deutsche Post* nu se găsește în țară. Dar, de fapt, *Ost-Deutsche Post* reproducesea articolul lui Palacky după, *Narodni Novini* din Praga. Ceea ce interesează e faptul că publicațiile românești au preluat operativ articolul lui Palacky și l-au publicat în traducere românească. Mai operativă este *Bucovina*, care inserează articolul sub titlul *Centralisatiunea și federativnea în Austria* (II, 1849, p. 288-289; III, 1850, p. 8-11; 13-15) încă din decembrie 1849. Urmează *Gazeta Transilvaniei*, unde titlul este: *Despre centralizăciune și egala îndreptărire în Austria* (XIII, 1850, p. 13—14; 17—19). Pentru *Gazeta Transilvaniei*, articolul a fost tradus de Gavril Munteanu (vezi scrisorile următoare), dar nu după originalul din *Narodni Novini*, cum se afirmă în *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, voi. I, 1770—1850, partea I, București, 1966, p. 237, poz. 4827, ci după intermediarul german din *Ost-Deutsche Post* nr. 291 din 1849. După un mai vechi obicei al său, George Bariț anticipează studiul lui Palacky cu un „articol pregătitor”, *Centralisarea și federalismul* (în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, p. 12), în care înfățișează tabloul dezbatărilor pe tema organizării statale a Austriei: în timp ce germanii cer o riguroasă centralizare, unghurii luptă pentru o federalizare a „Coroanei Sfîntului Ștefan” cu Austria, iar slavii și românii sînt pentru o largă federalizare, care să permită împlinirea năzuințelor tuturor națiunilor din imperiu.

¹¹ *Gazeta Transilvaniei*, reapărută într-adevăr (vezi George Bariț și contemporanii săi, I, p. 158, n. 3), nu va apuca să tipărească articolul lui Palacky, intrucît din februarie 1850 ea este desființată printr-un ordin al guvernatorului Wolgemuth (*Ibid.*, 11, p. 367-368, n. 2).

¹² Aluzie la o știre apărută în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 1, p. 1: „Brașov[^] Universitatea, adică dieta năciunei săsești este, precum se știe, adunată la Sibiu cu învoirea Guvernului, deși ne aflăm în stare de asediu”. Era un privilegiu deosebit pe care autoritățile absolutiste îl acordau enclavei săsești, pentru a-și împărți un mare împrumut primit din partea Guvernului. Articolul se încheie într-o notă de mîhnire pentru felul cum sașii i-au exclus pe românii din zonă de la acest subsidiu, iar pe de altă parte i-au supus: pe români la o dare nouă și grea, fără știrea și consimțămîntul lor.

¹³ Vezi scris, anterioară, n. 14.

¹⁴ Se simțea nevoia întăririi Delegației române de la Viena. Avram Iancu va porni, într-adevăr, spre capitala Imperiului, în februarie 1850. Vezi despre acest eveniment: Al. Lupeanu-Melin, *Călătoria lui Iancu la Viena*, în *Blajul*, I, 1935, nr. 5, p. 222—224; Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1965, p. 265—266; George Bariț și contunpc-rânii săi, II, p. 367—368.

¹⁵ Printre nenumăratele probleme românești pe care Delegația română de la Viena trebuia să le rezolve, în condițiile din ce în ce mai grele ale absolutismului centralizat, era și aceea a burselor de studii pentru studenții români din Universitatea de la Viena. Mulți tineri și-au întrerupt studiile din cauza evenimentelor din 18-8—1849, iar reluarea lor era cu neputință, din cauza sărăciei. Dar deputații români vor înainta. o cerere în sprijinul lor, către Ministerul cultelor și învățămîntului de la Viena, abia în 10 august 1850.

¹⁶ Petru Pop din Simpetru (vezi-1 în fruntea listei de la n. 15) e una și aceeași persoană cu viitorul canonic și prepozit capitular Petru Pop din Lugoj (vezi în acest volum

scrisorile lui Ștefan Moldovan către Bariț, nr. XLIII, n. 6). Adăugăm aici în plus faptul că tot el este elevul Petru Pop din anul II filosofie de la Blaj, care s-a răzvrătit în 1849. Împotriva episcopului Lemeni, alături de mulți alți elevi, în timpul cunoscutului „proces lemenian” din 1842—1846 (vezi în acest volum corespondența lui Ștefan Moldovan nr. XL, n. 7; apoi: George Bariț și contemporanii săi, III, p. 36—39; Coriolan Suciu, *Critica peie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843—1846)*, Blaj, 1938; Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 245-258.

¹⁷ Se pare că Ioan Maiorescu s-a întors de la Viena, în noiembrie 1849, bolnav de un ochi. în ianuarie 1850 mai era încă bolnav, căci îi scrie lui Bariț în 8/20 ian.

¹⁸ Ziar vienez, a cărui redacție Delegația română de la Viena o cointeresează să publice articole politice în favoarea românilor. La fel s-a întimplat cu *Presse* și *Ost-Deutsche Post*, unde s-a publicat și celebra scrisoare a lui Palacky (vezi supra, n. 1).

¹⁹ Fruntașii români transilvăneni și-au îndeplinit din plin această datorie, informînd Delegația română despre „starea lucrurilor” de acasă. Ne-au parvenit pînă astăzi următoarele scrisori: 6 de la George Bariț (B.A.R., Fond. cosp., inventar nr. 2415-2416-24151), 3 de la Aron Florian (Fond. cit., nr. 24153-24155), 5 de la Gavril Munteanu (Ibid., nr. 24184-24188), 3 de la Andrei Șaguna (Ibid., nr. 24190-24192), 1 de la negustorii brașoveni Ioan Jipa, Ioan Iuga și Rudolf Orghidan (Ibid., nr. 24194) și S-au publicat, sub titlul *Scrisori din anul 1850*, în *Convorbiri literare*, XXXIII, 1895, nr. 3, p. 193-208; nr. 5, p. 419-421; nr. 6, p. 553-565; nr. 7, p. 628-643; nr. 8, p. 700-706; nr. 9, 795-802; nr. 10, p. 904-907; nr. 11, p. 1026-1034; nr. 12, p. 1100-1195.

²⁰ Vezi nota 10, aci supra.

²¹ Evenimente relatate în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1850, nr. 1, p. 2.

²² Vezi scris, anterioară, n. 12.

²³ Abuzul Guvernului se confirmă prin faptul că atît domeniul Cutului, dăruit de Petru Pavel Aron școlilor din Blaj (vezi Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, 1902, p. 300—304) cit și donația în bani a medicului Simion Ramonțai (vezi *Testamentul donăți medicinăe doctoris Simeonis Ramontzai, în Foaie pentru minte...*, 1852, nr. 15-16, p. 57—64; Ioan Rațiu, *Scurte notițe informative*, Brașov, 1911, p. 73—75; George Bariț și contemporanii săi, III, București, 1976, p. 336, nota 2) erau proprietăți naționale ale românilor, fără vreun amestec al finanțelor statului. George Bariț știa de acest abuz al Tezaurariatului, dintr-o corespondență de la Blaj, pe care o publică în *Gazeta Transilvaniei* (XII, 1849, nr. 26, p. 99-101) sub titlul: *Blaj, 30 dec. 1849*.

²⁴ Lui Alexandru Papiu Ilarian, Capitulul episcopal din Blaj îi acordase o burse Ramonțai pentru Universitatea din Viena, cu numărul 77/17 martie 1848. După reluare, i s-a reinnoit stipendiul de care n-a putut beneficia din cauza evenimentelor din 1848-1849.

²⁵ Ceilalți trei tineri care au primit stipendiu din Fondul școlar Ramonțai, pentru studii de drept la Viena, au fost Iosif Hodoș, Ioan Rațiu și Ioan Șipotariu. Din cauza autoritățile blocaseră banii fundației, cei patru „iuriști” merituosi au așteptat zădarnic banii la Viena. Vezi în acest sens corespondența lui Papiu Ilarian cu Timotei Cipariu, în Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 147-152.

²⁶ Funcționar la Tezaurariatul din Sibiu.

²⁷ „Foarte tîrziu”.

²⁸ Publicarea rapoartelor celor trei prefecți: Avram Iancu, Axente Sever și Simion Balint va începe curînd, în primele săptămîni ale anului 1850. Intenția lui Bariț a fost să le tipărească în *Foaie pentru minte...*, unde a și început să apară raportul lui Avram Iancu (*Raportul prefectului Avram Iancu despre faptele cetelor armate românești de comandă lui în decursul răsbelului cetățean în anii 1848—1849*, în 1850, nr. 2, p. 12—13, nr. 3, p. 22-24; nr. 4, p. 28-31; nr. 5, p. 37-40; nr. 6, p. 43-48; nr. 7, p. 50-51) dar gestul a întărit autoritățile habsburgice. Iată ce-și amintește Bariț (în *Părțile din istoria Transilvaniei...*, II, p. 655) despre curmarea publicării: el, redactorul,

provocat prin polița cr. de stat ca să curme la moment publicarea raportului su bșternut la Curte de către Avram Iancu, apoi apărut nemțește în *Romänen der Oest [erreichschen] Monarchie*; se susținea însă că publicarea în limba noastră ar fi periculoasă¹. Nesupunerea lui Bariț a contribuit la suprimarea foilor sale, în februarie 1850 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, Bucureștii 1975, p. 387—388, n. 2). După *Foaie pentru minte*. . . , raportul a fost reprodus — cit a apucat să fie publicat! — în *Gazeta de Moldavia*, XXII, 1850, nr. 8, p. 35; nr. 9, p. 38-39; nr. 12, p. 51-52; nr. 14, p. 58-59; nr. 15, p. 63; nr. 16, p. 66-67; nr. 17, p. 70-71, nr. 18, p. 74; nr. 19, p. 78-79; nr. 20, p. 82-83; nr. 21, p. 87-88; nr. 22, p. 91-92; nr. 24, p. 98-99; nr. 25, p. 103-104. în întregime, cele trei rapoarte s-au tipărit în limba germană, în fascicula a doua a lucrării lui August Treboniu Laurian, *Die Romänen der Oesterreichischen Monarchie*, Viena, 1850, p. 3-68 (al lui Avram Iancu); 69-97 (al lui Simion Balint) și 98-147 (al lui Axente Sever). Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 160, n. 3.

² Dimitrie Popavița era negustor în Lugoj și unul dintre animatorii vieții culturale din Banat.

³ Rukavina, general austriac de origine slavă, a fost comandantul cetății Timișoara în timpul luptelor cu armatele maghiare, în 1849. O faptă de arme a unor ostași din Regimentul de graniță româno-banatic nr. 13 a atras atenția lui Rukavina asupra vitejiei românilor. Spre mijlocul lunii august 1849, Rukavina a trimis afară din Timișoara impresurată de unguri, batalionul de rezervă al regimentului format din 150 de grăniceri români. Compania a spart frontul asediatorilor și s-a întors în cetate cu pierderi înfime, aducând 57 de prizonieri și 2 tunuri capturate. Rukavina i-a primit cu onor militar pe ostașii români, nefiindu-se apoi să raporteze la Viena și să scrie în public despre această faptă (vezi *Bucovina*, I, 1849, nr. 29, în *Supliment*, 21 septembrie; *George Bariț, Părți alese...*, II, p. 628).

⁴ Este vorba de o celebră scrisoare a colonelului Stein, unul dintre conducătorii militari unguri de la 1849, adresată lui Axente Sever din Miercurea Sibiului, 9 august 1849. Colonelul maghiar conducea asediul cetății Alba-Iulia, pe care a despresuriat-o Axente Sever în 25—26 iulie 1849 (vezi nota 32, aci infra). Stein, care răspunde de fapt unei epistole anterioare a prefectului român, recunoaște — de pe baricada adversă! — dreptatea cauzei pentru care luptă românii transilvăneni în revoluție. „Recunosc nedreptatea și grozăvia maghiarizării”, declaiă acest colaborator al lui Bem, infierînd totodată faptele comise de insurgenții maghiari veniți din Ungaria, asupra națiunii române. Este unul dintre cele mai convingătoare documente ale momentului, care justifică în întregime demersul revoluționar al românilor, Scrisoarea lui Stein s-a publicat, în originalul german, în *Părți alese*. . . , a lui Bariț, II, anexa XXIV, p. 780—782 iar în traducere românească la *V. Popescu-Rîmniceanu, Luptele românilor din Ardeal...*, p. 289—291. Scrisoarea lui Stein nu s-a publicat atunci, după cum bănuim că se intenționa, pe baza informației din această scrisoare.

⁵ Axente Sever, care era prefectul Legiunii Prima Blasiana, a purtat luptele în cel mai greu sector, în zona submontană a Mureșului. în grija lui trebuia să fie și apărarea cetății Alba-Iulia, punct de sprijin al cobeligeranților româno-austrieci, și trecătorilor de sud spre Munții Apuseni. Despresurarea cetății Alba-Iulia a fost ultima bătălie de amploare dată de legiunea lui Axente, și una dintre cele mai mari din întregul război revoluționar al românilor transilvăneni. Faptele sint narate în raportul lui Axente Sever, la *V. Popescu-Rîmniceanu, Luptele românilor...*, p. 171—173; *Alexandru Papiu Ilarian, Istoria românilor din Dacia Superioară*, schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 129—133. Corespondența între prefectul român și colonelul Stein (vezi aci asupra, n. 31) a intervenit după alungarea armatei maghiare de la Alba-Iulia, care s-a retras spre Sebeș-Miercurea Sibiului. Din Geoagiu, unde își avea cartierul, Axente îi scrie lui Stein să poarte războiul în mod mai omenesc, interzicînd soldaților săi jafurile și omorurile. Aghiotantul maghiar al lui Stein — acesta nu știa ungurește — era un mercenar german în slujba aristocrației maghiare i — i-a răspuns comandantului român în românește, așternînd pe hirtie cele mai triviale expresii la adresa revoluționarilor români. Indignat, și bănuind accidentul, Axente i-a mai scris lui Stein odată, la care colonelul inamic i-a răspuns cu binecunoscuta scrisoare

-din 9 august (vezi n. 31), în care recunoaște fără ocolișuri dreptatea cauzei pentru care luptau românii.

⁶ Colonelul G. August era comandantul fortăreței Alba-Iulia. Purtarea lui cu cobeligeranții români este binecunoscută ca ingrată. Axente Sever, care a avut cele mai multe operații comune cu August, scrie în raportul său (la *V. Popescu-Rîmniceanu, Op. cit.*, p. 163) despre dramatica întâmplare a acelor 85 de români care, după o luptă dură cu asediatorii cetății, au străpuns liniile dușmane și au ajuns la zidurile Albei-Iulii. Colonelul August le-a refuzat mai întii găzduirea în cetate — fapt neîntilnit la un comandant aliat! —, mai apoi, după ce i-a primit, i-a dispersat în rîndul subunităților din cetate. Nu mai puțin laș s-a purtat August cu ocazia despresurării din 25—26 iulie, cînd — povestește Axente Sever — „garnizoana din cetate, care auzise și știuse foarte bine despre lupta noastră disperată cu maghiarii, nu s-a mișcat, însă, ca să ne vie în ajutor, ca și mai înainte dealtfel” (*Ibid.*, p. 171). Ultima mișcă a lui August, care le incununa pe toate, a fost negarea meritelor militare ale oștenilor lui Axente Sever, care i-au asigurat, prin operațiuni grele de comando, o ședere comodă în Alba-Iulia.

⁷ Raportul lui Axente Sever se încheie tocmai cu descrierea bătăliei din 25—26 iulie și cu despresurarea cetății Alba-Iulia (*V. Popescu-Rîmniceanu, Op. cit.*, p. 171—173).

Frate Bariț !

Ca să te mai ușurez pe tine, și ca să văză lumina cînd e cald încă ferul, am copiat din raportul lui Iancu cele 2 bătăi cu Hatvany și a treia, cu Kemeny, începînd de la: „*Anfangs Jăner 1849 erhielt ich*” etc.² și trecînd peste toate lovirile de pe la pasadele munților, pînă după încheierea luptei cu Kemeny, la: „*Gegen Ende des Monats Juny*” etc.³ Și, cu trei expedițiuni, le-am și trimis la *Bucovina*, rugînd-o ca, în cel dintîi suplement sau foileton, să publice aceste fragmente, numai germănește, provocînd-i ca românește să le ia din *Foaia pentru minte* ș.c.l., unde nu vor întîrzia a ieși, întregi, tustrele raporturile⁴.

Deci, tu n-ai să-i trimiți[i] germănește decît numai pînă unde am început eu. în cît pentru lovirile de pe la pasade, s-a rînduit Maiorescu a i le trimite, din Viena, cele mai însemnate. E destul să iasă românește, întreg și nemestecat.

O să mă apuc de Palaczky⁵.

Cine să duce la Viena? Maiorescu, Aron, Cipar?⁶ Pentru bravi⁷, încă nu știm nimic pozitiv, cu toate că Iancului i-am mai trimis de vreo opt zile un urzoriu ultim. Bine era să meargă cît mai mulți, însă după părerea mea nici pe cel dintîi, nici pe de-al doilea⁸ nu i-aș fi lăsat să meargă. Tu mă înțelege! De ce nu s-au hotărît Murășenii?...⁹ Eu nu crez ca lor să le pese mai puțin decît nouă cauza națională, care în credință nu stă acum așa rău cum sta.

Ți-a scris cineva despre prînzul național dat de e[piscopol] Șaguna în zioa de Anul Nou?¹⁰ Eu îți număr numai toastele. întiiul toast l-a ridicat e[piscopol]. Ș[aguna] pentru meseni, adecă pentru intelegentii

de față — și eu adaug: și pentru cei ce nu erau față! —, provocându-i ca să stăruiască și în viitor a ținea pe poporul român în neclintită credință către scumpulor împărat¹¹, și a-l lumina ca să-și cunoască drepturile, pentru ca să le poată respecta și străinii; 2° s-a ridicat pentru e[piscopol] Ș[aguna], prin directorul Fulea¹²; al 2° de e[piscopol] Ș[aguna] pentru deputații și bравii noștri Iancu, Axentiu, Balint și Vlăduțu¹³; al 3° idem, pentru familia cea scumpă tuturor românilor, Hurmuzachi¹⁴ și Mocioni¹⁵, apoi publicistul și de 12 ani redactorul nostru¹⁶; în fine, mult năcăjiții și persecutații noștri popi¹⁷ veniră pe rînd.

Tu citești pe *Bote*? Eu nu l-am văzut și, prin urmare, nu poci și tu dacă pomenește ceva despre serbarea solenelă ținută pentru restabilirea țării, pentru împăr[at] și pentru răpausul căzuților în răzbel ...¹⁸ Dacă nu, reflectează pe toate, că cînd ar fi fost vreun *Waldprewel*¹⁹ adevărat sau plăsmuit, nu l-ar fi ignorat.

G.M.f

[Adresa: Herrn Georg von Baricz. Cronstadt

¹ Vezi scris, anterioară, n. 28.

² „La începutul lui ianuarie 1849 am primit etc.”

³ „Către sfîrșitul lunii iunie etc.” Gavril Munteanu a transmis, deci, partea de mijloc, esențială, din raportul lui Iancu, coresponzînd paginilor 19—61 din *Die Romänen der Oesterreichischen Monarchie*, II, unde s-a tipărit raportul în întregime și paginile 92—125 din *V. Popescu-Rîmniceanu, Luptele romanilor din Ardeal 1848—1849*.

⁴ *Bucovina* n-a publicat nimic din rapoartele celor trei prefecți revoluționari: Avram Iancu, Axente Sever și Simion Balint, iar *Foaie pentru minte* . . . va publica doar prima parte din raportul celui dintîi (vezi scris, anterioară, n. 28).

⁵ Vezi scris. anterioară, n. 10.

⁶ Dintre cei trei, va pleca primul la Viena, pentru a acționa în sprijinul Delegației române, Timotei Cipariu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 309, n. 1). în 11/23 februarie se afla la Cernăuți (*Ibid.*, p. 308—309), preferînd o rută bucovineană spre capitala Imperiului. Cu acest prilej, *Bucovina* nu uită să-și anunțe cititorii (III, 1850, p. 46—47) despre trecerea importantului personaj transilvănean prin reședința Bucovinei, spre a se întîlni la Viena cu „numeroasa deputație română”.

⁷ Bравii sînt cei trei prefecți: Iancu, Axente și Balint, care sînt invitați și ei să meargă la Viena, spre a sprijini acțiunile Delegației. Vor pleca numai Avram Iancu și Simion Balint, însoțiți de viceprefectul Ioan Maior (vezi *Alexandru Lupeanu, Documente privitoare la Avram Iancu*, în *Blajul*, I, 1934, nr. 5, p. 218—224; *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 265).

⁸ Adică pe Ioan Maiorescu și Aron Florian. Nu știm motivele care-l determină pe Gavril Munteanu să nu opteze pentru aceștia, însă lucrurile nu se vor petrece după dorința sa. Din primăvara anului 1850, ursoriile Delegației române din Viena către împărat și guvern vor fi semnate și de Ioan Maiorescu, alături de Laurian și Cipariu, semn că bătrînul politician pornise și el spre Viena, dar în mod mai direct (vezi *Teodor V. Păcățian, Cartea de aur* . . . I, p. 680). Iată lista frunțașilor români, care rînd pe rînd se adună la Viena din toate provinciile românești ale Austriei, pentru a conlucra în cadrul Delegației române: Timotei Cipariu, Avram Iancu, Simion Balint, Ioan Maiorescu, Grigore Mihali, Aron Florian, Ghenadie Popescu, Ioan Maior, Petru Mocioni, Ioan Dobran, Teodor Serb, Constantin Pomuțiu, Vincențiu Babeș, Petru Cermena, Iova Popovici și Alexandru Sterca Șuluțiu (după *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, p. 670). Căpii Delegației erau August Treboniu Laurian și Simion Bărnuțiu.

⁹ Adică Andrei și Iacob Mureșanu. Cei doi Mureșeni nu vor face parte din Delegația de la Viena, după cum n-a făcut parte nici George Bariț.

¹⁰ Această știre nu se va publica în *Gazeta Transilvaniei*, așadar scrisoarea lui Gavril Munteanu rămîne cea mai importantă sursă despre „prînzul național” al lui Șaguna, de la 1 ianuarie 1850.

¹¹ Nuanța ironică este implicită și evidentă, prin formularea „scumpul lor împărat”!

¹² Moise Fulea (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 149, n. 1) se afla în ultimul său an de activitate ca director al școlilor neunite din Transilvania. Se va pensiona în același an, 1850.

¹³ *Nicolae Vlăduțiu*, 1818—1872, preot greco-catolic în Bogata de Mureș, prefect al Cimpiei Transilvaniei la 1848—1849 — comanda 92 de sate! —, al patrulea prefect român ca importanță și activitate în cadrul evenimentelor militare din timpul revoluției. Vlăduțiu, care se remarcă printr-un curaj ca totul ieșit din comun, i-a smuls lui Kemeny Farkas, în iunie 1849, exclamația rămasă celebră: „Dracu să se mai bată cu popii!” O monografie recentă despre Nicolae Vlăduțiu a dat Petre Baciu: *Prefectul Cimpiei Ardelene*, Editura Litera, București, 1977. Vezi și *Idem, Nicolae Vlăduțiu* (1818—1872), în *Almanah Tribuna* 79, Cluj-Napoca, 1979, p. 81—83; *Ioan Oltean, Prefectul Cimpiei Nicolae Vlăduțiu în tabără lui Avram Iancu*, în *În memoria Avram Iancu* (1848—1972). *Comunicări științifice despre Avram Iancu și epoca sa*, Tirgu-Mures, 1972, p. 76.

¹⁴ Hurmuzăcheștii formau cea mai celebră familie de patrioți români din secolul trecut: Eudoxiu Hurmuzachi tatăl (Doxachi), căsătorit cu Ileana Murguleț, și copiii lor: Constantin, Eudoxiu sau Doxachi junior (istoriograful), Gheorghe, Alexandru și redactorul *Bucovinei*, Nicolae și cele două fete: Eufrosina, căsătorită Petrino și Eliana, căsătorită Sturdza. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 309, n. 4; Cf. și *George Bariț, Familia Hormuzache*, în *Transilvania*, XI, 1878, p. 25—28; 37—40; *Observări rectificări la notițele publicate despre ilustra familia Hormuzache*, în *Ibid.*, XI, 1878, p. 61; *Teodor Bălan, Moșia Cernăuța și familia Hurmuzachi* Cernăuți, 1925; *Minodora Duzinchievici, Cîteva documente asupra familiei Hurmuzachi*, în *Revista Arhivelor*, 1843, nr. 2, p. 449-453.

¹⁵ Altă familie românească vestită, de data aceasta din Banat, eiau Mocioneștii. La 1850, familia Mocioni de Foen era reprezentată mai ales de copiii lui Ioan Mocioni de Foen era reprezentată mai ales de copiii lui Ioan Mocioni de Foen (1780—1854), căsătorit cu Iuliana Panaiot: Ecaterina, Petru, Andrei, Antoniu, George și Lucian. Rolul lor în mișcarea de emancipare și eliberare a românilor din Banat este binecunoscut. Vezi un arbore genealogic al familiei în *Constantin Diaconovici, Enciclopedia română*, III, Kemet-Zymotic, Sibiu, 1904, p. 303—307; *Teodor Botiș, Monografia familiei Mocioni*, București, 1939.

¹⁶ Adică George Bariț.

¹⁷ Cei patru preoți arestați și apoi eliberați (vezi scris. X, n. 14).

¹⁸ Da, pomenește foarte pe scurt, în articolul-știre *Hermannstadt, 6 Januar Siebenburger Bote*, 1850, nr. 4, p. 14), faptul că la biserica neunită din Sibiu s-a ținut o liturghie pentru victoria armatelor imperiale împotriva rebelilor unguri. Au luat parte guvernatorul Ludovic Wolgemuth, comisarul Eduard Bach, „Regierungsrat” (consilier gubernial) Weiss von Starkenfels precum și membri ai corpului ofițerilor. A impresiona mai ales intonarea „imnului național” (de fapt, cel austriac: *Doamne, ține și protejează-ne*).

¹⁹ Infracțiunea silvică.

XIII

Sibii, 18/6 ianuarie

Fyctte

Pină'ieri am tot copiat din raportul lui Iancu, pentru *Bucovina* cum mai pe larg ti-am scris cu trecuta expedițiune¹ și d-aceea nu ai avut astăzi, mi apucaii de Palaczky *. Iată, și-1 trimiț pe jumătate

Cealaltă va urma cu viitoarea expediție. Fă-i o introducere, specificând pe populi cari sînt de părerea lui — federaliștii — dacă îți dă mina, și afară de șocăți nu vei găsi centr[aliști]. Maghiarii ar concede ministeriului orice concentrare, cu condiție ca ei, vis à vis de Austria să fie în federalism, cu supremație peste conpopuli din Ungaria. Ungurii n-au învățat și n-au uitat nimic. Vezi un glas săsesc în *Wanderer* 11. O să-1 pui în foaie-ți?

Apropos! Frații noștri din Viena a împușcat un țap — să zic ca nemții — cu un ar[ticol] al lor, N. de 20 *X^{re}*, în cauza lui Axentiu. Gubernatorul s-a făcut foc, și vei vedea sentința lui Axentiu în *Bote*, și apoi, după *Bote*, făcînd horă prin toate jurnalele Vienei.

358

G.M.I

¹ Cu două zile înainte, în 4/16 ianuarie (vezi scris, precedentă).

² Vezi scris. XI, n. 10.

³ *Gazeta Transilvaniei* nu va prelua nici un articol din *Wanderer*, nr. 11 pe 1850.

⁴ Vezi și scris. 1, n. 3. în *Siebenburger Bote*, 1850, nr. 9, p. 38, la rubrica *Amtlicher Theil* (Partea oficială) a apărut știrea: *Erkenntniss: Axente Sever* din Friua, cercul Mediaș, în Transilvania, în vîrstă de 30 ani, de religie greco-neunită, actualmente fără ocupație, agricultor, fiind prins asupra faptului că posedă în mod nepermis arme albe și echipament militar, contravenind astfel decretului gubernamental din 11 august 1849, de care a avut cunoștință, a fost condamnat la 2 luni de temniță, peste arestul preventiv, pentru dosirea armelor. A fost, însă, grațiat de excelența sa cezaro-regescul guvernator civil și militar, domnul general-locotenent baron de Wolgemuth, luîndu-se în considerație meritele sale anterioare. Hotărîrea s-a comunicat în aceeași zi, 24 noiembrie 1849.

De la Cezaro-Registd Tribunal militar din Sibiu".

XIV

Sibii, 22/10 ianuarie 1850

Frate Bariț!

îmi pare foarte rău de năpasta peste care ai dat, din cauza acelor știri. Dică e cineva scrupulos în dare de știri, sînt eu. Las' că nu mi-a trecut prin minte că se vor publica! Dar, chiar așa să fi fost, eu le-am lucrat dintr-un bilet ce proto[po]pul Mănu² îl trimisese lui Aron³. Ce poci, fac, și voi face ca să ieși din această neplăcere. îndată după primirea scrisoare! tale, m-am dus la Mănu, l-am întrebat de izvorul de unde a luat acele știri, și l-am rugat ca să scrie, cu cea dintîi poștă, la Orăștie, ca să se cerceteze pe subț mină. Mi-a făgăduit că va seri la popa. D3 altă parte, vom ruga și cancelaria ep[iscop]pală să facă asemenea, să scrie proto[po]lului. Vezi bine că acte oficiale nu vom căpăta, dar încai ne vom încredința despre ființa adevărului.

Eu pe *Bote* încă nu l-am găsit⁴ (mie nu-mi dă mina să mai țin și gazete germane, după pierderea ce am simțit în războiul acesta civil — ca la 400 # cu tot! — și, pe lîngă, nici nu cîștig); nu știu, dar pînă la

ce grad ai să te aperi. în toată întimplarea, cazul a trage după sine aplicația SS citați ai legii de presă⁵. vor seri de la Orăștie. Pînă atunci zi lui *Bote* că vei plîndu-se să se fi înșelat odată un corespondinte al țării și știrea etc.⁶ Asta e părerea mea.

Nu mai publica urmarea articu[lu]lui meu. l-am trimis jumătate la 18, și cealaltă prin frate și ți-am fost scris, zăbava a fost că am trebuit să copiezi coaie din raportul lui Iancu.

35>

[Adresa:] Herrn Georg von Baricz. *Cronstadt*

¹ Vezi și nota 6. „Știrile” care-i produceau incurcături lui *Gazeta Transilvaniei*, XII, 1845, nr. 22, p. 86, coloana a H-a. Năzduzivi din Scaunul Orăștiei au adunat de la români 30 de stînjene „că trebuie în seama soldaților”. Inspectorii, însă, și-au însușit du-se abuzul, aceștia au plătit o „însemnată gloabă de bani”. Obiectivitatea administrativă cu nepărtinire, ca aceasta, trebuie să mai aibă rădăcină”. Ziarul săsesc *Siebenburger Bote* a reprodus știrea la nr. 2 din 4 ianuarie, p. 6), cu un comentariu de subsol de patru știrea din *Gazeta*, în care se exprimă rezerva redacției sibiene față de tate de la Orăștie. Aflăm, pe baza acestei scrisori, că autorul știrea foarte scurtă! — este Gavril Munteanu. Inspectorii în c. Fridrich Wagner, au răspuns apoi ei înșiși, violent, în nr. *bitrger Bote* (16 ianuarie, p. 43), afirmînd că ziarul lui Bariț,, ori, cu ușurință și răutate, a fi unealtă a minciunii și urii na-

² Nicolae Maniu era protopop greco-catolic al Sibiului. V. și *contemporanii săi*, III, p. 1—57.

³ Aron Florian, care se găsea și el la acea dată în Sibiu.

⁴ Adică numărul 9 din *Siebenburger Bote*, unde se publicau sași.

⁵ Nu se va ajunge la proces de presă, dar noul scandal va izbucni în țințarea foilor din Brașov, o lună mai tîrziu, în februarie 1850.

⁶ Bariț nu se pierde cu firea în fața atacului celor doi, pare că se întimplă cu Gavril Munteanu! — ci răspunde la rînd în articolul *Gazeta și inspectorii de la Orăștie* (în *Gazeta Transilvaniei*, p. 14), semnînd: „Gheorghiu Bariț, redactorul *Gazetei* și al *Foaiei* aceleiași chestiuni în nr. 7 (p. 28) și 8 (p. 30—31), fără să mai intervină din *Siebenburger Bote* ca o calomnie care nu-l atinge mai de frunte bărbați ai năciunei române, începînd de la episcop oficial”. Redactorul brașovean demască reaua credință, ca și în cauză.

⁷ Vezi scris. XI, p. 10.

XV

Frate !

Cu sfîșiere de inimă îți citesc scrisorile. Din deseori alta, simțim adînc stîrmitoarea în care te aflîi. D-a-

scrisoare a ta în cauza aceasta fatală, ți-am și scris — mă mir că n-ai mai primit-o! — înștiințându-te că acele știri s-au luat dintr-un bilet ce d. prota Mănu² îl scrisese lui A[xente]. Ele n-au fost menite pentru publicitate, căci altminterlea ți se trimiteau altfel. Nenorocirea e aci și, crede, deșteptul ce-l suferi tu pe cîmpul publicității îl simțim afund toți. Ce putem face, nu ca să depărtăm, ca încai să muierm lovirea? Eu, îndată am rugat pe Mănu să scrie la Orăștie să cerce despre ființa adevărului³, și au făgăduit că va seri, și nu ne va înșela. Am rugat pe Pantazi⁴ să scrie lui Popovici⁵. Tot prin el am adresat o scrisoare și către Szentivan⁶. Am vorbit toți cu e[piscopul] Ș[aguna], i-am arătat critica pozițiune a ta și amerințarea foilor. Ne-a zis că de ce nu te adresezi în scris către dînsul? Nițu⁷ a vorbit cu guvernătorul. I-a spus că vor să-ți suspendeze *Gazeta*. I-au zis că: „*Ich habe es ins Lebengerufen!*”⁸ și fără știrea lui nu face nimeni; apoi el nu știe nimic etc, cum mai pe larg ți-o scris alaltăieri dînsul⁹.

După toate aceste, părerea mea este ca cît mai fără zăbavă să revoci acea știre, zicînd că corespondentele au fost rău informat, și tu cu bucurie îndreptezi o eroare¹⁰. Iar cînd nu s-ar mulțămi cu atît, apoi adresează-te către e[piscopul] Ș[aguna]¹¹. Se înțelege, după revocăciune. Și apoi, puțină răbdare și, cu ce ne măsură, să le măsurăm.

Îți aduci aminte de înjurăturile lui *Bote* din anul trecut, dacă nu mă înșel N. din^martie 8, știi cum a înjurat pe toți prefectii etc¹². Hei, avem atestate minunate, chiar de la streini, pentru buna purtare a lor etc.!

Astea pentru tine numai!

M./

¹ Pe la mijlocul lunii ianuarie 1850, după intervenția lui Bariț în *Gazeta de Transilvania* în legătură cu cazul de la Orăștie (vezi scris, precedentă, n. 1 și 6), foile săsești reușiseră să impună punctul lor de vedere, după care inspectorii Joseph L - reni și Friedrich Wagner ar fi fost *calomniați* pe nedrept în ziarul românesc. Ca și Gaviil Munteanu, și alți fruntași români erau speriați, din cauză că veridicitatea știrii despre infracțiunea celor doi era greu de dovedit. În 8/20 ianuarie 1850, Ioan Maiorescu îi scria lui Bariț din Sibiu că „[Andrei] Murășanu s-a spăiat de *Bote* pentru dregătorii cu lemnele” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 322). Tapajul în jurul „afacerii inspectorilor” avea un rost bine determinat acum, cînd politica mare a Imperiului nu era favorabilă: existenței unor ziare negermane, căci — vezi infra, scris. XIX — „oposiciune alta în Austria nu e, decît a naționalităților”, orice pretext era bun pantru sugrumarea *Gazetei* lui Bariț. Amintindu-și de acest incident în *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . (II, p. 655), Bariț scrie: „într-aceea apucase a se publica în *Gazeta* o corespondenție a lui Gavriil Munteanu despre o prevaricațiune de 15 stînjeni lungi de lemne groase destinate pentru magazinul militarului de la Orăștie, descărcate însă în curțile unor senatori din Orăștie, iară apoi locuitorii satelor respective siliți ca să mai aducă alți 15 metri de lemne la magazinul militarului. Acea corespondenție căzuse ca o mică bombă în Sibii și în Orăștie. Senatorul Wagner [unul dintre cei doi inspectorii — n.ns.] insultă pe redactor prin o scrisoare și-l provocă [la duel — n.ns.], iară comanda districtului îl dete în judecată”. Scrisoarea de provocare a lui Friedrich Wagner, din 16 ianuarie 1850, se păstrează și azi la B.A.R., ms.rom. 1004, p. 249 r. Tirziu, cînd și-a ordonat corespondența pe volume, Bariț, acum bătrîn, a adnotat scrisoarea lui Wagner cu următoarele cuvinte pline de proaspătă amărăciune.: „1850. Ian. 10. Friedrich Wagner. I-am convins pe acei blăs-

tămați că au furat 59 stînjeni [nu 15, cum a scris *Gazeta* în nr. 22 din 1849 — n.ns.] lemni lungi de la magazinul milităresc. Am avut testimoniile satelor la mină și le-am dat Gubern, care însă n-a pedepsit deloc pe acei hoți”. În locul lor va fi pedepsit Bariț însuși într-un mod mai mult decît drastic, prin interzicerea foilor sale (vezi scrisorile următoare înel. notele).

² Vezi scris, anterioară, n. 2.

³ Adevărul din știrea despre inspectorii va fi destul de anevoie de dovedit, o motive pe care Munteanu le nareză în scrisoarea XVI. Bariț notează în două locuri că *a dovedit* acest adevăr: odată în adnotarea la scrisoarea lui Friedrich Wagner (vezi aci asupra ,n. 1) și a doua oară în *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . (II, p. 655).

⁴ *Grigore Pantazi*, 1824—1854, profesor la Seminarul teologic din Sibiu, secretar episcopal, una dintre marile speranțe ale Episcopiei neunită din Sibiu. A studiat la Peștera și Viena, unde, la Seminarul „Sfînta Barbara, și-a luat și doctoratul în teologie. Foarte agreat de episcopul Șaguna, acest brașovean de-o inteligență ieșită din comun a urcînd repede treptele ierarhiei monahale, pînă la gradul de protosinghel. Moartea lui prețură, la numai 30 de ani, l-a mîhnit pe Șaguna, în mod deosebit, incît în 1855 a creat Fondul ecleziastic Pantazi, cu un capital inițial de 2 000 de florini, ridicat de mitropolit, la 1850 pînă la 25 000. La data acestui conflict de presă, Pantazi era secretarul lui Șaguna.

⁵ Apelarea la protopopul Absalom Popovici din Orăștie nu va avea rezultate scontate. În 14/26 ianuarie 1850, Ioan Maiorescu îi scrie lui Bariț, din Sibiu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 323): „Am vorbit alaltăseară cu Popovici, protopop de la Orăștie, despre acel caz, și el zice că ei, în Orăștie, n-au aflat nimic despre a pretinsă faptă a inspectorilor, dar va cerceta mai departe”.

⁶ Cf. *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 323, Nicolae Szentiványi era, în 1849, comisar gubernial la Cluj.

⁷ Nițu: Ioan Maiorescu.

⁸ „Eu am înființat-o!”

⁹ Nu s-a păstrat vreo scrisoare a lui Ioan Maiorescu către Bariț din 12/24 ianuarie 1850. Există trei cu altă datăre — una din 8/20 și două din 14/26 ianuarie (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 221—224) — dar toate sînt lapidare. În toate trei găsim referiri la „cazul de la Orăștie”.

¹⁰ *George Bariț* nu-și va face *mea culpa*, ci, dimpotrivă, va insista pînă la sfîrșit în direcția adevărului, în februarie 1850, cînd guvernatorul Wolgemuth a desființat foile lui Bariț, motivul cel mai . . . serios invocat a fost „*Wegen Halsstarrigkeit*” (pentru cerberea vezi *Corneliu Diaconovici, George Barițiu 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative din 12/24 mai 1892*. Sibiu, 1892, p. 34).

¹¹ Nu va apela nici la ajutorul lui Șaguna.

¹² Defăimarea de care pomenește Munteanu a avut loc în *Siebenburger Bote*, nr. 26 din 28 februarie, p. 99—100, în articolul mai complex: *Oesterreichische Monarchie Siebenbirgtn. Hermannstadt, am 2 februar*. De fapt, nominal, e pomenit numai Axente Sever, cu ocazia retragerii legiunii sale la Vingard, după înfrîngerea imperialilor. Același redactorul sas trece brusc la următoarea aserțiune: „Sîntem de convingerea nestrămăntată că mina pedepsitoare a dreptății va ajunge cu siguranță pe toți acei netrebnici (și excludem pe domnul Axente Sever!) care, sub pretextul de a conduce poporul în împotriva dușmanului, au furat, au prădat, au ucis în țară în mai mare măsură rebelii”.

XVI

Frate Bariț!

Am primit și scrisoarea ta de la 29/18 [recte: 17 — n.ns.] iaauar Zelul nostru în cauza Orăștiei² ție se vede a ți se fi părut prea s

Sibii, 2 februarie

parat, de vreme ce ai găsit de cuviință a ne da pinteni, amerințind oarecum. Părerea mea, de la început, cum știi, a fost ca să revoci acea știre simplă. Că trecutul tău l-ai pus sub scutul atitor bărbați de mare autoritate, ai nimerit-o, Satisfăcțiunea a urmat, cum văz în *Satellit*⁴. A rămas acum toată povara pe inocentul corespondente⁵. Care să fie soarta lui? Nu cumva, zicind tu că dacă nu ți se vor câștiga actele nu poți pregindi ce se va întâmpla, i-o ai hotărât-o? Zici că Niță îți scrie că cancelistul mărturisește și acum⁶. Tu știi că Niță e sancuineu. Ca să te poți orienta și să prețuiești numai cât merită rezultatul ce se poate dobîndi din cercările d-aici, află starea lucrului cum este: în noiembrie și X¹⁸⁴⁹ s.n. fiind grămădite cancelariile cu o grămadă de scris, s-au căutat și s-au luat de unde s-au găsit, mai mulți copiiști, cu diurnu. între aceștia a fost unul, sintaxist⁷, întrebuințat în cancelaria de expeditură a Tezaurăriei, sub priveghierea d[omnului] Popovici⁸. între 5 și 6 X¹⁸⁴⁹ s.n. acest sintaxist vine la d. paroh Nicolae Mănu⁹ și-i spune că la dînșii în cancelarie s-ar fi copiat o hirtie coprinzătoare de știrea în *cuestiune*. D[omnul] Mănu nu pierde vremea și, printr-un bilet, face între altele lui Aron¹⁰ cunoscută această știre. De la Aron, apoi, știi cum a ajuns la tine.

Chemîndu-se, prin d. Mănu, față acel sintaxist — numele nu mi-l spună d. Mănu! —, mărturisește și acum că în adevăr s-ar fi copiat acea poruncă. Am stăruit ca să meargă să învieze pe niște frați de ai noștri, rugați ca să cerce prin arhivă după urma acei cauze. N-a fost puțină, cum zice d. Mănu, a-l face să meargă, dar i-am orientat noi, determinînd zioa între 5 și 6 X¹⁸⁴⁹, în care băiatul veni cu știrea la d. Manu.

363 Ce-i ametește pe / acești frați în cercetare este că cum o cauză administrativă să ajungă în speditura Tezaurăriei!?. .. Vom vedea ce se poate dobîndi. Eu unul, însă, nu spererez mult. Dacă este să se afle adevărul, acesta se poate numai în fața locului. D-aceea d. Manu a scris încă d-atuncea la popa unit Ilieșiu¹¹ din Orăștie. Pantazi¹², prot[opopol] Popovici și Aron — tot prin Pantazi și Popovici —, lui Szentivanyi¹³, îiltr-ăceea veni la Sibii prot[opopol] Popovici. Fu rugat de toți să cerce după adevăr. Mai dăunăzi am scris eu senatorului Balomiri¹⁴ din Sebeș, ca să trimită un expres dinadins la fața locului. Ce se va dobîndi, ei fură rugați ca să-ți trimită de-a dreptul la Brașov.

Atita am putut face. Rezultatul e al viitorului. Adieu !

Gavrîl J.

363 P.S. Dapă tonul cu care pășesc inspectorii, ei se par siguri de ceea ce zic.¹⁵ /

¹ Scrisoarea lui Bariț către Gavril Munteanu nu se cunoaște.

² Vezi scris. XIV, n. 1 și 6; XV, n. 1.

³ Nu revocă. Vezi scris, anterioară, n. 10.

⁴ „Satisfăcțiunea” este un nou atac al celor doi inspectorii de la Orăștie, Joseph Loreni și Friedrich Wagner, în urma articolelor lui Bariț (vezi scris. XIV, n. 6). S-a publicat, sub titlul *Aus Broos* (Din Orăștie) în *Satellit*, revista săsească din Brașov, 1850, nr. 8: din 30 ianuarie, p. 31.

⁵ „Corespondentele”, cam speriat, era însuși Gavril Munteanu (vezi scris. XIV, n. 1; XV, n. 3). Mai puțin slab de inger, Bariț îl va scuti pe Munteanu de necazuri, care acesta și le imagina, luînd asupra sa întreaga răspundere a înscenării. Dacă a existat o scrisoare amenințătoare din partea lui Bariț, cum ar reieși din această scrisoare, ne putem da seama în actualul stadiu de cercetare (vezi nota 1, aci supra). Oricum, din întreaga documentație a acestui răir intenționat proces de presă, nu reiese că nu lui Gavril Munteanu ar fi fost implicat într-un fel oarecare. în scrisorile următoare, t lui e liniștit în ceea ce-l privește, alarmîndu-se, însă, în legătură cu soarta foilor lui E

⁶ Este vorba de un elev, rudă a protopopului Nicolae Maniu. Acest practican Teazurariatul din Sibiu, al cărui nume Maniu l-a ascuns cu multă grijă, este sursa mară a știrii din *Gazeta Transilvaniei* nr. 22 pe 1849 (vezi scris. XIV, n. 1). Vezi de el scrisoarea în continuare.

⁷ „Sintaxist” = elev în clasa a IH-a a gimnaziului, numită și clasa de sintaxă.

⁸ Protopopul din Orăștie (vezi scris, anterioară, n. 5).

⁹ Protopopul Nicolae Maniu din Sibiu (vezi scris. XIV, n. 2).

¹⁰ Aron Florian.

¹¹ Parohul greco-catolic al Orăștiei era Ioan Pop Ilieșiu (vezi *Schematismus rabilis cleri graeci-ritus catholicorum Dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania pro a Christo nato MDCCCXLII [1842] ab Unioneum Ecelesia Romana CXLV [145], [1842]*, p. 185).

¹² Vezi scris, anterioară, n. 4.

¹³ Scris, anterioară, n. 6.

¹⁴ „Senatorul din Sebeș” era Ioan Balomiri, membrul cel mai marcant a fațetă române Balomiri din Sebeș.

¹⁵ Scrisoarea poartă una dintre cele mai amuzante adnotări din cite am înțeles în corespondența lui George Bariț: „Febr. 1850. Ga[vril] M[unteanu]. Altădată învețe oricine a culege știri de la copii”. Face aluzie la elevul „sintaxist” care a furat știrea cu furtul de lemne din Orăștie.

XVII

Sibii, 20 februarie

Frate!

Îți trimit o copie de un circular, ca să-l biciuiești dacă-l vei judeca contrariu intereselor cauzei române, sau să-l aibi pro notiția, din conștință.

Te rugasăm, în cea din urmă scrisoare, să-mi trimiți o copie de acel N. al lui Bote din 1848, în care conducătorii poporului toți se numesc *Spitz-luben*². Dacă nu poți a mi-l procura pe acesta, te rog pur și simplu cineva să-mi citeze numărul și datul al acelei foi din *Kronstädter Zeit[ung]*, 1849, în care redacțiunea zice că Șaguna, cu ocaziunea pînă la cățea ținută în biserică din Seriei, după venirea sa din Viena, în tren prin Brașov către Sibii, ar fi propus poporului de model pe nemți, pe sași³. Eu am fost de față. E o minciună! Asemenea, să-mi citești și pe acel număr, cu datul, din *Bote*, în care, fiind vorba de Molke, mi se pare redactorul foilor din Brașov, sub regim[ul] maghiar, sansculot german, redacțiunea din Sibii face deosebire între sași și nemți, zicînd că Molke nu e sas, ci neamț⁴. Eu aș vrea să rădăcinesc câteva din o mie și o sută de calumнії și minciuni săsești, borite an încoaci asupra noastră, luînd ocaziunea dintr-un articol R, din *Wenderer* ieșit în *Wenderer*, ieșit, cum se vede, din pana cunoscutului Reiniche

imi lipsesc însă gazetele germane din Tr[ansilv]ania, să tac de altele din Viena, cite mi-ar face trebuință spre a compila un articol cumsecade.

Dacă pină acum nu-i fi provocat pe Axentiu în *Gazetă*, ca să subscrie raportul, / apoi mai temporizează pină ți-o scrie⁶. El e venit de ieri în Sibii, se plimbă cu sania cu cocoanele, în năcazul sașilor. Nu ni-am putut întilni, să vedem ce om face.

Dar cum vin așa de neregulat foile d-tale, chiar și în Sibii? N[ume-rele] 5 și 7 mie îmi lipsesc. La alții, altele..

Nu-mi cunoști sfiala mea, cînd zici să merg la guvernatorul. Eu o să pui pe alții să cerce instanțiile voastre.

S-aude că deliberatul pentru Lemenyi ar fi ieșit. Nouă încă nu ne este cunoscut⁷.

De la A⁸ și N⁹ avem știre din Peștea, de la 6 febr[uarie].

Poșta de Viena nu a venit de cinci zile.

Gavriil. \

¹ Afacerea cu „circularul” este mai importantă decît s-ar crede la prima vedere. în urma cunoscutului conflict al fruntașilor naționali cu episcopul greco-catolic Ioan Lemeni, la 1842—1846, unul dintre capii partidei naționale din Transilvania, Nicolae Maniu, a fost debarcat din funcția de protopop al Sibiului (decretul episcopal nr. 870 din 17 septembrie 1845; vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, pp. 1—57, p. 10) și înlocuit cu un cirac al lui Lemeni, parohul Vasile Kertesz din Ocna Sibiului. Acum, la începutul anului 1850, cînd înlăturarea lui Lemeni de la conducerea Episcopiei greco-catolice a Făgărașului era inerentă, din cauza colaborării sale cu aristocrația „revoluționară” maghiară la 1848—1849 (va demisiona în martie 1850; vezi *Ibid.*, p. 151, n. 25; 154, n. 5), se pune și problema reazăării în drepturi a lui Maniu, care condusese protopopiatul din 1825. Dar, pină una-alta, Vasile Kertesz își exercita atribuțiile de protopop, în stilul maghiarofil și ultracatolic învățat de la patronul său Lemeni. în acest sens, neinspiratul Kertesz trimite, la 23 februarie 1850, o epistolă circulară către preoții din subordine, cu un conținut care îi scandalizează pe fruntașii naționali. Textul circularii, se păstrează la B.A.R., ms.rom. 999.

Surprins de conținutul ei, Bariț, deși presat de probleme politice mult mai importante, demască tendința circularii în *Gazeta Transilvaniei*, în articolul *Sibii, 20 fevr.* (XIII, 1850, ni. 12, p. 46—47), alcătuit pe baza acestei scrisori. Preoții români sînt sfătuiți să nu se aboneze pină nu vor cerceta programul revistei maghiare, ca să vadă dacă ea se va ocupa cu probleme generale de religie, sau va aluneca în polemici confesionale, dăunătoare înțelegerii între români.

² Corect: *Spitzbuben* — netrebnici. Vezi despre această insultă la adresa conducătorilor români scris. XV, n. 12.

³ Numărul solicitat din *Kronstädter Zeitung* este 48, din 10 septembrie 1849, p. 211, unde se relatează despre șederea lui Șaguna la Brașov, în drumul de la Viena spre Sibiu. Cu această ocazie episcopul a ținut în Schei o slujbă, în a cărei predică a cerut românilor să fie harnici și cinstiți, dîndu-le de exemplu poporul *german*, și nu pe sașii transilvăneni.

⁴ în articolul cu pricina (*Siebenburger Bote*, 1849, nr. 109 din 22 august, p. 393: *Aus den Ruinen des Sachsenlandes in Siebenburger*) se spune, într-adevăr, că redactorul brașovean Moltke n-a fost sas, ci „ein rothes Deutsche” (un neamț roșu, adică revoluționar).

⁵ *Iakob Rannicher*, 1813—1875, fruntaș și politician sas din Transilvania. După revoluție, odată cu reorganizarea Guberniului sub Karl Schwarzenberg, Rannicher ajunge „conciplist gubernial”. Era posesor al decorației Crucea de aur pentru merite, primită ca urmare a fidelității față de monarhul de la Viena. Vezi despre el Fr. D. Teutsch, *Iakob Rannicher. Ein Lebens und Zeitbild aus dem Kampf der Sachsen um ihr Recht*, Sibiu, 1922. Firește, Gavril Munteanu nu va mai apuca să scrie vreo replică la articolul lui Ran-

nicher, publicat în cotidianul vienez *Wanderer*. Sintem în 20 februarie 1850 stil n corespunzător zilei de 8 februarie stil vechi. în 13/25 februarie, *Gazeta de Transilv* va fi interzisă.

⁶ Indignat din cauza arestării sale (vezi scris. IX, n. 3; XIII, n. 4), Axente S a întirziat mult împlinirea dispoziției venite de la Viena, de a raporta împăratului de faptele de arme ale legiunii sale în timpul revoluției. Rapoartele lui Avram Iancu și mion Balint erau demult gata. Și al lui Axente fusese întocmit, cu ajutorul lui Ioan M 4eseu și Gavril Munteanu, urmînd doar ca eroul să-l subscrie și să-și asume faptele arme în sprijinul imperialilor. Dar, dezamăgit și revoltat, „prefectul de fier” n-a să-l iscălească multă vreme ,intenționînd, credem, să refuze a da socoteală de fap sale și să renunțe la gloria meritată. Ar fi fost un preludiv precoc la refuzul lui Av lancu din 1852 de a se întilni cu împăratul nerecunoscător. Dar, în 1850, cînd spera în smulgerea unor drepturi politice pe seama românilor erau foarte vii, gestul lui Ax n-a fost posibil. Fruntașii români, panicați la gîndul că un refuz din partea lui Ax ie-ar putea zădărnici demersul politic, au exercitat presiuni morale asupra lui me pină la a-l provoca în mod public, prin *Gazeta Transilvaniei*, să-și subscrie și să-și i teze raportul. La această „provocare”, devenită fapt împlinit, se referă Gavril Munte. Vezi și scris, următoare, n. 1.

⁷ Vezi și nota 1, aci supra. Na știm ce „deliberat” putea să iasl în legătură ca lăturarea din scaunul episcopal a lui Ioan Lemeni — căci despre acest eveniment vorba! —, fiindcă ierarhul român, ales prin vot, pe viață, nu putea fi destituit de Papa de la Roma. Așadar, se forța demisia lui Lemeni — procedeu utilizat cu secol înainte, în cazai lui Inochentie Mieu!, dar arhiereul, sfătuit de un grup de prot In frunte cu Ioan Fekete Negruțiu de la Cluj, a aminat cit a putut actul demisiei. G Bariț a fost un mare susținător al lui Lemeni (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 139—152). În *Gazeta Transilvaniei* din februarie 1850 (XIII, nr. 9, p. 34) el an pe baza unei corespondențe de la Fekete Negruțiu (vezi *George Bariț și contemp săi*, III, p. 138-142) că fostul episcop român Ioan Lemeni trăiește în mizerie la de unde „nici că-i iertat a se depărta”. Știrea din Cluj a apărut, dezvoltată, în *de Moldavia*, I (XXII), 1850, p. 48, la rubrica *Austria*. Articolul este compasiv fa Lemeni: „Dacă culturul revoluțiunei și a răzbelului au înecat și nenorocit pe ci apoi unul din cei mai nenorociți este și episcopul I. Lemeni, la adîncile sale bătr de 73 ani”. Demisia lui Lemeni survine, în fine, la începutul lunii martie, în urma provocări scrise a lui Wolgemuth — poate aceasta este „deliberatul pentru Lemenyi” ca, în 24 de ore, să renunțe necondiționat la scaunul vlădicesc, căci în caz contrar proceda cu el fără nici o cruțare (vezi *George Bariț, Părți alese. . .*, II, p. 663—664). C apoi, *Bucovina* (III, 1850, p. 108) publică știrea că Lemeni a fost îndepărtat din și își va petrece restul vieții într-o mănăstire „unde va afără de Ungaria și Transilva

⁸ Aron Florian.

⁹ N = Nițu: Ioan Maiorescu. Ambii erau în drum spre Viena, pentru a lua la lucrările Delegației române (vezi scris. XII, n. 8).

XVIII

Sibii, 20 februarie

Frate !

Tocmai acum ieși de la mine fratele Axentiu, cu raportul s[ub] gubernatorului \ Nu știu de va face ce zice, cu toate gubernatorul l-a provocat ,și ieri, să-l dea. Axentiu s-a aparat pe că nu l-a dat pină acum, puîndu-i înainte că i s-au luat hirtilele cî arestul.

O fatalitate, însă, mă grăbesc a-ți împărtași: fiind ieri Axentiu la guvernatorul, l-a întrebat de a cetit cum se îngiură *Bote* cu *Transilvania*, cum se pare făcînd aluziune la reproducerea N. 24 din 11 febr. al lui *Bote*¹. Axentiu răspunzînd că nu, știi ce a mai adaus guvernatorul? : „O să opresc și pe *Bote* și *Transilvania!*”² *Relata refero*: astăzi mi-1 spuse Axentiu. De rău să ne temem noi, românii. Ar fi o adevărată fatalitate! Tu scrie lui Șaguna, ori repezi-te pînă aici în persoană. I-oi descoperi și cauza ca Orăștia³. Adu-ți aminte de fabula lupului cu meul. Cum se vede, inimicii au decretat stingerea luminei dintre noi.

Grăbește a veni. Să dea Dumnezeu să nu fie tîrziu și să fie minciună!

Gavriil. j

¹ Guvernatorul era Ludovic Wolgemuth. Aceasta e cea de a doua scrisoare expedită de Munteanu în 20 februarie (vezi și precedentă). Faptul se explică prin cele două noutăți intervenite: a) Axente a semnat raportul chiar între cele două scrisori, în casa lui Munteanu și b) foile de la Brașov sint amenințate cu desființarea.

² în numărul 24 din 11 februarie 1850 (p. 115—116), *Siebenburger Bote* a reproduș un articol din revista satirică vieneză *Humorist* (nr. 23 din 1850), în care un D.S...i din Sibiu își bate joc de tonul ziarelor și documentelor politice românești.

³ De fapt, va fi oprită numai *Gazeta Transilvaniei* „împreună cu *Foaie pentru minte*. . . (vezi și scris. XI, n. 28 și scrisorile următoare, inel. notele), *Siebenburger Bote* continuînd să apară își bate joc de tonul ziarelor și calomniile de rigoare la adresa românilor. Lucrurile ajung pînă acolo încît însuși guvernatorul Wolgemuth este nevoit să dea ordin expres ca ziarele *Siebenburger Bote* și *Kronstadter Zeitung* să nu mai publice articole injurioase la adresa românilor și să nu-i mai numească *valahi*. Și cum nu mai exista *Gazeta Transilvaniei* ca să consemneze acest ordin, o face *Vestiitorul românesc* de la București (XIV, 1850, p. 113, col. II, articolul *Austria*).

⁴ „Spun ceea ce mi s-a spus.”

⁵ Vezi scris. XIV, n. 1 și 6; XV—XVI, passim, inel. notele.

XIX

Sibii, 21 februarie n. 1850

Frate!

Ieri ți-am scris despre pericolul ce amenință *Gazeta*¹. Cum am zis, Wolgemuth, după ce a întrebat pe Axentiu de a citit certele între *Bote* și *Trfansilvajnia*, a adaos că: „Le voi suspenda pe amîndouă”². Că *Bote* a început a ne batjocori și calumnia e prea adevărat, însă tu ai fost prea modest³. Ce motiv întemeiat ar putea avea guvernatorul a o suspenda? Nu cumva cauza Orăștiei?. . .⁴ Auz că Șaguna ar fi cerut satisfacțiune pentru atacul ce l-a făcut *Bote* asupra preoților⁵. Vezi, vino la Sibii! Eu mă tem că aceste sint numai preteste. Cauza trebuie căutată mai sus. Palaczky mai mult a stricat, decît a folosit cu articolul său fără vreme⁶. El a minat în alarm pe guvern. Nu e mirare dacă triumfătorii va dezarma pe contrariul său⁷. Știi că opoziciune alta în Austria nu e, decît a naționalităților. *Narodni Novini*, *Figyelmezo*,

Südslavische Zeitung și *Sjfovenski] Jug*⁸, pentru Voivodina și Banat Temeșului sint oprite. E rîndul tău acum, cum se vede. Deci, grăbește Axentiu a arătat guvernatoriului articolul din *Volksblatt*, reproducînd în *Trfansilvajnia* ta-¹⁰. Nu știa ce să mai zică guvernatorul.

Primește alăturata copie dintr-o scrisoare. Ți-o trimite N. Munteanu. Nu uita de ce te-am rugat .imi scrie A. Hurmuzachi. Zice că de o vreme încoaci nu mai primește pe *Bote*¹². Eu i l-aș trimite, dar cum? Vezi și trimite-i-1 tu, învălit cu *Gazeta*.

Gavriil

P.S. Da ce nu pornești pe Orghidan¹³ și pe alți marțafoi la Viena cu memorandumul lor? Acum e vremea, pînă e toată deputăciunea aceluia. 369 Rău a făcut Ș[aguna] că — cum se zice — i-a îndărătnicit! /

¹ Vezi scris, anterioară, inel. n. 3.

² Wolgemuth va suspenda numai *Gazeta Transilvaniei* (scris, anterioară, n. 3).

³ Adică, a fost ponderat în polemicile cu *Siebenburger Bote*. într-adevăr, te-ai dat = foii lui Bariț n-a atins nici pe departe sarcasmul batjocoritor și disprețul plin de cinste cu care ziarul săsesc vorbea despre români. Gavril Munteanu se referă cu fraudă la vică de la Orăștie (vezi scris. XIV, n.1 și 6).

⁴ „Calomnierea” celor doi inspectori de la Orăștie, Joseph Loreni și Friedr. Wagner a fost pretextul, iar nu motivul desființării *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru minte*. . . Motivul trebuie căutat, în primul rînd, în politica post-revoluționară a marilor puteri. în 4 martie 1850, după desființarea foilor sale, Bariț știa că „Luca” [comandantul trupelor rusești de ocupație în Principate — n.ns.] ar fi scris la Sibiu că gazeta să fie sugrumată ori cu ce preț, pentru că, în această criză europeană, citind în mîini de dincolo [din Principate — n.ns.] faptele naționale și bravurile transilvanice iau exemplu foarte periculos pentru cel mai apropiat viitoriu” (vezi *George Bariț și temporarii săi*, II, p. 367—368, n. 2). Mai apoi, după cum se exprimă Gavril Munteanu mai jos, „opuseciune alta în Austria nu e, decît a naționalităților”. Oricum, în februarie ambele publicații românești sint desființate. în afară de *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . . (vezi scris. XV, n. 1), momentul interzicerii foilor românești la Sibiu este narat și într-o altă scriere cu conținut controlat de Bariț; volumul omagial al lui de Corneliu Diaconovici: *George Barițiu 12J24 mai 1812—1892. Foi comemorative la aniversarea barea din 12J24 mai 1892*, Sibiu, 1892 p. 33—34: Ecoul desființării publicațiilor românești din Transilvania a fost puternic și dramatic în rîndul românilor de pretutindea. Din Cernăuți, Alexandru Hurmuzachi îi scrie lui Bariț în 19 februarie / 3 martie 1850: „Cum s-ar putea una ca aceasta? Nu zic cu ce drept, dară subt ce pretext măcar să se putut urma o asemenea măsură diavolească? Nu-ți pot zice cît de mult și profund m-am intristat acea știre neașteptată” (vezi *Nicolae Bănescu, Corespondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț, Valenii-de-Munte*, 1911, p. 72). Apoi, în 4 numere ale sale din februarie 1850, p. 56, articolul: *Cernăuți, 22 februarie*, p. 75, unde se reproduce ordinul lui Wolgemuth „cătrecr. căpitan al cetatei din Brașov” prin care i se notifică interzicerea *Gazetei de Transilvania* p. 82—83, unde se revine cu amănunte despre incident și p. 106, unde însuși Bariț nașionează îndepărtarea sa din cîmpul jurnalistic), *Bucovina* deplînge, în numele tuturor românilor, această nouă lovitură primită de la reacțiune. *Journal de Bucarest politique, commerciale et littéraire*, care apărea de un an la București, își informează și el cititorii (II, 1850, p. 106) despre dispariția *Gazetei de Transilvania*, făcînd însă și precizarea că Bariț își procurase să obțină reparația ziarului.

⁵ O aserțiune hazardată *din Siebenburger Bote*, 1850, nr 24 din 11 februarie, p. 116, unde se afirmă că românii sint „necunoscători ai cititului și scrisului și țin de pătoria lor în iobăgie spirituală”.

⁶ Vezi scris. XI, n. 10. Articolul lui Palacky a contribuit și el la configurarea opiniei de „răzvrătire”, pe care *Gazeta Transilvaniei* și-o dobîndise în ochii autorităților — absolutiste.

⁷ „Triumfătorul” era tirania habsburgică iar „contrariul său”, în acest caz, națiunile sacrificate din Imperiu.

⁸ Dintre cele patru publicații, doar *Figyelmezo*, ziar maghiar care apăruse la Pesta, și Pojon (Bratislava) va fi desființat odată cu *Gazeta Transilvaniei* (vezi Szalády Antal, *A magyar hírlap-irodalom statisztikája 1780—1880-ig*, Budapesta, 1884, p. 57). *Sudlavische Zeitung* a apărut la Agram (Zagreb) între 1848—1852 (vezi *Heinrich Rez, Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918*, München, 1935, p. 90).

⁹ Numele corect al ziarului vienez în cauză: *Oesterreichischer Volksbote*.

¹⁰ în numărul 25 din 29 ianuarie 1850, ziarul vienez *Oesterreichischer Volksbote* a publicat un articol al grofului maghiar Bethlen Lajos, în care Avram Iancu este prezentat în mod calomnios, ca un individ care a dat dovadă de multă cruzime în timpul revoluției. George Bariț a reproduș conținutul articolului în *Gazeta Transilvaniei* (XIII, 1850, nr. 8, p. 30), cu comentariile de rigoare din partea redacției. După cum se știe, a urmat un proces de presă care s-a lungit pînă tîrziu, în toamna lui 1850 (vezi *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, București, 1965, p. 267).

¹¹ Nu știm, în stadiul actual de cercetare a arhivei lui George Bariț, despre ce scrisoare poate fi vorba. în orice caz, nu e o epistolă a lui Nicolae Maniu, căci atunci nu i s-ar fi trimis lui Bariț copia ei.

¹² Același lucru i-l scrie Alexandru Hurmuzachi și lui Bariț, în februarie 1850¹² „îmi pare rău că nu am putut zice un cuvînt în cauza d-tale cu Bote, dar nu-l mai primesc de un timp încoace și nu știu ce au urmat” (vezi *Nicolae Bănescu, Op. cit.*, p. 78).

¹³ Marele negustor și fruntaș brașovean Rudolf Orghidan. Credem că poate fi vorba de o instanță a brașovenilor în legătură cu înființarea unui gimnaziu românesc sau cu înființarea Reuniunii femeilor române.

XX

Frate Bariț!

Sibii, 13 martie 1850

P-aici, dintr-o gură slabă, se lățișe în săptămîină din urmă o veste mai mult decît înfiorătoare: că, adecă, toți deputații noștri s-ar fi arestat, în Viena¹. Din norocire, eu am primit vineri ddo 2 martiu scrisoare de la dinșii. A fost o scornitură ticăloasă! într-altele, îmi scrie că Iancu cu soții au ajuns în Viena, că în Pesta au fost grandios primiți de Haynau²; cu ocaziunea dării protestului în contra concluderilor Universității³, Schwarzenberg⁴ ar fi zis cătră deputați că el este foarte mulțămit cu popului român, care e un popul blînd, supus, ascultător, însă cu o plasă de semiliterati, popi etc. nu e mulțămit, căci aceștia îl întărită (?); că se vorbea ca curînd să se ia la pertractare cauza românilor, d-aceea ei se grăbea să isprăvească cu o oră mai curînd raporturile prefectilor⁵; că aceștia, luni, adecă la 4 martiu, se vor înfățișă la împăratul și la miniștri⁶; că, apoi, a doua-a treia zi va merge tot acolo și deputăciunea, cu peticiunea⁷; că din vorbele miniștrilor se vor orienta,, apoi, dacă va fi trebuință să mai rămîie — și cine? — acolo⁸; în fine,, că ne vor face cunoscut rezultatul audiențiilor.

în cauza *Gazetei*, eu am mai fost la ep[isco]pul⁹. Dinsul, în urma scrisoarei tale, a fost și a doua oară de a rugat pe guvernatorul ca să ți-o sloboadă. Rezultatul îmi zice că ți l-a împărtășit¹⁰.

S-apropie 24 martiu. Vedeți să se facă alegi[ri]le la sinod fără zgomot, ca să nu afle inimizii noștri cîrlig de a se lega și de acest sinod și de a-l opri¹¹. Și eu sînt între cei chemați. Gîndiți-vă și voi, și ns

271 trimiteți părerile voastre în cauza obiectelor / ce sînt de tractat: b și școală, care almintrelea ministeriu, cum văz, le-a despărțit¹². D privința politică nu om cîștiga nimic, apoi noi nu trebuie să ne de popi. Tendința inamicilor popu[lu]lui român atunci va fi să s pe popul de subt influența popească. Și unde să-l ducă? Pradă o tismului birocratic.

•• Lada damicelei Alexandrina¹³ s-a trimis.

Știi că casa lui Borcea a fost călcată, și toate hîrțile, cont ce acesta avu cu tatăl aceleia¹⁴, confiscate și duse într-o ladă. nu știu! Vai de român și de orbia neamțului! Cu sila ne îmbrînc brațele slavilor...

Te rog, trimiteți-mi vreo schiță, de aceea ce ar trebui să s tracteze în sinod, cît s-ar putea mai curînd. Și — repetez iar! — al faceți-le fără zgomot. Adunați-vă cițiva din cei mai înțelepți și i pe cei mai înțelepți.

Adieu!

37 iv

Ga

¹ Veste fără teme! Deputații români vor fi *alungați* din Viena, dar m în februarie 1851.

² Este vorba de călătoria lui Avram Iancu spre Viena, în februarie 18 scriș. XII, n. 7). Pentru acest episod, sursa fundamentală este relatarea lui Sim lînt, *O călătorie, publicată mai întii de Alexandru Lupeanu în Blajul*, 1934, nr. 5 —224: *Călătoria lui Iancu la Viena*. Reprodușă de Pompiliu Teodor în *Avram in memorialistică*, Cluj, 1972, p. 63—65. Vezi și *Silviu Dragomir, Avram Iancu*, B 1965, p. 266. Primirea lui Iancu și a însoțitorilor săi la Pesta, de către g Julius Jakob Haynau și Karl Geringer, puternicii zilei, a fost deosebit de s La balul dat de Haynau, generalul De Machio, care comandase un regiment de i s-a adresat lui Avram Iancu în românește: „Ați fost viteji și cavaleri, v-ați ținu

³ Pasajul concentrează o întreagă suită de acțiuni ale Delegației români Viena, în zilele următoare sosirii noilor delegați: Ioan Maiorescu, Aron Florian Iancu, Simion Balint, Ioan Maior și Timotei Cipariu (vezi scriș. XII, n. 6—8).

⁴ de față este vorba de înaintarea către primul ministru Felix Schwarzenberg a u test împotriva activității antiromânești a „Universității” sășești din Transilvani înaintării actului: 27 februarie 1850 (vezi Gheorghe Bogdan-Duică, *Notes-ul de al lui Simeon Bărnuțiu, 1849—1863*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, II pp. 205-232, p. 219).

⁵ *Felix Ludwig Johann Friedrich Schwarzenberg*, 1800—1852, ajuns prim al Imperiului Austriac la 22 noiembrie 1848, după înăbușirea revoluției din Vien apoi, pînă la moarte, principalul exponent al neoabsolutismului habsburgic. Ve el Johann Nepomuc Berger, *Felix Furst zu Schwarzenberg*, Leipzig, 1853.

⁶ Vezi scriș. XI, n. 28. în *Notesul* lui Simion Bărnuțiu (vezi *Gheorghe Duică, Op. cit.*, p. 219), la data de 5 martie 1850 figurează însemnarea: „S-au o porturile prefectilor însinuați la audiență”. Vezi și nota următoare.

⁷ Celebra audiență a prefectilor — mai puțin Axente Sever, care n-a p Viena! — din primăvara anului 1850, la împăratul Francisc Iosif I — avut loc de 8 martie (vezi *Ibid.*, p. 219: „9 [sic; corect: 8] Laurian a condus la împărat p Balint și Maior”). Pentru acest episod, documentul de bază este scrisoarea lui către Simion Bărnuțiu din 19 martie 1850 (la B.A.R., Fond. coresp., inv. nr. Pe vitejii conducători ai românilor, monarhul vienez „i-au primit prea bine”. după prezentarea celor trei de către Laurian, monarhul a zis în nemțește: „M foarte mult. într-adevăr ați realizat foarte mult. Iancu a înfăptuit lucruri ma și Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, p. 266. în zilele următoare, prefectii au mai zite la arhiducele Francisc Carol, la primul ministru Schwarzenberg, la min

finanțe Karl Ludwig Bruck, la comandantul Vienei, baronul Welden, la ministrul de interne Alexander Bach.

⁷ In 10 martie, Delegația română în întregul ei are o nouă audiență la împărat, cu care ocazie i se înmânează acestuia un memoriu minuțios pregătit pentru această întâlnire. în *Notesul* său, Bărnuțiu însemnează: „11 [din nou greșeală: corect — 10 — n.ns.] S-a dat petițiunea la împăratul; au fost dep[utații] la Bruck și la Bach”, pe baza scrisorii citate a lui Laurian (vezi nota 6): „in 10 martie am fost cu toții la Imperatorul și i-am dat petițiunea”.

⁸ Deocamdată vor părăsi Viena numai Aron Florian, care era însărcinat de Delegația română să ducă la Sibiu proiectul deputaților români întocmai în vederea Sinodului bisericii neunite din Transilvania din 12/24 martie 1850 (*Notesul* lui Bărnuțiu: „17 [stil nou — n.ns.] A. Florian cu vapoarea [vaporul — n.ns.] către Pesta. Trimis proiectul la sinod”. Laurian: „Florian au plecat duminică dimineață”) și Simion Balint însoțit de protopopul Grigore Mihali din Zlatna (Bărnuțiu: „21 [stil nou — n.ns.] au plecat Balint și Mihali cu vapoarea către Oravița”. Laurian: „Miine va pleca și Balint cu Mihali” [vor pleca doar *poimîne*, în 21 — n.ns.]).

⁹ Adică la cel neunit din Sibiu, Andrei Șaguna.

¹⁰ Nu știm ca Șaguna să-i fi „împărtășit” lui Bariț ceva în legătură cu soarta *Gazetei Transilvaniei*. Dimpotrivă, se pare că nu l-a învrednicit cu nici un răspuns pe urgentul redactor. Bariț a păstrat cu mare pedanterie toate scrisorile, chiar și de la cei mai umili corespondenți. Cu atât mai mult trebuie să fi ținut la epistolele primite de la arhiepiscopul sibiian în plină ascensiune politică! Scrisorile de la Șaguna s-au publicat în anexa lucrării lui Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, Sibiu, 1891, p. 564—588. Ultima scrisoare a lui Șaguna dinaintea datei la care scrie Gavril Munteanu este din 4 ianuarie 1850. Urmează un hiatus pînă în 10 iulie 1860, pe care Bariț îl explică astfel (*Op. cit.*, p. 561): „După aceasta [scrisoarea din 4 ianuarie — n.ns.] au încetat între mine și episcopul Andrei Șaguna orice corespondență și relațiuni personale binevoitoare, iară în locul lor au urmat ca din clar-senin goane asupra mea, pînă în anul 1858”. Episcopul și-a orientat busola după vîntul din cancelaria lui Wolgemuth! în schimb delegații români vor ține la Viena o conferință, în 22 martie 1850 (vezi *Notesul* lui Bărnuțiu, la *Loc. cit.*, p. 219), în care iau în dezbateră soarta *Gazetei*. Dar, deocamdată, fără vreun rezultat pozitiv.

¹¹ Sinodul bisericii neunite din Transilvania din 12/24 martie 1850 a fost o realizare politică importantă a episcopului Andrei Șaguna, în condițiile absolutismului post-revoluționar. Vezi George Bariț (în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, II, p. 658—659) despre această performanță.

¹² Conform aprobării ministerului vienez, lucrările sinodului din 1850 s-au desfășurat pe următoarele 6 probleme: 1 Mărturisirea credinței; 2 Starea bisericii și a eparhiei, în prezent și în viitor; 3 Relațiile bisericii cu statul; 4 Starea preoțimii, a dascălilor și a celorlalte fețe bisericesti; 5 Starea culturii poporului și propășirea lui; 6 Starea materială a eparhiei.

¹³ Este vorba de Alexandrina Magheru, fiica generalului revoluționar Gheorghe Magheru. După revoluție, Alexandrina Magheru a poposit multă vreme în Transilvania, în drum spre Italia. Vezi despre ea și *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 78; 80; 272—273; 324; 331.

¹⁴ Pasajul are o semnificație remarcabilă: înțelegem că poliția din Sibiu a descins în casa unde se adăpostise Alexandrina Magheru imediat după fuga din Țara Românească și i-a sechestrat toate documentele referitoare la „tatăl aceleia”, adică la Gheorghe Magheru. E un indiciu pentru viitorii biografi ai generalului revoluționar, care vor trebui să caute urmele acestor documente în arhiva poliției din Sibiu.

XXI

Elopatak, 20/8 august 1850

Frate Bariț!

Am citit protestul Gremiului², trimis către comesul prin bravul

d.I.G. Ioan³, asemenea și pe acela ce l-a gătit d. Vasici pentru guvernator. Pe acesta îl vei citi și tu și-l vei judica. Prota, Iacob⁴ și după ce ne-am consultat, ne-am învoit în acestea⁵.

I Ca să se facă două proteste, unul către guvernatorul d-alea altul către ministru de negoț;

II Pe amîndouă protestele să le lucrezi tu, căci numai tu cauza Camerei cu desăvîrșire, și numai de un condei ca al tău se lucrează cumsecade;

III Ca pe protestul către Bruch⁶ să-i spunem verde și chiar zădărnice rău[!], și să ne rugăm ca să-l stîrpească din rădăcină. D-aceia am socotit că ar fi bine să fie scheletul protestului către Bruch acesta:

1 Să premitem că ministeriul trebuie să-i fie cunoscută țara în care a zăcut industria și negoțul în Transilvania, peste tot; ca să scrie *Promemoria* gremiului ddt°... și din alte plîngerii mai nouă, a vedea greutățile cu care au avut, și încă au a se lupta negoțitorii români precum și persecuțiunile ce sufer mesăriașii noștri de la intolerașia țehurilor săsești; că, în fine, trebuie să știe că cauza răului nu e n-a fost alta, decît sistema apăsătoare din înainte de martie: p. giuriale — autentice sau plăsmuite — și birocrația săsească;

2 Gremiul negoțitoresc român este convins că ministeriul e înflorirea negoțului și a industriei din tot Imperiul și, prin urmare, voiește să vindece și relele ce roade la rădăcina negoțului levantin etc. Un mijloc spre acest scop vede gremiul în întemeierea Camerei de negoț în Brașov. Dar ca acesta să devină mîntuitor, să poată răspunde scelerat pentru care este menit, trebuie să se constituieze astfel ca — cum tu — el să reprezenteze deplin și cum se cuvine pe tot statul românesc, din întregul coprins al Cercului de alegere al Brașovului, numai pe oarecari ce ar voi să perpetueze și sub regimul constituțional privilegiurile, abuzurile, sistema de apăsare cea înainte de martie etc.

3 Că acest institut, menit a ridica piedicile vechi ale negoțului și a-i da zbor în adevăr se vede a deveni numai o nouă formă a sistemului apăsător de mai înainte, se poate încredința ministeriului din abia și neorînduielele cîte s-au urmat pînă acum, în lucrările privitoare la constituire. (Aici urmează abaterile care ție îți sint mai bine cunoscute și pe care noi le atingem foarte imperfect.) Adecă: /

a) Afară de Brașov, pe la celelalte orașe ale acestui *Wahlbezirk* înțeleg tot Districtul militar al Sibiiului — nu s-a făcut nimic cu negoțitorilor români, despre organizarea camerei, ci magistratul a pus în listele de alegeri pe cine au vrut;

b) Chiar aici, în Brașov, deocamdată nu s-au denumit comisiuni rectificatoare de liste, ci ele s-au octroat de magistrat, care abia la spiritul orînduielei ministeriale, în urma protestului bărbătesc de încredere român, și cășună desfacerea Comis[iune]i examinatorilor *Prufungscfomijssifojn* ⁷ — din Sibii;

c) Din ./ protocol se pot vedea nedreptatea făcută românilor în orînduielele urmate și în a doua comisiune;

d) Cu toată prevenirea făcută d-lui președinte al Comis[iunei] rect[i]ficatoare de liste, din partea reprezentanților Gremiului român ca, după sosirea ordinii de a se trimite credințari la Sibiu, să fie avizat cu ceva mai înainte gremiul, pentru ca să informeze pe alesul lor asupra celor de făcut, să denumi, să ordina să plece — așa zicînd—din uliță credințarul din partea românilor, care, pe lingă tot zelul și bunăvoința de a sprijini pe autorități în lucrările lor, nefiind nicidecum inițiat în cursul lucrurilor Comisiunii rectificatoare] — căci nu numai că n-o fost membru al acei comisiuni, dar nici s-au aflat în Brașov ! — nu putea primi denumirea, pe cînd din partea negoțitorilor sași se trimiseră credințari bărbați cari fuseseră membri ai Com[isiunei] rectificatoare, și cari, prin urmare, avea de degete, așa zicînd, toate lucrările comisiunii. (Aici să se alătore zdravănuțu tău protest către Salmen*) ;

e) Gremiul negoțitoresc român, după număr, este în majoritate. În comisiuni, însă — atît rectificatoare, cît și examinatoare — au fost și sînt în minoritate absolută, prin urmare reprezentanții săi fiind siliți, în multe privințe, a-și da vot separat. Acesta nu li s-a luat în protocol' deci și această reprezentare neînsemnătoare, cu chipul acesta, a fost numai iluzorie;

f) Din listele propuse de reprezentanții Gremiului s-au șters negoțitorii români cari întorc capital de sute de mii, numai pentru că n-au putut înfățișa protocol după norma nouă, în vreme ce din statul negoțitoresc sas s-au primit în list[ele] de alegere negoțitori ce abia au capital de 500 fl., niște Krămeri, așa zicînd.

g) Din protocoalele de vămi, din regii, se pot dovedi mai mulți negoțitori, atît din Săcele cît și din Bran și din tot Cercul Brașov că învîrtesc negoț însemnat. Cu toate acestea, se lepădară.

h) Este cunoscut că negoțitorii de naciunea greacă abia sînt patru-cinci. Cu toate aceste, magistratul pentru dinșii au denumit un reprezentant anume. (Etc, care, cum am zis, tu le știi mai bine.)

Din acestea și altele asemenea, iese învederat că însărcinării cu constituirea camerei de negoț — această ultimă speranță a gremiului de a se ridica, în fine, greutățile ce înăbușeau dezvoltarea negoțului — și-au pus carul în petri ca pe negoțitorii români, cari afară sînt în majoritate, nu numai să-i aducă la minoritate absolută în cameră, ci încă să-i scoată de tot din acea cămară. Ei nu se mulțămesc că în Camera de industrie au majoritate absolută, și de români acolo nici nu e vorbă. (Aci tu vei ști să te întinzi mai mult).

Gremiul, pățit din experiență, se înfiorează cînd gîndește la șicanele de tot felul ce așteaptă pe membrii săi români în viitor, dacă însărcinării cu constituirea camerei vor izbuti a impega camera numai din membrii cu principii asemenea lor. Negoțitorii români au adus folos Erarului 73v anuatim (aici se pot pune / țifre, în paralel cu cele ale sașilor, din *Promemoria* sau din *Gazetă*, care mie nu-mi vin aminte), și ar fi adus și mai mult, cînd ei ar fi izbutit a se constitui într-un gremiu, cum s-au trudit de zeci de ani, cu mari cheltuieli în zadar, și cînd s-ar fi bucurat de cea mai mică apărare. Gremiul încredințează pe ministru că negoțul și industria nu numai [nu] va mai înflori, ci încă va mai scădea, spre cek

mai mare pagubă a Erarului și a averii publice, dacă ei vor fi lăși iar pradă la arbitrul rivalilor, deșteaptată fiind acum zaluzia prin semne de viață ce români, încorânați de Constituțiune, îl dară.

în fine, Gremiul este convins deplin, și a sa convingere — fiind vorba de un mare folos sau mare pagubă a Erarului și a averii publice — nu se sfiește a o arăta Ministerului] în golătatea ei, că această cămară este peste puțină de a primi o constituire răspunzătoare chemării și așteptării. Ministeriului de Negoț, cită vreme va sta cu a ei constituție să se pună în lucrare prin organele sistemului celei vechi de apăsare, să mai chiar, prin birocrații sași, cari sistema de a apăsa pe români o socotesc ca o moștenire lăsată lor pre apărare, cu limbă de moarte de la părinți.

Deci, adînca rugăciune a Gremiului de negoțitori români din Brașov este ca în[altul] minister de negoț să se îndure a nu însărcina cupunerea în lucrare a decretului ministeriale și a tot ce s-atinge de organizarea camerei, nici pe români, nici pe sas ca părți cointeresate și litigante, ci pe un al treilea, neinteresat căci — o mai repetăm — este cu neputință ca sași, apăsătorii cei mai vechi ai negoțului, obicinuiți a exersa predominare nedreaptă asupra românilor, vîzîndu-se în privința negoțului în minoritate, să nu tragă foc la oala lor.

Aceste sînt părerile noastre asupra materialului ce ar fi trebuit să compună protestul către Bruch.

în cit pentru cel către Wolgemuth, tu vei lua ce vei găsi de cuvînt, și ță, numai să fim mai rezoluți către dînsul.

Am pus la cale ca să se copieze toate hîrțile cite, lucrute în această cauză, ar putea interesa pe ministru, cum *Protocolul Comisiunii rectificatoare*, protestul către Salmen etc. care, pînă vei conștientiza tu acest protest, să fie gata. Aceste opiniuni ale noastre le comunicăm și cu dd. reprezentanți ai Gremiului, poftindu-i să-și dea și d-lor părerile.

Fii sănătos!

Ioan

prot[op]

Gavr

N.B. Cu rezoluțiunea ministerului] în privința primirii la țehur n-am cîștigat nimic, că ei, cînd vrea să între un român la meserie, dă pã ușă, zicînd că n-are trebuință. A se sili, nu se poate. Așa că rom[âni] să-și aibă mai bine țehurile sale. /

* Băile Vilcele, din apropierea Brașovului.

† Este vorba de Gremiul negustoresc levantin din Brașov. El s-a constituit din negustori români, greci, bulgari și macedoromâni, în secolul al XVIII-lea, ca rezultat al tendințelor monopoliste, intolerante, ale negustorilor sași. În diferite documente din diferite perioade, numele asociației apare în diferite feluri: Compania privilegiată greco-română de comerț, Societate cuivincios de neguțatorie (1827), Societate neguțătorească al românilor (1836), Gremiul cetățenesc levantin din Brașov (1854). Vezi despre ci *Casinu mână. Brașov. 1835—1935*, studiu monografic, Brașov, 1935.

¹ Unul dintre marii negustori brașoveni din secolul trecut, alături de familiile Juga, Orghidan, Burbea și alții.

² La sfârșitul actului, acest protopop semnează *Ioan Pop*, nu Iacov.

³ Printre nenumăratele vexațiuni pe care românii din sudul Transilvaniei le-au suferit din partea partiatului săsesc, un loc aparte îl ocupă boicotarea sistematică a negustorilor români, de către sașii organizați în „tehuri” (bresle cu caracter medieval). Cu toate că, în urma înfringerii revoluției Guvernul central austriac n-a incurajat sistemul breslelor închise, emițind decrete și ordonanțe pentru integrarea românilor în activitatea comercială, „tehurile” săsești și-au continuat politica de segregare a competitorilor de altă naționalitate. Neobositul Bariț a luat poziție, în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, și împotriva acestui abuz, publicând o suită de articole, Documentul de față e destinat să fie o „inștanție” a negustorimii brașovene către forurile supreme din Viena, în care se cere un statut de independență pentru Gremiul levantin. Un astfel de memoriu fusese trimis, de altfel, la Viena, încă în mai 1850, după cum reiese dintr-o scrisoare a lui Ioan Maiorescu către Bariț din 2/ 14 a acelei luni (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 333—334).

⁴ Karl Ludwig Bruck, ministrul de finanțe de la Viena.

⁵ „Circumscripție electorală”.

⁶ „Comisia de examinare”.

⁷ Francisc Salmen, comesul sașilor din Sibiu.

XXII

[Brașov]¹, azi, 6 oct. 1853

Frate Bariț!

Ist an m-am dehulat cu cheltuielile. M-aflu în strimtoare. Te rog, fiindu-ți amină, împrumută-mă cu vreo 25 f. M. Conv., pînă la finea lunei curgătoare cînd, avînd a primi leafa, ți-[i] voi returna cu mulțămită.

Al d-tale stimător,

Gavriele ². /

[Adresa:] Domnului G. Bariț etc. in loco

¹ Vezi adresa: „...in loco”.

² Cu adnotarea lui Bariț, despre care e greu de stabilit ce rost are la această scrisoare: „29 dec. 1854, 2 [stînjeni - n.ns.] lemne a 6 f. 30 cr.w.”

XXIII

- [Brașov, post 23 februarie 1856]¹

Clarissime!

Am tot așteptat pînă acum să-mi aducă făcătorul de pace verun răspuns, și încă n-am primit nici un fel. Poate că nu l-oi fi intilnit. D-aceea vă trimit 12 fl. m.c. pentru d. dr. Binevoiiți a face ce socotiți de cuviință.

insemnez aici din inventariu:

Starea activă 1691 fl. 39 cr.

pasivă 618—

de împărțit 1073 — 39”

în privința pasivelor, numai cheltuielile îngropării și ale pomelor² taie 500 fl. Luatorul de inventar *in pasive* cuprinde preste și cheltuielile boalei, care cum se vede ar tăia numai 100 fl. m.c.

Rudele opun, sau vor opune inventariului că între cheltuieli stare nu e proporție, că nu mi s-au scris hain)<, și cărțile s-au preț prea puțin și, în fine, că am ridicat banii.

Acum, oricum se va lua cauza, sau după părerea d-voastră, s cum se pornise, eu socot că e de lipsă să cer luarea din nou a inventariului avînd a pune și pretențiile mele de zestre ș.c. 1.

Reflectați în privința rădicării de bani, că s-au luat în oct[omb] și inventariu s-a făcut 23 februarie.

402

G.M.

[Adresa:] D[omnului] domn Georgie Bariț, în loc

¹ Datarea scrisorii, pe care o punem sub semnul aproximației, s-a făcut pe următoarelor indicii: a) în 1855 i-a murit lui Gavril Munteanu prima soție n. 2 și adnotarea de la n. 3); b) din ultimul pasaj se presupune un răstimp din oct brie 1855 (anul morții soției) pînă în 24 februarie 1856.

² în biografia pe care Bariț i-o face lui Gavril Munteanu (vezi *Gavril I. Munteanu* în fața ediției postume *Opurile lui Caiu Corneliu Tacitu traduse de Gavril I. Munteanu*. Sibiu, 1871, pp. I—X, p. VIII) se poate citi că: „între acestea Gavr[il] Munteanu căsători aici în Brașov, luînd de soție pe una domnișoara din familia Mincu; aceea fiind mai tot morboasă, în 1855 se mută la locașele cerești”. în această scrisoare vorba de răfuiala succesorală a lui Munteanu cu rudele soției.

³ Cu adnotarea lui Bariț: „După moartea primei sale neveste ticăloase. Ce vederi egoiste”.

XXIV

Brașov, 1857

Clarissime amice,

Am tot căutat ocaziune să-ți mulțănesc pentru mențiunea favorabile ce ai făcut-o în privința traducerei mele din urmă². Dacă amic mea e de vreo valoare pentru d-ta, te încredințez că voi fi pururea mai recunoscătorul.

Ar fi de dorit ca între toți frații inteligenți să se așeze o solidaritate de simțăminte, căci numai așa ea va putea fi de vreun folos poporului. Și de ce să nu fie așa? Nu cumva rivalități de tronuri sunt cauza nenorocitelor dezbinări? Să ne folosim de ființa de față a fraților Niță³, în direcțiunea aceasta.

Te rog dă aducătorului cele două broșuri, ca să le trimit lui Ion. De-ți vor mai trebui, iară le poți lua.

378

¹ Datarea s-a făcut pe baza adnotării lui Bariț (vezi n. 3).

² Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XX, 1857, nr. 66, p. 260 și nr. 73, p. 298, rubrica *Bibliografie*.

³ Niță e Ioan Maiorescu. După pensionarea lui forțată din postul de traducător al legilor imperiale în limba română (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 404—406), eveniment survenit în mai 1856, Maiorescu, a părăsit Viena și s-a stabilit, pentru doi ani, la Brașov, pină la obținerea unui post didactic la București.

⁴ Cu adnotarea lui Bariț: „1857, pe cînd Maiorescu era în Brașov”.

XXV

[Brașov], 12/1 [1858]

Clarissime,

Vă retrimite: *Matfematica* lui Wolfstein¹, *Selbstadvocat*, *Fisica* lui Tomtsany², *Curier de amb[e]J sexe*, per[i]odul I³ și *Foaia pentru minte* ș.c.l. 40—53, ce ai binevoit a mi le împrumuta spre întrebuintare, cu cea mai adîncă recunoștință.

D3 o fi să mai lucru și următoarele părți din *Cartea de lectură*, îmi voi lua îndrăzneala a-ți cere mai pe cea din urmă.

Binevoiește a da aducătorului broșura — pare-mi-să — a 5, ce v-am dat-o, din Gorres, *Histforisch* — *Politfische]Blddter*, fără care nu se poate lega tom. 37.

În fine, te rog dă-mi ceva din banii ce-mi ziceați mai deunăzi că ar fi intrat.

Sfpntul] Vasilie nu știu dacă ne aduce altceva. Conturi, însă, destule.

Stimător,

GM.

¹ *Joseph Wolfstein*, Y116—1859, matematician maghiar de origine germană, cu studii în Italia, unde a fost elev al lui Volta și Spallanzani. Reintors, e numit profesor în Kassa, oraș de care se leagă cea mai mare parte a operei sale. Între 1820—1833 a fost profesor la Universitatea din Budapesta.

² „Selbstadvocat” = avocat liber, de sine stătător.

³ *Tom,sányi Ádám*, 1755—1831, fizician și economist maghiar, din 1801 profesor la Universitatea din Pesta. A fost membru al Societății mineralogice din Jena.

⁴ Adică din anul 1836.

⁵ În anul 1857, Gavril Munteanu își tipărise la Brașov cea mai importantă dintre lucrările sale didactice: *Carte de lectură românească pentru clasele gimnasiali inferioari și reali de —, director și profesor la Gimnasiul român gr. — or. din Brașov. Tomul I. Partea prima și a doua*. O ediția a doua cu același titlu, dar cu specificarea: „Autorisată” a ieșit tot la Brașov, în 1861. Ediția a treia (1866) este îmbogățită și continuată.

⁶ *Guido de Gorres*, 1805-1852, poet și istoric german, fiul publicistului revoluționar Joseph von Gorres din Koblenz. Autorul unor volume destinate copiilor.

XXVI

Brașov, 15 august 1858

Clarissime!

Cu ocaziune am trimis astăzi d-lui protopop Mețianu¹ rezultat cercetării noastre în Rîșnov. L-am rugat să vi-l comunice, însă temîndu-se că va întîrzia, mă grăbesc a-ți scrie, prin pezdrom, înadins acest rezultat.

Bănățianu neagă a avea vro împărțășire la faptă ș.c.l. Mărturisește însă că, sunt acum patru săptămîni, a văzut la Voinescu o pungă nouă, ca care n-a mai văzut, cu 40 # și un orologiu nou, de 14 fl. m.c.

Noi, auzind că Voinescu s-ar fi aflînd în Brașov, ne-am grăbit să-l călcăm. La 5¹/₂ ore am și fost la gazdă, însă ne-a spus că de 2 săptămîni n-a mai fost pe la dînsa.

Acestea vile însămnz spre știință, rugîndu-te să-mi scrii, cu acest prilez și ocazion, ce ați făcut d[umnea]v[oa]stră, și ce să mai facem? Indîndu-se sînt de ajuns ca să meargă cineva mai departe. Nu vreau însă nenorocirea rătăciților copii. De aceea, bine ar fi dacă i-ar lumina de sus ca să mărturisească².

Fii sănătos!

382

Gavrîl.

[Adresa:] Domnului domn Georgie Bariț ș.c.l. Zărnești

¹ Ioan Mețianu, viitorul mitropolit neunit al românilor din Transilvania, despre el — Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română*, VI, Kemet-Zymo, Sibiu 1904 p. 260-262; Nicolae Iorga, *Ioan Mețianu*, în *Oameni cari au...*, IV București 1939, p. 67-68; *Biografia arhiepiscopului și mitropolitului Ioan Mețianu în Românul*, VI, 1916, p. 1-7) era, la 1858, administrator protopopesic al Branului.

² Se pare că este vorba de un furt făptuit de elevii din gimnaziul brașovean, cunoaștem amănunte.

XXVII

[Brașov], 29 mai 1862

Clarissime!

Că Vera¹ e de niște purtări problematice, știm, dar ca și Ieronim să-l frecventeze pe acasă, unde s-adună adesea cu școlari de pe la școală nu știm. De bună seamă, Ieronim o face aceasta în mergerea de la școală pînă acasă.

Iacă, acesta mi-a fost motivul ce m-a fost făcut să-ți recomand Căcitu², cu acea presupunere, adecă, ca cînd te-ar fi iertat cercustă la locațiunii, să le asemnezi la amîndoi o odaie aparte, unde să-și aibă

singuri masa lor de lucru, ca să nu-l slăbească de la studiu pînă nu și-ar fi făcut destul penselor diurnale, să fi venit amîndoi deodată la școală și amîndoi să se fi re-ntors acasă. Numai în acest mod ne putem asigura și în privința didactică și pedagogică.

Ieronim are talente. El, cîndu-ți este înaintea ochilor, face treabă. Lăsat de sine, e copil. Dovadă că, după prima explicațiune, e în stare a reproduce în românește, fără eroare, carminale din autor. Cu aceea ce se poate învăța numai din auzire, din gura profesorului, cum p[er] e[xemplum] este fizica, știe de nimene nu-l întrece. Iarăși matematica, după spusa d. Oroianu¹, ce cere ca exemplele să se lucreze acasă, deși în așezarea proporțiunilor și a ecuațiunilor nu stă la nimene în urmă, n-are dexteritatea, un fruct al exercițiului. Așa e și cu formulele din limbă.

386 în cît pentru poftirea ce mi-ați fost făcut, cu plecarea la București, m-am condus / de considerațiunea ca să ajungem la un spor cît se va putea mai îmbuncurătoriu. Mijlocul cel mai corespunzătoriu acestui scop mi se păru a fi ca fiecare profesor să corepeteze cu dînsul din studiul său speciale, ca a unul ce cată să știe mai bine unde e lipsă. Eu, drept să-ți spun, la răsplătire nu m-am gîndit deloc, și-ți dechiar sincer că pentru mine nu poftesc nimica. Voi fi remunerat cînd vei contribui cevași la dezvoltarea aceluia talent excelent, de care se bucură fiul d-tale. în cît pentru colegii mei, voi cerca, indirecte, ca să pipăi că cu ce ar fi mulțumiți pentru cele trei ore peste săptămînă. Cred că nu vor avea pretenșiuni încordate.

Lui Ieronim să se ceară venirea de la școală acasă, strict dupre orele de prelecțiuni, și privat, ca să pot ști.

Voi răspunde lui Sandor.

Al d-tale stimător,

G.I. Munteanu

¹ Elev gimnazist de la Brașov, neidentificat.

² *Ieronim Bariț*, 1848—1899, fiul lui George Bariț, scriitor minor, traducător și publicist cu oarecare faimă în epocă. A studiat la Brașov, Sibiu și Viena, luîndu-și în capitala imperiului licența în filozofie, cu specialitatea secundară studiile comerciale. Din 1873 a fost funcționar la fabrica de hirtie din Zărnești, al cărei proprietar și director era tatăl său, apoi a funcționat la Banca „Albina” din Sibiu. Vezi despre el *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 79—80. La data acestei scrisori Ieronim Bariț era elev cu purtări nu prea strălucite la Gimnaziul românesc neunit din Brașov.

³ Acest „Cacitu” este *Ioan C. Tacit*, 1843—?, originar din Cuculata, în Făgăraș. După terminarea studiilor la Brașov (1866), s-a înscris la Facultatea de Utere și filozofie din București. A profesat la Brașov 1870—1880, apoi la Brăila, unde a și murit. Scrieri: *Gramatica latină teoretică-practică cu vocabular*, I—II, 1874—1876. Numele lui adevărat era *Caciț*. Vezi despre el *Andrei Bărseanu, Istoria școalelor centrale române gr-or. din Brașov, scrisă din incidentul jubileului de 50 ani al gimnaziului*, Brașov, 1902, p. 564; 598.

⁴ *Vasile Oroianu*, 1822—1870, originar din Sincraiu de Mureș, a urmat cursul de filozofie la Blaj și teologia la Sibiu. între 1846—1852 a fost învățător la școala normală de la „Sfîntul Nicolae” din Brașov, iar între 1852—1870 la gimnaziu.

XXVIII

[Brașov] 5/6 [1]

Clarissime!

Deoarece eu plec nrne, Popa pleacă¹, domnia-ta încă o să plece și poate pentru timp îndelungat — căci, dacă gîcesc bine, vă duceți și vedeți expusețiunea din London²! — deoarece nu vă mai rămîne, așa de azi, cînd să vă adunați spre a da verdictul asupra manuscrisului meu, de aceea te rog a-l da aducătorului, dimpreună cu testul latin, că — știu eu? — să-l am la întimplare cînd ar veni p-aici contele Rosetti <

Al d-tale serv și amic stimător,

G.I. Munteanu

[Adresa:] D[omnului] d. G. Bariț etc, etc. în loc

¹ „Popa” e protopopul Ioan Popasu, care pleca la băi, la Vilcele (vezi sursă următoare).

² Bariț nu va face, nici acum nici mai tîrziu, vreo călătorie la Londra.

³ Manuscrisul în cauză este traducerea scrierii istorice a lui Suetonius de cezarii romani. Ea a fost făcută la îndemnul mecenatului Scarlat Rosetti, cu a cheltuială s-a și tipărit, însă mult mai tîrziu.

⁴ *Scarlat (Carol) Rosetti*, 1802—1872, politician, primar al Bucureștiului, a cavaler și conte al Imperiului Austriac. Unul dintre marii sprijinitori ai culturii. A avut o mare parte a averii sale pentru Ateneul Român, căruia i-a dăruit și 6000 de vol. de cărți. Rosetti a sprijinit opera de ridicare culturală a românilor din Transilvania. Elev al lui Gheorghe Lazăr, el a ridicat monumentul funerar din cimitirul de la Așchil, care mai dănuie și astăzi (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 63, p. 107). George Bariț și contemporanii săi, II, p. 107). încă în 1855, Scarlat Rosetti a înștit un premiu de 1000 de florini pentru cea mai bună istorie a românilor (vezi *Gazeta de Transilvania*, XXIII, 1860, nr. 22, p. 85—86), sumă care în 1860 a fost dublată. Premiul îi viza pe transilvăneni iar suma era depusă la episcopul Andrei Șaguna. însă nimeni nu s-a prezentat cu vreo istorie a românilor, Rosetti a schimbat destinația banilor pe seama unor traduceri din autorii latini. Din acest premiu s-a împărțit și Gavril Munteanu (vezi George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1891, p. 99-100). Despre Scarlat Rosetti vezi și Neofit Scribăneanu, *Cuvînt funebru al prea sfințitului arhieru d. d. —, episcop de Edessa și prov. al Argeșului, rostit de prea sfinția sa în 20 mai 1872, la Cimitirul „Șerban Vodă”, as râmășișelor mortale ale reposatului senatore, grog și cavaler Carol de Rosetti, mort la Brașov, mai 1872, București, 1872.*

XXIX

Eicipatak,¹ 10 august

Prea onorate nasule!

îți trîmit, în acusă, disertațiunea mea justificătoare de ortografie adoptată de Comisiunea filologică din 1860², precum și cercatoarea stăvilii o modalitate oarecare, dupre care ar fi să procedam m punz

limbei românești, cu acea dorință ca să binevoiești a o trămite, cu celelalte, spre tipărire în foaia Asociațiunii³.

Ar fi de dorit ca, în viitoriu, tot cursul afacerilor adunărilor generali, precum și disertațiunile eventuale, să nu se tipărească mai înainte într-alte foi periodice, ci acestea să le reproducă numai din foaia Asociațiunii.

Ex[celența] sa președintele⁴ n-are cuvînt a se supăra de astă dată că acelea ieșiră mai întii și în alte foi, căci singur a dat exemplu rău la aceasta tipărindu-și cuvîntarea de deschidere în *Telegraf*.

Nu știu de ați făcut ceva în privința lui Svetoniu⁵, cum vă rugasem prin Ieronim⁷. Cei doi profesori își dederă opiniunea și o și imanuară Eforiei, însă aceasta ar fi numai de la jumătatea membrilor comisiunei examinatoarie⁸. Se cere ca și d-voastră să vă o dați într-un fel. Cu Popa⁹ încă n-am vorbit în această privință, de cînd e în Elopatak.

Recomîndu-mă la bunăvoință. Sunt al d-tale stimătoriu fin,

G.I. Munteanu. /

¹ Numele maghiar al satului Vilcele din zona Covasnei, renumită stațiune balneară în secolul trecut.

² în 2 octombrie 1860 s-a intrunit la Sibiu o comisie filologică, în scopul adoptării definitive a alfabetului latin (vezi George Bariț, *Conferințele cemisiunii filologice românești transilvane*, în *Foaie pentru minte...*, 1860, nr. 41, p. 307—311; nr. 42, p. 315—317; *Estras din protocolul comisiunei ardelenne pentru stătuirea ortografiei române cu litere latine*, în *Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 40, p. 159—160; nr. 42, p. 168; nr. 44, p. 176; Timotei Cipariu, *Conferința filologică din Sabinu 1860*, în *Arhivul pentru filologie și istorie*, 1869, nr. XXIV, p. 465-467; nr. XXV, p. 481-485; nr. XXVI, p. 505-508; nr. XXVII, p. 521-524; nr. XXVIII, p. 545-549), acțiune coordonată cu demersurile pentru înființarea mult doritei societăți literare transilvănene (vezi *Acte privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cvtura poporului român*, Sibiu, 1862; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 180, n.4). Gavril Munteanu și-a prezentat din nou această „disertațiune justificatoare” la Adunarea generală a ASTREI de la Brașov din 1862 (a doua după cea inaugurală), sub titlul: *Despre ortografia cu litere și modalitatea purificării limbei române* (vezi Octavian Goga, *Mijloacele de propagandă literară și culturală ale Asociațiunii și dezvoltarea lor*, în *Transilvania*, XLIV, 1911, nr. 4 jubiliar, p. 349—392). în același an Munteanu își tipărește studiul, sub titlul programatic *Purismul în limba română*, în nu mai puțin de trei locuri: *A treia programă a Gimnasiului mic român de religiunea ortodocșă orientale pe anul scolastic 1861/2*, Brașov, 1862, p. 15—17, *Revista română*, II, 1862, p. 443—461 și *Foaie pentru minte...*, 1862, nr. 31, p. 237—241; nr. 32, p. 245—248; nr. 33, p. 254—256 (aici, fără titlu!). Este primul manifest programatic al etimologismului și purismului transilvănian, al cărui promotor nu era nicidecum Gavril Munteanu, ci Laurian și Cipariu. Munteanu a trebuit să facă față, însă, unor vehemente atacuri din partea fonetiștilor de peste Carpați, cel dintii fiind un... transilvănian, Alexandru Papiu Ilarian. în volumul I din *Tezaur de monumente istorice pentru România* (București, 1862, p. 95), fostul tribun de la Duminica Tomei nu numai că subliniază necesitatea de „a scrie în stilul cel mai simplu, cu ortografia cea mai fonetică posibilă”, dar insinuează că „măsuri ca cele propuse adunării din Brașov [de Gavril Munteanu — n.ns] sînt de natură a împiedeca toată dezvoltarea naturală, tot progresul”. Hărțuit, Munteanu se vede nevoit a riposta — puțin inspirat! — printr-un lung *Răspuns la reflesiunea ce d. Papiu găsi de cwiință a face în Tesaurul său, tom. I, pag. 94—95, la propunerea subscrisului ca ortografia d. Cipariu, adoptată de comisiunea filologică din 2 oct. 1860 să se primească de Asociațiunea literarie în adunarea sa de la Brașov, 1862*, tipărit în *Foaie pentru minte...*, 1862, nr. 44, p. 342—345; nr. 45, p. 352—355.

³ „Foaia Asociațiunii” va mai aștepta încă 6 ani pînă la apariție, cînd, în 1866 Bariț începe să editeze la Sibiu revista *Transilvania* (vezi *Jubileul Transilvaniei*, în *Transilvania*, XXVII, 1895, număr festiv).

⁴ Președintele ASTREI era episcopul Andrei Șaguna.

⁵ Andrei Șaguna și-a tipărit cuvîntul de deschidere al importantei Adunări generale a ASTREI de la Brașov din 1862 și în *Gazeta Transilvaniei* (XXV, 1862, nr. 56, p. 221-222).

⁶ Vezi și scris, anterioară, inel. notele. Este vorba de traducerea lui ^Suetoniu pe care Gavril Munteanu a prezentat-o la 21 mai 1862, sub motto-ul: „în știință puterea”, comisiei de acordare a Premiului Rosetti. Membrii comisiei erau Ioan Popas și George Bariț, Ioan Meșotă și Ștefan Iosif (vezi Gavril Munteanu, *Premia Rosetti*, în *A treia programă...*, p. 28—29).

⁷ Ieronim Bariț, despre care vezi scris. XVII, n.2.

⁸ „Cei doi profesori” din comisie sînt Ioan Meșotă (vezi scris, următoare, n.3) și Ștefan Iosif (despre care vezi Andrei Bărseanu, *Istoria școlilor centrale române gr.-or. din Brașov...*, 1902, p. 585—586). în cazul de față, „eforia” premiului era forul episcopal neunit din Sibiu.

XXX

[Brașov], 5 sept. 1862

Prea onorate domnule nașe!

Ți-am primit scrisoarea. Îmi pare rău de tonul cel oțărît al copriului ei. D3-ai fi un Nea Dalțiață din Prunduș¹, care numai asea pre la 7 oare din noaptea, după o zi de arșiță școlastică, în care am înmtriculat preste 80 de studenți, le-am dat certificate de primirea didacticului, am examinat trei cari trec o clasă *propriis studiic salutemy*, care — zic — veni o cu falcă în ceri cu alta în pămînt ca să-i primească în cl. IV^a de eleve, pre nu știu a cîtea nepoată, cu clasa secundă de germană, că — vezi doamne! — nepoata sa e cu duh, și a căpătat securidă numai pentru că vinerea, cînd d. Androne² propunea germana, n-avea putut veni la școală, avînd a păzi casa pe cînd măiculita sa era în țară, că dacă nu oi primi-o, dînsul o duce la sași și să duce să spună la protopop minunea aceasta; de ai fi de alde aștia cari nu știu ce e școala, ce sunt legile disciplinari, ce va să zică școală cu drept de publicitate, aș tăcea ca mutul, nu ți-aș răspunde o cirtă.

Dir d-ta, nasule dragă, știți că gazda, cîndu-și dă vaca sau porcul în ciurdă sau turmă, să duce însuși sau trămite pe cineva de-i dă seamă vaca sau porcul. Domnia-ta știi că, dupre legile școlastice, publicitate și în programa noastră, că fiecare școlariu are să se înmatriculeze în zilele prime ale anului școlastic, însoțit de părinți sau de curatoari. Hei, bine! Din vreo 90 de școlari și eleve cite s-au înmatriculat în anul înșitșat nice unul! — nice măcar unul n-a venit însoțit de părinți. / Du-te la legi, ar fi să nu se fie primit nimene. Aceasta însă nu se poate face. Să strîmb și vorbește drept: de patru ani, merge pe al 5^{lea}, de cîndu-și d-tale, domnule naș, frecventează la noi în gimnaziu. Spune de cite ori a venit și 1-ai însoțit la înmatriculare, sau asistat-ai măcar o dată la examen

private sau publice, ca să-i vezi progresul și, ca un bărbat de școală⁴ să faci mîngîiere și profesorilor? ! Dacă trimiteați pe cineva cu dînsul la înmatriculare — fiindcă d-ta, s-a otărit, nu puteai veni! — atunci n-ai cere ca profesorul de clasă să facă pentru fiecare părinte a școlarilor lista de cărțile necesare pentru o clasă sau alta. Noi abia ieri am început și, cu toate acestea, cum știu, prof[esorul] de clasă Meșotă⁵, a arătat școlarilor de cl. V cărțile necesare. Le-a spus să-și cumpere *Iliada* lui Omer. Despre acesta a zis edițiunea steriotipă, iară nu despre Liviu⁶. Gine strică dacă băiatul le-a confundat? Mă mir de Staberl că n-a știut a face deosebire între Piitz uzitat în gimnaziul inferioare și Piitz uzitat în cel superioare⁷. Că se introduce în cl. V Kuhner⁸, cauza e că profesorul are aci să facă distincțiune între dialectul epic omerian și cel atic. Acestea momente le are numai Kuhner. Curtius⁹, deși e mai bun pentru formele și dialectul atic, însă abaterile le are numai în note. Apoi ce lucru mare să aibă și pe Curtius și pre Kuhner? Mai adaoge că școala [sic; recte; clasa] a V nu capătă pre profesorul ce s-a sperata și cel chemat n-a sosit nice pînă acum.

Ești director de fabrică, știi că un ș[u]rup de se rupe sau lipsește¹⁰ stă pre loc tot organismul. Apoi și școala e un organism. Cine să ocupe pre școlari în 24 de ore, / în lipsa profesorului ce așteaptă? Vai de noi dacă pomii cei verzi și sunt astfel! Apoi de cei uscați cine ce va mai zice >

Scuză-mi ațărîrea, provocată prin oțărîre !

Al d-tale serv și amic sincer,

G. I. Munteanu*.

P.S. S-a repetit școlarilor de cl. V ce cărți să-și ia. Liviu poate fi și edițiune mai veche. Emendările-s numai relative la cazurile pluralia in -is, în locul lui -es. Moznik¹¹ nu se află. Vom seri la Sibii. Pentru știen[țele] naturale așteptăm pe profesorul cel nou¹², care are numai 2 ore pe 393 săpt[amână] în cl. V ./

⁴ Probabil un personaj anecdotic.

⁵ „in virtutea propriilor cunoștințe.”

⁶ Alexandru Androne era învățător la clasele II și III de fete ale Școlii normale-din Brașov (vezi *A treia programă a Gimnaziului mic român de religiuinea ortodocșă orientale pe anul scolastic 1861/2, Brașov, 1862, p. 37*).

⁷ Ioan G. Meșotă, 1838— 1878, unul dintre cei mai erudiți profesori ai Gimnaziului neunit din Brașov. Originar din Dirstele, a reușit să facă studii universitare la Viena și Bonn, luîndu-și doctoratul în istorie. în scurta sa activitate — a murit la 40 de ani! — a fost profesor la gimnaziu din 1861 și director între 1870— 1878. Citeva dintre lucrări și le-a publicat în caietul-programă al gimnaziului.

⁸ Adică Titus Livius.

⁹ Despre manualul lui Piitz vezi supra, n. 4. El era prevăzut în programa analitică a claselor II—IV cu mulți ani înainte de a fi tipărit în limba română (vezi *A treia programă...*, p. 31—33).

¹⁰ Kuhner era autorul unei gramatici a limbii elenice, prevăzute în programa clasei, a IV-a a gimnaziului brașovean (vezi Andrei Bărbănteanu, *Op. cit.*, p. 273).

¹¹ George Curtius, 1820— 1885, filolog german, elenist, fratele marelui istoric Ernst Curtius. A studiat la Bonn și Berlin și a predat ca profesor la Dresda, Łraga, Berlin, Kiel și Leipzig. Este autorul unor reputeate lucrări de gramatică elenă.

¹² în anul școlar 1862/1863, *Aritmetica* și *Geometria* lui Moznik erau prevăzute în programa tuturor claselor (acum rotunjite la 5).

¹³ în noul an școlar, Gimnaziul neunit din Brașov nu va primi un nou profesor la științele naturale, acestea rămînînd mai departe în sarcina lui Vasile Oroianu. Singura schimbare față de garnitura din anul precedent (Gavril Munteanu, Ștefan Iosif, Dav Alășanu, Vasile Oroianu, Ioan G. Meșotă și Iosif Barac) a fost sosirea unui nou cateh în locul lui Iosif Barac, în persoana lui Iosif Fericeanu (vezi *A treia programă...*, p. și *A patra programă...*, p. 45). Iosif Barac va prelua ore de latină, germană și istorie la clasele I, II și IV.

XXXI

[Brașov, post aprilie 18

Clarissime !

Am onoare a-ți trimite cu aceasta, pentru Irononimul¹ nostru ex[emplar] din partea etimologică a *Gramaticii române*². Dacă vei avea bunătate a-i face vreo recenziune în foile române d-aici³, îți atrag atențiunea asupra semnelor ortografice. Știu că o mare parte din ardeleani sunt contrari semnelor, argumentul lor însă e mai mult *estetic*, în *pulchrum*⁴ vine după *utile* și *necesarium*. Ca să scăpăm principiul etimologic, cată să întrebuițăm oarecare semne. Dealtămente, aceste semne sunt ale mele, eu le-am împrumutat din ortografia cu litere autorizate de Eforia din București⁵, după ce a trecut prin svatul profesoral înainte de a începe a tipări, m-am adresat și cătră Ion⁶, și mi-a spus ei stau pe lingă aceea.

Noi, ardelenii, neavînd nici tribună, nici presă liberă, nici scoale noi înalte, chiar de ar fi rațiunea lingă noi, nu vom putea da ton. Trebuie noi să ne luăm după cei de dincolo, dacă vrem unitatea limbei. Și cînd din români nu o va vrea? E de necese, dar, ca păreri individuale se plece la o autoritate oarecare și, cum zic, această autoritate noi a nu o putem avea⁷.

Citește și *Precuvințarea*, anume punctul prim, în care propun ca să luăm de principiu, în scripturile noastre de gen mai serios, că *acele vorbiri și forme sunt mai române care în materie și formă sunt mai aproape de originea sau latină, sau romanică*⁸, căci numai atunci vom scăpa de a numitul *Thurmpatriotism*⁹ în limbă, de provincialism precum și de ma/lițioși și intriganți cari, îndată ce cearcă cinevași a funda vreo reg gramaticală pre natura și geniul limbei, strigă în gura mare la strica limbei, și ies la mijloc cu urechea, ca cînd aceasta n-ar fi cea mai condiționată din lume la o simplă dedare. Căci altămente bucureștenii, cari pronunță *pă*, rău, n-ar rîde de olteni, cari pronunță *pe*, mai bine. Și iară moldovianii n-ar rîde de toți cîți pronunță *ăla*, zicînd că e mai frum *așela* etc.

384

Mi-ar plăcea ca, cît oi mai fi p-aici, să finez și partea sintactică ¹.
Ci la aceasta-mi trebuie să am operi mai multe, române, pentru exemple,
care sunt să se ia, cît se va putea mai multe, din scriitorii noștri. Ceea
ce-mi lipsește!

Al d-tale stimător serv și amic sincer,

Munteanu./!

¹ Joc de cuvinte. Este vorba de Ieronim Bariț.

² Ieșise de sub tipar lucrarea importantă a lui Gavril Munteanu, *Gramatică română (aprogată) pentru clasile gimnaziale inferioare de —, director și profesor la Gimnaziul confesional român în Brașov. Partea formară. (A doua edițiune.) Conformată la ortografia adoptată de Asociațiunea literară și refăcută în mai multe capete*, Sibiu, 1863..

³ Bariț n-a făcut vreă recenzie la această reeditare. Semnalase, la vreme sa, apariția primei ediții, în *Foaie pentru minte...*, 1861, nr. 23, p. 186 (articolul *Bibliografie*).

⁴ Frumos (< lat. *pulcher*).

⁵ Directorul Eforiei școlare din București era la acea dată Ioan Maiorescu. Din eforie mai făceau parte: Petrache Poenariu, Ioan Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, Vasile Boerescu, Simion Marcovici și alții (vezi *Marin Stoica, Ion Maiorescu*, București, 1967, p.6). Eforia bucureșteană era preocupată de aceeași problemă a stabilirii ortografiei latine.

⁶ Ioan Maiorescu (vezi n.5).

⁷ Rară probă de clarviziune din partea transilvăneanului care, cu numai doi ani în urmă, susținea cu fervoare ideea generalizării ortografiei lui Cipariu!

⁸ Se referă la următorul pasaj din *Prefacia la Gramatica română* din 1863: „Obiectul gramaticii române cată să fie materia și acele forme ale limbei române, *vorbita*, de toți românii fără distincțiune de țară și provincie [s.n.s.], ce-s mai aproape de tipul primitiv al limbei latine”. Este rădăcina principiului analogic, latinist, al transilvănenilor.

⁹ Corect: Turmpatriotizmus = patriotism exagerat.

¹⁰ Este vorba, desigur, de intenția reeditării manualului său de sintaxă, căci într-o primă ediție el apăruse în 1861.

XXXII

Brașov, 9 noemvre 1865

Clarissime !

Crezi că ar fi oportun și salutare cauzei naționale să mergem la Conferința națională ¹, unde ne cheamă telegramul de ieri?

Binevoiește a-ți descoperi părerea, ca, deși m-am fost scuzat cu morbozitatea, la părerea afirmativă a d-tale totuși m-aș decide a pleca, astăzi.

Stimătoriu serv,

G.I. Munteanu ²./

Nu era vorba, propriu-zis, de o conferință națională, ci de o consfătuire a fruntașilor români, pentru fixarea atitudinii politice față de Dieta de la Cluj din 19-noiembrie 1865, care a pus bazele dualismului austro-ungar.

² Adnotată de Bariț: „1865. Brașov, 9 noiembrie]. C.avr. Munteanu, director Răsp[uns] în acea zi că eu nu merg”.

XXXIII

Aici [Brașov], 13/IV [1865]

Clarissime !

Îți trămit alăturatele atestate, pentru d[omnul] abituriente, d-tale, în 8 exemplarie

Cum știți, noi l-am fost înmatriculat în cataloagele, sub rubrica „Religiune”, de cea gr[eco] orient[ală]. Ne știind cum se va fi înmatriculat la Gimnaziul de stat di[n] Sibii, am lăsat locul deșert, pentru ca să-l impliniți cum veți găsi de cuviință, sau să-mi încredințați mie, retrămițiindu-le, cum să-l implinesc.

Noi, de rînd, nu luăm nice o taxă pentru esdarea atestatelor, de cei mai mulți studenți, fiind sărăcuți. Cari însă pot plăti, dau cite 20 crucieri pentru acoperirea tipariului.

Recomandîndu-mă la bunăvoință, al d-tale, plecat serv,

G. I. Munteanu

396

¹ „Abiturientele” era fiul lui Bariț, Ieronim.

² Șovăială justificată: George Bariț era greco-catolic, soția sa, Măria Velișcu, neunită din Brașov.

XXXIV

[Brașov], 5 VI [1865]

Domnul meu !

Am onoare a-ți aclude, lîngă aceste rînduri, hîrtia convocatoare a Ministeriului Instrucțiunii Publice din România, prin care ești chemat ca membru al Societății literare din București, pre l^{ta} august 1865.

Cu aceasta, te rog să aibi bunătața a-mi indica calea cea mai scurta pe care aș putea ciștiga și io licență de la în[altul] Gubern, spre a putea cipa ca membru ². Ce e drept, de la Supremul Inspectorat am căpătat licență încă de anul, dar mi se pare că numai din partea aceasta n-am de ajuns asecurativă.

Așteptînd o binevoitoare dare de îndreptar într-acestea cercuscum mă însemnez al d-voastre stimător serv,

G.I. Munteanu

398

¹ în primăvara anului 1866 au avut loc numirile de membri pentru Societatea Academică Română, preconizată încă de Alexandru Ioan Cuza, dar înființată imediat după detronarea lui (prin decretul Locotenentei Domnești 582 din 1 aprilie 1866). În aceeași lună, cu nr. 698/22 aprilie 1866, Locotenenta Domnească aprobă compunerea membrilor din provinciile românești din afara Principatelor Unite. În prima garnitură

figura și Gavril Munteanu, alături de George Bariț și Timotei Cipariu, din partea Transilvaniei istorice. Vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses. an. 1867—1869, p.5; Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, Zalău, 1973, p.9.

² într-adevăr, la 1 august 1867, Munteanu și Bariț vor fi prezenți la deschiderea primei sesiuni din istoria Societății Academice Române (*Ibid.*, p. 8; *Ibid.*, p. 10).

XXXV

Brașov, 13 martie 1868

Clarissime !

Aseară, expresul prin care avuși bunătatea a-mi trimite cele 2 exemplare de *Dicționarie*, în număr de 6 volume¹, pînă să cetesc răvașul d-tale a și luat-o la picior.

Îți scriu astăzi că, de numele monastirii unde, după ce am ieșit din pădure, ajunserăm, io nu-mi aduc aminte². Iară satul unde am mas preste noapte se numește Jiblea³, moșie a Monastirei Cozia, ce o ținea în arendă nepotul (cum îl cheamă, am uitat) a lui Nifon, care pe atunci era și egumenul Coziei. Atîta mai țin minte.

Permite-mi a-ți face o întrebare relativă la laborarea *Dicționarului*⁴. Se știe că noi doi, membri, dupre programă avem să adunăm verbele din limba poporului, ce nu s-ar afla în dicționarele deja tipărite: de Buda⁵ etc. Te vei ținea? Și ce vom putea face cu o masă de ata[re] mărime de provincialisme și străinisme? Ai văzut opiniunea ce exprima d. Cipariu în *Arhivul* său, în această privință, că mai bine să lasă ca să-i taie minile, decît să-și pună numele în fruntea unui dicționar care conținea toate vorbele ce să află în limba volgului, împrumutate de la/ diverși barbari⁷. Io încă sunt de părerea d-lui Cipariu. Vorbele să se culeagă numai cele de origine română (și latină)⁸. Mi se pare necorespunzătoare și împărțirea lucrului între membri, dupre regiuni, căci ca să se poată face așa ceva, lipsește timpul fizic pentru un individ⁹.

Io n-ăm fost față cînd s-a proiectat stăvilit programa *Dicționarului*¹⁰, și eram și sunt de părerea că lucrul să se fi împărțit dupre litere, între membri¹¹. Sunt 21 de membri: să fi luat fiecare cîte o literă; să fi stătorit ca să între în fiecare lit[eră] numai ce este și să află în gura poporului, de orig[ine] latină, romanică, greacă; fiecare vorbă să se explice la locul prim, dupre etimon, apoi sensul propriu, apoi impropriu; aci, în fine, ar intra uzul proverbial. Și o literă ar fi putut-o lucra fiecare membru, cu apropiere de completă. Ce ar fi mai lipsit, s-ar fi putut mai ușor adauge la o lit[eră] sau alta, din partea membrilor, cînd vor fi la un loc¹².

Io așa o să urmez. Pre calea croită nu ieșim la scop.

Al d-tale sincer stimător,

¹ Trebuie să fie vorba de un dicționar străin — în cultura noastră nu exista așa dată unul de dimensiuni similare! — a cărui identificare nu este posibilă pe baza acestei indicații.

² Mănăstirea cu pricina este Turnu sau Turnișor, înaintea Coziei, pe drumul dinspre Sibiu.

³ Azi Călimănești, din județul Vilcea. Gavril Munteanu își amintește peripeții refugierii în Țara Românească, în martie 1849, după cucerirea Sibiului de către oastea lui Bem.

⁴ Dicționarul limbii române, a cărui elaborare preocupa nou înființata Societatea Academică Română.

⁵ Conform documentelor oficiale ale Societății Academice, lucrurile nu stau așa într-adevăr, în ședința din 12/24 septembrie 1867, Societatea votase o *Programă pentru strîngerea materiailor necesariu la lucrarea dicționarului român*, al cărei prim punct prevedea adunarea tuturor cuvintelor din gura poporului. La punctul al doilea, Timotei Cipariu este însărcinat cu scoaterea cuvintelor din cărțile vechi, dar numai el, nu Gavril Munteanu (vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses.an. 1867—1868, p. 116—117; Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, p.3).

⁶ Bariț s-a „ținut” într-adevăr, el și Iosif Hodoș fiind singurii membri ai Societății Academice care au colaborat cu August Treboniu Laurian și I. C. Massim la alcătuirea tomului II din *Dicționarul limbii române* (I, București, 1871; II, București, 1871).

⁷ Timotei Cipariu a acordat un larg spațiu comentariilor asupra sesiunii din 12/24 septembrie a Societății Academice Române, în publicația sa *Arhivul pentru filologie și istorie* (1867), nr. IX, p. 161-170; nr. X, p. 185-'195; 1868, nr. XI, p. 204-210; nr. XII, p. 225-231; nr. XIII, p. 241-244).

⁸ Principiul lui Cipariu, cu care erau în asentiment aproape toți membrii din Transilvania, va fi cel adoptat la alcătuirea dicționarului. Avem aici în nuce ideea care a dus la acel controversat gest al separării cuvintelor nelatine într-un dicționar aparte, *Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, și cele de origine îndoioasă*, București, 1871.

⁹ în programa pentru adunarea cuvintelor (vezi-o în n.5, aci supra), la punctul 1 se specifica felul de strîngere a materialului: prin instituirea unor retribuții care se acordă culegătorilor, aceștia urmînd a aduna și trimite „sub îngrijirea membrilor societății din provinciile respective”.

¹⁰ Vezi n.5. Programa s-a votat în 12/24 septembrie 1867.

¹¹ Pînă la urmă se va ajunge într-adevăr la această soluție rezonabilă. în sesiunea din 1870 — un an după moartea lui Gavril Munteanu —, în timpul ședinței din 26 august, Laurian comunică membrilor distribuția adunării cuvintelor pentru dicționar, pe litere și membri. Vezi tabelul cu această distribuție la Ioan Chindriș, *Op. cit.*, p. 10.

¹² Contribuția membrilor Societății Academice Române la alcătuirea dicționarului va fi, cu excepția amintită a lui Bariț și Iosif Hodoș (n.6), nulă, întregă muncă rămînînd pe seama lui Laurian și Massim.

Ștefan Moldovan

(1813-1900)

Motto :

„Numele meu aş voi să treacă prin lumea aceasta ca apa lină, care nu vatămă țărmiu”.

(Scris. XXVIII)

După propria dorință, numele lui Ștefan Moldovan a trecut prin lume „ca apa lină”, mult prea lină și silențioasă. Cultura noastră îi este datoare cu o monografie acestei interesante și puternice personalități, în locul cătorva contribuții poate valoroase, dar parțiale. Realizarea unei analize a vieții și activității sale este facilitată de faptul că Ștefan Moldovan n-a fost zgîrcit cu mărturiile despre sine. Om de fond, din acea falangă de transilvăneni care a purtat pe umeri de bronz soarta națiunii prin cel mai dificil răstimp al istoriei lor, prelatul greco-catolic din Lugoj s-a aflat mereu în focarul atenției contemporanilor, care-i consemnează numele în sute de documente. Pe de altă parte, firea optimistă, plină de sollicitudine și deferență iubire de oameni l-a făcut să se apropie de contemporanii săi în toate ocaziile care-i erau la îndemână. Panora-

micul epistolar al secolului trecut, în cultura noastră, încă nu este schițat, dar după consiliul lui se va constata că Ștefan Moldovan este poate cel mai pasionat epistolier din Transilvania. A corespondat cu Bariț, Timotei Cipariu, Ioan Mieu Moldovan, Alexandru Sterca și Alexandru Papiu Ilarian și mulți alții, pe o gamă de probleme ce privesc evenimente culturale și ale vieții politice românești, și detaliile culturale de amănunt ce animau peisajul secolului trecut, în plus față de contemporani, Ștefan Moldovan a cultivat cu pasiune corespondența „tuită”, corespondența ca act de relație între oameni, ca prezență morală în viața semenilor și a condiționalilor. Covirșiți de aspectul încărcat cu date și fapte al scrisorilor celorlalți, pe lângă de pildă, în cazul lui George Bariț, cultural-științifice în cazul lui Cipariu, economice în cazul lui Ioan Mieu Moldovan, cercetătorii neavertizați ar putea trece cu ușurință pe lângă unele dintre aceste probleme și aspecte ale corespondenței cu aspect „rarefiat”, trimise de prepozitul din Lugoj. Omul a dovedit, la tinerețe și în anii maturității depline, că știe cultiva și corespondența grea de rönținut. Printre scrisorile lui Ștefan Moldovan, care compun cel mai amplu mănunchi epistolar ieșit din pana lui, cele din anul 1850, apoi din 1874—1875, sînt adevărate receptacule de fapte menționabile oricînd, fiind incluse în istoria culturii transilvănene. Fermecătoare sînt tocmai scrisorile dictate, nu de un gen de literatură imperios, ci de marea înclinație a dialogului epistolar. Aparenta gratuitate îl distanțează de Ștefan Moldovan de pragmatismul cu adresă precisă al majorității epistolierilor transilvăneni. Ștefan Moldovan îl apropie de acel gen care, în Europa secolului trecut, a aspirat insistent la calitatea de literatură. La noi, Timotei Cipariu a concentrat în epistolele către Bariț structuri epice convulsive, într-un roman despre viața Blajului prepașoptist. Situat pe cu totul alte coordonate sunt epistolele lui Ștefan Moldovan este preocupat de domeniul moral, valențele axiologice ale actelor umane și ale mijloacele generalizatoare, în sens filosofic, ale acestor acte. Iată o definire de acest fel a desigur a celui căruia îi scrie: „Acum și acest an, plin de ostenele crunte și speranțe vii, întru care sînt statornicie de fer și cu tactică adincă și departe prevăzătoare, în mijlocul atîtor valuri, vînturi și scopuli, cu putere extraordinară de sus întărit și ajutat, ai condus naia vieții constituției noastre, a națiunii noastre, iată, preste puțin timp, se străcură în noianul eternității”. La o asemenea înclinație, respirație, problema formei survine ca factor esențial, iar epistolierul nostru o rezolvă în mod caracteristic al epocii. Nimic din ceea ce se cunoaște ca mănunchi epistolar încheșat nu ilustrează cu atît clar și convingător *un stil*, stilul ardelean al secolului trecut, stil de viață, de gîndire și exprimare, strîns legat de toate trei de accentul eleganței. Oamenii politici prea bruscați de evenimente, mai cu seama în perioadele de vîrf ca 1848, 1861, 1891—1894, și-i numin aici pe Alexandru Papiu Ilarian și alții, însuși, Axente Sever, Ioan Rațiu sînt, prin simplitatea pur comunicativă —, scrisorilor lor precursori ai corespondenței din secolul nostru, lapidară și fără ambiții stilistice. Rămînd în discuție purtătorii aceluia *modus cogitandi transilvanicus*, Vasile Pop, Moise Sora Noac, Atanasie Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan, firește Cipariu, apoi Vasile Ladislau Popp, Alexandru Sterca și alții, care uzează de forma epistolară elaborată, cu reministențe din stilul de cancelarie, în scopul acoperire a unui fond cultural-ideologic ce-și avea rădăcinile în raționalismul secolului al XIX-lea. Expresia ultimă, de un rafinament frizînd prețiozitatea, o întîlnim la Ștefan Moldovan.

Ordinea dezvoltărilor pe care această elevată corespondență le aduce urmează firul logic și grafic al trimițătorului, țînînd totodată în apropiată atenție persoana cui îi este adresată. În cazul lui George Bariț, Ștefan Moldovan se împarte conștiincios între sine și marele său prieten, făcînd o propunere evidentă de a-și sluji drept oglîndă unul celuilalt. La 1846, cînd este datată prima scrisoare către Bariț, el era paroh greco-catolic în Ghirișul Arieșului, azi Cîmpia Turzii, din 1838, și va mai sta acolo doar un an, în 1847 fiind promovat ca protopop de Mediaș.

¹ Vezi *George Bariț și cîntemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 71—78.

² Scris. XVIII.

³ *Diecesa Lușoșului. Șematism istoric publicat sub auspiciile P.S.S.dd. Dr. Demetriu Radu, episcop gr. -cat. de Lușoș pentru jubileul de la Sînta Unire de 200 ani, de la înființarea aceleiași diecese 50 ani*, Lugoj, 1903, p. 127—130; Ioan Rațiu, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară (1754—1848)*, Blaj, 1908, p. 88—90; Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hașegului*, Lugoj, 1913, p. 127—128; Coriolan Suciu, *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933; George Togan, *Doi eroi din revoluția de la 1848. Protopopul român Ștefan Moldovan și preotul St. L. Roth*, în *Gazeta Mediașului*, III, 1939, nr. 4, p. 1—2; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 73; Iosif E. Naghiu, *Preocupări de istorie bănățeană* [o scrisoare a lui Șt. Moldovan], în *Revista Arhivelor*, VII, 1946—1947, nr. 2, p. 385—386; Liviu Patachi, *Ștefan Moldovan și Timotei Cipariu. Știri inedite*, în *Mitropolia Banatului*, VII, 1957, nr. 13, p. 72; Idem, *Cărți religioase din Țara Hașegului de pe o listă din 1857*, în *Mitropolia Ardealului*, IV, 1959, nr. 7—8, p. 522—539; Idem, *Cărți vechi românești în Țara Hașegului după o listă din 1857*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, III, 1960, p. 282—287; Idem, *Din corespondența lui Timotei Cipariu ca bibliograf*, în *Mitropolia Banatului*, XIV, 1964, nr. 1—3, p. 55; I. I. Rusu, *Aportul lui Ștefan Moldovan la epigrafia Daciei*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, XIV, 1963, nr. 2, p. 441—450; Idem, *Note epigrafice (XIV)*, în *Inscripții din Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, XXV, 1974, nr. 4, p. 592; Ioana Botezan, *Documente privind istoria învățămîntului din Țara Hașegului între anii 1850—1860*, în *Sargetia*, VIII, 1971, p. 119—128; Milan Seran, *Stephan Ludwig Roth sprijinitorul românilor în 1848*, în *Mitropolia Ardealului*, XXIII, 1978, nr. 7—9, p. 604—606; Mircea Păcurariu, *Preoțimea românească în revoluția din 1848*, în *Almanahul parohiei ortodoxe din Viena*, XVII, 1978, p. 140; Florian Dudaș, *Cărți vechi românești din Țara Hașegului în lumina catalogului lui Ștefan Moldovan (1857)*, în *Banatica*, V, 1979, p. 484—510; Gheorghe Naghi, *Memoriile lui Ștefan Moldovan din 1852—1854 cu privire la școlile românești din Hașeg*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 421—430; Mihai Racovițean, *Fruntașul revoluționar de la 1848 Ștefan Moldovan*, în *Ibid.*, p. 409—420; Gheorghe Naghi, *Corespondența lui Ștefan Moldovan cu George Barițiu*, articol manuscris consultat din bunăvoința autorului.

cuse la 6 august 1813 în Țicudul de Cimpie, azi Valea Lungă de lângă Luduș și era, din aproximativ aceeași promoție cu Bariț, absolvent de filosofie al Liceului academic piarist din Cluj și de teologie al Seminarului din Blaj. Soarta îi reunește în momentul cînd Bariț avea nevoie de un colaborator potrivit *tocmai acolo*, la răscrucea dintre Apusenii și Cimpie, pentru una dintre marile acțiuni culturale inițiate de redactorul brașovean în protopopiatul lui Moldovan, la Grindu, își avea conacul și biblioteca istoric-comite ungar Kemeny Jozsef, care adunase un număr impresionant de documente istorice despre Transilvania. Colecția era cunoscută de contemporani sub numele de *Diplomatariul kemenyan*, în care Bariț detectase prezența celui mai mare număr de documente despre trecutul românilor ardeleni, din cite se adunaseră împreună vreodată. Aceste documente *trebuiau* să intre în circuitul istoriografiei naționale, și așa s-a și întîmplat, grație inspirației lui Bariț de a se sluji de persoana a mai mult decît potrivită a lui Ștefan Moldovan. Se pare că Moldovan „Roșul”, cum îl porecleau prietenii, era o persoană deosebit de agreabilă, căci magnatul savant maghiar îi dă voie pur și simplu să-i despoaie *Diplomatariul* de sute de documente, pe care preotul roșcat din Ghiriș le copiază cu uluitoare iuțeală. Moldovan a fost unul dintre perfecții cunoscători de limbă maghiară ai secolului trecut, și acest lucru a facilitat, desigur, apropierea de cornițele Kemeny. Primele scrisori sînt mărturiile ale acestei munci încordate, de aproape doi ani, dar ele nu interesează atît ca inițiere în istorie a copistului, cit ca experiențe sufletești trăite de el. Din admirația pentru marea sursă documentară: „Domnule frate! Acest izvor deschis e fără sfîrșit”, cade într-un fel de idealizare a posesorului, pe care îl numește „părintele neamului”. Adică al neamului românesc! Tot despre Kemeny: „Zelul bărbatului acestuia și deschilinita aplecare (care, mai cu seamă, o are spre neamul nostru) sunt de mirare”. Lui Moldovan i se pare a fi descoperit „minunea” în originea românească a grofului arieșan, care, minat de vederile liberale și de nevoia de a se impune ca original în partida nobilimii „de stînga” din Dieta Transilvaniei de la Cluj, își manifesta demagogia înspre românii, pozînd în apărătorul dietal al acestora și așîndu-și originea românească (strămoșul său ar fi fost un „Keminus filius Nyikulae de Kalota”). Dacă îl credem pe Ștefan Moldovan, Kemeny ar fi dat și altor magnați dietali de la Cluj, cu opincă românească la origine, următorul sfat: „Străduiți-vă să nu ne fie rușine a ne recunoaște de origine valahă”⁴. în această proximitate derutantă, lui Moldovan îi năzare ideea că națiunea rămână își ameliora soarta redobîndind aceste pompoase „oi rătăcite” care erau mobilii maghiari (cu adevărat mulți, și cei mai însemnați), de origine românească. Formularea sa este memorabilă: „Oare cînd smîntina s-a mesteca șu laptele?”, smîntina fiind *Kemeny-eștii*, *Banffy-eștii*, *Bethlen-eștii*, *Miko-eștii*, *Josika-eștii* și alții, iar laptele, poporul român rămas fără nobili.

Naivitatea lui Moldovan va primi o corecție drastică de la însuși „graful” din Grindu. Atunci cînd un alt maghiar, aiudeanul Gaál Lászlo, scrie o broșură în care dovedește continuitatea cnezatelor românești ca structuri politice medievale în Transilvania⁵, Kemeny Jozsef rapostează iritat, de la înălțimea prestigiului său zdrobitor, ridiculizînd lucrarea binevoitoare, dar pripit însălată, slab documentată, a confratelui său mai sărac⁶. Era o lovitură serioasă aplicată românilor, în fața căreia Ștefan Moldovan scrie buimăcit: „Graful s-au cam grăbit. . .”

Foarte curînd, Ștefan Moldovan se va convinge de adevăratul drum pe care națiunea română asuprită din Transilvania îl avea de urmat spre edificarea ei viitoare: calea revoluției.

⁴ Scris. I—III. Vezi și *George Bariț și conștientizările sale*, București, 1978, p. 276—277; 280-282.

⁵ Scris. III.

⁶ *Vizsgálóds az erdelyi kenezsegekrol; egyszersmindt az erdelyi ket oláh puspok igazolása-saul jelelet Trausch es fâke'p Schuller czafolataira. Irta egy igazság kedvelo ns. hazafi, kiadták tob-ben, apărută anonim la Aiud, în 1846.*

⁷ Vezi amănunte infra, în scris. II, n. 4.

La 1848—1849 el a fost fruntașul revoluționar al românilor din ținutul Mediașului, iar în timpul războiului revoluționar chiar prefect în administrația românească ad-hoc încheată pe teritoriul Transilvaniei și comisar revoluționar al Cetății de Baltă⁸. Scrisorile din această perioadă trimise lui Bariț⁹ ni-l arată însă preocupat nu numai de organizarea demersului revoluționar pentru care protopopul a arătat talent și înclinare, dar și ca cronicar al evenimentelor preajma sa. Dacă epistola din 15/31—ianuarie 1848 este un pomelnic pedant întocmit al nelegiuiri comise de cei care-i învinuiau public pe *romani* de asemenea fapte, cea din 16/28 octombrie narează din mersul evenimentelor, cu o precizie uimitoare, episodul năvălirii secuilor asupra zonelor românești din Cimpie, după incitarea de către capii Adunării de la Lușeu¹⁰. Nici un istoric al revoluției nu se poate lipsi de această sursă primară, excepțională prin expunerii pe zile și localități, a întîmplărilor. Mulțimea datelor și cifrelor, înșirate în mod sec, mărește senzația de asprime a luptei armate pe care formațiile militare naționale trebuiau să-o ducă împotriva mulțimii dușmanilor dezlănțuiți, care sînt oprîți, bătuți și apoi împinși înapoi. însuși Ștefan Moldovan a apelat la propriile-i amintiri cînd, tîrziu, în 1874—1875, condeii săi încearcă să reinvie evenimentele revoluției, ca răspuns la dorința lui Bariț de a înălța în cîmpul de luptă un cenotaf pentru trei dintre martirii transilvăneni: Vasile Turcu, Alexandru Bătrîneanu și Vasile Simonis, spînzurați la Cluj în octombrie-noiembrie 1848¹¹. Golit de emoția vieții și de dorința de a fi dar constructivă, a momentului viu, fluxul memoriei epistolierului nostru este detașat, distanțat față de obiect fiind acum filtrată de calmul de „apă lină”, pe care și-l impunea canonicul său, protopopul Ștefan Moldovan. Dar cu atît este mai interesant *stilul* relatării, lansat și reluat ciclic pe același fapt și mîntuire, amintit, cu optică diferențiată în funcție de actorii raliați narațiunii. La evocarea protopopului și martir Vasile Turcu din Cătina, survine prezența fiicei în viață a acestuia, Lila. Aceasta a fost o femeie și nutrește ură împotriva tatălui-erou național, care în anul revoluției își necinstise familia și s-a născut și sînd gravidă „pe o nătîntoacă de servitoare de la casa sa”. Prezența acestui element subliniază și îl incomodează evident pe narator, care acum, în oglinda retroproiectoare a celor trei personaje, ar vrea să-și pună amintirile *sub specie aeternitatis*. Spînzurarea lui Bătrîneanu și Simonis se găsește într-una din aceste epistole¹² cea mai elocventă descriere, dincolo de acest tablou shakespearic neputîndu-se trece: „Baternal n-a voit a se mărturisi, nici cumineca, zicînd că este nevinovat, prin urmare nici în viața aceasta, nici în cealaltă, nu va ierta nedreptățile pe care au făcut și fac ungurii cu dinșii. Basiliu Simonis s-a mărturisit și cuminecat, după care, zicînd că este nevinovat, care cu cite un preot lîngă el, l-au pus în cite un car. Și așa, întru petrecerea mulțimei de oameni, i-au dus la ulița Kulsokozep cătră Someșfalău și, între otarele Clușului și a Someșului, deluț cătră amiazăzi, sau de-a dreapta mergerei, în depărtare din drumul țerei și a comitatului, Someș-Sat de una pușcătură, unde după dezlegare i-au spînzurat”. Această exactă descriere a faptului, mai apoi, singura bază pe care se poate identifica fără eroare acel fatal loc de supliciu al revoluționarilor români, unde ar trebui să existe un impunător monument, dar unde, din cauza cîmpului de luptă, nu există nimic. Cenotaful, plănuit de Bariț și contemporanii săi foști combatanți în timpul revoluției, încă pe la 1874, își mai așteaptă edificatorii. în ceea ce-l privește pe Ștefan Moldovan, alături de mulți condeieri ardeleni, le-a ridicat un monument mai tare decît piatra, același

⁸ Coriolan Suci, *Un erou din 1848*, Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1978.

⁹ Scris. IV-VII.

¹⁰ Scris. IV și VI.

¹¹ XXXVI—XL.

¹² XL.

intregii revoluții, printr-o lungă serie de amintiri și documente publicate în revista *Transilvania*, în anii 1875—1876¹⁴.

Hiatul de 11 ani din corespondența lui Ștefan Moldovan cu Bariț, 1850—1861, corespunde cu trei etape fundamentale în viața celui dintii: ultimii doi ani de protopopiat la Mediaș (1850—1851), anii când a fost un merituos și memorabil vicar foraneu al Hațegului (1852—1857) și primii ani ai consacrării în Capitulum episcopal greco-catolic de la Lugoj (1857 și pînă la moarte, în 1900). Reluarea dialogului, în 1861, ne descoperă în Ștefan Moldovan pe omul unui stil epistolar într-adevăr „ca apa lină”. Grosul epistolelor către Bariț abia aici începe, și se încheie la 1892, un an înaintea morții corifeului-destinatar. Materialul informativ al corespondenței se rarefiază, și, mai mult, se *distanțează* de sufletul autorului epistolelor. Este adevărat, nici un eveniment din viața națiunii nu-i este străin, actele și faptele luptătorilor de linie, între care Bariț era acum cel dintii, își găsesc ecoul ritmic în caligrafia fină a canonicului, mai apoi prepozitului Ștefan Moldovan, dar el nu se mai regăsește în lumina de la 1848, când fusese comandat efectiv de glotași revoluționari. S-a mai vorbit de vocația sacerdotală *sinceră* a lui Ștefan Moldovan. Epistolele de față sînt convingătoare în acest sens. Este evidentă intenția lui de a fi mereu prezent în existența marelui său prieten care simboliza întreaga națiune. Bucuria apropierii prin epistolă, ca expresie a optimismului și deferentei sociale, e stilizată de optica privirii de la distanță, și din perspectivă foarte largă, pe măsura firii hieratice pe care i-o șlefuisese practica amvonului. Anul 1861, an de mare efervescență pe drumul liberalizării politice, e definit ca o strategie „ca să fim înșine faurii norocului nostru, ca să clădim noi fundamentul viitorului, și să nu mai așteptăm ca cerșitorii și neputincioșii tot de la streini”¹⁵. Rămas în sfera adevărilor mari, fondul se convertește în acel stil aparte, cu o viață interioară a cuvintelor unică în corespondența românească a secolului trecut. Reprivind în urmă activitatea lui Bariț, Moldovan crează această imagine memorabilă: „Cu bucurie se înalță mintea mea și se uită jur împrejur, la miile de bărbați însuflețiți și binecrescuți ai națiunii noastre, carii, de înțelepte inspirațiunile d-tale electrizați, ca lumină din lumină aprinși, dau lumină și viață altora”¹⁶. Expresia spontană dispăre din această tehnică elegantă, nu străină epistolelor biblice. Stilul este omul, iar acesta, atemporalizînd parcă gestul sacru al „corespunderii” cu semenii săi, se dezvăluie într-o prozodie epistolară cu perioade neobișnuit de lungi, care sfîdează timpul și perisabilitatea. Ici-colo, unde ochiul din amvon observă fisuri grave, ca de pildă în rîndul românilor bănățeni la 1862, perioada se întrepruce brusc, pentru a lăsa loc unei observații ca aceasta: „Corpul național e trîndav”. Căci, dimpotrivă, el vrea să vadă națiunea pregătită „spre a se forma un corp, un ins moral înțelept, carele să se așeze pe scaunul de onoare cu boierii popoarelor”¹⁷. În 1865 deplînge furia îngîmfată cu care Andrei Șaguna, după obținerea dreptului de mitropolie neunită în Transilvania, pornește ura confesională împotriva românilor greco-catolici, tocmai cînd „ar trebui să fie ca ai noștri cu puteri unite să se lupte, dacă voiesc a ieși învingători”¹⁸. Intrigăria popească îi stîrnește reflexiuni amare: „O, în locul acestor scriptitățiuni ticăloase, cite bune s-ar fi putut face pentru binele public!”, iar cînd intriganții ajung la ananghie, se bucură în grai paremiologic: „Spinele au intrat în palmă. Dacă nu s-au scos cu grabă, acum îl va scoate coptura”¹⁹. Acțiunea unitară a națiunii române din Transilvania e comoara pe rare moralistul de la Lugoj o vizează obse-

dant, aproape în fiecare scrisoare. Laudele aduse mereu și mereu lui Bariț nu sînt flatării interesate, nici dezinteresate — căci un prepozit capitular era, social, mult deasupra compatriot laic! — ci sînt sistematice îmbătări adresate omului în care văzuse, pe drept o intruchipare a geniului politic național. La 30 de ani de la apariția *Gazetei de Transilvania* Moldovan apreciază că: „Acum, dacă, muzeul seminarial ar trebui să fie mai larg ca al Libertății, ca să înceapă toți aceia cărora le ai deobligat anima a te stima și a te totdeauna”²⁰. Apelul pe care îl adresează lui Bariț, mereu și mereu, de a sprijini efortul pentru întărirea bisericii greco-catolice — puternică și importantă instituție națională în vreme! —, eforturile pe care le depune el însuși în direcția aceasta dovedesc înțelegerea *ansamblu* a problematicii naționale, înspre care își îndreaptă focarul gândirii sale sintetizate.

Ștefan Moldovan, asemeni tuturor oamenilor mari ai vremii, n-a ignorat nici eforturile deieului, în ritmul tihnit și meditativ de viață pe care și-l impusese, printre treburile capitei duse la bun sfîrșit, în mijlocul unor înțelepte și reușite acte de strategie familiară, el a răgăz și pentru scris. Nu s-a grăbit însă niciodată, lăsînd mai degrabă timpul să-i finiseze crările. Puținătatea lor însă se datorește modestiei autorului, care avea un respect pios și indeletnicirea scrisului. Corespondența cu Bariț aduce la tot pasul dovezi ale acestei adăptăși așa cum aduce amănunte despre principalele scrieri, tipărite, sau rămase în manuscris. Ștefan Moldovan n-a forțat niciodată nota, cit de puțin, în direcția publicării. L-a preocupat o *Descriere a Lugojului*, realizată dar rămasă în manuscris²¹, ca și o *Istorie civilă și biserică a remărhr*, care se pare că a rămas în stadiu de proiect. După 1868, odată cu apariția r *Transilvania*, Ștefan Moldovan valorifică aici unele din documentele copiate în 1846—1847 din *Diplomatariul* lui Kemeny Jozsef²². În fine, o parte din scrisori se ocupă de redactarea portantei scrieri memorialistice *Extras din zioariul vieții mele. . .*, în care evocă bogata sa viață de militant și prefect revoluționar la 1848—1849²³. Puține cite sînt, scrierile lui Ștefan Moldovan trădează erudiție înaltă, dublată de exigență față cu sine, de o anume căutare stilistică ce le scoate din conul de umbră al rutinei.

A supraviețuit opt ani ultimei scrisori trimise lui Bariț. Din 1900, cînd a murit, azi, s-a cristalizat despre el o anume opinie, — cu toate că, repetăm, o monografie a lui Bariț deși ar fi un foarte util act de cultură! —, în lumina căreia Ștefan Moldovan reprezintă o viață meditativă, moral-filosofică, a marii familii de edificatori național-culturali din secolul

Extras din zioariul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849 și Documente histonice din 1848 et 1849, în Transilvania, VIII, 1875, nr. 7-24; IX, 1876 nr. 1-22 (paginile exacte în ultima notă, infra, la lista scrierilor lui Ștefan Moldovan)

¹⁴ Scris. IX.

¹⁵ X.

¹⁶ XVI.

¹⁷ XVIII.

¹⁸ XXII.

¹⁹ XXIII.

²⁰ Vezi scris. XII, n. 1.

²¹ Scris. XXIV - XXX.

²² XXXVIII și XLI.

vechii prietenii recomandat rămii. Al onoratului și prea iubitului prieten
credincios, frate și serv,

Ștefan Moldovan m[aghiar]
administrator] p[rotopop]
Beiului și paroh Ghiriș

233

[Adresa:] Ar[anyos] Gyeres 5/17 Iulii 1846. Honorabili ac Reverendi
Domino Georgio Baritz Scholarum Valachico Nationalium Brassovien-
sium Directori ac Gazetae Transilvanicae Redactori Viro singulari
Eruditione (claro Domino) in Christo Fratris. colendissimo. Per T[er]ram
Brassoviae

Ar[anyos] Gyeres 5/17 iulii 1846

Onorate domnule și prea iubite prietino !

Fiind, spre sărbătorile Rosaliilor, cuprins curiozitatea cea canonică, și din vizitație numai cu grabă, pe sărbători, trebuind a merge la Mediaș pentru cauze familiare, novelele, dinpreună cu prea prețuită epistola d-tale dată din 20 mai a.c. foarte tîrziu am primit, și tocma atunci cînd măriia sa contele Iosif Kemeny² au fost ieșiți la adunarea erudiților, ținută în Szasz-Szebes³, carele apoi și în Sibii i-au urmat. Și așa, numai duminică au trecut săptămîna am avut puțință și îndămină de a-l curteni.

Măriia sa, după ce mi-am descoperit dorirea, mai mult s-au bucurat decît aș putea aici însemna. Zelul bărbatului acestuia și deschilinita aplecare (care, mai cu seamă, o are spre neamul nostru) sunt de mirare. Și așa, din mai multe tomuri a registrului lăudat, precum și a documentelor corespunzătoare, mai întîie mi-au admănuat unul, dintru carele cu osteneală — pentru că materiile nu după hronologie, ci cum le-au strîns din lecții și hrisoave sunt însemnate — am scris tot ce am aflat de valahi, hronologice, în 2° coaie fracte, și ace[ste] am a le conferă de mine încolo — după inviația mării sale, care face cu dragoste orice pentru noi — cu corespunzătoarele lor materii într-o altă tomuri contente.

D[omnule] frate! Acest izvor deschis e fără de sfîrșit, dar și eu, cu ajutorul lui D-zeu — pe lingă întreita povoară a chemării mele — fără cruțare le voi exscire acelea care ating pe valahi, ne lăsînd nimic, și apoi, ca niște materialuri din vreme în vreme le voi trimite prea iubitei d[omniei] tale. Fii bun apoi și, ca un înțelept murariu, clădește-le cum să fie după modelul pipăit a gustului și a lipsei neamului nostru și a celor din juru-i. Broșurile, acum mai în pripă socotesc să le trimit, pe cite o coală măruntă scrise, luînd dinafară *formam epistolae*⁵ și, mai încolo, după stările impregiur și volumea lucrurilor, și prin private ocazii, mai cu seamă de la Mediaș.

Acestea, spre înștiințare, cu dragoste însemnîndu-le, cit de în grabă, și de celea prețuite trimițînd, sărutîndu-vă cu ai miei dimpreună

¹ Aranyos Gyeres = actuala Cimpia Turzii, care purta numele vechi de Cimpia Arieșului. Localitatea și data scrisorii nu sînt la început, nici la sfîrșit, ci la încheierea adresei, după tradiția din secolul al XVIII-lea, ca îndoind locul de unde pleacă scrisoarea. Vezi adresa.

² Personajul central al acestei scrisori și al următoarelor două este remarcabilul istoric maghiar din Transilvania, Kemeny Jozsef (1795—1855), despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 119 și 300. Bibliografie mai veche despre el: *A Pallas nagy lexikona*, X, Kacs-Kozellâtás, Budapesta, 1895, p. 349. Vezi și *Veress Endre, Graf Kemeny Jozsef (1795—1855)*, Cluj, 1933.

³ Sebeșul Săsesc, azi Sebeș-Alba.

⁴ Despre aventura lui Ștefan Moldovan cu contele Kemeny Jozsef vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 216—211; 280—282. — în Transilvania, din surse tipărite și inedite, care era cunoscută și consultată în manuscrit încă înainte de a fi tipărită. Dealtminteri, tipărirea „documentelor kemenyiane” *Diplomatiului Transilvan*, cum era numită colecția în epocă, decurgea foarte tîrziu. Pînă la data acestei scrisori, contele erudit scoțese, în colaborare cu Nagyajtai István, abia două volume: *Erdelyország történeti tara. Egykoru es magyar nyelvlen torteneti iratok, levelek, országgyulesi vegzetek es torvenyzikelykbol*, I [documente din 1540-1660], Cluj, 1837 și II [documente din 1566-1613], Cluj 1845. George Bariț a aflat de mult de arhiva lui Kemeny (vezi *Pentru istoria patriei*, în *Foaie pentru inima și literatură*, 1844, nr. 11, p. 88), din care voia să se împărtașească, la ajutorul lui Ștefan Moldovan. Acesta era preot greco-catolic în Ghirișul Ardeului în imediata apropiere a satului Grindu, feuda lui Kemeny și, în plus, cunoștea perfect limba maghiară. Această scrisoare este ecoul primei luări de contact a lui Ștefan Moldovan cu marea arhivă istorică, din care va copia, în anii 1846—1847, aproape toate scrisorile despre români (vezi și scris. II—III, aici infra, inclusiv notele).

⁵ „Forma scrisorilor.” Adică, îi va trimite lui Bariț colile — „broșurile” — din Kemeny, sub forma unor scrisori, prin poștă.

II

Ar[anyos] Ghiriș 29 dec. [1846]

Prea cînstite și mult dorite domnule !
Prea iubite prietino !

Primind a domniei-tale prea prețuită epistolă, dimpreună cu înștiințarea românilor cătră înălțata Maiestate¹ și, dimpreună, cunoscînd că mai înainte de ce ai primi banii pentru novelele anului nou, c

goste despre dinsele — răzimat increderii cătră mine — a le avea m-ai asecurat, pentru care toate cu plecăciune îți mulțămesc.

Prin acestea slabe și cu grabă făcute trăsuri doresc a face cunoscut prea iubitei domniei-tale, cum că din *Diplomatariul transilvanie* a mării sale neprețuit bunului conte, a părintelui neamului, am scos celea ce se țin sau se ating de români, sau luminează istoria patriei: 1° din patru tomuri primarii, sau de la an, 1181 pînă la 1553 toate, în 15 coaie, și apoi 2° din *Supplem. Diplomatarii* am la mine 6 tomuri a 2° ad ^{l^m} inclusive (care corespund celor dintîie a *Diplomatariului* 4 tomuri, dintru care am făcut excerptia), și dintru acestea iarăși am pînă acum scrise 13 coaie (n.b.: tom. I a *Suppl. Diplom.* e în Sibii și îl va aduce m[ăria] sa cît de în grabă acasă, și nădăjduiesc că pînă în 6 ian. vechi și acestea le voi isprăvi, în cuprinsi de 20 de coaie. Care toate așa le scriu, cît coaiele tăindu-se, să se poată înviri cronologia la locul său. Și mai pe urmă, după ce voi trece și preste apeendicea diplomatarie, să se poată lega carte. Și așa, din bunăvoința și dragostea mării sale, să avem *Codicem Diplomatarium valachi e Transilvania* ² așa desăvirșit ca a m[ării] sale.

Două lucruri sunt care mă silesc ca și din noapte să fac zi, și ca un singuratic să petrec în căsuța mea, scriind acestea neprețuite odoare: unul, că măria-sa îmi admănuiază tomurile pe timp scurt — că și măria sa voiește a fi de ajutoriu cu dinsele multora, la Dietă, și însuși sieși — precum și acestea 6 tomuri a 2ª ianuarii pînă la 20 ian. mi le-au dat, ca atunci să i le admănuiez, în Cluș, și să primesc altele; altul: dorirea
234 inimii mele, care/ treptat mă împinge a lucra acum, cînd economia stă amortită.

Cărticica *Visgâlodás az Erdelyi Kenezsegekrol*, prin prea nălțată demîndare — de-a bună sama prin sași ciștigată! — s-au opritu-s-a!? întru acestea 35 sau 40 de coaie se vor cuprinde mai 40 de documente despre keneziaturi și, pe rînd, vom avea și 70 și mai multe documente, numai — durere! — că cu deschilinite înțelesuri, și mai mult strică decît ajută tendenței românilor¹. Cauza noastră bună pînă acum tot rău s-au apărat, că încă nu au fost cine să caute fundamentele și principii poftiți, care de-a drept șerbesc spre a ei apărare.

Străinul ne-au îmbucătărit pe noi (d. Gal Lászlo) din cuget bun², dar ce folos, dacă noi suntem bolnavi? Se cuvine nouă să ne desfășurăm toate puterile, să ne luminăm mintea, să cunoaștem istoria noastră, și printr-însa poziția noastră, pe noi înșine, apoi nădăjduiesc că ne vom apăra cu tărie, ne vom rădica cu rîvnă, ne vom arăta — și alții ne vor socoti — ca oameni. Ci la acestea trebuie timp, plecare, zel — și, întru el, patienție —, apoi circumspecție și, deodată, povățuitori și favoritori sau, cum îi voi numi, patroni, mecenați. Binele de comun unul ajută cu osteneala (capul), altul cu punga. Cei mai mari fie părinți, apoi cei după ei fie fii adevărați, ca apoi moștenirea de sine urmează. Ci acestea sunt doriri. La D-zeu e darul și și nouă ne va da darea cei bună.

Mai nainte de sărbători am fost în Blas, și, la m[ăria] sa dl Cipariu, am lăsat 15 coaie excerpte din registrele arhivelor în 4 tom. cuprinse, și deodată, în 2 coaie și jumătate, celea mai frumoase lucruri le-am scos

cu grabă, fără de cuvenitele citate marginale că din ce arhiv s-au s (de care îmi pare rău), și le-am lăsat la d-lui \$ă și le trimită pe po. Nu știu, făcut-au au ba? Excerptele mele în 15 coaie numite sunt la d-l cu acela înțeles ca să le exscrie.

După Botez m-am hotărit să mă duc în Blas și să mă rog de d- să fie ocîrmitoriu întru aceea, ca tot ce scriu să decopieze — preț plată care o voi suporta eu — cu feciori săraci, ca să le poci trimită prea iubitei d-tale în duo exemplare. Vezi, pînă atunci mai ajută-mă însemnează d-sale Cipariu, că l-am aflat tare rivnitoriu — ca prietinu de la buze — să-mi steie într-ajutoriu întru aceasta, batăr e cupr cu multe, ca așa să se lățească cunoștințele, să se înmulțească exem rele³. Măria-sa mi-au făgăduit încă multe, *in originali*⁷, pentru
434v *omni respectu* ⁸ interesate scrisori.

Este o carte în 3^v tomuri a lui Petru Bod din mișlocul secol trecut, *Historia Valachorum in Transilvania* ⁹, precum spune m[ăria] foarte interesantă (n.b. *sit sub rasa verbum*)¹⁰ și un d[om]n mare și del au pus șezutul pe dînsa¹¹, și are nădejde măria-sa că pe vreo 4 săptăm o va căpăta și, ad *fideles manus*¹², m-am legat înaintea mării-sale de-mi va sta d-nul Cipariu într-ajutoriu, în Blas, în decursul acelor p săptămîni, o vom decopia¹³. Că altul nime — de s-ar spinteca! — r poate dobindi (*Sunt verba Illustr. Comitiss* ¹⁴j), așa în loc tare-i. Vai, m ne trăbuie, multe aș face, dar unul e puțin la atîtea bune, la atîtea l Pachetul despre care faci aminte încă nu l-am pus. Acum por la Turcia și, puind acestea trăsuri pe poștă, voi căuta și după d

Cu acestea, din dragoste te sărut și dimpreună mîngăiere în aceste zile, și anul întreg cu înnoite de sus puteri a-l pet cu tot cuprinsul prea iubitei d[omniei] tale din inimă poftind, rămă prea cîstitului și mult doritului d[o]mn prietinu cu dragoste șerbi

Ștefan Moldovan m
par[oh] Ghiriș

235

[Adresa:] Ar[anyos] Gyeres 10 Ian. (1)847. Honorabili ac Admo Reverendo Domino *Georgio Baricz* Novarum Valachicarum Cor sium Merito Redactori etc. D[omi]no in Christo Fratri colendis Brassoviae

¹ Credem că este vorba de o petițiune din 1846 a comunelor românești din tatul Brașovului către împăratul, pentru întărirea unui episcop la Sibiu, în locu datului Vasile Moga. O copie a „instanței” se află în fondul Bariț de la B.A.R., m 969, f. 280. Deducem că Bariț, deși era greco-catolic, a avut un anumit rol în tarea petiției, pe care i-o trimite, spre consultare, și lui Ștefan Moldovan.

² *Codex documentar al românilor din Transilvania*. Adică intenția lui Bariț, en împărțită de Ștefan Moldovan, de a scoate din *Diplomatariul* lui Kemen documentele și știrile referitoare la români.

³ Despre lucrare — celebră în epocă! — a lui Gáal Lászlo, *Vizsgáhdás az kenezsegrol; egyszersmind az erdelyi ket oláh puspok igazolásául felelet Trausch es Schuller czáfolataira. Irta egy igazság kedvelo nsjiazaji, kiátdtk tábben*, apărută a la Aiud, în 1846, am scris pe larg cu alte ocazii (*George Bariț și contemporanii* p. 294-295; IV, p. 268; 282, n.3).

⁴ într-adevăr, Kemeny Jozsef, „părintele neamului”, cum îl numește în mod naiv Ștefan Moldovan, va folosi curind colecția sa de documente pentru a combate energic lucrarea lui Gaál Lászlo, favorabilă românilor.

⁵ Și plătit cu 300 de florini, ceea ce era o sumă foarte mare pentru acea vreme!

⁶ Se pare că Cipariu nu s-a prea grăbit să-i trimită lui Bariț conspectele lui Ștefan Moldovan, dorind să-și tragă mai întâi el însuși o copie de pe ele. Despre trimiterea excerptelor la Blaj și călătoria lui Moldovan însuși într-acolo, vezi și scrisoarea lui Timotei Cipariu către Bariț, din 14/26 februarie 1847, în *Op. cit.*, p. 280—281.

⁷ „Originale.”

⁸ „Din toate punctele de vedere.”

⁹ Titlul întreg al acestei extiem de interesante lucrări inedite este: *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia in qua populi Valachici in Transylvania status civilis et ecclesiasticus, profani item ac Sacri Ritus, praecipue vero Unionis cum Romano-Catholicis inde ab anno 1698° ad tentatae et ad praesens usque tempus magno nisu, variis modis procuratae momenta enarantur ac exhibentur. Auctore Petro Bod de Felso-Tserndtor* (vezi amănunte în *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 381-382, n.9).

¹⁰ „Vorba să rămână în secret”.

¹¹ „Domnul mare și delicat” era cornițele Miko Imre, care, sub pretextul că vrea să copieze manuscrisul, îl duce de la Aiud la Cluj. Copia făcută de Miko există, într-adevăr, la Cluj-Napoca, dar nu cunoaștem soarta manuscrisului original. În cercurile științifice românești a circulat copia făcută prin multiplicare mecanică, în 1888—1890, din inițiativa lui Ioan Bianu și a Academiei Române. Vezi un astfel de exemplar la Biblioteca din Filiala Cluj-Napoca a Academiei, secția manuscrise, ms. latine nr. 29 (*Op. cit.*, p. 382).

¹² „Din sursă sigură.”

¹³ Această tentativă nu i-a reușit lui Ștefan Moldovan.

¹⁴ „Sint cuvintele ilustrului comite.”

III

Mediaș, 23 apr.[1]847

Prea cinstite domnule redactor!

Prea dorite prietino !

De când am primit mult prețuită epistolă a d-tale, 'stări împrejur atîta de nepărtinitoare odihnei și reculegerii de mine m-au cuprins¹, cit pînă acum n-am avut îndămină de a scrie d-tale ceva. Și și acum,, numai că — cu un călătoriu — dîndu-mi-se acest prileș bun, însemnez, acestea:

Cum că pentru 65 filere d-tale decopiate — și socotesc și expeduite— am plătit în Blas 15 Rf. 41 cr. w. (preț lesne), și în joia Floriilor am mai lăsat în Blas altele 52 filiere pentru decopiere; foarte interesante și,, preste toate, ne cruță ! Te rog ca și celea mai puțin cumpănitoare să le socotești, că, după deschilnirea materiilor, pe ușor și nexive le poți folosi, batăr că se află și intra alți autori unele dintr-insele. D-zeu să-ți deie dar ca să împlinești din ele mai mult încă decît am cugetat eu cînd nu le-am trecut cu vederea, nici m-am obosit în scrierea lor !²

Iară pentruprepusulgrafului, fii încredințat cum că, mai nainte de a. iubitei d-tale pofrire, încă atunci cînd excel[ența] sa d. guvernator

Teleki³ luă de scurt lucrul, ne avînd cu grabă doritul din *Magazin* Band, III Heft⁴, nimerindu-mă de îndemină la grafu⁵ în Clus, du cum D-zeu m-au luminat *ex impossibilitate positionis Circumstantiarum ipsius D[ominacionis] Vestrae*⁶ pînă la convingere l-am lămurit, și în fiind eu acolo, apoi în ziua următoare însuși grafu, repurtînd guvertorului statul lucrului — *sicut ipsemet confessus est* — au rămas ca așa.

Nu-i glumă, frate ! Streinii și-au înholbat ochii asupra noastră tot numai asupra noastră.

în *Beilage* la sus-numita broșură, grafu s-au cam grăbit...⁸ se pare cum că, decopiînd eu cu iuțală din *Diplomatarium* — care mi du-se reprimește tomurile⁹ — *toties quoties*¹⁰ îi dau îmboldituri tain ca să deie la lumină, preocupative, tot ce exscriu foarte interesant. Bi *Inter nos sit dictum*¹¹, dacă-i avea a mină și depusele la d. Cipariu filere, unde vei ceti: *Keminus filius Nykulae de Kalota*¹², să știi că originali e *Nyikulae de Kalota*¹³. Și așa cum grafu însuși mi-au șoptit familia Kemenyană este din trupină românească, și alte/-le fam mari, afară de celea nemțești. Și Bethlen de Iktar¹⁴ sunt tot de înce românesc. Și cuvîntarea așa și-o au încheiat: *Torekedjenek hogy ne gyenljük magunkat oláh eredetueknek az utouildggal megismertettük*. Oare cînd smîntîna s-a mesteca cu laptele ? !¹⁶.

Apoi de au fost cel mai iubit d-tale fr[ate] Con[stantin] Alpin în locul dînsului, după slabele-mi puteri, mă recomînd a cuprinde lo Eu încă în 5 mart. a.a, Nr ep[iscop]esc 258 am fost orînduit în l repausatului frate, de administrator-pr[oto]pop¹⁸, și, de atunci, și c coace și la Ghiriș, măsur calea des, și încă nu m-am strămutat. Bine dacă m-aș putea strămuta, batăr pe Z[iua] înălțării D[omnului], cu p ca să-mi pot continua calea începută. Și așa, corespondenții literari repausatului, pînă atunci vor mai suferi puținii, că apoi, cu ajuto lui D-zeu, toate se vor îndrepta. Aceasta vine a se înțelege și pe Șincai etc.

„Ziua înălțatului nostru Monarh, la Mediaș s-au săvîrșit cu m pompă și evlavie. Seara au făcut iluminăție la cazarmă unde, în porții Curiei, sta rădicată poartă de triumf, intru a caria transpa se privie scutele tuturor provinciilor, și în mijloc, deasupra, al Tra vaniei. Iară deasupra acestora, ca pline de viață la ochii sutelor de p tori, și ca din inima credincioșilor supuși, pentru înaltul Domnitoriu adincă dorire grăitoare se cetea acestea cuvinte: *Hoch lebe Ferdinar* și deasupra, la patru ferestri: *Gott erhalte*²⁰ etc. /Doamne ține / pe dinand/ pe părintele / neamurilor! și în fața acestii pompoase pr corul muziceii, cu multă plăcere făcîndu-și datoria, prin oficirii mili de față s-au cîntat un imn rădicătoriu de inimi și între glasuri necur de „Vivat!” Numai ce umbra nopții, sub blinda lună, au stăvilit buc pînă cătră ziua, cînd, de la 3° oare începînd, trasurile pe răstimpu răsunit, pînă la 6 oare, așa cit toată cetatea s-au cutremurat, și de oameni înnoite semne de dragoste a arăta s-au grăbit. Și așa, întie la 8 oare, în beserica gr.-catolică s-au adunat credincioșii să r

mească lui D-zeu pentru părintele patriei, și 2> preoți încă lingă mine avînd , s-au înălțat necruntată jertfă pentru îndelunga viață a prea bunului nostru împărat, făcînd înaintea besericii miliția, spre acel scop rînduită, întreitele — la vremea sa — salve. De aci, la 9 oare, s-au făcut rugăciuni la be/serica săsească și la 10 oare la cei catolică.. Și așa, din 236 v toate puterile, cu rivnă și evlavie s-au dat, celea ce sunt ale împăratului, împăratului (dintru acestea întocmește ceva și pentru novele)²¹.

Prea iubite domnule prietine, novelele de la 1 mai începînd, fii bun și mi le intitulează la Mediaș, și cu acea frățească încredere să fii, cum că, batăr că mă depărtez cu locuința de m[ăria] s[a] graful Kemeny, totuși eu nu mă voi lăsa, cu ajutoriul lui D-zeu, de ce am început, și de altele care mi le plănuiesc, pînă cînd nu le voi și săvîrși. Numai măria-sa de nu s-ar depărta de miine . . . Sașii, sașii de nu cumva l-ar fermeca !

Altele lăsîndu-le pe altă dată, cu mine împreunînd și pe soția mea pe carea de 2 săptămîni încă nu o am văzut — dar miine cătră dînsa voi alerga ! — și încă și patru prunci ai miei: Lați, Iustin, Emil și Adolphina, pre d-ta și iub[ita-ți] soție dimpreună cu tot cuprinsul sărutîndu-vă, dorim de la D-zeu ca să sporii întru prunci buni și întru norocire^ dăruindu-vă Dătătoriu a Tot Binele cu viață sănătoasă și îndelungată, ca să faceți m[ult]e²² spre mărirea numelui său celui sint și înaintea²³ binelui deobște, cu acestea rămii al prea cinstitei domniei tale credincios iubitoriu,

Ștefan Moldovan m.p.
administrator] p[roto]p[o]p
a Districtului] Mediașului și
parohullocului./

237

¹ De la data de 5 martie 1847, Ștefan Moldovan era paroh și protopop greco-catolic al Mediașului, slujbă care o va deține pînă în 1853. Vezi și nota 18.

² Este vorba despre excerptele lui Ștefan Moldovan din *Diplomatariul* lui Kemeny Jozsef (vezi scris. I—II, supra).

³ *Teleki Jozsef*, 1790—1855, politician maghiar, guvernator al Transilvaniei între 1842—1848 (vezi Helmut Klima, *Guvernatorii Transilvaniei*, 1774—1867, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, IX, 1943—1944, pp. 223—328, p. 271—281).

⁴ în care a apărut dezagreabilul articol al lui Kemeny despre cnezatele românești din Transilvania (vezi aci supra, scris. II, n.4).

⁵ Kemeny Jozsef.

⁶ „Despre imposibilitatea împrejurărilor însăși domniei voastre.”

⁷ „După cum singur a mărturisit.”

⁸ Vezi din nou supra, scris. II, n.4.

⁹ Pasajul dintre linii e șters de Ștefan Moldovan din original, în pofida importanței și expresivității lui: îl vedem pe demagogul Kemeny mirîndu-se de viteza cu care „scumpii lui valahi” — din care îi plăcea să se laude că se trage, un strămoș al lui numîndu-se „Keminus filius Nyikulae de Kalota”, dar pe care nu se sfia să-i spolieze ca iobagi! — îi subtilizează cu energie neașteptată știrile din *Diplomatariu*. Anul 1848 va dovedi falsitatea frazelor „filovalaha” ale lui Kemeny. Dar, pînă una alta, ușurința cu care îngăduie să i se copieze din colecție se explică prin această necesitate de conjunctură demagogică. Apoi Kemeny era sigur că totul e o pasiune furtunoasă a preotului Ștefan Moldovan din Ghirișul Arieșului, pe care îl simpatiza și care, oricum, nu avea ce face cu documentele. Nu bănuia că în această abilă operă de smîntinire a *Diplomatariului*

său sint antrenați fruntașii politici și culturali ai românilor din Cipariu, Aron Pumnul. Din păcate, regestele, listele istorice și de Ștefan Moldovan s-au dovedit prea puțin utile pe moment, publice deocamdată nimic din ele. Abia în 1853 el începe să „documentele kemenyane”, cu sumare comentarii, în *Foaiete* nr. 43, p. 327-326; nr. 44, p. 327-330; nr. 45, p. 335-336; nr. 2, p. 5-6; nr. 3, p. 9-10; nr. 4, p. 13-14; nr. 5, p. 17-18; nr. 7, p. 25-26; nr. 8, p. 29-30; nr. 9, p. 33-35; nr. 13, p. 61-63; nr. 15, p. 70-71; nr. 16, p. 74-75; nr. 17, p. 81-82; nr. 20, p. 97-98; nr. 21, p. 101; nr. 21 [bis], p. 109-110). Extras din colecția lui Kemeny se va tipări și mai tîrziu, în *Transilvania* atît de către Ștefan Moldovan cit și de către Barit. Vezi în acest sens și XXVIII, infra.

¹⁰ „Tot de atîtea ori.”

¹¹ „Să rămînă vorba între noi.”

¹² „Keminus, fiul lui Nicuiae din Călata.”

¹³ Diferența e de un *i*: Nykulae — Nyikulae, dar existența și mai accentuat numele strămoșului lui Kemeny.

¹⁴ Familia Bethlen de Iktâr (azi satul Ictar-Budinți din județul Timiș), a doua ramură a Bethleniștilor, după cea de

¹⁵ „Străduiți-vă să nu ne fie rușine a ne recunoaște de ori-

¹⁶ Una dintre naivitățile politice de oarecare circulație în ebraziile maghiari de origine românească — „smîntina”! — mai puțin și, ceea ce este hilar de-a dreptul, recuperați de către poporul nenumărații nemeși renegați, de origine românească (Miko, Bethlen ș.a.) s-au dovedit, la 1848, tot atît de fanatici dușmani ai românilor „de singe maghiar”. A existat un singur precedent, pînă azi încă dubios! — , al baronului Vasile Nopcea (Noptsa Lászlo), care de origine, în timpul revoluției. După revoluție a redevenit un

¹⁷ Vezi despre el capitol aparte, într-un volum, următor. funcția de protopop al Mediașului, în urma morții lui Constantin

¹⁸ Vezi nota 1.

¹⁹ „Să trăiască Ferdinand!”

²⁰ „Doamne ține...”, începutul imnului Habsburgilor („Doamne apără-l pe rege...” etc.)

²¹ în fiecare an, la 19 aprilie, se sărbătorea ziua de naștere a lui Ferdinand I (19 aprilie 1793—29 iunie 1875), în mod oficial, în întregul țară se așezau de noi între ghilimele, Bariț redactează știrea despre ratul lui Mediaș. După obicei, el rețușează textul, păstrîndu-l în Oricum, articolul poate fi considerat al lui Ștefan Moldovan în *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 31, p. 121, cu semn

²² Manuscris rupt. Completat de noi.

²³ Idem.

IV

in Med

Prea iubite domnule !

Cum am cetit la N. 5 a *Gazfetei] de Transilvania* iub[irii] tale despre beserica Mediașului , odată m-am și nici o odihnă n-am putut avea, pînă ce scrisori, i

tat, și pînă ce pe bunul de memorie socrul meu și coetanei lui, în cauza aceasta nu i-am strîns examinat.

Deci, ca răii să nu ne precuprindă, cu grabă scriu rezultatul ispitirii mele:

La numărul 5 a *Gazetei de Transilvania* din a.c. cetind, cum că în *Satelit* un medieșan, corespondent, de la doi nemici români Nic[olae] Moga și N. Scutea — aprinzători! — ajutîndu-se nu știu cu ce document încă de pe la a. 1474, s-au silit a arăta că românii pururea fuseră hoți și aprinzători, spre îndreptarea și a scriitorului și a publicului cetitoriu, poftesc acest memorial de crime nu din secolii trecuți cules, ci numai din semisecolul de acum, al 19-lea, numit al luminării, începînd de la 1802—1848, de limpezi sasi, mai cu samă tot oameni între ai săi aleși de comun văzuți, în cetatea Mediaș și în jurul aceștia săvîrșite, ca în coloanele *Gazetei*, ca niște lucruri de comun cunoscute, judecate și — afară de cei din Friua, mai de pe urmă pusă — toate și executate, să se publice așa.

I. Dintre hoți însemnez:

D. și W., sasi din Mediaș, pe două vădue preutese săraci, iarăși în Mediaș lăcuitoare, pentru avuție le-au omorît și le-au adunat banii.

Alt sas cu vază din Mediaș au furat din gros, pentru care au robit în Gherla. Slobozit, iarăși au furat din greu, și apoi în temniță au perit.

Clopotariu de la beserica săsească din Mediaș au furat potirul din beserica lor.

Un sas cu vază din Mardos⁴ au furat beserica lor de acolo.

Iară un jurat al orașului Moșna au furat lada orașului aceluia.

II. Dintre ucigași mai cruzi sunt:

Un sas din Aczel⁵, care au împușcat pe tatăl său.

Capelanul săsesc din Țopu, care au omorît pe o friuă.

Cantorul săsesc din Bazna, care au împușcat pe fereastă pe vecinul său.

Alt sas din Bazna, carele în a.t. au tăiat cu barda mîna muierei sale.

Un sas din Kurcs⁶, carele au omorît un ungur, și după aceea încă au fost fonogiu la sat.

III. Aprinzători, mai pe sus — ca cum sunt acei nemici români — acum de încoace sunt:

Sasul Johannes din Șeica-Mare, care moara de acolo întii, / după aceea orașul Șeica-Mare, în două rînduri l-au aprins, cît cei mai mare parte dintr-însul s-au prefăcut în cenușă.

O fată de sas au aprins Berthanu⁷, de s-au topit multe case.

Un sas din Aczel, prin împușcătură, au sărăcit o grămadă de gazde, parte mai mare români.

Iară în zilele trecute, sasul din Friua, cu o împușcătură, au topit 16 gazde, tot sasi.

Deci, precum niște nemici sasi ca aceștia nu pot fi cauză destulă înaintea minții sănătoase, ca mărita nație sasă să pătinească ceva în cinstea sa, așa, fie mai discret scriitorul din Mediaș carele, paralele, în semiseclul acesta, nu poate produce asemenea crime grele, dintre românii cei necultivați ai acestui ținut a fi fost iscate.

Mai are apoi scriitorul treabă cu episcopul românilor uniți și cultivarea românilor. Eu, spre apărarea acei înalte deregători duhocești împotriva unei scileiată îndrăzneală a muștrătorului aștept altul a se scula, și nici despre civilizația românilor acum a da planuri locul, numai în cît socotesc că acum e de lipsă, spre cunoștința deo la remustrarea corespondenței — fără de a avea cugetul ca să va pe cineva — niște trăsuri speciale și reale despre *Kirche ufnd] Sch* dintru acest district, cu toată sinceritatea și dreptatea, după cum act, descoperiu.

Cum că din partea epis opiei, pentru deșteptarea românilor din Mediaș s-au făcut cu *iw* a deschisă destule, adeverează următo mareață faptă: la a. 1816 mai întie începîndu-se unirea în Mediaș pausatul cu sintă pomenire episcop, ex[celența] sa Ioan Bob au curat loc de casă afară de cetate, pe seama fiitorului paroh, cu 500 f. și o șură spre slujba d[umne]zeiască, pînă la altă rînduală, cu 30 w. După aceea, deșteptîndu-se mai multe familii ca să primească unire, același episcop au cerut de la oraș loc de beserica. Și așa, magi tul, după o îndelungă tragere de samă, au arătat tri locuri, toate ne spre acesta sint sfîrșit: unul unde era să se rumpă jos 5 case, proprie a niște români săraci, altul în capul orașului, de cătră Moșna și al tri o ripă urită deasupra țigănimii. Carele toate episcopul, ca în batj a fi asignate socotindu-le, au cumpărat de la sine, în a. 1825, ca cetate, în fundul uliții numite *Czekes* cu 7.070 f.w., în locul caria 238v cînd au fost/ să se zidească beserica, comisia cercetătoare de una și jumătate miezuină mai strimtă o au însemnat, ca cît era locul curat, încît beserica, după planum, nu se putea zidi. Pentru care zidariul de ai noștri au fost oprit ca să nu zidească, pînă ce nu lămuri miezuina cumpărată, carea — la pofta exc[elentei] sale a epl pului — judele orașului de atunci, ieșînd în fața locului și pe vecinul, o au și însemnat îndărăpt. Apoi, cînd era să se apuce de n-au putut cîștiga ai noștri piatră la fundament, din scaunul i pentru că aceasta toată, cu poruncă, o au cuprins orașul pe seam de au podit două uliți întregi cu dînsa. Și aceasta au fost cei din cei pre urmă, pînă acum, poditură de uliți aici *in solidum*. De aci i apoi, la zidire nici o împedecare n-au fost, fără atîta cum că străș chei la ziduri orașul n-au voit a da nicicum, și așa au fost siliți a le păra de pe privați, și neputînd întru acesta tip de ajuns a aduna, li au supliniit cu legături de fier. Iară cheltuieala zidirii besericii ace loc cu tot, cu fruntariul, cu droturile la ferestri și cu clopote cu t 43.950 fl. w.

Săvîrșîndu-se beserica încă în a. [1]825, în vecinătatea ei o amiazăzi, tot acel mare ep[iscop] în a. următoriu, 1826, au cur o casă pe sama parohului, cu 4.070 f.w., rămînînd cel din sus-po afară din cetate, cumpărat pe sama capelanului, apoi alta, în vecin besericii de cătră miează-noapte, pentru școala trivială, care au c atunci 3850 f.w. Iară pentru susținerea acestor zidiri, în preț de fo cumpărat niște locuri la cîmp, cu 3.500 f.w., carele acum, pînă

rînduială, spre susținerea parohului și a capelanului s-au lăsat a se folosi, neputîndu-se pînă acum nicidecît scoate canonică porție. Și așa, la întemeierea bisericii și a școlii pentru luminarea uniților din Mediaș, carii acum se află 1157 suflete la 305 familii, exc[elenta] sa ep[iscopu]l de vecinică pomenire Bob au jertfit suma 56.170 fl. w., la care toate orașul pînă în ziua de astăzi încă n-au ajutat nici un cruceriu.

Nu va fi de prisos a adauge și aceasta, cum că în Scaunul Mediașului, în 24 parohii unite, sau la 8.429 suflete nu se află numai 3 scoale elementare, adecă aceasta din Med tș, de exc[elenta]sa ep[iscopu]l Bob întemeiată, și altă încă ne gata, î satul Șoala⁶, și una aproape/ de respire, în Baromlaka⁷. Iară 21 le parohii sunt de acest mijloc de deșteptare, pe lîngă o grămadă de rugări și cereri, pînă acum cu totul lipsite.

Și iată, așa stă aici *Kirche ufnd] Schule !*

Cărăușul nu mai poate aștepta. Fii incredințat că sunt prea drepte acestea. îndreaptă, scurtă și eu cu numele meu rămii răspunzătorii înaintea lumii.

Pentru gazete, trimit 10 fl.w. Din gazetele anului trecut îmi lipsește la n-rul 2, 24, 29; din *Foaie*, Nr. 1. De poți, trimite, ca să leg. Trimit Nr 47 din *Gazetă*, că mi-au venit de 2 ori.

Cu acestea sărutîndu-te, rămii,

Ștefan Moldovan,
paroh și prot[opop] Mediașului.

Omul de nimica s-au luat pe ascuns, și așa, au rămas toate în pachet.

239v Deci aceasta acum o expedesc cu poșta./

⁶ La rubrica de știri *Transilvania*, din *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 5, p. 18, Bariț rezumă un articol apărut în *Sate Uit des Siebenburger Wochenblatts*, despre fapta a doi români, Nicolae Moga și Nicolae Scutea, care ar fi pus foc la moșia judeului de scaun din Mediaș. La rîndul său, redactorul brașovean ripostează cu citeva fapte ale sașilor împotriva românilor, printre care și aceste „observări despre biserica Mediașului”, care-l incită pe Ștefan Moldovan. Iată observația lui Bariț: „La anul 1821, biserica românească din cetate, în Mediaș, abia se putu zidi pe locul cumpărat de episcopul Bob cu bani grei, pentru că cetățenii nu suferea nicidecum, și dărimară citva din zidire, pînă cînd abia o comisie putu împăca cearta”. Incidentul cu biserica din Mediaș îl dezvoltă și Moldovan, în această scrisoare.

⁷ în același articol, Bariț arată că redacția ziarului săsesc a pus drept moto al relatării despre Moga și Scutea un text din 1474, „spre a arăta că românii pururea fuseră-hoți și aprinzători”, Bariț, omul tactului politic prin definiție, îi îndeamnă înțelept pe sași: „Publicați crima. Inșă ce mai atitea comentare ațițătoare de ură?”

⁸ Parcurgînd ceea ce Ștefan Moldovan voia să dea publicității, ne dăm seama că epistola nu corespundea deloc politicii redacționale a lui Bariț, care era una de conciliere și înțelegere națională. Așadar, scrisoarea lui Moldovan nu se va publica.

⁹ Azi satul Moardăș, din comuna Mihăileni, județul Sibiu.

¹⁰ Comuna Aței, din județul Sibiu.

⁶ Satul Curciu, din comuna Dirlos, județul Sibiu.

⁷ Comuna Biertan, din județul Sibiu.

⁸ „Biserica și școala.”

⁹ Din comuna Axente Sever, județul Sibiu.

¹⁰ Varumloc, din județul Sibiu.

Mediaș, 14/26 aug. [

Prea onorate domnule !

Doamna mea, fiind la d-voastră, a adus epistola în carea fost scris cum că vei primi banii de-a dreptul de la dînsa. Ci eu, cum după aceea m-a reflectat, m-am greșit cu cugetul și, din su, ca cum i-aș fi spus și verbaliter aceea, eu nu i-am spus, d-ta încă adus aminte nimic despre aceasta, și așa a rămas pînă acum prin d. Roth apotecariul i-i trimit, la 5 exemplare, 50 R.f.w. Prime dară, cu dragoste, fiindcă și ai miei cetitori se îndulcesc în *Gaze Foaie*, ca în niște mari povățuitori ai omenimei și a lor.

Modul procedurii și înalta tendință a nației sasă, croite cu o una Adunării tineretului lor la Mediaș, în 13, 14 și 15 aug[ust] și se pot culege din aci închisul *Fest Programm*¹. Iară ce am mai refle se va ceti în *Orgfanul] națiunale*², unde avui ocazie foarte îndem atunci momento a trimite. D3 cumva l-ai primit de la alții *Programm*, primește-1 și de la mine, că-1 trimit bărbatului care-1 p și aplica, și și altmintrea întrebuița.

Domnul meu! Știu că te doare cum suntem între sași, și miș lor noi nu le știm. Fii bun, dară, și intru *un adaus* tipărește *1 schrift der Sächsischen Nation in Siebenburgen*, cum și altele, o sunt de mare interes de a le ști, au batăr în *broșure*, care de o să le plătim, cum sunt și reflexiile ce ar fi asupra *Die 3 Landessprac* cu contestul lor. Vor ieși încă de acestea multe? Noi și pentru a și pentru acestea, cît mai mulți ne vom prenumera.

Venitoriul națiunei noastre, ca a unui timp de primăvară, es a se spera necurmat strămutătoriu, însă pentru aceea lucrăto lucre, și de-i ajunge viforul și de-i împresoară ninsoarea, pent soarele puternic lucitoriu, pe rînd, toate acestea le va învinge, ș ținea înălțată își va da drepturile sale la timpul suu. *Et facere e fortia romanum est*.

Cu acestea, pînă de altă dată, dragostei recomandat sunt al onoratei d[omniei] voastre credincios amator,

Șteffan] Mold

240

¹ Program de festivități”. Despre festivitățile săsești din Mediaș vezi și ar *Jugendversammlung in Mediasch*, în *Satellit des Siebenburger Wochenblatts*, 1848, r p 319-320. *Gazeta de Transilvania* n-a dat vreo atenție acestor serbări.

² în *Organul național* (I, 1848, nr. XIV, p. 65), Ștefan Moldovan a publicat într-adevăr un scurt articol despre agitațiile sașilor din Mediaș (pe care îl vom intitula, convențional, *Festivitățile din Mediaș*).

Pentru perioada când a fost scris, marcată de tentativa aristocrației maghiare de a-i intimida pe români și a-i abate de la calea revoluției prin prigoane politice și teroare militară, articolul e un îndemn străveziu la unire, înarmare și rezistență.

³ Titlul corect al articolului: *Denkschrift der sächsischen Landtagsabgeordneten an den Siebenburger Landtag*, în *Sate Uit des Sibenburger Wochenblatts*, 1848, nr. 47, p. 227—229.

⁴ Articolul *Die 3 Landessprachen*, semnat Kumpst, din *Satellit des Siebenburger Wochenblatts*, 1848, nr. 66, p. 331—333; nr. 67, p. 335—337. Pe urmele unor preocupări mai vechi ale lui Stephan Ludwig Roth, pune problema limbilor din Transilvania, în cazul de față: româna, maghiara și săseasca.

⁵ „A face și a pătimi este forța românului.”

vi

Mediaș, simbătă dimineața, 16/28 oct. [1]848

Domnule și prietine !

Dîndu-mi-se ocazie, grăbesc a te înștiința despre lucruri triste și, în țara noastră, în secolul acesta încă neintimplate pînă acum ¹.

Tribunii guardiei naționale, ca să-și deprindă în corpore pe oamenii săi, și așa, pentru plănuitul *Landsturm*² să-i aibă de îndemină, din părțile noastre de între Tîrnavi i-au adunat pe Mureș, la Oarga și la Chirileu. Abia au sosit acolo, și deodată for-postul magiarilor, carii de la Agyagfalu³ au fost pețit la Balavăsâr⁴, s-au repezit la Mirașteu⁵ și l-au ars tot, pe adunarea de la Oarga, înspăimîntată — *cu vînzare l* — pe neștiute o au împrăștiet, lăsînd de ambe părți morți; iară pe cei[a] de la Kirileu, ca 2.000 săcui năvălînd, o au strîmtoșit de au trecut Mureșul și s-au tras la d. Urban. Cu care prilej Chirileu l-au ars tot, apoi au aprins în Oarga și în Ratnoth⁶ oarecîteva căși, făcînd din nou omoruri și prăzi, dintre carii este de însemnat cum că, de la pustiitul Mirașteu, întîlnînd pe cale 8 cară încărcate cu ce au putut scăpa bieții oameni, pe aceștia i-au pus în rînd și i-au împușcat și le-au luat carele, apoi pe muieri, cu vreo 30 prunci, le-au lăsat să se ducă ⁷.

Iară cealaltă parte a voluntirilor, adunată din nobili și desperați, au venit în 4 batalioane și 1 de vînători, pe Tîrnava Mică. Lăsînd 2 batalioane la Fejer Egyház⁸ și așezîndu-se la Bonyha⁹, au ars S. Laslău¹⁰, Idrifaia¹¹ de tot, iară într-alte sate mai puțin. Apoi s-au apucat de au intrat și în Băgaci (Scaunul Mediașului) cortelașii lor. Aceasta au mișcat pe întreaga sāsime și, unde n-au putut străbate lacrămile săracilor alungați și fugiți aici la Mediaș, / au străbătut ale fraților sași. Și așa, marți de cătră seară au pornit de aici 3 companii de regulați, 2 tunuri și 1 comp[anie] din guardia naț[ională], sași, și 1 comp[anie] ro-

mâni, la Bogács. Pînă ce s-au așezat de noapte ai noștri în Băgaci ungurii au aprins Ganfaleu¹² și Boziașu, și dimineața s-au tras de la Ganfaleu în liniște la Kis-Sáros¹³, carele zace la spațiul Băgaciului. Aci au început a tirani pe săraci și a amelîntașii vor trece dealul să arză Blașul. Această faimă au mișcat ostășii mei și au pornit asupra lor, după ce și satele de din jos, din cotașat, ca vreo 17, ar fi știut că stau aproape de Sáros adunat. Aici, cum s-au arătat lăncieșii români și plenchirii, deodată ungurii au început a împușca, și cu sturm au voit să-și deschidă drumul asupra acestora: suna topele, striga ca urșii și se vedea ca neștii pe toate ulițele Sárosului, însă în zadar, că deodat s-au deschis lăncieșii și au intrat companiile regulate, l-au luat satul din cotașat în jos, și cînd era să iasă la deal, din sat, ungurii, îi nădușă tunurile. Și așa, lăncieșii de toate loturile adunîndu-i, i-au strîmtoșit spre mijlocul satului, la un părău, și au perit acolo iară celorlalți dîndu-le cale, din jos spre Boziaș, i-au alungat dîndărăpt i-au tot împușcat, pînă ce, pe cale pînă din jos spre Boziaș, au rămas morți ca snopii. Numărul lor încă nu se cîntă lămurit, totuși în bătaia aceasta se face socoteală a fi cotașat 2—300, le-au cuprins 10 care, din care 5 carete, una groțelă, 3 căruțe și 2 care cu desagii lor încărcate. Întru aceste căruțe au aflat muniție multă, bani, scule, argintării, haine scumpe și la ele 22 cai scumpi. Apoi au cuprins 4 flamure, căzîndu-le în gura lor, și o mulțime de arme, puști și pistoale. Prinși, pînă acum numai 28 sunt; tot mai aduc./

Joi dimineață și-au restrîns puterile și au pornit cătră Căptea de Baltă, spre Blas. Ci și aici durere pentru unguri, căcînd mîinii, de la Sáros, s-au fost tras noaptea la Cetatea de Eșu și acolo au dobîndit un excadron de svaligieri de la Jidvei și aceștia, pe unguri i-au respins, i-au alungat prin Șomfalău la deal, și prin Adămuș, pînă la lagherul lor. Și în cale au căzut de ascuțitul săbiei și a lăncilor, iarăși o grămadă; cam pe jumătate supra, spun a fi mai mult de 200 căzuți. Unii din unguri, căcînd niți, s-au țîpat în Tîrnava. Și așa, spărgîndu-li-se armia cotașată 5000 și picînd fruntașii lor — dintre carii, grofi, baroni, ofițeri de comitate; cine-s, vom ști mai tîrziu — rămășițele, joi noaptea în tăcere, s-au tras la Cucerdea Românească¹⁵, spre Murăș.

Românii din Alba de Sus, carii era noaptea în lagherul [Lasjlea¹⁶ au venit la Holdvilág¹⁷, lîngă Ibașfaleu¹⁸ și, după ce și-ar fi așezat lagherul, 13 companii, avînd marginile în cotașat cu 2 comp[anii] din miliția regimentului] de la Schivskovici în rîndul cel mai bun, cu liniște, au intrat pe la amiază în Ganfaleu și au dezarmat *pe armeni*. Pînă unde am daturi ocotașate însemnez că au adunat 185 puste, 82 pistoale, 3 butone și 1 ladă gloanțe, 1 ladă fișaguri, un car de lănci. Apoi inter-

*Miercuri
la amiază
și spre
seară.*

24 iv

Joi

*Duminecă
seară*

*Luni după
amiază*

*Luni seară
și marți
dimi-
neața.*

24 I
*Marți
seară.*

cuvenită la ficiori, această lucrare așa serioasă și cu duh militar sâvirșită, au făcut atenți și respectători ai românilor și pe fr[ății] sasi.

Asemenea, joi, la Fejer Egyhaz au alungat pe celea 2 batalioane de voluntari staționați, miliția cu românii împreună. Acum secuii regulați stau în locul acestora, de la Balavăsâr pînă cãtrã Fejer Egyhaz, încă în liniște. Ce va mai urma, vom vedea.

Cu aceasta, pînã la altã datã, rãmii al d.p. credincios,

Ștefan] Mfoldovajn./

[Adresa:] Mediaș, 16/28 oct. (1)848. Prea onoratului domn Georgie Baricz, meritului redactor a *Gazdei de Transilvania* etc. d[om]nului cu singularitate] estimat. *Brașov. (Cronstadt.)*

¹ Scrisoarea e o excelentã relatare a unui eveniment dureros, petrecut în toamna anului 1848 în Transilvania. Cele relatate aici le întîlnim și în cunoscuta scriere a lui Ștefan Moldovan, *Estras din zioariul vieții mele de la, 15 martie 1848 pînã la 18 ianuarie 1849*. Acolo însă evenimentele sînt filtrate plin amintirea lui Ștefan Moldovan, în vreme ce aici le avem vii în plinã desfășurare. La 16 octombrie 1848 a avut loc — după cum se știe — Adunarea secuilor de la Lutița, izvorită din necesitățile revoluționare ale momentului. Spre deosebire de caracterul pașnic al Adunării Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848, adunarea de la Lutița a degenerat într-un precedent de violență și intoleranță națională, din cauza influenței aristocrației maghiare asupra adunării. Comisarul lui Kossuth, Berzenczey Lajos, a convins mulțimea înarmată a secuilor să se reverse, pe patru direcții: Reghin, Tirgu-Mureș, Blaj și Iernut, asupra Cimpiei Transilvaniei și să-i stîrpească pe românii și pe sașii care, chipurile, s-ar opune revoluției maghiare. A fost un rezultat nefast al exploataării credulității poporului în scopuri provocatoare. Iată, din pana unui martor ocular, sumarul intervenției secuilor în Cimpie, după Adunarea de la Lutița: „Din 18 octombrie și pînã în 20 decembrie au fost arse și devastate de ei mai mult de 100 comune românești și săsești” (Vasile Moldovan, *Memorii din 1848—1849*, Brașov, 1895, p. 98). împotriva secuilor dezlănțuiți s-au organizat legiunile și cetele de români înarmați, care au pus capăt repede, în cele mai multe locuri, acestor excese. Alte date despre nãvala secuilor, la Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, schița volumului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 73—89; George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, Sibiu, 1891, p. 281—291; Ioan Axente Severu, *Rãspuns la Cartea neagrã*, Brașov, 1896.

² „Gardã naționalã.”

³ Lutița

⁴ Nirașteu, în județul Mureș.

⁵ Iernut, județul Mureș.

⁶ Despre pustiirea satelor românești Oarga, Chirileu și Nirașteu vezi și la A. I. Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 86; Vasile Moldovan, *op. cit.* p. 94.

⁷ Albești, în județul Mureș.

⁸ Azi Bahnea, în județul Mureș.

⁹ Azi Laslãu Mare din comuna Suplac, în județul Mureș.

¹⁰ Azi sat în comuna Suplac, în județul Mureș.

¹¹ Azi Gãnești, în județul Mureș.

¹² Azi Delenii din comuna Bãgaciu, în județul Mureș.

¹³ Azi Cornești din comuna Adãmuș, în județul Mureș.

¹⁴ Azi Cucerdeã, în județul Mureș.

¹⁵ Începutul cuvîntului e acoperit cu o patã de cernealã. Azi în județul Sibiu.

¹ Azi Hoghilag, în județul Sibiu.

² Azi Tirnãveni, în județul Sibiu.

³ Corect: Regimentul „Jivkovici”.

VII

Mediaș, 29 dec./10 ian. [1]848-[1849]

Onoratã redacție !

Dindu-mi-se aceastã ocazie, cu toatã dragostea înștiințez cum că novelele, cei ce le-am purtat în semestrul trecut, și în anul nou le voi purta, și anume:

Subscrisul, pe *sama me.* .. 1 exemplariu,

Cinci parohii, sub numele

Societãții Lectoria .. 5 exemplare

Și pentru *Smigu*, sub

numele, din greșealã

tipãrit, Nicolau Moldovan...

1 exemplariu

Suma: 7 exemplare.

Banii nu-i poci trimite decît numai pentru ale mele, fiindcã, cuprind cu administrația C[omi]t[at]ului Cetãții de Baltã, nu am avut încă mînã, însă cît de în grabã îi voi admãuna, cu toatã acurația.

Închid aici o prochemãciune a lui Bãnfi Jãnos². Va prinde bișnița *pro notitia*.

Miliția, adunatã aici în Mediaș, ca în centrul operațiunilor, în stare *stagnanter*.

Murgu, se adevereazã din scrisori de ale magiarilor, prinse, că cã cu 8.000 români din Ungaria au venit în Ardeal și, după cum am exprimat într-o epistolã Dobolyi Lajos, cu data din Mfaros] Vãsãr] 5 ian. a.c., *Ez a leg vadabb, tfudnij iflik] Murgu es a csapatja dãkok ellen, hogy miert nem fogtak kezet a magyarokkal*. Vezi, așa va mînca român pe român.

Cu aceasta, recomandat sunt al onoratei redacții plecat și al toriu,

Ștefan Moldovan
din Mediaș

243 4 R.f. cm. sunt în mîna aducãtoriu[lui] epistolei³./

[Adresa:] De la Mediaș. Onoratei redacții a *Gazetei de Transilvania* și a *Foaiei*, cu toatã estima, la Brașov

¹ Societatea de lecturã a sașilor din Mediaș.

² *Bãnffy János*, 1810—1888, figurã minorã a revoluției maghiare de la 1848. După revoluție a cãlãtorit mult în Europa, publicînd observații economice din țãri avansate.

³ Gardaștii sași din Mediaș vor intra în luptă abia în februarie 1849, odată cu atacul lui Bem în Cimpia Transilvaniei.

⁴ „Acesta e cel mai sălbatic, adică Murgu și ceata sa, împotriva românilor, pentru că n-au dat mîna cu maghiarii.” Nimic din această știre nu este adevărat. Este de bănuț că aceste „scrisori secrete” care cădeau așa de ușor în mîna sașilor erau menite să producă diversiune, așa cum au existat sute de astfel de documente în timpul revoluției. Cei 8000 de bănățeni înarmați, care s-au ridicat în noiembrie din ținutul Făgetului nu s-au îndreptat spre Transilvania, ci au atacat centrul militar maghiar de la Lipova (vezi I. D. Suci, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 194—195). Dealtfel, la data scrisorii Eftimie Murgu nu se afla în Banat, ci la Dieta din Pesta, unde făcea eforturi în direcția obținerii drepturilor românilor bănățeni stipulate la Adunarea Națională de la Lugoj din 15/27 iunie 1848 (vezi Eftimie Murgu, *Scieri*, București, 1969, introducerea).

⁵ Cu adnotarea lui Bariț: „1849. Ștef. Moldovan. Interesant despre Murgu”.

VIII

Mediaș, 27 iun. [1]850

Iubite prietene !

Inima mi-[i] glodeită în năcazuri, de un timp încoace s-au strimtorit suspinînd, și nu m-au lăsat a trăi, ca să știe și iubii mei prieteni că mai sunt. însă iubitei d[omniei] tale a scrie acum mă îndeamnă o mai înaltă obligațiune. Un părinte ce te-au îngrijit și o mamă dulce ce te-au băiet, cu lacrămile pe ochi au rugat pe cumnatul meu în Turda, ca să le faci o mîngăiere, scriindu-le, cum știe face un fiu ca iubita d[omnia] ta¹. Și, de cumva cu poșta nu voiești a le trimite epistolă, am primit asupra-ne acea credincioasă mijlocire ca, dacă pînă aici, la Mediaș, vei trimite pe oameni de ai noștri credincioși, bunăvoința fr[ăției] tale de aici apoi o vom expedii secure pînă în Petrid. Fă, dară, cum vei afla mai înțelepțește și iartă că am depus în fața d[omniei] tale cuvîntul cui ne-am oblegat.

Pentru *Gazetă*, am compunerea gata la înaltul Guberniu eștermindă, că văz că 1 iulie n[ou] n-au adus începerea batăr a sem[estrului] II. Oare ce vom face? încă tot așa nădușiți vom fi? Și oare nu e alt mijloc?²

Novelele nemțești se tăvălesc în mai mari afronturi în prezența Guberniului și acela, prin oamenii săi, se apără, dar nu face ce au făcut *Gazet ei*.

Altele, de altă dată, că doară s-a rumpe gatu, și se va mai înnoi curgerea apei spiritelor, îngrădite cu veto.

Fii bun și mă stîrnește din posomorirea ce m-au încungiurat, cu vreo neprețuită epistolă, care să-mi deie impuls nou de viață, ca și celea trecute multe. Căci eu, cine am fost ieri, sunt și azi, și în veci, al iubitului prieten credincios iubitor,

Ștefan Moldovan./

[Adresa:] Prea onoratului domn *George Bariț*, meritului redactor a fostei *Gazeta de Transilvania* etc. *Brașov*

¹ Tatăl lui George Bariț, preotul greco-catolic din Petridul de Mijloc (vezi de el *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 159) și mama sa Ana Rafila Bariț.

² *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte*... fuseseră desființate de guvernatorul Wohlgemuth în 13/25 februarie 1850 (vezi amănunte în *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 367—369. înțelegem că protopopul Mediaș Ștefan Moldovan, era implicat în demersurile pentru reînființarea periodicelor noastre. Lucrul se va realiza abia în septembrie 1850, dar cu un nou redactor, în soana lui Iacob Mureșanu (vezi *Gazeta Transilvaniei de la 1850 încolo*, în *Gazeta silvaniei*, număr jubiliar, anul LXXI, 1908, luna iunie, p. 49—53)

IX

Lugoș; 7/2 [1]850

Preaenerate domnule și frate !

După ce D-zeu te-au înzestrat cu acelea cualități rari, ca să conducătoriu a dezvoltării principiilor de viață sănătoase și glorioasă pentru dulce națiunea noastră, în timpii vieții noastre cei mai crânceni întru carii cuvîntul providenței ceriului ne provoca și ne îndeamnă cu tărie ca să fim noi înșine faurii norocului nostru, ca să clădim fundamentul viitorului, și să nu mai așteptăm ca cerșitorii și neputinșii, tot de la streini; și, după ce am avut onoarea aceea rară, că te salutez și să te privesc cu duioșie în fruntea aleșilor națiunei, la curînd trecutele Conferințe Naționale în Sibii², cu frățescă și amabilă confidență îți mărturisesc că îmi saltă anima de bucurie fără măsură și impresiunile acelea scumpe pe zi ce merge mai adînc străbat toate creșturile ei, așa încît, cînd mă aflu singur în cămara sufletului meu privind-te în față, pare că mi se șoptește cum că sufletul Domnului s-au pogorît spre frăția ta cu prisosință, ca să-ți dea tărie și putere, spre a învia cu el spiritele celea amorțite, spre a tepta cugetele românilor celea adormite și a fi înfricoșet inimii națiunei noastre.

Și acum iartă-mă dacă am călcat preste marginile modestiei, și a cuviinței, și așa de oarzăn, așa de viu mi-am dezvoltat simțurile bazate pe convicțiune, pe credință tare și pe experiență, iară în imaginațiuni ușor dispăretoare. Și, ca și de aci înainte să poți să te împoșorului român așa cu tărie, ca oarecînd Moysi, încît și de ar fi rătnic, totuși să-și rădice ochii și, dezbrăcînd nepăsarea, cu mină și cu braț înalt să ostenească a ajunge la pămîntul apromisiunei. cu alți nenumărați, nu voi înceta a rădica miinile spre/ ceriu și a te pre D-zeu pentru frăția ta, ca spiritul Domnul să ți se trimite sus îndoit, ca oarecînd lui Elisei și, unde nu mai voi putea, mîna nevoi a conlucra pentru binele comun, căruia cu totul te-ai consacrat. Acestea expresiuni primește-le ca un semn de amoare și venerație, ca un semn de amicitie, pînă cînd vom costa împreună pre acest pământ

Iară despre scrisorile de diplome, pe carele eu, pînă în revoluțiune, decopiate în Blas, le-am trimis frăției tale, afară de acelea carele s-au tipărit în *Foaie*³, după cum de alte dați am vorbit, și acum înnoiesc confidențială rugăciunea mea, ca să binevoiești, pe poștă — pe porto al meu! — a le trimite pe termin de 6 săptămîni, ca să decopiez de pe ele celea ce nu le am, ca așa, avindu-le toate, să gătesc un elench și să ți-l trimit, cu ele cu tot, spre a vedea cît material de acest fel se află la mine și, cu agerimea minții, să cumpănești întrebuintărea lor.

Vezi, oare între acelea copii nu se află și *Brevis Notitia Episcopatus gr. cath. Crisiensis*, scrisă de un iezuit sub M[aria] Theresia, căci a mea au perit la d. Cipariu în Blas.

Mă încumet a te ruga și pentru vreo 50 exemplare din *Protocolul Conferințelor Naționale de la Sibiu*, pentru carele voi trimite banii la redacțiune, deloc după împărțirea lor.

Și încă însemnez că eu din *Magazinul istoric pentru Dacia* am tom. I, n[ume]ri 6, tom. II, n[ume]ri 6, însă din tom. III îmi lipsesc n[ume]rii 5 și 6, din tom. IV, n[ume]rii 1 și 2 iară ceialalți sunt. Oare nu aş putea — de acolo, și de la cine? — întregi lipsa aceasta? Și oare mai sunt și tom. V și VI⁴, / cari nu-i am?

Cu acestea, dimpreună cu fiicele mele salutînd pre d-na soția frăției tale, și binecuvîntînd pruncii carii vi i-au dat D-zeu — mi se împare 4 fete și un fecior — cu frățească sinceră amoare te îmbrătoșez și rămii prea veneratei d[omniei] tale sincer frate,

Ștefan Moldovan,
preposit./

¹ De la proxima scrisoare către Bariț, din 1850, în viața lui Ștefan Moldovan s-au petrecut cîteva evenimente importante. În 1852 el a fost numit vicar foraneu al Hațegului, unde a funcționat pînă în 1857 (vezi Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 127-128), iar din acest an a fost chemat în rîndul capitularilor Episcopiei greco-catolice de Lugoj, în calitate de canonic lector. După moartea prepozitului Teodor Aron, în februarie 1860, devine prepozit capitular, slujbă pe care o va deține pînă la moarte, în 1900 (vezi *Diecesa Lugoșului. Șematism istoric publicat sub auspiciile P.S.S. d. Dr. Demetriu Radu, episcop gr.-cat. de Lugoș pentru jubileul de la Sînta Unire de 200 ani, de la înființarea aceleiași diecese de 50 ani*, Lugoj, 1903, p. 127-130).

² Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861, la care a participat și Ștefan Moldovan.

³ Vezi scris. III, n. 9.

⁴ Lucrare pe care n-am putut-o identifica, întrucît se pare că titlul e indicat greșit.

⁵ Titlul exact: *Protocolul ședințelor Conferinței naționale românești ținute din 1/13 pînă în 4/16 ianuarie 1861 la Sibiu, sub președinția a doi arhiepiscopi românești din Transilvania, cu adusele sale și cu un comentariu*, Sibiu, 1861.

* Volumul VI din *Magazin istoric pentru Dacia* nu s-a tipărit. După V (1848) apărut volumul VII, la Viena, în 1851, sub redacția lui August Treboniu Laurian. Există doar știri vagi despre existența, în manuscris, a volumului VI și despre intenția lui Laurian de a-l tipări (vezi *Bibliografie, în Foaie pentru minte...*, 1860, nr. 24, p. 184 *Bibliografie. [Magazinul istoric pentru Dacia, în Ibid., 1861, nr. 4, p. 32].*

Lugoș, 17/11 [1860]

Mărite domnule și frate !

Cînd au binevoit D-zeu ca apusă națiunea noastră, din pulvere unde din secuii, de soartea vitrică tare apăsată zăcuse, cu puteri reînnoite să se rădăce, atunci te-au chemat D-zeu din Blas, ca din casa părintească, și te-au așezat în Brașov, anima și puterea românilor transilvane, și ți-au dat înțelepciune și înțelegere, știință și sfat din destul în minte, și în inimă te-au înarmat cu caracter tare, chiar neînving de nici o contrarietate, și cu statornicie plină de resemnațiune a faclor — după cum zice Ap[osto]lul neamurilor — mai mult decît ceialalți toți, ca așa, cu abnegațiunea de sine-ți, să fii organul națiunii deșteptatori și îndreptătorul și să-i însuflă spirit de viață dătătoriu și să o învețe a se cunoaște pre'sine, și a se oferi pentru apărarea existenței și onorării sale.

Datu-ți-s-au, însă, în această alegere cerească, din economiile Providenței, și îmbolditori, neamici ai cauzei mărețe naționale, puternici, cari, după rezultatele lucrurilor judecînd, și de au voit să strică și persoanei și cauzei deodată, au fost unealtele intențiunii cereștii de oameni neprevăzute și necalculate, ca și pre alte căli să faci biră națiunii, deschizînd și alte izvoare de viață pe seama aceia și a patriei comune.

Iară acuma, cu bucurie se înalță mintea mea și se uită jur împrejur la miile de bărbați însuflețiți și binecrescuți ai națiunii noastre, ca de înțeleapte inspirațiunile d-tale electrizați, ca lumină din lumină aprinși, dau lumină și viață altora. Și, precum în adunările naționale din anul curgătoriu ai esperiat, toți, ca fiii cei adevărați ai națiunii din animă sinceră te înconjură și cu amoare te venerază.

Așijderea și anima mea se veselește cînd văz că d-ta, cu ajutoriul lui D-zeu, în sistema lucrărilor conducătoare de națiune, și în nu o ai avut precalculată — fiindcă aceea este gătită deplin număr în planul cel ceresc! —, totuși ai ajuns acel stadiu onorat, întru care se demustră cum că națiunea noastră au ieșit din statul prunciei, acum apucă în/statul asociațiunii de bărbați crescuți pentru consoacrarea și unificarea țării spirituale a națiunii.

Daci, să ai bunătate a mă suferi ca să te abstrag puțin de alte cugetări mărețe, și să-ți spui cu confidență cordială și amicală cum că bucuria mea este nemărginită, după ce și din spuse fidele

la trimișii noștri la fosta adunare în Sibii, dar apriat din *Gazeta* Nr. 85 am cunoscut cum că ești ales de secretariu antiu la cei dintâie reuniune românească, căci ca anima acestui feliu de reuniune e, mai cu samă, secretariul aceia, Și așa, ca pe anima națiunei, carea cuprinde o lume în sine, avîndu-te înaintea mea, și cu mine toată româniea, cu adîncă devoțiune caz înaintea Părintelui Neamurilor și cu ferbinți lacremi fiești il rog ca, după cum pînă aci te-au dăruit ca pe alt Moysi, ca să ne scoți din șerbitutea cei amară și din întunerecul și umbra morții, așa și de aci înainte să te dăruiască ca pe Elisei, cu îndoit spiritul lui Ilie, și cu sănătate și viață îndelungată, ca să ne poți prescrie legile și despunerile salutării, prin carele disciplinați să ajungem la pămîntul apromisiunei, și să creștem întru bărbați deplin, încît și numai la puternic sunetul cuvîntului națiunei. noastre să cază zidurile Ierihonului a contrariilor noștri.

Louis Napoleon privește la o stea a sa și sub talismanul familiei se scutește. Iară noi privim la d-ta și, ca sub un talisman ceresc, ce-i activitatea spiritului d-tale, ne scutim, fiindcă credem tare cum că de sus ți s-au dat chemare ca să conduci națiunea noastră la ținta de onoare. Și, de această credință însuflețită, nu vom înceta a rădica minile la ceriu pentru D-ta, ca să reiasă invincătoare națiunea, cu d-ta în fruntea ei, ca, după credința noastră, să fie nouă.

Iară pentru că în adunarea reuniunii literarii² ai rădicat un cuvînt puternic pentru adăugerea onoarei la umilitul meu nume³, eu sum prea mulțămitori, și mă voi nevoi — cu ajutoriul grației cerești — a mă face demn, după puțină, de onoarea ce mi-au votat adunarea, și de vechea amicitie și confidenție a d-tale, și cu aceea ocaziune strălucit manifestată.

Lingă acestea mai adaug ca să binevoiești, din *Calendariul*⁴ d-tale, de cumva il continuezi, a despune să mi se trimită vreo 30 exemplare, deloc după tipărire, ca să le poci vinde, pînă ce nu apucă a cumpăra 7v alte edițiuni./ Iară pentru broșurile — 25 ex. — *Az erdelyi oláh nemzetrol szollo orszagos tdrvenyczikkek*⁵ etc, după ce gratis le-am împărțit, voi trimite banii cu ocaziunea prenumerării la *Gazetă*.

Cu aceasta, din adîncă frățească amoare salutîndu-te și binecuvîntînd întru Domnul prestimata-vă familie, cu reverațiune rămii măritului domn și frate umilit șerbitoriu frate,

Ștefan Moldovan,
preposit./

8

¹ O frumoasă aducere aminte a începuturilor presei românești din Transilvania, care se leagă de numele lui Bariț. Observăm, de altfel, că stilul epistolar al lui Ștefan Moldovan se schimbă radical odată cu înălțarea în demnitatea de canonic și prepozit capitular la Lugoj. Stilul devine sacerdotal, puțin cam bombastic, dar pe măsura unui prelat cu brîu roșu. Dar aprecierea rolului lui Bariț în redeschimbarea spirituală a românilor este exactă (vezi *George Barițiu, 12—24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12—24 mai 1892, Sibiu, 1892; Din trecutul Gazetei Transilvaniei, în Gazeta Transilvaniei, număr jubiliar, LXXI, 1908, iunie, p. 8—14; Vasile Netea,*

George Barițiu, București, 1966, p. 82—112; Iosif Pervain, Contribuții la istoria presei transilvănene, în Studii de literatură română, Cluj, 1971, p. 209—308).

² ASTRA.

³ Vezi articolul *Sibiu, 8 noembrie, în Gazeta Transilvaniei, XXIV, 1861, nr. 86, p. 359—350; nr. 87, p. 363* (articolul are un antecedent de mici dimensiuni, *Sibiu, 6 noembrie, în nr. 85, p. 355*). Autorul, George Bariț, relatează despre cele patru ședințe prilejuite de sesiunea ASTREI. în ședința a patra, din 8 noiembrie 1861, s-a ales conducerea și mimbrii onorari ai Asociațiunii. printre aceștia, pe locul al doilea figurează „Ștefan Moldovan, prepozit capitular în Lugoj”.

⁴ *Calenariu pentru poporul român*, editat de Bariț fără întrerupere între 1852—1865. Vezi Ion Mușlea, *Calendarele lui Barițiu (1852—1865) cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea și difuzarea lor, în Studii și cercetări de bibliologie, II, 1957, p. 255—261; George Bariț și contemporanii săi, III, București, 1976, p. 109, n. 10.*

⁵ Broșura *Az erdelyi oláh nemzetrol szollo orszagos tdrvenyczikkek az unioval szemben es ezekrol etekeszlet egy magyar es cgy oláh kozott*, Brașov, 1861, care cuprinde 2 corespondențe între George Bariț și Wass Samu, axate pe probleme ce derivau din *Diploma imperială din 20 octombrie 1860*. O ediție recentă la Ioan Chindriș și Kovács Ferenc, *George Bariț magyar hvclezese, București, 1974, p. 32—50.*

XI

Lugoj 1/13 [1]862

Preaenerate domnule și amice !

Batâr că anima m-au îndemnat necurmat ca, după ce am avut aceea deosebită — din confidenție amicală porceasă! — onoare de a primi prea stimată epistola d-tale, cu datul 3 dec. a.tr. cătră mine îndreptată, întru carea sum frățește recercat ca, pe cîmpul cel larg al științelor, oare în care specialitate aș fi aplecat a pregăti un elaborat sau două, pentru un anumit scop, carele sau în foaia periodică a Reuniunii să se publice, sau în fața viitoare adunări să se cetească, [și] despre aceasta pe d-ta de timpuriu să te încunoștințez, totuși cercustările nefavoritoare carele, în contra a toată lupta de apărare, îmi inundează anima și, așa zicînd, îmi țin în șerbitute sufletul, m-au reținut cu putere, ca să nu împlinesc această scumpă datorie mai în grabă. Cercustările, zic, carele nu le poci însemna pe hîrtie, ci pe care modestia le ține sigilate în cămăruțele animii celea mai secrete, de unde, cînd în cînd, răsună voietul lor cu cite un suspin, carele cutremură ca o erupțiune vulcanică bolta peptului. însă așa se cuvîne nouă, ca să nu uităm ce ne-au învățat încă străbunul Orațiu: *Nihil est ab omni parte beatum*¹.

însă și acum nu mă poci lega de oarecareva specialitate, așa încît să mă poți încrede mai întii mie, apoi să te poci asigura și pe d-ta și, prin însuși, pre onorații membri ai Reuniunii², cum că fără nici o îndoială o voi străcura, ori batâr adumbra spre îndestularea publicului literariu, ci și în celea istorice cite ceva, și în tragerea unei paralele între românii ardeleni și bănățeni, pe lingă alte ocupațiuni, voi cerca celea pînă aci esperiate a le întocmi într-un discurs mai scurt, și apoi le voi subșterne, din timp în timp, mai întii d-tale ca, după obiceiul

cel bun al bătrînilor, frățește să le pui sub cercetare, și cînd vei socoate — ca unul mai mult expert! — cum că acel fel de elaborat ar ajunge la măsura aceea carea s-ar observa pentru înaintarea cunoștințelor luminătoare, atunci numai să iasă sau să se precetească în public. Vasăzică, voiesc din partea mea ca ale mele toate să fie cu d-ta comune, și înțelepciunea d-tale să dez- sau probeze ostenelele mele./

Semne de viață națională, pe aici, și de se dovedesc în oarecareva întreprinderi sociale pentru scopuri filantropice, însă niscari pentru apărarea naționalității sau a limbei naționale, de cătră extranei atacate, nu-s pînă acum așa de puternice, încît să ne întărească în sperarea exprimată în *Gazetă*¹, fiindcă preoțimea unită e fără putere numerică de a păși în frunte, cei neunită e puțin însuflețită, și ceea contrarie. Apoi cei în deregătorii civile, de ai noștri, nu se concentrează — ca cum i-ar opri un veto secret! — spre a lucra cu puteri unite, și de unii singurateci ar da impuls la aceea. Iară afară de aceștia, corpul național e trîndav.

Pentru Reuniunea literarie, pînă acum la d. Iova², colectantele, puțini s-au înscris de membri. Adecă, precum e timpul acum, iernatec în afară, așa și spiritele dinlontru, la mulți stau reci. Ci va veni — și nu va întârzia! — primăvara cei plăcută, se va însufleți natura prin razele celea mai călduroase ale soarelui, și se va rennoi, prin ploile celea timpurii, fața pămîntului și, cu dînsa, ne vom însufleți și noi și ne vom împulga spre tot ce e bun și frumos și nouă foarte de trebuință.

Iară eu, și pînă atunci, aducîndu-mi aminte de cuvintele lui Orațiu: *Quid crastina voluerit aetas, scire nefas hominē*, voi urma consiliul lui Ovidiu: *Utendum este aetate, cito pede labitur aetas*³.

Și cu acestea, mă ții foarte onorat a fi și a rămînea prea veneratei d[omniei] tale serv și frate stimătoriu,

Ștefan Moldovan,
preposit capitulariu./

¹ „Nu există fericire desăvîrșită.”

² ASTRA.

³ Ștefan Moldovan se referă, probabil, la aserțiunea din articolul *Limba (Gazeta Transilvaniei, XXV, 1862, nr. 5, p. 19: „Banatul nu desperă. Reorganizarea nouă a adunat bărbați naționali la cîrmă, și nepregetătorii bărbați, în frunte ilustritatea sa d. episcop Alexandru Dobra și ilustrul nostru bărbat Andrei de Mocioni vor conduce o deputațiune la Maiestate în cauza limbei”)*. Erau momente de luptă pentru impunerea limbii române ca oficială, alături de celelalte limbi din monarhie.

⁴ Iova Popovici, negustor și iubitor de cultură bănățean. S-a remarcat în timpul mișcării revoluționare de la 1848 (vezi I. D. Suci, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 43, 193, 217 ș.a.). îndrăzneț printre altele și datorită bogăției sale, Iova Popovici s-a orientat după revoluție, spre grupul radicalilor români de la Viena (Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, A. T. Laurian), cu care a avut legături trainice. Printre altele, și-a asumat riscanta misiune de a difuza în Banat lucrarea lui Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, rău văzută și chiar interzisă de autoritățile imperiale (vezi Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, II, Cluj, 1972, p. 282—285)

⁵ „Omului nu-i este dat să cunoască viitorul”.

⁶ „Folosește-ți bine vîrsta, căci viața fuge cu picior grăbit.”

XII

Lugoș, 10/7 [1]862

Mărite domnule și frate !

M-am fost apromis în 13/2 a.c. cum că voi lucra și eu cîte ceva, ce ar deservi cit de puțin la adăugerea luminii pentru cultura poporului nostru. Și anume, indigitațiunei de cătră fr[ăția] ta — cu încrederea între noi moștenită din tinerețe! — mie făcută, că n-ar fi bine să pregătesc un discurs, întru carele să asemînez pe bănățeni cu transilvănenii, cu toată voia am deferit. însă să nu fiu judecat dacă o spui că, preste voia mea, am rămas de scădere. Cauza o rețin, căci nu va folosi nimănu, nici mie, pentru că cel ce ne apără se dapără.

însă am alăturat aici, sub coperta, titulată redacțiunei, *Descrierea Lugoșului*¹, după cum mi-o am putut culege, pentru că am socotit că locului acestuia, unde locuiesc, sum mai întii datoriu. Iară după aceea voi compune ceva despre popoarele Banatului de azi, carele mai tîrziu ți le voi împărtași, și numai după aceea voi putea păși mai de parte ca, de-mi vor părțini jurstările, să-i asemănez pe bănățeni cu transilvănenii. Căci debuie să-ți mărturisesc, în secret *confidențial*, că mă simțesc aici între ai noștri, ca ardelean, ca șuluțian, ca barițio-mureșan ș.c.l., precum se află mielul între lupi, carii dispută între sine de prada lui.

Nu am însemnat aceasta ca cum aș avea răcoare de cineva, căci fruntea mi-e senină, ci aș voi, în cit se poate, machinațiunile nemice a le încungiu, ca acelea să fierbă și să se înece în seul lor.

Ci să ne întorcem la lucru! Vedeți, cînd veți avea timp de răsuflare, petreceți și cu această descriere. E cam lungă, dar mi-au părut rău a o prescurta. Și dacă o vei afla că ar fi cualificată de a se publica în foi, fie a publicului; iară dacă nu, să rămîie proprietatea venferă-
25 1 bilei] Societăți pentru literatură./

Aș fi dorit, pe lîngă toată depărtarea, ba, mai mult, pe lîngă toată sărăcia și casa grea ce mă apasă, ca să ieu parte la cei dintîie expusețiunea română, și mai cu samă parte de a ne întilni laolaltă. însă mi s-au dat în cunoștință cum că st[imatul] d[omn] ordinariu² are de cuget a merge la Viena, și de acolo la băi, prin urmare să stau pe loc la cîrmă.

Cu acestea, pe lîngă destinsa venerațiune, am onoare a fi și rămînea măritului d[omn] și frate sincer frate,

25 iv

Ștefan Moldovan.\

[Adresa:] Măritului domn *Georgiu Barit*, cu destinsă venerațiune, în Brașov

¹ Este vorba de cea dintâi lucrare a lui Ștefan Moldovan despre Lugoj, prin care încearcă să repete valoroasele „descreri” despre Hațeg, din vremea cînd era vicar greco-catolic foraneu în acest ținut (vezi infra, scris. XVII, n. 8). *Descrierea Lugoșului* s-a considerat pierdută. În 1978, însă, ea a intrat în posesia Muzeului orașenesc de istorie din Lugoj. În prezent, lucrarea este în curs de publicare de către muzeografa Luminița Wallner-Bărbulescu. După relatarea orală a dînsiei, manuscrisul are 20 de pagini, cu scris mărunt, pe hirtia format mare (folio), și cuprinde un studiu istorico-geografic și economic despre Lugoj.

² „Stimatul domn ordinariu” (în sensul de șef suprem) era episcopul greco-catolic al Lugoșului, *Alexandru Dobra*, 1794—1870, primul arhiereu al noii Episcopii, întemeiată în 1854. Vezi despre el Moisi Bota, *Dedicațiune la instalațiunea ilustrității sale d[omnului] d[omn] Th. Dr. Alecsandru Dobra, întiiul episcop roman în Lugoș. . . jWidmung zur Installation des Hochvürdigen Herrn Dr. Alexander Dobra, Bischof Zu Lugoș*, Timișoara, 1856; Corneliu Diacovici, *Enciclopedia Română*, II, Copepede-Keman, Sibiu, 1900, p. 185; *Episcopul Alexandru Dobra*, în *Diecesă Lugoșului. Șematism istoric*, Lugoj, 1903, p. 83—99; Iosif E. Naghiu, *Trei scrisori*, în *Revista Arhivelor*, VI, 1944—1945, nr. 2, p. 319—320; Idem, *Diploma de doctir în teologie a episcopului Alexandru Dobra (1822)*, în *Ibid.*, p. 320.

XIII

Lugoș, 2/1 c.n. [1]863

Mărite domnule și frate /

Fiindcă de bunăvoia mea te-am ales cenzorul scriptelor mele iară d-ta, de vechea amicală simțire cuprins, nu mi-ai refuzat aceasta, așa să binevoiești și acum a primi de la mine un compediu scurt din *Istoria civilă și besericească a românilor*¹ adunat, și din 9 filere și 65 pagine scrise constătătoriu, compus în limba latină, pe carele în toamna a. 1858 l-am fost redigiat, și în 5 ian. [1]859 l-am fost trimis nunciului apostolic din Viena, Antonie de Lucea, la apriata dorire a lui mie în 8 sept. [1]858 descoperită, cînd, adecă, prin Lugoș au trecut la Blas, pentru ținerea conferințelor besericești, ca d-ta, pe lîngă alte ocupațiuni mai serioase și mai grele binelui public a patriei și a națiunei devotate, în loc de petrecere amicală cu mine, să-l parcurgi cu ochii și, de-l vei afla că cuprinde în sine — adevărat! — o iconă mică de lucruri carele ar putea fi și altora folositoare, atunci să hotărăști ca, doară, să-l întorc pe românește. Iară dacă nu va ajunge la măsură îți dau voie să-l păstrezi la d-ta, numai să ai bunătate a mă înștiința despre aceasta.

Și, fiindcă în Nr VII-lea acestui compediu, nota 13-a am provocat la protocolul vizitaț[iei] canon[ice] a p[rotopo]pului din Mediaș la a. 1852, nu am cruțat și acela, în extrasul alăturat din 4 filere și 27 pagine scrise cuprins, a-l adauge aci, ca să folosești din el ce-i afla de treabă, ori în *Gazetă*, ori altmintrea. Eu, din parte-mi, pină ce l-am descris mult m-am mîngăiet, aducîndu-mi aminte de celea trecute a vieții mele active și practice. Acest extras, cu puține modificațiuni, îl are și excel[ența] sa d. m[itro]polit, cui cu protoc[olul] vizitat[iunei] cano-nice în a. 1862 l-am fost subșternut.

Mai demult aveai buna îndătinare de-mi trimeteai din *calendarele d-tale* cite 30—50 exemplare, și eu cu amoare le împărțeam. În a. tr. văzînd că nu mai trimiți, am cerut eu. Iară acum, de cumva n-au trecut toate, rog, pentru mine și pentru amicii noștri ca vreo 10 *exemplare* și, dacă vei putea trimite, cu mulțămîtă voi subșterne ban-

253 pentru ele./

Aș vrea să știu, oare ce s-au ales cu însemnările mele istorice despre trecutul și prezentul Lugoșului², ca, pe cînd aș mai găti altel despre Banat, să cam știu ce direcțiune să observez. Opuri științifice sistematice în lucruri de acestea, și de s-ar cuveni de la un demnitar besericesc de acelea, de la mine fiți cu cruțare și nu așteptați, căci eu de cînd am ieșit din Blas în *Ghiriș* m-am luptat, din sărăcie, a econom bun, în *Mediaș*³ paroh bun și în *Hațeg* cîrmuitoriubur. Și așa, pină aici toată viața mi-au fost practică, în zgomotul lumii. Fără acum, cînd am ajuns a fi *aici* servitoriu fidel ordinariului me ep[iscop]p, Capitulului și Diocesei, abia mă poci extinde la opuri mai lungi, carele poftesc studiu mai îndelungat; fiindu-mi viața de a înainte foarte scurtă, și eu mă mărginesc a face cîteva însemnări, care să ajute pe alții a studia cu ușurință mai departe. Eu, dară, nu pot de ajutoriu învățaților, ci numai celor ce se vor apuca a învăța cîte ceva. Și socotesc că și d-ta din acest punct de vedere m-ai considerat totdeauna.

Eu am socotit că ar fi bine ca Societatea noastră literarie să adun documentele diplomatice, cite poate, la un loc. Deci, din partea mea cite am la mine, mai vechi și mai nouă, i le-aș descrie și i le-aș străpuri *bucuros, fiindcă acestea singure, cîndu-s autentice, sunt atîtea tunu carele dărimă comentele istoricilor streini, cari au predilecțiune cîtă ai săi, și cu patimă rea cătră noi au scris și scriu încă. Dar și a mintrea, ni se cuvîne ca să ne ostenim și noi cu armele noastre, cî ne luptăm pentru existența noastră. Deci, cum vei zice, așa voi face.

Acum nu te mai ostenesc cu alte întrebări, ci socotind ca cum să fi acolo de față și m-aș îndulci de prezența d-tale, rădic cuvîntul și, d adîncul animii, d-tale și veneratei familiei d-tale, poftesc An Nou fe-cit! Și îmbrătoșîndu-te cu cei mai cordială simțire amicală, am onoa a fi și a rămînea măritului d[om]n și frate umilit servitoriu. Fra-

Ștefan Moldovan
prepozit capitular

253v

[Adresa:] Măritei domniei sale *George Bariț*, la Asociațiunea literară română seefetariu, colaboratorii! la *Gazeta Transilvaniei* etc. cu d-tinsă venerațiune, în *Brașov*, 13 *filiere ms-e alăturate*.

¹ Lucrare rămasă misterioasă, cu toate că, de data aceasta, ea trebuie să fi fost de mai mare întindere și importanță decît *Descrierea Lugoșului*.

² Lucrarea *Descrierea Lugoșului*, pe care i-o trimisese odată cu epistola din iulie 1862 (vezi scris, precedentă, inel. n. 1).

³ Vezi scrisorile I—III.

⁴ Vezi sc isorile IV—VIII.

⁵ Despre răstimpul vicariatului său în Hațeg vezi supra, scris IX n 1
Vezi scris, anterioară, n.2.

XIV

Lugoș, 6/3 [1] 853.

Mărite domnule si amice !

Cît de puternică este opiniunea publică, prin organul național de publicitate al *Gazetei*, în simțul cel sănătos a clerului și a națiunii noastre îndreptată, se manifestează și prin aceasta că, abia au ieșit articolul cel cu două ascuțite ¹, din condeiul cel mai expedit și sacru, pînă la celea mai ascunse încrețituri ale animii pătrunzătoriu, deodată am și primit scrisoare de la directorul Gimnaziului din Beiuș ², că d. ep[iscop] Sălăgeanu ³ s-au lăsat de a merge la Roma, ci va primi sînțirea sa din mîinile m[itro]p[oli]tului provinerii a căruia sufraganeu este. Vezi, așa umilește D-zeu sumeția omenească ⁴, pentru că toată fapta poartă în sine plata.

Eu, despre o parte, mă feicur că sînția sa cu fapta ne va arăta *rarum humilitatis exemplum*. ⁵, ca și oarecînd Petru, reportînd învingerea cei mai glorioasă pre pămînt, de a se învinge pre sine însuși; cu atîta mai mult, cu cît cei ce-l cunosc mai de aproape, așa l-au descris pe aici îngîmfat cu trufia, încît de nu ar fi ajuns acum ep[iscop], doară l-ar fi lovit guta de turbare. Numai, de altă parte, îmi pare rău — foarte rău! — că n-au avut mîntea cei de pre urmă întîi, ca să nu inristeze pre bunul nostru părinte m[itro]p[oli]t, nici să alunge de la sine sinceritatea și confidenția amicilor binesîmțitoare, carea de aci înainte mai cu greu o va recîștiga, căci românul ține mîntea. Ce va urma după acestea, de ne va ținea D-zeu în pace, vom vedea.

însă eu acum, pentru împărtășirea în copie a scrisorii, lingă prea stimata-ți epistolă din 14 l.sc, și pentru aceea cordială descoperire, din adîncul animii mulțămesc.

Iară pentru m[anu]scrisul meu despre trecutul și prezentul Lugoșului, îți dau voie, ba te rog frățește ca de la arhivul Asociațiunei lit[erare] să-l receri, și dacă-l afli demn, să-l dai publicității ⁶, cu atîta mai mult cu cît eu acum pe sama Asociațiunei, cu ajutorul lui D-zeu, găsesc niște schițe mai lungi, însă după a mea părere demne de știut, despre Banat, carele poate nu vor avea loc în *Gazetă*.

Apoi, ce se ține de înscrierea mea la vreo secțiune — și anume la cei istorică — a Asociațiunei, eu aș socoti că doară pentru mine ar fi mai bine să tot fac cîte ceva, cît voi putea, și să trimit la d-ta consorele lucrărilor mele și apoi, dintre pleave, / griul să-l păstrați pe sama celor ce s-ar putea ajuta cu mici ostenelele mele, fără de aș figura cu numele meu, și eu ceva mai ales.

D[omnul] ep[iscop] al nostru, de la începutul postului Naște D[omnului] pînă acum, au suferit de durerea ochiului drept, pr urmare nici au ieșit din casă. Și așa, lucrurile de cîrmă mi-au cupri mai tot timpul ca pînă aci, încît multe au rămas din viața noastră socială de pe aici neîncunoștințate la gazete. însă, după ce alții aici implu *Concordia* ⁷, și alte foi magiare cu articuli, după cum a că le-ar veni mai bine, nu voi întîrzia și eu, între alte ocupațiuni, mai însemna iarăși cîte ceva.

Cu aceasta salutîndu-te și îmbrățișîndu-te cu frățească ardoa a animii mele și întru Domnul binecuvîntînd prea amata-vă familie cu destînsă venerațiune sum și rămii măritei domniei-tale, amicu meu, sincer vechi amic,

Ștefan Moldovan
prepozit capitula

255v

¹ O cerință majoră a luptei politice a românilor din Transilvania a constituit pînă la război păstrarea unității de acțiune. Orice abatere de la aceasta era socotită un pericol național, în primăvara anului 1863, o veste nu lipsită de fond a străbătut ca un fulger românimea: aceea că noul episcop greco-catolic de Oradea, Iosif Popp Szilagyi, Illesfalva, eludînd autoritatea morală a Mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș, să se hirotonească la Roma (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 184—185, IV, p. 379—380). Ca întotdeauna, Bariț pune mîna pe condei și îl cheamă la oră p3 episcopul orădsan, concludînd categoric că „Diecesa Oradeei e fiica Mitropoliei Alba-Iulia” (*Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 10, p. 38). Despre acest ar pomeneste și bunul mitropolit Alexandru Sterca Șuluțiu într-o scrisoare către el din 10 martie 1863, specificînd că: „Eu i-am denegat [lui Iosif Popp Szilagyi — r facultatea de a se hirotoni la Roma”.

² La acea dată Ioan Nistor.

³ Despre episcopul greco-catolic de Oradea Iosif Popp Szilagyi de Illesfalva vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 185.

⁴ Traducerea liberă a proverbului latinescu *Hic cedit potens*.

⁵ „Un rar exemplu de omenie.”

⁶ Nu s-a tipărit (vezi scris. XII, n. 1).

⁷ *Concordia* nu era chiar „umplută cu articole despre Lugoș. în preajma scrisorii lui Ștefan Moldovan, publicația lui Alexandru Roman înserează o singură *Corespondență din Lugoș*, 17J2Q ianuarie (III, 1863, nr. 7—154, p. 25).

XV

Lugoș, 10/8 [1]

Mărite domnule și amice !

Batăr că, după proverbiul bătrîn *magis magna conveniunt*, și a mai ales, cînd părinții patriei, adunați în dietă \ cu încredere se raz mai cu samă — așa zicînd! — pe ostenelele d-tale; cînd patria, mamă duioasă, așteaptă de la d-ta, fiiul ei cel mult expert, tot ajutor ca să iasă din labirintul trecutului, arătîndu-i calea cu firul Ariadon cînd bunul nostru monarh te-au desemnat de vasul cel ales, într-o

cu confidență au depus intențiunile sale celea umane și glorioase pentru fericitarea, prin egală îndreptățire, a tuturor subdiților săi, și așa, toate razele de prosperitate comună a patriei, și relative ale Imperiului întreg, în acea dietă, ca într-un amfiteatru eliptic se adună, ca la un foc concentric, în d-ta, să mă ierți dacă cu un lucru băgatei te incomodez.

încă în 10 iulie a. tr. cu confidență ți-am fost trimis *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului*². D-ta pre aceea o ai predat Comitetului Asociațiunei tra[[nsilva]ne, ca secretariul cel dintii al ei și marele voitoriu de bine al meu. De atunci pînă acum s-au discutat despre această dizertațiune, ba și în gazetele patriotice române s-au memorat despre ea, iară acum o[noratul] comitet cere dorința mea asupra ei. Deci eu, cu datul de astăzi, am răspuns că pînă cînd se vor înființa secțiunile necesarii pentru examinarea aitor opuri și darea opiniunei asupra lor și pînă cînd Asociațiunea va fi în stare de a eda în foile sale elaborate literarii, pentru această dizertațiune ar fi mai bine ca să o reîntoarcă d-tale, și însuși să înfrîngi nuiuaa asupra ei, așa încît de va fi calificată pentru foaia literarie, să se publice întru aceea, iară de ar fi calificată a ieși în broșură deosebi — afară de spesele tipăririi —, tot ce ar întrece să fie a Asociațiunei. Sau, nefiind deajuns calificată, să mi se trimită acasă, ca să mai îndreptez într-însa și să o tipăresc aici, predînd tot venitul curat, mult- puțin, pe sama fondului Asociațiunei.

Acum, dară, cînd vei putea răsufila puțin de lucrurile/ celea mai serioase, mai interesante și foarte grele, te rog pune-i capăt, după înțelepciunea dată și acestei micuțe întreprinderi³, făcute cu aceea intențiune odihnitoare, ca să cunosc mai de-amăruntul locul unde locuiesc. Și apoi, după cum vei zice, așa bucuros voi face.

Ți-am fost atins și de altă dată cum că mă silesc a descrie și trecutul și prezentul Banatului întreg. Eu, pe rînd, voi găta și această întreprindere mai voluminoasă. Socotesc că nu va strica nimica întreprinderii mele acesteia, căci r[everendi]simul fr[at]e Gavril Pop⁴ m-au luat pe dinainte, după ce au înțeles de la mine nizuința m?a aceasta, căci eu poate că din alt punct de vedere voi cerceta această patrie română.

Acum, cu altele nu te mai ostenesc, ci rog pre D-zeu ca să-ți trimită ajutoriul său din înălțime, ca să curgi pe cărarea apucată, pînă cînd, ca marele m[a]rtir Georgie, să porți corona de învingere, bucurîndu-te, în fruntea dulcei noastre națiuni, cînd va cînta cîntarea triumfală, ca națiune însuflețită, liberă și în lume stimată.

Și, pe lîngă acestea, cu sinceritate amicală îmbrățișîndu-te, rămii măritei domniei-tale umilit frate și amic,

Ștefan Moldovan
preposit capitul[ar]⁵.

¹ „Cei mari se adună cu cei mari”. Ștefan Moldovan se referă la Dieta de la Sibiu din 1863—1864, realizare politică remarcabilă — deși efemeră! — a românilor din Transilvania. Teodor V. Păcățian dedică acestei diete un întreg volum, al III-lea, din monumentală sa lucrare *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară* (Sibiu, 1905, p. 3—620).

² Vezi supra, scris. XII, n. 1.

³ Aceeași cu *Descrierea Lugoșului*, din scris. XII—XIV.

⁴ *Gavril Pop*, 1818—1883, originar din Comitatul Turda, cu studii teologice la Blaj, fusese vicar foraneu al Hațegului după Ștefan Moldovan, între 1857—1862. 1862 e promovat canonic cancelar la Lugoj. A fost membru corespondent al Academiei Române. Vezi despre el *Diecesă Lugoșului. Ștmatism istoric*, Lugoj, 1903, p. 13. Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 1.

⁵ Cu adnotarea lui Bariț: „1863. Ștef. Moldovan, prepozit, Lugoș, 10 august răs. 11 august”.

XVI

Lugoș, 2/1 c.v. [1J

Mărite domnule și amice !

Anul al 25-lea a ostenelelor celor mai încordate, pentru binele public al patriei, și mai presus de toate a națiunei noastre, de cătră d-ta de buvoie, singur, din unicul motiv mai înalt al amoarei celei mai învăpăiată, celei mai curate și mai adevărate, cu toată promptitudinea oferite, în că, din despunerea providenței cerești, se strecură în noianul eternității însă nu ca să se înece în acela fără urmă, ci ca, în seria faptelor de viață a națiunei noastre, să rămînă însemnat ca un moment ce face epocă, la carea se începe majorenitatea națiunei, prin mari și îndelungate suferințe, prin experiență și probe de tentațiuni grele cîștigată.

Căci, precum venerandul senator din Mediaș, Georgie Duldne, fost odinioară, sub regimul lui Metternich, agent austriac în Iași, în a. 1838, înaintea magistratului de acolo, cu solemnitate au mărturisit cum că națiunea română nu mai poate peri, pentru că are organul național, *Gazeta* ce ieasă în Brașov sub redacțiunea lui G. Bariț, așa și departe pătrunzătoare ce — cu ajutoriul lui D-zeu — ai dat/ națiunii minorene și nebăgate în samă, această națiune cu pași urieșți înaintat și, ca una — după zicerea antică — din zei născută, au crescut în răstimp de 25 ani²; : mare, respectaveră și acuși puternică.

Știu eu că acestea recugetări nu sunt deajuns spre a mă exprima despre tabloul unui pătrariu de secol, întru carele și eu viețuind, am avut parte a-l privi și a exulta de bucurie, de cite ori am văzut cum s-au născut nele de viață, în națiunea noastră, se înmulțesc și se împuteresc, anima ei, inteligența ei, au primit singe curat și căldură nutritoare din oraganul *Gazetei* d-tale, spre a se forma un corp, un ins moral înțelept carele să se așeze pe scaunul de onoare cu boierii popoarelor, cari au aci, sub nume de tutorat, cu totul o au fost împilat.

însă să mă ierți dacă, la începutul anului acestuia, pe această hîrtie cu amicitie însemnez cu ce cugetări s-au cuprins mintea mea și să desfăt anima mea în momentele de pre urmă ale anului acum trecut. Și să-mi concezi și aceea convicțiune cum că, și de ți se înfățișează mari greutăți în lucrare, multe neplăceri, ba și ingratitude, chiar

de cătră ai noștri, totuși, fiindcă ești ales de instrument a providenței cerești pentru națiunea noastră, ca odinioară Moisi pentru ai săi, ceriul
258v va face/ ca să fii întărit cu putere de sus, spre a împlini actul reșezării națiunei noastre pe cale legiuită, de moștenitoare în moșia sa. De aici eu, și toți cei ce privim cu plăcere la stîlpul de foc și norul luminos personificat în d-ta, sîntem odihniți de cîte ori te știm că ești la centrul lucrărilor, unde se dezbate și despre soarta națiunei noastre, ori în adunări publice sau private naționale, ori în Dieta terii, sau Senatul Imperial³, și dacă nu putem lua parte activă, totuși și noi lucrăm, căci ne umilim înaintea s[fințului] altariu a lui Hristos și nu încetăm a vă cere de la Dzeu sănătate și toate darurile Sfpnteii S[cripturii], fiindcă știm cum că Moisi, rugîndu-se în munte, mai mult s-au luptat asupra lui Amalic ca toată oastea lui Israil.

Ci mi se cuvine să dau loc modestiei și mai departe, și despre acestea acum să nu mai vorbesc, căci le va veni timpul lor, cînd în toată mărimea și strălucirea și frumusețea și întregitatea lor se vor așeza de moștenire monumentală în anima națiunei, din generațiune în generațiune.

însă totuși lasă-mă ca să te îmbrățoșez cu cei mai scumpă ardoare de amoare a animii mele, și primește și de la mine, între miile de veneratori, o poftire sinceră de Anul Nou fericit!

Și cu acestea, amoarei vechi amicale iară și încă recomandat sum și rămii, măritei d[omniei] tale sincer amic,

Ștefan Moldovan,
preposit. v./

¹ George Duldner, senator sas în Mediaș, era chiar vecinul lui Ștefan Moldovan. În timpul pribegiei protopopului român — ianuarie-februarie 1849 — Duldner i-a salvat lui Moldovan scrisorile și cărțile, p3 care i le-a înapoiat după întoarcere. Istoricul Coriolan Suciu — vezi *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933, p. 48 — are o aserțiune frumoasă despre gestul sasului Duldner: „Avem să-i mulțumim și noi și istoriografia română pentru acest gest uman”. Vezi Ștefan Moldovan, *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849, în Transilvania*, VIII, 1875.

² De fapt, la începutul lui ianuarie 1864 se împlineau 25 de ani de la apariția *Foii literare*, cu 1 ianuarie 1838. *Gazeta Transilvaniei* a apărut abia în 12 martie 1838 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 105; V, București, 1980, scrisorile lui Vasile Pop, nr. II, n. 3).

³ într-adevăr, după lunga perioadă de ostracizare din anii neoabsolutismului — 1850—1860 — Bariț reintrase puternic în arena politică, încă înaintea *Diplomei de liberalizare din 20 octombrie 1860*. Era membru al Senatului Imperial încă din 1860, cînd împăratul adunase p[er]sonalitățile marcante din imperiu, spre a discuta noua formă de guvernare. Din aceste dezbateri a rezultat regimul liberal — 1861-1865 — cînd Bariț a fost corifeul necontestat al acțiunilor politico-naționale românești. Concret, Ștefan Moldovan se referă la Dieta ds la Sibiu din 1863—1864, în care Bariț și adepții săi radicali dădeau tonul lucrărilor acestei prime diete românești din istoria Transilvaniei.

⁴ Cu adnotarea lui Bariț: „1864. Lugoș, 2/14 ian. Ștefan. Moldovan, preposit. Răsp. 11 făur[ar]”.

XVII

Lugoș, 21/7 [1864]

Mărite domnule !

Prea amate și venerate frate !

Și de au trecut timp îndelungat de la 11 faur¹ a.c, cu care ter de expeduire e însemnată ultimă amicală scrisoarea d-tale, cătră mîndreptată, totuși eu am fost acela carele, cu răbdare stoică, am tr cu vederea toate ocaziunile ce mi le-au îmbiet cercurile favoritoare pînă acum, nu ți-am răspuns nimica. A mă excuza nu voiesc, ca s mă încusez, însă ceva totuși voi atinge. Eu, adecă, cugetam cum că putea găta mai în grabă un op intitulat *Schîțe istorice despre Banat* ca să-l trimit d-tale pentru percurgere. însă, după cum mi l-am fost c n-am sporit așa ușor ca să-l termin pe cînd am socotit, fiindcă m întrecurat de multe ori îndatoririle celea mai grele oficioase, nepzute, carele nu s-au putut nici amîna, nici în grabă deplini. Apoi și tele] canon[ic] Gavril Pop încă, știind că lucru la acest op, s-au ap și au ieșit în public cu istoria Banatului, spre a-și cîștiga prenumer mai nainte de ce ar fi avut aceasta compusă², numai ca cel *prior temp* să fie *potior jure*³; ce mi-au dat îndemn ca să-mi continuez lucrarea amînat. însă totuși, ca să am un manual de convorbire istorică de Banat, într-un limbagiu mai înflorit, m-am apucat și am tradus limba germană pe Schwicker⁴, întreg, în 50 coaie m[anu]s[cri]se. Și cu încetul, voi ajunge și capătul cestui propus, de mă va ținea D
260 cu sănătate.

Ar fi trebuit ca pe acum, pentru membrii Asociațiunii cari s aduna la Hațeg⁷, să găt un memorial istoric despre Țara Hațegului descrierea locală a ruinelor vechi și a comunităților și familiilor r de acum, dintr-însa. însă și mai tîrziu nu va strica ca să culeg în op tot ce știu despre acea țeară, leagănul românimei⁸.

Așadară, amatul meu frate, să mă cruți cu judecata dacă nu răspuns la timpul cuviincios. Dar și pentru aceea să fiu dispensat, pentru publicul literariu încă nu sum gata cu ce mi-am propus. V am mare, însă ce să fac dacă pe aceasta doi mandatarii neîndurați, ti și paralele, pe carii îi numim cu un cuvînt *putință* sau *neputință*, gustă și o strîmtoresc foarte tare. însă și mai tîrziu va fi bine a le ter celea propuse, decît niciodată.

Pe mine, de două săptămîni, m-au cuprins niște slăbiciuni di tru, carele cînd și cînd mă împung prin dreptul maiului și a rărur. Și aceasta mă încearcă mai în toată ziua. Eu le socotesc ca niște periodice a boalelor ce am suferit în anii trecuți, tot pe acest

D[omnul] ep[iscop]p⁹ poimîne (23) dimineața pornește la Vien să absenteze pe timp mai îndelungat. Și acestea două cauze mă vo nea acasă, ca pe 1 aug[ust] să nu mă duc la Hațeg. Ci, dacă te va

D-zeu acolo, rumpe-ți nuiaua și asupra m[anuscri]șului meu despre Lugoș, ca așa, cu sau fără oarecareva modifi cațiuni, să-l scot la lumină. Și, deodată, să o incredințezi pre Asociațiune cum că scrisorile mele: *Diplomele despre familiile române conținătoare*¹⁰, pe rînd purisate și legate, le voi străpunde/ venerat aceia. însă de nu m-ar ierta firul vieții, cum sum gata, așa vor fi proprietatea Asociațiunei.

Cu acestea, mulțămindu-ți pentru portretul d-tale foarte bine nimerit, cu carele îmi petrec ca cum ai fi de față, și rugînd pre D-zeu ca să te păstreze sănătos și să se reverse depltnirea dorurilor sale preste toate întreprinderile d-tale, și în numele Domnului binecuvîntîndu-ți scumpa familie, cu frățescă venerațiune rămii măritei d[onaniei] tale sincer frate,

Ștefan Moldovan,
prepos[it] capit[ular]./

¹ Vezi s^ris. precedentă, n. 4, adnotarea lui Bariț.

² Ștefan Moldovan n-a mai s^ris vreo lucrare cu acest titlu.

³ Vezi despre canonicul Gavril Pop scris. XV, n.4. Pînă la urma nici Ștefan Moldovan nici Gavril Pop nu vor scrie o astfel de lucrare.

⁴ „Primul venit.”

⁵ „Cu drepturi mai mari.”

⁶ *Johann Heinrich Schwicker*, 1839—1902, învățat sas din Transilvania, printre altele autor al unei lucrări despre istoria Banatului, *Geschichte des Temeser Banais. Historische Bl 1er und Skizzen*, Becicherecul Mare, 1861, cu o a doua ediție la Budapsta, 1872. Na cunoaștem soarta traducerii lui Moldovan din Schwicker.

⁷ Este vorba d? Adanarea g3n3ral a ASTREI ds la Hațeg din 20—21 iulie 1854 (vezi *Gazda Transilvaniei*, XXVII, 1854, nr. 61, p. 243-245).

⁸ Ștefan Moldovan era autorul unor mai vechi contribuții la istoria și prezentul Țării Hațegalui, încă din perioada cînd era vicar în acest ținut: *Anotațiuni despre Țara Hațegului*, în *Foaie pentru minte, inimă și Ut ratară*, 1853, nr. 34, p. 253—254; nr. 35; p. 261-264; nr. 35, p. 269-271; nr. 38, p. 281-284; nr. 39, p. 289-294; nr. 40] p. 299-302; nr. 41, p. 307-310; nr. 42, p. 315-317; 1854, nr. 36, p. 189—191-nr. 37, p. 197-198; nr. 38, p. 201-202; nr. 39-4), p. 209-212 (continuarea din 1854 poartă titluri diferite: *Cetatea Sergidava*, *Cast lul Mălaiești*, *Castelul de la Sălașul de Sus*, *Cetatea Crivadia*, *Cetatea și Peș.ra Bolii*) ; *Statul istoric al orașului Hațeg. După cum l-a descris Inclita C. R. Comisiune ord'nată de Inalt[ul] Gubemiu pentru lămurirea bunurilor fiscale și comunale în an[ul] 1855*, în *Ibid.*, 1855, nr. 40, p. 217—219; nr. 41, p. 225—221; *Statul economic al orașului Hațeg*, în *Ibid.*, nr. 42, p. 229—232. Despre lucrările promise în această scrisoare nu se cunoaște nimic.

⁹ Alexandru Dobra, despre care vezi scris. XII, n.2.

¹⁰ Se pare că, pînă la urmă, Ștefan Moldovan n-a mai trimis ASTREI o astfel de lucrare. Dealtminteri nu se cunoaște soarta ei.

XVIII

Lugoș, 11/1 c.n. [1]855

Preaenerate domnule și frate !

Se apropie acum un jumătate an de cînd nu ți-am mai scris nimic. Și acum și acest an, plin de ostenele crunte și speranțe vii, întru carele cu statornicie de fer și cu tactică adîncă și departeprevăzătoare, în mijlo-

cul atîtor valuri, virtejuri și scopuli, cu putere extraordinarie de suîntărit și ajutat, ai condus naia vieții constituționale a națiunei noastre iată, preste puțin timpi se străcură în noianul eternității.

Deci, în loc de recreațiune în momentele de pausare, acum într anul vechi și nou, am socotit ca să-ți închin aceste amicale și cordiașiruri, prin carele mai întii, înăltînd rugăciuni ferbinți la D-zeu, ca s caute cu îndurare și amoare spre d-ta și pentru sărmană națiunea noastră să-ți grăiască la aiimă celea de lipsă și de folos pentru ea, ca oarecîamatului său Moisi, față la față, și sub decursul anului cestui nou — și d aci înainte întru mulți ani! — să te însuflețească cu îndoit spiritul lui Ilie, încit să nu poată sta în contra puterii cuvintelor înțelepte ce vor ie din scumpa-ți gură. Deie-ți De-zeu tărie și în timp, ca micului și defămatului David, încit să poți rumpe falca leilor și ucide pe îngrozitorul Goliat, ca așa să se mărească D-zeu și să se împuterească neam nostru.

262

Iară pe lingă acestea esorări, carele pînă la răsufierea cei mai de p urmă a vieții mele, în toate zilele, din adîncul animii le voi înălța la cer pentru d-ta, cel mai amat și mai venerat al meu frate, îți mai incunoștițez cite ceva de pe la noi și anume:

Că rădicarea m[icro]p[ol]iei gr[eco]-or[ientale] și denumirea m[icro]p[ol]itului aici, la ceilalți frați ai noștri, au cauzat numai bucurie ne pus de mare, carea o au manifestat cu toate putincioasele mijloace; se pregătesc a ni se pune în coaste cu toată tăria, spre a dezrădăcî unirea — planta cei nobilă, însă tinără — din mijlocul lor. Acum așteap pe m[icro]p[ol]itul să treacă pe aici, la Viena. Plănuiesc a mijloci a reședința unui ep[iscop]. Și alt[ele]. Dar și la Cancelaria aul[ic]ă au d dosul de cătră noi, căci dețărnuirile nouă favorabile la la și 2a instan pentru predarea besericilor. la uniți aduse, unde — adecă — comuni țile întregi au trecut la unire, le-au nimicit în puterea articolului] dioet[din [18]48, și ne-au scris ca de aci înainte să susțină comunitățile p proeți și învățători, după cum i-au susținut ca neuniți.

De aci, ep[iscop]ul au făcut recurs la persoana Ma[jes]t[ă]ței Sa și trimite deputați, în persoana canonicilor Nagy³ și Liviu⁴, la Vien Noi ne îndoim că vor putea mijloci ceva modifi cațiune în deciziun Cancelariei. Pasul acesta n-au voit ep[iscop]ul a-l face colective cu m[icro]p[ol]itul și celălalt consoțiu ep[iscop]p, / zicînd a fi cauză specia

262v numai a diocezei sale.

Destul că acum se află românii din Austria în două castre, u în contra alteia. Eu știu că *contraria juxta se posita magis elucesc* numai și aceea ar trebui să fie ca ai noștri, cu puteri unite, și nu num cu numele de uniți să se lupte, dacă voiesc a ieși învingători.

Ne trebuie, dară, mai nainte de toate provincia organizată și b disciplinată. Aceasta numai că căpeteniile noastre o pot face. în ce să zici, dacă avem 3 ep[iscop]i de atîta diferite păreri și difer tendințe ! Iară la Gherla, acum cînd e mai lipsă de ep[iscop]p, se am înlocuirea⁵. Nu știu în ce zace această întirziere !

Deci, eu socotesc că nu va fi de prisos dacă și d-ta, pe lângă alte lucruri grele storcătoare de puteri, îți vei întoarce atențiunea și asupra necesităților urgente a besericii noastre g.-cat., ca așa, sub priveghearea-ți ageră, să capete o direpțiune clerului și națiunei noastre mult folositoare.

Pe lângă acestea, îți fac cunoscut cu mare mulțămită cum că, în urma recercării d-tale, am primit de la Sibiu, în 26 noem[brie] a.c. fasciculul despre Lugoș^o.

Mai adaug și ceva familiaru — însă secret! — ce nu ți-am spus pînă acum, cum că fata mea cea mai mare, Lati, în 7 fevr. sau acuși anul s-au măritat după un june soldat dimis, comite Franc[isc] Norman din Linz, carele acum se află cu locuința în Schwanenstadt, Au[stria] Superfioară]. El e nepot de soră a lui Zychi, can[celar]ul Ung[ariei]. Părinții lui, și de au încuviințat cu greu acest pas, însă pen/tru că fata mea nu e de familie nobilă — fiind noi militari de la Năsăud —, după statele familiei se eschide de la anumite provente fundamentali. Eu, precum știi, am urît a îmbla după distincțiuni de orice fel. însă pentru binele fiilor, părinții fac bucuros aceea ce pentru sine niciodată nu voiesc. Ce zici: eu am vreo 14 atestate despre serviciile mele de pînă aici! Am socotit că vei trece pe aici, la Viena, ca să ți le arăt și să judeci ca un expert, care fire-ar cualificate spre a ruga de la Ma[ri]ș[t]a Sa ceva distincțiune oare să fie egală rangului nobilitariu, ori ba? însă dacă n-ai trecut pe aici, să mă înștiințezi, sau să ți le trimit acolo în copii autentice, ca să le dejudeci, sau să te aștept cu ele aici, pe cînd vei trece cătră casă. Sau, doară, să le acopere modestia mea pînă după moarte, căci tot pe rînd, dîndu-le D-zeu prunci, aceștia nu se eschid de la acelea, și e sperare vie că D-zeu și cu de aceștia îi va dăru.

O, ca unui mai amat și mai venerat a meu amic, multe aș avea de a spune, însă acum ni s-au întins pe departe această epistolă, preste voia mea! Și așa, cu acestea sărutîndu-te și îmbrășîndu-te dulce, cu frățiească venerațiune rămîn prea amatului d[omn] și frate sincer amatoru frate,

Ștefan Moldovan,
preposit capitular ^o./

¹ Printr-o rezoluție din 24 decembrie 1864, Francisc Iosif I aprobă înființarea unei mitropolii a românilor neuniți din Transilvania și Ungaria. Aprobarea are forma unei scrisori personale a împăratului către Andrei Șaguna, iar textul este notabil pentru influența de care s-a bucurat arhiepiscopul neunit la Viena.

„Iubite baron de Șaguna!

Ascultînd cererile românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria, în consonanță cu intențiunea manifestată prin rezoluția din 27 septembrie 1860 și din 25 iunie 1863, am încuviințat ca pentru dinșii să se înființeze o mitropolie independentă, coordonată cu cea sîrbească, și ca biserica episcopescă din Transilvania să se înalțe la demnitatea metropolitană.

Totodată te denumesc pe domnia-ta arhiepiscop și mitropolit al românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria.

Viena, 24 decembrie 1864

Francisc Iosif m.

Vezi și Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei Șaguna, baron Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 134—160; Ioan Lupăș, *Mitropolitul Andrei Șaguna, o grafie istorică*, Sibiu, 1909, p. 324—342.

² Într-adevăr, odată cu întemeierea mitropoliei, se vor ridica și în Banat episcopii neunite, nu una: la Arad și Caransebeș, aparținătoare de Mitropolia neunită din Sibiu. La Caransebeș — locul cel mai apropiat de Lugojul lui Ștefan Moldovan — primul episcop va fi Ioan Popasu, instalat la 6 iulie 1865.

³ Mihail Nagy, 1818—1870, originar din Domănești, în Comitatul Stămaș, cu studii teologice la Oradea, a fost dus de Alexandru Dobra la Lugoj, odată cu înființarea Episcopiei greco-catolice a Lugojului, pentru a ocupa funcția de actuar-secrutar, în 1857 a devenit canonic custode. La data acestei scrisori era canonic la Lugoj. Vezi și *Diecesa Lugoșului, Șematul istoric*, p. 130—131.

⁴ Despre canonicul Andrei Liviu Pop vezi *George Bariț și contemporanii săi*, p. 130.

⁵ „Prin confruntarea contrariilor se luminează mai bine [adevărul].”

⁶ Ștefan Moldovan exagerează, fără îndoială, de pe poziții clericale, așa cum este „antagonism”, dintre cele două confesiuni românești din Transilvania: greco-catolică și neunită. Pe plan politic, conducătorii națiunii vor ști să evite orice prozelitism profesional, întemeind, în 1869, Partidul Național Român din amîndouă confesiunile.

⁷ Episcopii greco-catolici din Transilvania și Ungaria erau, la 1865 — în timpul mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu — Iosif Popp Szilagyi la Oradea și Alexandru Dobra la Lugoj. Deci doi, nu trei!

⁸ Ioan Alexi, episcopul greco-catolic de Gherla murise în 29 iunie 1863. Nu era unui nou episcop în eparhia rămasă vacantă va avea loc abia în 4 iulie 1863, persoana lui Ioan Vancea de Buteasa (vezi Victor Bojor, *Episcopii Diecesei de Gherla acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, Tîrgu-Mureș, 1939, p. 152, 175).

⁹ Este vorba despre scrierea sa intitulată *Descrierea Lugoșului* (scris. XII). *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului* (scris. XV), pe care i-o trimiseseră Bariț și o publice. În scris. XV scrie că dacă Bariț nu o consideră aptă spre publicare, să i-o retrimită la Lugoj, ceea ce înțelegem că s-a și întimplat.

¹⁰ Adnotarea lui Bariț: „1865. Răsp. 18 ian.”

XIX

Lugoș, 3/

Mărite domnule șienerate frate !

Scrisoarea d-tale din 18 ian. a.c. mie prea estimată, cu adevărată frățiească cuprinzîndu-o, m-am apucat cu tot adînsul că mi-o însușesc ca așa să fiu în stare a prețui mai aproape nisuița cea neobosită d-tale, însoțită cu statornicie de fer cătră scopul cel eroic și preacurios a binelui public a națiunei noastre, în toți ramii de dezvoltare, parte civilă și pe cei besericească, ca așa să se mai înalțe și în puterea mea puterea cea însuflețitoare, carea ne-ndeamnă ca — și cu abilitate — atențiunea de noi înșine ! — să ne nevoim a împla cercul aptivității noastre de la providență nouă destinat.

Însă și partea ultimă din acea scrisoare, carea cuprinde în frățescul răspuns asupra planului meu familiaru, au fost ieșită din sufletul meu anima mea. Și acum — fie lăudat D-zeu ! — te poei încunoștința că ginerele meu, cornițele Franc[isc] Norman^s, nicidec nu suferă

fac acel pas la Ma[jes]t[ate]a Sa, căci el, despre o parte, așa de înțelep-
tește și cu bun succes au știut insinua la familia lui lucrarea sa/încît
acum cu toții se invoiesc ca să fie părtaşă și soția lui — fata mea! —
la emolumentele din fundațiunile familiei provenitoare, iară despre
altă parte, însuflețit de amoearea fetei mele, în carea n-au căutat ranguri,
nici averi, s-au exprimat a se simți vătămat dacă eu, fiind în stare beseri-
cească destul de aleasă, aş mai îmbla căciulind și după distincțiuni
civile. Pentru aceea, dară, eu, cu mare odihnă a animii și cu confi-
dență te încunoștințez cum că pe grija mea cei părintească o au învins
înțeleaptă tactică a fiilor mei, și așa, pentru astfel de distincțiuni nu
voi face nici un pas.

N.B. Cornițele Frjancisc] Norman e fiul antii născut a părinților
lui, a lui Ludovic și a muierii sale cei dintiie, Francisca Serafica, fata
com[itelui] Zichy, fost suprfem] com[ite] a C[omi]t[at]ului Bihariei,
prin urmare după mamă e nepot com[itelui] Zichy.

264 în nes cu aceasta, nu voi să ascund de cătră d-ta ce m-au îndemnat
de m-am învoit la mărirea fetei mele după acesta. Eu presupun că
știi / cum că acum de 8 ani, de cînd sum în Lugoș, am fost de toate
laturile intrigat, și la Curtea ep[iscop]ească neîncetat descris de un om
periculos, din cauză că la începutul așezării mele aici, în simplitatea
animii, am zis cătră repausatul preposit Aron cum că „ep[iscop]ul nu
și-au organizat curtea după sunetul canoanelor bisericesti" (adecă că
și-au adus bucătărească pe aceea pe carea o au ținut în Orade 21 ani
și, fiind nemăritată, are vreo 5 prunci în viață, din cari o fată mare și
acuma e în Curte, iară feciorii pe la scoale, și în vacațiuni pe aici).
Aceasta au fost destul ca să mă privegheze cu ochii lui Argus, și așa,
să mă împedece de a avea vreo influianță mai aleasă în lucrurile dioc-
cesane, încît și rugăciunea — pentru orișicine! — de la mine făcută,
nu era bine primită. Toate lucrurile mele, ce am făcut ca vicariu pe
Țara Hațegului², era defăimate înaintea tuturor chiar de ep[iscop]ul
meu, numai ca să-mi micșoreze popularitatea cîștigată. Ba încă au
demădat secretariului său ca toate oficioasele mai momentoase să le
țină ascunse de cătră mine. în Curte numai acela au avut vază și ră-
mîneră mai îndelungată, carele s-au putut lăuda că nu vine la casa mea.
Aceasta au dat îndemn curtenilor ca, cu alți amici ai lor, să formeze o
societate secretă asupra mea și a fiilor mei, cu scop a ne calumnia fără
rușine, și au privegheat, ba s-au opus cu amelintări ca nu cumva cineva
din clerici sau din civili să ieie pe fata mea; cu atîta mai puțin ca să se
fericească sub aripile ep[iscop]ului meu. De aci, carele din clenci s-au în-
cumetat a intra la mine au fost persecutat și nimicit. Așa p[er] efxem-
plum] Laday, Daniil Pop, cari apoi au fost siliți a trece la statul civil,
iară Domșa³ au trecut la neunire etc. Au trimis și scrisori defăimătoare,
în mai multe laturi, asupra casei mele etc, cu un cuvînt au făcut toate
ca să fi statornică turburarea împregiur de Curte, numai ca acolo să fie
liniște, și căsenii să poată vîna grațiile și deregătoriile și vaza întru
care se desfătează.

Mai ales din vara de cînd — cu deosebită lucrare cerească! —
am ajuns prepozit, s-au îngrijit mai tare, din temere că acum lesne poci

ajunge, după a lor părere, și episcop, și așa au plănuit ca să mă înec
fetele la casă nemăritate, ca să poată arăta la lume că n-am chiver

264 v sit/ casa bine ș.c.l.

în mijlocul acestor intrigi și a celor mai nerușinate defăim
au venit aici în garnizoană, ca militariu cadet, și cornițele Norm
El, la un bal, și-au pus ochii pe fata mea. Iară eu am îngrădit casa m
de cătră dînsul. Iară el au îndrăznit, cîteodată, a înșchimba vorbe
ea la fereastră. De aici au urmat intrigi nouă. De la Curte s-au pus
conțelegere cu colonelul de aici, acesta au scris la părinții lui. El, în
bat, le-au răspuns ce intențiuni are. De aci, din despunerea părinți
l-au supus colonelul la toate probele militariei, spre a-l abate de la sco
propus, dintre carile cei mai grea au fost că l-au ținut 3 luni în a
de casă. Mai pe urmă l-au strămutat în corecțiune la miliția limit[ar]
banatică și l-au ținut în Tergova un an, sub priveghere. Aici, în f
îmbliind cornițele cu multă înțelepciune, l-au aflat neapt de miliție
l-au strămutat în Viena, unde i s-au dat dimisionalele.

El, între acestea toate, au rămas datornic propusului său, și
au dobîndit concesiune de la tatăl lui — acum, ca majorean — a
căsători și i-au dat restul din partea de la repausată mamă-sa, a
spre folosire. După aceasta, cornițele, cerîndu-mi fata, iară eu neprevăz
din partea fiilor națiunei mele vreun prospect, m-am învoit în căsăt
lor. Ep[iscop]ul n-au voit a lua parte la solemnitatea beserice
a lor, făcîndu-se bolnav. Secretariul lui, Olteanu⁴, au protestat p
to]p[o]pului nostru și canonicilor a-i cununa, chiar în dimineața cunun
însă acum împlinindu-se 3 promulgațiuni, și aici și în locul nașterii
și nefiind nici o piedecă, s-au cununat. Și așa, toate intrigile, carele
ținut pînă în ziua cununiei, acum mai mult n-au mai putut influ
și frații în Christos au rămas cu calculii săi deșerți pentru aceea
a mea.

însă ei acum continuează intrigile și în contra ceștialalte fete

Ci mi se împare că prea tare am rădicat vâlul ce acopere suferin
mele !... Ce n-am făcut altuia nimănui în lume pînă acum... Ci o
după înăscută-ți magnanimitate a animii, să ieie în nume de bine ac
slăbiciune carea eu, ca căsătorit în mijlocul fraților coelib⁵, o por
tăcere, și o voi mai purta, că puternic este D-zeu să mă întărească
265 purta. /

Adevărat, spun, ca unicului meu amic, cum că de multe ori am c
ca, dacă ar fi cu puțință, să mă strămut din această dioecesă und
fie între noi zis! — moralitatea e decăzută foarte, ca să scap de gor
societății secrete. Însă Providența d[umne]zeiască iarăși mi-au inst
tărie, ca să rump toate cursele de inimiți aruncate, și să primesc
în nume de bine, precum și sunt adevărat. *Qui justus est ubiq[ue] tu*

Deputații episcopiei noastre, fiind în Viena, și de i-am rugat, nu s-au interesat a se întâlni cu d-ta. Până acum nu cunoaștem nici un rezultat favoritoriu a ostenelelor lor. Poate că va urma ceva după aceasta.

Eu închid acum această scrisoare cu acea rugare, ca să binevoiești a-mi trimite puțină însemnare despre primirea ei, și unde ești încortelat, ca să poci trimite scrisoarea de-a dreptul. Aș scrie și fr[atelui] Dimitrie Moga⁷ cite ceva, dacă aș ști unde e încortelat, să-i aduc aminte de legătura ce am făcut amândoi în piațul Blașului, la a. 1852, ca să ajungă guvernator în Tr[an]silvania.

Și cu acestea, sărutându-te și rugind binecuvîntarea ceriului preste scumpa-ți familie, cu toată venerațiunea frățească rămii măritei domniei] tale umilit frate,

265y

Ștefan Moldovan⁸. /

¹ Vezi scrisoarea anterioară.

² Vezi scris. IX, n. 1.

³ Lăday, Daniil Pop, Domșa rămîn deocamdată persoane neidentificate.

⁴ Ioan Olteanu, 1839—1877, singurul episcop greco-catolic de Lugoj originar din Banat. S-a născut în satul Sintești, a studiat la Lugoj, Blaj și Viena, a intrat după studii în rândul funcționarilor eparhiali de la Lugoj. Fără a fi trecut prin rangal de canonic, e numit episcop la 31 de ani, în 1870, după moartea lui Alexandru Dobra. După 3 ani, la 16 septembrie 1873, trece ca episcop greco-catolic la Oradea, după moartea lui Iosif Popp Szilagyi. De păstoria lui Ioan Olteanu se leagă edificarea palatului episcopal din Lugoj.

⁵ De regulă, canonicii greco-catolici erau recrutați dintre preoți necăsătoriți* („coelibes”). Ștefan Moldovan face parte dintre acei cîțiva înalți demnitari bisericești promovați ca urmare a meritelor deosebite față de națiune: Grigore Mihali, Ilie Vlăsa, Țicudi, Anton Veștemean. Coelibii" nu i-au agreat niciodată pe acești „intruși”, care puneau deasupra intereselor confesionale pe cele politico-naționale.

⁶ „Ceea ce e drept, pretutindeni e în siguranța.”

⁷ Dimitrie Moga, 1812—1873, fruntaș politic al românilor din Transilvania* Născut în Frata, din Comitatul Cojocna, a studiat dreptul la Liceul academic piarist din Cluj și a practicat avocatura la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș. Și-a cîștigat merite, înaintea revoluției de la 1848, ca funcționar cameral în Munții Apuseni. Anul 1848 l-a prins în mijlocul moșilor, alături de care a luptat pentru drepturi naționale și sociale. După revoluție a urcat în ierarhia funcționărească a vr'emii: consilier la Tribunalul din Alba-Iulia (1851), secretar gubernial la Cluj (1861), jude la Tabla Regească, din Tîrgu-Mureș (1862), unde a ajuns în 1862 președinte de senat.

⁸ Cu adnotarea lui Bariț: „Răsp. 7 mart.”

XX

Lugoș, 5 mai [1]865

Mărite domnule și frate!

Astăzi fiind ziua numelui d-tale, mai întii dis-de-dimineată m-am plecat cu totul înaintea s[fintului] altariu a lui D-zeu, rugînd pe ^to^ puternicul și înduratul părinte ca să-ți dăruiască sănătate statornică.

careia acum, precum am cunoscut din *Gazetă*¹, sub manina grea a lucrurilor mari pentru patrie și dulcea noastră națiune, deplinită află încitva debilitată, și ca să te învrednicească a vedea și a te delecta de fericirea prea amatei familii a d-tale. Iară acum, și pe această lăcră o însemnez aceasta a mea, cu și pentru d-ta, cu toată amoroarea și un amic sincer în anima sa poate cuprinde, în ziua de astăzi întregă conversațiune, neîncetat salutîndu-te și pofteîndu-ți: la mulți ani fele a ajunge ziua de astăzi.

Din celea 17 puncte carele ar cuprinde partea a doua a articulu d-tale din *Gazetă* despre sinoade², în punctul al 8-lea³ am cunoscut izvoacă de ce nunciul ap[osto]lic au trimis în extras 4 întrebări, ca să răspund ep[iscop]ul nostru la ele, cu cuvînt ca, așa, să aibă nunciul eler de ajuns, din toate părțile adunate, spre a aduce judecata asupra p[ar]tlatului aceluia, ca și mirenii să ieie parte la sinoade. O copie a soluțiunei nunciului am fost trimis în secret excel[enței] sale d[omn]m[itro]p[o]lit încă în vinerea Paștilor, cu rugare ca să-mi răspund ceva, spre a ne concentra momentele pentru susținerea acestui postu însă pînă azi nu mi-au răspuns nimic, iară în locul doritului răspunși mulțămesc pentru artic[olul] din *Gazetă*, căci din acela am cunoscut stadiul în carele ne aflăm⁴. Acum, ce va răspunde il[ustritatea] d[omnului] ep[iscop]p la acelea 4 întrebări, noi nu știm, fără Capitulul recerut de ep[iscop]ul, își va da, din ședința de mine, acum președiniuniunea sa, conformă intențiunilor d-tale.

De unii articuli din *Concordia*, în contra ep[iscop]ului nostru înțrețtați⁵, ne-am întristat și s-au recercat ca să ne mai cruțe, căci p[ar]tlatiunea noastră de acum / e foarte critică, încît un atac și mai ușor, bine nimerit, ar strica mult cauzei ș[finte]i uniri, pe aici, unde stă pe sponci.

Fr[atele] Fekete, după D-zeu, ajunge acūși ep[iscop]p. Eu, cu d[um]bire, mă bucur, căci voi să ajung ca pe unul din învățăceii meștri știu într-o demnitate besericească așa de înaltă⁶. El va avea lupta cu multe neplăceri, însă e tînăr, și puterile trupesti vor ajuta celea sufletești, ca să nu se obosească întru organizarea diocesei și manuiținerea disciplinei într-însa.

Eu, din ian[uarie] a.c. începînd, am fost mai mult bolnav și s[ă]nătos. Iară mai cu samă în ceste 6 săptămîni din urmă, mai m-au apăsă neputințele. însă acum, de oarecîteva zile — lăudat fie D-zeu ! — mă simțesc mai bine.

Acum iarăși mă întorc la beserica, și, sub jertfa necurmată a d[um]nului ce s-au dat pe sine pentru lume, te voi aminti și pe d-ta, ca să fii m[ai] ori de ce boală ai fi cuprins, ca așa, în trup și în suflet întregit cu amănunțimii, să mai poți cuprinde regenerată tînără națiunea noastră

lumea, în timp îndelungat, și cu înțelepciunea să o crești și să o conduci la pământul aproimisiunei.

Cu acestea, sărutîndu-te și binecuvîntîndu-ți familia, mă țin fericit a fi și a mă numi al măritei d[omniei] tale vechi amic,

266v

Ștefan m.p.,
prepozit capit[ular] 7. /

¹ Vezi aci infra, nota 2. Bariț a fost împiedecat să-și termine un articol despre sinoadele bisericești, din cauza unei imbolnăviri. Iată ce scrie el însuși: „Fiindcă auctoriul acestei disertațiuni se află de opt zile sub curia medicească, încît nu e în stare de a complini și a derege în partea ei din urmă, de aceea publicarea trebuie să se mai amine. De altfel cuprinsul sinoptic al părții din urmă ar fi: . . . și i enumera 17 puncte care crede ca formează esența problemei. S-a păstrat și certificatul medical primit de Bariț cu această ocazie, într-o copie scrisă de el, existentă la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, arhiva personală George Bariț, anexă ad nr. 468.

² Vezi și nota 1. Articolul se intitulează *Sinoadele în biserică gr. catolică răsăriteană* și s-a publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 28, p. 110—111; nr. 29, p. 114-115; nr. 30, p. 119.

³ Vezi și nota 1. Punctul al optulea al lui Bariț prevede „un memorial la Nunciatura” apostolică din Viena, în sprijinul cererii românilor de a li se restabili sinodul bisericesc tradițional.

⁴ Este articolul despre sinoade (vezi nota 2).

⁵ *Concordia* n-a tipărit în 1865 nici un articol împotriva episcopului Alexandru Dobra.

⁶ Ioan Fekete Negruțiu, canonicul din Blaj.

⁷ Adnotată de George Bariț: „1865. Ștefan Moldovan, preposit. Lugos, 5 mai. Răsp. în 6 apr. 1866”.

XXI

Lugos, 2/5 [1]866

Christos a înviat!

Prea amate și preaenerate domnule și frate!

Pe cînd vă aduce poșta scrisoarea mea aceasta, își vor fi împlinit amicii și stimătorii d-tale cei mai de îndemină acea sinceră și cordială dorire, de a folosi ocaziunea binevenită a zilei onomastice numelui patronului d-tale consințite, spre a vă gratula și cere de la D-zeu sănătate și zile îndelungate și fericite a petrece, dimpreună cu venerata-vă doamna soția, și cu familia stimată cu carea cel prea înalt v-au dăruit, pentru binele public al patriei și al națiunei, și pentru bunăstarea domestică a întregii familiei d-tale.

însă binevoiește a mă primi și pre mine, cel depărtat cu trupul însă aproape cu spiritul, ca să fiu numărat și eu în ceata acestora mai devotați amici ai d-tale, și orice bine v-au orat ei, primește și de la mine aceea întocma, carele aici în taină îmi rădic ochii animei mele cătră ceriu și conchid esorările tuturor cu un „Amin!” ferbinte.

Mulțămîta lui D-zeu, sănătate și îndemn, ca să fiu eu norocoș și primi neprețuita epistolă a d-tale din 6 l.tr., căci prin aceea mi-odihnit anima cei îngrijată pentru scumpa-ți sănătate, despre carea funtane sigure am fost auzit a fi periclitată 2. D-zeu toate le întocmește pentru binele nostru, prin urmare și aceasta încă au fost de lipă pentru economia providenței cerești, ca să-ți curățească trupul de multe zeli stricăcioase, și să-l prefacă mai apt de a purta nobilul acela flet în viitoriu, pe timp / mai îndelungat.

Omului, a se apropia de moarte sau, mai bine zicînd, a se porspre moarte, mai întii îi vine cam cu greu. Aceasta o influințează zirea naturală de nimicire. însă, după ce e norocit ca, cu darul lui Dumnezeu ajutat, să-și pună toate ale sale în rînd bun, și așa, prin această rumpă cu trecutul, încît apoi fără patimă să poată căuta în viața cută, o, ce mîngiere are cînd vede deșertăciunea acestor trecătoare, că însuși și-au ales partea cei mai bună! O, aceasta e avuția cei nescăpate aceasta e pacea cei cerească, carea se pogoară în animele noastre, carea lumea nu mi-o poate da, nici poate lua! Aceasta e pregustul ambroziei cerești, a fericirei eterne, de carea socotesc că te-ai împărtășit și d-ta cînd te-ai pregătit de moarte, și o am gustat — din grația cerească — și eu în asemenea cercustări, și o simțesc a lucra în mine și a muta extraordinarie, cînd îți scriu aceasta, fără de a o putea scrie cu cuvinte omenești.

Dă laudă lui D-zeu că de trei ori ai fost pină acum în pericol de moarte, căci experiența proprie e mai mare avuție de perfecțiune spirituală, decît mii de învățături a înțelepciunei omenești. Eu în descrierea vieții mele mai de curînd făcute, am prenotat 19 întîmplări grele carele m-au pus față cu moartea, de unde numai degetul lui Dumnezeu cu minune m-au mintuit.

Că ai trimes la foaia *Sionului românesc* însemnăturile mele de rico-bisericești din ținutul Mediașului, prea frumos îți mulțămesc. Eu le-am fost depus la d-ta cu acel cuget ca, ajutîndu-ți Dumnezeu descrie o istorie mai pre larg a Tran[silva]niei, să deservească și a fi pentru o ochire sinceră a unui trecut de 2 seculi a românilor din scaun. / Documentelor istorice încă nu le-au venit timpul, precum al istoriei neinteresate, pină ce nu va aduce D-zeu patria și, cu națiunile ei în statul normal al păcei și al ordinei, cînd fără patimă în liniște, să audă și să primească adevărul, carea epocă acum se preface a fi mai departe, doară, de cum am socoti noi.

însă pentru aceea nu strică a aduna și a păstra material burocratic dacă nu va fi iertat lui Divid a rădica beserică lui D-zeu, să poată împlini Solomon următorul lui. „Viața unui om — au zis odinioară cont[ele] I[osif] Kemeny” — nu e de ajuns pentru compunerea istoriei patriei noastre, ci noi să adunăm materialul și, bine ordonat, să-l lămurim de moștenire următorului înțelept, carele mai ușor va adauge adunate, celea recerute, și le va redeage.”

Fr[ate]lui Fekete⁵, ca fostului adinioara discipul a meu, i-am scris chiar la timpul recerut, ca să nu îmbie tare după ep[iscop]ie, ci să incredințeze mai mult lui D-zeu decit oamenilor nedefecați cauza aceasta, pentru *non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*, îi va fi de învățătură pe altă dată. Pentru el poci recita cuvintele zise de Pontificale Leo XII în a. [1824, pentru abatele Ludov[ic] duce de Rohan și p[rin]ci]pe de Leon, recomandat de cardinal: *Sunt animus, pietas, virtus, sed deficit aetas*⁶.

Acum, ținerea sinodului provincial iarăși dă de multe pedeci⁷. Una e dinlontru, că Roma pofteste programul celor pertraptinde a se susterne mai întii acolo, spre reviziune, ce cu cealaltă lume catolică nu face. Alta e din afară, căci se îngreunează norii politici pentru vifor înfricoșet⁸, ce nu va suferi atare adunare publică. Dar mai sunt și alte pedeci, carele acum sunt puse sub sigiliul secretului. Noi totuși, aici, suntem avizați de la ordinatul nostru ca, *capitulariter*⁹, să pregătim materialul celor pertraptinde în sinod. însă deodată ni s-au dat a înțelege a nu ne grăbi cu el. Acum imi prind bine acelea 17 puncte ale d-tale despre sinoade¹⁰.

E timpul nefavoritriu, însă pentru aceea totuși am lucrat un proiept pentru seminaru domestic și altul pentru reședința ep[iscop]pească¹¹, ca să nu mai fim ca niște proletari, / fără nici o sucință de moșie.

Eu acum, într-un an și jumătate, măritindu-mi fetele amîndouă, după cum au voit Dumnezeu, iară nu după cum au intrigat inimicii, am rămas ca ars de foc în cele materiale, căci am fost înduplecat, ca tată, a mă afunda în datorii mari. De aceea, pînă la depurarea datoriilor, m-am retras de la toate alte erogațiuni, spese încongiuravere, și această criză va mai ține preste mine încă vreo 16 luni. Pînă atunci, dară, eu is ca mort pentru lume, pentru publicul cel mare, căci eu capital am viața și ipotecă onoarea, și altceva asigurătoriu pentru creditori, nimic. Eu aceasta, ca tată, arti sacrificat fiilor mei! Și aceasta e cauza pentru carea nu m-am prumerat nici la *Gazetă*, dar nici la un fel de nivele, ca să mă scutur în grabă de datorii. Iară ca să le port pe credit, imi este cu greu.

Dară cîrma cerească nu m-au lăsat numai cu atîta ci, după mări-tarea fetei cei mai mici, în 8 oct. a.tr. întimplat[ă], m-au cercetat și cu boală: de turburarea veninului, cu opintiri împreunată, carea mai întii 6 săptăm[îni], după aceea, alternative, cite 1 săptămîină m-au muncit, de am slăbit foarte, și mă încărunește tare.

Ba, încă unul din inimicii mei neadormiți, care de 3 ani duce rola de executare a planurilor secrete a societăței, r[everendi]s[imul] Petru Rătz¹², mi-au intentat proces și la judecătoria civilă și cei bisericească, așa zicînd, din senin. Acum trebuie să mă apăr de două laturi. Am sperare în Dumnezeu și în dreptul cauzei, că vor rămînea rușinați. După finirea acestui atentat malițios, de mă va ținea Dumnezeu în viață, îți voi trimite statul lucrului și rezultatul lui.

Cu acestea eu, în a[nul] al 53-lea vieții mele, după ce am servit publicului 30 ani de onoare, te întîmpin pe d-ta, amatul meu frate, acum cînd serbezi împlinirea a 54 ani ai vieții, sacrificai lui Dumnezeu

și patriei și dulcei noastre națiuni, dar, dar *in specie* și mie, cu mu-amoare, din tinerețe pînă acum consecrați: deie D-zeu ca acum să înceapă partea a 2-a a vieții d-tale, plină de merite și de mărire.

Din mișcămîntul lumei însemnez că pe aici, pînă ieri, au tre-3 batalioane din Regim[entul] grăniț[ar] germano-bănățean, și s-tras cătră Hațeg, destinate pentru P[rin]ci]pate.

Cu acestea, rennoindu-mi votul animei și sărutîndu-te, rămii d-tale sincer frate,

Șt. Moldovan m. pr

⁵ Sărbătoarea Sîntului Gheorghe, 23 aprilie.

⁶ „Debil” la plămîni, George Bariț a suferit toată viața numeroase accese bron-pulmonare, Cea mai periculoasă a fost „aprinerea de plămîni” din primăvara an-1866 (vezi și *Gazeta Transilvaniei*, XXIX, 1866, nr. 8, p. 29) „vindecată aproape m-culos pentru condițiile medicale de atunci. Vezi amănunte în *George Bariț și co-poranișii săi*, II, București, 1975, p. 120.

⁷ *Sionul*. . . n-a publicat nimic din însemnările lui Ștefan Moldovan.

⁸ Despre legăturile lui Ștefan Moldovan cu istoricul maghiar Kemeny Jozse admiraiția lui față de acesta, vezi scrisorile I—III, supra.

⁹ Ioan Fekete Negruțiu.

¹⁰ Forma exactă a pasajului biblic: *Igitur non volentis, neque currentis, sed mis-tis est Dei* (*Pavel, Romani*, IX, 16) = „Deci, dar, nu este de la cel care voiește, de la cel care aleargă, ci de la Dumnezeu care miluiește” (trad. Gala Galacriion).

¹¹ „Există suflet, credință și virtute, dar lipsește vîrsta”.

¹² Ținerea unui sinod sau conciliu provincial al bisericii greco-catolice din Tra-xania și Ungaria se amină mereu, cu toate străduințele eroicului arhiereu Alexan-Sterca Șuluțiu. Motivul principal era acela că, organizîndu-se mitropolia în chip provincie metropolitană, cu episcopatele de Gherla, Oradea și Lugoj strict subord-ca sufragane, biserica românească se emancipa complet de orice tutelă a catolicism-unguresc, reprezentat de forul primațial de la Strigoniu. Conciliul provincial va loc abia în 1872, între 5—14 mai la Blaj, sub păstoria mitropolitului Ioan Vancea. *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăra-nut la anul 1872*, Blaj, 1886.

¹³ Acel „vifor înfricoșat” ce amenința în subsidiar din 1865, era actul dualist au-ungar, care avea să fie desăvirșit în 1867.

¹⁴ „în cadrul capitulului.”

¹⁵ Vezi scris, anterioară, n. 2.

¹⁶ După lucrarea *Diecesa Lugoșului. Semaiism istoric*, p. 100, sub păstoria lui xandru Dobra, la Lugoj nu exista încă o reședință episcopală corespunzătoare. și scris. XIX, n. 4.

¹⁷ *Petru Rațiu*, 1805—1875, originar din Silvasul de Cimpie din apropierea-jului, cu studii la Blaj, Tirgu-Mureș, Cluj, Oradea și Pesta. După citeva decenii de-tivitate în parohii, în 1862 devine canonic scolastic la Lugoj. Vezi despre el *Dieces-goșului*..., p. 135—136.

XXII

Lugoș, 28/1 [18]

Amate domnule și frate !

Cînd au intrat la mine în chilie Ilie Tului Ketzanu¹, doctoran-jure, și mi-au adus sub sigil, cu adresa de d-ta scrisă, *Petițiunea rom-sușternută Majjest[tă]tei Sale*, în 30 deca.tr., m-am însuflețit

lontru și, oarecum, m-am întinerit, căci deodată, cu iuțala fulgerului s-au înfătoșat înaintea ochilor sufletului meu toate momentele celea mai culminante de amicie veche, cu carea necurmat m-ai cuprins, dară și unele trăsuri de suferință mie cunoscute, prin a cărora probă te-au făcut providența divină a fi organul națiunii noastre, floarea cei nevește-ziveră și bărbatul doririlor și al nemuririi.

Deci,enerate domnule și frate, cum să-ți răsplătesc pentru atitea semne de amoare, decît să te încunostințez cum că sufletul și anima mea se umilesc înaintea Tatălui Ceresc în toate zilele, cu suspine negrăite, ca toată darea cei bună și toate binecuvîntările sale să le reverse de prisos preste neprețuita viață a d-tale, conservîndu-te în pace și sănătos, la mulți și fericiți ani, spre bucuria familiei, a națiunii și a amicilor d-tale.

Eu, din celea 7 exemplare primite, unul l-am predat il[ustrității] sale djomnului ep[iscop], unul — după cum, cu scumpa-ți mină, ai însemnat pe el — d[omnului] Marienescu³, unul l-am păstrat pe seama arhivului capitalariu și altul pe sama mea, iară celealalte 3, cu numele d-tale, le-am predat la cei mai stimați ai noștri de aici.

Cum primesc frații maghiari acest pas solen, se cunoaște din extratele ce le-au făcut în gazetele lor. Orișicum, sămînța e sămănată la timpul său în anima împăratului, spre a produce fructe. Și, de nu va putea împăratul descurca firele politice, spre îndestularea popoarelor, va descurca D-zeu, evoluînd evenimentele, carele cu sine poartă egalitatea drepturilor tuturor naționalităților apăsate.

Moșul m[itropo]lit⁴, într-o scrisoare confidențială mie de curînd trimisă, arată îngrijirea de a urma curînd, și cu rezultatul propus, organizațiunea provinciei noastre besericești, în doritul sinod, fiindcă proieptele ce i s-au susțernut de cătră respectivii, în multe divergează de la disciplina besericea răsăritului⁵. / însă eu așa cuget, cum că oricite proiepte au susțernut și vor susțerne respectivii ex[celenței] sale, acelea în sinod nu pot servi de barn, dacă nu s-au pregătit sau nu se vor pregăti într-o conferință preliminarie, cu consens unanim, de cătră m[itropo]litul și sufraganii lui, fiindcă sunt operate de ale singuratecilor, ci numai de adnotațiuni pentru ajutorarea memoriei, pe sama comisiunilor, carele atunci voi elabora operatele necesarii, spre a se da înainte la dezbatere, și numai rezultatul dezbaterilor se va fipsa în sf[hatul] s[sinod], ca operat de statut. Capitulum de aici au avut parte a cunoaște un proiept de acelea, și au dat și din partea sa la ordinariat titulele agendelor obiecte, pentru sinod prov[incial] socotite.

Iară ce se ține de starea mea cei privată, trebuie să-ți mărturisesc în camera amiciea cum că încă nu m-am mai scuturat de negativele contrate cu măritarea fetelor mele. încă mai am a 3-ia parte a depura. Și așa, stau închis de cătră publicul cel mare. în anul acum expirat am

cetit *Gazeta* numai din mina amicală. O aş ceti acum o ar trimite fr[ate]le Iacob⁶ și pe credit, pînă mai încolo cu mare mulțămită.

Ep[iscop]ul din Caransebeș⁷ au pășit cu toată ostilitate ordinariatului nostru, defăimîndu-l la în[alta] Cirmă, condunate din vocabularia carele cuprind în sine înțeles între noi, canon[ic] Rațiu⁸ atita au tot scris la susținere asupra fr[ate]lor săi canonici, la ep[iscop]ul și la altul culminat și' asupra ordinariatului său, încît acum se accelora o au conglomerat din nou într-o arătare de 1866 acum ,pe s[fintele] sărbători, și ep[iscop]ului și întocmit litului și C[on]sistoriului m[etro]p[olitan], cu postularea la împăratul, cerund comisiune rom[ano]-cat[olică] sinod prov[incial]. Spinele au intrat în palmă. Dacă grabă, acum il va scoate coptura. Acesta e rezultatul și nutrite chiar din curtea ep[iscop]ească, asupra m[etropolit]ului. Inșă D-zeu au împărțit limbile lor, și acum așa se per *quod quis peccat per idem puniatur*. O, în locul a ticăloase, cite bune s-ar fi putut face pentru bine.

Iată că, în loc de a-ți scrie cite ceva plăcut și răcădea bine, fiindu-ți și altcum sănătatea înfrîntă de vegherea cei multă pentru binele de comun, eu d[umnezeu] mai tot de cele neplăcute. însă să mă ierți dacă în mă încumet a vâdi ale mele în toată golătatea lor, c[um] făcînd așa, mă mai ușurez și capăt putere la luptă răbdare mai departe.

Cînd închid acestea, maghiarii așteaptă cu sete r[ăspuns] de cătră M[ajest]t[atea] Sa și beserica Ungariei se bucură Simor⁹, ep[iscop] din Iaurin¹⁰.

Și cu aceasta te sărut, binecuvîntez amata-ți familie și amicală venerațiune râmii amatei d[omniei] tale.

¹ Ilie Chețanu va ajunge ulterior avocat în Craiova, de unde despre el prin Simion Mihali Mihailescu (*George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 133—134; III, p. 190).

² Este vorba de acel „memorand” timpuriu către împăratul Bariț și Ion Rațiu în numele românilor transilvăneni, în care s[usținea] iminentei suprimări a independenței Transilvaniei. Memoriul s[usținea] hului în ziua de 30 decembrie 1866. Ediția românească: *Proclamații Sale ces. reg. apostolice în 30 decembrie 1866 pentru susținerea Marelui Principat al Transilvaniei, redeschiderea Dietei, și conținutul soțită de 37 plenipotențe cu 1493 subscripțiuni*, Brașov, 1867. V[er]siunea *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 133—134; III, p. 190.

³ Atanasie Marian Marienescu, la acea dată „asesor de sine” la institutul de ajutorare a săracilor și orfanilor).

⁴ „Moșul mitropolit” era Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁵ Alexandru Sterca Șuluțiu a fost printre cei din urmă apărători hotărâți ai esenței orientale a confesiunii greco-catolice române (după moartea lui, în 1867, doar Ioan Fekete Negruțiu și Ioan Mieu Moldovan vor mai păstra energic această orientare — care cobora de la Inochentie Mieu și Grigore Maior —, dar rolul lor relativ modest nu le va permite vreo intervenție hotărâtă în acest sens). Ceilalți responsabili se vor complăce în lunecarea spre un catolicism fastuos și înșelător, care contravenea fundamentelor pe care se sprijinea Unirea de la 1700. într-adevăr, când sinodul provincial se va ține, el se va numi, semnificativ, *concliu*, iar viitorul mitropolit Ioan Vancea va accepta întreaga coloratură catolică, dominantă total, după 1872, în biserica greco-catolică din Transilvania. Vezi și scris, anterioară, n. 8.

⁶ Iacob Mureșanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

⁷ „Episcopul din Caransebeș”, neunit, era Ioan Popasu.

⁸ Petru Rațiu (vezi scris, anterioară, n. 13).

⁹ „Cîntec pînă la păcătuiește, prin aceea se și pedepsește”. Corespondent român: „Toată pasărea pe limba ei piere”.

¹⁰ *Simor János*, 1813-1891, cardinal, primate al Ungariei, arhiepiscop de Strigoniu. Vezi despre el: Walter Gyula, *Simor Janos bibornok hercegprimas emlékezete*, Esztergom, 1891; *A Pallas nagy lexikona*, voi. 14, Budapesta, 1897, p. 1110—1111.

¹¹ înainte de a fi arhiepiscop de Strigoniu, Simor Janos a fost episcop de Iaurin (Gyor).

¹² Adnotată: „1867. Ștefan Moldovan, prepozit, Lugos, 28 ian. Primit 1 febr. Răsp.”

XXIII

Lugos, 3/5[1]867

Christos a înviat!

Prea venerate domnule și frate !

Cînd erai în Seminariul din Balș¹, mai înainte de aceasta cu 30 ani, și studiai principiile politice ale lui Szechenyi² și tendințele lui Wesselenyi³ și ale conșoților lor, din cărțile de ei edate⁴, atunci era lesne ca să ne adunăm în muzeu, la S[în]giorz, ca la zioa onomastică a d-tale, și să-ți gratulăm ca D-zeu să te țină a serba ziua numelui la mulți și fericiți ani, pentru binele clerului și a națiunii noastre. Atunci repețeam cuvintele medicului Pop⁵, care au zis că ești om de mătasă. Atunci te asemănăm, în liniamentele feței, cu Napoleon cel Mare. Atunci preziceam că vei fi luceafărul care arată lumina, îngerul conducătoriu care scoate pe Israil din pămîntul sclaviei, și altele multe care ni le puneau în gură spiritul Domnului, ce ne însuflețea.

De atunci, providența divină ne-au dat fiecăruia din noi partea de lucru în agrul și vinea sa, și, în acea simplă însă însuflețitoare, în acea sinceră însă majestatică, în cerc mică însă puternică coadunare amicală, nu ne-am putut înfățișa înaintea prea amatei și prea veneratei d[omniei] tale mai mult. Eu însă așa sum convins, cum că din acei de atunci consemnariști, cîți încă se mai află acum în vieață, cea simțire curată, cea dorire și poftire înflăcărată care atunci, în primăvara vieții lor, o au depus în anima sa pentru vener[ata] d[omnia] ta, aceea o mai păstrează și acum în adîncul animei sale, ca un mărgăritariu de mare preț. /

însă de 30 ani d-ta, cu ajutoriul grației cerești, ți-ai lărgit anii de cuprinde în sine toată dulce națiunea noastră, cuprinde în sine, giur de aceasta, o lume mare. Acum, dară, muzeul seminariile au tre să fie mai larg ca Cimpul Libertății, ca să încapă toți aceia cărora le deobligat anima de a te stima și venera totdeauna, și a-ți gratula ziua numelui d-tale.

În pruncia noastră era națiunea română, politicește, moartă, și sasu Geor[g] Duldner⁶ / au profetat că au înviat, cînd au văzut a *Gazeta* rom[ânească], sub redacțiunea d-tale. Iară popa Roth⁷ se ter că, de vor urma românii principiile d-tale, atunci, în scurt, lim română va domni în Transilvania. De atunci pînă acum, timpul trecut cu repejune, însă lăudat să fie D-zeu carele te-au păstrat pa și națiunii noastre pînă acum, între mii de vifore grele, și au meste evenimentele lumii, din ceasta în ceea, încît, pe rînd, toate s-au ar în faptă, cite despre d-ta s-au prevăzut și presupus.

Acum, însă, urmează celea mai grele ispitiri asupra dulcei nați noastre, căci orizontul politic într-afita s-au întunecat, încît se pare ni s-ar fi închis toate căile de scăpare⁸. însă providența divină va în rită toate popoarele, va scutura pămîntul și, dacă va fi lipsă, cu fo cu sabie va deschide cale și nouă. Căci pînă cînd unii vor concerta cui să fie Luxemburgul, alții vor arunca sorții că a cui să fie românii, D li va păstra, spre mărirea numelui său celui sint, pentru un viit mai bun.

Iară pe d-ta te-au ales ceriul ca să fii și să rămii în ce ți-au dat înd a te deprinde din tinerețe, ca să te întărești în caracterul cel r duplecat, roman, cîntat de Orațiu: *Iustum et tenacem prop virum..* /

Patronul numelui d-tale au învins pe tirani, au învins lumea. Cu amatul meu i veneratul meu Georgie, pe calea pe care de 30 ani ai ale pînă în capăt, cu răbdare statornică! O, de te-am urmași noi cu ca anticipate să putem fi siguri despre urmînda învingere glorio Iară bunul D-zeu să se îndure spre noi toți, și să te păstreze în p sănătos, la mulți ani fericiți, pînă cînd vei conduce pe Israil în pămî apromisiunei, pînă cînd te vei bucura de fiii fiilor tăi, pînă cînd vei p zice: „Pace preste Israil!” și vei gusta bunătățile Ierusalimulu următoarele zile ale scumpei Vieți a prea veneratei d[omniei] tale

Cu acestea, amoarei frățești cu totul recomandat, sărutînd dulce și întru Domnul binecuvîntîndu-ți amata și stimata familie frățească venerațiune rămîn prea vener[atei] d[omniei] tale vechi și frate,

Ștefan Moldovan
prepozit

273

¹ Bariț a absolvit Seminarul teologic din Blaj în vara anului 1835, a colegi, printre alții, pe Dimitrie Boer, George Dragea, Iacob Mureșanu și Iosif Ștefan Moldovan' a absolvit cu un an mai tîrziu, în 1836.

² *Szechenyi István*, 1791—1860, întemeietorul curentului liberal-național maghiar.
³ *Wesselenyi Miklos*, 1796—1850, propagatorul aceluiași curent în Transilvania.
⁴ Lucrările celor doi ideologi unguri vehiculau idei generoase, extrase din curentul revoluționar francez. Aceste idei s-au dovedit, însă, catastrofale la 1848 pentru românii, sașii, rutenii, sîrbii și croații asupra cărora Kossuth Lajos extindea competența „Coroanei Sfintului Ștefan”. Căci politicianul de frunte al revoluției ungurești, Kossuth, a înțeles că numai ungarii pot beneficia de fructele libertății. între curentul ideologic szechenyian dinaintea revoluției și practica politică din timpul acesteia există o prăpastie atât de mare, încît la sesizarea ei însuși Szechenyi a innebunit, impușci idu-se în 1850 în ospiciul de alienați mintali de la Döbling. Așadar, să nu ne mire contrastul dintre admirația pe care tinerii intelectuali români au nutrit-o înainte de 1840, față de liberalismul maghiar și respingerea categorică a ideologiei de după 1840, care, din maghiarism devenise „ultra-maghiarism” intolerant și deznaționalizator. Vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 1—12.

⁵ Medicul și cărturarul Vasile Pop, despre care vezi capitolul aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, V, București, 1981.

⁶ Despre Georg Duldner vezi supra, scris. XVI, n. 1.

⁷ *Stephan Ludwig Roth*, 1796—1849, ideolog al sașilor din Transilvania, despre care vezi în principal: *Nicolae Iorga*, *Un cugetător ales al sașilor din Transilvania*, în *Oameni care au fost*, București, 1939, p. 110—112; *Ioan Lupaș*, *Un martir al Transilvaniei: preotul Ștefan L. Roth 1796—1849*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, III, Cluj, 1941, p. 247—254; *Stephan Ludwig Roth. Viața și opera*, București, 1966.

⁸ Referire la realizarea dualismului austro-ungar.

⁹ „Bărbatul cel drept, neabătut în hotărîre” (*Horațiu*, *Ode*, III, 3).

¹⁰ Adnotată: „1867. Lugoș, 3 mai. Ștef. Moldovan, preposit”.

XXIV

Lugoș, 13/2 [11868

Prea estimate d[omnu]le frate și amice !

Primind din foaia Asociațiunei, pînă acum, 4 n-ri și cunoscînd din aceștia intențiunea d-tale de a scoate la lumină toate acelea monumente și documente, cite ar ajutama la cunoașterea trecutului națiunei noastre, ca acelea, apoi, să deservească de material genuin pentru compunerea istoriei a tuturor întîmplărilor și strămutărilor, bune-rele, cite au trecut preste această națiune, carea, ca un arbore fructifer de lîngă carele, de toți cîți au ajuns pe lîngă dînsa au fost scurutate, și împroșcată și dărîmată cu toată tîria. Și vîzînd că, sub titula *Clio*, ai început a pune sub țipari *Extrasul despre români* scos de mine din *Lexiconul il[ustrului] com[ite] Ios[if] Kemeny*¹, tom. III, Q-Z, acum îmi țin de cei mai strînsă datorie a te întreba că oare, afară de acest extras, mai trimes-am eu d-tale și alte extrase *ad vocem Valachi* și anume: *Ex Indice Cod. Dipl.*, *Ex Indice Suppl. Cod. Dipl.*, *Ex. Ind. Registri Archivorum*, sau doară numai cel din *Lexicon*?² Și acela, încă, la d-ta cu care cuvinte se terminează? Fiindcă eu și acestea le am după seria cronologică și sum gata a le descrie și a ți le trimete.

Mai încolo, fiindcă eu de la 27 oct. [1]846 înaint zicund, a cunoaște mai de-aproape prețul acelor scriso cerea celui nemuritoriu bărbat a patriei, a decopia de interes istoric, și anume, *Historica data ex Ind.* 274 *Suppl. Cod. Dipl. et e Registris \ Archivorum*, de la și elenchul comitiilor de la 1256—1781, așijderea și c despre sași (saxones)³ de la 1184—1755, și celea des de la 1366—1589, precum și indicele despre *Fogaraș*⁴, și numele *casîrelor* din Tran[silva]nia și părțile ei, de la ca acestea să-mi servească de manual pentru cercetare în sutele de tomuri a *Diplomatiului* il[ustrității] sa decopitate, bucuros ți le voi trimete, ca, de se va a rutul zel și abnegațiune de sine însuflețit, să poată c la fontana acelora unde se îndigitează. Și fiindcă a [1]846 m-am fost apromis a trimete și *Series Vojvodan* nu știu, oare împlinit-am aceea, sau nu? Destul că complinit din toate indicele il[ustrității] sale, de la se extinde la 8 filere.

Și apoi, după ce în foaie ți-ai descoperit voia de parte în estins, parte în extras, eu te rog ca să-mi p națiune despre acelea ce ai a mină, care încă nu s- *pentru minte*. .. din anii 1853—4¹⁰, ca așa, pe rînd, și celelalte ce mai am la mine, spre a-ți întregi întocm de la il[ustritatea] sa culese. Că aș dori ca, pînă s să fie ale publicului român, căci sunt consînțite. Iar la d-ta, atunci le socotesc a fi proprietatea Asocia dară, a-mi scrie ce am de făcut, că stau gata, după p de ajutoriu, numai ca să poată înainta în public c și în ramul istoriei, care e viața și gloria națiunilor

Cu acestea, salutînd această întreprindere de p onoraverii Asociațiunii tran[silva]ne și rugînd pre D- 274 v țină / la mulți ani sănătos, spre a putea împlini pa de conducătoriu, întru toate cu succes dorit, simț de amoare amicală, și în viitoriu recomandat rîm d[omniei] tale vechi amic,

275

¹ Odată cu apariția *Transilvaniei*, organul ASTREI, în 1 dactorul publicației, s-a gîndit că e momentul să valorifice mun fan Moldovan din 1846-1847 (vezi scrisorile I—III), cînd extr a lui Kemeny Jozsef regestele tuturor documentelor care inter încă în primul număr (*Transilvania*, I, 1868, nr. 1, p. 9-12), ția, în articolul *Culegere de documente istorice*, subliniind meritu

O parte dintre documentele kemenyene fuseseră publicate în *Foaie pentru minte* încă în 1853 (numerele 43—45) și 1854 (numerele 1—9; 13—18; 20—21). Sosise acum vremea publicării întregului material. Aceasta se face începând cu numărul 4 al *Transilvaniei* (I, p. 68—72), sub titlul generic *Clio*. La începutul seriei, Bariț tipărește o scrisoare primită de la Ștefan Moldovan în octombrie 1846, pe când acesta din urmă lucra la copierea documentelor. Reproducem din *Transilvania* această scrisoare care, deși tipărită, își găsește locul în volum, alături de celelalte corespondențe ale lui Ștefan Moldovan:

„Ar[anyos] Ghiri, 27 oct. 1846

Prea iubite d-le frate și prietene !

Ca dorirei d-tale, în mult prețuita epistolă din 9 oct. arătată — la care interesele neamului nostru celea nenumărate te inflamează — cit mai în grabă să poci răspunde, acelea ce din arătările mării sale prea luminatului și prea învățatului bun zelant d-n conte Iosif Kemeny, după șirul anilor le-am cules, precum din tom. III-lea al cetirilor sale O—Z, din arătările *Condiceii diplomatice* și ale suplimentelor ei, cu dragoste prin carul iute le trimet. Insa acestea nu mai arată, ba încă în mai multe locuri nici că se știe la pagina indigitată, că despre valahi ce ar fi vrednic de insemnat. Ci, cu ajutoriul lui D-zeu, și acestea toate din *Condicele* sus-numit le voi extrage și d-tale le voi trimite, ca, precum acel mare bărbat pentru noi au asudat și le-au cules din locuri ascunse, și cu toată dragostea le împărtășește, așa d-ta să le poți da pe față, ca așa, cunoscindu-se și românii pe sine și trecutul lor, să scape din anii prunciei și din statul somnuros să se trezească.

Appendix Diplomaticus drept cade lucru imi va da, dar cu acela încă nu-i capăt. O grămadă de volume cuprinde în sine statul și istoria tuturor orașelor, satelor și locurilor din Transilvania. Cit lucru este spre cunoașterea de-amăruntul a cheneziaturilor, care arată o față nouă a trecutului, dar și un op nou vor da viitorimei, așa cit înțeleptul op *Vizsgáladás* va rămânea numai tema lucrului demonstrabil. Cite sunt colecțiile manuscriselor „mai mari” și „mai mici” din vechime, care dau lumină nouă istoriei, dintre care mai în grabă admanuez *Historia ep[iscop]orum valachorum in Sclavonia* (acest extract l-am făcut pentru fratele Laslo Gabriel, profes[orul] ist[oriei] univ[ersale] în Blas și am socotit să-l decopiez și d-tale), pe carea, întoarsă în graiul nației noastre, mai bucuros o aș fi spus, dar năvala lucrurilor întreprinse să mă lase acum excusat.

Din condicele lăudate am extras încă *Scriem Vajvodarum et Vicevajvodarum*, carea cind va fi completă, asemănată cu toate corespunzătoarele manuscrise ale acestui mare bărbat, va fi mai deplină decit toate celea pînă acum tipărite. Am despre sasi, despre dișme, despre comiții săsești și despre alte mai amănunte arătariul extras. Și apoi, dacă voi strecura toate arătările, voi extrage documentele însuși.

Ce mi-ai scris pentru plată, rămîne acum neprețuit, numai să am atita iertare de a fi amînat pentru prețul novelor. Iară dintre acestea comunicate, ce ar fi mai interesant însemnează-mi cu prilegiul novelor, ca să escriu din *Condica* și mai degrabă de cum șirul anilor m-ar pofti spre aceea.

Prea iubite d[omnule] frate, între toate acestea adu-ți aminte că poverile domestice, ocirmuirea duhurilor încordate, carele nu suferă bucuros a le arăta datorii chemării sale, cu atita mai puțin a-i strimtori la aceasta, și alergările sus în jos, carele dintru a-cestea două izvoare curg de multe ori cu destulă amăreală, mult mă împedecă de la cuprinderile acestea spirituale prea iubite. Apoi datorii apostolicească nu numai întru al meu popor, ci și înregiuru-mi, mai cu seamă la înmormintări, imi cuprinde cu tot dreptul din scumpul timp. Și apoi la aceasta trebuie pregătire. « Focul se potolește de nu i se va adauge materie arzătoare. » Aici vin a se socoti și jurstările, nu numai de a

alerga pînă în Grindu la prealuminatul conte, dar a-l și întîmpina acasă, și încă a-i cum-păni plecarea de a da scumpele sale odoare pe la casele noastre. De aici, pentru cercetarea condicelor, și întru ele și întru altele ale cheneziaturilor etc, unde trebuie la un cuvînt mai multe cărți, voi fi silit a petrece cu săptămîna în Grindu, fiindcă m[ăria] sa n-au cruțat a-mi deschide o casa pe a mea seamă. Și, pe lingă acestea toate eu, cu ajutoriul lui D-zeu, îndrăznesc. Numai copierea și expeduirea mă re-mpingea cu neplăcere. Un scriitoriu harnic m-ar ușura mult, și așa aș putea întii iubitei d[omniei] tale, apoi săracilor blășeni, cari n-au unde să se întindă afară de manualele sistematice, și și altora aș putea cu toată iuțala fi de ajutoriu, dintru această apă vie a nemuritoriului renumi d. conte și al patriei părinte.

Cu acestea rămîni, cu toată frățeasca iubire, al prea iubitelui d[omn], frate și prieten plecat șerbitoriu și frate, *Ștefan Moldovan*, administrator p[roto]p[ol]p[iei] Beilulu parohul Ghirișului.

P.S. Ser. Măria sa d. Iosif Kemeny, mine, 28 oct. s.v. pleacă la Sibii și, prin mine, iub[itei]d[omniei] tale face onoare de a se închina de sănătate. Azi am adus *Indice Regestri A rchivorum*.

Pe p. Ant[on] Kurz, mă rog, întîlnindu-te, spune-i că-l salutez, și pe frații Morosșeni."

Urmează publicarea documentelor copiate de Ștefan Moldovan, în nu mai puțin de 29 de numere ale *Transilvaniei*, din anii 1868- 1870 (nr. 4-9; 14- 19; 21-24; din 1868; 1-9; 12-15 din 1869 și 15 din 1870).

Publicarea documentelor în *Transilvania* se face pe capitole. Mai întii, regestele generale despre români, din volumul respectiv al lui Kemeny, de la literale Q-Z, unde intra, alfabetic, cuvîntul *Valachi*. Așadar, mai întii un lung *Extractus memorabilium in Lexicone Rerum Tran[silva]nicarum eruditissimi Viri Illustrissimi d. Comitis Josephi Kemeny sub voce Valachi. Tomo III, Q-Z contentorum* (nr. 4, p. 70-72; nr. 5, p. 100-104; nr. 6, p. 124- 126; nr. 7, p. 141- 144 cu documente de la 1138 la 1809; apoi *Indice Codicis Diplomatici Illustrissimij D. Com[iti]i Josephi Kemeny in XII Tomo distributi* (nr. 8, p. 174- 176; nr. 9, p. 208-210, cu documente de la 1212 la 1699).

De la data cind a început să copieze din *Diplomatiarui* lui Kemeny.

Ștefan Moldovan a regestat documentele lui Kemeny în serii paralele. După conspectul indicelui în general, urmează o reluare a lui pe volume: *Historica data ex indice Codiciset Supplementi ejusdem Codicis Diplomatici Illustrissimi Domini Comitis Josephi Kemeny, item e Registris Archivoum Ejusdem* (în *Transilvania*, I, 1868, nr. 16, p. 345-349; nr. 16, p. 376-379).

Despre sași: *Historica data, Saxones respicientia* (*Transilvania*, I, 1868, nr. 17, p. 379; nr. 17, p. 403-406; nr. 18, p. 434-438;).

Despre cnezatele românești din Transilvania — „keneziaturi” —, un subiect foarte circulat în secolul trecut, Ștefan Modovan a pregătit de asemenea o excelentă suită de regește: *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomatici Illustrissimij Com[iti]i Josephi Kemeny. II. Keneziatu* (în *Transilvania*, II, 1868, nr. 21, p. 516;).

Această parte se intitulează *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomatici D. Com. Jos. Kemeny. Arcem, Oppidum et Terram Fogaras respicientia* (în *Transilvania*, I, 1868, nr. 21, p. 518).

Despre cetății: *Castra. In Registris Archivorum et in Supplementis Codicis Diplomatici III. Domini C[omiti]i Jos. Kemeny commemorata* (*Transilvania*, I, 1868, nr. 21, p. 540—542;). E un repertoriu alfabetic al cetăților din Transilvania, 48 la număr.

Fără îndoială, cel mai interesant registru de excerpte din documentele lui Kemeny scoase de Ștefan Modovan este seria voievozilor și vicevoievozilor Transilvaniei între Mercurius, consemnat la 1103 și Ștefan Bathori de la 1573. Listele s-au publicat în *Transilvania*, II, 1869, nr. 1, p. 7-8, nr. 2, p. 23-24; nr. 3, p. 35-36; nr. 4, p. 4

¹⁰ Vezi nota 1.

* Adnotată: „1868. Ștef. Moldovan, preposit, Lugoș. „3 febr. R. A. P. 1786”

XXV

W o ș, 4/5 [1]jE

Venerate domnule și amicei
Christos au înviat!

Pre cînd va sosi scrisoarea mea aceasta în Brașov, ca în locul meu să te saluteze pe d-ta, pe atunci vor fi străcurate în oceanul eternității momentele acelea scumpe și solemne, întru carele sărbătorește ai fost gata, cu toată inima a primi cordialele apreciațiuni ale amicilor și ale venerabililor, la ziua onomastică a d-tale. Totuși, însă, anima-ți prea nobilă, carea poartă în sine înfocată — prin urmare foarte activă! — scînteia amoarei cei nemărginite, a aceia carea contopește în sine toate timpurile și, cu ele, toate simțirile parțiale ale făpturilor sale, crez tare și sperez, fără îndoială, cum că va primi și acum, mai tîrziu, ceea ce din vechime port, pururea păstrez. Și așa, totdeauna sum gata a oferi d-tale dorul cel mai scump al animei mele, ca D-zeu să te țină la mulți și fericiți ani, pentru omenime și patrie și pentru dulce națiunea noastră și stimată familia d-tale !!!

276 Cu această ocaziune mai alăturez aici un exemplariu din *Schematismul* diecesan în a.c. tipărit¹, / și te rog ca să mă înscrii și pre mine între prenumeranții *Dicționarului româno-ungureșe*². Iară banii îi voi trimite — de mă va ține D-zeu! — cu 1 iuliu a.c. cînd deodată, iarăși, voi continua prenumerațiunea pentru *Gazetă*.

Din foaia Societ[ății] liter[are], *Transilvania*³, n-am primit n-rul 8, din 1 april. Poate că l-au purtat cineva în april. Deci, de va fi acela număr întrecătoriu la expeditură, rog a mi se suplini.

Aseară au sosit, și azi s-au dus de aici, prin Caransebeș, în Tran[silva]-nia, arhiducele Albrecht⁴, El vizitează miliția, că i se împare a fi aproape timpul pentru întrebuițarea ei.

276v Cu acestea, rennoindu-mi prima parecațiune, te îmbrătoșez și mă țin onorat a mă însemna al venerabilei] d[omniei] tale vechi amic,

Ștefan Moldovan⁵. /-

• ^ ^ S Ā ^ ^ ^ ^ r Catolice de Lugoș pe 1868. '«»»» sză-

¹ 1868 „r. i. . . . J P. Proeditonu, auctoriul. Brașov 1869.
1868 era primul an de apariție al *Transilvaniei*

⁴ Albrecht de Habsburg, 1817— 1895, arhiduce al Austriei, renumit datorită bătăliei de la Custoza, pe care a comandat-o și care a fost o mare victorie (1866).

⁵ Adnotată: „1868, aprilie 22/mai 4 Lugoș. Ștefan Modovan, preposit. Rjaspu
18 iun.”

XXVI

Lugoș, 13/6 [1]86

Prea venerate domnule și amice!¹

Spre a împlini, pre rînd, propusul meu ca scrisorile de cuprin istoric, ce le-am putut aduna, să le străpun în proprietatea Asociațiun tran[silva]ne române, în aci cu frățească confidență adausele făscioare]] trămit la prea venerata d[omnia] ta, ca la I-lea secretariu al Asociațiun prenumite, iară mai ales ca la bărbatul carele cu amoare au luat asu pră-și a primi în depozit, la sine, totdeauna, ale mele puțincioare ostene și, din acelea, celea mai de folos la timpul său a le da publicului sp întrebuițare, după cum ai binevoit a face și de alte dați, pentru o sum și rămîn pururea mulțămitoriu.

278 între acestea de acum, locul cel dmtiie îl cuprinde *Series Vajvdarum Tran[silva]niae*². Aceasta eu nu o am la mine descrisă în form aci dedusă, ei e pe mai multe foi separate, în ordine cronologic[ă] inserată, după deosebitele izvoare la care se face provocațiune. Prin urmar dacă pentru extensiunea ei, sau pentru secațiunea ei, sau și pentru alte cauze nu se va putea tipări, atunci aş dori ca, pe rînd, oarecînd, pe spese mele, să mi se decopieze, de cumva voi mai fi în viață, ca așa să fie în două exemplarie descrisă. Această *Series* se poate și contrade, și mai simplifica, însă eu am prețuit toate trăsurile de peana a nemuritorului com-punătoriu, a comfitelui] Io3[ifJ Kemeny și, precum foile din care o arde compilat acum, în această formă, au scăpat de perire cu minune, în revoluțiunea din [18]48—[18]49, și poartă pe sine și acum urmele, cum/ au fost 278 călcate în picioare și întinate, totuși le-am decopiat aci întocma și cu toată scrupulozitatea, fără nici una eroare, ce am observat și atunci cînd le-am scris de pe original.

La această *Series* mai adaug încă și următoarele note: cînd nemuritoriu comite prenumit m-a îndemnat a descrie această *Series Vajvdarum* și m-au inițiat pentru dînsa în volumele celea numeroase ale *Diplomatariului* său au adus înainte și niște momente mult cumpănitoare și anume: a) cum că, din toate seriile pînă aci de cătră istorici compuse, aceasta e cea mai completă; b) cum că ochiul ager a scrutațiunii v a afla aici, din început pînă în capăt, în demnitatea voivodală, și numele românești, începînd de la Mercuriu³ pînă la Dobo⁴; c) cum că din această se străvede încîtva că cînd au fost un voivod de altă națiun atunci sau al doilea voivod, sau unul din vicevoivozi, cu puține excepțiuni, au fost de origine română; d) cum că alții au fost voivozii și vicevoivozii de țeară, și alții vivozii comitatelor, și alții comiti[i]lor, și al

ai corporațiilor mai mari sau mai mici, precum al Capitulului de la Alba-Iulia sau cea al zingarilor, cariera, în graduri deosebite, tot atîția comandanți de banderii, și cum că astfel de graduații se afla și în seria chezeților din chezeziaturi.

Mi-au mai apromis cornițele cu venerațiune prenumit, acum mai pre urmă, în a. 1854, și mi-au și arătat, dar nu mi-au dat spre decopiere, 278v un fascicul separat de diplome/ din carele se documentează dreptul de a avea și românii voievozi din sînul său, încă de la regii Ludovic și Sigismund etc. emanate. Moartea prematură l-au răpit din mijlocul nostru, mai nainte de ce aș fi avut ocaziune a primi apromisul.

în fasc. II-a se află *Date istorice* și N. I. generale, sub N.II speciale,, acestea cu respect la sași; toate în ordine cronologică însemnate. în fasc. 3-a este a) indicele despre comiții; b) despre chezeziaturi; c) despre opidul și încitva, despre ținutul Făgărașului și d) despre castelele, cei mai mare parte acum ruinate⁵.

Folosul acestora îl pot avea la timpul său acei bărbați devotați binelui public cari, sau ca membri ai Muzeului din Cluș, sau și altcum ar voi a studia *Diplomatariul* comitelui Ios[if] Kemeny, carele — precum auz—e în thece separate așezat.

Acum, pe rînd, dîndu-mi D-zeu sănătate statornică, voi descrie din nou și diplomele ce se află la mine, și pe unele le voi trămite și acelea.

Mi se impare că se apropie timpul pentru alegerea de ep[iscop] la Blas⁶. Fac întrebare: oare nu va fi bine ca protocolul de alegere din 1850, 18 sept., carele cu toate documentele de el ținătoare s-au fost publicat în *Foaia pentru minte* etc, 1850, Nr 12—16, acum să se reproducă, doară în o broșură anumită, în carea să fie protocolul încontinuu, și documentele adause, sau doară altcum?⁷

Cu acestea, repetîndu-mi rugarea din epistola cea mai de pre urmă, pentru dobîndirea din foaia *Tran[silva]nia*, Nr 8-lea din 1 apr. care încă pînă azi nu l-am primit, cu adîncă frățască venerațiune rămîn prea veneratei] d[omniei] tale sincer frate,

279

Șt. Moldovan s./

¹ Această scrisoare a fost reproducă de George Bariț, cu mici modificări, în *Transilvania*, I, 1868, nr. 14, p. 318—320, ca material independent la rubrica *Clio*. în numărul proxim, apoi, începe o nouă serie de regește, sub titlul *Historica data*. . . (vezi supra, scris. XXIV, n. 4).

² Vezi scris. XXIV, n. 9.

³ Primul din lista voievozilor transilvăneni, atestat la anul 1103 (vezi și scris. XXIV, n. 9).

⁴ Stephanus Dobo, atestat la 1553. Evidențiind existența a numeroși voievozi români în Transilvania. Ștefan Moldovan se realizează unor strădăni istoriografice ale epocii, de a dovedi continuitatea politică a românilor prin existența neîntreruptă a unor structuri politice naționale (cnezate) sau prin imixtiunea unor personaje de origine românească în politica mare a principatului.

⁵ Vezi scris. XXIV, n. 8.

⁶ Despre Sinodul electoral din 10—11 august 1868, de la Blaj, cu care prilej Ioan Vancea de Buteasa devine mitropolit greco-catolic al românilor din Transilvania, vezi

Ioan Mieu Moldovan, *Acte sinodale ale bisericei române de Alba-Iulia* 1869, p. 1—60; George Bariț și contemporanii săi, III, București,

⁷ Alegerea de episcop din 18/30 septembrie 1850 a fost urm. interes de către români, date fiind condițiile aparte de după revoluția din 1848. Vezi: Moldovan, *Acte sinodale*. . . I, p. 61—103). în *Foaie pentru minte*. . . actele sinodului din 1850 (*Protocolul lucrărilor la alegerea arhiepiscopului română unită a Făgărașului în Transilvania la 18/30 sept. 1850*, în 1896; nr. 13, p. 96—100; nr. 14, p. 105—108; nr. 15, p. 113—116; nr.-17, p. 131). în plus s-a publicat un articol *Despre sinodul diecesan din Blaj*, în nr. 11, p. 85, cuprinzînd doleanțele prelatice împăratului, cu ocazia Sinodului electoral din 18/30 septembrie 1850. Doleanțele erau în esență o constituia autonomia față de ierarhia romano-catolică din Transilvania. Întrucît, în vremea ducerii instituției sinodale orientale, cu participarea egală a mirenilor și a clericilor, a alegerilor din 1868, fruntașii românilor erau animați de un spirit încă actual. Ioan Fekete Negruțiu, care candida el însuși la demnitatea de episcop, l-a îndemnat de asemenea pe Bariț să folosească înrîurirea laică pentru a realiza în sens național [vezi George Bariț și contemporanii săi, III, p. 103]. Într-o scrisoare dorinței lui Ștefan Moldovan și retipărește întreaga documentație referitoare la alegerea episcopului din 1850, în două articole: *Acte electorale bisericești din 1850*, în *Tran[silva]nia*, XXXI, 1868, nr. 45, p. 179—180; nr. 46, p. 183—185. Într-un alt articol, *electorale bisericești din 1850*, în *Ibid.*, nr. 48, p. 191. Se poate presupune că Ștefan Moldovan le-a pregătit pentru tipar, căci, un an mai tîrziu el va publica în *Tran[silva]nia* un articol despre alegerile din 1850, din lucrarea lui Ioan Mieu Moldovan, *Protocolul lucrărilor la alegerea arhiepiscopului pentru Diecesanul română unită a Făgărașului în Transilvania*, p. 61—103). Rostul retipăririi documentelor referitoare la alegerea episcopului din 1850 (derivat dintr-un gramul revoluționar de la 1848), a independenței confesiunii și a fidelității ei față de tradiția orientală.

⁸ Adnotată: „1868. Ștef. Moldovan, prepozit. Lugoș 13 iunie 1868 a.c.”.

XXVII

Prea venerate domnule și amice !

Fiind d-ta bărbatul cel mai scump al națiunii, și cel mai scump cuvinte m-ai întîmpinat și pre mine, cel mai drag al ei, în scrisoarea amicală și confidențială a d-tale, în 1868, îndreptată, pentru carea rămîn multămîtoriu purure.

Lucrul cel mai momentos pentru clerul gr[eco]-catolic pentru națiunea română din părțile acestea, departe de țară, este acum alegerea de arhiepiscop la Blas, carele va fi m[etropolit]ul Provinciei beseric[est]i de Alba-Iulia. Alegerea, terminul e pus pe 12 august a.c. Propunerea de cult pentru această alegere a aprobat Majestatea Sa în 24 mai a.c., din motivul diverselor interpelecții și fără consecințe pre venitoriu, rezervînd sieși pre altă denumire. Dreptul de alegere acum s-a extins preste Eparhia a Făgărașului. Comisarii sunt despuși: cel besericesc Lugoșului, și cel civil supr[emul] căp[itan] a Districtului. Pregătirile alegerii se vor face în 11 aug. după amiază.

se va împlini în ziua următoare, după terminarea S[finței] liturghii. Trei indivizi, cari din alegere vor avea mai multe voturi, se vor publica înaintea alegătorilor de candidați pentru a[rhi]ep[iscop]ie⁴, și ca atari se vor prezenta înaltului ministeriu. (Acesta, primind rezultatul alegerii, după ritul și disciplina bisericeii g[reco]-c[atolice], în înțelesul canoanelor, va recerca pre ep[iscop]ii sufragani ai provinciei, adică pre cel din Urbea Mare și pre cei din Gherla și Lugos, a se folosi de dreptul său și a propune la înalt acesta opiniunea sa, și fundată dechiarățiunea sa, pentru cel ce l-ar voi a fi m[itro]p[olit]ul său. Acestea terminându-se, ministrul de cult va conferi cu Majestatea Sa, și așa, va urma denumirea aceluia pre carele providența divină l-a designat la acea prea înaltă demnitate bisericească, spre a direage trebile acestei provincii bisericești încă neorganizate.)/

280

Ceasta pînă aci, în alinea 2-a scrise, se pot folosi și în *Gazetă* (că le-am scos din rescrisul și instrucțiunea ministrului de cult cu data 6 l.c., N° 504⁵; însă rog ca, în cazul acela, partea ultimă ce urmează după alegere să rămînă secret între noi), iară folosirea, dacă n-au sosit de airlea asemenea încunoștințare, să fie fără dat, loc și subînsemnare. *Idok tanujæ* se apromite că va publica și actele despre acest act sunătoare.

Protocolul alegerii din 1850 va fi de lipsă pentru alegători⁷, ca repețind în memorie ce s-a lucrat atunci, să apere și acum, cu tărie, dreptul său de alegere și pre venitor i u, căci e cunoscută aceea asiomă în viața noastră constituțională de astăzi, că numai atîta posedăm, cît suntem capaci a stoarce de la puterea ocîrmuitoare. Nouă, după cum ne stau trebile astăzi, după a mea părere, ne-ar trebui un cap bisericesc carele, mai întii, să se apuce de organizațiunea dinlontru a provinciei sale preste tot și, mai aproape, de a a[rhi]diecezei. Cu aceasta să servească de model celoralalte, rădicîndu-se cu minte și cu lucrarea preste toate partidele și intrigile, ce ne amenință de toate laturile, spre a ne ameți și a trînti la pămînt. Că e știut cum că a fost ep[iscop] rău pentru ai săi acela care a fost politic prea mare. Cînd, dară, suntem siguri acasă și îngrădiți cu muru întreit și neînvins al ordinei, al buneii înțelegeri și al buneii stări, atunci putem ieși și în publicul cel mare, că ieșim de acasă, iară nu de la moară.

Ce se ține de bazele organizațiunei noastre după disciplina bisericeii orientale, avînd în vedere celea 4 puncte⁸ și readucînd statul lucrului la Sinodul din Florența⁹, e dorirea și a mea cei mai vie. Eu, însă, cu dreptul bisericesc în mînă și cu acea convicțiune firmă cum că *Roma* dacă va fi bine informată, nu ne va pune piedeci, în mînia tuturor celor ce nizuiesc a ne face atîrnați de la ei. Noi, în celea disciplinarii, ca în trebi ale efluinței omenești, dacă vom fi oameni în adevăratul înțeles al vorbei, vom fi liberi a ne organiza dinlontru, numai să nu abuzăm cu libertatea pog[or]îndu-ne la de/feptele numai suferite oarecînd în beserica, iară acum stîrpite, sau rădicîndu-ne preste barierele canonice, de a introduce înnoiri care nu se lovesc cu spiritul ei. însă a ținea congres sau conciliu provincial în trebi bisericești, din anumit număr de preoți și

280v

mireni, a organiza stat besericesc gr[eco]-cat[olic]¹⁰, a ținea sinoade eparhiali, a se forma asociațiuni pentru rădicarea unei academii și mai multo gimnazii etc, pentru îmbunătățirea stărei școalelor elementare și a altor institute de lipsă etc, ca așa spiritul luminării și al ajutoriului împrumutat, ce unește puterile și le mobilizează, să deie cleruluLși națiunei, în proporțiune geometrică înmulțită viață și tărie și durațiune, socotes că nime nu va putea opri pre clerul și națiunea noastră. Voia statornică tuturor, în acelea bune, e voia lui D-zeu. în planul lui Szechenyi, 6 c. de cap, pe an, era de ajuns ca să facă minuni, să prefacă toată Ungaria în rai pre pămînt! Un adaus de 13 cr. după fior[in], pentru plățirea oficialilor sub Măria Theresia introdus, și-n săsiune sub varii preteste rețnut în casă, pe rînd s-a rădicat la suma grandioasă de milioane, cu car sasi,prudenți și circumspecți, au îmbunătățit starea școalelor sale și s-a întărit pe sine.

Adevărat că a însemna aci pe hîrtie unele ca acestea *nu e greu*, că efluința cugetărei individuale, sunt *pia desideria*¹¹, însă a le pune în lucrare și a le da direpțiunea nimerită, spre deplinire în toți ramii, mai o samă în cei principali, ca factori ai totului, unde are a concurge un număr *mare* de indivizi activi, e una din problemele acelea mai grele ocîrmuit, la a cărora rezolvire și cei geniali de multe ori au ostenit fără rezultat. E grea calea ce duce la scop, însă virtutea o face ușoară.

De arhiep[iscop] și m[itro]p[olit], Cîrma ar dori pre omul său, care să aibă încredere, așijderea și clerul pre al său¹². însă clerul nostru alegătoriu, după cum mi se împare mie, va împărți voturile sale la mulți, nizuind fieștecare pe favoritul său a-l rădica în fruntea trebilor însă cit de bine ar fi dacă și-ar concentra voturile sale în unul, sau o mult în doi aleși, ca așa să nu fie eludat! Unii spun că — pînă una alta ar fi bun ep[iscop]ul Lugosului¹³, ca cel mai bătrîn (de 74 a[ni]) și, d va întră în numărul ternariu al candidaților¹⁴, poate că se va și denum El nu posede nici zelul lui Șuluțiu, nici bunețele lui Lemeny ci, pe lin simțul de român, are multe din trăsurile lui Bob, și unele ale sale propre carele în antecesorii lui nu se afla.

Și cu acestea, în seria m[itro]p[olit]ului și organizațiunei bisericeii g[reco]-c[atolice] nu mai amintesc alta, ci rog pre D-zeu, ca pre cel ce va chema din sinul clerului la cîrmă să-l întărească cu îdoit spiritul lui Ilie profetul, ca așa, să fie în stare a ne conduce la pășuni verzi, apele odihnei — după cum zice psalmistul — incît nimic să nu ne li sească.

N-rul 8 din foaia *Tran[silva]nia* cu mulțamită l-am primit. Pent *Dicționariu*¹⁵ sum surprins, însă fie voia d-tale. *Inveniam modus*

Scrisoarea mea din 13 l.c. să fie sub liberă despusețiune a d-tale pentru celea ce interesează publicul, însă celea confidențiale să rămî între noi. Numele meu aș voi să treacă prin lumea aceasta ca apa li carea nu vatămă țărmi, nici strică moșiilor marginale.

D[omnul] M. Pascaly cu societatea .sa dramatică, pe duminică va fi acici¹⁶. D[omnul] Marienescu¹⁷ își dă toată truda de a pregăti celea trebuincioase.

Cu acestea, sărutându-te, mă aflu totdeauna onorat a mă putea însemna al prea vener[atei] d[omniei] tale amic,

Șt. Moldovan./

¹ Vezi scris, anterioară, n. 6—7. Provincia bisericească propriu-zisă va fi organizată, însă, abia în 1872 (vezi scris. XXI, n. 8).

² Alegerea va avea loc în 10—11 august.

³ După uzanța vremii, la alegerea de episcop - în cazul de față mitropolit — luau parte doi comisari reprezentând persoana împăratului. La 1868 cei doi comisari desemnați de Curte au fost Alexandru Dobra, episcop greco-catolic de Lugoj și Alexandru Bohățel, căpitan suprem al Districtului Năsăud. Vezi denumirea lor la *Ioan Mieu Moldovan*, *Op. cit.*, p. 3.

⁴ Așa-numitul *ternariu*, un mod pervers de amestec al împăratului în treburile bisericii românești. Greco-catolicii români — încă din secolul al XVIII-lea — trebuiau să aleagă *trei* candidați, pe care să-i supună arbitrariului imperial. Din cei trei, — împăratul îl denumea pe cel care îi convenea. De regulă, în ternariu era strecurat un om ultrafidel imperialilor, care era apoi preferat de împărat, fie că avea sau nu majoritatea voturilor din dieceză. Cazul cel mai cunoscut este al lui Ioan Bob, care a fost denumit de monarh în pofida faptului că avea cele mai puține voturi din ternariu.

⁵ Vezi instrucțiunea Ministerului de Culte cu nr. 504 din 6 iunie 1868 la Ioan Mieu Moldovan, *Op. cit.*, p. 2—9.

⁶ Indicație greșită. Publicația maghiară *Idok tanuja* nu pomenește nimic despre problema în discuție.

⁷ Vezi sers. precedentă ,n. 7.

⁸ Rezistența la aceste presiuni și lupta pentru păstrarea *esenței orientale* a bisericii greco-catolice a constituit un aspect foarte important al luptei românilor din Transilvania în secolele XVIII-XIX.

⁹ Din 1439, unul dintre cele mai importante concilii din întreaga istorie a bisericii creștine. Conciliul s-a convocat cu scopul de a reface unirea între bisericile apusului și răsăritului, prin acceptarea condițiilor Romei. Scopul generos a eșuat din cauza opoziției episcopului Marcu din Efes, care, în fața pericolului căderii Constantinopolului sub turci — apusenii condiționau un ajutor substanțial și salvator de condiția unirii cu biserica Romei! —, a rostit cunoscuta replică lipsită de responsabilitate: „Piară împărăția lumescă, dar rămână cea cerească!” Căderea Constantinopolului a pecetluit soarta popoarelor Europei de răsărit pentru mai multe secole, din cauza mcăpăținării lui Marcu Efeseanul și a citorva acoliți ai săi.

¹⁰ „Dorință pioasă.”

¹¹ Excelentă observare a mecanismului politic care a subminat confesiunea greco-catolică din Transilvania încă de la înființarea ei. într-adevăr, un singur arhiepiscop, Alexandru Sterca Șuluțiu, a reușit să fie în egală măsură apreciat de autoritățile politice și iubit de popor. în rest, episcopii sau mitropoliții au fost fie unelte ale stăpînirii — în pofida unor merite față de națiune! — ca Petru Aron, Ioan Bob, Ioan Lemeni, Ioan Vancea, Victor Mihali de Apșa, fie răzvrățiți împotriva stăpînirii și deveniți eroi naționali ca Inochentie Mieu sau Grigore Maior.

¹² Alexandru Dobra va intra și el în competiție, dar cu un număr infim de 11 voturi.

¹³ în ternariu au intrat Ioan Vancea de Buteasa, cu 59 voturi, Timotei Cipariu, cu 49 voturi și Ioan Fekete Negruțiu, cu 36 voturi.

¹⁴ Vezi scris. XXV, n. 2.

¹⁵ „Vom găsi modalitatea.”

¹⁶ Despre turneul teatral al lui Mihail Pascaly în Transilvania, în 1868, vezi Ioan Breazu, *Teatru românesc în Transilvania pînă la 1918*, în *Studii de literatură română și comparată*, 1, Cluj, 1970, p. 97-116.

¹⁷ Atanasie Marian Marienescu (vezi și scris. XXII, n. 3).

XXVIII

Lugoș, 5/8 [1]868

Preaenerate domnule și amice !

Din colecțiunea diplomatică descrisă din *Diplomatariul* nemuritorului compte] Iospf] Kemeny amăsurat apromisiunei date, am deco- piate pînă acum preste 40 filere, tot cu mîna mea scrise, și mai am o serie încă preste 20 filere, pînă cînd, dară, aș împlini și aceasta. Te rog a mă încunoștința, oare fi-va mai bine să le leg într-un tom, și așa să le trimit, sau numai dezlegate? Căci, de vor ajunge toate la țipariu, atunci pentru culegătorii de litere e bine să fie fileră de fileră libere; și apoi, în cazul acesta, grăbi-voi a trimite celea gata, sau a le trimite toate odată ?

Diplomele acestea, după a mea părere, sunt care de care mai interesante pentru de a revărsa lumină preste istoria românilor din Tran[silva]- nia.

Cu ocaziune adunării g[ene]rale a Asociațiunei, din l.c., ce se va ținea în Gherla², de cumva veți osteni pînă acolo, se poate face amintire că, oarecum, va fi mai cu scop pentru Asociațiune a se țipări pe rind în foaie, sau în broșure deosebite, carele ar forma un tom, și s-ar putea continua în alți torni, pe rind, și alte diplome de cătră alții culese sau cule- gînde, de care mai am și eu oarecîteva.

De vei merge la Blas pe 10 l.c³, se vor bucura toți că vor avea de îndemină, spre direpțiune în afacerile celea mai grele, pre bărbatul ce 282 mai luminat al său, carele știe îmbina indigențiile politice cu cele ale clerului și ale/ națiunei noastre, în timpul acesta critic ce ne apasă.

Ep[iscop]ul nostru⁴, îngrijat de misiunea sa ca comisariu⁵ — (ur- mătoarele sunt secrete !) — a propus In[altului] Min[ister] de cult îngri- jirile și indoielile și dificultățile presupuse din partea sa. Ministrul a răspuns: ad 1) că Concordatul⁶ în Ungaria *niciodată* n-a ajuns la valoare de lege: *nu poate*, dară, servi de cinosură pentru alegerea de ep[iscop] ad 2) că, după analogia legii pentru sinod din Ungaria, acum sancționate la Blas *acum* nu pot concurge și *mirenii* la alegere⁷, din cauză că depu- tații români (gr.-cat.?) de la Dietă, în memorandumul lor îndreptat cătră Majestate, *n-au atins nici un cuvînt despre mirenii* ad 3) că cinosura de acum de alegere e cea ce s-a observat la alegerea ep[iscop]pilo- Lemeny și Șuluțiu⁸, prin urmare, ad 4) cum că capitulele, cel din Urbea Mare și cel din Lugoș *n-au drept* de alegere⁹; ad 5) că comisarii să se țină

strîns numai de misiunea alegerii de mitropolit, în fine, ad 6) că, și de s-a zis că acum odată se dă voie de alegere fără de consecință în viitoriu, *totuși* Majestății Sa — și de are drept de denumire ! — *nu are cugetul* de a opri pe viitoriu alegerea (de sine se înțelege: dacă va fi tare dorită). După alegere voi servi cu actele acestea pentru istorie.

282 v

Deci eu acestea combinîndu-le, opinez ca, dacă va/ alege acum clerul mitropolit pe bărbatul cel mai activ și mai înțelept și mai circumspect, acela mai întii, în sinod provinciale, va organiza provincia și într-însa, după analogia romano-catolicilor, va organiza și statul bisericesc grăco-catolic al provinciei și cu acesta *in corpore* va mișca toată peatra, ca în sesiunea venitoare dietală să se exopereze batăr ce au dobîndit frații orientali etc. Iară acum clerul să redigeze o cerere la Majestatea Sa, suscrisă de toți alegătorii, în carea să-și exprime determinată voia sa pentru grabnică punerea în lucrare a organizațiunei provinciei acestelija bisericești ¹⁰.

Cu această ocaziune mai adaug încă niște însemnături despre următoarele ce se află în *Diplomatariul* kemenyian: a) despre Blas, pentru compunerea istoriei lui ¹¹; b) despre decime ¹²; c) despre *Valahia* și d) despre *valahi* ¹³, deosebi în *Registris Archivorum*, ca și acestea să se adauge ia celealalte. Aș dori ca acestea însemnături, toate, să se lege laolaltă, și așa să se păstreze în arhivul Asociațiunei.

Cu acestea, esorîndu-ți de la D-zeu sănătate și tot binele, cu adincă frățească venerațiune rămîn veneratei d[omniei] tale vechi amic,

Ștefan f

¹ Vezi scris. I—III, inel. notele.

² Adunarea generală a ASTREI de la Gherla din 13/25— 14/26 august 1868 (vezi *Transilvania*, I, 1868, nr. 15, p. 337; nr. 20, p. 465-479; nr. 21, p. 497-506; nr.23, p. 521-540; nr. 23, p. 545-567; nr. 24, p. 581-58").

³ Adică la alegerea de mitropolit. Bariț n-a fost la Blaj cu această ocazie.

⁴ Alexandru Dobra al Lugojului.

⁵ Vezi scris, anterioară, n. 3.

⁶ Concordatul de la 18 august 1855 între Papa Pius al IX-lea și împăratul Francisc Iosif I (vezi textul înțelegerii în broșura *Convențiune între Sînția Sa Papa Pins IX și Majestatea Sa cesareo-regio-apostolică Francisc Jozsef I, împăratul Austriei. Blaj, MDCCCLVI*).

⁷ într-adevăr, la 1868 nu s-a obținut aprobare pentru doritul sobor tradițional răsăritean, în care și mireni să participe cu drept de vot la alegerea arhierului. Autoritățile au eludat această dorință a românilor iar sinodul s-a desfășurat după moda catolică a alegerii de către protopopi. în documentele sale, Sinodul electoral din 1868 și-a reafirmat totuși, din nou, atașamentul la legile bisericii orientale, în termeni răspicați: „Acest sinod își reinnoiește manifestarea voinței sale ca sinoadele alegătoare de arhieru să se compună în viitor atît din membri clerici cit și mireni” (vezi Ioan Mieu Moldovan, *Acte sinodali*. . ., I, p. 34)

⁸ Respectiv la sinoadele electorale din 15 mai 1832 și 18/30 septembrie 1850.

⁹ Din cauză că arhidieceza greco-catolică română nu era încă organizată în sistem de provincie metropolitană, cu episcopii sufragane, așa cum se va organiza în 1872 (vezi și scris. XXI, n.8).

¹⁰ La Sinodul electoral din 10—11 august 1868 s-a și compus documentul intitulat de Ioan Mieu Moldovan (*Acte sinodali*. . ., I, p. 45—46) *Representațiunea Sinodului către Maiestate pentru asigurarea dreptului de alegere*.

¹¹ Vezi și scris. XXIV, inel. notele. Regestele despre istoria Blajului: *Data Historica Oppidum Baldsfalva Ccmîtatus Albae Infer. respicientia in Diplomatario Domini Corn. Jos. Kemeny contenta, ex eodem Diplomatario a.1846 designata*, în *Transilvania*, I, 1868, nr. 23, p. 568-569.

¹² *E Diplomatario Illustr. D. Corn. Josephi Kemeny de Decimis*, în *Ibid.*, II, 1868, nr. 15, p. 178-179.

¹³ *E Diplomatario Illustr. D. Corn Josephi Kemeny de Valachia*, în *Ibid.*, I, 1868, nr. 24, p. 592—593. Dar nu la aceste citeva regește despre Valahia se referă Ștefan Moldovan, ci la imensa serie de documente — „diplome” — copiate în estenso din manuscrisul contelui Kemeny.

XXIX

Lugoș, 26/20 [18

Prea amate d-le și frate !

Amăsurat promisiunei mele, date în scrisorile din 13/6 și 5/8 a cătră d-ta îndreptate, cu poșta de astăzi am expediuat și *Colecțiunea diplomelor* din *Diplomatariul* com[itelui] Ios[if] Kemeny ¹, descrisă oferită Asociațiunei transilvane. Binevoiește, dară, ca secretariul I aceleiași asociațiuni, a o primi și a o uzua după cum vei afla mai deapoc scop pentru binele public.

Această colecțiune cuprinde în sine 440 pozițiuni de diplome, 494 pagine. Și, ca mai ușor să-i fie scrutătoriului, amtremis și *Index*, de la pag. XVII—LVII, iară în *Preînsemnătură*, de la pag. V—XVI, am depus unele notițe, cari am socotit a fi demne de păstrat pentru viitorime.

Că nu sunt în această colecțiune numai diplome la români privitoare ci și alte fragmente și extrase din diplome, ce privesc pe secui și sași, și alte trebi provinciale, să fiu excuzat cu acea intențiune că am dorit să posede și acelea momente mai culmi/nante ale întâmplărilor și ale apurturilor de cîrmă, cari ca niște puncte lucitoare deservesc scrutătoriului în întunerecul trecutului patriei noastre.

284

Eu, neprimind răspuns că, oare legată să o trămit ori ba, acum trămit dezlegată, iară pe d-ta te rog ca, la timpul ce vei afla binevenit să binevoiești a o lega, ca mai sigur să se poată păstra.

Cu aceasta, rugind răspuns asigurătoriu despre primirea ei, cu adincă frățească venerațiune rămîn prea amatei d-tale frate,

284v

Ștefan Moldovan,
prepozit./

¹ Vezi scris. **XXIV** și **XXVIII**, inel. notele.

XXX

Lugoș, 30/4 [1]869

Prea amate domnule și amice !

Cu sărbătorile luminate și desfătate ale învierii lui Christos fiind în a.c. împreună și sărbătoarea S[fintului] Georgiu, ziua onomastecă a d-tale, ambe aceste zile însemnate îmi dau ocaziune a-ți însemna dorirea animei mele, ca bucuria prin învierea lui Christos adusă la toată lumea, să fie statornică în anima cei nobilă a d-tale, reinviindu-ți puterile trupești și sufletești, pînă la celea mai adinci bătrînețe, iară învingerea glorioasă a S[fintului] Georgiu să fie înaintea tronului lui D-zeu preț mijlocitoriu pentru d-ta, ca să fii dăruit cu putere de sus, de a reporta și însuși învingeri strălucite întru toate întreprinderile binelui public a patriei și a națiunii, și celui privat a d-tale consacrate.

Cu cari, sărutîndu-te, rămîn prea amatei d[omniei] tale vechi amic,

286

Ștefan m.p. /

¹ Adnotată: „1869. Lugoș.. 30 aprilie. Ștef. Moldovan”.

XXXI

Lugoș, 27/7 [1]869

In secretis et confidentialibus !

Prea amate domnule și amice !

Astăzi am primit *Dicționarul*¹ apromis. O, cît de bun ești cătră mine, de nici o ocaziune nu lași spre a-mi cauza bucurie și mîngâiere amicală!

Mai nainte de aceasta cu 4 zile a comunicat ep[iscopul]² cu senatul său o scrisoare a m[itrop]o[olitului]³ cu datul 18 l.c, în carea arată necesitatea neamînaveră de a aduna, mai nainte de toate, un congres autonomie, și cere răspuns meritoriu la 3 puncte: a) de lipsă e ținerea atîrtii stat autonom?; b) dacă e așa, cum să se mijlocească concederea tinerei: oare într-un recurs colectiv, sau în reprezentațiuni separate? ; și c) cu ce modalitate și cînd să se tină acela?

Eu, cugetînd mai adinc la această scrisoare și la c e pus s[fin]ția] sa m[itrop]o[olitul], pregătindu-se de a m sinodul ecumenic⁴, am venit la convincțiunea că pînă nu va putea efeptui acest op grandios, cînd rom[ano] 2 ani se tot pregătesc, și abia au putut ajunge pînă la a țiuinei pregătitoare, carea acum numai s-a început, și va continua, pentru examinarea operatului comisiune 288 vom fi în stare să facem toate mai cu grabă?/ Oare n-ar scurtimea timpului și pentru alte prevederi înțelepte, m[itrop]o[olitul] în giur de sine o conferință amicală de aleși, beserpești] și civ[ili], cu toții de la 20—50 inși, c calea pe carea să îblăm, și așa numai să se ceară se ținea congres mixt preliminaru, pentru com necesarii?

Acestea *în secret* și cu confidență amicală cu grab și rugîndu-vă părerea pentru orientarea mea mai depă dială mulțamită de darul primit, cu frățească vene d-tale frate și amic,

288v

¹ Lucrarea lui George Bariț, *Dicționarul unguresc-roszotr*, apărut la Brașov, în 1869.

² Alexandru Dobra al Lugoșului.

³ Ioan Vancea, noul mitropolit greco-catolic de Alba-Iulia august 1868.

⁴ Mitropolitul Ioan Vancea a luat parte la Conciliul Vatican ținut la Roma. Vezi în acest sens Victor Bojor, *Episcopul Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, Tirgu-Mureș, 1939, p.

⁵ Adnotată: „1869. Ștef. Moldovan. Lugoș, 27 iun. Răsp. pe

XXXII

Christos a înviat!

Preaenerate domnule și amice !

Lăudat să fie D-zeu care ni-a dăruit sănătate și pace să ajungem, precum sărbătorile memoriei învierii și sărbătoarea S[fintului] George, carea deodată e și d-tale, vechiului meu amic.

D...i...i...tă! — în puterea scrisoarei acesteia, c cu toată simțirea animei mele, ce-i mai însuflețită de țiuine, mă înfătoșez înaintea d-tale și te rog a-mi conc

țoșez și să-ți gratulez ca bunul și induratul D-zeu să te meriteze a ajunge această zi însemnată, și celealalte zile ale vieții d-tale, cu pace, sănătos și întru mulți și fericiți ani, pentru binele public al patriei și al națiunii noastre, a caria conducătoriu veteran și glorios ai fost, ești și vei fi, și pentru binele privat al prea amatei familiei d-tale și al celor ce-ți doresc ajutoriul și patreciniul.

Și această ocaziune binevoiește a o primi de un semn neșters a legătuinței cordiale deîntre noi, pină ce vom exista împreună pre această lume.

Cu acestea sărutîndu-te, rămîn prea vener[atei] d[ornniei] tale amic vechi,

Ștefan Moldovan m.p.
preposit ¹.

Adnotată: „1870. Ștef. Moldovan, Lugoș, 4 mai. Venită 7. Răsp. . .

XXXIII

Lugoș, 1/5 [1J872

Christos a înviat!

Peea amate și prea venerate domnule !

Dumineca ce vine fiind ziua onomastecă a d-tale, iară mie, pre atunci cu voia lui D-zeu trebuind a fi în Blas, ca să iau parte la sinodul provinciale ¹, mai înainte de pornire, cu aceasta, din toată anima îți gratulez, și rog pre D-zeu ca să te susțină sănătos, cu pace și onorat, pentru binele public al patriei și al națiunii noastre, și pentru binele cel privat al familiei și al amicilor și stimătorilor d-tale, la mulți și fericiți ani!

Aș fi dorit ca d-ta, sub numele unui teste legal, să luați parte la acest sinod ², și aș dori ca sinodul de acum să fie mijlocitoriu potente pentru adunarea grabnică a congresului besericesc. De nu vei lua parte acum, eu, după putință, la timpul său, te voi înștiința despre toate cele ce vor pertrapta acolo.

Acum te îmbrățoșez cu amoare cordială de amic vechi, și rămîn prea amatei d[ornniei] tale venerătoriu frate,

Ștefan.³/

¹ Este vorba de un eveniment important în viața confesiunii greco-catolice române: Consiliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș, care a avut loc între 5—14 mai 1872 (vezi și scris. XXII, n. 8), Ștefan Moldovan a luat parte la sinodul provincial ca președinte substituit al primei secțiuni a sinodului,

în locul episcopului său Ioan Olteanu al Lugoșului. Vezi actele sinodului în lucrarea *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș, ținut la anul 1872*, Blaj, 1886.

² Se pare că Bariț n-a participat la Conciliul provincial din 1872, acesta a avut un caracter prea special, strict religios.

³ Adnotată: „1872. Ștefan. Moldovan. Lugoș, 1 mai. Răsp. . . ,

XXXIV

Lugoș, 5/7 [1J872

Prea amate și venerate domnule și frate !

în 2 mai a.c. călătorind la Blas, spre a lua parte la sinodul provinciale ¹, am fost însărcinat a fi acolo și procuratorul ep[iscop]ului nostru, și pină la sosirea lui de la întimpinarea împăratului, în Temișoara, și pină la trecerea acestuia pină în Arad, în 6 și 7 mai întimplate.

în Blas, simbătă în 4 mai la 10 oare s-a ținut ședința preliminară în carea, după cuvîntarea m[etropolit]ului ², s-a depus promisiunea solemnă de a ținea secretele sinodului ³, după formula în protocolul tipărit p[er] scrisă. Apoi s-au ales oficialii sinodului, de 6 categorii ⁴, și fiecare membru a prezentat prezidiului documentele sale credenționali de procurățione îndată s-au citit 5 decrete ⁵ preparate spre șed[ința] I-a, și s-a stăvilit ținerea ședp[nței] I-a în 5 mai.

Iară în 4 mai după amiază s-a ținut înmormîntarea mamei m[etropolit]ului, carea a avut acea singularie ultimă onoare de a fi petrecută de aleșii clerului din toată provincia m[etropolit]itană.

Duminică, în 5 mai, s-a ținut șed[ința] I-a publică, în beserica centrală, în următoriu rînd: după prescrisul ord, procedînd procesiunea a avut curtea m[etropolit]ului la beserpca] cated[rală], și aici m[etropolit]ului, asistență numeroasă, celebrînd S[f]înta] Liturgie și, după cultul divinității scoțîndu-se din beserica toți ceialalți, preșezînd la masa sinodului ținut cuvîntarea/ ponderoasă ⁶ a deschiderei sinodului și apoi secretariul a cetit decretul deschiderei sinodului. Apoi s-a cetit decretul despre n[orm]a] turisirea credinței, după formul P[ontifi]cului Urban al VUI-lea, presc[ris] pentru orientali, tradusă în limba română. Iară celelalte 3 decrete, cetite în ședp[nța] preliminarie s-au fost publicat, s-au socotit de cetite și așa, deschizîndu-se ușa besericeii, s-au întors cu toții la curtea m[etropolit]itană, în procesiune, după cum au venit la beserica.

în 6 mai s-au ținut congregațiunea generală a II-a. în aceasta s-au ales 3 comisiuni sau secțiuni, din toți membrii sinodului, cu cîte un p[reședinte]

ședințe și de la 6 pînă la 8 membri și 3 substituiți constatatoare⁸. Apoi s-a prezentat sinodului elaboratul obiectelor pertapține, într-un volume de 36 coaie, împărțite în 10 tituli, și fiecare titulin mai multe capete⁹ (după cum se află elenchul acelora publicat în *Sionul romfănescj de G. Pop*). Din acest elaborat, cei 3 tituli primari s-au predat comisiunii I-a în 12 coaie, alți 3 următori comisiunii II iară în 12 coaie, și cei 4 ultimi comisiunii a III-a în 12 coaie, spre examinare, ca fiecare comisiune deosebi, după cum va afla mai salutaru, să îndrepteze, să adaugă sau să șteargă, iară în congregațiunea generală a/ toate trelelor secțiuni să se concerteze din nou și să se străverească și accepteze ce e mai bun.

în 9 mai, joi demineața, sosind și ep[isco]pul Lugoșului, iară comisiunea I-a terminînd lucrarea sa, în acea zi s-a ținut congregațiunea g[Fene]r[r]ală a tuturor secțiunilor. Și așa s-a urmat și în următoarele zile vineri și simbătă, terminînd lucrările sale și a II-a comisiune. Iară duminică, în 12 mai, s-a ținut a II-a ședință publică în beserica, adecă: premiîndu-se ordul procesiunii și celebrîndu-se S[finta] L[iturgie], sub pontificarea ep[isco]pului Lugoșului, iarăși cu asistență numeroasă, s-a așezat toți membrii la masa sinodală și s-au cetit 4 tituli primari, cu capetele lor, și fiind timpul înaintat, s-a închis ședința, întorcîndu-se cu toții iarăși în reședința m[etro]p[ol]itană.

Tot atunci, duminică în 12 mai, după prînz, s-au ținut congregațiune g[ene]r[r]ală pentru concertarea operatului restante de la sec[ți]uneaj II- ași s-a început al sec[ți]iei III-a, carele s-a continuat luni dimineața și după amiază, pînă în noapte, cînd s-a finit tot operatul¹⁰.

Martî, în 14 mai, s-a ținut a III-a și ultima ședință publ[ic]ă în beserica, cu toată solemnitatea prescisă, și s-a continuat publicarea titurilor rămași pînă în fine. Și, cetindu-se decretul închierii sinodului¹¹, m[etro]p[ol]it[ar]ul/ a ținut cuvîntare de închidere¹², la carea ep[isco]pul Lugoșului a răspuns cu toată cuviința și s-au suscris actele sinodului, pre cornul stîng al altariului, de cătră toți membrii sinodali; și așa, s-a intonat *Mărire întru cei de sus lui D-zeu !* și apoi, reîntorcîndu-se cu toții la reședința m[etro]p[ol]itană, după prînz s-au dus fiecare la ale sale.¹

în cursul acestui sinod, e memorabile pentru Blas și aceea că în 6 mai s-a deschis mai întii calea ferată de la Teiuș pînă la ' Mediaș, prin Blas, și așa noi cei din părțile din jos ale Mureșului amputut să ne reîntornăm din Blas pre calea ferată, cătră casă.

Terminîndu-se lucrările sinodali, m[etro]p[ol]itul, în seara aceea, a ținut conferință cu capitularii săi despre ținuta ce ar avea să observeze în cele politice, în urma provocărei onorifice a Conferinței din Sibii¹³, făcute prin doi emisari ai sui. însă la acea conferință, ep[isco]pul Lugoșului cu reprezentanții diecezei sale nu au fost invitați. Din acest incident,

și din acea cercustare că, din Blas pînă la curtea trenului, carea e afă în cîmp, dincolo de șipotul numit Al Crăieșei, nu este încă cale como ci e silit omul a încungiura cîmpul acum numit Al Libertăței, pînă sus, cătră Mănărade, și așa, a se întoarce pre sub deal, pre cale r pînă/ la curtea trenului, și încă și din acea împregiurare că în ziua ac s-a pornit ploaie mare, carea a ținut pînă în noapte, iară pornirea co ductului cătră Teiuș e defiptă la ! oară d[upă] m[iezul] nopței, am f constrînși — așa zicînd — preste voia noastră, cu grabă a ieși din B în acea seară, pînă ce nu s-a întunecat de tot, încit nu mi-am putut l rămas bun nici de la unul dintre frați, fără numai de la m[etro]p[ol]it[ar]ul și domesticii lui.

La curtea trenului, sosind la 9 oare, am privit numai din depărt iluminățiunea ce arăta că suntem în preseara zilei acei memorab 3/15 mai, căci alte manifestațiuni solemne s-au fost oprit prin mpt p[ol]itul a se face în onoarea zilei.

Acum, reprivînd cu liniște la acest sinod provinciale, cel dintîi această provincie bisericească, și conferind obiectele și stăverirea acc tată a acelora, cu ale altor sinoade provinciali gr.-cat., ori al ruten din a. 1720, ori al maroniților din a. 1736, și cu altele ale rom.-catolici în anii de curînd trecuți, mai ales în Viena, Strigoniu și Colocea țin și considerînd pozițiunea și chemarea provinciei noastre, între rom.- și gr[eco]-orientali așezată, pînă cînd de la Roma nu va urma confir rea prescisă, nu poci altcum să mă exprim decit că s-au ținut înain ochilor canoanele celor 5 sinoade antice¹⁴ și ale celui din Florența, care s-a stăve/rit S[finta] Unire. Așjderea, că s-a urmat spiritul ingente din *Bulla P[ontificia a lui Clemfent] VIII din 13 dec. 15* despre unirea rutenilor sunătoare, și mai ales cel din *Brevele P[ontificia a lui Benedict XIV, dată în 16 iuliu 1755* misionarilor în Oriente depu întru cari ni se asigurează pentru totdeauna că Scaunul Ap[osto]lic poștește ca noi să părăsim ceva din riturile și ceremoniile beser noastre, în oficiile divine și în administrarea sacramentelor, sau din ciplina besericeii noastre, ci toate acestea, dacă nu suntem contrarii giunei catolice, nici onestăței, să se conserveze, iară mai ales că pus pond — precum se și cuvine — mai apăsătoriu pre actul un românilor din a. 1700 și pre *Bulla P[ontificia a lui Piu IX-le din noem. 1853*, acea bulă de aur a erecțiunei provinciei noastre beserice unicei provinciei naționale catolice pre rotogolul pămîntului; poc afirmez cu toată securitatea că actele acestui sinod stau mai presus cele prememorate gr.-cat. și că s-au decis toate în adevăratul spir credinței catolice, însă s-au'susținut și datenile besericeii noastre, în i gitatea lor antică, neștirbate. \Și, cu această însemnătură, cred că am călcat jurămîntul despre ținerea secretului sinodului.

297v Acum, după ce acel operat sinodale, precum socotesc/ eu, s-a trimis la Roma, bine ar fi dacă s-ar confirma așa după cum e prelucrat, și încă cît mai în grabă, ca așa să ni se deschidă ocaziune pentru promulgarea aceluia în sinodele diecezane și dețăr murirea în acestea a mijloacelor celor mai corespunzătoare cu cari ar fi a se pune în lucrare. însă, în Roma, astfel de acte, prin atîtea cercetări a congregațiilor respective se strecură și atîtea dificultăți și obiecțiuni de rezolvit pun, încît trec cîte doi, trei și mai mulți ani pînă ce, în fine, în Consistoriul patriarhale se confirmază. Timpul va trece, actul sinodal însă va rămînea și, după a mea părerea, va deservi de fundament la cele agende pre secuii înainte,, pînă cînd va susta Provincia besericească a românilor gr.-cat.

Acestea le-am însemnat cu acea amicală confidență, ca să aveți și de la mine, în miniatură, ceea ce alții, poate, mai pre larg v-au notificat,, și cu acea intențiune, ca să fie păstrate ia d-ta, ca în depozitoriul meu cel mai sigur, cele ce am știut și am opinat asupra acestui act momentos.

298 Acum, extinzîndu-se pre departe această notiță, nu însemnez despre mine și despre ale noastre *pocitej* lucruri de pre aici alta, decît că, după un morb de două săptămîni, cu amețeli de cap și cu amortirea și furnicarea murilor și a picioarelor împreunat, numai acum, de oarecîteva zile — laudă Domnului! — m-am mai ușurat. însă fiind deplin — cu voia lui D-zeu! — restaurat, te voi mai incomoda cu unele și altele.

Cu acestea, esorîndu-vă de la D-zeu sănătate, pace și fericire în familie și întru toate întreprinderile, cu frățească venerațiune rămin prea amatei și vener[atei] d[omniei] tale *idem qui pridem* ¹⁵,

Șt. Moldovan ¹⁶./

298v

¹ Vezi scris. XXII, n.8; XXXIII, n.1.

² Vezi textul cuvîntării lui Ioan Vancea în *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș...*, p. XXIV—XXXVI.

Iată, dar, în locul vechiului sinod răsăritean democratic, deschis, cu participarea mirenilor, un „conciliu” aproape papistăesc, misterios ca o adunare francmasonică și, firește, îndepărtat de popor! Nu e de mirare că a frunțașii politici naționali n-au manifestat vreun interes aparte pentru acest sinod. într-adevăr, cu această ocazie biserica greco-catolică română a căpătat independență absolută față de orice ierarhie în afara Papei, dar nu înainte de a deveni ea însăși suficient de catolică încît să nu dea bătaie de cap Vaticanului.

³ De fapt nu 6, ci 7.

⁴ Cele 5 decrete: *Decretul de deschidere a Sinodului provincial, Decretul despre profesiunea credinței, Decretul despre modul vieții sub timpul sinodului, Decretul de a nu discede și Decretul de a nu judeca* [*Ibid.*, p. XXXVIII—XLVI].

⁵ Vezi nota 2.

⁶ Vezi nota 5.

⁷ Componența celor trei comisii de lucru, în *Ibid.*, p. XXII—XXV. Ștefan Moldovan a fost președinte substituit al comisiei I.

⁸ Vezi *Ibid.*, p. 1—18". Acest lung elaborat era, de fapt, proiectul de constituire al noii provincii bisericești, pe cale de întemeiere.

⁹ Reportajul lui Ștefan Moldovan e mai complet și mai interesant decît cel publicat în *Ibid.*, p. VIII—XIII.

¹⁰ Vezi textul lui în *Ibid.*, p. XLVI.

¹¹ *Ibid.*, p. XLVIII—LIII.

¹² A fost, de fapt, o dublă conferință, de ordin restrîns, în 5—6 mai 1872 la Sibiu •cu prelungire în 27 iunie la Alba-Iulia. S-a dezbătut atitudinea pe care trebuie să o aibă românii față de dualism, în noul ciclu parlamentar 1872—1875. Date despre desfurarea ei la Teodor V. Păcățian, *Carte de aur...*, VI. Sibiu, 1910, p. 57.

¹³ Cele 5 sinoade creștine antice amintite de Moldovan sînt următoarele: Niceea în anul 325; Constantinopol, în anul 381; Efes, în anul 431; Chalcedon, în anul 451 și Constantinopol, în anul 553. în realitate, pînă la dezbinarea bisericilor s-au mai ținut două sinoade: Constantinopol (ținut în Trulla palatului imperial; de aici denumirea Conciliul Trullan), în anul 691 și cel fatal, de la Nicea, din anul 783.

¹⁴ „Același ca întotdeauna”.

¹⁵ Adnotată* „Primită 8 iuliu c.n. Răsp...”

XXXV

Lugoș, 8 / li [

în cele confidentiale.

Venerate d-le și amice !

în Nr 20-lea al *Transilvaniei* anunțînd d-ta deschidere de prenumerițiune la *Istoria Regim [entului] Il-le romfânescj grăn[îțar]* ¹, și ca singe din singele acelora și os din oasele lor, fiindcă tatăl meu e născut în Runcu, lingă Năsăud, mă grăbesc a trămite, în aci alăturata mea scrisorî, numele prenumeranților rugînd ca, cu ocaziunea expenđuirei aceluia, să mi se adaugă și celealalte opuri, în aceeași notă sub a), b), c) însemnate, pe spezele mele de expedițiune.

Pe lingă acestea, mai însemnez că eu, din 1 iuniu [1873 pînă la 1874] și din 1 iuliu a.c. am fost diriginte și profesor la Institutul teologic domnesc provizoriu, pe 3 ani, de la ministeriu aprobat, și așa am fost tare cu d-ta cu compunerea și propunerea a 4 studii teologice, adecă: știința teologică, *iei] S[cri]p[tu]ri*, moral, dogmăteacă și pastoral. Iară de la 16 aug. 1874 în 7 opt[ombrie] am ieșit prima dată, după 17 ani, ca să-mi petrec puține pruncii mei cei așezați în Jezvin ² și Beiuș.

Cu această ocaziune am rămas în Oradea Mare, în trecere, 4 zile, și, în reîntoarcere de la Beiuș, alte 4 zile, care timp, pre lingă alte expedițiuni, l-am întrebuințat pentru a completa un m[anu]s[cri]s al meu intitulat *Officiu Dioecesanu Crisiensis Relatio, et respective demissa super regulatione Epfiscojpatum gr.-cath[oli]contm per Hungarian*

specie de *Episcojpatu Crisiensi, conformiter ad Ben. gr. Intimata dđto*
27 Mart. 18 10 2Vr. 4935 et 28 Aug. e.a. Nr. 17.070, descris în Criş 10 febr.
[1]811 prin Const[antin] Stanicii, vicariu g[ene]ral,/ din carea mi-au
lipsit punctele de la 119 pînă la 193, care defect l-am descris acolo, pe
9 coaie, din copia autentică a Bibliotecii ep[iscop]eşti.

Acolo, în bibliotecă, între alte momentoase acte originali, de neamul
nostru atîrnătoare, cari încă nu s-au publicat, se mai află şi protocolul
orig[inal] ultim al ep[iscop]ului Clain¹, în care sunt cuprinse cauzele
abzicerii sale. Din acesta protocol încă n-a ieşit nimic la lumină. Eu am
rugat pre ep[iscop]p², ca, *adfideles manus*³, să mi-l predeie pre oarecîteva
zile, ca să-l aduc cu mine pentru decopiere, însă n-a voit, ci mi-a apromis
că în primăvara venitoare, mergund eu acolo, mi-l va da ca să-l decopiez
şi să mijlocesc tipărirea lui în România⁴, fiindcă în acest protoc[ol] se
descoper toate intrigile mişeloase ale iezuiţilor. Eu, dară, însemnez d-tale
singur aceasta, şi mai nainte, ca dacă aş muri eu pînă atunci, să se ştie
că este şi unde se află acest protocol.

Am rugat pre ep[iscop]ul ca să mijlocească denumirea succesorelui
său în scaunul din Lugoş. El a răspuns că guvernul pre cei naţiona-
lişti nu-i voieşte, iară primatele e aplecat pentru V. Mihalyi⁵, şi că
cu ocaziunea convenirilor de acum la Dietă, se va nisui pentru com-
plinirea acestui scaun.

Acum, mulţămind lui D-zeu şi d-tale că s-au dat publicităţii
colecţiunea diplomatecă, din ale nemurit[orului] c[omi]te Ios[if] Kemeny⁶
excerpta, şi esorind graţia ceriului ca să viezi la mulţi ani cu
fericire, pentru binele public al patriei şi al onoratei familiei d-tale,
cu frăţească veneraţiune rămîn veneratei d[om]niei] tale vechi sincer
amic,

Ştefan.)

Numele prenumerfanţilor] la Istoria Regim[entului] II gr. rom⁷

1	Ilustr. d. Mihail Nagy ¹ ,	can[onic] in Lugoş.	1 ex.	40	cr.
2	„ „ Andrei Liviu ¹⁰			40	
3	Reverendisime d. Gavril Pop ¹¹			40	
4	„ „ Matei Chişu ¹²			40	
5	„ „ Dumitru Mihăilescu ¹³ protopop			40	
6	Ilustr. d. Ioane Maior ¹⁴ consil[ier] şcol[ar] in pen[iune]			40	
7	Spec. „ Iacob Coşgarea căpitan			„	40
8	Subscrisul Ştefan Moldovan prepozit			1,20	

10 ex., 4f./00cr.,

Iară pre partea mea mai adaug:

a)	Pentru <i>Operele lui Com[elius] Tacit</i> , ¹⁵ trad. de G. Munteanu	2,80
b)	„ <i>Bibliografia cronologică</i> de Dim. Iarcu ¹⁶ ,	1,70
c)	„ <i>Femeile de Iuliu Pderzani</i> , trad. de Iuniu ¹⁷ ,	35
d)	„ <i>încercări în literatură</i> , de I. A. Lapedatu ¹⁸	5,85

Suma tot 10 f.v.

Prin Ştef Moldov

300

¹ în 1874 a apărut o operă a lui George Bariţ primită de public şi presă c
deosebit interes. Este *Istoria Regimentului al II4ea românesc transilvan*, tipări
Braşov. în pofida unor reuşite încercări ulterioare, scrierea lui Bariţ rămine cea
bună contribuţie la istoria grănicerimii năşăudene.

² Jezvin, localitate în comitatul Timiş, plasa Rekás. Azi satul Izvin, co
Recaş, judeţul Timiş.

³ Inochentie Mieu. Protocolul în cauză se păstrează azi la Biblioteca Filiale
Cluj-Napoca a Academiei.

⁴ Episcop greco-catolic de Oradea era Ioan Olteanu, transferat de ia Lug
urma morţii lui Iosif Popp Szilagy, în 16 septembrie 1873 (vezi *Diecesa Lug*
Sematism istoric... Lugoj, 1903, p. 102).

⁵ „La mină sigură.”

⁶ Protocoalele lui Inochentie Mieu, documente copleşitoare pentru începutul
cării naţionale a românilor din Transilvania, nu sînt publicate nici pînă astăzi în
gime. O parte a publicat Zenovie Piclişanu, în *Corespondenţa din exil a epis*
Inochentie Mieu Klein, 1746—1768, Bucureşti, 1924. Anterior, protocoalele fu
utilizate de Augustin Bunea, la alcătuirea frumoasei monografii — singura pînă azi
Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728—1751), Blaj, 1900. Ideea lui Ştefan Mold
din 1874, de a tipări aceste protocoale în *România*, rămîne încă un gest impresi
pe linia realizării unităţii spirituale româneşti, înaintea celei statale.

⁷ în acest pasaj simţim o lovitură sufletească asemănătoare celei prim
două ori de canonicul-patriot Ioan Fekete Negruţiu, cînd a căzut de la func
episcop al Gherlei (1865) şi de la aceea de mitropolit de Alba-Iulia şi Făgăraş. D
se poartă între Ioan Olteanu, episcop — acum — de Oradea, şi în urma căruia d
pia Lugoşului rămăsese vacantă şi marele prepozit de Lugoj, Ştefan Moldovan
conducea efectiv eparhia din 1861, pe lingă episcopi ocupaţi cu orice în afara trel
diezezei. Răspunzînd că „guvernul pre cei naţionalişti nu-i voieşte”, Ioan Olte
excluede dintre candidaţi, în primul rînd, tocmai pe prepositul său, Ştefan Mol
cel mai merituos om din întreaga episcopie. Din răspunsul aceluiaşi că „prima
e plecat pentru V. Mihalyi” reiese, apoi, că ierarhia catolică superioară a L
tot se mai amesteca în treburile bisericii româneşti. *Victor Mihali de Apşa*, 1841—
era fiul lui Gavril Mihali, deputat maramureşan în dieta revoluţionară maghiară
1848— 1849 (vezi *George Bariţ şi contemporanii său V*, Bucureşti, 1981, scrisori]

de la Ioan Mieu Moldovan, nr. XVI, n. 9) și apoi deputat, din nou, în Dieta Ungariei după 1860. S-a născut în leud, unde familia sa de vechi nobili maramureșeni deține o situație de frunte.

⁸ Vezi scrisorile XXIV și XXVIII inel. notele.

⁹ Despre canonicul Mihai Nagy vezi supra, scris. XVIII, n.3.

¹⁰ Andrei Liviu Pop. Vezi scris. XVIII, n. 4.

¹¹ Canonicul Gavril Pop. Vezi scris. XV, n.4.

¹² *Matei Chișu*, 1816— 1876, originar din Recea, în comitatul Crasnei. Cu studii la Șimleul Silvaniei și Oradea, Chișu a fost profesor la Beiuș (1841), preot profesor la Beiuș (1854), de unde apoi e chemat în rândul canonicilor Episcopiei greco-catolice de Lugoj (1857). A ajuns până la gradul de canonic cancelar.

¹³ *Dumitru Mihăilescu*, 1818— 1879, originar din Budinți, în comitatul Timiș. Persoană cu o istorie aventuroasă: neunit, cu studii la Institutul teologic greco-oriental din Arad, s-a căsătorit în 1839 cu o greco-catolică. A trecut apoi el însuși la greco-catolicism, convertind și locuitorii satului Budinți la unire, între 1841- 1879 a fost preot și protopop greco-catolic. La 11 august 1879 devine canonic la Lugoj, dar la 1 decembrie din același an moare la băile Buziaș.

¹⁴ Ioan Maior (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București, 1978, p. 334) fusese pensionat forțat din funcția de consilier școlar gubernial, în 1867, odată cu instalarea regimului dualist. Aflăm din această scrisoare că interesantul personaj transilvănean și-a petrecut anii bătrâneții la Lugoj.

¹⁵ *Opurile lui Caiu Corneliu Tacit, traduse de Gavril I. Munteanu. Date în tipariu sug auspiciile Societății Academice Române, după decesul din viață a traducătorului*, Sibiu, 1871.

¹⁶ Lucrarea lui Dimitrie Iarcu, *Bibliografie cronologică română sau catalog general de cărțile imprimate de la adaptarea imprimeriei, jumătate secolul XVI și până azi, 1550-1873*, București, 1873.

¹⁷ Lucrarea germanului Iulius Pederzani, *Femeile*, tradusă de Iuniu, pseudonimul lui Ieronim Bariț, fiul lui George Bariț. O prezentare a traducerii vezi în *Transilvania*, VII, 1874, nr. 6, p. 75-76.

¹⁸ Singurul volum antum de literatură al acestui talentat scriitor care a fost Ioan Al. Lapedatu: *Încercări în literatură*, Brașov, 1874. Vezi despre el: Dimitrie Barbu, *Nuvela istorică în literatura română transilvană. Ioan Al. Lapedatu (1844— 1878). Cu note bio-bibliografice*, București, 1936.

¹⁹ Adnotată: „1874. Ștef. Moldovan, Lugoj, 8 nov. Venită 11 nov. Răsp. 12 nov.”

XXXVI

Lugoj, 24/11 [18174

Preaenerate d-le si amice I

Ca recercării, în amicală epistola d-tale, despre momentele ultime ale p[roto]p[opu]lui Turcu¹ și ale lui Baternai și Simonici² cuprinse, după puțină să poci corespunde, după ce în însemnăturile mele de revoluțiune rămase nu se află nici o urmă, m-am întors cu rugare confidențială către fr[atele] Negruțiu, canon[ic] în Blas, ca să-mi deie deslucirile celea necesarii. Și aceasta am făcut din cauză pentru că dînsul au fost atunci p[roto]p[ol]p în Cluș și pentru că chiar dînsul,

acum 2 ani trecuți, fiind eu la dînsul în cortel cu ocaziunea sino provinciale, mi-a enarat într-o seară despre această întâmplare. 3-am asecurat că, în timpul acest critic, îi voi păstra secretul persoana că și d-ta încă vei ști așa să-ți întocmești eternizarea istorică a moriei acestora, încît d-sa nu va fi comemorat³. L-am rugat și pe aceea, ca să caute catalogul preoților gr.-cat. de cătră rebel și, în copie, să mi-l trămită. Și în cit despre unele date s-ar și nime din Blas nu ar putea să-l chiarifice(?), să-mi notifice fontană, ca să recurg/ și acolo. După ce voi primi răspuns de la fr[atele] Negruțiu, te voi înștiința despre celea putincioase. În timp de voi cerca la cuscrul meu, popa Nicolae din Cluș-Mănăstur⁴ și la denia noastră d. Vaida și la alții, precum și la p[ar]p[antele] și p[ro]to[diac] din Cătina, Io[an] Moldovan⁵ ș.a. pînă ce voi afla adevărul pu așa să ți-l subministrez.

Și, fiindcă la mișcămintele din a. [18]48 am luat și eu par prefect și ca *adlatus* la administrațiunea C[omi]t[at]ului Cetat[ă] Baltă⁶, am socotit ca din ziuariul vieței mele să escriu pentru celea adnotate de pe timpul acela, pînă cînd a trebuit să ies în nia, cu documentele orig[inale] proptite⁷. Căci eu cuget că și ți vor readuce în memorie multe din celea trecute, de pre t acela, parte publicate în *Gazetă*, parte în aceea neatînse.

Acestea ca răspuns preînștiințatoriu însemnîndu-le și esorin de la D-zeu tot binele, cu amoare amicală vă sărut și rămîn vene frate,

30 1v

(în celea confidențiali și, pînă una-alta, secrete)

N. B. M[itro]p[o]litul din Blas, cu d[ata] 31 1. tr. N, 3265 la Ordinariatul de aici, în copie, scrisoarea ministr[ului] de d[ata] 27 1. tr. N. pres[edial] 1486, în carea impută că o p[ar] semnată a clerului gr.-cat. transilvan e în contra intențiunilor niului, și îi impune ca să-i pedepsească cu subtragerea subs împărătesc. Și, deodată, comunică m[itro]p[o]litul și răspunsul d[ata] 31 1. tr. N. 3265, în carea arată a fi delatiunea falsă cler[ul] tran[silva]n g[reco]-c[atolic], afară de ținuta sa pasivă, și fidel Guber[niulu]L, și cere specificarea nominală a vinovaților

Oare trimisu-s-au și la OrdinariatuL g[reco]-or[iental] di asemenea ceva?

Așa, vezi, într-o mină ține ovăsul și într-alta sbiciul, numa omoare voința națională;și amerință cu casarea subsidpului era cu expunerea proiept[uluf] despre îmbunătățirea clerului!*/

i Vasile Turcu, protopop greco-catolic de Cătina, erou al Revoluției de 1849 din Transilvania. A fost spînzurat de unguri lingă satul Someșeni-Cluj, tombric 1848. Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 200-20":

³ Alexandru Bătrineanu și Vasile Simonis, eroi ai revoluției, morți pe aceeași spinzurătoare cu două săptămâni înaintea lui Vasile Turcu.

⁴ încă din 1850, George Bariț a început să adune date despre revoluționarii uciși de unguri la Cluj în 1848, printre care cei mai de seamă erau prefectul Alexandru Bătrineanu, tânărul tribun Vasile Simonis și protopopul Vasile Turcu. în două corespondențe din 1850, Ioan Fekete Negruțiu, protopop greco-catolic al Clujului în timpul revoluției și după aceea, îi împărtășește lui Bariț informații despre tragediile din octombrie 1848 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 138—156). Acum, în 1874, Bariț încearcă să afle date despre același lucru de la Ștefan Moldovan, care în perioada respectivă avea atribuțiile de prefect revoluționar în apropierea Clujului. Lucrurile revin însă, după 24 de ani, tot la Fekete Negruțiu, acum canonic la Blaj. în necunoștința celor două epistole din 1850, dar știind că Fekete Negruțiu, care a asistat la execuții, este cel mai în măsură să răspundă dorinței lui Bariț, Moldovan îi scrie acestuia la Blaj, cerindu-i informații despre executarea celor trei. Fekete Negruțiu răspunde, într-o scrisoare detaliată din 1 decembrie 1874, publicată de noi în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 200—207. Ca să păstreze „anonimitatea” lui Fekete Negruțiu, Ștefan Moldovan i-o trimite lui Bariț copiată de mână sa. Bariț a tipărit scrisoarea în *Transilvania*, VII, 1874, nr. 6, p. 61—64, mai apoi în *Părți alese din istoria Transilvaniei*. . ., II, Sibiu, 1890, p. 272—280. Scrisoarea lui Fekete Negruțiu, în copia lui Ștefan Moldovan, este cel mai fidel izvor despre execuțiile de la Cluj din toamna anului 1848.

⁵ Nicolae Pop era, la 1848, preot greco-catolic în Cluj-Mănăstur. El i-a însoțit, în calitate de confesor spiritual, pe Alexandru Bătrineanu și pe Vasile Simonis până sub stîlpul spinzurătorii (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 207, n.2).

⁶ Nu știm dacă a apelat „la rudenia noastră d. Vaida” din Cluj. De la Nicolae Pop n-a primit răspuns decît tirziu (vezi scris. XL), cel solicitat fiind bolnav (vezi scris. XXXVIII). Cit despre protopopul din Cătina, Ioan Moldovan, acesta părea la un moment dat că „tace tăcerea peștelui”. Pînă la urmă, răspunde și el (vezi-i scrisoarea infra, în notele scrisorii XXXVIII.) A primit și o scrisoare de la protopopul Clujului, Gavril Pop, datată 25 decembrie 1874 [*Ibid.*, p. 207, n.2], în care acesta îi comunică rezultatele investigării matricolelor celor executați în 1848.

⁷ Vezi Coriolan Suciu, *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933, p. 40-45.

⁸ Este, fără îndoială, cea mai importantă dintre scrierile lui Ștefan Moldovan; *Extras din zioarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849*, publicată în *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 7, p. 76-79; nr. 8, p. 91-94; nr. 9, p. 97-100; nr. 10, p. 113-115; nr. 11, p. 129-132; nr. 12, p. 137-139; nr. 13, p. 149-151; nr. 14, p. 157-160; nr. 15, p. 165-168. Totodată, Ștefan Moldovan îi comuică lui Bariț un mare număr de documente din 1848—1849, pe care acesta le publică bucuros în *Transilvania*, specificînd că multe sînt din arhiva Comitetului Național Român, care s-a pierdut cu ocazia cuceririi Sibiului de către oastea lui Bem, în martie 1849 [*Docnmente historice din 1848 et 1849*, în *Transilvania*, VII, 1875, nr. 17—20, 22—24; IX, 1876, nr. 1-7; 9-22].

⁹ Adnotată: „1874. Ștef. Moldovan, Lugoș, 24 nov. V[entil] 27. Rfăspuns] 30”.

XXXVII

Lugoș, 31/1 [18]75

Prea estimate d-le și amice !

Mai nainte de ce aș trimite scriptele pentru lămurirea unor întimplări din a. [18]48¹, fac cunoscut cum că pentru ferficitul V Tur CU fost p[roto]p[o]p în Cătina, mi-au sosit scrisori de la Blas² și de

la Cluș³ și mai aștept de la Cătina și de la cuscrul meu Nic[olae] Pop din Cl[uj]-Mănăstur, care a fost spiritualul Bătrineanului și a Simonis⁴. Și am sperare firmă că, cît de în grabă, imi vor răspunde ce de nu ar face, totuși celea mai necesarii acum sînt lămurite.

Ce se ține de escrierea din zioariul vieții mele de pe a. [18]75 notez că, după ce l-am conferit cu actele din acel an cari mi-au rămas de risipitoarele mîni ale revoiuțiunei, l-am aflat în multe de tuos, în altele, familiari, prea extins. Și așa, m-am apucat de lu din nou, și periodul acesta, preste așteptarea mea, a crescut în compțiune pînă la 10 filere⁵. Acum rămîne să-l purizez, și așa, să-l strădă la d-ta spre a fi întrebuițat în seria istorică a celui an fatal⁶. I cer indulgință de oarecîteva zile, în trebi de acestea, ca să-mi mină de ajutoriu la scrisoare. Și apoi, voi străpune toate ce preamintite./

Oare actele însuși, mai ales celea de la Comitetul Național c mine îndreptate, unde să le depun? ⁷ Să le mai țin la mine? le trămit la d-ta? Ori să le așez la Biblioteca diec[ezană] de a Sau...

La *Gazeta Tranșilvaniei* și la *Tranșilvania*, în una din z sărbătorilor, după ce voi aduna banii de la prenumerații cunos voi trămite prețul corespunzătoriu. Iară pentru *Ist[oria] Regimul lui Il-le*, cei 20 crăițari în plus am socotit a-i culege cînd împărți cartea.

Despre ep[iscop]ul Lugoșului, după cum am presimțit, așa mîtimplat⁸. D-zeu să deie ca prevederile d-tale să se prefacă c ca dînsul să fie unul din părinții națiunei noastre, de cei tari și părăsite!

Cu acestea, din adîncul animei mele poftind sărbători desf și An Nou fericit, d-tale și la toată familia d-tale, cu amoare am îmbrătoșîndu-te, rămîn prea estimatei d[omniei] tale vechi amic,

303v

Ștefa

¹ Vezi scris, anterioară, n.3 și ”.

² Scris, anterioară, n. 1.

³ De la Ioan Fekete Negruțiu (vezi scris, anterioară, n. 3).

⁴ De la protopopul Gavril Pop (scris, anterioară, n.5). Vezi și infra, scris. XXXVIII.

⁵ De la parohul Nicolae Pop din Cluj nu va primi răspuns. Răspunsul lui Moldovan, protopopul din Cătina vezi-i infra, scris. XXXVIII, în note.

⁶ Scris, anterioară, n.7.

⁷ încă de la începutul apariției *Transilvaniei*, Bariț s-a preocupat de adu și tipărirea a cît mai multe documente despre faptele românilor transilvăneni la Cu fiecare an, numărul acestor documente și importanța lor cresc. Impresionan

pomelnicul nominal a aproape tuturor românilor uciși de unguri în 1848— 1849. **Po-** melnicul a fost întocmit de Artemiu Publiu Alexi și s-a publicat în *Transilvania*, III, 1870, nr. 19-20, și IV, 1871, nr. 4-13. Cuprinde numele a 4843 de victime din 6 comitate.

⁵ Le-a trimis lui **Bariț**, care le-a publicat în *Transilvania* (vezi scris, anterioară n.7).

⁶ Vezi scris. XXXV, n. 1.

¹⁰ Decurgea, tocmai, procesul de numire a lui Victor Mihail de Apșa (**vezi scris**. XXXV, n. 7) ca episcop greco-catolic al Lugojului. A fost numit printr-o diplomă regească din 25 noiembrie 1874, preconizat de Papa de la Roma la 21 **decembrie** 1874, și hirotonit la Blaj, în 14 februarie 1875, **după** data acestei scrisori. Instalarea lui la Lugoj s-a făcut în 7 martie 1875.

¹¹ Adnotată: „1875. **Ștef. Moldovan**, Lugoj, 3 ian. R[ăspuns] 12 **ian.**”

XXXVIII

Lugoj, 28/1 [18]75

Venerate d-le și amice !

În estimată scrisoarea d-tale din 12 l.c. îmi dați voie ca să rețin procentul de la *Ist[oria] Reg[imentului] al Il-le r[omân]*¹ — pentru carea bunăvoință mulțămesc ! —, însă nu m-am putut folosi de așa ceva, fiindcă a trebuit să solvesc la poștă, cu portul, și cei 2 f[lo]Tini, sau câte 20 c[răița]ri adaus la 10 exempl[are]. Însă puteți aceea face în computul cu sasul avînd, cu care sumă apoi veți putea acoperi prețul oarecării cărți, carea veți avea bunăvoință a-mi trîmte cu cărțile pentru cari în 8 noiem[brie] am sușternut 6 f[lo]rini.

Acum, însă, cu poșta de astăzi — și cam tîrziu! — am expedit extrasul apromis din zioariul vieții mele, de la 15 mart. [18^48 pînă la 18 ian. [18]49, în 12^2 coaie în 4-to, căruia am alăturat și documentele de el țînătoare, de la N. 1) pînă la 79) însemnate². Extrasul, după sunetul preambulului „il ofer Asociaț[iunei] noastre tran[silva~ne, și vă rog a-l întrebuița cum veți afla mai bine”. Eu am întretîșat și unele personali și de ale familiei mele, căci viața mea publică a fost în legătură strînsă cu cea privată. Acelea, însă, se pot trece cu vederea. Am mai/adaus oarecîteva documente de pe timpul de la” 15 mart. începînd, pînă cătră luna lui noiem[brie], cari nu le-am amintit în zioariu. Și, cu acestea, de pe timpul acela tot ce am avut păstrat de revoluțiune, acum am străpuns.

Am mai închis și copia scrisoarei fr[atelui] Negruțiu și un extras din scrisoarea protopopului din Cluș, G. Pop, și acestora am adaus și un elench despre cei omoriți, cari se amintesc în documente, esîmînd pre cei omoriți în atacul de la Neșlac³.

De la cuscrul Nicolae din Mănăștur, fiind greu bolnav, n-am put să primesc răspuns, iară p[roto]p[op]ul din Cătina tace tăcerea peștelu

Ziua împușcării popei Roth nu o am pus, din cauză că nu a între cărți broșura despre ultimele momente ale vieții lui⁴.

Timpul dejustițierii lui Bătrîneanu ș.c.l. și a p[roto]p[opolui] se compute după Cal[endarul] Greg[orian], prin urmare, după xe s- tipărit, 3 și 22 opt[ombrie] sunt a se converti în 15 opt[ombrie] 3 noiem[brie] c.n., și pentru feciorul popii din Nasna⁷ a se pune 4/ opt[ombrie], precum arată documentele.

Asociațpunea] tr[ansilv]ană a provocat ca cei ce posed gazet și ziarele românești din anii trecuți să i le ofereze. Eu le am de pe m mulți ani, însă le lipsesc unii n[ume]ri, și îs în cruda., Cînd, dară ști că alții n-au observat la această provocațiune, eu bucuros le preda toate de tot soiul, esîmînd *Foaia pentru minte*, carea am voie — de 30^v mai trăi — să o leg și să o păstre/z pînă ce voi fi în viață.

Noutate avem că fr[atele] Nagy⁸ a refuzat îmbierea de a fi dec rat cu tit[lul] de abate onor[ific] și așa, aceea s-a dat fr[atelui] Livi cu titriul] Abației nou erecte (oare cînd?) între Ungaria și Polon

Ep[iscop]ul Mihalyi nu se va consacra, pînă nu i se va adju reședința¹⁰. Pentru ajustare încă nu s-a despus nimic p acum.

Cu acestea, esorîndu-vă de la D-zeu toată darea cea bună, rugînd răspuns despre primirea celor trîmise, spre a mea liniște, adîncă frățească venerațiune rămin veneratei dfomniei] tale ve amic,

Șt. Moldovan m.

prepo

N.b. Cînd era să închid această epistola, cu poșta mi-a sosit răspsul de la Cătina¹¹, care aci în copie îl alăturez. D-zeu să te țînă, ai deșteptat inimile ca să cerce celea din trecutul proxim ! Dacă în viață numai despre dejustițierea persoanelor renumite sunt de at păreri, apoi ce ar fi după moartea contemporanilor? Acum să an zăm după calendfar]: 3 opt[ombrie] c.n. "1:848 e marți, însă edic lui Toldalagi de persecuțiune are dat 5 opt[ombrie], iară 15 opt[ombrie] c.n. corespunzător] la 3 opt[ombrie] c.v.e duminică. Dacă, da 3 05 s-au dejustițiat joi Bătrîn[eanu] cu Simonis, atunci a trebuit să aceasta sau în 12 opt[ombrie], înainte de Adunarea de la Agyagfal din 15 et 16 opt[ombrie], sau îndată după aceasta, joi în 19 c [ombrie] însă fr[atele] Fekete¹³ zice că în 20 opt[ombrie] a reînt

acasă, și ziua o pune pe joi, ce nu stă, că 20 opt[ombrie] a fost vineri. Mai încolo, scrisoarea de la Cătina zice că au prins pe Turcu luni în 24 opt[ombrie], ce nu stă, că 24 a fost marți, și că nu în joia aceea următoare, ci în cealaltă l-au spinzurat. însă joi cade în 2, iară în 3 noiembrie c.n. e vineri; atunci e țirg de țeară la Cluș.

Deci, pentru Turcu, eu socotesc că într-adevăr la țirg l-au omorit, dară [nu] joi, în 2 noiembrie, dară în 3 noiembrie, vineri. De aci, ar fi să se rectifice 3 noiembrie c.n., vineri. Iară pentru Bătrineanu să se observeze documentul d-lui Axente¹⁴, care zice că în 28 sept. c.v. sau în 10 opt[ombrie] c.n., *marți*, l-au prins, și că în 12 opt[ombrie], joi, prea de grabă l-au spinzurat, cu Simonis împreună. Iară în 3/15 s-a putut, de cumva nu s-au genat a spinzura *dumineca*. Iară joia venitoare e 19 opt[ombrie], despre carea joi zice fr[atele] că a venit acasă din vizitațiune și că atunci, cu oarecîteva zile mai înainte

305v au fost spinzurați./

¹⁴ Vezi supra, scris. XXXV, n. 1.

¹⁵ Curind, în *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 6, p. 64, Bariț anunța cu bucurie recepționarea importantului „ziuaru” al lui Ștefan Moldovan: „Venerabilul domn Ștefan Moldovan, canonic și prepozit în Lugos, ne surprinse zilele acestea în modul cel mai plăcut cu un extras istoric scos pe 83 paginile 4^e din ziuariul vieții sale, pe timpul dintre 15 martiu 1848 pînă în 17 martiu [sic, recte 18 ianuarie — n.ns.] 1849”. Va urma apoi publicarea, împreună cu documentele (vezi scris, anterioară, nota 7.

¹⁶ Vezi scris. XXXVI—XXXVII, inclusiv notele.

¹⁷ Va primi răspuns și de la protopopul din Cătina (vezi mai jos scrisoarea).

¹⁸ Stephan Ludwig Roth a fost unul dintre entuziaștii sprijinitori ai revoluției românilor transilvăneni de la 1848—1849. El împărțea cu Ștefan Moldovan administrația Comitatului Cetatea de Baltă, unde l-a surprins arestarea de către oastea lui Bem. Condamnat de către un tribunal „revoluționar” unguresc ad-hoc, vrednicul cărturar sas a fost împușcat la 11 mai 1849 pe Cetățuia orașului Cluj. „Broșura” pomenită este evocarea lui Georg Hintz, *Die letzten Legensmomente des am 11 Mai 1849 in Kia. u. senburg hingerichteten Meschner Pfarrers Stephan Ludwig Roth*, Brașov, 1850, o carte de 23 pagini.

¹⁹ Despre Alexandru Bătrineanu, Vasile Simonis și protopopul Vasile Turcu vezi supra, scris. XXXVI—XXXVII, incl. notele.

²⁰ Este vorba de studentul Alexandru Țicudi, de fapt fiul protopopului din Dimbu, în comitatul Cojocna, judecat și spinzurat și el de către unguri, la Cluj.

²¹ Canonicul lugojan Mihail Nagy, despre care vezi supra, scris. XVIII, n. 3.

²² Canonicul Andrei Liviu Pop, despre care vezi scris. XVIII, n. 4.

²³ Vezi scris, anterioară, n. 10. Instalarea lui Victor Mihail de Apșa la Lugoj ca episcop are loc în 7 martie 1875. Reședința lui se va „ajusta” abia în 1879 (vezi *Diecesă Lugosului. Șematism istoric...*, p. 106).

²⁴ De la protopopul Ioan Moldovan, solicitat să-și amintească despre prinderea și uciderea lui Vasile Turcu, înaintașul său în scaunul protopopesic al Cătinei și r... a sa (vezi scris. XXVI, n. 5). Iată textul scrisorii primite din Cătina, și care se... trează alături de această scrisoare la B.A.R. m.s. rom. 999, f. 306 r):

„Copie

Cătina în 24 ianuar 1...

P.P.

La prea stimata confidențială s[cri]ptă a d[umnea]-v[oast]re din 15/12 a.tr. iau voie a răspunde următoarele:

în matricula repausaților parohiei Cătina, zioa morții fericitului Vas[ile] Tur... odinioară p[roto]p[op] în Cătina, nu se află indusă, dară după cum spun oamenii... 24 oct. a fost prins, adecă în una luni dimineața. Executarea, însă, n-a urmat în... aceea, ci în joia următoare, adecă în 3 noiembrie, pînă atunci fiind legat la Ca... comitatului de stîlp, unde, bătut, i-au scos un ochi. Și așa, orbit de un ochi,...

dejustițiat.

Cu dînsul au fost prins din Cătina numai unul, cu numele Lumperdean Grig... Acesta însă n-a fost ucis ci, după intrarea lui Urban în Cluș, eliberat, s-a reînt...

acasă.

Lila a fost măritată după Fekete János. Nu mai trăiește. Faima că ar fi de... pe tatăl său la unguri nu stă. în Cluș petrecea Mani (Mimi), măritată după Io[sif]... Șuluțiu, notariu la Tribunalul regesc.

Pe Bătrineanu l-au chemat Alexandru, fecior de cantor din Balda, frate d... cu Grigore, fost profesor în Blas, împușcat prin unguri în otarul Năsalului. în u... numele de botez a lui Simonis nu am putut să-l aflu. El a fost din Cristelec fec... unei preutese văduve. S-a dejustițiat cu Ales[andru]/Bătrineanu, ia Cluș.

După acestea, cu toată stima sum.....

Ioane Moldovan

v[ice] p[roto]p[op]

²⁵ Adunarea secuilor de la Lutița, în urmă căreia s-a abătut pustiirea asu... satelor românești din Cîmpia Transilvaniei.

²⁶ Canonicul Ioan Fekete Negruțiu, informatorul lui Moldovan despre evenime... din 1848 (vezi scris. XXXVI, n. 3).'

²⁷ Vezi Ioan Axente Sever, *Răspuns la Cartea Neagră*, Brașov, 1...

XXXIX

Lugos, 6/2 [1...

Mărte și prea stimată d-le și amice !

Cu neprețuită scrisoarea d-tale din 31.1. tr., tot în 4.1. c. am pr... și cărțile trâmise. Eu nu poci înfrînge voia animei — așa de nobil... a d-tale, și astăzi, cu ocaziunea țirgului de țeară, fiind feciorul... la mine, i-am și dat din celea în 2 exemplare trâmise cite unul, a se desfăta în amintirea de d-ta și a se ruga la altariul lui D-zeu per...

pacea, sănătatea, viața îndelungată și bunăstarea d-tale și a întregii veneratei familiei d-tale.

Că mi-ai comemorat despre zioariul *Beserica ortodoxă română*¹ îți mulțămesc, și mă voi nisui a mi-l procura, trâmțind la d-ta, cît mai în grabă, prețul anuale de 5 f. 30 cr.

Pentru publicarea epistolei fr[atelui] Negruțiu sub numele lui, răspund că eu, cînd l-am fost rugat ca, confidențialmente, să încunoștințe despre acelea ce ai binevoit a mă întreba, am pus acea condițiune de tăcerea numelui², care și d-ta mi-o ai fost atins în scrisoarea cătră mine îndreptată. Eu, însă, i-am răspuns că i-am primit epistola și că originalul i-l păstrez la mine, în suvenir, și numai/copia ei o trâmț la d-ta³. Dînsul, de atunci, mai scriindu-mi unele și altele, nu a pus condițiunea de tăcerea numelui, și așa, socotesc că se poate publica întocma, căci sperarea de ep[iscop]ie doară a apus într-insul.

Punctul cu Lila e mai delicat, aflîndu-se ea în viață, și pe la sora sa cea mai mică, Mimi, în Cluș — de nu cumva s-a măritat acum de curînd —, fiindcă fiul meu spune că i-a referat socru-său, popa Nicolae din Mănăstur că, de cite ori o întreabă cineva despre cercustarea aceea, de atitea ori plînge și tace. Ea a îmbeut de la mamă-sa ura contra tatălui ei, din cauza veche d-tale cunoscută, de cînd, adecă, s-a ținut asupra bărbatului său procesul cel defăimătoriu de onoarea familiei, că aceasta ar fi îngreoaț pe o nătăntoacă de servitoare de la casa sa, la care proces mi se împare că au fost investigatori p[ro]t[ost]ol[ar]ii Ios[if] Maior din Simărtin și Șt[efan] Moldovan din Pintic, carea înainte comisiunei se zice că l-ar fi agrăit: „Dar.. pentru D-zeu, au nu sum eu destul de zdravănă și frumoasă? Au, doară, te-am respins vreodată, de te-ai dejosit la atita și ai adus defăimare asupra fetelor tale si a casei noastre?!...*” ș.c.l. (acestea să fie între noi)./

Acum am fost început a-mi descrie călătoria mea din septem[brie] a. tr. pe la Beiuș, la fiii mei întreprinsă (căci socotesc că ți-i cunoscut cum că fratele cel mai mare al ep[iscop]ului Olteanu⁵ e jînereie meu), însă mă intrerumpe acum comisiunea primită de la ep[iscop]ul Mihalyi⁶, ca să priveghez și conduc pregătirea reședinței sale. Îmi scrie că se va duce la Blas, în săptămînă venitoare, la sintîre, însă nu spune zioa. Ci fr[atele] Negruțiu îmi scrie că i-a spus m[it]ro[pol]itul că sintîrea se va întimpla de mine într-o săptămînă, adecă în 2/141. c.⁷

Cu acestea, rennoindu-mi mulțămirea pentru multe faceri de bine, de atitea ori cătră mine arătate, cu toată simțirea amicală a animei mele te îmbrățoșez și rămîn vechiul amic,

Ștefan.j

¹ *Biserica ortodoxă română*, principala publicație a confesiunii neunite din România, a apărut la București începînd din 1 octombrie 1874.

² Vezi scris. XXXVI, inel. nota 3. Dorința canonicului Ioan Fekete Negruțiu ca numele lui să nu fie pomenit în legătură cu avocarea atrocităților de la Cluj din toamna anului 1848 va fi îndeplinită.

³ într-adevăr, noi am publicat scrisoarea (vezi *George Bariț și contemporanii III*, p. 200—207) după copia lui Ștefan Moldovan. Originalul de mina lui Fekete Negruțiu nu-l cunoaștem.

⁴ Pasajul narează un eveniment din viața conjugală a protopopului Vasile Tuș din Cătina, spînzurat de unguri în octombrie 1848 (vezi scrisorile anterioare). Liliana și Mimi înțelegem că sint fiicele celui executat.

⁵ Ioan Olteanu, episcop greco-catolic al Lugojului, despre care vezisupra, scris. XXXIX, n. 4.

⁶ Victor Mihail de Apșa (vezi scris. XXXV, n. 7).

⁷ Ziua hirotonirii, la Blaj, a lui Victor Mihail de Apșa ca episcop al Lugojului a fost 14 februarie 1875 (9 zile după această scrisoare). Vezi *Diecesa Lugojului. Șemărie istoric*, p. 103.

XL

Lugoș, 20/2 [1848]

Mărite domnule și amice !

Fiindcă cuscrul meu, popa Nicolae, parohul din Cluș-Mănăstur din dec[embrie] a. tr. pînă în 14 l. c. au fost cuprins de un morb grav din care acum providența divină l-a mîntuit, așa, el n-a putut să punde mai degrabă la recercarea mea pentru propușii dejustițiată a. [1]848, decit numai în 18 l.c.

în această epistolă, pretrimitînd unele și altele, familiari, adecă acestea:

„Eu, cereînd scrisorile, aflai epistola... d-tale pentru națiunea noastră foarte interesantă, la a caria cuprins. . . mă grăbesc a răspunde exact, precum reminiscența mă ajută.

Pre Alesandru Baternai și pre Basiliu Simonis i-au prins honv. în Bărâi, în 28 sept. st. v. și, escortîndu-i la Casa comitatului din Cluj, i-au legat la stîlp cu feare, unde au fost deținuți pînă în 1 octom. st. care a fost una zi de *vineri* cînd, la 9 oare cetîndu-li-se delibera după provocarea comitelui suprem Paul Matsksi, m-am dus la dînsul pentru pregătirea de moarte, eu și capelanul/ Clușului, Vlad nuș Baternai n-a voit a se mărturisi, nici cumineca, zicînd aperte că e nevinovat, prin urmare nici în viața aceasta, nici în cealaltă nuș ierta nedreptatea ce au făcut și fac ungurii cu dînșii. Bas[iliu] Simonis s-a mărturisit și cuminecat, după care, pe 'fiecare cu cite un preot liș el, l-au pus în cite un car. Și așa, intru petrecerea mulțimei de popi i-au dus pe ulița Kulsokozep cătră Someșfalău și, între otarele Clușului și a Someșfalăului, într-un deluț cătră amiază zi, sau de-a dreapta mergerei, în depărtare din drumul țerei și a comunității Someș-Său de una pușcătură, unde după dezlegare i-au spînzurat.

însă este de însemnat că Al. Baternai sau Bătrineanu până în fine nu și-a pierdut prezența căci, cu toată audacia, cînd l-au suit pe scară, de a-1 sui la virful lemnului, a strigat:¹ «Să trăiască națiunea română și să pieie cei magiari!»²

Că cu 1 oct. st. v. s-au spînzurat ambii prenumiți documentează și protocolul morților din Cluș, pre care l-am cercetat și eu în zioa de ieri și am aflat scris: *Diebus Octobris \= Alexander Baternai e Balda sepultus este per Nicolaum Papp etc.*³/

309v Deci părintele Chifa⁴, d[omnul] protopop, și d. Silași⁵, cuvintele „Diebus Octobris *Z...*” așa le-au înțeles, ca și [cum] în zilele celea dintîie ale lui oct. s-ar fi întîmplat spînzurarea lor, necumpănind că scriitorul a voit a însemna 1-e oct.

Baternai⁶ a fost teolog dintre cei ce s-au sculat contra episcopului Lemeny⁷. El a fost din Balda, fiul cantorului de acolo⁸. De la [1]845, de cînd a depus reverenda, ce cuprindere a avut, nu știu⁹.

Despre Simonis nu știu nimic.

Pe protopopul Basiliu Turcu l-au spînzurat în 23 oct. st. \, care zi e sîmbătă a 4-a noiembrie st. n.¹⁰ Adevărul acesteia îl proptesc cu aceea că amintitul p[ro]topop în zioa tîrgului, carea cade în 2 noiembrie st. n. (fiindcă 1-e noiembrie e sărbătoarea tuturor sfinților) au fost adus și legat la stîlp, în mijlocul Curiei comitatului, cu 12 români deodată. Cu acești români ce s-a întîmplat, nu știu, căci pre acelea timpuri preoții românești nu cuteza a îmbla prin Cluș, pentru batjocurile celea mari cari le punea ungurii pre dinșii.

Eu am mai fost a doua oară la 3 inși și a tria oară la 5 inși, de i-am pregătit creștinește, în zioa de spînzurarea lor, fiind toți români.

Aici, la Cluș, au spînzurat mai mulți, pre cari Alexandru Arpadi, ca capelan în Cluș devenit, i-au pregătit./ în Felekvár¹¹, citadela dușului, au pușcat foarte mulți, între cari a fost și Ales[andru] Cikudi, teologul¹²,

Despre altele, cu securitate a notifica, memoria nu mă ajută."

Aici terminează cu notificarea sa despre celea preînsemnate.

Eu încă, amăsurat promisiune! cătră mărita d[omnia] ta făcute, o suștem și aceasta, spre a se adauge la celealalte — despre această tristă întîmplare — mai înainte trâmise epistole, cu acea opiniune, cum că în loc de 3 opt[ombrie] c. v., carea zi în a. [18]48 a fost duminică, să se primească 1/13 opt[ombrie] ca vineri, zi de patimi, pentru dejustițierea lui Bătrineanu et Simonis. Iară pentru p[ro]topopul Turcu încă ar fi bine dacă ar rămînea vineri în 3 noiembrie, însă de cumva au fost deținuți la stîlp pînă a 3-ia zi, de sine urmează 4-a noiembrie, sîmbăta morților.

Cu aceasta, însemnînd că pre iarnă grea mergînd la Blas, d martore la sîntirea ep[iscop]ului Mihalyi, nici acum nu mă aflu în statul normal al sănătății, însă încredințîndu-mă lui D-zeu, te îmbră 3i0v tosez și rămîn măritei d[omniei] tale vechi amic,

Șt. Moldovan

¹ Nicolae Pop (vezi scrisorile anterioare, XXXVI—XXXIX).

² Din tot ceea ce se cunoaște despre ultimele zile din viața primului prefect român mort la 1848 — „eroul numărul unu al revoluției din Transilvania” —, această scrisoare conține informațiile cele mai valoroase și mai exacte în amănunte. Nicolae Pop, în calitate de preot confesor, a fost singurul român care a stat în mod obligatoriu lingă Alexandru Bătrineanu, pînă în clipa morții. Martorii oficiali unguri nu aveau vreun interes să scrie despre amănunțele jertfei de la Cluj, iar ceilalți români, poporul adunat ca orice execuție, era ținut departe, de către soldați. Ne aflăm, deci, în fața celui mai prețios document despre tragicul sfîrșit al prefectului Cîmpiei.

³ „în ziua de 1 octombrie a fost înmormîntat Alexandru Bătrineanu din Balda de către Nicolae Pop.”

⁴ Grigore Chifa era, la 1875, protopop greco-catolic al Clujului.

⁵ Grigore Silași, care era profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cluj.

⁶ „Baternai” era o poreclă din studenție a prefectului Bătrineanu. Numele lui era Alexandru Chioreanu. însuși numele cu care a intrat în istorie, Bătrineanu, e decît o traducere a poreclei „Baternai”.

⁷ Vezi George Bariț și contemporanii săi, III, p. 36—39.

⁸ Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 7.

⁹ A fost profesor în Țara Românească, alături de Ioan Axente Sever și Constantin Romanu Vivu, care au trecut deasemenea Carpații în urma conflictului episcopului Lemeni (vezi *Op. cit.*, p. 19—22).

¹⁰ Vezi scrisorile anterioare.

¹¹ Cetățuia de azi.

¹² Vezi scris. XXXVIII, n.7.

XLI

Lugoș, 3/5 [18

Christos a învîiet!

Preaenerate d-le și amici!

Minunate sunt lucrurile lui D-zeu carele a despus ca d-ta, cu gra și înțelepciune înfrumusețat, să fii ziua norul și noaptea stîlpul de susținere pentru conducerea din aservirea amară a națiunii noastre! Lui D-zeu dă muițămîta sufletul meu, cu animă umilită, pentru că s-a îndur să mă păstra scumpă viața, carea se luptă pentru adevăr și dreptate și îl rog cu pietate ca și de aci înainte să mă păstreze întreg, sănătos și onorat și sub pacea sa cerească, scutit la mulți ani fericiți, pînă veți împlini misiunea de a duce pe națiunea noastră în pămîntul apăsător al misiunii.

Cu acestea cugetări vă intimpin spre ziua onomastică a prea veneratei] d[omniei] tale, și vă mulțămesc de considerațiunea singularie arătată către mine, prin publicarea zioariului vieții mele din anul fatale ¹. E drept că unii mă intimidă că această publicare îmi poate cauza neplăceri, însă eu le-am răspuns că sum rezolut la minimum: subtragerea competenței, și la maximum despărțirea de corp. Iară alții,

3 11

cari au fost mai de aproape inițiați în/ evenimentele de atunci, în giur de mine întimpiate, trimit scrisori adevărate că, cite se publică, toate sunt adevărate și îmi revocă în memorie toate cercustările cari — din cuviincioase prevederi — le-am trecut cu vederea.

Cu acestea, pre lângă cei mai sinceră amicală îmbrătoșare, cu adincă estemațiune rămîn prea vener[atei] d[omniei] tale vechi amic,

3 11V

Șt. Moldovan ./

¹ Este vorba de scrierea memorialistică, a ini Ștefan Moldovan, *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849* (vezi scris. XXXVI, n. 7.)

² Adnotată: „1875. Prepozitul Ștefan Moldovan. Lugoș, 3 mai, v[enit]ă] 6; rjaspuns 7”.

XLII

Lugoș, 9/1 [18]76

Prea venerate d-le !

Ca în timpul prezent, nesecur, să poci avea cită securitate despre expedițiunea banilor, astăzi, cu asemnata poștală, am expedit 38 ffloj-rini și i-am adresat toți onoratei redacțiune a *Gazetei Transilvaniei*, și am scris și d-lui Iac[ob] Mureșanu ca să rețină pentru sine 30 ffloj-rini, iară întrecătorii 8 //loJrini să binevoiască a-i străpune on[oratei] redac[ti]i] a *TranșsilvaJniei*, dimpreună cu numele prenumeranților. Eu, însă, nu am aflat a fi superfluu cu grabă a aduce aceasta și la cunoștința prea ven[eratei] d[omniei] tale de-a dreptul, ca așa de toate părțile să știm unii de alții.

Și, cu aceasta, îmi iau ocaziune a-ți pofti din toată anima An Nou fericit, d-tale și la toată prea estemata familie și a-ți mulțami că m-ai indemnat ca să concurg și eu, cit de puțin, la luminarea trecutului din viața noastră, ca să învingă adevărul preste infernalele uneltiri a hienelor lui Darwin, cari din singele neamului nostru celui blînd vreau să trăiască și să se îngrașe. însă bun e D-zeu, care ridică bărbați cu spiritul său cel sînt insuflați, cari cu mină tare și cu braț înalt ca Moisi și Gedeon să lupte pentru existența și întărirea celor asupriți. Și va fi ca să nu muriți pînă ce nu numi veți vădi păcatele lor, dar încă pînă ce vor fi rușinați. Așa dorește vechiul amic,

3 13

Șt. Moldovan ./

¹ Lîngă această scrisoare, în ms. rom. 999 de la B.A.R., f. 3 Hr este următoarea listă de mina lui Barit:

„15 ian. 1876 exped. nr. 2:

Viena	3
Peștea	5
Sibiu	40
Făgăraș	11
Des	9
Lugoș et	
Caransebeș	9
Miillbach	6
Deva	10
Năsăud	4 (Moisil, Luchi, școala)
București	10
Cluș	13 (pină ia Tășnad)
Blas	27"

Este vorba de numărul 2 pe 18-6 al *Transilvaniei*.

XLIII

Lugoș, 6/7 [18:]76

Prea venerate domnule !

Sosind timpul de prenumerațiune pe sem. II-lea, binevoiește a primi prețul.

a) Pentru *Gazeta Transilvaniei*, de la următorii prenumeranți

- 1 De la ilustr[isimul] et r[everendi]s[imul] d. dr. *Victor Mihalyi* de Apșa, episcop gr. cat. a Diecfezei] Lugoș¹. 5 f.
- 2 De la ilustr[isimul] et r[everendi]s[imul] d. *Mihail Nagy*, prelat abate, canonic în Lugoș². 5 f.
- 3 De la ilustr[isimul] et r[everendi]s[imul] d. *Andrei Liviu*, prelat abate, canonic în Lugoș³ 5 f.
- 4 De la ilustr[ui] d. dr. *Ioan Maior*, avocat* și fisc diec[ezan] în Lugoș⁴. 5 f.
- 5 De la r[everendi]s[imul] d. *Gavriil Pop*, canon[ic] școlastpc] în Lugoș⁵. 5 f.
- 6 De la r[everendi]s[imul] d. *Petru Pop*, canon[ic] cancel[ar] în Lugoș⁶. 5 f.
- 7 De la r[everendi]s[imul] d. *Dumitru Mihăilescu*, protopop și paroh g[reco] c[atolic] în Lugoș⁷. 5 f.

în summa 40 f./

b) Pentru *Transilvania*

De la ilustrsimul d. Mihail Nagy, prelat abate, canonic în Lugoș, pe sem. II-le, 1 f. 50 cr.

Iară de la d. Maior și de la mine s-au trâmisi în il/1 [18]77, pe anul întreg.

Cu această ocaziune, la grațioasa despunere a ilustr[ității] sale d. ep[iscop]p, în pachet separat, se străpun la prea vener[ata] domnia ta 4 exemplare din *Șematismul diecesan prea a. 1877 edat**, din carele: 1 exemplariu, în semn de onoare și estemațiune singularie, l-a destinat pentru d-ta; 1 exemplariu pentru on[orata] redacțiune a *Gazetei Transilvaniei*; iară celelalte 2 exemplare le-a destinat pentru p[rea] onor[ata] Societate Academică din București, și roagă ca să binevoiești a mijloci străpunerea lor la locul destinat.

Iară eu, esorindu-vă de la D-zeu sănătate statornică și viață îndelungată, cu amoare vă îmbrățoșez și rămîn adict,

Ștefan Moldovan,
preposit. °./

* Vezi despre el scris. XXXV, n. 7.

† Scris. XVIII, n. 3.

‡ Vezi scris. XVIII, n.4; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 331, n. 33.

§ Scris. XXXV, n. 14.

¶ Scris. XV, n.4.

* *Petru Pop*, 1821—1905, canonic și prepozit capitular în Lugoș. După studii teologice la Blaj a funcționat ca preot în Feneșul Montan (1854—1857) și Săcărîmbu (1857—1859), în această ultimă calitate fiind și protopop al Bobilnei. În 1859 a fost numit secretar episcopal la Lugoș, urcînd apoi în ierarhia diecezei pînă la demnitatea de mare prepozit (1902). A întemeiat o fundație pentru ajutorarea învățătorilor, în sumă de 1000 florini. Vezi despre el în *Diecesa Lugoșului. Șematism istoric*, p. 136—138.

† Vezi scris. XXXV, n. 13.

‡ Este vorba, firește, de șematismul Episcopiei greco-catolice a Lugoșului pe 1877.

§ Adnotată: „1877. Ștef. Moldovan, Lugsș, 6 iul. Rjaspuns] 4 aug. Bani transpuși la mina redactorului [Iacob Mureșanu — n.ns] în 10 iuliu”.

XLIV

Lugoș, 26/5 [18]79

Onoratei redacțiuni a „Observatoriului”, în Sibii

Cuvîntarea rostită în ședința din 13/1 mai [1]879 a Casei magnaților Ungariei de cătră ilustritatea sa dr. Victor Mihalyi de Apșa, episcopul

Lugoșului, în traducere română, aci sub./se străpune la onorata redacțiune, cu confidențiala dorire ca să binevoiască, în prețuitul său ziar a despune publicarea ei¹.

Cu destinsă estimațiune rămînînd adict,

Ștefan Moldovan,
prepozit.

317

* Vezi cuvîntarea episcopului de Lugoș, Victor Mihail de Apșa, rostită la Buceurești, în ciclul parlamentar 1878—1881, în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, VI. p. 831—842, reproducă după *Telegraful român*, XXVII, 1879, numerii 60—

XLV

Lugoș, 30/8 [18]

Mărite d-le,enerate amice !

Catehismul calvinesc, cu expresiuniie amiciției celei mai singure și vechi, de cătră mărita fr[ăția] ta mie oferit, cu bucurie primindu-l, nu m-am lăsat pînă ce nu l-am cetit tot. Iară acum, străbătut de cuprînsul lui, și mărturisind că tocma la timpul cel mai necesariu a ieși în lumină, pentru ca evenimentele contrarie de azi cu celea din trecut să se confruntîndu-se, să se poată documenta cu acest catehism în mină "contrarii genului românesc numai strămută în scene modalități însă obiectul e tot același"², adevă nizuința aristocrației domnitoare de a nimici sau contopi cu al său elementul român democratic, în v[est] moduri sieși supus. însă viu e D-zeu, carele a documentat în lume viază și moare pentru popor și/ acela va susține și pre m[ăria]-ta, ca poți v[ădi] păcatele contrariilor noștri, și va rădica și mai departe, sinul poporului românesc, conducătoriu înțelept, carele să-l însuflețească spre învingere și apoi să-și răscumpere pace glorioasă și înflorire ferice toare.

3 18

Acestea premeditînd, rogu-te să primești pentru ofertul făcut mai adincă a mea mulțămită și, precum totdeauna, așa mai ales a rog pre D-zeu ca, la 3 sept., să miște animile celor chemați ca să te ai chiere nevinovat, precum ești într-adevăr, pentru că ai publicat scrisoarea lui Solomon, aflată în m[anu]s[cris] ul f[răposatului, n.ns.] M[ă]teanu³, trecută de 30 ani în dominiul istoriei.

Cu acestea, sărutîndu-te și salutînd venerata-ți familie, cu adincă estemațiune rămîn mărite d[omni]ei tale sincer amic,

3 18v

Șt. Moldovan

¹ într-un moment de aplomb politic, pe cînd autoritățile maghiare își exercitau imixtiunea în viața culturală a românilor, George Bariț, după metoda sa de ripă indirectă, scoate una dintre lucrările la care puținii se așteptau: o ediție a catehismului calvinesc atît de discutat de istoriografia literaturii noastre vechi.

² Citat din introducerea lui Bariț la ediție.

vi .iT ' " ~ . * * 'msuwanta — nu conțin
fi .dentaftcat cu cel* menționat în scrisoaf*
* * * * * tã: „1879. Lugoș, 30 aug. s. f. Moldovan'

XLVI

Lugoș, 2/12 [18]82.

Preaenerate frate și amice !

Primind *Memorialul*¹ cu adresa de dãruire a prea amatei frãției tale, bucuria extraordinarii împreunãtã cu modestia, așã m-a fermecat, încit nu poci exprima cu cuvinte ceea ce simțesc în adîncul animei mele, decit ca sã te rog a primi de la mine cei mai cãlduroasã amicalã mulțãmitã, carele rog pre D-zeu ca sã-ți lungeascã firul vieții, spre a putea și mai departe demasca fãrãdelegile contrariilor noștri seculari, ca în opul prezente..

Iarã eu laud pre D-zeu, carele ț-au dat îndemn de — la timp oportun — m-ai recercat ca sã adun și eu puțin nãsip la mãrețul edificiu național, al cãruia edificãtoriu practic, dupã planul de înțelepții națiunei noastre acceptat, ești chemat de D-zeu și ales de cei aleși, spre a direage ca sã fie solid, impunãtoriu, glorios și în etern durãtoriu.

Și cu acestea îmbrãtoșindu-te dulce și cu reverință salutînd amata-ți familie, recomandat și mai departe vechei amiciție, rãmîn al prea veneratului amic pururea amatoriu,

Ștefan Moldovan,
preposit./

¹ *Memorial compus și publicat din însãrcinarea Conferinței generale a 'reprezentanților alegãtorilor romãni adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st.n. 1881, prin comitetul său esmis cu acea ocaziune, Sibiu, 1882. Încãrãre — i. A. f. ^ — * * n i < 56i, prin autor este George Barit. Vezi amãnunte f n C - S p ^ T ^ o n n n i o n n n i e t ^ curești, 1978, p. 29-30. * * * * contemporanii sãi, IV, Bn-*

XLVII

Lugoș, 22/7 [18]85

Magnifice domnule și amice !

Primind prin expeditura poștalã din Sibiu, cu datul 18/7 [18]85, fasciculul I din *Romãnische Revue*, editura d-lui Dr. Corneliu Diaconovici¹ din Resita. Îndatã
numer pe serr/lfH i i s H n T ? } = Ștat, cumTã mFpre-
V i o J 85j. In, a considermd mai de-aproape trãsurile

scrisoarei de pe fãșia fasciculului, și înlãinrul lui vãzînd portretul d-ta mi s-au lãrgit anima de bucurie, și îndatã, citã confidență și alipire, mai mult, citã devotament și iubire nestrãmutaverã am purtat cã d-ta cincizeci ani, ca o luminã cereascã în negura vieții mele m-cuprins și m-au indulcit. Și iatã, nu m-am putut reținea ca sã nu-ți m-țãnesc cã, și cu aceastã ocaziune, ț-ai adus aminte de mine.

O, amate, care ai fost și ești depozitariul micelor mele ostenele zile mai bune, primește și pentru acelea adîncã mea mulțãmitã! / I
322 Tatãl îndurãrilor și D-zeul a toatã mîngãiere, carele te-a ales și te-a p ca sã fii primul luminãtoriu și conducãtoriu al națiunei noastre — de toate limbele dejosite și pãrãsite! — sub decursul unui jumãtate secul, sã se ìndure de noi și sã primeascã umilitã rugãciunea mea, ca sã ìnoiascã puterile corporali și spirituali ìntru zile ìndelungate, ca așã ajungeți a vedea „cum ìndurarea și adevãrul se ìntîmpinã, dreapta și pacea se sãrutã” pentru bunãstarea și prosperarea națiunei noastre „cã cu noi este D-zeu ìn necaz; el ne va scoate și ne va mãri!”

Primește, darã, aceastã ìnsemnare, ca expresiunea celei mai s cere afecțiunii amicale, de devotațiune pline, ce pãstrez pentru D- pînã la ultima mea rãsuflare.

Și, cu acestea, vechei amiciție cu totul recomandat, salutînd p amata-ți familie, rãmîn magnificei d[omniei] tale vechi amic,

Ștefan Moldovan,
preposit.

322v

¹ *Corneliu Diaconovici, 1859— 1923, autorul remarcabilei lucrãri ìnițiate de AST Enciclopedia romãnã, I—III, 1898— 1904, a editat ìntre 1885— 1894, la Budapesta Viena, revista politicã Romãnisehe Revue, pusã ìn slujba luptei politice a romãnilor ìmpotriva Imperiului austro-ungar.*

² *Barit i-a trimis lui Ștefan Moldovan un numãr din Romãnische Revue ìn care se tipãrise propria sa prezentare biograficã, ìnsoțitã de un portret (Georg Baritiu Romãnische Revue, I, 1885, p. 27—28, cu continuare ìn paginile 89— 105; autorul prezentãrii este, probabil Corneliu Diaconovici).*

³ *Adnotatã: „1885. Ștef. Moldovan, canonic preposit. Lugoș, 22 iul.; vfenitã] r[ãspuns]. . .”*

XLVIII

Lugoș, 4/5 [18]85

Preaenerate domnule și amice !

Grația divinã suținîndu-te a serba ziua onomastecã a șeptezec patra, pentru conducerea — ìnteleaptã și cu toatã abnegațiunea ìmpli — a națiunei noastre, ìn mijlocul inamicilor seculari, sub decu

de un jumătate secul/ca una remunerațiune cerească, să dăm laudă lui D-zeu și mulțămită împreună și cu căldură amicală sinceră îmbrățișându-ne , din adîncul animei ieșitul suspinul meu să fie primit la D-zeu ca, sub protejerea grației sale rennoindu-vi-se puterile corporali și spirituali, să ajungeți pînă la adînci bătrînețe, sănătos și viguros, spre a mai conduce dulce națiunea noastră pînă la limanul dorit. Eu cred că sunteți predestinat a scoate postata aceasta, și numai apoi a ajunge la repaus și glorie în etern ținătoare.

324 Cu aceste sentimente cuprins, mîne voi rădica mînil mele cătră D-zeu înaintea/ sintului altariu, rugîndu-l ca, precum patronul numelui prea veneratei domniei-tale. au fost întărit cu putere de sus, ca să fie purtătoriu de învingere, așa, prin întervenirea acestuia sint, să fiți pînă în capătul vieții pururea învingătoriu, căci cauza pentru carea ați luptat și luptați neîncetat e dreaptă, adevărată și, prin urmare, sintă, lui D-zeu bineplăcută, căci scris este: „Luptă-te pentru adevăr și D-zeu se va lupta cu și pentru tine pînă în capăt”.

Acum, preaenerate și preaamate, binevoiește a lua notiță despre sentimentele mele acestea, și a le primi cu acea intențiune și bunăvoință cu carea eu, din tot sufletul, vi le oferesc.

Și, îmbrățișîndu-te Cu dor amical, rănim preaeneratei d-tale cu totul adict,

Ștefan Moldovan,
prepozit. j

324v

Adnotată: „1886. Ștefan Moldovan, prepozit. Lugoș, 4 mai. R[ăspuns] 3/15 mai”.

XLIX

Lugoș, 17 iuniu 1886

Preaenerate domnule și frate !

S-au împlinit o lună de zile de cînd am primit neprețuită epistola preaeneratei d[omniei] tale din 3/15 mai¹, ziua de sărbătoare însuflețitoare pentru națiunea noastră cei din secuii asuprită și persecutată.

Eu, de atunci, m-am tot cugetat că, oare, fi-voi acel fortunat ca să vă poci cuprinde în locuința mea, căci terminul exprimat de preaeneratea d[omnia] ta: „Sper ca să ne vedem în anul acesta”, e de un cuprins foarte extins. Am combinat, însă, că călătoria din an[ul] tr[ecut], făcută în septembrie, va fi — plus-minus ! — conducătoare și pentru anul curgătoriu.

Fie cum va fi, eu de acum — voiei lui D-zeu supus — stau cu brațele extinse, spre a vă primi cu amoare frățească. Una rog însă: ca, după potentă, previe să fiu încunoștințat despre terminul așteptarea ca nu cumva să mă depărtez de acasă, sau la oarecare baie, sau la pruncii mei,
326 spre a-mi lua ziua bună de la ei pentru totdeauna./

Ce se ține de mine, eu, de cînd pătinesc de reumatism în picioare, nu mă amestec în lucruri politice, și așa, nu știu să fiu însemnat de persoană suspectă.

Prea venerata d[omnia] ta, fiind din tinerețele mele depozităriul ostenelelor mele, ce am avut mai scump, poședeți. Poate că va mai fi cîte ceva la mine de preț. Se vor afla unele în biblioteca diecezană g[reco] c[atolică], la băserica gr[eco] or[ientată] și airlea.

Ep[iscop]ul nostru ² ieri a sosit, cu pace, la reședință, din călătoria întreprinsă la s[fin]tul Scaun Apostolic³.

Eu, rugînd pre D-zeu ca să abată mințile inamicilor noștri de a ne putea mai departe asupra, sau, după cum ne-a învățat mama sintă, „să-i răsească pre cei mîndri cu cugetul animei lor”, și ca această însemnătură a mea să vă afle sănătos și cu pace, vechei amicitie cu totul recomandat sum prea veneratei d[omniei] tale cu totul adict frate,

Ștefan Moldovan,
preposit⁴./

326v

¹ Vezi adnotarea la scrisoarea precedentă, nota 1.

² Victor Mihail de Apșa.

³ Episcopii greco-catolici, ca și cei romano-catolici, aveau datoria de a vizita, din timp în timp, mormintele apostolilor Petru și Pavel din Roma. Prin aceste vizite — după „tenorul” unui document din epocă — „episcopii împrăștiți în tot pămîntul dau lumii cea mai viuă dovadă despre unitatea bisericeii catolice”. Victor Mihail, care a fost într-adevăr un catolic riguros, a vizitat Roma de trei ori: în 1886 (cazul de față), 1887 și 1893, cînd a condus un mare grup de pelerini români spre Cetatea Eternă.

⁴ Adnotată: „1886. Ștefan Moldovan, prepozit. Lugos, 17 iuniu n[ou]. Venită la Brașov 21. R[ăspuns]...”

L

Lugos 28/12 c.v. 1887/8
9/1 c.n.

Magnifice șienerate domnule !

Preste 3 zile va fi începutul Anului nou. Pre atunci s-au despus serbarea iubiliarie de 50 ani a *Gazetei Transilvaniei*. Din acest incident, m-am întrebat pre mine că oare această sărbătoare pre cine are să onoreze: oare pe redactorii *Gazetei*, sau e sărbătoare națională română?

Și am ajuns la acel rezultat că tot cauzatul are cauza sa. Și așa, și această sărbătoare trebuie să împreune întru sine ambele aceste elemente/ adevărate persoanele făptuitoare și națiunea pentru carea s-au făptuit.

Adevărat că în programul invitational nu este expresă această logică combinațiune, caria altă națiune i-ar fi dat uii lustru extraordinariu. Batăr că e cunoscută sașilor și magiarilor acea ominoasă presimțire, carea senatorul din Mediaș, Georg Duldner, o manifestat la anul 1838, în fața magistratului, luind a mină un n[umă]r al *Gazetei*, cu aceste cuvinte: „Românul, de aci înainte, nu piere, căci această gazetă îl va deștepta la viață contra tuturor uneltirilor națiunilor domnitoare”³.

Dar și aceea știu toți, cari de la început au fost/ abonații *Gazetei* etc, cum că magnifică d[omnia] ta ai fost plăsmuitoriul, nutritoriul și educatoriul acestui organ de publicitate. Ba încă și după ce te-ai lăsat — din cauze pînă acum în public enigmatice! — de-a fi redactorul *Gazetei*, ai continuat a o nutri cu articuli de mare valoare cari; așa zicînd, au dat viața stimată aceluia organ.

Eu, dară — ori vei merge la Brașov, de a lua parte la acea sărbătoare, ori nu vei merge —, cu venerațiune te întîmpin prin această însemnare, și cugetînd la cuvîntul apostolului că: „Nu e nici a celui ce voiește, nici a celui ce aleargă, ci a celui ce se îndură Domnul”, și iară: „Paul au sădit, Apollo au udat, iară cel ce dă creșterea e Domnul”, rog pre D-zeul îndurătoriu și părintele a toată bunătatea ca să binecuvînteze semințele *Gazetei*, ale *Foaiei pentru minte* etc, ale *Observatorului*, ale *Transilvaniei*, ale *Memorialului* ș.c.l. 1., ca să aducă fructe însutite, pentru de toți asupra dulce națiunea noastră.

Iară pre magnifică d[omnia] ta, de la providența divină despus conducătoriu înțelept și părinte a națiunei noastre, pentru exoperarea fericirii patriei, / carea adversarii noștri o periclitează, să te dăruiască cu sănătate și tărie spirituală în viitoriul an nou, spre a mai putea drept îndrepta cuvîntul adevărului și de aci înainte încă la mulți ani fericiți, spre îndreptarea adversarilor și fericirea neamului nostru.

Pre lingă acestea sentimente de devoțiune, cu amoare îmbrătoșîtv du-te, rămii magnificei d[omniei] tale cu totul adict,

Ștefan Moldovan
prepozit./

¹ împlinirea a 50 de ani de la întemeierea *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru minte*. .. de către George Bariț, la Brașov, în 1838. Vezi Ioan Lupaș, *Din trecutul ziaristicii românești*, Arad, 1926.

² Vezi *Cătră cetitorii Gazetei Transilvaniei*, în *Gazeta-Transilvaniei*, -I; 1887, nr. 279, p. 1 (cu repetarea exactă pe prima pagină a numerelor 280—288, pînă la sfîrșitul anului). Incipit: „în puține zile se-implinesc 50 de ani de cînd *Gazeta Transilvaniei* luptă pentru lățirea culturii române, pentru libertatea și drepturile poporului român”. Scurt bilanț programatic al foii, care se încheie cu proclamația: „Dumnezeu și dreptul nostru!”

³ Episod relatat de Ștefan Moldovan și anterior, în scris. XVI. Despre Georg Duldner vezi acolo, nota 1.

⁴ Bariț a fost și el prezent la serbările jubiliare ale *Gazetei de Transilvania* (care au avut loc în luna ianuarie 1888 la Brașov), ca prin redactor și întemeietor al foii.

Lugoș, 7/11 [18]90

Magnificului domn Georgie Bariț, în Sibii

După ce magnifică d[omnia] ta, din tom. II-le al *Istoriei Transilvaniei* cu ocaziunea remiterii documentelor, prin ilustr[itatea] sa d. episcop cu magnifică d[omilia] ta comunicate, ai binevoit a trimite și două exemplare mai curat legate — iară ilustr[itatea] sa, din acelea, un exemplariu l-a dat mie — așa eu, avînd acum din tom. II-le două exemplare, cu cel trimis prin tipograful W. Krafft, din acestea unul l-am dat d-lui Dr. Ioan Maior², și acum am primit de la dînsul împuterire ca să vă rog a despune pentru dînsul un exemplariu și din tom. I-le.

Eu, primînd de la dînsul 5 fl. pentru tom. II-le, această sumă, dimpreună cu alți 5 fl. pentru tom. I-le, cu poșta de azi i-am expedit la magnifică d[omnia] ta, laolaltă 10 fl. cu rugare ca, la adresa mea, să binevoiască a despune expedarea și a tom. I-le, spre scopul destinat. /

330 Grele zile am ajuns, și mai grele ni se croiesc de la puternicii zilei, însă bun și îndurat e D-zeu, carele din toate acestea ne va mîntui, cu ale sale mijloace, de multe ori de cătră lume nesocotite, însă pentru dreptate și adevăr deplin eficace. Da, în fine nu va fi cum vrea omul, ci după cum vrea Domnul.

D-zeu, prin rugăciunile sfîntului Dimitrie, să apere și să scutească, cu sănătate, întru zile îndelungate, scumpă viața magnificei d[omniei] tale.

Cu aceste, îmbrătoșîndu-te cu amoare și venerațiune, rămii cu totul adict,

Ștefan Moldovan,
prepozit./

330v

¹ Volumul al doilea din lucrarea lui Bariț *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, dedicat în întregime Revoluției de la 1848, s-a tipărit la Sibiu în 1890, cînd autorul împlinea 78 de ani.

² Vezi scris. XXXV, n. 14.

LII

Lugoș, 3/V [1]91

Christos a înviat !

Magnifice și venerate domnul i și amice J

Binevoind D-zeu a vă susținea scumpa viață întărită cu sănătate și incununată cu onoare neperitoare, pentru binele public al patriei și al națiunei române, pînă în timpul de față, spre a serba ziua a 79-a anivers-

sarie¹ a S[întului] mare mart[ir] Georgie, purtătorul de învingere, ca a patronului veneratului nume a m[a]g[ni]ficei domniei tale, și, prin aceasta, pre lingă veneratoriu estematei m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, cari vă iubesc din animă și vă venerez cu toată sinceritatea, mă apropiu cu spiritul meu, rugîndu-vă a primi și de la mine, în această zi de sărbătoare familiare, călduroasă gratulațiune amicală: ca prea bunul și prea înduratul D-zeu să vă reinvieze și întărească facultățile spirituali și corporali, și să vă lungească firul vieții încă la mulți ani, cu fericire², spre a putea face tot/ ce ați propus și este de folos și conducătoriu la luminarea, propășirea și mărirea patriei și națiunei noastre.

Iară eu, umilindu-mă înaintea lui D-zeu, în acestea sînte zile ale amintirei învierii Domnului Christos, îl rog ferbinte ca sa fie bine primită oftarea mea, pentru magnifică domnia ta, cînd cu aceste, te îmbrătoșez și rămii magnificei d[omniei] tale cu totul adict vechi amic,

Ștefan Moldovan,
prepozit./

¹ George Bariț s-a născut în mai 1812, așadar în aceeași lună a anului 1891 avea 79 de ani.

Lin

Lugoș, 4/III [1]92

Magnifice și venerate d-le !

Grele cauze au trebuit să vă împiedice ca să nu puteți împlini acea promisiune dată în 30 octombrie 1891, pentru expedarea tomului al III-L[^] pînă la 31 ianuarie 1892 ! Deci, la provocarea fraților prenumerați —pre lingă așteptarea încă de una lună, pînă la finea lui februarie —, am socotit să fim răbdători. Acum, însă, prin aceasta, am rupt cu răbdarea și cu așteptarea, și foarte te rog ca, sau să binevoiești a despune expedarea acestui tom al III-le, sau a ne îndruma la librariul W. Krafft³, cui să încredințăm prețul de 4 f[lor]i[ni] pentru cite un exemplariu.

în februarie a.c, starea economică a familiei mele m-a reținut în Poucea⁴ și, de nu m-ar fi cuprins dureri de măsele și de picioare, aș fi fost acel fericit — după propusul meu — de a te saluta și îmbrătoșa în Sibii./

Iară acum, sosînd cu pace acasă, rog să fie escuzată aceasta a mea nerăbdare. Și, îmbrătoșîndu-te cu frățească simțire, plină de dor și de căldură, și rugînd pre D-zeu pentru îndelungă și statornică sănătatea venerate d[omniei] tale, sum și rămii al magnificei d[omniei] tale cu totul adict frate,

Ștefan Moldovan,
prepozit.+/

¹ Volumul III din *Părți alese...* (vezi și scris. LI, n.1) s-a tipărit în 1891.

² Wilhelm Krafft din Sibiu a fost și editorul și tipograful cărții lui Bariț și, după obiceiul vremii, și librariul ei.

³ Satul Păușa, din Sălaj.

⁴ Adnotată: „1892. Ștef. Moldovan, Lugoș, 4 mart. Răsp. 6”.

LIV

Lugoș, 29/IV [1]92

Christos a înviat!

Magnifice domnule ! Chare amice !

Primind estimata-vă scriptă din 6 martie a.c, aș fi răspuns îndată însă știind că mergeți la București pe 12 ace[le]iași luni, am întrebat printr-o carte de corespondenție la librariul W. Krafft, ca nu cumva m[a]g[ni]fică d[omnia] ta a fi făcut unele despuzețiuni despre expedarea la prenumerați a tomului al III-le din *Istoria Transilvaniei*². Acesta cu datul 19/111 [18]92, a răspuns că m[a]g[ni]fică d[omnia] ta i-ai dat comandă de a-mi trimite 2 exemplare, ce le-a și expedit, din cari unul pentru ep[iscop]ul Victor Mihalyi³ și, deodată, mi-a însemnat că pentru cei 7 prenumerați se vor expeda exemplarele îndată după ce le va fi primit de la compactor.

De atunci a trecut una lună de zile, și eu am așteptat ca, primindu-le să le împart/ respectivilor, spre expedarea prețului. Acum, socotind că cu ajutorul lui D-zeu — v-ați întors acasă de la București, cu toată confidența vă rog a despune expedarea exemplarelor pentru cei prenumerați la tom. I și al II-le, ca să aibă și al III-le ca complement al neprimitului istoriei.

Prenumerați sunt: pre lista il[ustrisimului] d. ep[iscop]p, 4 în ep[iscop]p, Petru Pap⁴, dd. Beșan și Rezeiu; pre lista mea: eu, canonicii Andr[ea]ș Liviu⁵ și Ben[iamin] Densușianu⁶.

Eu, avînd de la m[a]g[ni]fică d[omnia] ta trimis un exemplariu gratuit, cel prenumerat, din tom. I și al II-le l-am predat d-n. Dr. Ioan Maiorescu și așa voi face și cu al III-le tom. Prin urmare d. Maiorescu fiind în Sibiu, avînd în cap și alte griji și necazuri, conversînd cu m[a]g[ni]fica d[omnia] ta, n-a mai reflectat și la opul istoric de curînd ieșit.

în estimata-vă scriptă din 6 martie ați amintit despre o scriere a m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, de un cuprins foarte neplăcut, contra invitativilor d-n. Iosif St[er]caj Șuluțiu⁷, și că din acele s-au trimis/ și m[ame] 5 exemplare, „ca să fac cu ele ce voi vrea”. Eu, neprimindu-le, am întreb[at] la Cancelaria ep[iscop]pească că nu cumva ar fi sosit acolo, însă pînă acum nici acolo nu s-au primit.

Deci, cu toată confidența, rog a mi se trimite batăr 1 exemplariu ca să mă împărtășesc și eu, cu mintea și cu anima mea, de suferința cari v-au necesitat a le da la lumină.

Pre lingă acestea premise, binevoiescă m[a]g[ni]fica d[omnia] ta, a primi adincă mea mulțămită pentru că rn-ați destins cu 1 exemplariu de onoare * și, deodată, a mă avea între acei amici fideli, cari din toată anima, cuprinși de bucurie sintă, gratulează ziua onomastecă a 80-lea a m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale †, esorindu-vă de la D-zeu sănătate statornică, cu pace cerească și cu îndestulare împreunată, întru mulți ani fericiți.

Și cu acestea, din toată căldura animei a unui amic vechi și pururea sincer îmbrătoșindu-te și rugindu-mă lui D-zeu pentru binecuvîntare preste ostenele, m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale cu totul adict,

Ștefan Moldovan,
preposit †.

* Vezi scris, anterioară, n.1.

† Episcopul Lugoșului (vezi scris. XXXV, n. 7).

‡ Canonic și prepozit la Lugoș, despre care vezi scris. XLIII, n. 6.

§ Vezi scris. XVIII, n.4.

¶ *Beiam in Densușianu*, 1829—1907, membru al celebrei familii din Densuș, în Țara Hațegului. După absolvirea teologiei la Blaj, a fost mai întâi profesor la cursul preparandial înființat în Hațeg de proaspătul vicar Ștefan Moldovan (1854—1857), apoi preot în Lugoș, Lighet și Jebel din Banat (1857—1860), iar din 1860 preot și protopop în Săcărîmb. în 1875 devine vicar foraneu al Hațegului, în 1884 canonic la Lugoș. A avut merite deosebite în calitate de vicar foraneu al Hațegului (vezi *Diecesa Lugoșului. Sematism istoric*, p. 140—141; Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoș, 1913, p. 129). Mai puțin se cunoaște faptul că Beniamin Densușeanu a fost tribun — printre cei mai tineri! — la 1848/1849 (vezi Ernest Armeanca, *însemnările unui tribun din 1848/49: Beniamin popa Densușianu*, Cluj, ia.).

* Vezi scris. XXXV, n. 14.

† în ultimii ani ai vieții, George Bariț a purtat o polemică aprigă cu Iosif Sterca Șuluțiu, iscată din faptul că acesta din urmă nu a fost mulțumit cu felul cum a scris Bariț în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, despre familia Sterca Șuluțiu și alți intelectuali din Munții Apuseni. Iată fazele polemicii: a) după apariția volumului I (1889), zice Iosif Sterca Șuluțiu — „l-am reflectat pe d-l Bariț la greșelile ce d-sa le-a făcut”; b) în volumul II (1890), Bariț dă o replică la „reflecțiile” lui Sterca Șuluțiu, pe un ton usturător; zice Sterca Șuluțiu: „Un ce nemaipomenit, ca un istoric să poarte într-un op istoric o polemică!”; c) Iosif Sterca Șuluțiu îi răspunde lui Bariț în *Gazeta Transilvaniei* din 1891, numerele 11—41; d) după apariția volumului III, cînd — zice Sterca Șuluțiu — „credeam procesul terminat” — Bariț revine, în felul său, cu lovitura de grație: broșura *Criticele istorice ale lui Iosif Sterca Șuluțiu de Kerpenyes, scărmanate. Informațiune tipărită, ca manuscris, de George Bariț*, Sibiu, 1892 (este scrierea pomenită de Ștefan Moldovan în această scrisoare); e) cel atacat ripostează și el în *O lămurire în disputa literară purtată, de George Bariț în Părți alese din istoria Ardealului, contra lui Iosif Sterca Sudat, care s-a apărât în „Gazeta Transilvaniei” nr. 11 — 41 din anid 1891*, Sibiu, 1892.

* Din *Părți alese...*, din care Bariț a legat un număr de exemplare în vederea aniversării sale (vezi aci infra, n. 9).

† Punctul culminant al aniversării lui Bariț l-a constituit biografia lui Corneliu Diaconovici, *George Bariț. 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892. Vezi și Zaharia Boiu, *Aniversarea 80 a d-lui Georgiu Bariț, în Transilvania*, XXIII, 1892, p. 161—164.

‡ Adnotată, „1892. Ștefan Moldovan, Lugoș, 29 apr. Răsp. 3 mai. I s-au trimis 7 exemplare (unul gratis p[rin] cancelaria ep[iscop]ească)”.
337

Magnifice domnule și prea amate frate !

în 5 l.c. de la librariul W. Krafft primind cerutele 7 exemplare din tom. III-le al *Istoriei Transilvaniei* † — libere de orice sarcină —, în aceea zi am și expedit la il[ustritatea] sa d. ep[iscop] 4 exemplare, spre a le împărți între prenumerații de pre lista sa. Iară celea rămase 3 exem[plare] le-am trimis la ai mei, spre a fi esolvite.

După aceea, în ziua următoare, 6 l.c, primind neprețuită epistola m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, am așteptat puțin ca să văd rezultatul, avînd oarecarea îndoială despre un prenumerație, și așa, n-am notificat il[ustrității] sale ca un exemplariu să-l țină *gratis* pentru cancelarie.

între acestea, il[ustritatea] sa a trimis prețul pentru cele 4 exem[plare], în 16 fl., iară acum, primind prețul și al acestor 3 exempl[are], mă încumet a trămite 28 fl. pentru toate 7 exemplarele, prin *asemnătă.j*

338 Și, fiindcă adresa de trimitere e de la W. Krafft, veți avea bunătațe a notifica librariului că s-a primit prețul celor 7 exemplare expedate.

Iară cele 7 exempl[are] *Critice istorice*‡, amăsurat despusețiunei m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, le-am împărțit la prenumerații *Istoriei.*

Depozitul ostenelelor mele l-am încredințat, după D-zeu —m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale. Eu am cărat nășip la grandiosul edificiu, care m[a]g[ni]fica d[omnia] ta, chemat de la D-zeu, l-ai rădicat, ca să fie un paladiu de sentință pentru de toți streinii asuprită națiunea noastră.

Și așa, acum s-a împlinit acel propus profetic, „că nu vei înceta pînă cînd nu vei arăta lumii toate nedreptățile, de cătră inimizii făcute națiunei noastre”.

Cu acestea, neîncetat rugînd pre D-zeu pentru sănătatea și bunăstarea întru zile îndelungate a m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale, cu amicală sinceră afecțiune îmbrătoșindu-te, rămii m[a]g[ni]ficei d[omniei] tale cu totul adict amic,

Ștefan Moldovan,
preposit./

338v

† Vezi scrisoarea anterioară, adnotarea lui Bariț în nota 10.

‡ Polemica împotriva lui Iosif Sterca Șuluțiu, (vezi scris. anterioară, n.7.).

INDICI *

* Referințele din textul scrisorilor și textelor reproduse în studii și note sînt indicate cu cifre *cursive*.
Indicii au fost întocmiți de Eugenia Câmpeanu și Ioan Gabor.

INDICE DE NUME

A

- A.**, pseudonim al lui Florian Aron, 232, 233
Aaron Theodor, vezi Aron, Teodor
Abdul Medjid II, sultan al Turciei, 99
Adamescu, Gheorghe 14, 89
Adamoviei, Andrei 209, 210
Adamovici, Gherasim 130
Albrecht de Habsburg, arhiduce al Austriei, 314, 315
Albu, Nicolae 88
Aldulea, vezi Alduleanu, Ioan
Alduleanu, Ioan 175, 1⁸
Alecsandri, Vasile 14, 62, 72
Alexandrescu, Grigore 116, 127, 129, 193
Alexandru I, țar al Rusiei, 18 i
Alexi, Artemiu Publiu, 338
Alexi, Ioan, episcop greco-catolic de Gherla, 297
Alfieri, Vittorio, poet și dramaturg italian, 200
Almăsanu, David 251
Alpini, Constantin, cărturar, protopop greco-catolic de Mediaș, 135, 135, 137, 138, 267, 269
Amalic, din Biblie, 292
Anastasiu, Ioan 82
Andreias (Andrei Wassilo din Cracovia), episcop catolic de Șiret, 30
Androne, Alexandru, învățător din Brașov, 249, 250
Andrukaru, Dumitru, revoluționar, 96
Anna Ioanovna, împărăteasă a Rusiei, 27
Apollo, 354
Arghiropulo, Emanuil, mare logofăt, 93, 96
Argus 298
Ariadna 289

Aricescu, Constantin 82
Arion, Mihalache, boier, om de cultură din Buzău, 202, 203
Aristia, Constantin (Costache), 103, 104
Armatu, Iuniu, profesor la Colegiul „Sf. Sava”, 170
Armeanca, Ernest 358
Arnăutoğlu, Dumitru, revoluționar, **96**
Aron, Petru Pavel, 221, 221, 320
Aron, Teodor, profesor, cenzor al cărților românești în Buda, 119, 120, 145, 148, 158, 160, 181*
208, 280, 298
Arpadi, Alexandru, capelan greco-catolic în Cluj, 344
Asachi, Gheorghe, 13, 14- 15, **17, 26, 52, 134**
Atanasevici, Alexandru, delegat al românilor la Viena, **219**
August, G., colonel, comandantul fortăreței Alba Iulia, 219, 223
Avram, Mircea, 214
Avramovici, negustor din Galați, 65
Axente Sever, Ioan, 71, 170, 173, 174, 177, 193, 212, **213-214, 215, 217, 219, 221-224, 224...**
226, 228, 229, 232, 233-235, **237, 257, 276, 340, 341, 345**
Axentiu, vezi Axente Sever, Ioan

B., pseudonimul lui Ioan Bran de Lemeni, 175, 178
Babeș, Vincențiu 188, 219, 224
Bach, Alexander, ministru de interne austriac, 217, 238, 235
Bach, Eduard, comisar, 215, 217, 225
Baciu, Petre 225
Baliadi, Iancu, negustor grec din București, abonat la foile lui Bariț, 91, 92
Balint, Simion 147, 166, 166, 193, 2 17, 221-222, 224, 233, 237-238
Balomiri, Anton, preot greco-catolic în Balomir, 190
Balomiri, Ioan, „senatorul din Sebeș”, 230, 231
Balș, familie de boieri din Moldova, 26
Balș, Costachi, logofăt, 42
Balș, Iordachi, vornic, 42
Balș, Lupu, boier moldovean, 52, 62
Balș, Teodor, boier moldovean, „mecenant”, 62
Balșă, vezi Balș
Banciu, Axente 216
Bánffy, familie de nobili din Transilvania, 258
Bánffy Gyorgy, guvernator al Transilvaniei, 117, 153
Bánffy János, revoluționar, 277
Bánfi János, vezi Bánffy János
Băno István, profesor la Liceul academic piarist din Cluj, 114, 117, 121
Banov, Alexandru, colonel, 110
Baracloan, 83, 145
Barac, Iosif, 25, 177, 180

Bariț, Ana Rafila, mama lui George Bariț, 279
Bariț, Ieronim, fiul lui George Bariț, 245-246, 246, 249, 251, 252-253, 333, 334
Bariț, Ioan Pop, tatăl lui Bariț, preot în Petridul de Mijloc, 164
Bariț, Victoria, fiica lui George Bariț, 134
Baschet, Armond, 133
Batarnai, vezi Bătrineanu, Alexandru
Báthori Ștefan, voievod și principe al Transilvaniei, apoi rege al Poloniei, 313
Bădilă, Petru, vezi Bodilă, Petru
Bălan, Teodor 225
Bălăceanu, Constantin, ministru, **99, 181**
Bălăceanu, Grigore, 181
Bălăceanu, Iancu, 181
Bălășescu, Constantin 195
Bălășescu, Nifon Nicolae, 3, 5, 6, 8, 39, 52, 70 - 188, 190, 192
Bălcescu, frații, 75
Bălcescu, Costache, 126
Bălcescu, Nicolae 13, 72, 75, 75, 10, 116, 124, 124-125, 126, 128, 129, 130
Băleanu, ban, 106
Băleanu, Alexandru, 71
Băleanu, Manolache, postelnic, 106, 1 21
Bănățianu, 245
Bănescu, Nicolae, 55, 205, 235-236
T3ărănescu, Varlaam, 139
Bărnuț, vezi Bărnuțiu, Simion
Bărnuțiu, Simion 71-72, 7^ -78, 110, 134- 135, 163- 164, 167, 171, 172, 176-177
182, 193, 196, 217, 219. 237, 238, 284
Bătrineanu, Alexandru, prefect revoluționar de la 1848, 259, 334, 336, 337, 339, 340
343-344, 345
Bârlea, Nicolae 16
Bărseanu, Andrei. 189, 194- 195, 246, 249, 250
Beke, colonel maghiar, 174
Bela, „prințul Coronii de Ungaria”, viitorul rege Bela al IV-lea al Ungariei, 30
Belașcu, Nicolae, vezi Bălășescu, Nifon Nicolae
Beldeman, Vasilie 42
Beldiman, Alecu, boier moldovean, 14
Bem, Iosif, 172, 174. 181-182, 193, 214, 222, 255, 278, 336, 340
Benescu, Ioan 79
Berault-Bercastel, Antoine Henri, iezuit francez. 132, 133, 134
Berger, Johann Xepomuc, 23
Berzenczey Lajos, comisar al lui Kossuth, 276
Beșan, prenumerant la *Părți alese ...* de G. Bariț, 35
Bethlen, familie de nobili din Transilvania. 258, 269
Bethlen de Iktâr 267, 269
Bethlen Lajos, 236
Bianu, Ioan, 266

Bibescu, Gheorghe, domnul Țării Românești, 57, 74—76, 87, 92, 95, 99—100, "100—101, 101- 102, 103, 103-104, 104- 105, 108, 110, 115- 117., 119, 123, 129, 132, 133. 143, 192

Bibescu, Gheorghe, fiul lui Gh. Bibescu, domnul Țării Românești, 102— 104, 308

Bibescu, Ioan, ministru, 150

Bibescu, Nicolae 110

Billecocq, Etienne Adolphe de, 93, 95—96

Blarabarg, vezi Blaramberg, Vladimir

Blarambag, vezi Blaremburg, Vladimir

Blaremburg, Nicolae 117

Blaremburg, Vladimir, colonel, arhitect șef al Bucureștiului, 75, 97, 113, 116— 117

Blarenberg, vezi Blaremburg, Vladimir

Bob, Ioan, episcop, 142, 152- 153, 271, 272, 319, 320

Bocșan, Nicolae, 15, 22

Bod, Petru, 78, 265

Bodea, Cornelia, 13, 20, 22, 45, 54, 64, 67, 68, 88, 125- 126

Bodilă (Bădilă), Petru, protopop de Miercurea, 78, 85, 89, 131, 133, 157, 159, 179, 180- 181

Boer, Demetriu, 106, 108, 110, 132, 134, 309

Boerescu, Pirvu, 114

Boerescu, Vasile 252

Boerescu, Zaharia 71, 74, 87-88, 111-112, 114, 114

Bogdan, Ioan, 147

Bogdan, Martin, negustor, 97, 98

Bogdan-Duică, Gheorghe 91, 172, 189, 203, 219, 237

Boghie, proprietar de case, 118

Bohățel, Alexandru, căpitan suprem al Districtului Năsăud, 320

Boiu, Zaharia, 358

Bojincă Damaschin, 13, 15, 15, 21, 22-23, 71-73, 83, 111— 112, 114, 134

Bojor, Victrr, 64, 297, 325,

Boldur, familie de boieri moldoveni, 49, 49

Boldur, Sima, vornic din timpul lui Ștefan cel Mare, 49

Boldur Lătescu, Iorgu 46, 49, 61

Boldurești, familie de boieri moldoveni, vezi Boldur, familia

Boliac, Cezar 75, 116, 126, 137, 171

Bolla Márton, profesor la Liceul academic piarist din Cluj, 117, 117, 121

Bologa, Iacob, notar consistorial, 154, 155, 157, 159, 213, 214, 214

Bologa, Valeriu L, 159

Bologa, Valeriu P., 214

Bomches, Friedrich, avocat din Sibiu, 127, 129, 159

Bonis, suplinitor la conducerea tipografiei Mitropoliei din București, 183, 185

Borcea, neidentificat, 237

Borcilă, Mircea, 129

Bornemissza János, consilier gubernial, 146, 147

Boroianu, D. G., 74

Bossuet, Jacques-Benigne, 82

Bota, Moisi, 286

Botezan, Ioana, 256

Botiș, Teodor, 225

Braharu, Dimitrie, 334

Brahă, Gheorghe, sluger, abonat la foile lui Bariț, 16, 21, 22, 25, 26

Bran de Lemeni, Ioan 78, 139, 140, 175, 178, 182

Bran, Dumitrachi, postelnic, 42

Brașoveanu, Alecu, negustor din Brașov, 205, 207

Breazu, Ioan 321

Brenner, abonat la foile lui Bariț, 113, 119

Brincoveanu, Constantin, domnul Țării Românești, 104, 19 i

Bruck, Karl Ludwig, ministru de finanțe austriac, 238, 239, 241, 242

Budai, Aron, notarul Consistoriului neunit din Sibiu, 137, 138, 140, 141, 142, 144, 145

Budai Deleanu, Ioan 138

Buday, vezi Budai, Aron

Buhuș, Dimitrie, boier moldovean, „mecenat”, 62

Buhuș, Matei, boier” moldovean, 42

Bulat, T. G., 71, 114, 188, 189

Bunea, Augustin, 221, 333

Burada, Teodor, 62

Burbea, negustor brașovean, 242

Burducea, Constantin P., 200

Burgheiea, Costachi, spătar, 42

Buteanu, Ioan, viitorul prefect al Zlăhiei, 162, 164, 167

Butenief, vezi Buteniev

Buteniev, ambasadorul rus la Constantinopol, 107, 108

Buvellot, Henri, profesor de franceză din București, 104

C. I. Ba ... ianu, pseudonimul lui Iordache Mălinescu, 18, 31

Cacitu, vezi Tacit, Ioan C

Caesar, 194

Caianu din Vurpăr, student la Viena, 218

Calimah, Scarlat, domn al Moldovei, 25

Calinic, arhimandrit, starețul mănăstirii Cernica, 123

Calinic, episcop de Rimnic, 119

Calistrat, arhimandrit, suplinitor la conducerea tipografiei Mitropoliei din București

Caloianu, V., 83

Cantacuzino, Costache, secretar al statului in București, 101

Cantacuzino, Elenca, sora lui Matei Cantacuzino, 41

Cantacuzino, Grigore, deputat in Adunarea Obștească, 93, 96

Cantacuzino, Matei, fiul lui Neculachi Cantacuzino, 41

Cantacuzino, Neculachi, logofăt, fost ministru al justiției, 18, 41

Cantacuzino Pașcanu, Mihail, 52

Cantacuzino Pașcahul, Costachi, logofăt, 42, 53, 54, 55, 55

Cantacuzino, Porfira, soția lui Matei Cantacuzino, 41, 42

Cantemir, Antioh, 27, 29

Cantemir, Dimitrie, 27

Capo dTstria, Ioan Antoniu, om politicrec, 181, 182—183

Caragea, domn al Țării Românești, 94

Caragiale, Mateiu I., 5

Carcalechi, Zaharia, 83, 85, 89, 90, 92, 112, 113, 116, 118-119, 121, 143, 210

Carcallechi, vezi Carcalechi, Zaharia

Carol, Tine, doctor „de medicină”, 206

Carp, Gheorghe, maior, 42

Carp, Ioan, boier moldovean, tatăl lui Nicolae (Neculachi) și Petre Carp, 29

Carp, Nicolae (Neculachi), mare spătar, 27, 29, 59, 63, 65

Carp, P. P., 29

Carp, Petre, fratele lui Nicolae (Neculachi) Carp și tatăl lui P. P. Carp, 29

Cartoian, Nicolae 66

Catargi, Constantin, boier moldovean, 26

Catargi, Costache, boier moldovean, oponent al domnitorului Mihail Sturza, 52

Catargiu, Ștefan, vornic, 42, 53

Călinescu, G., 26

Călinescu, Nicolae, elev la Seminarul Central din București, 88

Călinescu, Șt., 74

Căpățînă, Constantin, vezi Chesarie, episcopul Buzăului

Cepescu, Barbu, negustor din Brașov, 60

Cepescu, Gheorghe, negustor din Brașov, 34, 44, 57, 59, 60, 61, 63, 65

Cepescu, Nicolae, negustor din Brașov, 60

Cermena, Petru, delegat al românilor la Viena, 219, 224

Chavanne, Ludwig, general austriac, 176, 179, 182

Cheresteșiu, Victor 155, 163-167

Chesarie, episcopul Buzăului, 112, 115, 143, 192, 200, 202, 212

Chesarie Buzău, vezi Chesarie, episcopul Buzăului

Chețanu, Ilie, „doctorand de jure”, 305, 307

Chifa, Grigore, protopop greco-catolic al Clujului, 344, 345

Chindriș, Ioan, 3, 4, 15, 77, 120, 125, 159, 179, 196, 219, 221, 254-255, 283, 284

Chinez, N., student la Paris, 68

Chioreanu, Alexandru vezi Bătrineanu, Alexandru

Chioreanu, Grigore, fratele lui Alexandru Bătrineanu, 341

Chișu, Matei, canonic la Episcopia greco-catolică din Lugoj, 332, 334

Chițulescu, Inochentie, 79

Chladek, Anton, pictor, 85, 88

Ci *, vezi Ciucă, Nicolae

Cihak, Iacob Stanislau, medic, 33

Cikudi, Alexandru, vezi Țicudi, Alexandru

Cipar, vezi Cipariu, Timotei

Cipariu, Timotei (Cipar, Țipariu, Timotheo) 78, 90, 91, 95, 96, 97, 99, 108, 110, 120, 135, 141, 147, 162, 163, 167, 172, 176, 182, 195-196, 199, 201, 206, 207, 218, 223, 224, 237, 248, 252, 162, 163, 167, 172, 176, 182, 1*95-196, 199, 201, 206, 207, 218, 223, 224, 237, 248, 252, 254, 255, 256, 257, 264-265, 266, 267, 269, 280, 320

Ciucă, Nicolae, boier moldovean, 18, 48—49, 50

Ciupescu, Gheorghe, vezi Țepeș, Gheorghe

Ciurdariu, Ana 4

Cizmaru, Ioan, revoluționar, 96

Cimpan, Florica, 14

Cimpeanu, Ioan, 126

Cimpineanu, Ioan 52

Circinov, Constantin, 70

Clain, vezi Mieu, Samuil

Clein, Carol, doctor „de medicină”

Clio, muza, 209

Closius, vezi Klosius, J., tipograf

Cloșca, conducător al răscoalei din 1784, 45, 190

Cocora, Gabriel 190

Codrescu, Manole, boier moldovean, „mecanat”, 62

Coleridge, S. T., 195

Comșa, Nicolae, 110, 170, 256

Conachi, Costache, 14, 16, 26, 28, 33, 52, 62, 119

Constantin, Ieremia, preot, 216

Cornea, Paul, 39, 67, 95

Cornescu, Mihai, ministru, 99, 101

Coroianu, Dimitrie, fruntaș român din Transilvania, canonic și prepozit la Gherla, 190

Cortsa, neidentificat, abonat la foile lui Bariț, 106

Cosmiță, Gheorghe, boier moldovean, „mecanat”, 62

Cosmiță, Petru, boier moldovean, „mecanat” 62

Costa, Ștefan, consilier gubernial, 151, 152

Costache, familie de boieri din Moldova, 33-35, 38-39, 41, 43, 44, 46, 49, 56, 57, 59

Costache, ramură a familiei Boldur, 49

Costache, Veniamin, mitropolit al Moldovei, 14, 18, 20, 33, 36, 38, 39, 43, 51, 52, 53, 57, 59, 61, 119, 132, 132, 191

Costache Lățescu, Iordachi, vornic, 39

Costăchesc, vezi Costache, familie de boieri din Moldova

Costăcheasca, soția medelnicerului Racliș, 50

Costăchești, vezi Costache, familie de boieri din Moldova

Coste, Ioan, dascăl ardelean, fost profesor în Moldova, 14

Coșgarea, Iacob, căpitan, prenumerant la *Istoria Regimentului al 11-lea românesc* tradus
al lui G. Bariț, 332

Cotta, Johann Friedrich, editorul publicației „Allgemeine Zeitung” din Augsburg, 52

Coțofeanu, abonat din Craiova la foile lui Bariț, neidentificat, 106

Cozadini, Grigore, student la Paris, 68

Cristescu, Nicolae, vezi Hristescu, Nicolae, pitar

Crommer, comisar cercual la Blaj, 215

Crupenschi, Scarlat, deputat de Iași, 42

Cucotescu, Alecu, sluger, abonat la foile lui Bariț, 23, 25

Curtius, Ernst, istoric german, 251
Curtius, George, filolog german, 250, 251
Cuza, Grigore, boier moldovean, 52
Cuza-Vodă, 116, 200, 253

D., pseudonimul unui sas din Mediaș, 270
D. N., pseudonim neidentificat sub care se semnează un articol în „Gazeta de Transilvania”
61, 62
Dăianu, Ilie 2 15
Danielopol, Constantin 194
Dargo, neidentificat, poate fi Dorgo, Gabriel, 182
Darwin, Charles Robert, 346
Dașcov, Iakov Andrievici, consul general al Rusiei în Moldova, 60, 61, 102, 116
David, din Biblie, 295, 303
Deac, Ioan, preot greco-catolic din Sebeș, 204, 204, 206
Degeratul, Gheorghe, paharnic, abonat la foile lui Bariț, 16, 21—22, 25, 26
De Machio, generai, 237
Dembinski, revoluționar, 174
Densușianu, Ovid, 5
Densușianu, Benjamin, canonic la Episcopia din Lugoj, 357, 358
Diaconovici, Constantin, vezi Diaconovici Corneliu
Diaconorici, Corneliu, 39, 62, 82, 172, 225, 229, 235, 245, 286, 350, 351, 358
Dideșteanu, Ioanichie, protosinghel, 97, 98, 13
Dimitriade, Ioan, abonat la foile lui Bariț, 81, 82
Dimitriu, Tani, revoluționar, . 96
Dobo, Stephanus, voievod al Transilvaniei, 315, 316
Dobokai, locuitor neidentificat din Sibiu, 182
Dobolyi Lajos, 277
Dobra, Alexandru, episcop greco-catolic de Lugoj, 234, 286, 297, 300, 302, 305, 320, 322, 325
Dobran, Ioan, funcționar român la Viena, 2 14, 2 19, 224
Domșa, neidentificat, 298, 300
Donici, Alexandru, fabulist și traducător, 29
Dorgo, Gabriel, vezi Dargo Gabriel
Dorneanu, Petrache, serdar, 47, 49
Dragea, George, 309
Dragomir, Silviu, 163, 164, 167—168, r 2 . 174, 220, 224, 22 -237
Dragoș, domn al Moldovei, 49
Draku, Panaite, revoluționar, 96
Drăghici, Ioan, boier moldovean, „mecenas”, 62
Drăghici, Grigorie, boier moldovean, „mecenas”, 62
Drăghici, Manolache, postelnic, 36, 40, 40
Drăghici, Vasilie, boier moldovean, „mecenas”, 62
Drugeanu, Lazăr, 0
Duclos, 119

Dudaș, Florian, 256
Duhamel, 180
Duldner, Georg, senator sas din Mediaș, 291, 292, 309, 310, 354
Dumbravă, L, 54
Dumitriu, Zeles, revoluționar, 96
Dunăreanu, Elena, 214
Dunca de Schiau, Paul, 207
Durak, V. Gh., 82
Dușan, crai al sîrbilor, 69
Duzinkievici, Minodora, 225

E., pseudonim al lui Ioan Heliade Rădulescu, 90
Efrem, unchiul prințului Mihail Obrenovici, 132
Efrosin, cleric, 113-114
Elefterescu, Em., 189
Eliad, vezi Heliade Rădulescu, Ion
Eminescu, Mihai 16, 26, 72
Eminovici, Raluca, mama lui Mihai Eminescu, 26
Enescu, C. X., 54
Engel, Carol, 4
Engel, Johann Christian, 68, 69
Engel, Julius, colonel, 75, 96
Eofrosin, vezi Poteca, Eufrosin
Epureanu, ramură a familiei Boldur, 49
Erdeli, Vasile, episcop greco-catolic de la Oradea, 178
Erdelyi (Aradi) Viktor, 147

Fabian Bob, Vasile, 14, 14, 71, 212
Fălcoianu, Constantin, paharnic, 97, 98, 113, 117
Fălcoianu, Ioan, mare logofăt, 97, 98
Fejer, Iacob, 157
Fekete János, 341
Fekete Negruțiu, Ioan, 162, 164, 233, 301, 302, 304, 305, 308, 317, 320,
337, 338-339, 341, 342-343
Fenelon, 195
Ferdinand I, împărat al Austriei, 161, 267, 269
Fericeanu, Iosif 251
Filaret, episcop al Rîmnicului, 191
Filipescu, Alecu, vornic, 106
Filipescu, Alexandru, vornic, 99
Filipescu, Gheorghe, ban, 99, 106, 106

Filipescu, Iordache, președintele Divanului Țării Românești și membru al Caimacamiei, 99, 101
Filitti, Ioan C, 52-54, 61, 101, 103, 105, 107-108, 119, 123, 129
Filotei, economul episcopiei din Buzău, 199, 200, 202, 205
Filts, vezi Filtsch, Samuel
Filtsch, Joseph, librar din Cluj, 147, 148
Filtsch, Samuel, librar și editor din Sibiu, 141, 142
Florescu, Manolache, vistier, 106
Florian, Aron, 71-72, 83, 84, 87-88, 109, 110, 116, 120, 122, 124, 126, 130, 137, 170, 182, 190, 196, 199, 200, 205, 206, 209, 217, 218, 221, 223, 224, 226, 227, 230, 231, 232, 233, 237-238, 238
Fliigge, autor de manuale școlare, 195
Foca, Nicola, revoluționar, 96
Fogarassy János, deputat în Dieta de ia Cluj, 45
Foscatti, L., compozitor, 104
Fotiadi, Lambru, profesor, 200
Fotino, Dionisie, 15
Francisc Carol, arhiduce, 237
Francisc I, împărat al Austriei, 152, 216, 237, 296—297, 322
Franklin, Benjamin, 195
Fulea, Moise, 77, 133, 153, 166, 168, 168, 224, 225
Furkas, Emmanuel, dragoman în cadrul Agenției austriece din Țara Românească, 120
Furnică, Dumitru Z., 138
Gaál Laszlo, jurist din Aiud, 142, 258, 264, 265-266
Gabor, Ioan, 3
Gál Sándor, general maghiar, 174
Galaction, Gala, 305
Galz, 157
Gane, G., 25, 26, 29
Gavra, Alexandru, 15, 119, 120, 127, 129, 209, 209
Gavriil, arhimandrit la mănăstirea Bistrița (Vilcea), abonat la foile lui Bariț, 91
Gavrilescu, Manole, căminar, abonat la foile lui Bariț, 16, 24—25
Gănescu, Calinic, arhidiaconul Episcopiei de Buzău, 191, 198, 199, 201
Gat, vezi Gott, Johann
Gedeon, din Biblie, 346
Genilie, Iosif, 86, 89, 116, 164
Geringer, Karl, general, 237
Gh. S., pseudonim al lui Gheorghe Săulescu, 65
Gheorghe Ioan, Ioan, negustor din Brașov, 180, 239
Gheorghiu, frații, negustori, 17, 68
Gheorghiu, Christian, negustor, 69
Gheorghiu, Gheorghe, 92

Gheorghiu, Nicolae, fratele lui Christian, negustor din Brașov, 69
Gheorghiu, Teodor, revoluționar, 96
Gherghel, Ilie, comis, abonat la foile lui Bariț, 16, 23, 25, 26, 62
Gherghel, Ioan 189, 200
Gherman, membru din suita prințului Mihail Obrenovici, 132
Gherman, Petru 153
Ghermănescu, Ioan 79
Ghibu, Onisifor, 189, 191
Ghica, Alecu, 62
Ghica, Alexandru, vistier, 99
Ghica, Alexandru Dimitrie, domn al Țării Românești, 52, "5_74, 88, 90-92, 96, 98-99, 100, 102, 104, 107, 108, 111-112, 114-117, 119, 121-122, 204, 206
Ghica, Alexandru Scarlat 99
Ghica Budeșteanu, Nicolae, abonat ia foile lui Bariț, 55
Ghica, Constantin, spătar, 98
Ghica, Costache, 106
Ghica, Dimitrie, 52
Ghica, Grigore, domnul Moldovei, 71, 191, 200
Ghica, Ion, 124, 186
Ghica, Iorgu, logofăt, 42
Ghica, Mihail (Mihalache), mare ban, 91, 92, 96
Ghica, Nicolae, mare logofăt, 97, 98
Ghica, Teodor, deputat în Adunarea Obștească a Moldovei, 54
Giuglea, Manea, 79
Giuloglu, Costache, serdar, secretarul prefecturii județului Buzău, abonat la foile lui Bariț, 191, 198, 199, 201, 202, 208, 208
Goethe, 189, 191, 200, 202
Goga, Octavian, 248
Golescu, Dinicu, 92, 99, 190
Golescu, Gheorghe (Iordache), mare vornic, 91, 92
Golești, familie de boieri din Țara Românească, 14, 190
Golești, frații, 75
Goliat, din Biblie, 295
Gorres, Guido de, poet și istoric german, 244, 245
Gorres, Joseph von, publicist revoluționar, tatăl lui Guido de Gorres, 245
Gott, Johann, tipograf, 25, 32, 46, 67, 83, 113, 116, 128, 130, 158, 180, 182
Grabe, general rus din Caucaz, 65
Grabovski, Anastasie, negustor macedoromân din Pesta, unchiul mamei lui Andrei Șaguna, 130, 132-133
Graef, Joseph, jude districtual, 159
Grădișteanu, Grigore, funcționar la Secretariatul statului din București, 129
Grigorie IV Dascălul, mitropolit al Țării Românești, 87
Grimm, frații, 195
Gruie, poștaș, 208, 209
Guma, 182
Gundisch, Konrad, 4

H

Hacman, Eugeniu, episcop greco-catolic, 66
Haines, Gheorghe, protopop neunit al Braşovului, 151, 154
Halcinski, consul general, 180
Halmágyi István, secretar gubernial, 151, 152
Hanea, vezi Hania, Ioan
Hanga, student, 149, 150
Hania, Ioan, 139, 140, 157, 159
Hannia, vezi Hania, Ioan
Harnav, Gheorghe, boier moldovean, „mecenat”, 62
Hartulari, Gheorghe, boier moldovean, „mecenat”, 62.
Hassfort, general, 182
Haşdeu, Alexandru, vezi Hijdeu, Alexandru
Hatvany, 223
Haynau, Julius Jakob, general, 236, 237
Hăjdău, Alexandru, vezi Hijdeu, Alexandru
Heineccius, J. Th., 82
Heliade-Rădulescu, Ion 27, 29, 54, 72, 75, 81, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 95-96, 97, 100, 106, 107, 113, 115, 123, 128, 130, 186, 195, 196, 203, 252
Herder, Johann Gottfried, filozof german, 45, 195
Hill, Gheorghe, corector al ziarului „România”, 83, 120
Hintz, Georg, 340
Hijdeu, Alexandru 13, 18, 20, 2, 29, 29
Hochmeister, fraţii, 8
Hochmeister, Martin, tipograf și librar din Sibiu, 145, 147, 149, 150, 159, 214
Hodoroagă, porecla lui Zaharia Carcalechi, 116
Hodoş, Iosif 164, 179, 219, 221, 255, 257
Hodoş, Nerva, 83, 187
Holban, Ilie, abonat la foile lui Bariţ, 16, 24—26
Homer, 250
Horatius, Quintus Flaccus, 189, 197, 283-284, 309, 310
Horia, conducătorul răscoalei din 1848, 45, 190
Hossu, Dimitrie, preot, 104
Hosusău, neidentificat, 215
Hotăreanu, Marin, elev la Seminarul central din Bucureşti, 88
Hrisant, egumen al mănăstirii Hurezu, 127
Hrisoscoileu, Constantin, paharnic, 208
Hrisoscoileu, Elenca, soția paharnicului Constantin Hrisoscoileu, 208, 208
Hristescu, Nicolae, pitar, abonat la foile lui Bariţ, 16, 23, 25—26
Hurmuzaki, familie de boieri patrioți bucovineni, 192, 193, 224, 225, 235
Hurmuzaki, Alexandru, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 213, 216, 225, 235, 236
Hurmuzaki, Constantin, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225
Hurmuzaki, Eliza, fiica lui Eudoxiu Hurmuzaki, căsătorită Sturdza, 225
Hurmuzaki, Eudoxiu (Doxachi senior), 225
Hurmuzaki, Eudoxiu (Doxachi junior, istoriograful), fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki senior, 225

Hurmuzaki, Eufrosina, fiica lui Eudoxiu Hurmuzaki, căsătorită Petrmo, 225
Hurmuzaki, Gheorghe, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225
Hurmuzaki, Nicolae, fiul lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225 ^ . ^
Huţovici, Nicolae, vicarul neunit al Hunedoarei 151, 153-154

I., pseudonimul lui Istrati, Nicolae, 51—52
I...C.M., personaj neidentificat, 210, 211
I.E., pseudonimul lui Heliade Rădulescu, Ion, 100
I.R., pseudonimul lui Racliş, Iordachi, 48—49
Iacovschi, colonel, 42
Iancu, Avram, 164, 167, 172, 173, 174, 177, 179, 193, 194, 217, 218, 220, 221, 222, -224, 225, 227, 233, 236, 237, 284
Iarcu, Dimitrie, 333
Ibrăieanu, Garabet, 5
ici., prescurtare peiorativă a numelui lui Simion Marcovici, 116
Idieru, Panait, boier moldovean, „mecenat”, 62
Ierotei, ieromonah, 74, 74
Ierotei, călugăr, 114, 115
Ihász Daniel, general maghiar, 174 - 127
Ilarion, Gheorghiadis, episcop de Argeş, 81—82, 82, 112, 125,
Ilie, profetul, 295, 319
Ilieşiu, Ioan Pop, preotul greco-catolic al Orăştiei, 230, 231
Ioachim, mitropolit, 188
Ioanovici, Nestor, protopopul neunit al Făgăraşului, 154
Ionaşcu, I., 83, 87, 189, 190- 192, 199, 200, 205, 207-209, 211-212
Ionescu, Dimitrie C., 189
Ionescu, G., 79
Ionescu, I., 70, 79, 192
Ionescu, N., 54, 71
Ionescu de la Brad, Ion 17, 33
Ionescu-Gion, G. I., 116
Iorga, Nicolae 40, 87, 189, 245, 310
Iorgulescu, B., 200
Iosif, episcopul Argeşului, 200
Iosif, Ştefan 189, 249, 251
Irononim, vezi Bariţ, Ieronim
Isac, Virginia, 13, 15, 19, 20
Iser, Andreas, autor al unui dicţionar german-român, 180, 182
Islad Savfet Efendi, vezi Savfet Efendi
Ismail Bei, paşa de la Tulcea, 79, 187
Istvánffi Pal, comisar regesc, 152
Istrate, Iancu, ban, abonat la foile lui Bariţ, 55
Istrati, Melitie, boier moldovean, „mecenat”, 62

Istrati, Nicolae 14, 17-19, 34, 39, 51, 52-54, 55, 57-58, 59, 60, 60, 62, 63
Iuga, Ioan Gheorghe, negustor din Brașov, 34, 44, 144, 221
Iuniu, pseudonimul lui Ieronim Bariț, 333, 334

Iurașcu, Măria, soția lui Mihail (Mihaiachi) Mavrodin și sora mamei lui Mihai Eminescu *H*
Izer, vezi Iser, Andreas

Jakobson, Arnold, colonel de poliție, 75, 96
Jipa, Ioan, negustor din Brașov, 221
Joannis, incendiator sas din Șeica-Mare, 270
Jojika, Samuel, vezi Josika Samuel
Jornandes, 196

Josika, familie de nobili din Transilvania, 258
Josika Samuel, 143, 144

Jucanul, Gh., pseudonimul lui Bariț, 18, 57-58, 59, 63, 64, 66
Juga (Iuga), familie de negustori din Brașov, 242

K

Kam-Hi, vezi K'ang-hsi

K'ang-hsi (1662- 1722) împărat al Chinei, 31

Kant, Immanuel 74

Karsai Ella, 4

Kemeny Farkas, 225

Kemeny Jozsef, istoric maghiar din Transilvania, 223, 258, 262, 263, 265-266, 267, 268, 269, 303, 305, 310, 311, 312, 313, 315-316, 321, 323, 332

Keminius, fiul lui Niculae din Călata, 267, 269

Kempis, Thomas de, 192

Kertesz, Vasile, preot din Ocna Sibiului și protopop unit al Sibiului, 232

Ketzanu, Ilie Tului, vezi Chețanu, Ilie

Kiseleff, Pavel Dimitrievici, 106, 107

Kiselev, vezi Kiseleff

Kiss Sándor, general maghiar, 174

Kladek, vezi Chladek, Anton

Klapka Gyorgy, general maghiar, 174

Klein, Samuil, vezi Mieu, Samuil

Klima, Helmut, 268

Klosius, Georg, tipograf, 78, 107, 159

Klosius, Johann, tipograf, 145, 146, 147, 149, 150

Kneipp, medic, 2 19

Kogălniceanu, Mihail 13- 14, 20, 52, 62, 65-66, 66-61, 72, 129, 192

Kossuth Lajos 276, 310

Kotzebue, Charles de, consul al Rusiei, la Iași, 53, 57, 61, 119

Kovács Ferenc, 283

Kovács Miklos de Tușnad, episcop romano-catolic al Transilvaniei, 147

Krafft, Wilhelm, tipograf, editor și librar din Sibiu, 355-356, 357 357, 359

Kuhner, autor de gramatică a limbii eline, 250, 250

Kurz, Anton, 313

Lăday, personaj neidentificat, 298, 300

Lapedatu, Ioan Al., 333, 334

Lascu, Nicolae, 190

Laslo, Gabriel, profesor la Blaj, 312

Lațcu, (Lațco), domnul Moldovei, 30

Laureanu, vezi Laurian, August Treboniu

Laurian, August Treboniu 15, 71-72, 75, 77-79, 103, 105, 113, 115, 121, **122**, 130, 131, 137, 145, 147-148, 149, 169, 170, 172, 176, 178, 182, 193, 195, 196, 206, 207, **210**, 211, 219, 222, 224, 237, 238, 248, 252, 255, 281, 284

Lauriani, vezi Laurian, August Treboniu

Lati, fiica lui Ștefan Moldovan, 296

Lăzăr, Lădișlău (Laszlo), comisar regesc și cancelar gubernial, 148, 152

Lazăr, Gheorghe, 71, 72, 82, 128, 130, 133, 151, 153, 153, 247

Lățescu, L, vezi Boldur Lățescu, Iorgu

Lățescu, ramură a familiei Boldur, 49

Lecca, Constantin, 97, 98, 106

Lecca, Ioan, student la Paris, 68

Lecca, Octav-George, 107

Lemeni, Ioan, episcop, 45, 92, 110, 134, 135, 137, 142, 154, 158, 160, 162, 163, 166, **167**, 169, 175, 178, 206, 221, 232, 233, 319, 320, 321, 344, 345

Lemeny, vezi Lemeni, Ioan, episcop

Lemenyi, Ioan, vezi Lemeni, Ioan, episcop

Lenj, vezi Lenș, Alecu

Lenș, Alecu, ispravnic al județului Ilfov, 105, 107, 113, 125

Lenș (Lynch) Filip, boier de origine franceză, tatăl lui Alecu Lenș, 107

Leon al XH-lea (Annibale de la Genga), papă, 304

Leonil, tipograf, 132

Lessing, G. E., 195

Lesviodax, Alexandru Geanoglu, 82, 139, 181

Levu, Pavel, preot din Șaldorf (azi Mihăileni), 216

Livianu, Vasile C, 116

Liviu, Andrei, canonic in Lugoj, 332, 347, 357

Livius, Titus, 250, 250

Lobonți, Sava (Savu), hangiu român din Mediaș, 149, 150

Loreni, Joseph, inspector sas, 193, 227-228, 230, 235

Lucea, Antonie de, nunțiu apostolic din Viena, 286

Luchi, personaj neidentificat din Năsăud, 347

Luders, Alexandr Nicolaevici, general rus, 16, 173, 174, 177, 179

-Ludovic, abate, duce de Rohan și principe de Leon, 304
Ludovic I cel Mare, rege al Ungariei, 316
Lumperdean, Grigore, revoluționar din Cătina, 341
Lupaș, Ioan 45, 71, 133, 153, 165, 189, 297, 310, 354
Lupeanu-Melin, Alexandru, 99, 220, 224, 237
Lupu, Ioan, abonat la foile lui Bariț, 105, 107

M

M., pseudonim al lui Gavril Munteanu, 228
M., prescurtare după post-scriptum-uri a numelui lui Iordache Mălinescu, vezi la acesta.
Machedon, vezi Rakovski Staikov, Gheorghe
Magheru, Alexandrina, fiica generalului Gheorghe Magheru, 237, 238 -
Magheru, Gheorghe 238
Maior, Grigore, episcop, 308, 320
Maior, Ioan, avocat în Lugoj, 172, 179, 215, 216-217, 224, 237, 332, 334,-347, 348, 355, 357
Maior, Iosif, protopop unit din Sinmărtin, 342
Maior, Petru 13, 15, 18, 22, 40, 57, 59, 61, 63, 64, 66, 67, 72, 86, 89, 195, 208-209
Măiorescu, Ioan 28, 54, 55, 71, 79, 87, 88, 92, 95, 107, 112, 115, 126, 135, 196, 204-205, 206, 217, 218, 221, 223, 224, 228., 229, 233, 237, 242, 243, 244, 251, 252
Măiorescu, Titu, 54, 194
Măiorescu, Vasile, fratele lui Ioan Măiorescu, 170, 206
Majlăth, familie de nobili din Transilvania, 269
Makedon, vezi Rakovski Staikov, Gheorghe
Man, vezi Maniu, Nicolae
Mancesiu, personaj neidentificat, 215, 216
Manciulea, Ștefan 14
Mandraștiu, Nicolae, negustor din Brașov, 132
Manfi, Iosif, dascăl ardeleanu, profesor în Moldova, 14
Manfi, Ștefan, notar al Consistoriului greco-catolic din Blaj, 37, 138
Mani, vezi Turcu, Mimi
Maniu, Nicolae, protopopul greco-catolic al Sibiului, 92, 92, 108, 109, 112, 116, 226, 227, 228, 230, 231, 232., 235, 236
Manu, vezi Maniu, Nicolae
Manu, librar din Sibiu, 147
Manu, Iancu (Ioan, agă, 93, 96, 106
Marcu din Efes, episcop, 320
Marcovici, Simion, cenzor, 113, 116, 116, 121, 130, 252
Marghiloman, Alexandru, om politic român, 203
Marghiloman, Iancu, tatăl lui Alexandru Marghiloman, abonat la foile lui Bariț, 191, 202, 203
Măria Theresia, împărăteasă a Austriei, 280, 319
Marian, S. Fl., 54
Marica, George Em., 28, 29, 53, 62, 67, 82, 126, 139, 153, 203
Marienscu, Atanasie Marian, 306, 307, 320, 321
Marinescu, George C, 83
Marinescu Himu, Măria 190

Marku, Nicola, revoluționar, 96
Marmontel, Jean Francois, 200
Martinovici, din Satu Lung, negustor, 157 157
Massim, Ioan C, 79, 195, 196, 255
Mateescu, C. N., 87
Mateescu, V.C.N., 212
Matskâsi Paul, comite suprem, 343
Maumichalis, Constantios, asasin ai lui Capo dTstria, 182
Maumichalis, Giorgios, asasin al lui Capo dflstria, 182
Mavrocordat, Alecu, boier moldovean, „mecenat”, 62
Mavrocordat, Alexandru, prinț, elev al viitorului mitropolit Neofit al II-lea al Țării Românești, 87
Mavrocordat, Costachi, logofăt, 42
Mavrocordat, Dimitrachi, vornic, 42
Mavrocordat, Nicolae, hatman, 63
Mavrodi, Ion, vel hatman, 25
Mavrodin, Lupu, vornic de poartă, tatăl lui Mihail (Mihalache) Mavrodin, 26
Mavrodin, Manole (Manolachi), stolnic, abonat la foile lui Bariț, antiunionist, 16, 24—26
Mavrodin, Mihail (Mihalache), stolnic, abonat la foile lui Bariț, unionist, unchiul lui Mălinescu, 25, 26
Mavrodin, Toader, stolnic, tatăl lui Manole (Manolachi) Mavrodin, 25
Mavrodin, Vasile, fiul lui Mihail (Mihalache) Mavrodin, 26
Mavrodinești, familie de boieri din Moldova, 25
Mavrodini, vezi Mavrodinești
Mayer, Johann N., vezi Meyer, Johann N.
Măcelariu, Ilie 168
Măcescu, Gheorghe, vezi Năcescu, Gheorghe
Mălinescu, George, vezi Mălinescu, Iordache
Mălinescu, Iordache 3, 5, 6, 7, 13—69, 208
Mălinescu, Neculai, răzeș, tatăl lui Iordache Mălinescu, 14
Mălinescu, Vasile, revoluționar și unionist, fiul lui Iordache Mălinescu, 20, 41, 49, 59, 60
Mecena, 13
Meletie, Lefter Brandaburul, episcop de Roman și apoi mitropolit al Moldovei, 37—38, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 119, 181
Melitie, vezi Meletie, Lefter Brandaburul
Mercuriu, „principele” Transilvaniei, 313, 315
Meșotă, Ioan, profesor, 194, 249, 250, 251
Meteș, Ștefan "2
Metternich, 161, 161, 183, 291
Mețianu, Bartoiomeu, învățător din Zărnești, 139, 144
Mețianu, Ioan, viitorul mitropolit neunit din Transilvania, 245
Meyer, Johann N., medicul domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica și „ștab doctor al oșii” din Țara Românească, 85, 88
Micaș, Florian 78, 164
Miele, Ștefan, dascăl transilvănean, 71, 72
Miclescu, Sandu, boier moldovean, 52

Micloș, vezi Penciu, Nicolae Avram
Mieu, Inochentie, 233, 308, 320, 333
Mieu, Samuil 72, 127, 129, 192, 208-209, 210, 332
Mieu Moldovan, Ioan, vezi Moldovan, Ioan Mieu
Miculescu, Sofronie, episcop de Huși, 119
Miessl von Treuenstadt, Felix, secretar al Agenției austriece din București, 120
Mihali, Gavril, tatăl lui Victor Mihali de Apșa, 333
Mihali de Apșa, Victor, 320, 332, 333, 338, 339, 340, 342, 343, 345, 347-348, 349, 353, 357
Mihali, Grigore, protopop din Zlatna, 215, 217, 238, 238, 300
Mihali Mihales, Simion, vezi Mihali-Mihălescu, Simion
Mihali-Mihălescu, Simion, 307
Mihaly, Victor, vezi Mihali de Apșa, Victor
Mihălescu, Dumitru, canonic la Lugoj, 332, 334, 347
Mihălescu, V., 55, 205
Miklouș, 181
Miko Imre, 258, 266, 269
Mimi, vezi Turcu Mimi
Mincu, familie din Brașov, 243
-Mocioni, familia, 224, 225
Mocioni, Andrei, 214, 219, 225, 284
Mocioni, Antoniu, 225
Mocioni, Ioan 225
Mocioni, Lucian 225
Mocioni, Petru, fiul lui Ioan Mocioni, 219, 224, 225
Moga, Dimitrie, 300
Moga, Ioan (zis Teologul), nepotul episcopului Vasile Moga, 77, 131, 133, 152, 166, 168, 169
Moga, Nicolae 270, 272
Moga, Vasile, episcop, 45, 76, 132, 133, 137, 138, 140, 142, 149, 150, 151-152, 153, 154, 155, 214, 265
Moger, autor german de manuale școlare, 195
Moise, din Biblie, 38, 279, 282, 292, 295, 346
Moisi, vezi Moise din Biblie
Moisil, Iuliu 14, 14, 64, 347
Moldovan, vezi Moldvai Grigore
Moldovan, Adolphina, fiica lui Ștefan Moldovan, 268
Moldovan, Dimitrie, funcționar român la Viena, 214, 257
Moldovan, Emil, fiul lui Ștefan Moldovan, 268
Moldovan, Ioan, protopopul din Cătina, 335, 336, 337, 341
Moldovan, Ioan Mieu 257, 308, 317, 320, 322, 323, 334
Moldovan, Iustin, fiul lui Ștefan Moldovan, 268
Moldovan, Lați, vezi Moldovan, Vasile
Moldovan, Nicolau, 277
Moldovan, Ștefan 3, 5, 6, 11, 78, 138, 168, 256, 257, 258-261, 263, 265, 266, 268, 269, 272, 273, 274, 276, 277, 278-280, 280, 282, 283, 284-285, 286, 287, 289-290, 291, 292, 294, 296, 297, 300, 302, 305, 307-309, 310-311, 312, 313, 314-316, 317, 320, 322, 323, 324-326, 327, 330, 331, 332-335, 336-337, 339-340, 341, 342, 343, 345-346, 348-351, 351, 352-358, 358, 359

Moldovan, Vasile, fiul lui Ștefan Moldovan, 167, 268, 276, 296

Moldvai, Grigore, profesor la Blaj, 152, 154

Molin, V., 88

Molke, redactor din Brașov, 231, **232**

Moroșeni, vezi Mureșeni, frații,

Moruzi, Alexandru, domn al Moldovei și ai Țării Românești, 25

Movilă, Moise, domn al Moldovei, 18, **20**, 33, 38, 39, 44, 57

Movilă, Petru, mitropolit, 20

Moznik, autor de manuale școlare, 250, 231

Munteanu, Gavril 3, 5, 6, 9, 71, 77, 87, 88, 107, 115, 117, 120, **143**, **163**, 172, 174, 184, 188, 255, 333-334, 349

Munteanu, Ioan, tatăl lui Gavril Munteanu, 190, 204

Munteanu, Ioan, revoluționar, 182

Mureșanu, Andrei, 128, 130, 173, 174, 175, 178, 195, 224, 227, **228**

Mureșeni, frații, 313

Mureșianu, Iacob, compozitor, 194

Mureșianu, Iacob, redactor al „Gazetei Transilvaniei”, 128, **130**, 158, 175, 178, 224, 279, 308-309, 346, 348

Murgu, Eftimie, 71-73, 84, 87-88, **95**, 96, 277, 278

Murguleț, Ileana, soția lui Eudoxiu Hurmuzaki, 225

Musceleanu, Costache, boier din Buzău, 191, 201, 202, 202

Musceleanu, Sandulache, tatăl lui Costache Musceleanu, **202**

Mușlea, Ion 283

N

N., inițială de la numele de Niță sau Nițu, cum i se spunea lui Ioan Măiorescu, 232,

Nadajdi, vezi Nádasy Ferencz Szeráf

Nádasy Ferencz Szeráf, președintele Tezaurariatului Transilvaniei din S'biu, 131, 133

Naghi, Gheorghe 256

Naghiu, Iosif E., 256, 286

Nagu, vezi Nagy, Mihail

Nagy, Mihail, canonic din Lugoj, 295, **297**, 332, 334, 339, 340, 347, **348**

Nagyajtai Kovács István 263

Naniescu, Iosif, 143

Napoleon I, 308

Napoleon III, 185, 282

Napoleon cel Mare, vezi Napoleon I

Napoleon, Louis, vezi Napoleon III

Navrea, I., librar în Brașov, 171, 171

Năcescu, Gheorghe, 97, 98

Năcescu, Ioan, grefier la Judecătoria civilă din București, **98**

Năcescu, Nicolae, grefier la Departamentul dreptății din București, **98**

Năsturel, P.P., 107

Năsturel-Herescu, Constantin, 113, 116, 116
Nea Dulțiață din Prunduș, personaj anecdotic, 249
Neagoe, Constantin, prenumerant la *Macrobotica* lui Vasici, profesor la Seminarul teologic din Buzău, 208
Neculce, Ion, cronicar, 20
Negrea, Grigore, boier din Buzău, 202, 203
Negruzzi, Costache, 13- 14, 17, 27, 29, 35, 40, 42, 43, 54, 62, 65, 66, 139, **141**
Negruzzi, Iacob 54
Neigebaur, Johann Ferdinand, 105
Nemeth, Wilhelm, librar din Brașov, 114, 117, 121, 122, 132, 133, 134, 135, 137,144, 148, 171
Nendwich, negustor din Sibiu, 157
Neofil, starețul mănăstirii Neamțului, candidat la episcopia Romanului, 60, 61, 62
Neofit II, mitropolit al Țării Românești, 76, 87, 92, 98, 105, 116, 119, 123, **126**, 143, 150
Nesselrode, Karl Vasilevici, ministru de externe al Rusiei, 53
Nestorescu-Bălcești, Horia, 125
Netea, Vasile 207, 282
Newton, 209
Niagoe, Ștefan 71/54-85, 87-88, 89, 90, 109, 110, 112, 118, 157, 171, 172
Niagoi, vezi Niagoe, Ștefan
Nica, Dimitrie, negustor brașovean și librar în Iași, 46, 49, 51, 54, 55, 63
Nichifor, călugăr, 74, 115
Nichifor, ieromonah, 88
Nicoară, Moise 71, 84, 88, 88, 95, 96
Nicolae I, țar al Rusiei, 177
Nicolae, preot din Mănăstur, cuscrul lui Șt. Moldovan, 335, 342, 343
Nicolaisa, George, 71
Nicolescu, Nicolae, abonat la foile lui Bariț, 95
Nicorescu, vezi Nicoară, Moise
Nicu, Demetri, vezi Nica, Dimitrie
Niculae din Călata, 267, 269
Nifon, arhimandrit, egumenul mănăstirii Cozia, 118
Nifon, mitropolitul Țării Românești, 185, 192, 200, 254
Nikon, Petru 188
Nistor, I.I., 174
Nistor, Ioan, director al Gimnaziului din Beiuș, 289
Niță, vezi Maiorescu, Ioan
Niță, elev, rudă a protopopului Nicolae Maniu, 230, 231
Nițu, vezi Maiorescu, Ioan,
Nopcea, Vasile (Lászlo), 269
Norman, Francisc, comite din Linz, ginerele lui Ștefan Moldovan, 296–299
Norman, Ludovic, tatăl lui Francisc Norman, 298
Nourse, Jean, editor, 29
Novacovici, Dionisie, episcop, 221
Nyikulae de Kalota, vezi Niculae din Călata

Obrenovici, Mihail, prinț srb, 132, 134
Ocsvai Ferenc, editor al ziarului „Honved”, 2 14
Odobescu, Alexandru, 155
Of., prescurtare peiorativă a numelui lui Dașcov, 116
Ohm, Ferdinand, „factor al tipografiei” lui C. A. Rosetti și Winterhalder, 206
Ola, Ianoș, elev la Năsăud, 127
Olteanu, Ioan 225
Olteanu, Ioan, episcop, 299, 300, 327, 333, 342, 343
Omer, vezi Homer
Orațiu, vezi Horatius
Orghidan, Rudolf, negustor din Brașov, 112-113, 116, 118, 120, 139, 144, 162, 22 1, 235, 242
Oroianu, Vasile, profesor la Gimnaziul neunit din Brașov, 246, 251
Oteteleşeanu, George (lordache), vezi Oteteleşeanu, Gheorghe
Oteteleşeanu, Gheorghe, vornic, abonat la foile lui Bariț, sprijinitor al învățămîntului, 100
Oteteleşeanu, Grigore, fratele lui Gheorghe Oteteleşeanu, sprijinitor al învățămîntului
Oțetea, Andrei, 82
Ovidius, Publius Naso, 75, 103, 194, 284
Palacky, Frantisek, istoric și om politic ceh, 193, 215, 2 16, 215, 220-22 1, 223, 225, 227, 230
Paladi, Măria 62
Panaiot, Iuliana, soția lui Ioan Mocioni de Foen, 225
Pândeale, Rafail, revoluționar, 96
Pandolfi, Alexandru, revoluționar, 96
Panovici, Ioan, protopop neunit al Nocihului, 131, 133
Pantazi, negustor din Brașov, 144
Pantazi, Grigore, secretarul lui Șaguna, 228, 229, 230
Pap, Petru, vezi Pop, Petru
Papacostea, Victor, 70-71, 73-74, 79, 83, 88-89, 96, 307, 114, 115
Papaiani, Dumitru, revoluționar, 96
Papiu Ilarian, Alexandru, 15, 71, 77, 159, 163- 164, 167, 172, 177, 179, 196, 200, 221, 222, 248, 254; 255, 257, 257, 276, 284, 254
Papp, vezi Pop, Iosif, profesor la Blaj
Pascaly, Mihail, actor, 320, 321
Pascu, Ștefan 3, 6, 77, 179, 222, 276, 345
Paskievici, Ivan Fedorovici, general-feldmareșal rus, 16, 177, 179
Pataki, Liviu 256
Paul, vezi Pavel, apostolul
Pauleti, Nicolae, 155, 160
Pavel, apostolul, 353, 354
Pavel, neidentificat, 112
Pavel, cărăușul, 157

Păcățian, Teodor V., 71, 73, 163, 179, 216, 219, 220, 224, 290, 231, 349
Păcurariu, Mircea, 71, 79, 87, 115, 189, 256
Pârnuță, Gh., 114
Pătrășcanu, Gheorghe Costachi, boier moldovean, 38
Pderzani, Iuliu, vezi Pederzani, Iulius
Pederzani, Iulius, scriitor german, 333, 334
Penciu, Nicolae Avram, 108, 109, 141, 142, 144
Pencovici, C., tipograf, 74
Penescu, I., 210, 211
Pervain, Iosif, 14-15, 120, 159, 179, 209, 219, 221, 283-284
Pescaru, Ioan, revoluționar, 96
Pescaru, Camil, 5
Petrescu, Costache, mare clucer, 89 /
Petric, Ioan, protopop, fruntaș român din Brașov, 205, 206
Petru, apostolul, 353
Petru cel Mare, țar al Rusiei, 27
Pippidi, Andrei, 40
Pișoschi, Nicolae, 65, 66
Pius al IX-lea (Giovanni Maria Mastai-Ferretti), papă, 233, 322, 338
Piclișanu, Zenovie, 333
Platon, C., 17
Piaton, Măria, 13
Poenaru, Petrache, 71, 97, 103, 107, 120, 128, 130, 190, 252
Pomuțiu, Constantin 219, 224
Pop, Andrei, profesor, 182
Pop, Andrei Liviu, canonic, 295, 297, 334, 339, 340
Pop, Alexandru, Papiu Ilarian, Alexandru
Pop, Augustin, învățător în Blaj, viitor protopop unit de Alba Iulia, 169, 169
Pop, Constantin, 155, 214
Pop, Constantin, negustor din Brașov, 182
Pop, Daniil, personaj neidentificat, 298, 300
Pop, Dimitrie 54 \

Pop, Gavril, canonic cancelar la Lugoj, 290, 291, 293, 294, 328, 332, 336-337, 338, 347
Pop, Ioan (Iacob), protopop, 239, 241, 242
Pop, Iosif, profesor la Blaj, 108, 110
Pop, Macedon, profesor la Năsăud, 64—63
Pop, Nicolae, paroh din Cluj, 336-337, 339, 344, 345
Pop, Petru, canonic și prepozit capitular în Lugoj, 218, 220—221, 347, 348, 357
Pop, Ștefan, 71
Pop, Vasile, 14, 189, 257, 292, 308, 310
Pop, Zenovia Hagi Constantin, cămătar, 137—138, 352
Popa, vezi Popasu, Ioan
Popa, Gheorghe de Teiuș, om politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Buda-
pesta, 215, 216
Popasu, Ioan, 128, 130, 151, 153, 164, 165, 172, 177-178, ISO, 182, 204, 205, 219, 247-248,
249, 297, 307, 308

Popavița, Dimitrie, negustor din Lugoj, 219, 222
Popazu, Ioan, vezi Popasu Ioan
Popea, Nicolae 132-133, 138, 153, 297
Popescu,, Ghenadie 224 •
Popescu, Ion 88
Popescu Teiușan, Ilie 207
Popescu-Rimniceanu, V., 222—224
Popescu-Scriban, V., 14
Popovici Absalom, protopopul din Orăștie, 228—229230, 231
Popovici, Grigore, 219
Popovici, Iova, delegat al românilor la Viena, 219, 224, 284
Popp Szilagyi, Iosif, episcop greco-catolic de Oradea, 288, 289, 297, 300, 333
Popp, Vasile Ladislau, comisar districtual în Reteag, 214, 215, 257
Popp, Zamfirache C, vezi Pop, Zenovie Hagi Constantin
Poteca, Eufrosin 81-82, 105, 107, 113, 116, 190
Poteke, Efrosin, vezi Poteca Eufrosin
Potra, George 92
Prale, Ioan 14
Predescu, Evghenie, procuror și prieten al lui Nicolae Bălcescu, 105, 107, 143
Procopie, preot, 96
Procopiu, Ioan 87—88
Prota, 239
Protase, Măria 15, 99
Puchner, Anton, general austriac, 133, 178
Pumnul, Anton 71-72, 167, 189, 194-195, 269
Pușcariu, Ioan Cavaler de, 137, 138, 138, 140, 146, 147, 163, 174, 179
Pușcaș, vezi Pușcariu, Ioan Cavaler de
Piitz, autor de manuale școlare, 250
Pyrrhon, filozof grec, fondatorul scepticismului antic, 212

Quintescu, N. Ch., 189

R

Racliș, medelnicer din Moldova, 50
Racliș, Alecu, căpitan, fiul medelnicerului Racliș, 50
Racliș, Costachi, fiul medelnicerului Racliș, 50
Racliș, Iordache, fiul medelnicerului Racliș, 18, 48—50
Racliș, Ștefanachi, fiul medelnicerului Racliș, 50
Racoviță, Alexandru (Alecu), serdar, profesor de drept comercial la Colegiul „Sf. Sava-
112, 116
Racoviță, Costache, postelnic, 54

Racovițean, Mihai 256

Radu, Iacob 153, 256, 280, 291, 358

Raiacici, Iosif, patriarh sîrb, 85, 89, 165

Raici, Ivan, istoric sîrb, 68—69

Rakovski Staicov, Gheorghî (zis Makedon), 95, 96

Ramontai, Simion, 221

Rannicher, Jafeob, consilier gubernial, 231—232

Rassidescu, Ștefan, tipograf, 187

Ratz, Petru, vezi Rațiu, Petru

Rațiu, Ioan 14, 179, 221, 256-257, 307

Rațiu, Petru 304, 305, 307, 308

Rațiu, Vasile 135

Răducănești, frații, din Moldova, abonații la foile lui Bariț, 55

Regleanu, Mihail 70-71, 73-74, 79, 83, 88-89, 96, 107, 114-115

Reli, S., 175

Rez Heinrich, 236

Rezeiu, prenumerant la „Părți alese ...” de S. Bariț, 357

Roman, Alexandru 257, 289

Roman, Ioan, protopop, 216

Roman, Dionisie 87-88, 190-191, 200

Romanov, Iosif, librar și editor din București, 73, 84, 86, 86, 92, 92, 118, 119, 122, 125, 128, 157, 198, 199, 202, 204-205

Romanu-Vivu, Constantin 71, 92, 170, 345

Roset, Scarlat, vezi Rosetti, Scarlat

Rosetti, Alexandru, 113

Rosetti, C.A., 195, 206

Rosetti, Dimitrie 71

Rosetti, Scarlat, procuror la Judecătoria civilă din București, 105, 107, 113, 196, 247

Rosetti, Veniamin, episcop de Roman, 61, 62, 119

„Roșul”, porecla lui Ștefan Moldovan, 258

Roth, „apotecariu”, 273

Roth, Ștefan Ludwig, 49, 56, 256, 274, 309-310, 339, 340

Roznoveanu, Alecu 52

Rucavina, vezi Rukavina, general austriac

Rukavina, general austriac, comandant al cetății Timișoara, 219, 222

Rus, vezi Rusu, Ioan

Ruset, Veniamin, vezi Rosetti, Veniamin

Rusu, Ioan 86, 90, 106, 116, 198, 199, 201, 201-202

Rusu, Li., 256

Ruth, popa, vezi Roth, Ștefan Ludwig

Sadi, Ionescu, Al., 83, 187

Salmen, Francisc, cornițele sașilor din Sibiu, 240—241, 242

„Sameșul”, vezi Giuologlu, Costache, serdar

Sas, general rus din Caucaz, 65

Saul, vezi Savu, Alexandru

Savfet Efendi, primul interpret al sultanului Abdul Medjid II, 98, 99-100, 100, 102

Savin, E.P., 14

Savu, Alexandru, funcționar la Agenția consulară austriacă din Iași, 46—47, 49, 59—61

Sălăgeanu, vezi Szilagyi, Iosif Popp de, episcop

Săulescu, Gheorghe 14, 17, 52, 54, 54, 62, 65, 66-67, 67

Scaliger, Joseph-Juste 127, 129

Schaguna, vezi Șaguna, Andrei

Scheller, Imanuel Johann Gerhard, lexicograf german, 119, 120

Schenkel, vezi Schenkl, Maurus

Schenkl, Maurus, 111, 115

Schinnagl, autor de manuale școlare, 195

Schlauf, Ignatius, director al Gimnaziului regesc romano-catolic din Sibiu, 135, 135

Schuller, Johann Karl, rector al Liceului academic săsesc din Sibiu, 158, 159, 258, 265

Schwarzenberg, Felix Ludwig Johann Friedrich, prim ministru al Imperiului Austriac, 232-233, 236-237

Schweder, C, 104

Schweiger von Duernstein, Emmanuel, cancelar al Agenției austriece din Țara Românească, 12

Schwenk, Conrad, meșter zidar, 114

Schwicker, Johann Heinrich, cărturar sas din Transilvania, 293, 294

Scriban, Filaret, vezi Popescu-Scriban, V.

Scriban, Neofit 247

Scriban, Nicolae 132

Scutea, Nicolae 270

Sentivani, tribun, 179

Serafica, Francisca, mama comitelui Francisc Norman, 298

Seran, Milan, 256

Serb, Teodor, 224

Serghiescu, Dimitrie, comis, abonat la foile lui Bariț, 16, 24—25

Sever, Axente vezi Axente Sever, Ioan

Sfîntul Dimitrie, vezi Sfîntul Dumitru

Sfîntul Dumitru, 355

Sfîntul George, vezi Sfîntul Gheorghe

Sfîntul Georgie, vezi Sfîntul Gheorghe

Sfîntul Georgiu, vezi Sfîntul Gheorghe

Sfîntul Gheorghe, 324-325, 356

Sfîntul Vasilie, 244

Sigismund de Luxemburg, împărat și rege al Ungariei, 316

Silași, Grigore, 344, 345

Simache, Nicolae 92

Simonici, Basilie, vezi Simonis, Vasile

Simonis, Basiliu, vezi Simonis, Vasile

Simonis, Vasile, martir al revoluției de la 1848, 259, 334, 336, 337, 339-341, 343-344

Simor János, cardinal, primate al Ungariei și arhiepiscop de Strigoniu, 307, 308

Sina, Gheorghe, 133

Sina, Simion, 133, 138, 152

Sinai, Nicolae 216

Sion, Constantin, 13, 15, 19, 25-26, 39, 43, 49-50

Sion, Costache, 62

Sion, Gheorghe, 17, 68, 195

Slătineanu, Iancu (Ioan), mare agă, abonat la foile lui Bariț, 97, 98, 105, 113, 127

Smarandache-Dumitrescu, Gabriela, 4

Socrate, 74

Solomon, din Biblie, 303, 349

Sora Noac, Moise 157, 159, 257

Spallanzani, Lazzaro, naturalist italian, 244

Staberl, profesor de la Brașov, 250

Stamati, Costache, scriitor și traducător, 29

Stamati, Teodor, publicist și traducător, 17, 33, 180, 182

Stanca, Sebastian 153—154

Stanich, Constantin, vicar general, 332

Stănilă, Ilie, funcționar român din Sibiu, 214—215, 216

Stein, colonel maghiar, 174, 219, 222

Steinhausen, tipograf și librar din Sibiu, 145, 147

Sterca-Șuluțiu, Alexandru, 257

Sterca-Șuluțiu, Iosif, 224, 289, 297, 307-308, 319, 320, 321, 341, 357, 358-359

Stino, Aurel George, 39

Stîrcea, Safta, soția lui Toader Mavrodin și mama lui Manole (Manolachi) Mavrodin, 25

Stoica, Marin 55, 252

Stoica, Ștefan, căpitan, mare adjutant în Statul Major al oștirii Țării Românești, abonat la foile lui Bariț, 95, 97

Stoicescu, agă, înrudit cu familia Racliș, 50

Stoicescu, Andrei 88

Sturza, Alecu, boier moldovean, „mecenas”, 33, 54, 62

Sturza, Costache, boier moldovean, „mecenas”, 62

Sturza Dulcescu, Gheorgheș, deputat de Iași, 42

Sturza, Mihail, domn al Moldovei, 14, 17-18, 25, 36-38, 39, 41, 52-54, 56-57, 61, 67, 117, 119

Suciu, Coriolan, 110, 167, 221, 256, 259, 292, 336

Suciu, Ioan 164

Suciu, I.D., 278, 284

Suciu, Petre, profesor la Colegiul „Sf. Sava”, 72, 170

Suetonius, 189, 196-197, 247, 248, 249

Suhopan, Vladimir, călugăr, apoi mitropolit al Irinopolei, 173—174, 175

Suliotis, Christodul I., 117

Suțu, Alexandru, domn al Țării Românești, 82

Suțu, Costache, Secretar al Statului, 100, 101

Svetoniu, vezi Suetonius

Szalady, Antal, 236

Szechenyi Istvänn, conte, întemeietorul curentului liberal-național maghiar, 28, 308, 310, 319

Szentiványi Nicolae, comisar gubernial la Cluj, 228, 229, 230

Szilagy, Iosif Popp de, episcop greco-catolic de Oradea, 288

Ș

Șaguna, familia, 130, 132

Șaguna, Anastasia, mama lui Andrei Șaguna, 133

Șaguna, Andrei 76-77, 130-132, 133, 138, 141, 143, 144-145, 147, 149, 150, 152-153, 154, 157, 158, 160, 162, 163, 165, 168, 169, 172, 194, 215, 216, 218, 221, 223-224, 225, 228, 229, 231, 232, 234-235, 238, 247, 249, 260, 297

Șaguna, Naum, soțul Anastasiei Șaguna, 133

Șandor, Atanasie 257

Șekib Effendi, comisar al Porții, 52, 92

Șendrea, Ghenadie, boier moldovean, „mecenas”, 62

Șereni, Teodor, canonic, 169, 169

Șincai, Gheorghe 15, 15, 72, 115, 120, 120, 208-209, 210, 267

Șipotariu, Ioan, student la Viena, beneficiar al stipendiului din Fondul școlar Ramonțai, 22

Șotropa, Valeriu, 14

Șotropa, Virgil, 172

Ștefan cel Mare, 18, 20, 38, 49

Ștefănescu, Vasile Theologul, 84, 87-88, 109

Știrbei, Barbu, 99, 101, 106, 182

T

Tacit, Cornelius, vezi Tacitus, Publius Cornelius

Tacit, Ioan C, profesor la Brașov, 245, 246

Tacitu, Caiu Corneli, vezi Tacitus, Publius Cornelius

Tacitus, Publius Cornelius, 189-190, 196-197, 333-334

Talpan, ramură a familiei Boldur, 49

Tarnovietchi, Ștefan, preot din Cernăuți, abonat la foile lui Bariț, 56

Tarta, Iosif 309

Tavernier, Alcibiade, medic francez, 75, 93—94, 95—96

Tântăveanu, Dobre, dascăl ardelean, profesor la Seminarul central din București, 74

Teleki Jozsef, guvernator al Transilvaniei, 77, 147, 267, 268

Teliman, Ecaterina, soția lui Lupu Mavrodin, 26

Tell, Christian 81-82, 187

Tell, L, vezi Tell, Christian

Tempea, Radu, 71, 87-88

Teodor, Iani, revoluționar, 96

Teodor, Pompiliu, 237

Teodorescu, Barbu, 40

Teodorescu, C, 71, 79, 188

Teodorih, episcop al cumanilor, 30

Teodorovici, Ioan, vezi Teodorovici Nica, Ioan

Teodorovici (Teodorescu), Vasile, profesor la Rimnic, 84, 87

Teodorovici Nica, Ioan, cenzor la Tipografia Universității din Budă, 85/87—89

Teodosie, arhieru, 191

Theologul, vezi Moga, Ioan

Terebențiu, Traian 216
 Teutsch, Fr. D., 232
 Thalmyer, editor și librar din Sibiu, 135, 141, 148
 Theodoridi, Hristu, negustor gre din București, abonat la foile lui Bariț, 91, 92
 Theologul, vezi Ștefănescu, Vasile Theologul
 Theot, T., profesor de franceză la Colegiul „Sf. Savă”, 104
 Thunmann, Johann, istoric german, 40
 Thiery, vezi Thyerry, librar
 Thyerry, librar in Sibiu, 112, 116
 Tilci, vezi Filtsch, Joseph
 Timoni, Casimir von, consul austriac la București, 107,120
 Tincu Velia, Nicolae 89
 Tișcovici, Dosoftei, egumenul mănăstirii Sucevița, abonat la foile lui Bariț, 50
 Titov, Vlădimir Pavlovici, consul al Rusiei la București și apoi ambasador la Constantinopoli
 53, 102
 Titus Livius, vezi Livius, Titus
 Togan, George, 256
 Toldalagi, 339
 Tomcsányi Adám, fizician și economist maghiar, 244
 Tomescu, Mircea 88
 Tomtsany, vezi Tomosányi Adám
 Toth Lorincz, 133
 Toth Zoltán I., 147
 Tokoly Sabbas, vezi Tokoly (Popovics) Száva
 Tokoly (Popovics) Száva 88
 Trandafilov, Al., 75, 105, 121-122, 123
 Trandafil, Sotir, revoluționar, 96
 Trausch, Iseph, istoric, 258, 265
 Trebonie, vezi Laurian, August Treboniu
 Turcii, Basilj.u, vezi Turcu, Vasile, protopop
 Turcu, Ioan, secretarul episcopului Ioan Lemeni, 190
 Turcu, Lila, fiica protopopului martir Turcu, Vasile, 259; 341—342, 343
 Turcu, Mimi (Mani), fiica protopopului martir Turcu, Vasile, 341—342, 343
 Turcu, Vasile, protopop de Cătina, martir al revoluției de la 1848, 259, 334, 335—336, 340—341,
 343, 344
 Tepeș, Gheorghe, vezi Cepescu, Gheorghe
 Țicudi, Alexandru, martir al revoluției de la 1848, 340, 344
 Țicudi, Ilie Vlassa 190, 300
 Tipar, vezi Cipariu, Timotei
 Țipariu, vezi Cipariu, Timotei

Udrea, Constantin, delegat al românilor la Viena, 219
 Ungureanu, Gh., 13, 15
 Urban al VIII-lea (Maffeo Barberini), papă, 327
 Urban, Carol, colonel austriac 274, 341
 Urechia, V. A., 96, 104

Vaida, rudă a lui Ștefan Moldovan, 335—336
 Vaina, Ioan, negustor, 138, 139
 Valbaum, vezi Walbaum
 Valentineanu, I. G., 82
 Vancea, Ioan, mitropolit, 297, 305, 308, 316, 320, 325, 330
 Varga, Cătălina, vezi Varga Ecaterina
 Varga, Caterina, vezi Varga, Ecaterina
 Varga, Ecaterina, 76, 76, 144, 146—147, 148, 165
 Vasici, Pavel, 70, 88, 91, 95, 96, 117, 126-127, 141, 180-182, 200, 207, 208, 209, 231
 Vasiliades, învățător in Văscăuții Bucovinei, 104
 Vasilie, vezi Ștefănescu, Vasile Theologul
 Vasilie, „părintele”, vezi Teodorovici (Teodorescu), Vasile
 Vasiliu, Toader, serdar, abonat la foile lui Bariț, 55, 62
 Vasitsium, vezi Vasici, Pavel
 Văcărescu, Constantin, prefect de Buzău abonat la foile lui Bariț, 81—82
 Văcărescu, Iancu, președintele Divanului judecătoresc provizoriu din Țara Românească,
 Văcărescu, Teodor, vornic al Departamentului dinlăuntru, membru al Căimăcămiei din Țara
 Românească, 99, 101, 106
 Văcărești, familie de boieri din Țara Românească, 14
 Vătășescu, Staneiu, pitar, director al Seminarului episcopal de la Curtea de Argeș, abonat
 la foile lui Bariț, 81, 83
 Velichi, Constantin N., 95—96
 Velini, Anton 54
 Velisar, Măria, soția lui George Bariț, 253
 Vera, elev gimnazist de la Brașov, neidentificat, 245, 246
 Veress, Andrei, vezi Veress Endre
 Veress Endre, 89, 263
 Verza, Alexa, protopop neunit in Săcele-Brașov, 136, 138, 153, 165
 Verza, Radu, administrator al protopopiatului neunit din Brașov, 95, 96
 Veștemean, Anton, 300
 Vetic Efendi, comisar al Porții, 180
 Vianu, Tudor, 5
 Vida, Gherman 15, 15, 71-72, 119-120
 Vidrașco, Costache, abonat la foile lui Bariț, 55
 Vilara, Alexandru, logofăt, 106
 Vinkler, Anton, membru al Societății de medici și naturaliști din Moldova, 33

Vintileanu, Gherasim, din Buzău, abonat la foile lui Bariț, 191, 198, 199, 201, 202
Vispescu, Constantin, elev la Seminarul central din București, 88
Virnav, Constantin 32, 33
Vlad, capelan al Clujului, 343
Vladimirescu, Tudor, 82
Vlădeanu, Constantin, căminar, funcționar judecătoresc la Craiova, abonat la foile lui Bariț, § 7
Vlăduțiu, Nicolae, prefect în timpul revoluției, 224—225
Vlăduțu, Nicolae, vezi Vlăduțiu, Nicolae
Voinescu, elev din Brașov, neidentificat, 245
Voinescu I, Ioan, 97
Voinescu II, Ioan, 65, 66
Volta, Alessandro, fizician italian, 244
Voltaire, 129
Vrăbiescu, din Craiova, abonat la foile lui Bariț, 106
Vruch, vezi Bruck, Karl Ludwig
Vulcan, Samuil, episcop, 153, 155

W

W., pseudonim al unui sas din Mediaș, 270
Wachmann, L, 105
Wagner, Friedrich, inspector sas, 193, 227—230, 235
Walbaum, Friedrich, librar și editor din București, 83, 105, 128
Wallner-Bărbulescu, Luminița, 286
Wass Samu 283
Weiss, funcționar la Tezaurariatul Transilvaniei din Sibiu, 219, 221
Weis voii Starkerifels, consilier gubernial, 225 -
Welden, Caron, comandantul Vienei, 238
Wentzel, Josef, primarul Brașovului, 138
WesselehVi 'Mikl6s; 308, 310
Winterhalder, Alexandru 206
Wolf, student din Germania, 94
Wolfstein Joseph, matematician maghiar, 244
Wolgemuth, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 174, 178, 179, 213, 217, 220,225, 226, 229, 233-234, 234, 235, 238, 241, 279

X.Y., pseudonim ai autorului unui articol din „Vocea Națională”, 49
TXenopol, A. D., 14, 72

Young, Edward, 200

Zăne, G., 68, 124-125
Zerva, Chiriac, revoluționar, 96
Zerva, Dumitru, revoluționar, 96
Zichy, demnitar al Ungariei, 296, 298
Zisu, Dumitrache (Tache), mare serdar, directorul Poștei din Țara Românească, abonat la foile lui Bariț, 105, 107
Zossima, Iordache, serdar, secretar al Mitropoliei din București, 112
Zotta, Sever 13
Zugun, Petru E, 54
Zychi, vezi Zichy

INDICE DE MATERII

(Instituții, scrieri, periodice, nume geografice evenimente istorice)

A

- A treia programă a Gimnaziului mic român de religiuena ortodocsă orientale pe anul scolar 1861/2,* 248, 250
- A zecea programă a Gimnaziidui mare public românesc de religiuene ort.-orientală și a școalelor medii și inferioare legate cu acesta, pe anul școlar 1869/70,* 189
- Abrud., 143, 146, 164, 166
- Academia Mihăileană, 14
- Academia Română, 116, 196, 266, 291
- Acte privitoare la urzirea și înfînțarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*
- Aczel, vezi Aței, localitate
- Adamescu, Gh., *Istoria seminarului Veniamin din Iași,* 14
- Adamescu, Gheorghe, *Scrierile lui Iosif Genilie,* în „Buletinul Societății geografice române”, 1901, 89
- Adămuș, localitate, 275
- Adevărul,* articol în „Foaie pentru minte ...”, 1838, 28
- Administrația Zlatnei, 146
- Adrianopol, 20, 82
- Adunarea anuală a „Universității” săsești din Fundus Regius, 159
- Adunarea canceliștilor din Tirgu-Mureș, 167
- Adunarea de la Agyagfalu, vezi Adunarea secuilor de la Lutița din 1848
- Adunarea de la Duminica Tomei, 165, 166, 167, 168, 169, 170
- Adunarea generală a ASTREI de la Brașov 1862, 195, 249
- Adunarea generală a ASTREI de la Gherla din 13/25— 14/26 august 1868, 322
- Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 68, 77, 166, 167-170, 214, 276
- Adunarea Națională de la Lugoj din 15/27 iunie 1848, 278
- Adunarea Obștească a Principatelor Unite, 117
- Adunarea Obștească din Moldova, 38, 40, 43, 51, 53—55
- Adunarea Obștească din Țara Românească, 75, 86, 89-91, 96, 98, 101-102, 103, 143, 204, 205, 114, 117, 119, 121, 123, 123
- Adunarea secuilor de la Lutița din 1848, 259, 276, 339, 341
- Afirmarea statelor naționale independente din centnd și sud-estul Europei (1821 — 1923),* 182

Aghenție, *vezi* **Agenția**

Agenția consulară austriacă din București, 118, 120, 121, 1%3

Agenția consulară austriacă din Iași, 49

Agentii consulare austriece, 17, 47

Agram (Zagreb), 236

Agyagfalu, *vezi* **Lutița**

Aiud, 25, 76, 142, 146-147, 147, 266

Aiud, 21 *ian.*, **scrisoare din Aiud**, publicată în „**Gazeta de Transilvania**”, 1847, 147

Al Crăiesei, denumirea unui șipot din Blaj, 329

Alba de Sus, *vezi* **Comitatul Alba de Sus**

Alba Iulia, 135, 147, 169-170, 190, 222-223, 305, 317, 325-326, 330-331, 333

Albania, 187-188

Albești, localitate, 274, 276, 276

„**Albina**” (de la Viena), 188

„**Albina românească**”, 13, 15, 17, 19, 24, 33, 40, 51, 53, 56, 61-62, 66, 70, 78, 150, 160, 175

Albu, Nicolae, *Un satelit al Școlii Ardelene. Ștefan P. Niagoe*, 88

Alegerea din alte foi românești, rubrică a „**Daciei literare**”, 211

A l f i e r i, *Paul și Virginia*, 200

A l f i e r i, *Istoria lui Gil Blas*, 200

„**Allgemeine Zeitung**”, **Augsburg**, 52, 53, 109, 110, 130, 133

Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valachiiei... Almanach de la Ccur et de VEtat, de la Principaute de Valachie 70, 87—89, 107, 191

Almanahul parohiei ortodoxe din Viena, 256

Almanahul satului, 87

Almanah Tribuna, 225

Ambasada rusească din Constantinopol, 100, 102, 175

America, 28

„**Amicul literaturii române**, foaie eclesiastico-literarie și agronomică”, 187

„**Amicul literaturii române. Foaie literarie, comerciale și agronomică**”, 186, 187

Amicul poporului”, 70

„*Amtlicher Theil*”, rubrică în „**Siebenbürger Bote**”, 226

„**Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice**”, 153

„**Analele Societății Academice Române**”, 196, 254—255

„**Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași**”, 54

A n a s t a s i u, **Ioan**, *Generalul Christian Tell*, 82

Ancona, 109-110, 110

„**Anuarul Institutului de istorie din Cluj**”, 62, 67, 126, 153

„**Anuarul Institutului de istorie națională**”, 71, 172, 216, 219, 237, 268

„**Anuarul Liceului de băieți român unit**„**Sf. Vasile cel Mare**”, Blaj, pe anul școlar 1839/40,” 170

„**Anuarul Seminarului „Sf. Nicolae” din Rimnicu Vilcea pe anul școlar 1924—25**”, 87

Appendix Diplomaticus, 312

Apuseni, 258

Arad, 88, 114, 127, 209, 297, 327, 334

Aranyos Ghiri, *vezi* **Cîmpia Turzii**

Aranyos Ghiriș, *vezi* **Cîmpia Turzii**

Aranyos Gyeres, *vezi* **Cîmpia Turzii**

396

*,**Archivu pentru filologie și istorie**”, 248, 255

Ardeal, *vezi* **Transilvania**

Argeș, 81, 82, 200

Arhiepiscopia de Gran, 30

„**Arhiva**”, 40, 54

Arhiva Comitetului Național Român, 336

„**Arhiva genealogică**”, 13

Arhiva personală George Bariț, 302

„**Arhiva Olteniei**”, 212

„**Arhiva Someșană**”, 14, 64, 172

Arhivele Statului a Prințipatului Moldaviei, *vezi* **Arhivele Statului din Moldova**

Arhivele Statului București, 207

Arhivele Statului Cluj-Napoca, 152, 206, 302

Arhivele Statului din Moldova, 13, 15, 22, 68

Arestări de preoți românești, articol în „**Gazeta de Transilvania**”, 1849, 216

Arestuiri de preoți românești, în *Transilvania*, articol în „**Bucovina**”, 1849, 216

Aricescu, Constantin, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, 82

Aristia, Costache, 20 *dechemvrie 1842*, în „**Foaie pentru minte ...**”, 1843, 104

Aristia, Costache, *Odă la întronarea Prea înălțatului nostru Domn Georgie D. 1843, februarie 14*, în „**Foaie pentru minte ...**”, 1843, 104

Aristia, Costache, *Prințul român. Stanțe epice*, 104

Armeanca, Ernest, *însemnările unui tribun din 1848/49 : Beniamin popa Den* 358

Aron, Teodor, *Catehetica practică*, 119, 120, 121, 208—209

Arte, rubrică în „**Dacia literară**”, 13

Asociația literară din București, 75, 107, 126,128—129

Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA), 152, 248-249, 283-284, 287-288, 290, 294, 310-311, 315, 322-323, 338-339, 351

Asociațiunea literarie din Brașov, 195

Atena, 212

Ateneul Român, 247

Aței, comună din jud. Sibiu, 270, 272

Augsburg, 51, 53, 109-220, 134

Aus Broos, articol în „**Satellit**”, 1850, 230

Aus den Ruinen des Sachsenlandes in Siebenbürger, articol în „**Siebenbürger Bote**”, 1850, 234

Austria, articol din „**Vestitorul românesc**”, 1850, 234

Austria, rubrică a „**Gazetei de Moldavia**”, 233

Austria, rubrică în „**Gazeta de Transilvania**”, 17

Austria, 21, 43, 47, 122, 123, 123, 177, 180, 183, 185, 193, 202, 220, 224, 226, 235, 295, 300

Austria Superioară, 296

Avrig, comună, 247

Axente Sever, comună în jud. Sibiu, 273

A x e n t e S e v e r, **Ioan**, *Răspuns la Cartea Neagră*, 276, 341 *Az erdelyi oláh r* szollo orszâgos tárvenyczikkek az iinival szemben es ezekrol erkezeslet egy magyar es kdzmi, 282, 283

B

B.A.R., vezi Biblioteca Academiei R. S. România
Bacău, 30, 32, 55

Baciu, Petre, *Nicolae Vlăduțiu* (1818—1872), articol în „Almanah Tribuna 79”, 225

Baciu, Petre, *Prefectul Cîmpiei Ardelene*, 225

Bahnea, comună în jud. Mureș, 274, 276

Balvasar, vezi Nirașteu

Balcani, 48

Balcani, munții, 98—99 -

Balda, comună, 341, 344, 345

Balint, Simion, *O călătorie*, articol în „Blajul”, 1934, 237

Balint, Simion, *Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni a Transilvaniei sau Țara Moșilor numită, în anul 1848, începînd de la martie pînă în octombrie aceleiași an, de Simion Balint, în Roșia de Munte, 1852, mai 8*, 166

Balta Liman, 182

Banat, 58, 59, 63, 64, 67, 85, 88, 160, 178, 222, 225, 278, 284, 285, 287-288, 290, 293, 291? 300, 358

„Banatica”, 256

Banatul Sirbesc, 89

Banatul Timișan, 178, 235

Banca „Albina” din Sibiu, 214, 246

Banca de asigurare „Transilvania” din Sibiu, 214

Baneiu, Axente, *Studentii academici din Cluj de acum un veac*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1943—1944, 216

Bano Istvan, *Jus romanum privatum secundum vestigia*, 114, 117

Barac, Ioan, *O mie și una de nopți. Istorii arabicești sau Halima, întâiași dată tradusă din nemțește*, 83

Bariț, George, *Acte electorale bisericesti din 1850*, publicate în „Gazeta Transilvaniei”, 1868, 317

Bariț, George, *Aprilie 6*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 95

Bariț, George, *Bibliografie*, notă în „Foaie pentru minte...”, 1842, 208

Bariț, George, *BrașGv, 19/7 apr.*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 168

Bariț, George, *Catehismul calvinesc*, 349

Bariț, George, *Cătră românii transilvani !*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848,

Bariț, George, *Cătră românimea din Transilvania*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 42, 44

Bariț, George, *Ce să fie cu românii ?*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1842,

Bariț, George, *Centralismul și federalismul*, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1850, 220

Bariț, George, *Citeva răspunsuri ale redacției la niște întrebări și pretinderi ale unor dd\$ cetitri și literați românești*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1838, 83

Bariț, George, *Conferințele comisunii filologice românești transilvane*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1860, 248

Bariț, George, *Criticele istorice ale lui Iosif Sterca Șuluțiu de Kerpenyes, scărmanate. Informațiune tipărită, ca manuscris, de George Bariț*, 358, 359

Bariț, George, *Culegere de documente istorice*, în „Transilvania”, 1868, 311

Bariț, George, *Deslușire*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 44

Bariț, George, *Dicționarul unguresc-românesc. Magyar-român szotár*, 314, 324, 325

Bariț, George, *Din Bănat. 29 dechemvrie 1847*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 158, 160

Bariț, George, *Evenimentele din Viena*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848,

Bariț, George, *Familia Hormuzache*, articol în „Transilvania”, 1878, 225

Bariț, George, *Gazeta și inspectorii de la Orăștie*, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1848, 227

Bariț, George, *Iași 11 ianuarie*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 55, 62

Bariț George, *Istoria Regimentului al II-lea românesc transilvan*, 331—332, 333, 337

Bariț, George, *Jurnal politic sau foi periodice pentru literatură*, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1857, 82

Bariț, George, *Lexicografie*, articol în „Foaie pentru minte 1847”, 150

Bariț, George, *Necrolog* [la moartea lui Rudolf Orghidan], articol în „Observator”, 1882, 116

Bariț, George, *Necrolog, Constantin Alpini, parohul și protopopul Mediașidui*, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1846, 138

Bariț, George, *Numele dd-lor abonați la „Gazeta de Transilvania” și „Foaie pentru minte”*, ș.c.l. pe a. 1842, listă publicată în „Gazeta Transilvaniei”, 1842, 99

Bariț, George, *Numele domnilor prenumerați la „Gazeta de Transilvania” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură” în semestrul al doilea 1838. întocmite de G. Bariț*, articol în *Tipografia lui Joan Gott*, articol în „Foaie pentru minte 1838”, 25, 199

Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, 55, 147, 178, 216, 221-222, 224, 229, 233, 235, 238, 247, 276, 336, 355, 357-358, 359

Bariț, George, *Pentru istoricii patriei*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1844, 263

Bariț, George, *Pentru literatură*, articol în „Foaie pentru minte 1844/ 70

Bariț George, *Privire asupra industriei și negoșului în Ungaria, Transilvania, Moldavia și Țara Românească și Serbia*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1838, 28

Bariț, George, *Privire scurtă peste disputele lingvistice de astăzi*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 42, 44

Bariț, George, *Reflecșiuni la actele electorale bisericesti din 1850*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 317

Bariț, George, *Românii și maghiarismul*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1848, 41, 42, 43, 45

Bariț, George, *Sibii, 14 iunie*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 168

Bariț, George, *Sibii, 20 fevr.*, notă în „Gazeta Transilvaniei”, 1850, 232

Bariț, George, *Sibiu, 8 noiembrie*, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1861, 283

Bariț, George, *Sibiu, 15/3 dechemvrie 1849*, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1850,

Bariț, George, *Sinoadele în biserica gr-catolică răsăriteană*, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1865, 302

Bariț, George, *Suferințele junelui Werther de Goethe, București, în Tipografia curții*, Fr. Valbaum, în „Foaie pentru minte” 1842, 200

Bariț* George, *Transilvania*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 168

Bariț, George, *Unul din doi au dreptul*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 43, 45

Baromlaka, vezi Varumloc,

Basarabia, 29

Baschet, Armond, *Possessions en Hongrie. Le domaine de (Goedelloe) M. le baron Sima, în „Le Monde illustre”, 1857, 133*

Bazna, localitate, 270

Băgaciu, localitate, 274, 275

Băile Buziaș, 334

Băile Vilcele, 10, 238, 241, 247-248

Bălan, Teodor, . *Moșia Cernauca și familia Hurmpizachi, 225*

Bălășescu, (Nifon) (Nicolae), *Arheologie, 111, vezi și Bălășescu, Nifon (Nicolae) Arheologia și geografia biblică și cea bisericească*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Arheologia și geografia biblică și cea bisericească, iii 115*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dictionaire francais-roumain, 79*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dictionairefrancais-roumain, par~ 1 volume, I livrais, literele A-Bounette, 184*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dicționarul român-francez, 79*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dicționarul român-francez, de Volumul >—•I, Fascicula I, literele A-Alternăția, 164*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dictionarium latin-român și ceva pentru limba română., 127-128, 129*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Dictionarium latino-romanicum, 70, 78, 120, 14% 150, 158, 159, 186, 186*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Enciclopedie bisericească sau Dictionarium biblic, biserico-istoric, arheologic și teologic, despre legea mozaică, Talmud, biserica cristiană și mahomedană, 70*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Geografie bisericească, 111. Vezi și Bălășescu, Nifon (Nicolae) Arheologia și geografia biblică și cea bisericească*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte Lucrată de ~, profesor. (Gramatica Daco-Romana), 70, 73, 78, 149, 150, 158, 159, 178, 180-*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Hronologie, 111, Vezi și Bălășescu, Nifon (Nicolae), Arheologia și geografia biblică și cea bisericească*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Iconomie de câmp, 111, 115*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Istorie bisericească, vezi Bălășescu, Nifon (Nicolae), Tractat de istoria bisericii creștine*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Lexiconul latino-roman, 150*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Propozițiile științelor teologhicești, cari s-au predat în anul școlar 1838— 1839 în Central Seminar al Sf.Mitropolii din București. Cu blago slovenie. București. Tipografia pitarului C. Pencovici 1839, 74*

Bălășesecu, Nifon (Nicolae), *Ritorică bisericească predată șolarilor din Seminarul central al Sf. Mitropolii din București, 111, 115*

Bălășescu, Nifon ((Nicolae), *Samuil Clain, articol în „Foaie pentru minte...., 1846, 129*

Bălășescu, Nifon (Nicolae), *Tractat de isteria bisericii creștine, 111, 115*

Bălcescu, Nicolae, *Opere, 13*

BălcescuJ Nicolae, *Opere. IV. Corespondență, 124*

Bălcescu, Nicolae, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Vata*

Mei pină acum, 75

Bălcescu și Transilvania, 125

Băleanu, Alexandru, *O scrisoare din anul 1853 a profesorului Nifon Bălășescu că*

Grigore Ghica, Domnul Moldovei, articol în „Revista arhivelor”, 1924, 71

Bănescu, Nicolae, *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț, 235*

„», Bănescu, N., și Mihăileanu, V., *Ioan Maioreseu, scriere comemorativă cu prile*

centenarului nașterii lui (1811— 1911), 55, 205

Bărai, localitate, 343

Bărănescu, Varlaam, *Corespondență despre cultura călugărilor, articol în „Foaie p*

tru minte...”, 1846, 138, 139

Bărăție, loc în Iași, 49

Bărnuțiu, Simion, *Propunerile românilor pentru întemeierea miei adevărate frăț*

cu sașii, 163

Bărseanu, Andrei, *Istoria școalelor centrale române gr.-ortodocse din Brașov scrisă*

incidentul jubileului de 50 de ani al gimnasiului, 189, 246, 249—250

Beciu, vezi Viena

Beclean, 269

„Beilage zur Allgemeine Zeitung" din Augsburg, 130, 133

Beiuș, 331, 334, 342

Benești, localitate în jud. Vilcea, 107

Berault-Bercastel, A. H., *Geschichte der Kirche in einem getreuen Auszuge, 132,*

137, 141, 144

Berault-Bercastel, A. H., *Histoire de VEglise, 133*

Ber'ges, Johann Nepomuc, *Felix Furst zu Schwarzenberg, 237*

Berlin, 251

Berthanu, vezi Biertan

Besarabia, vezi Basarabia

„Beserica ortodoxă română”, 342, 342

Bibescu, Gheorghe, *Domnia lui Bibescu. Corespondență și documente 1843-*

102, 104, 108

Bibescu, Gheorghe, *Neofite Metropolitain de Hongrou-Valachie juge par ses ec*

se actes, 87

Bibliografia analitică a limbii române literare 1780— 1866, 128

Bibliografia analitică a limbii române literare 1780— 1866, 128

"Biblioteca Academiei R. S. România (B.A.R.), 7 - 12, 19, 20, 41, 49, 53, 59, 67, 78, 80, 104, 105, 114-115, 142, 163, 166-168, 181-182, 219, 221, 228, 232, 237, 265

Biblioteca „Astra” din Sibiu, 214

Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, 77

Biblioteca diecezană greco-catolică din Lugoj, 337, 353

Biblioteca episcopiei greco-catolice din Oradea, 332

Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România, 266, 333

„Biblioteca Românească”, 196

Biertan, localitate în jud. Sibiu, 270, 273

Biharia, 298

Billecocq, Etienne Adolphe de, *Le nostre prigionii ou le Journal de Billecocq*, 95

Biografia arhiepiscopului și mitropolitului Ioan Meșianu, articol în „Românul”, 1916, 245

Biserica Apusului, 30—31

„Biserica Ortodoxă Română”, 133, 189

Biserica Răsăritului, 30—31, 82

JBiserica română neunită din Pesta, 88

Bistrița, 23, 216

Birlad, 7, 18; 20, 34, 41, 44, 47, 48-49, 55, 56-57, 59-61, 63, 65, 67

Blaj, 45, 64, 68, 77, 84, 89, 92, 99, 107, 110, 112, 118, 120, 135, 147, 160, 162-163, 165-166, 166-169, 170, 178, 194, 199, 206-207, 211, 214, 215, 218, 221, 246, 256, 257, 265-266, 275, 276, 280-281, 286-287, 291, 300, 302, 305, 308, 309, 312, 316-317, 321-322, 322-323, 326-329, 334-336, 336, 338, 341-342, 343, 347, 348, 358

Blaj, 30 dec. 1849, notă publicată în „Gazeta de Transilvania”, 1849, 221

„Blajul”, 220, 224, 237

Blasiensi, vezi Blaj

Blassi, vezi Blaj

Blas, vezi Blaj

Bobilna, 348

Bobulescu, C, *Neamul Holbăneștilor*, 25

Bod, P., *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia in qua populi Valachici in Transylvania status civilis et ecclesiasticus, profani item ac Sacri Ritus, praecipue vero Unionis cum Romano-Catholicis inde ab anno 1698—ad tentatae et ad praesens usque mpus magno misu, variis modis procuratae momenta enarantur ac exhibentur. Auctore Petro Bod de Felsd.-Tsernâton*, 265, 266

Bod, Petru, *Dictionarium latino-hungaricum*, 78

Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1843—1849*, 13, 20, 22, 45, 54, 64, 67, 68, 125, 126

Bodea, Cornelia, *Moise Nicoară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național religioasă a românilor din Banat și Crișana*, 88

Boemia, 220

Boer, Demetriu, *Un plan de a scrie limba românească cu litere latinești întocmit pentru școalele din Blaj de cleric absolvat de Viena și profesor de retorică în cursul gimnaziu la Blaj*, 106, 107

Boerescu, Pîrvu și Pârnuță, Gh., *Zaharia Boiereseu. Cîteva date despre viața unui dascăl*, în „Glasul bisericii”, 1960, 114

Bogacs, vezi Băgăciu

Hogata de Mureș, 225

Bogdan, L, *Catarina Varga, Doamna moșilor*, 147

Bogdan-Duică, G., *George Barițiu și amicii săi*, articol în „Tribuna poporului” 1991, 203

Bogdan-Duică, G., *Notes-ul de însemnări al lui Simeon Bărnuțiu 1849—1863*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1923, 172, 219, 237—238

Bogdan-Duică, Gheorghe, *Relativ la G. Munteanu*, articol în „Țara Bârsei”, 1991, 189

Bogdan-Duică, G., *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, 219

Bogheni, vezi Idriciu

Boiu, Zaharia, *Aniversarea 80-a d-lui George Bariț*, articol în „Transilvania”, 1892, 117

Boiul Mare, localitate, 134

Bojincă, Damaschin, *Scrieri*, ediție de N. Bocșan, 15, 22

Bojor, Victor, *Canonicii Diecezei gr-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857—1938*, 297, 325

Bojor, Victor, *Episcopii Diecezei gr-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856—1938)*, 297, 325

Boldur Lățescu, Iorgu, *Adivărul adivărat. Răspunderea la articolul din „Vocea Transilvaniei”*, *subscris X.Y. din 5 april 1866 sau relatarea evenimentelor petrecute în Iași pe* 3 april 1866, 49

Bolla Marton, *Kegyesrendi áldozur es iri*, articol în „Hazai es kiilfoldi tudositások”, 1891, 117

Bolla Marton, *Primae Lineae Historiae Universalis, in usum Studiosae Juventutis diopolitanae*, 114, 117

Bonn, 88, 251

Bonyha, vezi Bahnea

Borcilă, Mircea, *Alexandru Gavra lexicograf*, 129

Bosnia, 69

Bota, Mihai, *Dedicațiune la instalarea ilustrăței sale d.d. Th. Dr. Alesandru Dobra, episcop român în Lugos ... Widmung zur Installation des Hochwüldigen Hernn Dr. Alexander Dobra, Bischof zu Lugos*, 286

Botezan, Ioana, *Documente privind istoria învățămîntului din Țara Hațegului între 1850-1860*, articol în „Sargetia”, 1971, 256

Botiș, Teodor, *Monografia familiei Mocioni*, 225

Botoșani, 55

Boziaș, localitate, 275

Braharu, D., *Nuvela istorică în literatura română transilvană. Ion Al. Lapedat (1818-1878). Cu note bio-bibliografice*, 334

Bran, 204, 240, 245

„Brassai Lap”, 214

Brașov, 6, 8, 10, 15-16, 21, 23-26, 24, 29, 32-33, 39, 42, 44-46, 49, 50, 55-56, 58, 60-63, 67, 68-69, 74-76, 82-83, 87, 89-90, 90-91, 94, 96, 98, 101, 102, 102, 109, 116-117, 119, 120, 122, 124, 126-128, 129-130, 132-134, 135-136, 138, 141-142, 144, 145, 146, 147-148, 151, 153-154, 155-156, 159, 162, 168-169, 171-172, 174, 180, 181, 182, 184-185, 187, 189, 191, 193-195, 201, 203, 206, 208, 211, 230-231, 232, 234, 235, 239-241, 241, 242-244, 245, 246-247, 248-251-253, 254, 263, 265, 276, 277-278, 281, 285, 287, 291, 314, 325, 353-354

Bratislava, 153, 236

Brăila, 34, 52, 75, 86, 93-96, 96, 98, 98, 107, 138, 186, 211, 246

B r e a z u, I o a n, *Teatrul românesc în Transilvania pînă la 1918*, articol în „Studii de literatură română comparată”, 321

Brevele Pontificie a tui Benedict XIV data în 16 iuliu 1755, 329

Brevis Notitia Episcopatus gr. cath. Crisiensis, 280, 280

Brtn, 161

Broscauți, localitate, 26

Bucium, localitate, 77, 143-144, 145, 147

Bucovina, 14, 21, 23, 32, 52, 64, 66, 171, 172- 173, 224

„Bucovina”, 70, 78, 178, 193, 212, 213, 215, 216, 220, 222, 223, 224, 225, 233, 235

București, 8-9, 22, 51, 53, 62, 70, 71, 73-74, 75, 78-79, 80, 81-83, 84, 86, 87, 88-89, 90-92, 93, 95, 96, 97-98, 98-100, 100-102, 103, 104-105, 105-108, 108/110, 114—115, 116-117, 120, 122-124, 125,126, 127-128, 129-130, 132, 134, 135, 141, 147, 150, 157, 160, 164, 172, 172, 175, 175, 180-181, 183-185, 186, 187-188, 190, 192, 195-196, 199-200, 202-203, 205, 206, 210-211, 235, 235, 244, 246, 246-247, 251, 252, 253, 342, 347, 357

București, 5 iulie, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 108

București, 13 noiembrie, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 116

București, 27 ianuarie, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 101

București, 27 dec, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1846, 130

Buda, 13, 15, 21-22, 33, 59, 64, 67, 88, 89, 119, 120, 145, 147, 158, 160, 210, 254

Budapesta, 216, 244, 294, 349, 351

Budintî, localitate, 334

Bukurest, 18 März, articol în „Siebenbürger Wochenblatt”, 1842, 96

B u l a t, T. G., *Din autobiografia profesorului Gavril Munteanu*, articol în „Revista istorică”, 1926, 189

B u l a t, T. G., *Nicolae Bălășescu, primid director al Seminarului central din București*, articol în „Studii teologice”, 1963, 71

B u l a t, T o m a G h., *Profesori bănățeni în serviciul școlilor clericale din Principatele române în secolul al XIX-lea*, articol în „Mitropolia Banatului”, 1966, 114—115

B u l a t, T. G., *Un călător ardelean la românii din dreapta Dunării*, articol în „Revista geografică română”, 1942, 188

*„Buletin, Foaie oficială”, 40, 56, 62, 70

„Buletin, Gazetă oficială”, 104, 108, 110

„Buletinul instrucțiunii publice”, 68

„Buletinul Societății geografice române”, 89

Bulgaria, 96

Bitlla Pontificia a lui Clement VIII din 13 dec. 1595, 329

Bulla Pontificia a lui Piu IX din 26 noem. 1853, 329

B u n e a, A u g u s t i n, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, 221

B u n e a, A u g u s t i n, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, 333

B u r d u c e a, C o n s t., P., *Biserica episcopală din Buzău*, 200

Buzău, 9, 70, 71, 79, 81-82, 82, 87, 102, 141, 184, 186, 190- 192, 194, 198-199, 199, 200, 201, 202-203, 204-205, 207, 208, 209

Cabinetul de ia Petersburg, 179

Cabinetul istorico-cultural din Eși, articol în „Albina românească”, 1840, 13

Cabinetul vienez, 179

Caesar, *De bello gallico*, 194

Cainaxgic, vezi Kuciuc Kainargi

„Calendariu pentru poporul român”, 282, 283

Calendarul Gregorian, 339

„Calendarul românesc de la Buda” 88—89

Camera de industrie, 240

Camera de negoț din Brașov, 239

Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena, 143, 144, 214, 295

Cancelaria episcopală din Lugoj, 357

C â n t e m i r, A n t i o h, *Satire și alte poetice compuneri de prințul ^ Traduse din rusele de A. Donici și C. Negruzzi, Iași. La Cantora^Foaiei Săteși, 1844, 29*

C a n t e r a i r, A n t i o h, *Satyres du prince Cantemir traduites du russe en françois, avec Vtoire de sa vie. A Londres chez Jean Nourse MDCCCL, 27, 29*

Canton, oraș în China, 31

„Cantor de avis și comerț”, 70, 81, 83, 89-90, 91,98, 100,101, 116, 191, 199

Cantora Foaiei Sătești, 29

Capitulul de ia Alba Iulia, 316

Capitulul episcopal greco-catolic de la Blaj, 221

Capitulul episcopal greco-catolic de la Lugoj, 260

Capitulul, vezi Capitulul

Capul Boului, vezi Ghertina

Caput Bovis, vezi Ghertina

Caracal, 112, 114

Caransebeș, 205, 297, 314, 347

Carantina cezaro-crăiască de la Timișul de Jos, 96

Carcalechi, Zaharia, *Biblioteca românească*, 89

Carloveț, vezi Carloviț

Carloviț, 69, 88, 158, 164, 165, 168-169

Cartea de lectură românească pentru clasele gimnasiale, 195

Cartoian, N. *Surghiunul lui Kogălniceanu la mănăstirea Rîșca*, articol în „Convorbiri literare”, 195, 66

Casa Comitatului din Cluj, 343

Casa Magnaților Ungariei, 348

Casele Mediașului, ospătărie, vezi Hanul „Mediascher Hof” din Sibiu

Casina nemțească din București, 117

„Casina română. ” Brașov, 1835—1935, 241

Castra. In Registris Archivorum et in Supplementis Codicis Diplomatici III. Domini Comiti Kemeny commemorata, articol în „Transilvania”, 1868, 313

Caucaz, 65

Căimăcămia Țării Românești, 98, 99, 100

Calată, localitate, 269

Călimănești, 254, 255

„Călimdaru pentru poporul român pe anul 1859", 187
Călinescu, St. și Boroianu, D. G., *Istoria Seminarului central din București de la început pînă la instalarea în localul său propriu*, 74
Călinescu, G., *Viața lui Mihai Eminescu*, 26
Cămara, vezi Tezaurariatul Transilvaniei
Cărturari brașoveni. Sec. XV—XX. Ghid bibliografic, 190
Cărți depuse spre vînzare la redacție, la d. W. Nemeth și la I. Navrea în Brașov, anunț apărut în „Foaie pentru minte...", 1848, 171
Cătina, localitate, 259, 335, 335-337, 336-337, 339-340, 340-341, 343
„Cătră cetitorii *Gazetei Transilvaniei*", articol în „*Gazeta Transilvaniei*", 1887, 354
Către Sfatul Administrativ Extraordinar, proclamație a lui Gh. Bibescu, 103
Cehia, 220
Cele două cuvîntări rostite de Măria Sa Prințul Gheorghe Bibescu în 14 februarie, zioa întronării sale, în „Foaie pentru minte...", 1843, 104
Centralizațiunea și federațiunea în Austria, articol în „Bucovina", 1849, 1850, 220
Cercul de alegere (electoral) al Brașovului, 39—40
Cerculariul Consistoriului neunit chemătorul la conflutul național, publicat în „*Gazeta de Transilvania*", 1848, 168
Cererea acestor 2 episcopi din 1842, vezi *Rugămintea celor doi episcopi ...*
Cernat, localitate, 200
Cernăuți, 23, 56, 66, 172, 189, 194, 216, 224, 235
Cernăuți, 7 august, articol în „Albina românească", 1844, 66
Cernica, 8, 77, 179
Cetatea Brașovului, 194
Cetatea de Baltă, 170, 259, 275, 277
„Cetatea Moldovei", 39
Cetățuia Clujului, 344, 345
Chalcedon, 331
Cheresteșiu, Victor, *Adunarea Națională de la Blaj 3—5 (14—17) mai 1848*, 155, 163-166
China, 31
Chindriș, Ioan, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, 196
Chindriș, Ioan, *Chipuri din hronicul neamului*, 15, 120
Chindriș, Ioan, *Gherman Vida și Gheorghe Șincal*, capitol în „*Chipuri din hronicul neamului*", 1977, 15, 120
Chindriș, Ioan, și Kovács Ferenc, *George Bariț magyar levelezese*, 283
Chindriș, Ioan, *Modalități pașoptiste în cultura românească. Ideologia istorică a lui Alexandru Papiu Ilarian*, 77
Chindriș, Ioan, *Recepționarea operei lui Nicolae Bălcescu în Transilvania*, în „Bălcescu și Transilvania", 125
Chiraftei, localitate, 7, 56—57
Chirileu, localitate, 274, 276,
Chirișul Arieșului, vezi Cimpia Turzii
Chișinău, 29
Cipariu, Timotei, *Conferința filologică din Sabinu 1860*, articol în „*Archiv pentru filologie...*", 1869, 248

Cipariu, Timotei, *Jurnal*, 99
Ciineni, localitate, 182
Cimpan, Floriea, *Vasile Fabian, preot și profesor la Academia Mihăileană*, articol în „*Steaua*", 1961, 14
Cimpie Libertății, 6, 261, 309, 329
Cimpia Tisei, 104
Cimpia Transilvaniei, 225, 276, 278, 341
Cimpia Turzii, 11, 257, 262, 263, 265, 312
Cimpina, 172
Circinov, Constantin, *Cătră Cinstita Mare Logofeție a trebilor bisericești, Prințipatul Valahii. Raport.*, 70
Circiuma Medieșului, vezi Hanul „Mediascher Hof" din Sibiu
Cirligătura, ținut, 52
„*Cîrtirea cea din Hale*", vezi Tokoly Sabbas, *Erweis*
Claudiopoli, vezi Cluj
„Clio", 310, 312, 316
Cluj, 45, 59, 64, 66, **13-14**, 11, 114, 117, 140, 143-144, 145, 146-147, 148, 152, 155, 157, 162, 163-164, 165-166, 179, 190, 205, 214, 216, 229, 233, 252, 258-259, 264, 267, 300, 305, 316, 334, 336, 337, 338, 340-342, 343-344, 345, 347
Cluj-Mănăstur, 335, 336, 337, 343
Cluș, vezi Cluj
Cluziu, vezi Cluj
Cocora, Gabriel, *Peneluri și condeie*, 190
Codex documentar al românilor din Transilvania, 264, 265
Cohalm, localitate, 165
Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemeny (azi la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România), 311, 313, 322
Colegiul Național, vezi Colegiul „Sf. Sava"
Colegiul „Sf. Sava" din București, 82, 88, 104, 116, 119, 120, 122, 129, 206-207
Colocea, vezi Kalocsa
Comisiunea filologică de la Sibiu (1860), 247, 248
Comisiunea rectificatoare de lisre, 240
Comisiunea tezaurarială, 218
Comitatul Alba de Sus, 275
Comitatul Băcs-Bodrog, 178
Comitatul Caras, 178
Comitatul Cetatea de Baltă, 335, 340
Comitatul Cojocna, 300, 340
Comitatul Crasna, 334
Comitatul Torontal, 178
Comitatul Timiș, 178, 333-334
Comitetul de apărare a patriei, 192
Comitetul de pacificație, 77, 192
Comitetul Național Român, 71, 77-78, 172, 179, 181-182, 336, 337
Compania privilegiată grecească de comerț, vezi Gremiul negustoresc levantin din Brașov
Comșa, Nicolae, *Dascălii Blajului*, „în „Anuarul Liceului de băieți român unit Vasile cel Mare", Blaj, pe anul școlar 1939-1940, 1940, 110, 170, 256

Conciliul de la Chalcedon (a. 451), 331
 Conciliul de la Constantinopol (a. 381 și a. 553), 331
 Conciliul de la Efes (a. 431), 331
 Conciliul de la Nicea (a. 325 și a. 783), 331
 Conciliul de la Trento, 31—32
 Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba Iulia și Făgăraș ținut la anul 1872, 305, 326, 326-327, 330
 Conciliul Trullan, 331
 Conciliul Vatican din 1869- 1870 ținut la Roma, 325
 Concordatul din anul 1855, 321, 322
 „Concordia”, 289, 301, 302
 Conferința Națională de la Sibiu (1/13-4/16 ianuarie 1861), 279, 280
 Conferința Națională de la Sibiu și Alba Iulia (5—6 mai, 27 iunie 1872), 328, 331
 Congresul naturalștilor de la Bonn (1833), 88
 Congresul Național din 3/15 mai 1848 de la Blaj, vezi Adunarea Națională de la Blaj
 Consistoriul greco-catolic din Blaj, 45, 138, 170, 179, 207, 218
 Consistoriul patriarhal din Roma, 330
 Consistoriul romano-catolic din Alba Iulia, 135
 Consistoriul romano-catolic din Lwow, 66
 Consistoriul român neunit din Sibiu, 76, 131, 133, 136, 138, 141, 145, 148, 150, 152, 154- 155, 166-168, 169, 170
Conspect al literaturii române și scriitorilor ei de la început și pînă astăzi, în ordine cronologică (Urmare). Partea II, 1876, 189
Constantin Năsturel-Herescu. [Necrolog], în „Transilvania”, 1875, 116
 Constantinopol, 9, 18, 48, 51, 56, 57-58, 68, 98, 108, 110, 172-173, 187-188, 320, 331
 Constituția Imperiului Austriac din 1849, 215, 216, 241
 Constituția octroată din 4 martie 1849, vezi Constituția Imperiului Austriac
 Constituțiune, vezi Constituția Imperiului Austriac
 Consulatul rusesc din Moldova, 39
 Convenția de la Balta Liman, 182
Convențiune între Sfîntia Sa Papa Pius IX și Majestatea Sa cesaro-regio-apostolică Francisc Josef I, împăratul Austriei. Blaj. MDCCCVI, 322
 „Convorbiri didactice”, 71, 188
 „Convorbiri literare”, 66, 107, 189, 197, 219, 221
 „Convorbiri pedagogice”, 79
 Corespondență întirziată. (Asupra Seminarului), articol în „Gazeta de Transilvania”, 1841, 87
 Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, 95
 Cornea, Paul, *Un scriitor moldovean puțin cunoscut: N. Istrati*, articol în, „Studii și cercetări de istorie literară”, 1958, 39
 Cornești, localitate, 275, 276
 Coroană. *Versuri pentru Bibescu Vodă*, în „Foaie pentru minte 1843, 104
 Corona, vezi Brașov
 Coronae, vezi Brașov
 Costa, Ștefan, *Documente privitoare la alegerea de episcop românesc neunit în Transilvania* în „Foaie pentru minte 1847, 152
 Costache, Veniamin, *Pidalion sau circa cdrăbiei înțeles a catoliceștei și apostoliceștei Biserici a ortodocșilor. Traduse din grecește în românește de înalt preosfințitul proin mitropolit chir*

Veniamin. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala lui Leonil. îndreptate și îndeplinite de p
tosinghelul Neofit Scriban, 130, 132, 137, 141, 148
 Covâsna, 248
 Covurlui, ținut, 56
 Cozia, 255
 „Crai nou”, 153
 Craiova, 55, 71, 86, 92, 95, 97, 98, 106, 107, 107, 115- 116, 118, 204, 307
 Crăiască Tipografie a Universității Ungurești, 13, 22
Crăiia Veneto-Lombardă, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1838, 28
 Cristelec, localitate, 341
 Crișana, 88
Critice istorice, vezi B a r i ț, G e o r g e, *Criticele istorice...*
Cronica săptămîinii, în „Bucovina”, 1849, 178
 Cronstadt, vezi Brașov
 „Cronstädter Zeitung”, vezi „Kronstädter Zeitung”
 Cucerdea, localitate, 275, 276
 Cucerdea Românească, vezi Cucerdea
 Cuciuata, localitate, 246
Culegere bisericească, 134
 „Cultura creștină”, 14
 Curciu, localitate, 270, 273
 Curia comitatului Cluj, 344
 „Curier de ambe sexe”, 27, 91, 123, 200, 244
 „Curierul de amindouă sexele”, vezi „Curier de ambe sexe”
 „Curierul Român”, vezi „Curierul românesc”
 „Curierul românesc”, 17, 29, 62, 70, 81, 83, 95-96, 98, 100, 103, 104, 107, 130, 155, 186,
 „Curierul valach”, vezi „Curierul românesc”
 Curtea Austriei, 177
 Curtea de Apel a Principatului Transilvaniei, 2 14
 Curtea de Apel din Sibiu, 216
 Curtea de Argeș, 114
 Curtea de Casație a Principatelor Unite, 200
 Curtea de la București, 87-88, 116, 192
 Curtea de la Viena, 76, 11, 131, 136, 174, 179, 194, 216-217
 Curtea episcopală din Lugoj, 298
 Curtea judiciară din Craiova, 107
 Curtea Marii Britanii, 27
 Curtea Ocrotitoare, vezi Curtea Rusiei
 Curtea Parisului, 27
 Curtea Rusiei, 27, 51, 101, 123
 Curtea Țării Românești, vezi Curtea de la București
 Curtea Valachiei, vezi Curtea de la București
 Custozza, bătălia de la, 315
 „Cuvîntul adevărului”, 87
Czdfel'atf articol în „;Erdelyi Hiradd”, 1842, 44
 Czekes, stradă din Mediaș, 271

D

D.N., *Corespondență. Iași 2 ianuarie 1844*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1844, 62
 Dacia, 13, 15, 21-22, 64, 67, 75, 103, 163, 222, 256, 280-281
 „Dacia literară”, 13, 16, 192, 200, 210, 211
 Dacia Superioară, 77, 284
 Dai, riu în Suedia, 34

Data Historica Oppidum Balasfălvă Comitatus Albae Infer. respicientia in Diplomatario III Domini Corn. Jos. Kemeny contenta, ex oedem Diplomatario a. 1846 designata, în „Transilvania”, 1868, 323

D a i a n u, 11 i e, Al doilea președinte al „Asociațiunii”, *Vasile L. bar. Pop, 1819—1875. Biografie scrisă din prilejul aniversării de 50 de ani de la moartea lui*, 215

De îndreptat, rubrică în „Foaie pentru minte...”, 1842, 44

De la Academia Mihăileană la Liceul Național din Iași, I, 14

De la redacția Vestitorului românesc, articol polemic, anonim, apărut în „Vestitorul românesc”, 1844, 211

De la redacție, anunț în „Gazeta de Transilvania”, 1841, 86

De la redacție, anunț apărut în „Gazeta de Transilvania”, 1838, 9, 24

Departamentul dreptății din Țara Românească, 106

De supt muniți, 1\$ august, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 13

Debrețin, 157

Decretul de a nu discede, prezentat în Sinodul Provincial de la Blaj, din 1872, 330

Decretul de nu prejudeca, Idem, 330

Decretul de deschidere a Sinodului provincial, Idem, 330

Decretul despre modul vieții sub timpul sinodului, Idem, 330

Decretul despre profesiunea credinței, Idem, 330

Decretul gubernial din 28 oct. a. 1847 tradus din latină în românește în „Foaie pentru minte ...”, 1847, 152

Dej, 347

Delegația română de la Viena din 1849- 1852, 174, 179, 216-217, 219-221, 224, 233, 237-238
 Deleni, localitate, 275, 276

Denkschrift der sächsischen Landtagsabgeordneten an den Siebenbürger Landtag, articol în „Satellit des Siebenbürger Wochenblatts”, 1848, 273, 274

Densuș, 358

Departamentul bisericesc din Țara Românească, 98

Departamentul dreptății din Țara Românească, 98, 106

Departamentul finanței, 106

Departamentul treburilor dinlăuntru din Țara Românească, 96, 97, 106, 117

Despre centralizăciune și egala îndreptățire în Austria, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1850, 220

Despre sinodul din Blaj. (Punctele protocolului sinodal din Blaj), articol în „Foaie pentru minte” 1850, 317

Des, vezi Dej

Deva, 174, 347

D i a c o n o v i c i, C, *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, 39, 82, 225, 245; 286, 35 1

D i a c o n o v i c i, Corneliu, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorate la serbarea din 12/24 mai 1892*, 62, 126, 172, 229, 235, 358

Dicio-Sinmărtin, vezi Tirnăveni

Dictionarium Latino-Valachicum de prof. Nic. Bălășescu, în „Organul luminărei” 1848, 1

Dictionarium Latino-Valachicum, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1847, 160

Dicționarul limbii române, 254, 255

Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900, 14— 15, 22, 39, 40, 54, 116, 120, 186, 190, 246

Dieceza greco-catolică de Gherla, 64

Dieceza Lugojului. Șematism istoric publicat sub auspiciile P.S.S. dd, Dr. Demetriu Radu, cop gr-cat. de Lugoș pentru jubileul de la Sînta Unire de 200 ani, de la înființarea aceleiași diecese 50 ani, 256, 280, 291, 297, 305, 333, 340, 343, 347, 348, 358

Dieceza Magno Varadinensi, vezi Dieceza Oradei

Dieceza neunită a Marelui Principat al Transilvaniei, 153

Dieceza unită a Oradei, 84, 289

Dieta de la Budapesta, 216, 278

Dieta de la Cluj, 45, 131, 140, 142, 155, 165, 166, 252

Dieta de la Sibiu, 290, 292

Dieta săsească, 218

Dieta Ungariei, 334

Din poeziile lui Chesar Boliac, București, 1843, 171

Diploma de liberalizare din 20 octombrie 1860, vezi *Diploma Imperială*

Diploma Imperială din 20 octombrie 1860, 2 14, 283, 292

Direcția Poștelor din București, 86

Districtul bisericesc romano-catolic de Făgăraș, 135

Districtul militar al Sibiului, 239

Districtul Năsăudului, 317, 320

Diuna, vezi Dunărea

Divanul ad-hoc din Moldova, 68

Divanul judecătoresc provizoriu din Țara Românească, 98

Divanurile ad-hoc, 25

Dimbovița, 86

Dimbu, localitate, 340

Dirloș, localitate, 273

Dobling, localitate în Austria, 310

Dobrișin, vezi Debrețin

Dobrogea, 71, 79, 80, 187, 188

Documente istorice din 1848 et 1849, în „Transilvania” 1875, 336

Documente pentru românii transilvani, în „Bucovina” 1848, 70

Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania, 168

Dolj, județ, 98, 117

Domeniul Cut, 218, 221

Domeniul Zlatnei, 143, 144

Die Donaufurstenthumer, articol în „Beilage zur Allgemeine Zeitung” din Augsburg, 184

Dorohoi, 24, 33/ 40

Dragomir, Silviu, Avram Iancu, 172, 174, 220, 224, 236-237

Dragomir, Silviu, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania w anii 1848-1849*, 163-164

Drama lui Gavra, vezi Gavra, Alexandru, *Monumentul*

Drăghici, Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani pînă în zilele noastre.*, 40

Dreistigstamt (Oficiul tricesimal), 63

Dresda, 219, 251

Drugeanu, Lazăr, *Înțelepte și al nostru sufletesc părinte, domnule profesor!* (cuvîntare), 70

Dudaș, Florian, *Cărți vechi românești din Țara Hațegului în lumina catalogului lui Ștefan Moldovan (1857)*, în „Banatica”, 1979, 256

Dumbravă, L, *Note biografice asupra vieții lui Seulescu*, articol în „Arhiva”, 1895, 54

Dumbrăveni, localitate, 275, 277

Dunărea, 34, 39, 74, 98, 188, 188

Dunăreanu, Elena, și Avram, Mircea, *Presa sibiană în limba germană (1778—1970)*, 214

Durak, V. Gh., *Ilarion, episcopul Argeșului, 1820—1821, 1828-1845*, 82

Duzinchievici, Minodora, *Cîteva documente asupra familiei Hurmuzaki*, articol în „Revista arhivelor”, 1843, 225

E Diplomatario Illustr. D. Corn. Josephi Kemeny de Decimis, în „Transilvania”, 1869, 323

E Diplomatario Illustr. D. Corn. Josephi Kemeny de Valachia, în „Transilvania”, 1868, 323

Eforia Premiului Rosetti, 248, 249

Eforia caselor de binefacere din Țara Românească, 98

Eforia școalelor din Țara Românească, 88, 92, 186, 251, 252

Efes, 320, 331

„Eho a Orientului”, 37

Elefterescu, Em., *Gavriil Munteanu*, articol în „Observatoriul”, 1932, 189

Elemente, vezi Negruzzi, C., *Elemente de drept...*

Elopatak, vezi Băile Vilcele

Enescu, C. N., *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, 54

Engel, Johann Christian. *Geschichte der Moldau Valachey*, 69

Eparhia Făgărașului, 317

Epir, 188

Episcopia de Argeș, 114, 125, 127, 141, 200

Episcopia de Buzău, 82, 141, 192, 199

Episcopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș, 142, 232

Episcopia greco-catolică de Gherla, 305

Episcopia greco-catolică de Lugoj, 280, 305, 334, 348

Episcopia greco-catolică de Oradea, 305

Episcopia de Rimnic, 87, 119, 127

Episcopia neunită a Sibiului, 76, 142, 165, 169, 229

Epistolele și evangheliile duminicilor și ale sărbătorilor de peste tot anul, pentru seminarii, scoale publice și private și familii evlavioase, adăogîndu-se după Martirologiul vechi și nou numele tuturor sfinților, cari se mărturisesc în toată Ortodoxa Biserică a Răsăritului, de smeritul

Nifon Bălășescu, emerit profesor de teologie și rector a mai multor seminarii în ambele principate și cavaler. Partea I, 71, 186—187

Erdeli, Vasile, *Petițiunea românilor din Dieceza Urbei Mari*, 178

Erdelyi (Aradi) Viktor, *Caterina Doamna noastră*, 147

„Erdelyi Hirado”, 44, 163

„Espatriatul”, 174, 214

Estras din protocolul comisiei ardelene pentru stătuirea ortografică române cu litere latine, în „Telegraful român”, 1860, 248

Eși, vezi Iași

Europa, 26, 67, 94, 110, 173, 182, 206,251, 211

Europa de răsărit, 320

Evanghelie, Moscopole, f.a., 188

Evropa, vezi Europa

Fabrica de hîrtie din Zărnești, 184, 184 [246

Facultatea de litere și filozofie din București, 246

Făgăraș, 128, 135, 154, 232, 246, 306 311, 316-317, 325-326, 330, 333, 347

Făget, 278

Fălciu, ținut, 19, 20

Fălticeni, 50

Fejer Egyhaz, vezi Albești

Felekvâr, vezi Cetățuia Clujului

Fenelon, *Solon și Cressus sau nestatornicia bunurilor lumii acesteia*, 195

Feneșul Montan, 348

Fest Programm, 273

„Figyelmezo”, 234, 236

Filiași, 87

Filitti, Ioan C, *Domniile române sub Regulamentu Organic, 1834—1848*, 53—54, 101, 105, 107, 109, 123, 129

Filitti, Ioan C, *Turburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, 5

Florența, 318, 329

„Foaie”, vezi „Foaie pentru minte ...”

„Foaie științifică”, vezi „Propășirea”

„Foaia Asociațiunii” (va apare sub titlul de „Transilvania”), 248, 249

„Foaia de literatură”, vezi „Foaia literară”

„T-oaia duminicii spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe” 144, 145

„Foaia legilor provinciale și a Guvernului pentru Transilvania”, 174

„Foaia literară”, 15, 17, 20, 21, 22, 28, 81, 292

„Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 6, 13-14, 16-17, 19-20, 25, 28-29, 34, 42,43-44,53,53-55,56,51,10,15,18, 82-83,86,88-89,90, 91, 100, 104, 10 110, 113, 116-117, 129, 139, 149, 150, 152, 155, 171, 191-192, 194-195, 199-20 208, 208, 211, 221-222, 223, 224, 227, 234-235, 244, 248, 252, 263, 269, 2 277, 279, 280, 281, 294, 311, 312, 316, 317, 354

Focșani, 186
Fogaraș, vezi Făgăraș
Foișor, rubrică în „Gazeta de Transilvania”, 99
Fondul ecleziastic Pantazi, 229
Fondul școlar Romanțai, 221
Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei*, 15
Franța, 28, 39, 123
Frata, localitate, 300
Friua, 226, 270
Fundu Regesc, vezi Fundus Regius
Fundus Regius, 142, 155, 158, 159, 161, 162, 165, 175, 178, 213-214, 215, 216, 232
Furnică, Dumitru Z., *Călătoria lui Zenovie Hagi Constantin Pop, șeful casei de bancă și comerț cu acest nume din Viena și Sibiu, la Paris și Londra în anii 1826—1827*, 13\$

Gaál László, *Etekezodes az erdelyi ns. szász nemzet eredeterbl, es nemely trzsdks polgári jgairól* 412,

Gaál, László, *Vizsgálódás az erdelyi kenzsegrol: egyszersmindt az erdelyi ket oláh pilspdk igazodásáulfelelet Trausch es fákép Schuller czáfolataira., Irta egy igazság kedvelo ns, hazafi, kiadták tdbben*, 142, 258, 264-265, 265

Galați, 34, 36, 40, 48, 49, 55-56, 56-57, 64-66

Gane, C., *Neamurile Mavrodinești din Țara Românească și Monografia familiei Ion Mavrodi vel hatman*, 25, 26

Gane, C., *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, 29

Ganfaleu, vezi Gănești

Garând, băi în Saxonia, 217, 219

Gavra, Al., *Lasicon de conversație istoricesc-religicnariu*, 129

Gavra, Al., *Monumentul Șincal-Clainian* (vezi titlul complet la p. 208—209, n. 11), 208-209-210

„Gazeta de Moldavia”, 70-71, 222, 233

„Gazeta de Transilvania”, 6, 13, 15-20, 22, 24, 25-26, 28, 31 33, 38-40, 42-43, 44, 45, 47, 49, 53-56, 61-62, 64, 61, 10, 15, 11, 81-83, 86, 89, 90-91, 95, 98, 99, 101 102, 104-105, 106, 108, 109, 110, 112-113, 118-119, 123, 124, 126, 126-127, 129-130, 132, 133-134, 138, 139, 140, 143-144, 144, 146, 147, 148-149, 150, 151, 152-154, 155, 157, 159, 159-162, 162, 163, 165-166, 167-169, 171-174, 175, 178, 180, 191-193, 202-203, 205, 207-209, 210-211, 213-214, 216-217, 218, 220-221, 225-228, 232-234, 234-235, 236, 238, 240, 242, 244, 247, 249, 261, 263, 269-270, 272, 273, 276-278, 219, 282, 283, 284, 286-288, 291, 292, 294, 301, 302, 304, 305, 307, 308, 314, 317. 318, 331, 335, 337, 346-348, 353-354, 355, 358, 358

„Gazeta Mediașului”, 256

„Gazeta română Transilvania”, vezi „Gazeta de Transilvania”

„Gazeta românească”, vezi „Gazeta de Transilvania”, 309

„Gazeta Transilvaniei”, vezi „Gazeta de Transilvania”

Gazeta Transilvaniei de la 1850 încolo, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1908, 279

„Gazeta Universală” din Augsburg, vezi „Allgemeine Zeitung”

„Gazetă”, vezi „Gazeta de Transilvania”

Gănești, 275, 276

General Comando din Sibiu, 85

General Comando din Timișoara, 85

Genilie, Iosif, *Arhanghelul sau virtutea în agonie*, 89

Genilie, Iosif, *Cuvinț la înmormântarea d-lui Alexandru Raccviță, în 12 iunie 1843, comp de d. r**, profesorid și bibliotecand colegiului național*, articol în „Foaie pentru minte . . .” 1843, 116

Geoagiu, 222

George Barițiu 12—24 mai 1812—1892, Foi comemorative la serbarea din 12—14 mai 1892, Sibiu 282

Georgiu Popa de Teiuș (1824—1867), articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1867, 216

Germania, 78, 94, 219

Gheografia, vezi *Rusu, Ioan, Icoana...*,

Gherghe, Ioan, Goethe în literatura română, 189, 200

Gherla, 64, 64, 270, 295, 297, 318, 321, 322, 333

Ghertina, cetate, 54

Ghibu, Onisifor, *Ziaristica bisericească la români*, articol în „Telegraful român”, 189, Gimnaziumul Oblastiei Besarabiei din Chișinău, 29

Ghiriș, azi înglobat în Cimpia Turzii, 258, 263, 265, 267, 287, 313

Gimnasiul plinariu din Cernăuți, 189

Gimnaziul de stat din Sibiu, 253

Gimnaziul din Beiuș, 288

Gimnaziul din Craiova, 204

Gimnaziul „Gheorghe Lazăr” din București, 79, 186

Gimnaziul „Matei Basarab” din București, 79

Gimnaziul regesc romano-catolic din Sibiu, 135

Gimnazul romano-catolic din Alba Iulia, 190

Gimnaziul românesc neunit din Brașov 246, 251

Giurgiu, 86, 98, 107, 109, 110, 114

„Glasul Bisericii”, 14j

Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și deosebit de origine îndoioasă, 255

Goethe, *Suferințele lui Werther*, 189, 191, 197, 199, 200, 201, 204

Goga, Octavian, *Mijloacele de propagandă literară și cidturală ale Asociațiunii și deosebit deosebit tarea lor*, articol în „Transilvania”, 1911, 248

Golful Botnic, 39

Görres, G. de, *Historisch-Politische Blätter*, 244

Gramatică nemțescă pentru rcmâni, vezi *Iarca, Dimitie, Gramatică rtmânc-gei*

Grecia, 96

Gremiul cetățenesc levantin din Brașov, vezi Gremiul negustoresc ...

Gremiul negustoresc levantin din Brașov, 238, 240—241, 241—242

Grindu, 258, 263, 313

Grozești, lingă pasul Oituz, 20, 68

Guberniul Transilvaniei, 79, 13U 136-137, 140, 142, 143, 146, 150, 152, 154, 166-16^168, 170, 176, 216, 335
Gura Ialomiței, 98
Guvernul central austriac, 242
Gyor, localitate în Ungaria, 307, 308

H

Hale, vezi Halle
Halle, 88
Hannover, articol în „Siebenburger Wochenblatt”, 1843, 97, 99
Hanovera, vezi Hanovra
Hanovera, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 99
Hanovra, 99
Hanul „Mediascher Hol” din Sibiu, 149, 150, 154
Hașag, localitate, 73
Hașeg, 256, 260, 280, 286, 287, 288, 291, 293, 294, 298, 305, 358
„Hazai es kiilfoldi tudositások”,
Heliade Rădulescu, Ion, *D-lui redactorului Foaiei pentru minte s.c.l.*, articol în „Curierul de ambe sexe”, 1838—1840, 91
Heliade Rădulescu, Ion, *La Rodolfo*, 98, 100
Heliade Rădulescu, Ion, *Măceșul și florile*, 15, 122, 123
Heliade Rădulescu, Ion, *Opere*, 100, 123
Heliade Rădulescu, Ion, *Pentru opinie*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1841, 75, 90, 91 92, 94, 192, 203
Heliade Rădulescu, Ion, *Scrisori și acte*, 91, 92
Hermanstacit, vezi Sibiu
Hermanstadt, 1 Januar, articol în „Siebenburger Bote”, 1850, 216
Hermanstadt, 6 Januar, articol în „Siebenburger Bote”, 1850, 225
„Hermanstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenburger Boten”, 212
Herța, ținut, 25
Hilișeu, localitate, 33
Hintz, Georg, *Die letzten Lebensmomente de am 11 Mai 1849 in Lausenburg hingerichteten Meschner Pfarrers Stephan Ludwig Roth*, 340
Historia episcoporum valachorum in Sclavonia, 312
Historica data, documente copiate de Șt. Moldovan din colecția de manuscrise a contelui Josif Kemeny, 311
Historica data, Saxones respicienta, în „Transilvania”, 1868, 313
Hijdeu, Alexandru, *Cuvînt către ucinicii tînutului Hotinului, ruși și român i,acei carii au săvîrșit cursul învățăturilor rînduite la aceasta shoală, avînd apoi a treci la Ghimnaziumid Oblastirei Besarabiei din orașul Chișinăul, și care cuvînt s-au rostit în limba rusască la exa menul public din 25 iulie 1837 de către cinstitul efor aceii sholi și mădulari a mai multor împărătești din Roșia învățate obști, nobelul român din Basarabia Alicsandru Hăjdău ; traducindu-să apoi în limba românească de către nobelul d. titular svetric și cavaleri Costac Stamati, tot de acolo*, articol în „Foaie pentru minte ...” 1838, 13, 29

Hirșova, 187
Hodoș, Nerva, Sadi Ionescu, Ah, *Publicațiile periodice rmânești. fZiare, țcu reviste). Descriere bibliografică*, 83, 187

Hoghilag, 275, 277
Holdvilâg, vezi Hoghilag
Homer, *Iliada*, 250
„Honved”, 213, 214
Horațiu, *Ode*, 310
Horațiu, *Odele și epodele*, 197
Horodniceni, localitate, 41
Hotin, ținut, 13, 13, 29, 35, 40
Hufeland, 117
„Humorist”, 234
Hunedoara, 153, 162, 163, 164
Huș, vezi Huși
Huși, 20, 37, 43-44, 55, 19, 115, 119

Ialomița, ținut, 82
Iarcu, Dimitrie. *Bibliografie oronologică română sau catalog general de cărțile im mate de la adoptarea imprimeriei jumătate secolul XVI și pină astăzi, 1550—Î873*, 333,
Iarcu, Dimi'-trie, *Gramatică românească și nemțească, pentru tinerimea națională. într-a chip întocmită de un prieten al nații. Tipărită cu toată cheltuiala domnii sale RudolfOrghitețatean și neguțătoriu de aici, I — II, Brașov 1838—1840*, 138, 139, 144
Iași, 1, 14, 20-25, 26, 30, 32, 33-34, 42, 43, 46-49,49, 50, 52, 53-55, 55, 56-58, 60 63, 65-69, 71, 73, 96, 111, 114, 117, 122, 134, 180, 187, 291
Iași, 4 fevr., articol în „Gazeta de Transilvania”, 1844, 61 1844, 66
Iași, 20 octomvr. 1844, articol în „Gazeta de Transilvania”
Iaurian, vezi Gyor
Iaurin, vezi Gyor
Ibașfaleu, vezi Dumbrăveni
Icoana, vezi Rusu, Ioan, *Icoana Pămîntului Iconomia rurală și dunesnică*, traducere de Manolachi Drăghici, 40
Îctar-Budinți, localitate, 269
„Idok tanuja”, 318, 320
Idriciu, localitate, 66—67
Idrifaia, localitate, 274
Iernut, 274 216
Ierusalim, 194, 309
Ieud, localitate, 334
Igisdorf, vezi Ighișul Nou
Ighișul Nou, 216
Iktâr, 267, 269
Ilfov, județ, 107
Ilimbav, localitate, 216

imperiul Austriac, 14, 16-17, 28, 62, 89, 138, 159, 175, 179, 191, 193, 203, 213, 219, 224, 228, 237, 247, 351;•vezi și Monarhia Austriei

Imperiul Austro-Ungar, vezi Imperiul Austriac

Imperiul Otoman, 79—80, 100

In memoriam Avram Iancu (1872 — 1972). Comunicări științifice despre Avram Iancu și epoca sa, Tirgu-Mureș, 225

India, 212

Ind. Col. Dipl., vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemeny

Ind. Suppl. Cod. Dipl., vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemeny

Indices Regestri Archivorum, vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemeny

Institutul teologic domestic, 231

Institutul teologic greco-oriental din Arad, 334

I o n a ș c u, I., *Biserici, chipuri și documente din Olt*, 83

I o n a ș c u, I., *Material documentar privitor la istoria Sminarului din Buzău 1836—1936*, 70, 79, 189-192, 199-205, 207-209, 211-212

I o n a ș c u, I. *Un școlar al Seminarului Chesrie acum o sută de ani: V. Caloianu de la Stîlpu*, 83

I o n e s c u, D i m i t r i e C., *Seminarul din Buzău*, articol în „Biserica Ortodoxă Română”, 1937, 189

I o n e s c u, N., *O bazaconie limbistică*, articol în „România literară”, 1855, 71

I o n e s c u-G i o n, G. I., *Marele ban Constantin Năsturel Herescu*, articol în „Revista nouă”, 1980, 116

I o r g a, N i c o l a e, *Ioan Meșianu*, în volumul *Oameni cari au fost*, 245

I o r g a, N i c o l a e, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, 87

I o r g a, N i c o l a e, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, 189

I o r g a, N i c o l a e, *Oameni cari au fost*, 245, 310

I o r g a, N i c o l a e, *Un cugetător ales al sașilor din Transilvania*, în volumul „*Oameni cari au fost*”, 310

I o r g u l e s c u, B., *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, 200

I o s i f, Ș t e f a n, *În memoria răposatului director G. Munteanu*, în „A zecea programă a Gimnaziului mare public...”, 189

I s a c, V i r g i n i a, *Iordachi Mălinescu. Contribuții la viața și activitatea sa*, în volumul *Ștefan Meșeu la 85 de ani*, 13, 15, 19, 20

I s e r, A n d r e a s, *Walachisch-deutsches vcrteibuch. Herausgcgeben von Vocabular românesc-nemțesc de 182*

Istoria lui Bolla, vezi Bolla Máarton, *Prima Lineae ...*

Istoria Sfîntă, vezi Lesvidax, Al. G., *Istorie bisericască...*

Istoria U.R.S.S., Sec. XIX, 66

I s t r a t i, N i c o l a e, *Meditație pe ruinele cetății Neamțul* articol în „Foaie pentru minte ...”, 1843, 39

I s t r a t i, N i c o l a e, *Mihul*, 39

I s t r a t i, N i c o l a e, *O repede ideie asupra stării de față a lucrurilor în Meldcva*, 19, 53

Italia, 28, 30, 110, 113, 238, 244

Italien, rubrică în „Allgemeine Zeitung” din Ausburg, 110

Izvin, localitate, 331, 333

Înalta Curte de Casație 82.

Înalta Poartă, 20, 100, *XO2*, 123

Înaltul Divan, Secția I, din Țara Românească, 106

Înaltul Divan, Secția II, din Țara Românească, 106

Înălțatul Crăiescul Consilium Locumtenențial al Ungariei, 22

Înștiințarea literară, articol în „Foaie pentru minte ..”, 1851, 70

„*Jalbele episcopilor de la 1791*” vezi *Supplex Libellus Valachorum* _ „.

Jebel, localitate, 358

Jena, 244

Jezvin, vezi Izvin

Jiblea, vezi Călimănești

Jidvei, 275

„*Journal de Bucarest politique, commerciale litteraire*”, 235

Jucul de Mijloc, 59

Judecătoria civilă din București, 98, 107

Judecătoria criminală a Țării Românești, 96

Judecătoria criminală din Bistrița, 216

Judecătoria ținutului Fălciu, 20

Jugendversammlung in Mediasch, articol în „*Satelit des Siebenbürger Wochenblatts*”, 1 273

Jugoslavia, 89

„*Juna dreaptă*”, grupare în Adunarea Obștească a Principatelor Unite, 117

Junimea, 97, 197

„*Jurnal de Raina*”, vezi „*Reinische Zeitung*”

„*Jurnalul judiciar*”, 200

K

Kalocsa, 329

Kalot?, localitate, 258, 267-268

Kaltenleutgeben, localitate în Germania, 219

„*Kantoru de avis*”, vezi „*Cantora de avis și comerș*”

Kassa, 244

K e m e n y I o s i f, *Condica diplomatică* (colecție de documente), 312

K e m e n y I o s i f, *Diplomatariu* (colecție de documente), 258, 261, 263, 264 267, 268, 313, 315-316, 321-323

K e m e n y I o s i f, *Lexicon, tom. III Q-Z*, 310

K e m p i s, T h o m a s d e, *Urmarea lui Isus Hristos*, 192, 194

Kiel, localitate în Germania, 251

Kiev, 68

Kirchenbersamlungen, vezi Berault-Bercastel, A.H., *Geschichte der Kirche--Kirchenversamlungen*, vezi Berault-Bercastel, A. H., *Geschichte der, Kirche ...*

Kirileu, vezi Chirileu

Kis-Saros, vezi Deleni

Klima, Helmut, *Guvernatorii Transilvaniei*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1943-1944, 268

Kloster Suczewitza, vezi Mănăstirea Sucevița

Koblentz, 245

Kontumazamtlich Ojtoz (Oficiul de carantină Oituz), 60, 64

Kronstadt, vezi Brașov

„Kronstädter Zeitung”, 213 214, 231, 232, 234

Kuciuc Kainargi, 20

Kulsokozep, stradă în Cluj, 259, 343

Kumpst, *Die 3 Landessprachen*, articol în „Satellit des Siebenburger Wochenblatts”, 1848, 273, 274

Kurcs, vezi Curciu

Landesvertheidigungsausschuss, vezi Comitetul de apărare a patriei

Lapedatu, Ioan Al. *incercări în literatură*, 333, 334

Laslău Mare, localitate, 274, 276

Laslea, localitate, 275

Lascu, Nicolae, *Clasici antici în Remania*, 190

Laurian, August Treboniu, *Tentamen criticum in originem, derivationem etfermami linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae*, 78, 105, 147, 148

Laurian, August Treboniu, *Die Romänen der Oesterreichischen Monarchie*, 178, 222, 224

Laurian, A.T., și Massim, I. C, *Dicționarul limbei romîne*, 19

lecca, Octav-George, *Aga Grigore Otetelișanu*, articol în „Noua revistă română”, 1901, 107

Legiuirea lui Caragea, 94, 96

Legiunea Prima Blasiana, 222

Leipzig, 159, 251

Lesviodax Geanoglu, Alexandru, *Istorie bisericească pre scurt, cuprinzătoare de cele mai vrednice de știut întâmplări a Sfintei Biserici răsăritene, precum propoveduirea credinții, goanele, eresurile, soboarele s.c.l. Acum întâiaș dată tâlmăcită din grecește în limba românească. Pelîngă care s-au ados la sfîrșit cîteva științe vrednice de cujoscut, zecase din condicile vechi ale Mitropolîii Ungrovlahii*, 82, 138, 139

Lexiconul de la Buda, 89

Liceul academic german din Sibiu, 134, 138, 159

Liceul academic piarist din Cluj, 73, 74, 117, 190, 214, 258, 300

Liceu de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare”, din Blaj, 170

Liceul de teologie al Seminarului din Blaj, 258

Liceul din Blaj, 207

Liceul Național din Iași, 14

Liceul Național din Iași, 14

Liceul „Sfintul Sava”, 190

Lighet, localitate, 358

Limba, articol în „Gazeta Transilvaniei”, 1862, 284

Linz, 296

Lipova, 278

Lipoveni, localitate, 170

Literar, rubrică în „Gazeta de Transilvania”, 49

Livianu, Vasile C, *General Constantin Hierescu-Năsturel. Episod din domnia lui Vodă*, 116

Locotenenta Domnească din Țara Românească, 206

Logofeția bisericească și a instrucției publice din Țara Românească, 89, 115

Logofeția Dreptății din Moldova, 22

London, vezi Londra

Londra, 27, 29, 29, 138, 247, 247

Londres, vezi Londra

„Luceafărul”, 189

Luduș, 258

Lugoj, 11-12, 88, 218-219, 220, 222, 256-257, 260-261, 279,, 280, 281, i&2, 283, 286, 287-289, 291-294, 296, 297-298, 300, 302, 305, 307/308, 310, 314-315, 319, 321, 322, 323-325, 326-327, 328, 331-332,\333-334, 336-338, 340, 341, 345-348,349-353,355-358

Lugoș, vezi Lugoj

Lupaș, Ioan, *Cum a scăpat Nicolae Bălășescu din mina maghiarilor-la Î&49*, articol în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1926—1927, 71

Lupaș, Ioan, *Dm trecutul ziaristiceii românești*, 354

Lupaș, Ioan, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, în „Analele Aca Române. Memoriile Secțiunii istorice”, 1914—1915, 153

Lupaș, Ioan, *Episcopul Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, în volumul *Studii;conferințe și comunicări istorice*, 153

Lupaș, Ioan, *Ioan Moga „Teologul 1790—1856.— Succesorul lui Gheorghe Lazărîn Biserica Ortodoxă Română”*, 1915, 133

Lupaș, Ioan, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istică*, 153, 165,297

Lupaș, Ioan, *O lege votată în Dieta transilvană de la Cluj la 1842*, articol în „Studii istorice”, 45

Lupaș, Ioan, *O sută de ani de la nașterea directorului Gavriil Munteanu, artiștii „Luceafărul”*, 1912, 189

Lupaș, Ioan, *Pentru ce a părăsit Gheorghe Lazăr Ardealul?*, articol în „Crai'nou”, 1923

Lupaș, Ioan, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, 133

Lupaș, Ioan, *Studii istorice*, 45

Lupaș, Ioan, *Un martir al Transilvaniei: preotul Ștefan L. Roth*, în volumul *Studii istorice și comunicări istorice*, 153, 310

Lupeanu-Melin, Al., *Călătoria lui Iancu la Viena*, în „Blajul”, 1934, 1935, 220, 23

Lupeanu-Melin, Alexandru, *Documente privitoare la Avram Iancu*, în *Blajul* 1934, 224

Lupeanu-Melin, Alexandru, *Timotei Cipariu. Călătorie în Muntenia la 1836*, în „*Prietenii istoriei literare*”, 99

Lutița, localitate, 259, 274, 276

Luxemburg, 309

Lwow, 66

Lyceo Blasensi, vezi Liceul din Blaj

M

Macedonia, 0B

Macrobiotica, s^{te}zi Vasici, Pavel, *Macrobiotica ...*

„Magazjñ , vezi „Magazin istoric pentru Dacia”

„Magazin II Bar\ d Ilt *imit'* , aeezi ^Magazin fur Geschichte ...”

„Magazin **fur** Geschicfcee, **JäteaaBtar** und alle Denk-und Merkwiiirdigkeiten Siebenburgens”, publicat de Astei \$00xz, £67

„Magazin istoric pentru Dacia”, 130, 132, 134-135, 141, 148, 178, 280, 281

Maiorescu, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, 13, 15, 18— 19, 21, 22,40 59 64, '67, -208-209- ,

Maiorescu, Ioan, *Asupra ortografiei rumânești. Resunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaiea Uțemrd” Ntro. 1,&, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs Nr. 2-4 și 10*, articol în „Foaie pentru jninte...” *âSM*, 28

Maiorescu, Ioau, *Frater Ba?icz !*, 92

Maiorescu, I<eaxi, *Scrisoare către aga Gr. Otetelișanu*, articol în „Convorbiri literare” 1920, 107

Manciulea, Ștefan, *Contribuții blăjene la rededeșteptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina, viticol in „Cultura creștină”, 1937, 14*

Marea ieșire a Satanei, articol nepublicat de G. Bariț, 109

Marea logofeție a treburilor bisericești din Țara Românească, 73

Marele premiu Măsturel-Herescu, 116

Marica, .George .Exn., *Contribuții la problema abonațiilor periodicelor rumânești pînă la primul război mo^diul*, în volumul *Studii de istorie și sociologia culturii române ardelenae din secolul &l XIX-lea*, 28, 82

Marica, George Em., *Foaie pentru minte inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, 29, 53, 139, 203

Marica, George Em., *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, articol în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 1963, 62, 67, 126, 153

Marinescu, Gheor ghe C, *Seminarul din Curtea de Argeș, 1836—1936*, 83

Marinescu, ^i-mu, Măria, *Contribuții la istoricul învăfmîntului limbii latine*, articol în „Studii clasice”, 190

Marmontei, Aneta și Luben, 200

Marmontel, *Istoria Ghenovevei de Brabant*, 200

Marmontel, *Tripodul Elenei*, traducere de Mihail (Mihalache) Mavrcdin, 26

Maros Văsărhely, vezi Tirgu Mureș

Marpod, -localitate, 214

Marșul lui Iancu, 40

Mateescu, V. C. N., *Acte și scrisori din trecut*, articol în „Arhiva Olteniei”, 1927, 212

Mateescu, V. C. N., *Acte și scrisori din trecut*, articol în „Cuvîntul adevărului”, 1908,

Mateescu, C. N., *Scurt istoric al Seminarului*, articol în „Anuarul Seminarului „Si. Nicolae din Rimnicu Vilcea pe anul școlar 1924—25”, 87

Macin, 79, 187

Mălinescu, Iordache, *Adăogire lipsurilor la Cronicul vornicului Ioan Neculcea, oa care fragmenturi scoasă dintr-o cronică (litopisiți), ce să află la d. căpitanul Mihalache Kogălniceanu (manuscris)*, 20

Mălinescu, Iordache, *Adunare de tractaturi ce”s-au urmat între prea puternica împără a Roșii și înalta Poartă, însă acele numai care să ating de Prințipaturile Moldaviiei Valachii, începute de la pacia ce s-au săvîrșit la Cainargic în anul 1774 și pînă la cele acum 1829, septemvrii în 2 din capitalia Adrianopol, prin Iordachi Mălinescu in Botoș 1829, (manuscris)*, 20

Mălinescu, Iordache, *Bârlad, 1 mai c.v.*, notă apărută la rubrica „*Moldova*” din „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20, 41, 43

Mălinescu, Iordache, *Bârlad, 5 noemvrie*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20, 41, 48, 43, 49

Mălinescu, Iordache, *Cauzele pentru care mitropolitul Veniamin Costache s-a retras din scaunul mitropoliei*, 18

Mălinescu, Iordache, *[Condică de documente politice privitoare la Moldova, din anul 1780-1819]*, (manuscris), 20

Mălinescu, Iordache, *[Despre alegerea deputaților orașului Iași la 25 aprilie 1842]*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 20

Mălinescu, Iordache, *Huși (ținutul Fălciu)*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 20, 43, 44

Mălinescu, Iordache, *Iași, 18 decembrie*, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 20, 54

Mălinescu, Iordache, *Introducirile și întăririle patriarhale la catehismul mitropoliei din Petru Movilă*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1843, 20

Mălinescu, Iordache, *Ispisocol Domnului Moisi Movilă WD din 17 dechemvrie 1780 (1631)*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1842, 18, 20, 38,-44, 57

Mălinescu, Iordache, *Ispisocol Domnului Ștefan WD cel Mare*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1840, 18, 20, 38

Mălinescu, Iordache, *înștiințare de literatură*, articol în „Foaie literară” 17, 20, 22, 208

Mălinescu, Iordache, *Mulțămită publică*, notă în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 13, 20, 67

Mălinescu, Iordache, *Oareșcare note a d. cămenari Iordachi Mălinescu la cuvîntul d-lui Hăjdău din Nr. 21 a acestiifoi*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1838, 18, 20

Mălinescu, Iordache, *Spîța pro sfințitului proin-mitropolit Veniamin Costache*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1842 și „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20, 39, 50

Mălinescu, Iordache, *Știrea din Bârlad 1842, mai 1 c.v.* notă în „Gazeta de Transilvania”, 1842, 18, 20

Mălinescu, Iordache, *Un discurs și poezie*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 18, 20, 40

Mălinescu, Iordache, *Vieța prințului Antioh Cantemir*, 29
Mănăr&k, localitate, 329
Mănăstirea Agapia, 109
Mănăstirea Antim, 111, 114, 200
Mănăstirea Athos, 69
Mănăstirea Bistrița (Vilcea), 91, 92
Mănăstirea Bueovăț, 192
Mănăstirea Căldărușani, 79, 123
Mănăstirea Cernica, 76, 121, 122, 122, 123-124, 126, 175
Mănăstirea Govil, 69
Mănăstirea Cozia, 12Q, 254
Mănăstirea Dealu, 185
Mănăstirea Dilhăuțu, 123
Mănăstirea Ghighiul, 123
Mănăstirea Hurezu, 127, 129
Mănăstirea Motru, 82, 107, 116
Mănăstirea Neamțului, 60—61, 62, 71
Mănăstirea Poiana Mărului, 123
Mănăstirea Rîșca, 66
Mănăstirea Socola, 83
Mănăstirea Sucevița, 7, 50, 52
Mănăstirea Turnu, 255
Mănăstur, 339, 342
Mănunchi din manuscrisele lui Gh. Săulescu (Raporturi despre ele de demnii S.Fl. Marian, N. Ionescu, T. Maiorescu și Iacob Negruzzi), 54
Mediaș, 11, 78, 135, 137-138, 165, 168, 214, 226, 256, 257, 259, 260, 262, 266-268, 269-272, 272-2.73, 274, 276-278, 279, 286-287, 291, 292, 303, 328, 336, 354
Mehedinți, județ 107
Meletie, *Istoria bisericească*, 181
Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune, 350, 354
Mercurea, localitate, 168, 222
Mercurea Sibiului, vezi Mercurea
Mesopotamia, 212
Meteș, Ștefan, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII — XX*, 72
Metohul Antim, vezi Mănăstirea Antim
Miercurea, vezi Mercurea
Miercurea Sibiului, vezi Mercurea
Mihăileni, localitate, 7, 15, 17, 21-25, 25-26, 39, 55, 272
Mihăilescu, Vasile și [Băenescu, N.], *Ioan Maiorescu, Scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui, 1811 — 1911*, 205
Milano, 88, 219
Milcov, 30, 32
Ministerul Cultelor și învățămîntului de la Viena, 220, 317, 320, 321
Ministerul de Finanțe din Viena, 47

Ministerul de Interne al Țării Românești 82, vezi și Departamentul treburilor dinlăuntru

Ministerul de Negoț din Viena, 241
Ministerul Instrucțiunii Publice din România, 253
Ministerul Justiției din Moldova, 41
Mirașteu, localitate, 274
„Mitropolia Ardealului”, 256
Mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș, 289
Mitropolia din București, vezi Mitropolia Țării Românești
Mitropolia Moldovei, 36—37
„Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 71, 79, 87, 189
Mitropolia neunită din Sibiu, 297
Mitropolia Țării Românești, 82, 83, 87, 89, 106, 109, 114, 200
Mitropolia Ungrovlahiei, vezi Mitropolia Țării Românești
Mitropolia Ungrovlahiei, vezi Mitropolia Țării Românești
Minjină, localitate, 67
Moardăș, localitatea 272
Moisil, Iuliu, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, 14
Moisil, Iuliu, *Vasile Bob Fabian 1795—1836*, articol în „Arhiva someșană”, 1937,
Moisil, Iuliu, *Vicarul și prepozitul Macedon Pop (1805—1875)*, articol în „Arhiva someșană”, 1936, 64
Moldavia, rubrică în „Gazeta de Transilvania”, 17, 33, 43, 48, 49, 52, 54—55; 61
Moldova, 5-6, 13-14, 15, 16-18, 19-20, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30-33, 34-38, 39, 40-43, 48-49, 50, 52, 53-54, 55-57, 59-61, 61, 62, 64, 66-67, 68-70, 71, 77, 79, 96, 109, 112, 119-120, 157, 175, 188-189, 191, 206
Moldovan, Ioan Mieu, *Acte sinodale ale bisericii române de Alba-Iulia și Făgăraș*, 317, 322-323
Moldovan, Ștefan, *Anotațiuni despre Țara Hațegului*, articol în „Foaie pentru minte”, 1853, 294
Moldovan, Ștefan, *Cetatea Sergidava, Castelul Mălăiești, Castelul de la Sălașul de Jos*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1854,
Moldovan, Ștefan, *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului*, 261, 285, 286—290, 291, 297
Moldovan, Ștefan, *Descrierea Lugoșului*, vezi *Descrierea despre trecutul și prezentul Lugoșului*
Moldovan, Ștefan, *Diplomele despre familiile române conținătoare*, 294
Moldovan, Ștefan, *Documente istorice din 1848 et 1849*, în „Transilvania”, 1875, 260
Moldovan, Ștefan, *Ex Indice Codicis Diplomatici Illustrissimi D. Comiti Josephi Kemeny in XII Tomes distributi*, în „Transilvania”, 1868, 313
Moldovan, Ștefan, *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomați III. D. Corn. Jos. Kemeny. Arcem, oppidum et Terram Fogaras respicientia*, în „Transilvania”, 1868, 313
Moldovan, Ștefan, *Ex Indice Supplementi Codicis Diplomați Illustrissimi Jos. Kemeny. II. Keneziatuș*, în „Transilvania”, 1868, 313
Moldovan, Ștefan, *Extractus memorabilium in Lexicone Rerum Transilvanicarum Illustrissimi Viri Illustrissimi d. Comitatus Josephi Kemeny sub voce Valachi, Tomo III, contentum*, 313

Moldovan, Ștefan, *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 pînă la 18 ianuarie 1849*, în „Transilvania”, 1875, 260-261, 276, 292, 336, 346

Moldovan, Ștefan, *Extrasul despre români*, vezi *Extractus memorabilium* 310-

Moldovan, Ștefan, *Festivitățile din Mediaș*, articol în „Organul național”, 1848, 274

Moldovan, Ștefan, *Historica data ex Indice Codicis et Supplementi ejusdem Codicis Diplomatici Illustrissimi Domini Comitis Josephi Kemeny, item e Registris Archivorum Ejusdem*, în „Transilvania”, 1868, 313 *

Moldovan, Ștefan, *Istoria civilă și bisericească a românilor*, 261, 286

Moldovan, Ștefan, *Officii Diocesani Crisiensis Reiatio, et respective demissa opinio super regulatione Episcopatum gr.-catholicorum per Hungariam, in specie de Episcopatus Crisiensi, conformiter ad Ben. gr. Intimata ddto 27 Mart. 1810 N° 4935 et 28 Aug. e.a. N° 17.070*, 331-332

Moldovan, Ștefan, *Șchițe istorice despre Banat* (lucrare se pare neredactată), 293

Moldovan, Ștefan, Statul economic al orașului Hațeg, în „Foaie pentru minte ...”, 1855, 294

Moldovan, Ștefan, *Statul istoric al orașului Hațeg. După cum l-a descris Inclita C.R. Comisiune ordinară de înaltul Guberniu pentru lămurirea bunurilor fiscale și comunale în anul 1855*, în „Foaie pentru minte...”, 1855, 294

Moldovan, Vasile, *Memorii din 1848—1849*, 276

Molin, V., *Din istoricul parohiei române ortodoxe din Pesta (1788)*, articol în „Mitropolia Banatului”, 1966, 88

Monarhia Austriei, 177, 181, 183; vezi și Imperiul Austriac

„Le Monde illustre”, 133

„Monitorul”, 200

„Monitorul Român”, 206

Moscopole, 188

Moscova, 53, 68

Moșna, localitate, 270—271

Moznik, *Aritmetica*, 251

Moznik, *Geometria*, 251

Mulțemită publică, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1841, 40

Munteanu, G., (traducător), *Caiun Suetoniu Trancuillu : Viața a XII imperatorii* 196?

Munteanu, G., *Carte de lectură românească pentru clasele gimnasiale inferioare și reale de ^ director și profesor la Gimnasiul român gr-or. din Brașov, Tomul I. Partea prima și a doua*, 244, 244

Munteanu, G., *Cuvînt zis cu ocaziunea punerii fundamentului la zidirea școalelor române de legea răsăriteană din Brașov, 17 septembrie 1851*, în „Foaie pentru minte ...”, 1851, 194

Munteanu, G., *Despre agitațiuni*, în „Bucovina”, 1850, 193

Munteanu, G., *Despre agitațiuni*, în „Bucovina”, 1850, 193

Munteanu, G., *Despre ortografia cu litere și modalitatea purificării limbei române*, 248

Munteanu, G., *Discurs zis cu prilejul țeremonii împărpirei premiilor, de r^ profesor și inspector la Seminarul Sf. episcopii Rimnicu, 30 iunie 1845/46*, în „Foaie pentru minte...”; 1846, 211

Munteanu, G., *Disertațiune ținută de directorul gimnasiale, în 17 iulie s.v. în ședința a II-a a Adunării Asociațiunii literare din 1862 în Brașov*, în „Foaie pentru minte...”, 1861, 195

Munteanu, Gavrii, *Gramatica latină*, 196

Munteanu, Gavrii, *Gramatică română (aprobată) pentru clasele gimnasiale inferioare de director și profesor la Gimnasiul confesional român în Brașov. Partea formării (două edițiuni). Conformată la ortografia adoptată de Asociațiunea literară și refăcută mai multe capete*, 195, 251, 252

Munteanu, Gavril, *Meditații religioase*, 191, 194, 201, 204

Munteanu, Gavril I., *Notițe bibliografice*, în „Convorbiri literare”, 1868, 189

Munteanu, Gavril, I., (prefată la:) *Opurile lui Caiu Corneliu Tacitu traduse de G. J. Munteanu, Directoriu și profesoriu la gimnasiul romanu gr.-orient, din Brasiovu, m. alu Societatei Academice Române din Bucuresci etc. Date în tipariu sub auspiciile Societatei Academice după decesul din viață a traducătorului*, 189—190, 243

Munteanu, G., *Pacea casnică*, în „Foaie pentru minte” 1840, 201

Munteanu, Gavril, *Premiale Rosetti*, în „A treia programă” 249

Munteanu, G., *Purismul în limba română*, în „Revista română pentru științe, literatură și arte”, 1862; în „A treia programă ...”; în „Foaie pentru minte...”, 1862, 195, 248

Munteanu, G., *Răspuns la reflecțiunea ce d. Papiu găsi de cuviință a face în Tesaurul tom.I, p.g.94—95, \. propunerea subscrișului ca ortografia d. Cipariu, adoptată de Comisiunea filologică din 2 oct. 1860 să se primească de Asociațiunea literară în adunarea de la Brașov, 1862*, în „Foaie pentru minte...”, 1862, 248

Munteanu, Gavril, *Starea cauzei române în Transilvania*, în „Bucovina”, 1849 și 193, 213

Munții Apuseni, 147, 166-167, 222, 300, 358

Munții Carpați, 19, 40, 71, 116, 190, 192, 200, 248, 345

Mureș 222, 274—275, 328

Mureșan, Andrei, *Răsăritul*, 175

Murgu, Eftimie, *Scieri*, 278

Mușlea, Ion, *Calenadrede lui Barițiu (1852—1865) cu documente inedite privitoare la țara, tipărirea și difuzarea lor*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, 1957, 283

Muzeul Ardelean din Cluj (Erdelyi Muzeum), 316

Muzeul din Cluș, vezi Muzeul Ardelean

„Muzeul național”, 190

Muzeul orașenesc de istorie din Lugoj, 286

Mullbach, vezi Sebeș

N

Taghi, Gheorghe, *Correspondența lui Ștefan Moldovan cu George Bariț*, (articol scris), 256

Kaghi, Gheorghe, *Memoriile lui Ștefan Moldovan din 1852—1854 cu privire la viața și activitatea sa în Brașov și în județele românești din Hațeg*, în „Sargeția”, 1979, 256

Taghiu, Iosif E., *Diploma de doctor în teologie a episcopului Alexandru Dobra*, în „Revista arhivelor”, 1944-1945, 286

TNTaghiu, Iosif E., *Preocupări de istorie bănățeană*, în „Revista arhivelor”, 1946—1947, 256

Taghiu, Iosif E., *Trei scrisori*, în „Revista arhivelor”, 1944—1945, 286

Naniescu, Iosif, *Cuvînt funebru pentru răposatul întru fericire prea sfințitul Ctiesărie episcopul Buzăului. Răposat la 1846, noiembrie 30. Pus la pomenire de patruzeci de zile de ierodiacon** Tipărit la pitarul Z. Carcalechi, tipograful curții, 142

Napoli, 104, 110

„Narodni Novini” (revistă din Praga), 220, 234

Nasna, vezi Nazana

„Naționalul”, 71

Nazna, localitate, 339

Năsal, localitate, 341

Năsăud, 63, 64, 127, 296, 317, 331, 347

Năsturel, P.P., *Corespondența între Pet'rache Poenaru și unchiul săi George (Iordache) și Gr. Oteteleşanu*, în „Convorbiri literare”, 1914, 107

Năsturel-Herescu, vezi Marele premiu ...

Nasture l-H er e s cu, Constantin, necrolog în „Transilvania”, 1875, 116

Neamțul, cetatea, 39

Neapel, vezi Napoli

Neapel, 16 aug., articol în „Allgemeine Zeitung” din Augsburg, 1843, 110

Neapole, vezi Napoli

Necrologiu (la moartea lui Vasile Mălinescu), în „Buletinul instrucțiunii publice”, 1866, 6S

Negruzzi, Costache, *Cîntec*, 39

Negruzzi, Costache, *Domnul meu*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1842, 13

Negruzzi, Costache, *Elemente de dreptul politic. Despre mai mulți autori, de un file-român*, 138, 139, 140, 141

Negruzzi, Costache, *Marșul lui Dragoș*, 39—40

Negruzzi, Costache, *Ostașul păstor*, 39

Neigebaur, Johann Ferdinand, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, 103

Nemzeti Gyüiles, vezi Adunarea Națională

Nestorescu-Bălcești, Horia, *Nicolae Bălcescu. Contribuții bibliografice*, 125

Neslac, 338

Netea, Vasile, *August Treboniu Laurian*, 207

Netea, Vasile, *George Barițiu*, 282—283

Niagoe, Ștefan, *Dialog sau vorbire între învățator și școlar despre româniși români sau daco-romani*, în „Calendarul de ia Buda”, 1829, 88

Niagoe, Ștefan, *Scurtă prevedere*, în „Calendarul de la Buda”, 1828, 88

Nicea, 331

Nichtamtlicher Theil, rubrică în „Siebenburger Bote”, 216

Nicolaisa, George, *Cîteva date despre Nifon Bălășescu*, în „Revista arhivelor”, 1924, 71

Nikon, Petru, *Renașterea bulgărească la Vama și împrejurimi. Mitropolitul Ioachim și corespondența sa*, 188

Nirașteu, localitate, 274, 276, 276

O

O pKobUmă din limba noastră, articol în „Foaie pentru minte../”, 1846, 129

Oarga, localitate, 274, 276

Obicinuita Obștească Adunare, vezi Adunarea Obștească

„Observatorul”, 110, 116, 189, 348, 350, 354

Observări și rectificări la notițele publicate despre ilustra familie Hormuzache, articol în „Tr...
•vania”, 1878, 225

Obșteasca Obicinuita Adunare, D-sale postelnicului Manolachi Drăghici articol în „Buletin...
oficială”, 1839, 40

Ocna Sibiului, 232

Ocotitoarea Curte, vezi Curtea Rusiei

Odele și epodele lui Horațiu Flaccus explicate în usul școalelor de G. I. Munteanu, 189

Oder, riu în Germania, 34

Oesterreichische Monarchie. Siebenburgen. Hermanstadt, am 28 februar, articol în „Siebenbtin...
Bote”, 1849,229

„Oesterreichische Volksbote”, 235, 236

Oficiul de carantină Oituz, 60, 64

Oficiul tricesimal, 63

Oituz, 20, 60, 60, 64

Olt, 97

Olt, ținut, 83

Oltean, Ioan, *Prefectul Cîmpiei Nicolae Vlăduțiu în tabăra lui Avram Iancu*, în vo...
*In memoriam Avram Iancu (1872—1972). Comunicări științifice despre Avram...
și epoca sa*, 225

Oltenia, 82, 87, 138, 204

Opinii publice, vezi Heliade Rădulescu, Ion, *Pentru opinie*

*Opurile lui Caiu Corneliu Tacit, traduse de Gavril I. Munteanu. Date în țipariu sub au...
Societății Academice Române, după decesul din viață a traducătorului*, 334

Oradea, 73, 178, 289, 297, 298, 300, 305, 318, 321,331, 333, 334

Oravița, 238

Orăștie, 226-227, 227-229, 228-230, 230-231, 234, 235

Ordinariatul greco-oriental din Sibiu, 335

„Organul luminărei”, 70, 150, 155, 160, 162

„Organ”, vezi „Organul național”

„Organul național”, 149, 273, 274

Orient, 51, 329

Orlat, localitate, 127

Orșova, 97

„Ost Deutsche Post”, 215, 216, 218, 220-221

Oțetea, Andrei, Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821, 82

Ovidiu, *Metamorphoseon*, 194

Pacea de la Adrianopol, 82

Padeș, 82

A Pallas nagy lexikona, 263, 308

Papacostea, Victor și Regleanu Mihail, *Seminarul central 1836—1936. JDoctf-mentele întemeierii*, 70-71, 73—74, 79, 83, 88, 96, 107, 114

Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 77, 163—164, 167, 222, 276, 284

Papiu Ilarian, Al., *Tezaur de monumente istorice pentru România*, 248j

Papiu Ilarian, Al., *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Sinea*, 15

Paris, 20, 27, 29, 68, 82, 129, 138

Pariz, vezi Paris

Partidul Național Român, 214, 297

Pascu, Ștefan, Avram Iancu, 174, 179

Patachi, Liviu, *Cărți religioase din Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, articol în „Mitropolia Ardealului”, 1959, 256

Patachi, Liviu, *Cărți religioase din Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, articol în „Studii și cercetări de bibliografie”, 1960, 256

Patachi, Liviu, *Din corespondența lui Timotei Cipariu ca bibliograf*, articol în „Mitropolia Banatului”, 1964, 256

Patachi, Liviu, *Ștefan Moldovan și Timotei Cipariu. Știri inedite*, articol în „Mitropolia Banatului”, 1957, 256

Patenta imperială din 18 noiembrie 1849, 178

Patigoreca, localitate în Caucaz, 65

Păcățian, Teodor V., *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, 163, 179, 216, 219, 220, 224, 290, 331, 349

Păcățian, Teodor V., *Unde s-a născut Nicolae Bălășescu?*, articol în „Telegraful român”, 1915, 71, 73

Păcurariu, Mircea, *Preoțimea românească în revoluția din 1848*, articol în „Almanahul parohiei ortodoxe din Viena”, 1978, 256

Păcurariu, Mircea, *Profesori transilvăneni la școlile din Țara Românească și Moldova în secolul al XIX4ea*, articol în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1968, 71, 79, 87, 115, 189

Pădureni, localitate, 270

Pământul Crăiesc, 142; vezi și Fundus Regius

Pământul Săsesc, vezi Pământul Crăiesc vezi Fundus Regius

Păușa, localitate, 357

Pederzani, Iulius, *Femeile*, 333, 334

Penescu, I., *Extract din cuvîntul rostit la 30 iunie în școala din Brăila*, în „Dacialitera” \ 1840, 211

Penescu, I., *O critică asupra articolului din „Gazeta Transilvaniei” No. 60 împotriva a îndreptat de dumnealui asupra aceștii redacții, pentru examenul Seminarului Sf. Mitr și publicat în foaea cu No. 53*, articol în „Vestitorul românesc”, 1844, 211

Pentru conflusul național românesc, circulară a episcopului Ioan Lemeni publicată în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 168

Pentru cxdtura călugărilor, vezi Bărănescu, Varlaam, *Corespondență despre cu călugărilor*

Persia, 212

Pervain, Iosif, *Contribuții la istoria presei transilvănene*, articol în „Studii de literatură română”, 1971, 283

Pervain, Iosif, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronic*, articol în „Studii de literatură română”, 1971, 15, 120, 209

Pervain, Iosif, *Vasile Fabian Bob : „Suplement la geografie”*, articol în „Studii literare”, 1948, 14

Pervain, Iosif și Chindriș, Ioan, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, 159, 179, 219, 221, 284

Pesta, 85, 88, 109, 128, 161, 179, 183, 190, 229, 232, 236-238, 244, 278, 305, 347

Petersburg, 27, 51, 86, 107

Petițiune subșternută Majestății Sale ces. reg. apostolice în 30 decembrie 1866 pentru susținerea VW .apâa<> autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei, redeschiderea Dieitei și continuarea lucrărilor ei. însofită de 37 plenipotențe cu 1493 subscripțiuni*, 305, 307

Petrașcani, localitate, 50

Petridul de Mijloc, 164, 278, 279

Pietroasa, 82

Pintic, 342

Pippidi, Andrei, *Un cronicar întârziat: Manoalchi Drăghici*, articol în „Studii. Revistă de istorie”, 1967, 40

Pisa/ 181

Pitești, 86, 100, 137, 186

Piza, vezi Pisa

Piclișanu, Zenovie, *Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu Kleina*, 177, 178

Plaiuri, exarhat, 33, 39

Planul cel m%re ministerial scolastic (legiuire școlară austriacă de după revoluția de la 1848), 177, 178

Poarta Otomană, 99, 101-102, 104, 180

Podolia, 174

Podul Beilicului, 181

Podul Mogoșoaiei, 92, 181

Pojon (Bratislava), 153, 236

Polonia, 339

'Pop, Constantin, Valeriu P. Bologa (1853—1899). *Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere : consil. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice*, 155,214

Pop, Vasile Gr., *Gavril Munteanu*, în volumul *Conspect asupra literaturii române și scrierilor ei de la început și pînă astăzi, în ordine cronologică (Urmare). Partea II*, 1876, 189

Pop, Vasile, *Trăsuri oareșcare din biografia, sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian Bob*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1840, 14

Popea, Nicolae, *Arhiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna. Monografie istorică*, 132, 138, 153, 297

Popescu Teiușan, Ilie, și Netea, Vasile, *August Treboniu Laurian*, 201,

Popescu-Rîmniceanu, V., *Luptele românilor din Ardeal 1848—1849*, 222—224

Popescu-Scriban, V., *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova*, articol în „Foaie pentru minte...”, 1839, 14

„Poporul suveran”, 70

Postalamt (Oficiu poștal de graniță), 17

Postalamt din Sănăuți, 21

Poșta din Țara Românească, 107

Poșta Docolina, 67

Poșta Șiretului din Bucovina, 21, 23—25

„Povățuitorul sănătății și a economiei”, 33

Praga, 145, 161, 161, 220, 251

Prahova, 86

Pravila bisericii răsăritene, 153

Pravila lui Caragea, vezi *Legiuirea lui Caragea*

Praxis bisericească sau actul patriarhicesc ce s-a dat și s-a citit în Biserica Sfintei Mitropolii din București la înscăunarea preaosfinției sale părintelui Neofit, Mitropolitul Ungre-Vlahiei la 28 iulie, anul 1840, 87

Precuvințare, la *Istoria pentru începutul românilor în Dachia întocmită de Petru Maior*, 1834, 13

Prefectura județului Buzău, 199

Premiul Rosetti, 249

Preparandia din Arad, 88

„Presse”, 221

Principate (Moldova și Țara Românească), 16-17, 20, 71-73, 75, 88-89, 95, 115, 120, 133, 170, 175, 176, 179, 179-181, 183, 183, 212, 235, 305

Principatele Dunărene, vezi Principate

Principatele Române, vezi Principate

Principatele Unite, 79, 117, 253

Principatul Transilvaniei, vezi Transilvania

Principatul Valachiei, vezi Țara Românească

Prințipatul Moldaviei, vezi Moldova

Programa Paradii suirii Domnului în scaun, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1843, 164

Programă pentru strîngerea materialului necesariu la lucrarea dicționarului ȧmân, 255.

„Propășirea”, 16, 62, 66, 67, 67, 10, 129

Protase, Măria, *Petru Maior*, 15

Protestul Consistoriului din Blaj cGntra impuneri limbii maghiare, 45

Protocolul Comisiunii rectificatoare, 241

Protocolul Conferințelor Naționale de la Sibiu, vezi *Protocolul ședințelor Conferinței naționale ..*

Protocolul lucrărilor la alegerea arhipăstorului pentru diecesa română unită a Făgărașului în Transilvania la 18/30 sept. 1850, în „Foaie pentru minte ...”, 1850, 317

Protocolul ședințelor Conferinței naționale românești ținute din 1/13 pînă în 4/16 ianuarie la Sibiu, sub președinția a doi arhipăstori românești din Transilvania cu adusele sale cu un comentariu, 280, 280

Protopopiatul Beilului, 313

Protopopiatul de Miercurea, 133

Protopopiatul neunit I din Brașov, 96

Provincia besericească a românilor greco-catolici, 330, 330

Provincia besericească de Alba Iulia, 317

Prut, 48

Publicații literare, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848, 159

Pumnul, Aron, *Gavriil Munteanu*, în „Lepturariu românesc”, 1865, 189

Pumnul, Aron, *Lepturariu românesc cules den scriptori rumâni pren comisiunea de de către Naltul Ministeriu al învățămîntului, așezat spre folosul învățăceilor den clasă a gimnasiului de sus, de Arune Pumnul, profesorii de limba și literatura română nasiul plinariu den Cernăuți*, 189, 194—195

Pușcariu, Ioan cavalier de, *Notițe despre însemnările contemporane*, 174

Pușcariu, Ioan cavalier de, *Propunerile românilor pentru întemeierea unei adevărate țietăți cu sașii*, 163

Puține idei despre publicitate și opinia publică, articol în „Gazeta de Transilvania”, 1848

Q

Quintescu, Nicolae Ch., „*Viața a XII imperatori*”, *traducere din Suetoniu G. I. Munteanu*, recenzie în „Convorbiri literare”, 1868, 189

Racovițan, Mihai, *Fruntașul revoluționar de la 1848 Ștefan Moldovan*, în „Sarbii în România”, 1979, 256

Radu, Iacob, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, 256, 280, 291, 358

Radu, Iacob, *Samuil Vulcan, episcopul unit al Orăzii Mari (1806—1838)*, 153

Raici, Ivan, *Istorija slavenskih narode, a naracito Bulgara, Hrvata i Srba* (Istoria popoarelor slave, mai ales a celui bulgar, croat și sîrb), 69

Raici, Ivan, *Kratka istorija Srpie, Rassie, Bosnie i Rame* (Scurtă istorie a Sirbiei, Rusiei, Bosniei și Ramei), 69

Raici, Ivan, *Pjesme* (Poeme), 69

Raici, Ivan, *Tragedia o caru Dușan* (Tragedia craiului Dușan), 69

Rame, 69

Remontai, stipendiu (bursă), 221

Raportul prefectului Avram Iancu despre faptele cetelor atmate românești de sîpt ccmr. a *decursul răsbelului cetățean în anii 1848—1849*, în „Foaie pentru minte...”, 1850, 317

Rascia, 69

Ratnoth, vezi Iernut

Rațiu, Ioan, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea Ier literală (1754—1756)*, 256

Hatiu, Ioan, *Scurte notițe informative*, 221
 Rațiu, Ioan, *Vasile Fabian-Bob*, 14
 Rădăuți, 50
 Răscala lui Horia, 45
 itășcoala lui Tudor Vladimirescu, 82
 Recaș, localitate, 333
 Recea, localitate, 334
 Regeasca Cancelarie transilvanico-aulice, vezi Cancelaria Aulică...
 Reghin, 276
 Regimentul II românesc de graniță de la Năsăud, 63, 64
 Regimentul de graniță germano-bănățean, 305
 Regimentul de graniță română-banatic nr. 13, 222
 Regimentul „Jivkovići”, 275
 Regimentul românesc de la Orlat, J27
Registris Archivorum, vezi Colecția de manuscrise a lui Iosif Kemeny
Regulamentul Organic, 14, 15, 16, 53, 53-54, 61, 75, 101, 105, 107, 108, 115, 119, 121, 123, 129, 192
 Jtekas, vezi Recaș
Relațiuni despre data înființării seminariilor muntene, chipul funcționării lor și numele profesoriilor, în „Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahiei pe anul 1838”, 70
 .Reli, S., *Un călugăr bucovinean reformator al învățământului teologic din Moldova*, 175
 Reșița, 350
 Reteag, localitate, 216
 Reuniunea femeilor române din Brașov, 236
 ^Revista arhivelor”, 71, 225, 256, 286
 „Revista geografică română”, 188
 „Revista istorică”, 189
 „Revista nouă”, 116
 „Revista română”, 248
 „Revista româna pentru științe, literatură și arte”, 195
 Revoluția de la 1848 din Pesta, 16 1
 Revoluția de la 1848 din Transilvania, 164— 165, 335
 Revoluția de la 1848 din țările române, 168, 206
 Revoluția de la 1848 din Viena, 237
 Rez, Heinrich, *Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918*, 236
 „Rheinische Zeitung”, 99
 Rin, 34, 67
 Rîmnic, vezi Rîmnicu Vilcea
 Rîmnicu Vilcea, 71, 84, 87, 181-182, 192, 194, 200, 211
 Rîșnov, 245
 Robești, localitate, 181
 Rodna, 64
Rodolfo, vezi Heliade Rădulescu, Ion, *La Rodolfo*
 Roma, 30, 108, 153, 233, 288-289, 304, 318, 320, 325, 329-330, 338, 353
 Roman, 27, 30, 32, 37-38, 55, 61, 61-62, 119
 „Româniische Revue”, 350, 351
 „Romanisch3n Zeitung Transilvania”, vezi „Gazeta de Transilvania”
 Românești, localitate, 14
 „România”, 81, 83, 83, 191, 333
 România, 68, 71, 77, 111, 132, 162, 169, 190, 248, 253, 332, 335, 342
 „România literară”, 71
 România-Mică (denumire dată de pașoptiști Craiovei), 204
 „Românul”, 245
 Ro se lli, Dimitrie R., *Dicționarul contimporanilor din Remania (1800 — 1898)*
 Rossia, vezi Rusia
 Roșia, vezi Roșia Montană
 Roșia de Munte, vezi Roșia Montană
 Roșia Montană, 166, 171
 Roth, Ștefan Ludwig, *Der Sprachkampf in Sicbenburgen*, 47, 49, 56
 Rotopânești, localitate, 39
Rugămintea celor doi episcopi românești, a celui gr. unit Ioan Lemcni de Eadem și a celui neunit Vasile Moga, așternută Dietei de la 1842, în cauza i cmânilcr lecuitei i fe Crăiesc, numit și Săsesc, 45, 140, 142
 Runcu, localitate, 331
 Rusia, 20, 27, 28-29, 51, 101, 113, 176-177, 180-181
 R u s u, I. I., *Aportul lui Ștefan Moldovan la epigrafia Daciei*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, 1963, 256
 Rusu, I. I., *Note epigrafice. (XIV). Inscriptiții din Ulpia Traiana Sarmizegetusa, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”*, 1974, 256
 Rusu, Ioan, *Geografia*, vezi Icoana pămîntului...
 Rusu, Ioan, *Icoana pămîntului sau Carte de geografie*, 86, 90, 97, 99, 106, 116, 199, 202, 204
 Rușciuc, 98, 108, 188
 S. Laslău, vezi Laslău Mare
 Sabiniu, vezi Sibiu
 Sachsenland, vezi Fundus Regius
 Saine, vezi Saone
 Sanislău, localitate în Cimpia Tisei, 104
 Sant Petersburg, vezi Petersburg
 Saone, riu în Franța, 34, 39
 „Sargeția”, 256
 Saros, localitate, 275
 Sas Sebeș, vezi Sebeș
 „Satellit des SiebenMrger Wochenblatts”, 230, 230, 270, 272-274
Satire și alte poetice alcătuir i a prințului Antioh Cantemir, cu nete istaicești, vezi Cantemir, Antioh, *Satyres du prince Cantemir...*
 Satulung (lingă Brașov), 96, 157
 S a v i n, E. P., *Cîteva cuvinte asupra înființării și activității Seminarului Veniamin Mihalache din Iași*, 14
 Savoia, 185

Saxonia, 217, 219

Săcărîmb, 348, 358

Săcele, 184, 200, 240

Sanăuți, localitate, 21, 22

Sătmar, 170

Săulescu, Gheorghe, *Abețedariu românesc sau întilele cunoștințe*, 54

Săulescu, Gheorghe, *Descrierea istorico-gheomfică a cetății Caput-Bovis, Capul Boului sau Ghertina*, 54

Săulescu, Gheorghe, *Fabule în versuri sau poezii alegorice*, 54.

Săulescu, Gheorghe, *Gramatica românească sau Observații gramaticești asupra limbii românești pentru școlarele normale și gimnaziale*, 54

Săulescu, Gheorghe, *Hronologia și istoria universala prelucrată pe scurt*, 54

Scaliger, Joseph-Juste, *Poemata omnia*, 129

Scaunele episcopești românești din Transilvania, 166

Scaunul Apostolic, 329, 353

Scaunul Mediașului, 272, 274

Scaunul Orăștiei, 227

Scheller, Immanuel Johann Gerhard, *LateinischrDeutschesch und Deutsch-Lateinisches Handlixicon, vornehmlich fur Schule*, I—II, Leipzig, 1796, 120

„Schematismus venerabilis cleri graeci-ritus catholicorum Diceseos Fogarasiensis - in Transilvania pro anno a Christo nato MDCCCXLII (1842) ab Unine Ecclesia Romano CXLV (145)”, 204, 231

Schenkel, Ethica Christiana, vezi Schenkl, Maurus, *Ethica Christiana universalis*

Schenkl, Maurus, *Ethica Christiana universalis*, 111, 115

Schenkl, Maurus, *Institutiones theologiae pastoralis*, 115

Schenkl, Maurus, *Theologia pastoralis systema*, 115

Schivskovich, vezi Regimentul „Jivkovici”

Schnakendorf, vezi Țințari

Schuller, Johann Karl, *Argumentorum pro latinitate linguae valachicae epicrisis*, 159

Schuller, Johann Karl, *Gedichte in siebenbürgischsischer Mundart*, 159

Schuller, Johann Karl, *Românische Volkslieder metrisch ubersetzt*, 159

Schuller, Johann Karl, *Umriss und critische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen mit besonderer Berücksichtigung der Geschichte der deutschen Colonisten im Lande*, 159-'

Schuller, Johann Karl, *Zur Frage den Ursprung der Romänen und ihrer Sprache*, 159

Schwanenstadt, oraș din Austria, 296

Schweder, C., *Vergangheit, Gegenwart und Zukunft, ein Festspiel zur Tronbeșteigung Seiner Durchlaucht des regierenden Fursten der Walachei, Georg Bibesco, gedichtet von —, in „Musik gesetzt von I. Wachmann* (Trecutul, prezentul și viitorul ...), 104— 105

Schwicker, Johann Heinrich, *Gheschichte des Temeser Banats. Historische Bilder und Skizzen*, 294

Scriban, Neofit, *Cuvînt funebru al prea sfințitului arhiepiscop d. d. episcop de Edessa și provisiriu al Argeșului, rostit de prea sfinția sa în 20 mai 1872, la cimitirul „Șerban Vodă”, .asupra rămășițelor mortale ale reposatului senatore, groș și cavaler Carol de Rosetti, mort la 18 mai 1872, București, 1872, 247*

Scrisori din anid 1850, articol în „Convorbiri literare”, 1899, 221

Sebeș, 153, 204, 204, 206, 230, 231,262, 263, 347

Sebeșul Săsesc, vezi Sebeș

Secretariatul Statului din Țara Românească, 89, 129

Seminarul central al Mitropoliei din Buctrești, 70-71, 73, 74, 75, 83, 87, 89, 96, 107, 114-115, 192, 210-211

Seminarul central al Sf. Mitropolii din București, articol în „Foaie pentru minte...”, 1841,

Seminarul central de la Mănăstirea Antim, vezi Seminarul central al Mitropoliei...

Seminarul episcopal de la Buzău, 70, 79, 87, 189- 190, 199, 201, 208, 212

Seminarul episcopal de la Curtea de Argeș, 81, 83, 112, 114

Seminarul episcopal „Sf. Nicolae” de la Rimnicu Vilcea, 71, 87, 192, 206, 211

Seminarul de la Socola, 55, 111

Seminarul mitropoliei din București, vezi Seminarul central al Mitropoliei...

Seminarul „Sfinta Barbara” din Viena, 229

Seminarul teologic din Arad, 70, 114

Seminarul teologic din Blaj, 64, 176, 308, 309

Seminarul teologic din București, vezi Seminarul central al Mitropoliei...

Seminarul teologic din Huși, 79, 115

Seminarul teologic din Sibiu, 133, 229

Seminarul teologic din Virșeț, 114

Seminarul Veniamin din Iași, 14, 33, 71, 111, 114, 175

Senatul Imperial austriac, 292, 292

Serban, Milan, *Stephan Ludwig Roth sprijinitorul românilor în 1848*, articol în „Mihail Ardealului”, 1978, 256

Serbia, 28, 51, 69

Series Vadjudarum et Vicevadjudarum, 311—312, 315

Sfatul Administrativ Extraordinar din Țara Românească, 103, 106, 107

Sfintul Sava, vezi Colegiul „Sfintul Sava”

Sibii, 15 ianuarie nou, știre în „Gazeta de Transilvania”, 1847, 144

Sibiu, 8- 10, 70-71, 73, 76-78, 85, 89, 92, 99, 109, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 140, 141, 143-144, 145, 147, 148-149, 150, 151, 152- 154, 155-157, 159, 162-163, 164, 165, 166-168, 168-171, 172, 174, 175-176, 179-180, 181-186, 190, 192-193, 194, 206-207, 207, 211-212, 213-214, 216-217, 220, 222, 223, 225-227, 227-229, 229-231, 231-232, 232-233, 233-234, 234, 235, 236, 239-240, 242, 246, 248-249, 250, 253, 255, 262, 264, 265, 279-280, 282, 296, 297, 331, 335, 336, 347-348, 350, 355, 357, 357

Siebenbürgen, vezi Transilvania

„Der Siebenburger Bote”, 145, 147, 161, 193, 213, 214, 215, 224, 225-226, 226-227, 229, 231, 232, 234-235, 235-236

„Siebenburger Wochenblatt”, 87, 96, 97, 99

„Siebenburger Zeitung” vezi „Der Siebenburger Bote”

Sighișoara, 182

Silvașul de Cimpie, 305

Sinodul bisericii neunite din Transilvania de la Sibiu din 12/24 martie 1850, 194, 238

Sinodul ecumenic, vezi Conciliul Vatican

Sinodul electoral de la Blaj din 18/30 septembrie 1850, 317

Sinodul electoral de la Blaj din 10-11 august 1868, 316, 322-323

Sinodul electoral de la Turda din 1 decembrie 1847, 150, 152—153, 1*55, 160
Sinodul din Florența, 318
Sinodul provincial, vezi Conciliul provincial prim al Provinciei...
S i o r i , C o n s t a n d i n , *Arhondologia Moldovei*, 13, 15, 25-26, 39, 43, 49- •50
S i o n , G h e o r g h e , *Suvenire contimpurane*, 68
„Sionul românesc”, 303, 305, 328
Șiret, tirg, 21, 23-25, 30, 32
Sitești, localitate, 300
Simpetru, localitate, 220
Sincraiu de Mureș, 246
Singeorz-Băi, 64, 308
Sinmărtin, 342
Slatna, vezi Zlatna
„Slovenski Jug”, 235
Soborul de Terentie, vezi Conciliul de la Trento
Societatea Academică Română, 79, 187—189, 195—196, 253, 254—255, 334, 348
Societatea de lectură a sașilor din Mediaș, vezi Societatea Lectoria
Societatea de medici și naturalisti din Prințipatul Moldaviei, 33
Societatea Lectoria, 277, 277
Societatea literară din București, 70, 115, 253, 285, 314
Socittatea literară din București, articol în „Propășirea”, 1844, 70
Societatea mineralogică din Jena, 244
Socola, 55, 173
Someș, riu, 259
Someș-Sat, vezi Someșeni
Someșeni, localitate înglobată azi orașului Cluj-Napoca, 259, 335, 343
Someșfalău, vezi Someșeni
Soțietet cuviincios de neguțătorie din Brașov, 241 • *
Soțetet neguțătoresc al românilor din Brașov, 241
Spania, 28
Sprachkampf, vezi Roth, Stephan- Ludwig, *Der Sprachkampf...*
Stanca, Sebastian, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga 1774—1845*, 153—154
Statul Papal, 110
Steaua”, 14
Stephan Ludwig Roth. Viața și opera, 310
S t e r c a - Ș u l u ț i u , I., *O lămurire în disputa literară purtată de George Barit în Părți alese din istoria Ardealului, contra lui Ioasiif Sterca Șuluț, care s-a apărat în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 11—41 din anul 1891*, 358
Stino, Aurel George, *Nicolae Istrati de la Rotopânești* articol în „Cetea Moldovei”, 1942, 39
Stilpu, localitate, 83
Stoica, Marin, *Ion Miorescu*, 55, 252
Strigoniu, 115,-305,308,329
„Studii. Revistă de istorie”, 40
„Studii clasice”, 190
Studii, conferințe și comunicări istorice, vezi L u p a ș , I o a n , *Studii, conferințe ...*
Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleno din secolul al XIX-lea, 28, 82

„Studii literare”, 14
„Studii și cercetări de bibliologie”, 256, 283
„Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, 39
„Studii și cercetări de istorie veche”, 256
„Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 256
„Studii teologice”, 71
Suceava, 33, 39, 41, 50
S u c i u , C o r i o l a n , *Crimpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul L...*
(1843-1846), 110, 221
S u c i u , C o r i o l a n , *Cum a fost pregătit 3/15 mai 1848*, 167
S u c i u , C o r i o l a n , *Un erou din 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, 256, 292, 336
S u c i u , I. D., *Revoluția de la 1848-1849 w Banat*, 278, 284
„Sudslavische Zeitung”, 235, 236
Suedia, 39
S u e t o n i u s , *Viața a XII imperatori*, 197
Sulac, localitate în Caucaz, 65
S u l i o t i s , C h r i s t o d u l L., *Nicolae Blaremburg, omul și faptele lui*, 117
« Suplement la „Gazeta românească” No. 39 din 18 noevre (1849) **D**, 213
« Suplementa la „Gazeta românească” N. 37 din 4 noevre (1849) », 213
Supplex Libellus Valachorum, 140, 141
Supremul Inspectorat, 253
Suspensiunea episcopului Lemeni, articol în „Gazeta de Transilvania”, 178
S z a l â d y A n t a l , *A magyar hirlap-irodalom statisztikája 1780—1880-ig*, 236
Szasz-Szebes, vezi Sebeș

Șaldorf, localitate, 216
Șcheii Brașovului, 194, 199, 231, 232
Școala Ardeleană, 15, 73-74, 88, 89, 115, 133, 195
Școala centrală din Craiova, 55, 98
Școala de grămățici din București, 114
Școala de obște din Benești (Vilcea), 107
Școala domnească din Iași, 40
Școala „Sf. Nicolae” din Brașov, 246
Școala normală din Blaj, 169—170
Școala normală din Brașov, 250
Școala normală din Buzău, 190
Școala preparandială din Arad, 209
Școala primară românească a Regimentului românesc de graniță din Năsăud, 64
Școala publică din Filiași
Școala românească din Macin, 79

Școala românească din Pesta, 88
Școala românească din Tulcea, 79
Școlile din Blaj, 89, 107
Școlile naționale neunite din Transilvania, 133
Școlile românești din Dobrogea, 187, 188
Șeica Mare, 270
Șelimbăr, 181
Șematismul Episcopiei greco-catoUce de Lugoj, 314, 348
Șercaia, 128
Șerpenița, localitate, 26
Șimleul Silvaniei, 334
Șincai, Gheorghe, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, 15, 15, 120, 120, 209
Șincai, Gheorghe, *Povățuire către economia de câmp pentru folosul școalelor românești celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate* 115
Șoala, localitate, 272
Șomfalău, vezi Cornești
Șotropa, Valeriu, *Mesajul revoluționar al operei poetice a lui Vasile Fabian Pop*, articol în „Steaua”, 1976, 14
Șotropa, Virgil, *Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în 1849*, articol în „Arhiva Someșană”, 1940, 172
Ștefan Meteș la 85 de ani, 13
Șura Mare, 170, 181

Tabla Regească, din Tîrgu Mureș, 155, 163, 214, 300
Tacit, *Germania*, 197
Tacit, *Opere*, 197, 333
Tacit, *Viața lui C. I. Agricola*, 197
Tacit, Ioan C., *Gramatica latină teoretică-practică cu vocabular*, 246
Tavernier, *Dissertatie medică*, 94
Tăbănești, localitate, 63
Tălmăcirea înalții *Diplome*, în „Buletin. Gazetă oficială”, 1843, 104
Tășnad, 347
Teatrul din București, 75
Tecuci, 40
Teiuș, 328-329
„Telegraful român”, 71, 73, 147, 178, 189, 191, 248, 248, 349
Temișoara, vezi Timișoara
Teodor, Pompiliu, *Avram Iancu în memorialistică*, 231
Theodorescu, Barbu, *Contribuțiuni la cunoașterea stămoșilor lui Nicolae Iorga*, 40
Theodorescu, C., *Istoricul școalelor române din Dobrogea sub turci*, articol în „Convorbiri didactice”, 1897, 71, 79, 188

Terefoențiu, Trăian, *Gheorghe Popa de Teiuș, 18—24 1867, fost pretor, jude de tribu septemvir (jude de tablă în Budapesta), referenăar aulic în Viena, deputat dietal, în j (comite suprem) prefect al orașului și județului Arad. Decorat cu Crucea de Aur cu coro pentru merite și fost consilier de curte*, 216
Tergova, localitate, 299
Terik (Terek), riu în Caucaz, 65
Tessaia, 188
Testamentum pie donați medicinae doctoris Simeonis Ramontzai, în „Foaie pentru minte . . . 1852, 221
Teutsch, Fr. D., *Jakob Rannicher. Fin Lebens und Zeitbild aus dem Kampf de Sach um ihr Recht*, 232
Tezaurariatul Transilvaniei, 133, 143, 144, 146-221 230, 231
Tezaurul de la Pietroasa 82
Tiber, vezi Tibru
Tibni, 34, 39
Timiș, pasul, 174
Timișoara, 74, 114, 222, 327
Timișoara, cetatea, 222
Timișul de Jos,
Tipografia Anuțătorului, 187
Tipografia diecezană din Blaj, 120
Tipografia din Principatele Unite, vezi Tipografia Sfintei Mitropolii din Țara Românească
Tipografia lui Johann Gott, 25, 25, 32
Tipografia Sfintei Mitropolii din Țara Românească, 73
Tipografia statului din Viena, 183
Tipografia statului „Nifon” din București, 187
Tipografia Ștefan Rassidescu, 187
Tipografia Universității din Buda, 88, 120, 183
Tipografia Universității din Pesta, vezi Tipografia L^niversității din Buda
Timpa, 154 194 206
Tîrgu-Frumos, 54
Tîrgu-Mureș, 162, 163, 166-167, 276, 277, 300, 305
Tîrnava, 274—275
Tîrnava Mică, 274
Tîrnăveni, 22
Togan, George, *Doi eroi din revoluția de la 1848. Protopopul roynân Ștefan Mol* și preotul Șt. L. Roth, articol în „Gazeta Mediașului”, 1939, 256
Tomcsányi Adám, *Fizica*, 244
Tomescu, Mircea, *Falendarele românești*, 88
Toplovățu-IVlare, .269
Toxda, vezi Turda
Toth Lorinez, *Emlekbesze'd hodosi es k'iz'diai b'ar' Sina Simon felett*, 133
Toth Zoltán I., *Varga Katalin*, 147

Tokoly Sabbas, *Erweis, dass die Wallachen nicht romischer Abkunft sind, und diesz nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt*, 88—89
Tracia, 188

Transilvania, 5-6, 14, 16, 23-24, 26, 28, 32, 34, 39-40, 42, 44-45, 49, 55-56, 58-59, 63, 64, 67-68, 71, 72-73, 15-16, 84-85, 89, 91, 99, 111, 115, 117, 124, 125, 132-, 133 135, 139, 140, 141, 142-143, 147, 149, 150, 151-152, 153, 155, 159, 161-164, 166, 167-168, 172, 177, 178-179, 190-191, 193, 199, 202-203, 206, 213-217, 222, 225-226, 229, 231, 232-233, 235, 237-238, 239, 242, 245, 247, 254-255, 257, 258-261, 263, 265, 267-268, 268-269, 274, 276, 277, 278, 282, 283-284, 289-290, 292, 294, 296-297, 300, 302-303, 305, 307-308, 309, 310-312, 313-314, 314, 316, 317, 320-321, 333, 335, 345, 365, 358

„Transilvania”, 116, 147, 225, 248-249, 258-261, 269, 292, 311, 312-313, 314, 316, 319, 323, 334, 336, 337, 338, 34, 347, 348, 350, 354, 358

Transilvania, Sibiu, 26 octobree, articol „Bucovina”, 1849, 213

„Tribuna poporului”, 91, 203

/Tribunalul de comerț din Galați, 40

Tribunalul din Alba-Iulia, 300

Tribunalul din Dej, 214

Tribunalul din Dorohoi, 40

Tribunalul din Sibiu, 214

Tribunalul judecătoresc din Buzău, 102

Tribunalul militar cezaro-regesc din Sibiu, 226

Tribunalul regesc din Cluj, 341

Triest, 108, 120

„Trompeta Carpatilor”, 200

Trulla, palat imperial, vezi Conciliul Trullan

Tulcea, 79, 187

Turcia, 28, 173, 187-188, 265

Turda, 77, 148, 150, 152-153, 155, 160, 263, 278, 291

Turnu Roșu, 202—203

Turnu Roșu, vama, 132

Turtucaia, 188

Tușnad, 147

Tutova, 47-48

„Țara Birsei”, 189

Țara de Jos (din Moldova), 48, 67

Țara Hațegului, 358

Țara Moților, 166

Țara Românească, 5, 14, 17, 25, 28, 51-52, 56, 57, 62, 64, 67-68, 70-71, 74-75, 77-78, 79, 82-83, 87-88, 89, 91, 95, 96, 98, 99, 100, 107, 109, 111, 113, 114-116, 118, 119-120, 123, 126, 132, 133, 139, 143, 150, 153, 155, 164, 170, 182, 185, 189, 191-193, 196, 200, 203-205, 206, 206-207, 210-211, 238, 255, 322, 323, 345

Țara Românească, rubrică în „Gazeta de Transilvania”, 95, 99, 101, 104, 116, 206

Țara Ungurească, vezi Ungaria

Țarigrad, vezi Constantinopol

Țările Române, 168

Țichindeal, localitate, 171

Țicudul de Cimpie, 258

Țițari, localitate, 127, 128

Țopu, vezi Pădurenii, localitate

U

Ulpia Traiana Sarmizegetusa, 256

Umbra lui Ovid în Dacia, piesă de teatru, 15, 103

Ungaria, 28, 30, 34, 84, 91, 95, 115, 154, 161, 162, 163-165, 222, 226, 233, 277, 296, 297, 305, 308, 317, 321, 333, 339, 348

Ungureanu, Gh., *Gheorghe Asachi*, 13

Ungureanu, Gh., *Jurisconsultid Damaschin T. Bojincă*, 15, 22

Uniadu, vezi Hunedoara

Unidoara, vezi Hunedoara

Unio Trium Nationum, 117, 142, 167

Universitatea din Budapesta, 244

Universitatea din Cluj, 345

Universitatea din Pesta, 244

Universitatea din Viena, 220—221

Universitatea politică a sașilor din Transilvania, vezi Universitatea săsească

Universitatea săsească, 159, 162—165, 165, 236, 237

„Universul. Noutăți din toată natura, cultura, literatura”, 70, 150, 160, 162, 164

Urbea Mare, vezi Oradea

Urechia, V. A., *Istoria școlilor de la 1800-1864*, 96, 104

Urez, vezi Mănăstirea Hurezu

Valahia, vezi Țara Românească

Valahia Mică, 107

Valea Lungă, localitate, 258

Valea Oltului, 203

Valentineanu, I. G., *Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic*, 82

Vama superioară a Transilvaniei, vezi Oficiul tricesimal

Vancea, Ioan, *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Albe și Făgăraș*, 330

Varadini, vezi Oradea

*Varga Katalin pere. Bevezeto tanulmányal es magyarázá jcgyzeto*Jxkd ko::e'tcszi Kiss András,

Varna, 188

Varumloc, localitate, 272, 273

Vasici, Pavel, *Idei rapsodice. 14. Privirea la cele zise*, articol în „Foaie pentru minte 1842, 88

Vasici, Pavel, *Macrobioțica sau măiestria a lungi viața*, 113, 116—117, 119, 126—127 207, 208, 209

Vatican, 330

Vatra Dornei, 179

Văiluța, localitate, 33, 33

Văleni, localitate, 7, 19, 33, 41, 43, 46, 62, 64

Văscăuții Bucovinei, localitate, 104

Velichi, Constantin N., *Conspiratorii*, 95—96

Velichi, Constantin N., *Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, 96

Veress Andrei, *Bibliografia româno-ungară*, 89

Veress Endre, *Grof Kemeny Jozsef (1795-1855)*, 263

„Vestitorul bisericesc. Gazetă religioasă și morală”, 191

„Vestitorul românesc”, 70, 89, 210, 210-211, 234

„Vestitorul românesc. Gazetă cuprinzătoare de feluri de științe”, 83, 116; vezi și „Cantor de avis și comers”

„Vestitorul românesc. Gazetă semioficială”, 83, 116; vezi și „Cantor de avis și comers”

„Viața economică”, 68

Vicariatul greco-catolic al Hațegului, 256

Viena, 16, 33, 46, 84, 86, 88, 107, 108, 110, 115, 120, 128, 132, 133, 137-138, 139, 143, 144* 146, 148, 149, 152-153, 159, 160-161, 164, 171, 172, 173, 174, 175-177, 179, 182-183, 188, 193-194, 207, 214, 216, 217-218, 219, 220, 221-222, 223, 224, 226, 229, 231-232, 233, 235-236, 237-238, 242, 244, 246, 281, 284, 285-286, 293, 295-296, 297, 299-300, 302, 329, 347, 351

Vilayetul Dunării, 188

Vingard, localitate, 190, 204, 204, 206, 229

Vișina (Vicina?), 107

Vilcea, 92, 255

Vilcea, județ, 107, 129

Vilcele, 10, 247-248, 248; vezi și Băile Vilceie

Vîrnăv, Constantin, *Descrierea apei minerale de la Văiluța lângă Eși*, articol în „Albina românească”, 1838, 33

yîrșeț, 85, 89, 114

Vladocapcai, localitate în Caucaz, 65

Vocabidaire francais-valaque d'apres la derniere edition du dictionnaire de Academie frarcaise, augmente de plusieurs autres mots recueillies dans differents dictionnaires. 2 tmes, 119, 102

Vocabular franțuzesc-românesc, vezi *Vocabulaire francais-valaque ...*

Vocabularul franțuzesc-românesc de la Sf. Sava, vezi *Vocabulaire francais-valaque ...*

„Vocea Națională”, 49

Voința de pre urmă, testamentul lui Iordache Mălinescu, 20

Voivodina, 174, 178, 235

Voitair, *Meropa*, 129

Vornicia dinlăuntru, 81

Vornicia temnițelor, 116

Vrsac, vezi Virșeț

Vurpăir, localitate, 218

W

Walachei, rubrică în „Siebenbürger Wochenblatt”, 96

Walter Gyula, *Simor Jdnos bibornok kercegprimás emlekezete*, 308

«Wanderer», ziar din Viena, 218, 226, 226, 231, 233

Wolfstein, Josepii, *Matematica*, 244

Xenopol, A. D., *Memoriu asupra învățămîntului superior în Moldova*, 14

Young, Edward, *Noptile*, 200

Zagreb, 236

Zăne, G., *Texte din literatura economică în România. Secolul XIX*, 68

Zăne, G., *Vasile Mălinescu. La o sută de ani de la moarte*, articol în „Viața economică”, 190

68

Zămești, 139, 144, 184, 184-185, 245, 246

„Zimbrul”, 70

Zîrnești, vezi Zămești

Zlatna, 146, 164, 166, 166, 217, 238

Zotta, Sever, *in jurid unui letopiseș*, articol în „Arhiva genealogică”, 1913, 13

Zugun, Petru E., *Polemica filologică dintre Gh. Săulescu și I. Eliade Rădulescu*, articol în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, Seria filologie, 1966, 54

CUPRINS

<i>Argument Ia al șaptelea volum</i>	5
<i>Tabel sinoptic al scrisorilor din volumul VI</i>	7
Scrisori ale lui Iordache Mălinescu către George Bariț	13
Scrisori ale lui Nicolae Nifon Bălășescu către George Bariț	70
Scrisori ale lui Gavril Munteanu către George Bariț	189
Scrisori ale lui Ștefan Moldovan către George Bariț	256
INDICI	
Indice de nume	363
Indice de materii	395

LITERATURA

Lector: IORDAN DATCU

Tehnoredactor: AURELIA ANTON

*Bun de tipar 22.07.83. Coli ed. 38,99 Coli tipar 28
Planșe 12*

**Tiparul executat sub comanda
nr. 141a**

**intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”**

**Str. Grigore Alexandrescu 89-97,
București,
Republica Socialistă România**